Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	udgivne ved V. A. Secher ; af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie.
Titel | Title:	Corpus constitutionum Daniæ : Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve,...
Alternativ titel | Alternative title:	Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558-1660.
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 2
Udgivet år og sted | Publication time and place:	København : i Komm. hos Rudolph Klein, 1887-1918
Fysiske størrelse | Physical extent:	6 bd.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

8-231-8

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130016635074

CORPUS CONSTITUTIONUM DANIÆ

1576—95.

9092

CORPUS CONSTITUTIONUM DANIÆ.

FORORDNINGER, RECESSER

OG ANDRE KONGELIGE BREVE,

DANMARKS LOVGIVNING VEDKOMMENDE,

1558—1660.

UDGIVNE VED

V. A. SECHER.

AF

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE.

2. BIND. 1576—95.

BIBLIOTHECA
HAFNIENSIS

KØBENHAVN.
I KOMMISSION HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1889—90.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie har den 31. Maj 1886 besluttet at udgive Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660, ved Dr. jur. *V. A. Secher* under Tilsyn af Professor, Dr. phil. *Kr. Erslev* og Dr. phil. *W. Mollerup*.

C. F. Bricka. Kr. Erslev. J. A. Fridericia. S. Gjellerup. A. D. Jørgensen. Fr. Krarup. W. Mollerup. O. Nielsen. Henry Petersen. V. A. Secher. S. Birket Smith. Johannes C. H. R. Steenstrup. A. Thiset. G. L. Wad. C. Weeke.

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie

stiftedes i Januar 1877 med det Formaal at fremme Studiet af Fædrelandets Historie ved Offentliggjørelsen af nogle af de mange Aktstykker, Breve, Krøniker og andre Kilder, som endnu henligge utrykte eller ere mindre tilfredsstillende udgivne. Planen for Selskabet er den at betro Udgivelsen af de enkelte Kilder til et eller flere Medlemmer af Selskabet eller til Udenforstaaende, saaledes at de almindelige Regler for Udgivelsesmaaden vedtages af Selskabet, og saaledes at Udgivelsen kontrolleres gjennem et af Selskabet nedsat Udvalg.

Selskabet har hidtil udgivet:

Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup*. 1879.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved *C. F. Bricka* og *J. A. Fridericia*. 1—16. Hæfte. 1878—89.

Codex Esromensis. Esrom Klosters Brevbog, udgivet ved *O. Nielsen*. 1880—81.

Danske Kancelliregistranter 1535—1559, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup*. 1881—82.

Libri memoriales capituli Lundensis. Lunde Domkapitels Gavebøger, udgivne ved *C. Weeke*. 1884—89.

Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, udgivne ved *Kr. Erslev*. 1—3 Bind. 1883—90.

Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660; udgivne ved *V. A. Secher*. 1. Bind og 2. Binds 1—3. Hæfte. 1887—90.

Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie, udgivne ved *J. A. Fridericia*. 1888.

Forretningsudvalgets Medlemmer ere for Tiden:

S. Gjellerup. Henry Petersen. A. Thiset.

INDLEDNING.

Indholdet af nærværende 2. bind er bearbejdet fuldstændig efter samme principer som 1. bind. Her skal kun göres opmærksom på, at jeg först under arbejdet med ordinansen om ægteskabssager af 1582 lagde mærke til, at der findes tre forskellige aftryk, alle med året 1590, af den forordningssamling, hvis tittelblad lyder: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v., et forhold, som ikke er blevet i agt taget tidligere (jfr. ndfr. s. 271). Der har derfor kun kunnet tages hensyn hertil ved aftrykket af de forordninger, som ere samtidige med eller yngre end ordinansen; for de ældre forordningers vedkommende vil det fornødne blive oplyst i det tillæg, som meddeles i denne samlings sidste bind. Nogle breve, særlig fra 1586, hvortil manuskriptet var blevet forlagt, da den pågældende årgang blev trykt, ere trykte sidst i bindet. Ved oversigterne over de udskrevne bådsmænd s. 707 f., ere i dette bind de fra forskellige landsdele udskrevne, som i 1. bind kun vare optagne i hovedteksten, medtagne i en særlig tabel, fordi det nu er blevet almindeligt ikke at udskrive bådsmænd fra byerne alene, hvilket för var regel.*

Endnu må tilföjes, at det af Rørdam i Kirkelove 2, 294 uden bemærkning efter en »gl. afskrift« meddelte åb. brev, gifvet paa vor gaard Odense den 10. novembris anno

1578, *er blevet forbigået her i samlingen, fordi datum er urigtigt, i det kongen den 9. og 11. november 1578 opholdt sig på Skanderborg (Sæll. tegn. 14, 139) og brevet ikke findes i Danske kancellis registranter, samt fordi der i formularen findes vendinger, der ellers ikke ere ejendommelige for Fredrik II.s kancellistil.*

Ved udarbejdelsen af dette bind har jeg nyttet samme medhjælp som ved 1. bind, og desuden har hr. cand. jur. Chr. Støchel på min anmodning revideret min jævnførelse af ordinansen om ægteskabssager med Niels Hemmingsens Libellus de conjugio således, at jeg tör antage, at ingen væsenlig overensstemmelse er blevet oversét. Jeg er ham forbunden for den omhu, hvormed han udførte dette arbejde.

Ved en forglæmmelse blev det ikke omtalt i forordet til 1. bind, at jeg skylder den Hjelmstierne-Rosencroneske stiftelse tak for en understøttelse til at få dette arbejde sat i gang, indtil der kunde ansøges om hjælp af statskassen til dets videre fremme.

September 1890.

V. A. Secher.

Til dette bind er benyttet de fleste af de 1. bind s. XXIV nævnte håndskrifter og kilder, ligesom disse også ere brugte på samme måde som der, dog er der til no. 237 foretaget en ny sammenligning med den originale udfærdigelse.

1.

1576 10. jan. (Sorø closter.) *Åb. brev om, at det, da den skov, som ligger til Opnøre by, storligen forhugges så vel af borgere og bønder, der hugge uden minde, som af omliggende byer, der ikke have anden ret til at hugge der end for nogle bråders vedligeholdelses skyld* (skoufbrøder, de til des hafve holdit ferdige), *skal være alle, som ikke ere lodsejere, forbudt at hugge i skoven, hvorimod lodsejerne skulle vedligeholde hine bråder* (brøder)*; påtræffes* (betredis) *nogen, som ikke er lodsejer eller har minde dertil, at hugge i skoven, skal han stå til rette som for andre uhjemlede varer og koster, han har med at fare, og straffes, som ved bör.*

Skånske tegn. 1, 80—1.

2.

1576 13. febr. (Ibstrup.) *Åb. brev om, at husene, som herefter opføres i Bogense, skulle hænges med tegl inden 3 år efter opførelsen*[1].

Fynske og smål. reg. 1, 80.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis vore undersotte menige borgere udi vor kiøpsted Bogensø udi vort land Fyen nogen kort tid forleden hafver lid stor skade af ildebrand, saa dend ganske bye mesten delen af vode-ild er afbrent, och tit och ofte, at slig forderfvelig ilde-

[1] *Pålæget gentages ved åb. brev 1578 14. juni.*

brand tager ofverhand, er aarsage, at mange huse findis tagt met straatag, och de nu underdanigist lader berette, at nogle af dennom ere til sinds med got folks hielp deris bye paa det nye at ville begynde at bygge, at de saa efter handen motte komme til huse, at de kunde bruge deris neringe och bieringe egien, da paa det slig vode och ildebrand en anden tid maa forekommis, och menige borgere slig skade mue undfly, hafver vi giort dend forordning och det naadigst saa for got anset,

1. at hvis der efter denne dag skal byggis udi Bogensø, skal hengis met tegeltag och icke met straatag, och dersom nogen bygger nogit hus af nye och tecker det met straatag och icke inden 3 aar, efter hand samme hus hafver opset, behenger samme hus tegel, skal same hus och jordsmond vere forbrot halfpart til os och kronen och halfparten til byen. . . .

2. Bedendis och bydendis borgemestere, raadmend och byefougit, de som nu ere eller herefter kommendis vorder, at i strengeligen och alfvorligen holder herofver, at slig vor vilge och befalinge efterkommis, saa frampt i icke ville stande os derfore til rette.

3.

1576 16. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om de vilkår, på hvilke husene og boderne udenfor København må benyttes til boliger.*

R: Sæll. reg. 11, 198–9.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i Københavns bys arkiv, trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 460—1.

Eftersom vi nogen tid siden ere komen udi forfaringe, at udi de huse och boder, som ligge uden for vor kiøbsted Kiøpnehafn, skal tit och ofte hafve tildraget sig adskillige utilbørlige handel med druckenskaf, løsachtighed och anden uskickelighed, och vi for dend skyld ere blefven

fororsagit och alfvorligen hafve ladit forbiude[1], at aldellis ingen skulde efter dend dag tilstedis at boe udi same huse och boder, uden aldenniste de, som hafde haufver, motte forløfvis at holde der udi en gamel mand eller kvinde, som dermed kunde hafve opseende, da efterdi os nu underdanigst berettis, at det skal vere vore undersotte borgerne udi byen, som hafve bygd same huse och boder, til merkelige skade och besveringe, och mange fattige folk, som icke formaar stor husleie at udgifve inden byes, ochsaa kunde deraf hafve stor hielp, dersom same huse och boder motte ved magt blifve, hafve vi dend leilighed naadigst betrachted och ofverveiget och . . . bevilget och tillat,

1. at vore undersotte, borgere och indbøggere udi Kiøpnehafn, mue herefter tilstedis at holde folk udi forskrefne huse och boder uden for[2] byen, dog med slig vilkor och besked, at hvo som heldst nogen huse eller boder hafve der same steds, och de der udi ville hafve folk at boe, at de skulle vere forplicht at føre same folk med sig paa raadhusit och der for borgemestere och raadmend for dennom lofve och sige goed, at de dennom icke udi nogre maade utilbørligen skulle skicke eller forholde, och siden udi stadsbogen dennom lade ved deris nafn indskrifve, och dersom nogen deris brøst derefter befindes, och klage paakommer, at dend, som husene eller boderne tilhører, da skal vere forplicht derfore at stande til rette.

2. Skal och ingen af dennom, som boe udi same huse eller boder uden byen, mue udtappe øl at selge.

3. Och skulle alle de, som kome at boe i forskrefne huse och boder, hver efter deris efne och formue vere under borgerlige och byes tønge och besveringe, ligesom borgerne inden byen boendis ere.

4. Skulle och borgemesterne och raadmend lade hafve

[1] *Missive 1575 3. mars og 28. apr.* [2] *A forbig.:* for.

grandgifvelig opseende, at al tingist dermed ganger christeligen och ret til, och alfvorligen holde herofver, at ingen uskickelighed efter denne dag brugis eller øfvis i forskrefne huse och boder efter, som tilforn sked er, och hvis nogens forseelse her udinden findis, da at lade straffe en derofver, saa en anden kand se ved; saa frambt de med nogen se egienom fingre, vi da icke skulle vide det hos dennom, och de dette vort bref at skulle hafve forbrot.

4.

1576 28. febr. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og råd i København med pålæg om at føre tilsyn med tiggerne.*

R: Sæll. tegn. 13, 127—8.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 462.

Som vi nogen gang hafver skrefvit[1] eder til, at de trøgler och betler, som fran atskillige steder tid komme, skulle afskaffis och icke tilstedis at omløbe der udi byen at trøgle, fremmede och andre, som tid komme, til besverringe, da forfare vi ligevel, at endnu des uanset skal vere mange saadanne betler der udi byen, som idelig och al tid paa gade[r]ne omløbe at trøgle, hvilke ochsaa udi hobtal efterfølger, nar nogen guod mand fremgaar paa gaden, met uafladelig trøglerie och betlen[2], saa mand icke kand blifve dennum kvit, da efterdi slig ofverlob och trøglerie der mere end anden steds icke alleniste falder mange[3] besverligt, men ochsaa hoes fremmede och udlender[4], som tid hender at komme, er spotteligt, bede vi eder och alfvorligen befalle, at i en gang for alle førrer der raad ved och saadanne idelig betlerie afskaffer, och dersom nogen skal tilstedis at omgaa der samme steds at bede deris brød, at denum da gifvis tegen, som slig almisse ere verd, och at denum alfvorligen foreholdis, at

[1] *Missive 1573 28. maj.*
[2] *A:* betlerie.
[3] *A:* mangen.
[4] *A:* udlendiske.

de icke efterløbe nogen paa gaderne, men for døren[e][1] bede deris brød, hafvendis opseend[e][1] met, at slig uskickelighed herefter dermet icke befindis, saa frampt vi icke skulle vide det hoes eder.

[1] *Således A.*

5.

1576 22. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at Hörshavn ved Korsør fremdeles må benyttes af bønderne.*

Sæll. reg. 11, 209.

Eftersom vi nogen tid siden forleden hafve ladit forbiude[1] en hafn, kaldis Hørishafn, som ligger til vort slot Korsør, saa dend skulle vere afskaffit och holdis for en ulouglig hafn, at bønder och andre icke motte seigle eller udføre nogen hande del der fran, och vi nu forfare, at dend skal vere bekvem for bønderne der omkring boendis, saa det er dennom til en besveringe, om dend skulle vere forboden, da hafve vi ... unt och tillat ..., at Hørishafn herefter maa blifve ved magt, och bønderne der omkring at mue udføre, hvis del de hafve at afhende, och egien indføre, hvis del de behøfve til deris husis ophold, indtil saa lenge vi anderledis tilsigendis vorder, dog saa at Eiller Kravse, vor mand, tiennere och embitsmand paa vort slot Korsør, skal tilskicke en tro karl, som skal oppebere hvis told, der falder af heste, fe, kveg och anden del, som udføris eller indføris, hvilken told Eiller Kravse sig til beste maa nyde och beholde, saa lenge de aar ere forloben, hans forleningsbref bemelder, at hand forskrefne slot och len skal hafve kvit och fri, och naar same aar er ude, da skal hvis told, som ydermere oppeberis, kome os aldenne til beste, och hand derfore at giøre rede och klart regenskaf. Dog skal det vere forbødet nogen ulouglig kiøbmandsskaf, som er emod recessen, der at brugis, eller staldøxne der at

[1] *Brevet herom er vist ikke indført i kancelliregistranterne.*

udføris, men de at gaa egiennom vore aldmindelige toldsteder.

6.

1576 27. mars. (Ringsted closter.) *Åb. brev om, at ingen må bruge skrædderhåndværk i Ribe uden at være i lavet og have gjort borgered.*

Jyske reg. 1, 343—44.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis mange skreddere skal begifve dennom af landsbyerne och ind udi vor kiøpsted Ribe, och mesten parten af dennom icke skal vere gode for deris handverk och ligevel fordrister dennom til at skiere och sye och bruge skredderehandverk, uanset at de icke ere indtagne udi skreddernis laug, ei heller holder nogen borgelig eller byes tynge hvorofver vore undersotte skredderne der same steds dennom beklage, at deris neringe och bieringe dennom dermet betagis, da paa det slig uskickelighed maa afskaffis,

1. forbiude vi alle, ehvo de helst ere eller vere kunde, efter denne dag at bruge skredderembede udi vor kiøpsted Ribe, met mindre de tilforn hafver giort deris borgered och er udi laugit och holde borgelig och byes tynge, som det sig bør.

2. Vi ville och hermet hafve befalit borgemestere och raadmend der samme steds, at de alfvorligen holder herofver och icke tilsteder, at nogit heremod giøris, saa frambt de icke ville stande os derfore til rette.

7.

1576 2. april. (Nyborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vore Danmarkes riges råder til afbetaling af den store gæld, som vi ere blevne skyldige i den forledne fejde, og som efter de udgivne breve endelig skal afbetales i indeværende år, have bevilget os, da intet andet råd er på færde, en almindelig skat og landehjælp af dem således, at*

hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg og give os 40 enkede daler og den rige hjælpe den fattige; den, som står for gården, skal selv udgive de 4 dlr., og bor der flere jordegne bønder på gården, skulle de skrives efter lænsmandens tykke og deres formue; hver 10 bønder, som ikke selv have frit, jordeget gods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 20 enkede daler og den rige hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand, kæltring og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 4 enkede daler og de, som ikke bruge avl, 2 enkede daler; pebersvende og tjænestedrenge, som have kornsæd, skulle hver give 2 enkede daler og hver husmand og inderste 1 daler; de ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre og gårde, skulle give 1 enked daler[1]*; lænsmændene skulle hver i sit læn være personlig tilstede, når skatten skrives, og ikke lade den skrive ved deres fogder eller skrivere; de skulle, hvis de ikke ville stå til rette, have opseende med, at alt går ligeligen til, og at ingen regnes for ugedagsmænd uden de, som bör regnes derfor; skriveren skal ingen penge have, fordi han skriver skatten; skatten skal være ude inden juledag förstkommende og den, som ikke leverer den fra sig inden denne tid, skal deles og tiltales derfor.*

Sæll. tegn. 13, 136—38.

[1] *Fritagelse fastsættes som i åb. brev 1565 28. septbr.*

8.

1576 2. apr. (Nyborg.) *Missive til købstæderne over alt riget (med henvisning til brevet til bønderne (no. 7) og rigsrådets samtykke) om at komme os til hjælp med N. daler inden jul förstkommende og levere dem i København på vort rentekammer; de fynske og jyske købstæder, som have udgivet noget til Riber bys*

befæstning, skulle fordre det igen hos dem, som have modtaget det, til hjælp til at udgive denne skat.

Sæll. tegn. 13, 140.

Original udfærdigelse til Tisted by i Topogr. saml. på papir Tisted no. 14.

9.

1576 2. apr. (Nyeborg.) *Missive til alle kapitlerne i riget (med henvisning til brevene til bønderne (no. 7) og købstæderne (no. 8) og rigsrådets samtykke) om, at de skulle komme os til hjælp med tredje parten af deres visse rente og indkomst, som skal beregnes efter denne takst: 1 tønde rug eller byg regnes for 1 dlr., 1 tønde havre for en ørtug daler, 1 fdg. smör for 3 dlr., 1 bolgalt for 2 dlr., 1 lam for 1 ørtug daler, 1 gås for 3 sk. således som mønten nu er, 1 par høns for 1 sk. og 2 mrk. landgildepenge regnes for 1 dlr.; skatten skal udgives i enkede daler og fremføres til vort slot København til vor rentemester inden jul förstkommende.*

Sæll. tegn. 13, 141—2.

10.

1576 2. apr. (Nyburgi.) *Åb. brev ad gratiam om, at bønderne i Halland og Bleking* (Bleginde) *kun skulle give halv skat imod andre bønder*[1].

Sæll. tegn. 13, 139.

[1] *Gentagelse af åb. brev 1575 25. juni (no. 770 og 771).*

11.

1576 3. apr. (Nyborg.) *Åb. brev om, hvorledes der skal forholdes med adelens begravelser*[1].

Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 258—63.

Afskrift efter original udfærdigelse i Ny kgl. saml. 4, 1128 i det kgl. bibliotek i København.

[1] *Dette brev blev siden fuldstændig optaget i reces 1576 21. novbr. § 9, ved hvilket derfor afvigelserne ere anførte.*

Stormectigste, hoybaarne Førstis oc Herris, Her Frederichs den Anden . . . Skick oc Ordninge, huorledis her effter skal holdis met Addelens Begraffuelse, . . ., som giort oc vdgiffuet er vdi Nyborig, den tridie Aprilis, Aar 1576, *trykt på fire blade (2. og 3. signeret A ij og A iij), findes i justitsministeriets samling. Trykkested og år er ikke angivet, men da hæftet bag på tittelbladet har samme træsnit som den ene udgave af reces 1576 fra dette år, er det sagtens trykt hos Baltser Kaus.*

12.

1576 20. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod svinehold i København.*

R: Sæll. reg. 11, 213—14.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 462—3.

Efterdi vi kome udi forfaringe, hvorledis en part indbyggere udi vor kiøbsted Kiøpnehafn understaar dennom at holde svin der udi byen, bode at opsette dennom paa egler och hellers holde dennom udi deris gaarde, saa at de och under tiden udløbe paa gaderne, hvoraf megen ond och slem stank sig tildrager, som bode kand størke och gifve orsage til pestelentze och anden siugdom, hvilke tit och ofte der udi byen mere end anden steds opkommer och eblant almuen tager fremgang, uanset at vi vore brefve och alfvorlige forbud om same svin at holde tilforn hafve ladet udgaa, da paa det slig uskickelighed endeligen en gang for alle maa blifve afskaffit,

1. ville vi med dette vort obne bref strengeligen och alfvorligen forbudit hafve alle vore undersotte indbyggere der udi Kiøpnehafn, saa vel dennom, som boe udi de gaarde, herremendene tilkommer, som och alle andre, ingen undertagit, at icke nogen af dennom efter denne dag skulle holde svin udi deris gaarde der udi byen enten paa egler eller i andre maade, som til des skied er, saa frambt de icke ville dermed hafve forbrot same svin och tilmed straffis som uliudige, der sig efter vore brefve och mandatter icke rette ville.

2. Och dersom nogen efter denne dag emod dette vort[1] forbud fordrister sig til at holde svin der udi byen udi herremandsgaarde eller anden steds, hvor som heldst det vere kand, da skulle borgemestere och raadmend eller och byfoggitten fuldmagt hafve same svin at lade aname, och de til kronen och byen at vere forbrot.

3. Vi ville och hermed borgemestere, raadmend och byfoggitten hafve paalagt och strengeligen befallet, at de med alfvorlighed herofver skulle holde, saa vor vilge och befallinge hermed efterkommis och fuldgiøris, och med aldellis ingen omdrage eller se egiennom fingre, saa frambt vi icke skulle vide det hos dennom, och de derfore at stande os til rette.

[1] *A forbig.:* vort.

13.

1576 30. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at bønderne i Helsingborg læn ikke må skyde eller ødelægge urhöns eller fjederhöns.*

Skånske reg. 1, 150–1.

Efterdi vi kome udi forfaringe, hvorledis en part bønder udi Helsingborg len understaar denom at skiude urhøns och fierhøns, hvorofver de med tiden aldelis opskiudis och ødelegis, da ville vi nu hermed strengeligen och alfvorligen forbodet hafve mienige bønder ofver alt Helsingborg len, at ingen efter denne dag skulle mue skiude eller ødelegge nogen urhøns eller fierhøns; saa frampt sig nogen herefter dertil fordrister och de dermed blifver betagen, de da icke ville stande derfaare til rette och straffis derofver, som ved bør. Och skal vor lensmand paa vort slot Helsingborg hermed hafve flitige opseende, at icke heremod giøris, saa frampt vi icke skulle vide det hos hanom.

14.

1576 2. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om bestyrelsen*

af kirketienderne i Nyborg læn, Langeland, Tåsinge og Salling herred.

Fynske og smål. reg. 1, 84—5.

Efterdi Axel Veffert, vor mand, raad och embitsmand paa vort slot Nyborg, hafver underdanigist gifvit os til kiende, hvorledis en part udi Nyborg len, paa Langeland, Tosing och i Saling herrit, som hand i befalinge hafver, skulle understaa dennom sielf at tiltage seg at vere kierkevergere emod gamel skik och sedvane, hannom paa vore vegne aldelis uadspurt, sameledis skulle och en part icke heller rette dennom efter och aldelis fuldgiøre vore brefve, vi dennom gifvit hafve paa hvis kierketiender de hafve stet och fest, saa de til timelig tid efter vore brefvis indhold icke yder och lader framkomme afgiften, deraf skal gifvis, men dend hoes dennom beholder et aar efter andit kierken til stoer skade, da paa det al tingist met forskrefne kierkevergere maa gange skielligen och ret til och blifve vid dend skik, til denne dag verit hafver, och at vore brefve, som ere udgangen paa, hvis kierketiende samme steds ere bortstede, i alle maade mue efterkommis och fuldgiøris,

1. ville vi alle och hver serdelis hermet strengeligen och alfvorligen hafve forbudit efter denne dag, saa vide Axel Vefferts befaling sig strecker, at tiltage sig at vere kierkevergere, uden de det hafve met Axel Vefferts eller hans fuldmechtigis bevillinge och samptøcke.

2. Sammeledis biude och befale vi alle dennom, som nogen kierketiender i Nyborg len, paa Langeland, Tosing och udi Saling herrit hafve stet och fest, at i tiltenker betimen och udi rette tide at udgifve, hves afgift deraf bør at gange til kierken, udi got ustraffeligt korn, och det at yde paa bekvem steder efter kierkevergernis undervisning.

3. Och dersom nogen findis heremod at giøre och

sig fortrøcker, da skal Axel Veffert hermet at hafve fuldmacht at bortfeste samme tiende til andre, som derfore ville och kunde fuldgiøre afgiften til kierken, som det sig bør.

15.

1576 2. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at det, da indlændinge og udlændinge, som med skibe komme under Romsø, fordriste sig til at drage i land og hugge i vor skov der på landet til ildebrand og anden del, vor lænsmand på vore vegne uadspurgt, forbydes alle at hugge i skoven på Romsø uden tilladelse af lænsmanden på Nyborg. Hvis nogen betrædes med der at hugge, skal han have forbrudt, hvad han haver med at fare, og tilmed straffes, som det sig bör* [1].

Fynske og smål. reg. 1, 83—84.

[1] *Åb. brev 1571 11. avg.*

16.

1576[1] *9. maj.* (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om at lade passere toldfrit de varer, som tilhører herrer og fyrster.*

Sæll. tegn. 13, 152.

Eptersom det tit och ofte hender seg, at herrer och førster udi Tydskeland och anden steds lade skibe [segle] der egenum Sundit [med] vin, salt och andit guods til deris egit behof, och de icke heller gierne besvere hverandre af deris egit guods met told, saa frampt de derom ellers besøgis eller deris pasbord findis hoes samme deris guods, da bede vi deg och ville, at hvad guods fremdelis her egenum Sundit komendis vorder, som herrer och førster tilhører, at du det toldfri lader passere met denne beskeden, om deris pasbord findis der hoes, at det denum self tilhører och icke andre.

[1] *R har 1577.*

17.

1576 9. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at vi, da det gods i Gimlinge sogn, som vi have fået til magelæg af Jørgen Daa, tilligemed noget gods s. stds., som hører til Andvordskov kloster, ligger belejligt til at søge dettes birketing, have for godt anset, at Vollerupgård og Vollerup by, Bjerup by, 4 gårde i Gimlinge, den ene, som vi fik af Jørgen Daa, og de tre, som høre til klostret, 2 gårde i Vemmeløse og 1 gård i Ørmidslev* (Ørmintslef) *alle herefter skulle ligge under Andvordskov birk.*

Sæll. reg. 11, 218-19.

18.

1576 10. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at Landskrone marked skal holdes i selve byen og ikke udenfor.*

Skånske reg. 1, 153—4.

Eftersom vi kome udi forfaringe, at det markid, som pleie[r] at holdis til Landskrone sancti Bodels dag, al tid af arilds tid hafver verit holt inden byes udi vor kiøbsted Landskrone, til nogen aar forleden det udi forgangen feide hafver verrit holt uden for byen af dend aarsage, at almuen af frycht for krigisfolkit icke hafve tort begifve dennom udi byen, hvorofver same markid af en sedvan endnu holdis uden for byen, da efterdi vi formerke, at det best kand vere beleiligt, at forskrefne markid herefter, som af gamel tid verid hafve, blifver holt inden byen, bode paa det vor och kronens told och rettighed icke skal blifve os forkrenkid, saa och at hvis uchristelig handel, som sig ofte uden byen tildrager, udi saadan forsambling maa forkomes, och des flitiger kunde dermed hafve[s] opseende,

1. ville vi alle och hver serdellis hermed strengeligen och alvorligen befallit hafve saa vel indlendiske som udlendiske, saa mange same markid besøgindis vorder, at i

retter eder efter at holde forskrefne markid udi vor kiøbsted Landskrone och icke uden for byen.

2. Saa frampt nogen heremod fordrister dennom at giøre och icke ville før[e], hves gods och vare de i saa made til forskrefne markid hafve at afhende, inden byes, de da icke derofver ville hafve forbrot, hves de hafve med at fare, och tilmed straffis derfaare, som ved bøer.

19.

1576 10. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om oprettelse af Åkær birketing*[1].

Jyske reg. 1, 349—50.

[1] *Brevets indhold blev med et tillæg gentaget ved åb. brev 1577 31. mars ndfr., ved hvilket dets afvigelser ere anførte.*

20.

1576 11. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev til provster, præster og kronens bønder i Koldinghus, Hønborg og Skodborg læn om, at vi have befalet Vincens Jul, embedsmand på Koldinghus, at købe os et antal øksne til bedste, og at vi, da vi ville give dem derfor så meget som en anden, forbyde dem at sælge øksne, för de have tilbudt vor lænsmand dem, indtil han har købt til vort behov; han skal betale dem til gode rede, og de skulle ikke tvinges til at sælge dem for ringere end andre ville give; hvis nogen gör herimod, skulle de, som sælge, have forbrudt sit værd, og de, der købe med dem, hvad de have med at fare, og dertil straffes som ulydige.*

Jyske reg. 1, 352.

21.

1576 13. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev til provster, præster, prælate-, kannike-, vikarie-, kirke- og præstetjænere samt vore og kronens bønder i Århus stift om, at vi have befalet Klavs Glambæk, embedsmand på*

Skanderborg, at købe os et antal øksne til bedste o. s. v. lige som i åb. brev 1575 23. juni.

Jyske tegn. 1, 209.

22.

1576 15. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod at indføre bøger, som ikke ere gennemsete af universitetet.*

R: Sæll. reg. 11, 223–24.

O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 264–6.

K: Afskrift i universitetets arkiv af original udfærdigelse, trykt hos Rørdam: Københavns universitets historie 4, 268—9.

Eftersom vi nogen tid siden forleden hafve ladit vore brefve och alfvorlige forbud [1] udgaa, at aldellis ingen bøgger [2] skulle trøckis eller udgaa her udi riget, med mindre de tilforn af de hoglerde udi Kiøpnehafns universitet vore examinerit och ofverset [3], paa det ingen tvist, irring eller falsk lerdom udi religionen formiddelst slige bøgger skulle opveckis och plantis her udi riget, da forfare vi lige vel, at mange bøgger af tysk paa danske blifver udsat och trøkt uden lands och siden indføris och holdis fal her udi riget, end dog same bøgger efter dend forordninge, vi giort hafve, icke tilforn ere ofverset, hvilked aldenniste skier formedelst bogeførernis girighed skyld, at de der med kunde søge deris profit och fordel, och icke achtes, hvad vildfarelse och irringe dermed kand indføris och udspredis eblant almuen [4], same bøgger hender at lese, och paa det sligt udi tide maa forekomis och aldellis afskaffis,

1. ville vi endnu som tilforn alle och hver serdellis, saa vel indlendiske som udlendiske, hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbudit efter denne dag nogen saadanne danske bøgger, enten de, som af ny udgiøris

[1] *Således og O; K:* bud.
[2] *O tilf.:* af nøi.
[3] *Missive 1562 1. jan.*
[4] *Således og O; K tilf.:* som.

eller och[1] af tysk paa danske udsettis och blifve trøkte uden lands, at indføre och holde fal her udi riget, uden at de tilforn af de hoglerde udi Kiøpnehafns universitet ere egiennem set och approberit.

2. Saa frambt nogen fordrister sig til emod dette vort forbud saadanne danske bøgger at indføre och holde fal, de da derofver icke ville hafve forbrut, hvis de hafve med at fare, och tilmed stande os til rette derfore, som det sig bør.

3. Vi ville och vore stigtslensmend[2] och superintendenterne hermed hafve paalagt och strengeligen befallit, at hver udi sit stigt skulle hafve grandgifvelig opseende, at intet heremod giøris, och alfvorligen holde her ofver, saa frambt deris forsømmelse herudi findis, de da icke ville stande os derfore til rette.

[1] *Således og O; K:* ocksaa. [2] *Således og O; K:* lensmend.

23.

1576 22. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at vi, da vi ville begive os uden lands*[1]*, have tilforordnet Niels Kaas, vor kansler, og Peder Munk, vor admiral, vore råder, til at være tilstede på vort slot København og der udrette og bestille, hvad lejligheden og nødtørften fordrer; alle skulle derfor være dem hørige og lydige og rette sig efter det, de i vort eller eget navn befale eller skrive, som om vi selv vare tilstede og havde befalet det.*

Sæll. tegn. 13, 158.

[1] *Til Meklenborg.*

24.

1576 22. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at alle, da vi ere til sinds på nogen tid at ville begive os af riget*[1]*, skulle være vore råder, som vi have befalet i vor fraværelse at have opseende med alt der i landet,*

[1] *Til Meklenborg.*

hørige og lydige i det, de tilsige dem på vore vegne, og møde på de steder, som de måtte tilsige dem[1].

Sæll. tegn. 13, 157.

[1] *S. d. fik rigens råder missive om, at de hver i sin landsdel skulde have opseende med det, som kunde indtræffe der, og forsamle almuen, hvis noget uforseende kunde påkomme; Niels Kaas, vor kansler, og Peder Munk, vor admiral, skulle besørge forretningerne på Københavns slot.*

25.

1576 22. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev til vore og kronens bønder i Laverød om, at vi behøve hugne sten til den bygning, vi have ladet foretage med vort slot Krogen, og at det, da vi erfare, at de bryde* (barre oc bryde) *sten der i stengravene, som de sælge eller lade hugge i hvettestene, forbydes dem at sælge eller hugge hvettesten, og pålægges dem at tilbyde stenene til vor lænsmand på Helsingborg, som skal betale dem på vore vegne som billigt og ret er; gör nogen herimod, skal han stå til rette og straffes, som ved bör.*

Skånske tegn. 1, 89.

26.

1576 23. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om tilladelse for Ribe bys borgere til at købe slagtefæ i landsbyerne.*

Jyske reg. 1, 355—56.

Efterdi vore undersotte menige borgere udi vor kiøpsted Ribe dennom høgeligen beklage at lide stor brøst och mangel for hvis de behøfve til deris husis ophold for det almindelig forbud skyld, som vi nogen tid siden forleden hafve ladit udgaa[1], at ingen borgere maa uddrage paa landsbyerne at kiøbe øxen uden, hvis de kiøbe udi markeder, och gifver til kiende, at det icke hafver dend leilighed met deris bye som met andre kiøpsteder her i rigit af dend aarsage, at deris bye ligger to mile

[1] *Åb. breve 1575 21. juni (no. 766 og 767).*

fran grentsen och intet fe eller kveg drifvis did for dend toldsted, som er lagt ved Gredsted bro, da paa det vore undersotte udi Ribe saa møgit des bedre til deris underholdings behof maa bekomme, hvis dennom fornøden giøris, hafve vi slig deris leilighed anset och . . .

1. unt och tillat . . ., at Riber byes borgere och indbyggere mue frit och ubehindrit paa landsbyerne der udi lennit och anden steds udi Nørre Jutland uddrage der at kiøbe hvis slachterfe, som de til deris husis ophold behøfve, hvilkit slachterfe de i lige maade toldfri maa niude och beholde.

2. Dog skulle de icke under det skin maa kiøbe nogen staldøxen eller gresøxen paa landsbyerne hoes bønderne at opsette emod det almindelig forbud, vi tilforn hafve ladit udgaa, undertagendis hvis de paa fri markeder kiøbe, som samme vore brefve formelder.

3. Hvis de och af samme slachterfe, dennom er tillat at kiøbe, nogit uddrifvendis vorder, da skulle de det støckevis fortolde hoes vor toldere efter dend skik, der paa giort er.

4. Findis nogen af dennom heremod enten at kiøbe staldøxen eller gresøxen eller samme slachterfe ufortoldit at uddrifve, da skulle de dette vort bref och hvis de hafve met at fare hafve forbrot och dertil met lide høgiste straf, som vid bør.

27.

1576 1. juni. (Roskilde.) *Åb. brev om, at vi, da mange både hofmænd og tjænesteløse folk og andre, som rejse gennem Grenå* (Grindov) *understå sig at skyde rør løse i byen, hvoraf der kunde opstå ildebrand, alvorligen byde alle, som rejse gennem byen, ikke der at skyde deres rør løse, men forholde sig skikkeligen og*

tilbörligen, hvis de ikke ville gribes af borgemestre og rådmænd samme steds og stå til rette derfor.

Fyske reg. 1, 359.

28.

1576 21. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev, hvorved det indskærpes tingriderne i Sælland at møde på landstinget hver 8. dag at høre, hvad der kan blive dem pålagt at forkynde for undersåtterne.*

Sæll. reg. 11, 230.

Efterdi vi kome udi forfaringe, hvorledis tingriderne her udi vort land Sieland udi dieris bestillinge findis forsømelige och sielden kome til landsting, hvorofver vor[e] brefve och alvorlige befalning, vi lade udgaa och til landsting forkynde och paabiude, som os och riget er stoer macht paaligendis, tit och ofte blifver forsømet och icke af same tingridere ofver landit forkyndis, som det sig burde, saa undersottene seg derefter icke kunde vide at rette, da ville vi nu med dette vort obne bref strengeligen och alfvorligen hafve befallet alle tingriderne ofver alt vort land Sielland, at de herefter skal vere forplicht hver ottinde dag at vere til stede til Sielandsfar landsting och der høre och forfare, hvis der same steds paabiudis eller befallis, och det siden efter, som landsdomer denom befaller, vore undersotte forkynde och til kiende gifve. Findis och nogen efter denne dag udi dieris befalning forsømelige eller och de hver ottende dag icke møde til landsting, da skal landsdomer hafve fuldmacht paa vore vegne denom derfore at tiltalle och de derfor at stande til rette, som det sig bøer.

29.

1576 13. juli. (Sørup.) *Åb. brev om, at bønderne i Nykøbing læn, som have klaget over, at de, når de besøge Skåne fiskeri* (fiskende), *må betale mere told end andre undersåtter, i det de både må give vor tolder*

på Falsterbo told og åreskyld og Nykøbing slot 1 fdg. sild af hver fireåres båd, herefter og indtil videre må forskånes for silden, som de have givet til Nykøbing slot, eftersom sligt ikke skal være sædvanligt andet steds; men vor tolder skulle de give sild ligesom vore andre undersåtter, der besøge hine fiskerlejer.

Fynske og smål. reg. 1, 501.

30.

1576 13. avg. (Frederiksborg.) *Missive til lænsmændene og købstæderne over alt riget om at sende de løsgængere, som ikke kunne göre rede for sig, i jærn til København og have opsyn med, at kongens breve om løsgængere overholdes.*

Sæll. tegn. 13, 176—7 (til lænsmændene).

Sæll. tegn. 13, 179 (til købstæderne i uddrag).

Original udfærdigelse af sidst nævnte brev findes i Kallundborg bys breve og trykt efter gammel afskrift hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 463—64.

Vi ere komne udi forfaring, at møgit løst folk alle vegne her udi rigit skulle vanke och omgaa, som icke hafve tieniste eller nogen ret besked met at fare, icke heller bruge nogen erlig nering, men deris idret er at løbe fran et sted til et andet och at opholde denum met skalkhed och løgen, och epterdi sligt folk er almuen icke til ringe besverringe, och det derfore er formodende, at de met betlerie, tiufverie och anden slig bedragerie skulle nere denum, da bede vi dig och ville, at du strax grandgifveligen lader forfare ofver ald dit len, saa och udi de kiøbsteder, du udi befalling hafver, hvor slige løsgenger, tienstløse folk och bernhytter findis, och saa mange, som kand ofverkommis, der ingen ret besked hafve met at fare och ellers sterke och føre folk, at du denum lader sla udi jern och forskicker til vort slot Kiøbnehafn, och at du siden frembdelis holder derofver udi dit len, at hvor sligt folk herepter betredis, at de udi lige maade fenkligen fremskickis til vort slot Kiøbnehafn; der skal

denum, som samme løse folk fremføre, gifves videre besked. Och efterdi vi forfare, at hves brefve och mandatter vi udi saa maade lade udgaa, fast ringe achtis och sielden epterkommis, da bede vi dig och ville, at du tiltenker alfvorligen herofver at holde, saa at icke ses met nogen egenum fingere, saa frampt du icke derfore vilt stande til rette som dend, vor brefve och mandatter icke achte vil[1].

[1] *Brevet til købstæderne er med ovenstående tekst til lænsmændene. mutatis mutandis enslydende*

31.

1576 17. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at de mange udenlandske købmænd og krømmere, som opholde sig* (stande) *året igennem i Malmø imod byens privilegier og bruge borgerlig handel uden at deltage i tynge og besværing med borgerne, skulle takseres med disse til de 6000 daler, som byen skal udgive til jul førstkommende (se ovfr. no. 8), og at borgemestre og råd skal indkræve af dem efter deres formue og som de bruge handel til.*

Skånske reg. 1, 160—1.

32.

1576[1] *24. avg.* (Frederiksborg.) *Missive til kapitlet i Roskilde domkirke om, at der kun må ringes én gang for hvert lig i Roskilde.*

R: Sæll. tegn. 13, 183—4.

Trykt herefter i Ny kirkehist. saml. 4, 391—2 og herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 268.

Vi komme udi forfaring, at nar nogen døer eller afgaar der udi byen och skal begrafvis, da ringis der 2 eller 3 gange for samme lig, och epter slig skik och ceremoni udi pavedommit er opkommit, och det anden steds her udi rigit icke er sedvonligt, at mand ringer for lig uden en gang och nar det begrafvis, da bede vi eder och alfvorligen ville, at i ere fortenkt udi at holde slig skik

[1] *R har:* 1577, *men alle nærmest foregående og efterfølg. breve ere fra 1576.*

udi eders bye, som anden steds holdis her udi rigit, och som udi Kiøbnehafn, saa der icke ringis for nogit lig mer end en gang och nar begrafvelsen skal holdis.

33.

1576 24.[1] *avg.* (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og råd i København om tilsyn med de fremmede og rejsende, som komme der til byen.*

R: Sæll. tegn. 13, 184—5.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 464—5.

Vi komme udi forfaring, at møgit fremmid folk bode af tydske och andre nationer søge did til byen och drage bode ind och ud her af rigit, och icke der hafvis nogit tilbørligt opseende met denum, hvad det er for folk, och hvad besken de hafve met at fare, at mand kand vide af deris sag, och epterdi det er at formode, at en part drage her ind icke paa andit end kundskab, som vi och formerke, stackit skiet er, at en vid nafn Asmus Kampe hafver undholdit sig der i byen och icke er angifven, och formiddelst [af][2] sligt folk under tiden kand udføris och udsp[r]edis det, som icke burde, och det anden steds er sedvonligt, at hvad fremmit folk, som komme til byes, forhøris udi portene eller och angifvis af borgerne, hvor de ere til herberge liggendis, da bede vi eder och ville, at i herom udi lige maade ere fortenkt at holde guod skik der udi byen och at holde[3] folk stedse udi portene, som kunde tage besked af, hvad fremmid folk did kommer; disligiste at i eders medborgere sammenkalder och epter vor befalling alfvorlig forreholder, at de herepter ere fortenkt udi, hvad fremmit folk, det vere sig kiøbmend, kremmere eller andre, som til denum giestendis vorder, at angifve paa slottit hoes vor rentemester, hvor fran de ere komne, och hvad besken de hafve met at fare. Och

[1] *A:* 23.

[2] *RA forbig.:* af.

[3] *A:* hafve.

skulle samme fremmed folk tage deris pasbord paa slottit hoes lensmanden, nar de igen skulle forreigse, och ingen uden pasbord udstedis. [1]Hvorofver i siden alfvorligen ville holdit, at dermet efter, som forskrefvit staar, epterkommis udi alle maade; saa frampt nogen deris forsømmelse siden[2] findis, at de[3] icke ville staa derfore til rette som de[4], sig epter vor befalling och vilge icke hafve rettit.

[1] *A:* och at i siden alfvorligen holder her ofver, saa hermed efter . . .
[2] *A tilf.:* herudinden.
[3] *A tilf.:* da.
[4] *A tilf.:* der.

34.

1576 20. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til Arild Ugerup om, at kronens bønder i Elleholms læn, som have klaget over, at det med et brev*[1], *som er udgåt til Bleking* (Bleginde), *formenes dem at have den brug* (brugning) *af skovene, som de have haft af arilds tid, og hvoraf deres meste næring og bjærging i den landsende er afhængig, må få den hjælp af skovene, som de hidtil have haft, dog at der haves indseende med, at skovene ikke aldeles forhugges til upligt.*

Skånske tegn. 1, 94.

[1] *Åb. brev 1573 3. mars jfr. åb. brev 1576 1. oktbr.*

35.

1576 27. septbr. (Esserum.) *Åb. brev om, at intet tysk øl må opskibes for Kærteminde, för det er blevet fortoldet hos vor tolder.*

Fynske og smål. reg. 1, 85.

Vi ere komen udi forfaring, at en part af hvis tyst øl, prysing och andet gods, som indføris for vor kiøbsted Kierteminde, tit och ofte opskibes och udi land føris før, end det hoes vor toldere same steds opskrifves, och hanom paa vore vegne blifver fornøiet, hvis deraf med rette bør at gifves.

1. Da paa det at vor och kronens told, sise och rettighed udi de made icke skal blifve forsømet, forbiude vi alle indlendiske och udlendiske kiøbmend nogit tyst øl, prysing eller andet kiøbmandsgods, som indføres for vor kiøpsted Kiertemynde, at opskibe før, end det hos Frands skrifver, som er vor tilforordnet tolder same steds, blifver opskrefvet, och hand paa vore vegne hafver bekomet, hvis retighed os tilkomer, tesligeste icke heller noggit gods at udskibes, uden hand och tilforn derom blifver tilsagt.

2. Fordrister sig nogen enten kiøbmand, skibmand eller andre nogit tyst øl, prysing eller andit gods i land at føre eller til skibs at udføre eller och deris bunke at bryde før, end det hos vor toldere er opskrefven, och hand derom blifver tilsagt, da skulle alt, hvis gods de hafve med at fare, til os vere forfalden.

36.

1576 1. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at bønderne i Bleking, som have klaget over, at det af vor lænsmand formenes dem at hugge i skovene*[1], *hvori de af arilds tid have haft deres brug* (brugninge) *med skovhug til bygning, ildebrand og salg, herefter må have frit skovbrug i skovene i Bleking, som de have haft af arilds tid, da vi erfare at meste parten af disse er ubenyttet* (unøttigt), *og at skovhug kan tilstedes uden synderlig skade; dog må de ikke udføre tømmer eller ved af riget, men alene sælge det til vore undersåtter her i riget.*

Skånske reg. 1, 171—2.

[1] *Åb. brev 1573 3. mars jfr. miss. 1576 20. septbr.*

37.

1576 16. oktbr. (Krogen.) *Missive til Erik Lykke, lænsmand på Riberhus, om at bønderne på Vesterlands-*

før ikke skulle besværes med höjere faldsmål end lovbogen formælder.

Jyske tegn. 1, 216.

Vore undersotte paa Vesterlandsfior hafve underdanigst ladit os besøge gifvendis til kiende, at naar nogen dennom falder for nogen sag, de da besveris med høger faldsmal, end lougbogen[1] formelder, begerendis, at de vid loven maatte handhafvis oc icke beskattis ofver, hvis brødependinge lovbogen formelder. Da efter sligt udi sig sielf billig oc ret er, bede vi dig oc ville, at naar nogen deris forseelse findis, oc lougbogen formelder, hvad fald skal vere, at du dennom icke derofver besverrer, oc hvad andre sager er anlangende, hvormed de kunde fuldgiøre deris bosloed eller icke, udi lougbogen findis, at de derfore optinger efter, som anden steds her udi rigit sedvanligt er, oc efter hver deris efne oc formue.

[1] *Jyske lov.*

38.

1576 19. oktbr. (Krogen.) *Åb. brev om at vore undersåtter på Vesterlandsfør* (Vesterlandsfior), *som have klaget over, at de lide stor skade ved ikke at måtte udføre øksne her af riget ligesom de fremmede bønder der på landet, som ligge til hertugdömmet, herefter må udføre øksne der fra landet til Frisland og andet steds, indtil vi anderledes tilsige; dog skulle de give os og kronen slig told og rettighed deraf, som er sædvanlig andet steds i riget. Vor lænsmand på Riberhus skal tilskikke en vis mand der på landet, som kan oppebære den told og rettighed og göre ham regnskab derfor. Hvis nogen udfører øksne ufortoldet eller bruger underfund med andre fremmede bønder eller i deres navn, skal han have forbrudt, hvad han har med at fare, og straffes, som ved bör.*

Jyske tegn. 1, 217.

39.

1576 5. novbr. (Frederiksborg.) *Åb brev til undersåtterne på Bornholm om, at den, som handler mod vort almindelige forbud*[1] *så vel som mod recessen*[2], *ved hvilken det er afskaffet, at alt salt oksekød må udføres af riget, og herefter udfører saltet oksekød der af landet til Tyskland eller andet steds hen uden riget, skal have forbrudt, hvad han har med at fare, og straffes som ved bör; lænsmanden på Hammershus skal have opseende hermed, hvis han ikke vil stå derfor til rette*[3].

Skånske tegn. 1, 96.

[1] *Åb. brev 1562 2. jan.*
[2] *?.*
[3] *Hævet ved åb. brev 1577 11. juni.*

40.

1576 13. novbr. (Frederiksborg.) *Missive til doktor Povl Madsen, superintendent i Sællands stift, med gentagelse af tidligere givet pålæg*[1] *om, at den prædiken, som hidtil er blevet holdt i Helliggesthus om fredagen, skal holdes i Frue kirke, også af den grund, at der her er bedre plads og rum, og det skönt det skal være imod nogles ønske.*

Sæll. tegn. 13, 196.

[1] *Missivet herom synes ikke indført i kancelliregistranten.*

41.

1576 21. novbr. (Kallundborg.) *Åb. brev om ophævelse af forbuddene mod at opkøbe staldøksne i landsbyerne.*

Sæll. tegn. 13, 198—9.

Eptersom vi for nogen tid siden hafve verrit foraarsagit af dend aarsage, at øxne alle vegne her udi rigit møget opstege och blefve dyre, at lade et almindeligt forbud udgaa ofver ald rigit, at ingen kiøbmend eller borgere, indlendisk[e] eller udlendiske, maatte uddrage paa landsbyerne at kiøbe gresøxen, men at de denum skulle kiøbe udi fri markeder och staldøxen hoes adellen och andre,

denum hafde at stalde, som samme vort bref vider formelder[1], och vi nu formerke, vore undersotte her udi rigit beklage denum hart at hafve verit met samme forbud besverrit, synderligen udi de kiøpsteder, hvor ingen axeltorfve eller markeder holdis, at de derofver hafve lid nød for slachterfe til deris hussis ophold, da hafve vi nu dend leilighed met vor Danmarkis rigis raad betrachtit och ofverveiget och ville vore undersotte til gafn och bedste forskrefne forbud, som om staldøxen och gresøxen paa landsbyerne at kiøbe udgangen er, hermet aldelis hafve opgifvit och afskaffid, saa det herepter skal vere vore undersotte udi kiøpstederne och andre kiøbmend frit fore paa landsbyerne at kiøbe staldøxen och gresøxen, hvor de denum kunde bekomme epter, som det tilforn, for forskrefne forbud udgik, sedvonligt verit hafver, och ingen hinder at skulle ske i nogre maade.

[1] *Åb. brev 1575 21. juni (no. 766 og 767).*

42.

1576 21. novbr. (Kallundborg.) *Åb. brev om gentagelse af Kristian III.s forbud mod at holde marked i Kærager i Gydinge herred, da der uden hensyn til forbuddet årlig holdes et marked på Kærager og Lerit marker, som kaldes Bromarked og er til skade for bønderne i hine tvende byer, fordi der bruges megen ukristelig handel med tyveri, manddrab, horeri og i anden måde. Drister sig nogen til at holde marked der, efter at dette brev er blevet forkyndt, skal han have forbrudt, hvad han har med at fare, og straffes som ulydig.*

Skånske reg. 1, 175—76.

43.

1576 21. novbr. (Kallundborg.) *Den Kallundborgske reces.*

A: Original udfærdigelse i Gehejmearkivet (håndfæstninger og recesser m. m. no. 24), underskrevet af kongen og rigsråderne, og forseglet med kongens segl i rødt, rigsrådernes i ufarvet voks.

T: Originaludgaven af 1577, Prentet i Kiøbenhaffn, aff Andrea Gutterwitz. Oc findis til kiøbs hoss Baltzer Kaus, Bogefører sammesteds. *Fra samme år findes et andet aftryk, som dog kun fremviser retskrivnings og typografiske afvigelser; i titelen står således:* til Kiøbs. *Udgaven blev senere optrykt dels i særudgaver, dels sammen med Jyske lov 1583, 1590, 1642 og 1670, se Bibliotheca Danica 1, 634, 628—30.*
R: Sæll. tegn. 13, 200.

Når Rosenvinge i indledningen til 4. bd. af: Samling af gamle danske love, s. XXXX siger, at hans tekst af reces 1576 a. st. s. 289—99 er »trykt efter originalen i det kgl. Gehejmearkiv (no. 24)«, er dette lige så urigtigt, som den tilsvarende opgivelse om reces 1558 (se dette værks 1. bd. s. 2). Retskrivningen i Rosenvinges tekst viser tilfulde, at han har trykt efter en af de ældre udgaver, som er blevet rettet efter den originale udfærdigelse, uden at dog dens afvigelser fra denne ere blevne omtalte. — Rosenvinges tekst af § 9 er optrykt af Rørdam: Kirkelove 2, 269—70, hvor tillige göres opmærksom på åb. brev 1576 3. apr. som kilde til § 9, medens Rosenvinge ikke har gjort recessens kilder til genstand for nogen undersøgelse.

Spörgsmålet om kilderne (K) til reces 1576 kræver ikke nogen vidtløftig besvarelse. Til §§ 1, 2, 4, 6, 7 er benyttet reces 1569 og til § 9 åb. brev 1576 3. apr. næsten ordret, kun hist og her med enkelte tilföjelser, medens §§ 3, 5, 8, 10—14 ere nydannede forskrifter, kun til § 12 er gårdsret 1562 blevet noget benyttet. Overensstemmelsen med den originale udfærdigelse og de ældste udgaver er så stor, at den heller ikke giver anledning til nærmere omtale. — Om afskrifterne i lovhåndskrifter og den nedertyske oversættelse hos Westphalen (Mon. rer. Germ. 4, 1861—70) gælder noget tilsvarende til det i denne samlings 1. bd. s. 6, 57 og 185 bemærkede.

På grund af den store overensstemmelse, som findes mellem A og T, er det anset for unødvendigt at sammenholde disse tekster fuldstændig med R. På samme måde er også kun den originale udfærdigelse af åb. brev 1576 3. apr. (K^1) sammenlignet fuldstændig med kap. 9, medens den trykte udgave (K^2) og afskriften (jfr. ovfr. s. 8) i Ny kgl. saml. 4° no. 1128 bl. 234—44 (K^3) kun ere eftersete hist og her. — Artikeloverskrifter tilföjedes efter T.

Vi Frederik dend anden . . . giøre alle vitterligt, at vi med vore Danmarkis riges raad, som nu her hos os tilstede ere, som ere Niels Kaas til Torupgaard, vor cantzeler,

Peder Gyldenstiern til Tim, marsk udi vort rige Danmark, Peder Munk til Estvadgaard, vor amiral, her Jørgen Løcke til Ofvergaard, ridder, Peder Bilde til Svanholm, Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm, Erik Rud til Fugelsang, Jacob Ulfeld til Koxbølle, Biørn Kaas til Starupgaard, Biørn Andersen til Stenholt, Eiller Grubbe til Lystrup, rigens cantzeler, Jørgen Marsvin til Dybek, Hans Skovgaard til Gundestrup, Axel Veffert til Axelvold och Christoffer Valkendorf til Glorup, vor rentemester, hafve beraadslagit och ofverveiget nogen merkelige brøster[1], hvormed vore undersotte beklage dennom fast at besveris, udi det at de med vore stefninger och befallinger tit och ofte dragis fran deris herritsting och landsting udi de sager, som der same steds bør at ordelis och til ende forfølgis; sameledis opholdis de och[2] til herritstinge och landstinge med opsettelse udi adskillige sager, saa deris ret dennom forhalis fran en tid til en anden, och derofver besveris med brefvepeninge fast mere, end nogen tid sedvanligt hafver verit, med nogen andre ydermere besveringe vore undersotte udi slig maade anrørendis. Sameledis hafve vi ochsaa forfarit dend store forfengelige pracht och ofverflødighed, som brugis med dregt och kledebon sønderligen eblant fruer och jomfruer her udi riget, och udi lige maade dend store uskickelighed och misbrug, som skier hos adellens begrafvelse her same steds, hvormed mange af[3] vore undersotte med adskiellige omkostninge och unøttige peningespilde dennom fast ofver deris efne och formufve besvere, med andre flere artikle, hvorpaa vi med vore rigens raad hafve giort denne efterfølgende skik och ordninge, hvilken vi af vore undersotte rigens indbyggere fast och ubrødeligen ville holdet hafve under dend pen och straf, som ved bør.

[1] *Således og R; T:* brøst.
[2] *Således og R; T forbig.:* och.
[3] *RT forbig.:* af.

1. At ingen sager skal indstefnis for konningen, før dom er gangen til herritsting oc landsting.

Och for det første efterdi vi forfare, at det tit och ofte skier, at mange med vrang undervisninge forhverfver stefninger udi de sager, som først bør at gange dom paa til heritsting och landsting, end dog same sager icke tilforn hafve verit stefnit der udi rette, da ville vi det herefter saa alfvorligen befallit och holdit hafve, at aldellis ingen stefninger efter denne dag skulle udgifves emod recessen[1], hvormed nogen kunde dragis fran herritsting, landsting eller rigens cantzeler.

Kilde: reces 1569 § 1.

[1] *Reces 1558 §§ 5, 8.*

2. Hvorledis oc udi hvilke sager befalninger skulle tagis.

Sameledis skal icke heller vore befallinger udgaa herefter[1] til nogen riddermendsmend at dømme udi de sager, som bør at ordelis til herritsting och landsting, men aldenniste om herritsskiel och markeskiel. Dog skal icke riddermendsmend ridè eller giøre noggit herritsskiel eller markeskiel, førre end sandemend eller oldinger hafve svorit.

Desligiste skulle och vore befallinger udgaa udi de sager, som samfrender bør at dømme udi, och skulle slige befallinge tagis af begge parterne, men dersom dend ene part veigrer sig derudi och icke ville hafve gode mend paa saadanne trette, hvad samfrendere belanger, eller och naar sandemend eller oldinger hafve svorit, end dog hand af dend anden part derom blifver besøgt, da skal det vere hans gienpart frit fore ene same befallinge at tage, dog at hand det skielligen beviser, at hand tilforn hafver tilbødet sin vederpart halfparten at mue anamme. Och skal det och saa holdis med befallinger at tage paa hvis andre tretter, som saa begifver sig, at derpaa icke kand

[1] *RT:* herefter udgaa.

dømmis, med mindre end aastederne tages udi besichtinge.

Kilde: reces 1569 § 2, som dog for: Dog skal icke ... førre end, *har:* dog icke førre end, *og som forbig.:* skulle . . . udgaa, hvad samfrender . . . eller och, *samt:* Och skal det . . . besichtinge.

3. Om granskninger, som udgifvis fra landstinget.

Och ville vi det och udi lige maade saa holdit hafve med hvis grandskninge, som af landsdommerne fra landstinget til gode mend herefter skulle udgifves.

4. At landsdomerne endeligen skulle reigse eller felde, hves dome, vinder eller andet, som udi slige maade stefnis for dennom udi rætte.

Efterdi det tit och ofte beklagis, at naar nogen sager stefnis til landsting, enten herritsfoggitter for deris dome eller om vindnisbyrd, sandemend, oldinger, nefninger eller[1] andre, som blifve kaldit for deris ed eller vindnisbyrd, som enten skulle reigsis eller feldis, forlengis sagen, och icke for det første udgifves nogen endelig dom, da paa det at fattigt folk eller andre icke udi en sag til forgefs skulle behøfve at giøre mangfoldige omkostninge, hafve vi det saa endeligen beslutted och giort denne skik och forordninge, at landsdomerne herefter uden nogen fortog skulle endelige dømme udi slige sager och enten reigse eller felde hvilke, som lougligen blifve stefnit for dennom udi rette, och deris dome med klare udtrøkte ord gifve beskrefvit, saa der eblant icke giøris nogen tvil, hvormed nogen deris ret kunde blifve dennom forhalit.

Kilde: reces 1569 § 3, som dog ikke har: herritsfoggider for deris dome.

[1] *RT tilf.:* oc.

5. At domerne ingen sager maa opsette lenger end udi 6 uger.

Och skulle dommerne ingen macht hafve nogen sager at opsette lenger end udi sex ugger udi det aller lengste,

med mindre end de kunde hafve det med begge partenis bevillinge och sambtøcke, undertagit om nogen hafver slige nøigachtige och louglige forfald, at hand jo icke kand paa same tid møde. Opholder dommerne nogen sag lengre, end som forskrefvit staar, uden louglig forfald, da skulle de vere forplicht, saa tit och ofte det skier, at gifve et hundrede daller til neste hosliggendis hospitale.

6. Hvad gifvis skal til brefpenninge til landsting oc herritsting.

Disligiste forfare vi och, at fattigt folk och andre dennom fast besvere, at de for dome, opsettelse, vindner och andre brefve, som de til herritsting och landsting skulle hafve beskrefvit, beskattis med brefvependinge fast ofver deris efne och mere, end sedvanligt hafver verit, hvorfore vi hafve for gaat anset derpaa at giøre slig en skik, som efterfølger, hvilken vi ochsaa aldellis ville holdet hafve: først for hver dom, som afsiges til landsting och gifves beskrefvit paa pergamente, skal icke gifves mere end to daller udi det alder meste och ellers mindre for andre domme efter leiligheden; for en opsettelse skal gifves tre mark, halfanden mark och en mark efter leiligheden och som sagen er til; for et tingsvindne til herritsting och landsting skal icke gifves mere end fire skillinge i det meste, for en herritstingsdom paa pergamente skal gifvis en daller, paa pappir en mark och ellers mindre efter leiligheden.

Kilde: reces 1569 § 4, som dog for: fire skillinge *har:* 8 hvide, *og for herredstingsdomme har henholdsvis:* 1 mark danske *og* 10 skilling.

7. At 15 mend udi Skone oc 16 udi Sielland skal giøre deris toug inden 6 uger oc oldinge udi lige maade giøre markeskel inden 6 uger.

Sameledis efterdi det och beklagis, at naar 15 mend udi Skaane och 16 udi Sielland blifve opkrefvit och tilnef[n]d at skulle dømme enten paa drab eller andre sager,

opsettis slig sager fran en tid til en anden, saa retten derofver forhallis, da er ochsaa derpaa beslutted, at naar femten eller sexten mend herefter blifve lougligen opkrefvit, skulle de inden sex samfelde ugger der nest efter endeligen sige paa hves sager, de blifve tilnefnd at skulle dømme paa, under deris boeslods fortabelse til deris herskaf. Udi lige maade skal och holdis med oldinge, naar de opkrefvis at skulle giøre markeskiel.

Kilde til: Sameledis efterdi . . . deris herskaf, *er reces 1569 § 5.*

8. Hvorledis holdis skal, naar kirkenefnd ofversvere nogen troldomssager.

Och eftersom vi hafve formerkt, hvorledis at naar kirkenefn och andre, som pleie at sverge om trolddomssager, opkrefvis och sverge nogen, som beskyldis for slig misgierninger, til ilden, da er det tit och ofte blefvit befundet, at de, som saa ere blefvit ofversvorit och ret, hafve verit uskyldige[1], da paa det at ingen i saa maade skulle ofverillis eller uskyldeligen tagis af dage, førre end endelige dom er gangen, ville vi, at al tid herefter saa dermed holdis skal, at naar kirkenefn hafver ofversvorit nogen, som for troldomssager er anklagit, da skal dend, som ofversvorit er, icke strax rettis, men blifve besiddendis, til saa lenge sagen indstefnis til landstinget, och landsdommerne da at dømme derpaa och enten dømme forskrefne kirkenefn ved magt eller feld at vere, och dersom dends slegt och venner, som ofversvorit blifver, icke ville stefne sagen til landsting och tage dom, da skal det stande dend anden part oben fore at stefne och[2] tage endelige dom efter, som forskrefvit staar. Dog skal dend, som ofversveris, icke aflifvis, førre dom er gangit til landsting, som førre er rørt.

[1] *Rosenvinge: Gle. domme 3, 207.* [2] *RT forbig.:* stefne och.

9. Hvorledis herefter holdis skal met adelens begrafvelser her udi riget.

Vi ere och kommen udi visse forfaringe om dend store misbrug och merkelig uskickelighed, som seg alle vegne her udi riget begifver, naar nogen addelsperson dør och afgaar, udi saa maade, at deris lig, som gud aldmechtigste fran denne forgengelige verden henkalder, icke aldenniste udi lang tid, som er undertiden et fierdinge aar och undertiden fast lenger, stande ofven jorden ubegrafvit, hvilked och tit och ofte skier emod dend dødis siste vilge, forsat och begieringe, men och hos deris jordeferd och begrafvelse brugis alle hande forfengelige pracht, hoffart och merkelige bekostninge med blykister och tinkister at lade giøre, med sølf och guld, hvormed same kister beslaaes och tilnaglis, med fløiel, som hengis paa kisterne och med udi jorden nedersettis, med klede, som til stor ofverflødighed kiøbis at drage gandske stufver och kammer med bode paa de steder, som liget staar, saa och udi andre kammer, som deris slegt och venner, hvilke de hafve hiembedet, skulle ligge; sameledis med mange store lius, som brugis hos slig begengelse; med grafvene, som forhøfvis ofven jorden, af alabaster och med anden merkelige omkostninge och med dend store ofverflødighed, som skier med mad och dricke, før end gudstienniste skier och liget begrafvis, med andet mere usedvanligt, som dagligen paafindis och optenkis och tid fra tid jo mere och mere optagis och formeris, hvilked icke aldenniste skier gud aldmechtigste til fortørnelse, men och dend dødis arfvinge, saa och menige adellen til merkelige skade och besveringe; ti hvad de rige och formuendis udi saa maade begynde och for en ny skik indføre, det ville de, som hafve fast ringere efne och formue, efterfølge uanseendis, hvad skade och forderfvelse dennom derefter[1] skulle hende och tilkomme, och paa det at sligt maa forekommis, afskaffis och nederleggis, som menige ridderskabit

[1] *Således og RT; K:* derofver.

her udi riget udi framtiden icke ville vere til ringe besveringe, da hafve vi med vore Danmarkis riges raad denne leilighed beraadslagit och ofverveiget och berammit och giort en christelige skik och ordninge, hvorledis det skal herefter holdis med addellens begrafvelse her udi riget, hvilken ordninge och skik vi under dend pen och straf, som ved bør, alfvorligen ville holdet och fuldkommit hafve.

1. Och for det første eftersom det her til dags ofte hafver verit befundit, at naar nogen riddermandsmand, frue eller jomfrue med døden er afgangit, hafver deris lig udi en fast lang tid ofven jorden staait ubegrafvit efter, som det och endnu udi lige maade dagligen skier, da efterdi det icke er tvil, at det jo er gud aldmechtigste behageligt, at deris lig, som hans guddommelige maiestet hafver kaldit her fran, med en erlig, christelig, tuchtige jordeferd med det første til jorden skulle bestedis efter, som det udi alle christelige regimenter och poletier al tid brugeligt hafver verit, och paa det sligt och herefter icke lenger skulle ske gud til fortørnelse, ville vi det aldellis herefter saa strengeligen befallit och holdit hafve, at naar nogen addelsperson dør och afgaar, skulle deris lig begrafvis inden sex samfelde ugger efter deris død udi det aller lengste, och skulle de, som giøre och bekoste same begrafvelse, vere fortenkt at holde maadelighed med slegt och venner at forskrifve, och er nok, at de forskrifve deris neste forvante och deris naboer och venner, som nest ere besiddendis.

2. Med ligkister at lade giøre skal det saa holdis, at ingen skal tilstedis at bruge eller lade giøre til deris begrafvelse enten blykister eller tinkister; men det skal vere hver frit fore at lade giøre och tilfly en erlig trekiste af fyr eller eg, hvilked dennom sielf gaat siønis, och skulle same kister hverken med sølf eller guld beslaais eller och

med sølfve- eller guldenagler tilnaglis, icke heller med fløiel ofverdragis, som udi jorden skal med nedersettis; dog skal det icke hermed vere forment nogen at lade ligkisten med fløiel ofverhenge, naar liget beris til grafve.

3. Sameledis forfare vi och, at naar nogen deris lige føris fran deris gaarde och til deris sognekirke, ofverhengis de heste, som føre liget, med sorte engelske klede, och efterdi det jo til intet andet end til en forgengelige ofverflødighed kunde vere nøtteligt, men fast mere dennom, som det bekoste, til stor besveringe, da skal det och her efter aldellis vere afskaffit och hver vere forbødet de heste, som gange for ligbaaren, med nogen klede at lade ofverhenge.

4. Disligiste efterdi[1] der och brugis stor ofverflødighed med dragninge, hvor nogen begrafvelse skal skie, bode hvor liget hensettis, saa och paa andre steder udi stofver och kammer, hvor de hafve bedet deris venner at skulle ligge, saa alle forskrefne stufver och kammer med sort klede skulle omdragis, och udi lige maade opslaais sort fløiel eller anden sidentøig ofven ofver liget, hvilked icke heller uden merkelig penningsspilde kunde bekommis, da skal det och udi alle maade saa dermed holdis, at ingen slig dragninge herefter skal skie til nogen begrafvelse uden aldenniste med lagen och duge efter, som af gammel tid sedvanligt hafver verit.

5. Der skal och icke brugis hos nogen ligs begrafvelse mere end tolf voxlius udi det aller meste, af hvilke lius ingen skulle veige mere end et halft lispund; findis och nogen, som ferre eller och ingen lius ville bruge, skal det och staa udi deris egit frit kaar och vere dennom ubehindret tilladet.

6. Och eftersom os och mangefoldeligen er blefven[2]

[1] *Således og RTK²; K¹K³:* eftersom.

[2] *Således og K; RT:* er blefven mangfaaldeligen.

beret, hvorledis der holdis stor uskickelighed, hvor nogen begrafvelse skier, med ofverflødighed udi mad och dricke, førre end gudstienniste skier och liget begrafvis, saa en stor part af folked komme drukne och fulde til kirken och forholde dennom fast uskickelige med bulder och skreg, hvormed undertiden gudstienniste saa forhindris, at presterne med stor nød kunde fuldgiøre deris befallinge, da ville vi det ochsaa aldellis herefter forordineret hafve, at alle de addelsbegrafvelse, som skier efter denne tid her udi riget enten udi kiøbstederne eller anden steds, skulle holdis for middag och udi saa maade, at gudstienniste och dend gandske begiengelse skulle endis, førre end klocken er tolf udi det alder seniste, och skulle superintendenterne udi hvert stigt hafve grandgifvelig och alfvorlig opseende med, at ingen tienniste holdis ofver nogen addelsbegrafvelse efter middag, saa frambt de icke ville stande derfore til rette. Siden skal det och vere hver frit fore, som giøre nogen begrafvelse, at hiembede deris venner, dog at de til saadanne verdskaf vil holde slig maadelighed med mad och dricke, eftersom de dermed icke emod dennom ville opvecke guds fortørnelse.

7. For det siste hafve vi och forfarit dend store misbrug, bekostninge och forfengelige pracht, som skier med de grafve, som af addellen nu høgt ofver jorden opsettis och fast ofvergaar alle kongelige och førstelige begrafvelse, som tilforn er sked her udi riget, och efterdi os som en øfrighed af gud icke ville sømme sligt at tillade, som andre kunde tage exempel af, det at bekoste, som dennom sielf kand vere til skade och besveringe, och paa det herefter saa der med motte holdis, som tilforn hafver verit brugeligt, och hver sig der udi saa maa skicke och forholde efter, som deris stande och leilighed fordrer och udesker, da ville vi, at ingen af addellen herefter skulle lade giøre nogen begrafvelse ofven jorden forhøfvit med

alabaster eller slig merkelige bekostninge. Dog skal icke des mindre vere hver god mand, frue eller jomfrue frit tillat at lade legge en erlig ligsten paa deris grafve efter, som hver derom sielf gaat siønis. Vil och nogen lade giøre eller sette en erlig tavle paa veggen dend døde til ere, skal det dennom och[1] icke veigris eller udi nogre maade formenis; dog skal hermed icke forstaas eller vere ment nogen store alabasterbilleder eller andet sligt at lade formure udi kirkeveggene eller anden stor bekostninge derpaa at forvende.

8. Denne vor alfvorlige skik och forordninge, som vi udi saa maade vore undersotte menige rigens addel til gaufn och beste giort och berammit hafve, ville vi udi alle maade fast och ubrødeligen holdet hafve. Understaar sig nogen herefter med nogen begrafvelse noggit heremod at giøre, da skal dend, som det skielligen ofverbevisis kand, hafve forbrot et tusinde daller til neste hosliggendis hospital, och naar forskrefne tusind daller er udgifven, da skal ligevel slige begrafvelser, som ere giort emod denne vor skik och ordning, icke blifve ved magt, men nedertagis och afskaffis. Och paa det hermed motte hafvis et flitigt opseende, at denne vor mandat icke til forgefvis skulle ofvertredis eller til intet giøris, skal superintendenterne udi hvert stigt tilholde provisterne och presterne at til kiende gifve, hvis nogen sig heremod vilde tilfordriste, och naar supperintendenten fanger det at vide, skal hand lade vor stigtslensmand det forstaa, och hand siden vere forplicht efter denne vor mandats liudelse forskrefne et tusinde daller til neste hospital at inddele, saa framt hand dennom icke self vil udlegge. Befindis det och, at superintendenterne, provesterne eller presterne ser hermed egiennom fingre, skulle de och tilbørligen derfore stande

[1] *Således og RK; T forbig.:* och.

til rette. Hvor efter sig hver kand vide for skade at tage vare.

Kilde til hele kapitlet undtagen § 7 i slutn.: dog skal her . . . at forvende, *§ 8 i midten:* och naar . . . och afskaffis, *er åb. brev 1576 3. april.*

10. Om edelstene, stifter oc andre smycke, hvorledis herefter dermet holdis skal.

Sameledis efterdi vi och forfare, at her udi riget fast mere end anden steds brugis stor ofverflødig pracht blant[1] fruer och jomfruer med smøcker och eddelstene, som de icke aldenniste bruger paa hufver, men ochsaa besetter deris kleder der med, saa at de smøcke dennom fast lige førstinder och ydermere, end deris stand udkrefver, da paa det at herudi ochsaa motte holdis en skickelig tilbørlige maade och slig unøttige och ofverflødige penningspilde maa forekommis och afskaffis, ville vi, at ingen frue eller jomfrue herefter skulle bere paa deris hofveder eller nogen deris kleder nogen eddelstene, ei heller udi kieder och belter lade forsette; dog skal det icke vere nogen frue eller jomfrue hermed forboden, at de mue bere et smøcke eller to med eddelstene udi deris kieder.

Udi lige maade skal ingen frue eller jomfrue efter denne dag bere nogen guldstifter enten paa deris hofveder eller paa deris kleder, men de at vere aldellis forbudit och afskaffit.

Fast mindre skal det och vere nogen tillat deris kleder med guld eller guldkieder at bremme eller besette.

Findis nogen frue eller jomfrue heremod at giøre och fordriste dennom til noggit af dette forskrefne, som forbudit er, at bere, da skulle de det til neste hospitalle hafve forbrot, och hospitallens forstandere hafve fuldmagt det[2] af dennom at eske och aname som anden vitterlige gield; veigrer sig och nogen herudi och icke ville andt-

[1] *Således og R; T:* iblant. [2] *RT:* det fuldmact.

vorde saadant fra sig, naar hospitalsmestere det eskendis vorder, da skal hindis hosbonde eller verge derfore forfølgis och tiltallis til det byting eller herritsting, som saadanne forbudne smøcker beris, och forskrefne hindis hosbonde och verge vere plichtig derfore at stande til rette. Skal och vor lensmand udi det len, som saadanne tiltalle falder, vere plichtig at hielpe forskrefne hospitalsmestere til rette, naar hand hannom derom besøgendis vorder; veigrer och lensmanden sig herudi, naar hand af hospitalsmesteren blifver besøgt, da skal hand sielf udgifve et tusinde daller til forskrefne hospital.

11. Om fløiels kiortle oc perlehufver, som adelen deris døtter mue metgifve.

Naar nogen riddermandsmand udgifver eller gifter sin datter fran seg, skal hand icke medgifve hinde flere end tre fløielskiorteler och tvo perlehufver; ville och nogen gifve mindre, da skal det och vere dennom frit fore.

12. Hvorledis holdis skal, naar nogen løsactighed findis iblant adelspersoner her udi riget.

Os er och adskillige klagemaal forekommit om dend store løsachtighed, som nu paa nogen tid er befundit eblant fruer och jomfruer her udi riget mest af dend orsage, at for saadanne forseelse ingen straf hertil er gangit, och paa det at andre mue sig for slige løsachtighed forvare och icke skulle vere andet gaat erligt addelsfolk til beskiemmelse, ville vi det saa herefter holdet hafve:

Naar nogen frue eller jomfrue herefter findis at lade sig udi uære beligge, da skal hindis verge hinde strax tage och fengkligen lade indsette och forvare udi hindis lifstid, och alt hindis gods til sig anamme och det altsamen nyde och beholde, saa lenge hand hinde saa udi fengsel och forvaringe hollendis vorder. Vil hand och dermed se

egienom fingre, da skulle och mue andre, som hinde ellers nest ere forvante, hafve fuldmagt udi lige maade hinde och hindis gods efter, som forskrefvit staar, at anamme. Ville de det och forsømme och denne vor befallinge icke fuldgiøre inden tre moneder, efter at sligt blifver obenbarit, da skal vor lensmand hafve magt hinde at paagribe, indsette och fenklig forvare udi hindis lifstid och hindis gods til sig aname. Dog naar hun dør och afgaar, skal hindis gods strax egien komme til hindis neste och rette arfvinge eller echte børn.

Och hvilken udi saa maade befindis at beligge noggen addelsperson, fru eller jomfru, da skal hand, vere sig eddel eller uedel, derfore lide dend straf, som gaardsretten[1] udviser.

Kilde til: och alt hindis . . . staar, at anamme, *er gårdsret § 16 med nogle tilföjelser.*

[1] *Gårdsret 1562 § 16.*

13. Om en broder iblant adelen ihiel slaar den anden.

Naar det sig hender eblant addellen efter, som tilforn her udi riget sked er, at en broder slaar dend anden e hiel, och det icke skier af vode eller nødverge, da skal dend, som sin broder i saa maade omkommer, icke maa tage nogen arfve efter hannom, men dend at skiftis eblant andre hans søskinde eller neste arfvinge, och dersom hand paagribes eller och nogen steds kand ofverkommis, da skal hand straffis paa lifvet uden ald naade.

14. Om pulsvoder, naar oc paa hvad tid om aaret de herefter maa brugis udi Limfiord.

Sameledis eftersom det hafver verit forbøden udi hogborne førstis vor kiere herre faders[1] saa vel som i vor[2] tid med adskillige mandatter, som ere udgangen, at

[1] *Reces 1547 § 21, fr. 1546 21.* [2] *Åb. brev 1570 29. oktbr. §§ 1—3. febr., reces 1539 § 9, fr. 1535 8. mars.*

aldellis ingen motte slaa eller bruge pulsvoder udi Limfiorden, och vi ligevel forfare, at same pulsvoder paa nogen sønderlige tider om aarit kunde brugis uden sønderlige skade, fattige folk dog til merkelige hielp och bistand, da hafve vi slig leilighed beraadslagit och ofverveiget och efter vore undersottis bøn och begieringe . . . unt och tillat, at de vore undersotte, som boe ved Limfiorden, mue aarligen fran sancti Hans dag midsommer och til sancti Bartolomei dag bruge fiskeri med pulsvoder och icke førre eller efter dend tid; befindis nogen paa andre tider at slaa med pulsvoder eller at bruge nogen anden voder, som ere paafunden och optenkt udi pulsvoders sted, da skulle de derfore straffis uden ald naade som for andet tiufveri och efter hvis brefve och mandatter, tilforn udgangne ere. Hvormed vi vore lensmend alfvorligen och strengeligen ville paalagt hafve, at de hermed hafve et grandgifveligt och flitigt indseende; och skulle herritsfoggitterne och andre bønder omkring Limfiorden boendis vere forplicht det vore lensmend at til kiende gifve, om de befinde paa andre tider om aarit pulsvoder at brugis eller andre voder, som i det sted ere optenkte. Kand det och forfaris, at nogen paa andre tider, end som forskrefvit staar, bruger forskrefne vaader, och det icke af herritsmendene til kiende gifves, da skal herritsfoggitten derfore dele och tiltalle alle herritsmendene, hvor det skier, til saa lenge de dennom udlegge, som forskrefne vor mandat udi saa maade hafve ofvertrodit.

Hvilken skik och ordninge udi alle sine ord, puncter och artikler, som dend indeholder och udviser, vi udi alle maade fast och ubrødeligen ville holdit hafve under dend pen och straf, som forskrefvit staar. Des til ydermere vintnisbyrd hafve vi ladet henge vort secret neden for dette vort obne bref med forskrefne vore Danmarkis riges

raads indsegler. Gifvet paa vort slot Kallundborg dend 21. novembris aar etc. 1576.

Friderich.

Nils Kaas. Peder Guldenstern. Jøren Lycke, ridder. Peder Billde. Jørgen Roszenkrantz. Erick Rudth. Jacob Wlfeldth. Byørn Kaass. Biørnn Anndesenn thiill Stenholt. Eyller Grwbbe. Jøren Marsuin. Hans Skougard till Gunderstorp. Axsell Vefferth. Christoffer Valckendorff.

44.

1576 22. novbr. Åb. brev om, at den gamle bispegård i Viborg overlades adelen til et domhus for landstinget.

Jyske reg. 1, 365.
Uddrag herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 216.

Efterdi vore kiere tro undersotte, menige adel och ridderskabit udi vort land Jutland hafve underdanigst ladit gifve os til kiende och dennom tit och ofte emod os beklagit, hvorledis udi vor kiøpsted Viborg icke findis nogen beleilig hus och plats at vere tilforordinerit som landsting kand holdis, och de kunne udi forsamblis, nar nogit vichtigt eller synderligt forefalder och orsagen gifvis, at de skulle til sammen komme, da hafve vi . . . unt och gifvit . . . vore kiere, tro undersotte, menige adel, udi Jutland bispegaarden udi Viborg liggendis udi lengden och breden efter, som dend nu begreben och forfunden er inden muren, met hves huse mur och bygning, som der nu paa findis, til et domhus och anden deris nøtte och behof at hafve, niude, bruge och beholde for dennom och deris efterkommere addelen udi Jutland til evig tid, och skulle de sielf samme gaard och plats mue lade bygge och forbedre och dend efter deris egen vilge och behag giøre dennom saa nøttig dennom mest mueligt er och dennom sielf got siønis . . .

45.

1576 14. decbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om beregning af jordskyld og husleje i Nyborg efter møntens forandring.*

Fynske og smål. reg. 1, 90.

Efterdi vi kome udi forfaringe, at der tildrager seg nogen irringe udi vor kiøpsted Nyborg om jordskyld och husleie under denom, forskrefne leie skulle indtage och udgifve, udi saa maade, at siden mønten er omsat[1], tages der dobbilt, saa at hvor 3 mrk. tilforn er udgifven eller 1 sk. grot, førdris der nu 6 mrk. eller 9 sk. och saa framdelis, da efterdi borgemester och raadmend same steds hafver verit begierendis, at huslei och jordskyld der udi byen motte holdis som udi Odense[2] eller Raaskilde[3] och efter som der vidtagit er ander steds[4], hafve vi efter slig dieris begiering . . . unt, bevilget och samtykt . . ., at det med ald jordskyld och husleie udi Nyborg skal saaledis herefter holdis, at hvor tilforn udi aarlig jordskyld hafver verit opborit 3 mrk. for en daller, som tilforn gik, der faare skal efter denne dag icke ydermere opberis end en enkede daller eller tuo mark, som mønten nu er omsat, och for hver sk grot, som tilforn udgafvis, skal och icke opberis mere end 6 sk. efter, som mønten nu gaar, och saa framdellis.

[1] *Åb. brev 1573 16. juni.*
[2] *Åb. brev 1575 12. febr.*
[3] *Åb. brev 1575 28. jan.*
[4] *København, åb. br. 1573 29. maj.*

46.

1576 22. decbr. (Frederiksborg.) *Missive til købstæderne over alt riget om at sende et antal søfarne bådsmænd*[1] *til København til midfaste førstkommende*[2] *til brug for vore orlogsskibe, som skulle ligge på strömmene* (saa och paa vore koffarthe vi ere til sinds

[1] *Liste over de bådsmænd, som købstæderne skulle levere, findes i tillæg.*
[2] *Den 1. april.*

at udskikke); *tillige fik følgende landsdele brev om at sende bådsmænd: Møn 10, Henrik Norby af øerne ved Smålandene 10, Samsø 15, Endelave 8, Torø, Lyø, Björnø og andre omliggende øer 10, Langeland 20, Sejrø ved Dragsholm 10, Jørgen Bille*[1] *af købstæderne og på landet (!) 25 og Hak [Ulfstand] af Lykå* (Lyckov) *læn 15.*

Sæll. tegn. 13, 219—21.

[1] *Lænsmand på Sølvitsborg.*

47.

1576[1] *29. decbr.* (Frederiksborg) *Missive til Kristen Vind om, at kongens menige skippere, styrmænd og höjbådsmænd hver jul skulle have* $^1/_2$ *læst Rostokker øl.*

R: Sæll. tegn. 13, 231—32.

Eftersom menige skipere, styremend och høibodsmend, som ere udi vor tienniste, hafve underdanigist ladet gifve os til kiende, hvorledis dennom af gamel sedvane och brug hafver til hver høitidlig aften der af slottid verit gifven nogen miød och lius, saa och paa juleaften hver dennom 1 mrk. danske til offerpendinge och dennom alle sammens til hobe to pryssings fade met got øl, och der nogen tid siden forleden er giort en skik och ordning, at dennom udi det sted til hver juel skulle gifvis $^1/_2$ lest Rostocker øl, som dennom nu foreholdis fore, saa de det icke kunde bekomme, da bede vi dig och ville, at du giører dend forordninge, at dennom her efter til hver julehøitid gifvis och fornøigis $^1/_2$ lest Rostocker øl efter, som de til des nu en tid lang bekommit hafver, och at det udi slottens regenskaf blifver indtegnit.

[1] *Årstallet i brevets datum er i R:* 1577.

48.

1577 11. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, over alt riget om, at vi, da nogle fremmede orlogsskibe og fribyttere siges på foråret at skulle komme i søen, have anset for godt, skönt vi ikke stå i*

fjendskab med nogen, på foråret at lade vore orlogsskibe udløbe i søen for at holde strömmene rene; da vi hertil behøve en stor hob fetalje, have vi rådført (beraadslagit) *os derom med vore rigens råder, der have bevilget os en almindelig madskat således, at hver 10 bønder, som sidde for gårde, skulle lægges i læg og give os 1 tde. brød, 2 tdr. øl, 2 sider flæsk, 1/2 fdg. nødekød, 1 1/2 lammekroppe, 5 gåsekroppe, 1 otting smör, 1 otting gryn; hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg og give dobbelt så meget; de, som ikke have flæsk, må give 2 1/2 lammekroppe for hver side flæsk; skatten skal være ude inden förstkommende midfaste* [1].

Sæll. tegn. 13, 233—34.

[1] *Bestemmelserne om opkrævning og fritag. fasts. som i åb. br. 1566 10. juni.*

49.

1577 13. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Helsingør bys privilegier med nogle tillæg.*

Sæll. reg. 11, 263—65.
Trykt herefter i Årsber. fra Gehejmeark. 3. tillæg s. 58—59.

Efterdi vi nu udi de[n] hellige trefoldigheds nafn os, vort rige Danmark och menige rigens indbøggere til hukommelse, gafn och ere hafve ladit foretage och bygge en nye befestninge ved vor kiøpsted Helsingøer paa det sted, som det gamle slot Krogen hafver standet, hvilken befestning vi hafve ladit kalde Kroneborg, och paa det at vor kiøpsted Helsingøer saa møget des ydermere maa blifve bøgt och forbedret, borgerne och indbøggerne der samme steds kunde paa dieris neringe och bieringe forfremmes och kome til efne och formue, da hafve vi . . . tagit, anamet och undfanget . . . borgemestere, raadmend och mienige borger udi Helsingør, . . . udinden vor kongelige hegen, vern, fred, beskyttelse och beskiermelse . . ., och hafve vi udi lige maade fuldbyrt, sambtykt och stadfest . . . alle de previlegier, naader och friheder, som dennom af

framfarne koninger udi Danmark naadeligen unt och gifne ere och vor kiere herre fader tilforn fuldbyrt och stadfest hafver, ved dieris fulde macht at blifve udi alle deris ord, punkter och artikler efter, som de udi alle maade udviser och indeholder, undtagendis,

1. at de icke skulle befatte denom med de vindfelder, som de hertil hafver haft af omligendis kronens skoufve, uden de kunde hafve udi vor lensmands minde, och at vi ville os forbeholdet hafve, at nu udi den fellis mark til Helsingør liggendis lade grafve diger och fiskeparter, hvormed de denom aldellis intit skulle beffate dog deris mark til gresgang och i andre maade dennom uforment, som de den hertil haft hafve.

2. Disligeste hafve vi . . . unt, bevilget och tillat . . ., at vore undersotte, mienige indbygger udi Helsingør, de, som nu ere eller herepter kommendis vorder, mue och skulle vere och blifve aldelis kvit och fri for skat och al ander kongelige tønge och besvering udi tiufve sambfelde aar nest efter dette vort brefs datum regnendis. Deremod skulle vore undersotte udi Helsingør vere forpligt at herberge vore hofsinder och medhafvendis folk och heste, nar vi did kome, for skiel och fyldeste; sameledis skulle de och lade føre os och vort folk eller dennom, som med vort pasbord did kome, fri ofver fergestedet, och ellers med ingen ydermere tynge udi forskrefne nest kommendis 20 aar besveris udi nogre maade.

3. Disligeste skulle de och vere forplicht at vere os, vore efterkomere, koninger udi Danmark, huld och troe, vort och rigens gafn och beste tilhielpe at befordre och vor skade och forderf af deris yderste formue hindre och afvende, sameledis skulle de deris bye bygge, formere och forbedre med god kiøpstedsbygninge och derudi holde guod skik, ordning och polici, som det sig bør.

4. Dersom och nogen vore undersotte, borger eller

kiøpmend her udi riget eller andre udlendiske kiøpmend ville did fløtte, enten at de der self kiøbe gaarde eller dennom leiendis vorder eller och tilforhandle dennom jord och eiendom der udi byen och self derpaa af nye ville bygge huse och gaarde, da skal dennom icke borgerskab formenis, saaframbt de ellers hafve et got och erligt vitnisbørd, hvorfran de ere komen, och icke hafve nogen sekt och ketterisk lerdom med at fare, och hvilke i saa maade did kome at boe, skulle dennom forskrifve der at boe deris lifstid och icke siden derfran at fløtte, och de saa vel som andre byens indbygger privilegier och friheder i alle maade, som forskrefvet staar, ubehindrit at nyde och bruge, dog at de skulle vere borgemestere och raadmend same steds hørie och liudige och stadsretten och, hvis tynge paakomme kand, lige ved andre borger der same steds udgifve.

5. Icke skulle heller forskrefne borger udi Helsingør mue bruge nogit skytteri der omkring, men vere jachten aldelis ubevarit, saaframbt nogen, dermed befindis, icke ville straffis paa lifvet uden ald naade.

50.

1577 24. jan. (Kroneborg.) *Åb. brev om straf for den, som kalder den nye fæstning ved Helsingør Krogen og ikke Kronborg.*

Sæll. reg. 11, 267.
Trykt herefter i Dske. saml. 1. ræk. 1, 141.

Eftersom vi nu udi de[n] hellige trefoldigheds nafn os, vore riger och lande til gafn, gode och ihukomelse hafve ladit fortage en ny befestning vid Helsingøer paa det sted, som det gamle slot Krogen tilforn hafver standet, da ville vi hermed vore undersotte, borger och bønder alvorligen och strengeligen befallit och paalagt hafve, at de same nye befestning herefter skulle kalles Kroneborg och icke med det gamle nafn Krogen. Findis nogen

deremod at giøre, da skal vor lensmand hafve fuldmacht at delle dend sit faldsmaal af, hvilket skal vere en guod oxe til hans herskab.

51.

1577 28. jan. (Kronborg.) *Åb. brev til sognepræsterne i Villands og Gers herreder om, at de, da de nu igen ere komne til næring og bjærging, ikke længere kunne forskånes for at udgive alterhavre i overensstemmelse med det brev, som vi for nogle år siden gave dem af dem, som havde fåt skade i sidste fejde af rigens fjender med rov eller brand; de skulle derfor årlig udgive den i god tid* (betiden).

Skånske tegn. 1, 104.

52.

1577 21. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgemestre og rådmænd i Horsens om, at alle, som have ejendomme i byen, skulle skrives i skat efter, som de have ævne til.*

R: Jyske tegn. 1, 229.
A: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

Eftersom vi komme udi forfarring, at naar vore brefve til etter saa vel som til andre vore kiøbsteder her udi rigit udgaa om nogen hielp til os at udgifve, skal det gange fast uskickeligen til, saa at hver icke tilskrifvis at udgifve efter, som de ere formuende; sammeledis skal oc findis en paart uden byes boendis, buode borgere, prester oc bønder, som hafve jorder oc eigendomme der udi byen, oc icke der paa holdis[1] folk, som der af kunde skatte oc hold[e][2] byes tynge, som det sig burde, da paa det at al tingist dermed maa gange ligeligen oc ret til, bede vi etter oc biude:

1. at i retter eder efter, naar nogen skat eller hielp der af byen til os skal udgifvis, at lade legge oc taxere

[1] *A:* holde. [2] *Således A; R:* holdis.

borger[n]e[1] der udi byen udi samme hielp at udgifve hver efter, som de ere formuende och hafve guods, hus, jorder, handel oc efne til at gifve af, oc derudi icke anser vild, venskaf, gunst, gafve eller ande[n][2] fordel.

2. Skal oc ingen, hverken prester, fougitter, skrifver, borger eller bønder, som hafve gaarde oc grunde der udi Horsens oc boer uden byes, vere fri for samme hielp, med mindre de holde efnendis oc formuendis folk udi deris gaarde, som ere ferdige samme hielp at kunde udgifve for dennom oc anden byes tynge at opholde.

[1] *Således A; R:* borgerre. [2] *Således A; R:* andel.

53.

1577 13. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til alle købmænd, som besøge fiskerlejet Målbjærg, om indkøb af 60 læster sild til kongens behov.*

Jyske tegn. 1, 230—31.
Koncept.
Trykt i uddrag i Tidsskr. for fiskeri 3, 198.

Brevet er énslydende med åb. brev 1575 11. mars (no. 753) jfr. åb. brev 1567 19. avg. (no. 375), dog med disse forandringer[1]*, at kongens salter er Jens Mortensen, og at der i § 1 bestemmes 3 dage: mandag, onsdag og torsdag, til indkøbet og fastsættes, at silden skal betales med den foregående dags pris* (som dend galt om dagen tilforn).

§ 2 og 3 tale om: alle nedkarle, bundgarnskarle oc vodekarle, *og til § 2 föjes:* icke skulle helder samme fisker paa forskrefne fridage opstige eller forsette vor saltere deris sild høger, end dend galt i de andre dage tilforn.

[1] *Brevet har været renskrevet og underskrevet af kongen; fridagene fastsattes da til fra mandag aften og til onsdag ad aften; derpå er brevet blevet kasseret og de ovfr. meddelte forandringer blevet indført.*

54.

1577 13. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til alle*

købmænd, som besøge Nibe fiskerleje om indkøb af 60 læster sild til kongens behov.

Jyske tegn. 1, 231.
Koncept.

Brevet er énslydende med åb. brev s. d. (no. 53), kun at kongens salter er Oluf Madsen, og at der skal saltes på to fridage om ugen: tirsdag og fredag.

55.

1577 23. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at borgemestre, rådmænd og byfoged i Helsingør, som have givet til kende, at der intet er tillagt dem på embeds vegne og for deres besvær, herefter må oppebære 1 mrk. dske. af hver amme vin, som indføres og sælges der i byen, og 2 sk. dske. af hver tønde tysk øl og 1 sk. dske. af hver tønde dansk øl, som udtappes der i byen* (af krøgere eller krøgerske), *og indtil videre nyde pengene selv.*

Sæll. reg. 11, 274.
Original udfærdigelse i Helsingør bys breve.

56.

1577 31. mars. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at følgende gods i Åkær læn i Falling sogn: Falling by, Ålstrup, Halkær og Amstrup; i Gylling sogn: Gylling by, Lerdrup og Søby; i Alrø landsogn og by: tyve gårde; Ørting sogn og by; i Gosmer sogn: Gosmer, Fendsten, Smerup og Lemestrup byer og tre gårde, nemlig Hovby, Præstholm og Posborg; i Hundslund sogn: Svinballe by og Kærsgård med Åkær ladegård og al Åkærs mark, Astruplund og disse skove: Søby skov, Gyllingnæs, Spadekær og Uldrup, på det at vor lænsmand på Åkær bedre kan beskytte* (fordagtinge) *det, og på det at skovene bedre kunne fredes og holdes ved magt, herefter skal være et birk; vor lænsmand skal holde der en birkefoged og straks lade anrette et ting på et*

belejligt sted for slottet, som bønderne skulle holde for deres rette værneting. Disligeste skal for vold och andre slige sager, som udi forskrefne birk sker, bødis fore och holdis met, som udi andre birk for slige sager udi alle maade [1].

Jyske reg. 1, 382—83.

[1] *Brevet er en ordret gentagelse af åb. brev 1576 10. maj, der dog ikke nævner stederne i Ørting og Gosmer sogne, som altså først nu lægges under birket. — Åkær birk afskaffedes atter ved åb. br. 1579 12. novbr.*

57.

1577 31. mars. (Kroneborg.) *Åb. brev om privilegium for Helsingør med hensyn til fremmede og håndværkere, som nedsætte sig der i byen.*

Sæll. reg. 11, 276—78.
Trykt herefter i Årsb. fra Gehejmeark. 3, tillæg s. 60—61.

Eftersom vi gierne saae, at vore undersaate udi vor kiøpsted Helsingøer at same kiøpsted kunde tiltage och kome til efne och formuge, och derfor hafve forbedrit denom dieris friheder och previlegier udi adskillige maade, under hvilke friheder eblant andet findis [1], at ingen skal benechtis borgerskaf, som sig der vil baasette, som hafver et erligt vitnisbyrd och icke er af nogen sektisk lerdom, som same friheder ydermere forklarer, da efterdi borgemestere och raadmend same stedis befrøchte denom, om der icke holdis skielsmøsse paa hvad folk, som skulle tagis til borgere, at en hel hob løst folk och parti af ander steder for dend frihed och forskonsel skyld, de kunde hafve for skat och tyngge, tid hensøge och icke nogen efnende folk af formue, som kunde opholde borgerlig och bys tynge med dennom, ville vi for slig leiglighed skyld dermed saaledis holdit hafve,

1. at ingen indlendisk eller udlendisk skal mue sig same steds indtrenge och nedersette, med mindre de

[1] *Åb. brev 1577 13. jan. § 4.*

kunde hafve det enten med vor tilladelse eller med borgemestere, raadmend och byfogedens bevillinge och samtøcke.

2. Och hvilken som udi saa maade did komer at boe, de skulle udi alle maade vere stadsretin undergifven och borgemestere, raadmend och byfogeden, som nu er eller herefter komendis vorder, hørige och lydige med vagt, ofverførsel och i hvis andre maade de dennom tilsigendis vorder, hver efter sin efne och formue, hvorpaa de skulle giøre deris ed saa vel som och at verre os och riget och vore efterkomere huld och tro.

3. Och skal aldellis ingen vere fri for same borgerlig och bys tynge, som bruge nogen borgerlig nering, handel eller vandel, icke heller vore egne tienere, om de ellers bruge nogen handel, undtagendis de aldeniste, som underholde dennom af hvis besolding, de hafve udaf os.

4. Sameledis paa det udi Helsingør kand holdis god skik och politie, och mienige borgere des bedre kunde kome til nering och biering, och dend ene icke skulle understaa sig at bruge dend andens handel, men hver at lade seg nøie med sit handverk, som er vantsnider, kremere, brøggere, baggere, smeder, skomager och skredere, da ville vi med dette vort bref befallit och fuldmacht gifvet hafve borgemestere och raadmend udi Helsingør at skulle berame och skriftligen forfatte hvert forskrefne embede en skraa artickelsvis, hvorledis hver udi sit laug skulle vide sig al tingest efter at forholde under dend straf, ved bør, hvilke de under deris byes indsegle skulle lade udgaa, och ville vi siden same skraar udi alle maade fuldbørd och samtøkt hafve; dog ville vi os och vore efterkomere forbeholdit hafve derudi at forandre efter, som os siønis got verre, och byen och mienige indbygger kand vere gafnligt.

5. Bedendis och biudendis alle dennom, som nu udi Helsingør boendis ere eller framdelis kome der at boe,

at i udi alle maade ere eders borgemestere, raadmend och byfogit hørige och lydige udi hvis de eder paa vore eller paa byens vegne tilsigendis och befallindis vorder; tisligeste at i och retter eder efter hver udi sit laug at holde och efterkome hves skraaer. som de oprettendis och udgifvendis vorder, och intet deremod giører, saa frampt i derofver icke ville straffis, som ved bør.

58.

1577 1. apr. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at det marked, som plejer at holdes i Helsingør til st. Mikkels dag, efter begæring af borgemestre og råd sstds. og da det skal være borgerne der mere til skade end til gavn, skal være afskaffet; den, som vil sælge noget i byen, skal føre det fal på torvedagene og den, som gör herimod, skal have forbrudt, hvad han har med at fare*[1].

Sæll. reg. 11, 278.
Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

[1] *Markedets holdelse tillades på ny ved åb. brev 1580 17. septbr.*

59.

1577 8. apr. (Frederiksborg.) *Missive til byfogderne, tolderne og sisemestrene i alle søstæderne over alt riget samt i Oslo og Marstrand om, at der af det Rostocker øl, som de af Rostok eller Warnemynde* (Vernaamynde) *indføre i riget, og som efter certifikats tilhører dem selv, kun skal gives til sise 1 mrk. af tønden, som mønten nu er sat.*

Sæll. tegn. 13, 262—63.

60.

1577 21. apr. (Frederiksborg.) *Missive til Niels Andersen, tolder i Ålborg, om det, da borgemestre, rådmænd og borgere der have klaget over det besværlige ved, at de med deres skibe, som løbe gennem Belt*

på Lybæk eller anden steds, skulle sætte for Nyborg og der nødes til at drage i land og give besked, tillades dem uhindrede (ubehindrit) *at drage gennem Belt mod, at de til ham erlægge hvad told og rettighed de ere pligtige til at udgive af deres skibe og gods, som løbe gennem Belt; han skal årlig göre rede og regnskab derfor og have flittig opseende dermed, hvis vi ikke skulle vide det hos ham.*

Fyske tegn. 1, 235.
Koncept.

61.

1577 21. apr. (Frederiksborg.) *Missive til tolderen i Nyborg om, at vi, da borgemestre, rådmænd og borgere i Ålborg have givet til kende, at det er besværligt for dem, når deres skibe løbe gennem Belt til Lybæk eller anden steds, at sætte for Nyborg og drage i land og give besked om dem* (saa at de derover undertiden med stor vaade och fare mue blifve beligendis for et obit forland), *have gjort den forordning, at den told og anden rettighed, som de af Ålborg skulle udgive, når deres skibe løbe gennem Belt, skal betales til vor tolder i Ålborg, og at de derfor ikke herefter skulle være pligtige at sætte der for Nyborg; dette skal han til kende give vore skibe, som kunne ligge i Belt for at have opseende med alt.*

Fynske og smål. tegn. 1, 73—74.

62.

1577 24.[1] *apr.* (Frederiksborg.) *Åb. brev om almuens afgifter på Gulland*[2].

R: Skånske reg. 1, 185—86.
S: Trykt efter original udfærdigelse hos Strelow: Den Guthilandiske Cronica, s. 280—82.

Eftersom vore undersotte, bønder och menige almue paa vort land Gotland, nu hafve haft hos os deris fuld-

[1] *S: 23.*
[2] *Se instr. 1573 4. decbr. §§ 1, 2, 5.*

mechtige om alle honde deris anliggende och besveringe, underdanigst begierendis, at vi dermed vilde hafve et naadigst och christeligt indseende, da hafve [vi][1] nu samme deris besveringe betrachtet och ofverveiet, och efterdi vi formerke, at det landekiøb, som udi her Jens Holgersens tid skal vere opkommen, er dennom fast ulideligt och hart udi saa maade, at de aarligen tilholdis endnu at selge nogen vare til slottit for det kiøb, som de dend tid gulde, och fast ringere, end de nu nogen steds der paa landit selgis fore, och deris fuldmechtige paa menige landsens vegne der emod hafver tilbodit, om de med samme kiøb framdelis motte forskonis, aarligen ofver deris rette landgilde at vilde gifve os til slottit 20 øxne, 108 stude, 500 faar, 3 lester smør, 70 lester tiere, [150][2] par handske, 8 skippund oste, saa och lade falde de 500 daler, som de hertil hafve haft af slottit paa samme kiøb,

1. da hafve vi . . . bevilgit och tillat . . ., at vore undersotte paa vort land Gotland, de och deris efterkommere, mue och skulle herefter vere fri for samme landekiøb och icke besveris ydermere deraf at gifve eller selge til slottit end, hves de nu self hafve tilbodit, och som forskrefvit staar.

2. Sammeledis eftersom bønderne nu en gang hafve aftingit for herregiesteri och lofvit aarligen at gifve til kronen derfore 20 skippund smeltit[3] tallig, da skal det herefter blifve ved samme aftingninge och almuen for samme giesteri at vere forskonit.

3. Belangendis det hundret las star[4], som dennom skal vere paalaugt och de nu en tid lang hafve udgifvit, och de paabødelamb, som almuen til des hafve verit besverit med af slachterne at udgifve paa deris kiøer, som de yde til slottit, dermed ville vi saa holdet hafve, at de

[1] *Således S.*
[2] *Således S; R: ij*^{m} *ij*
[3] *S forbig.:* smeltit.
[4] *S:* ster.

skulle vere fri for samme star eller nogit derfore at gifve; och skal landefogeden til hver sancti Hans dag lade anname hves kiøer, som almuen skyldige ere at udgifve til slottit, och dennom lade udsette paa holmene eller anden steds udi gresbed til slachtertiden och dermed almuen med slig nøi paaleg at vere forskonede.

4. Udi lige maade efterdi at almuen udgifve af hvert ting et deger faaerskind til slottit, for at vi skulle lade slachte for dennom, da skal de och deris tiennistefolk vere fri fore at hentagis udi slachterhusit at slachte, som hertil sket er, men vor lensmand at skulle giøre samme skind udi pendinge och self at løne folk derfore, och icke nogen at skulle dertil tvingis uden deris vilge.

63.

1577 28. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at det gods, som er sat i pant for en de fattige skolebörn i København af kongen givet pengesum, ikke må pantsættes til andre.*

Sæll. reg. 11, 287—88.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 622—23.

Eftersom vi gud almechtiste til lof och ere och fattige husarme menisker och skollebørn udi vor kiøpsted Kiøpnehafn til hielp, trøst och forfremelse med nogen vor rigens raad och addel for nogen tid siden hafve skienkt och gifvet de fattige same steds en summa pendinge, hvilken borgemestere och raadmend der i byen til troer hende er ofverantvordit at skulle framdellis udsette paa rente hoes dieris medborgere och at tage derpaa nøiachtige pant och forvaringe, saa at borgemestere och raadmend ligevel skulle staa derfor efter, som fundatzen, derpaa giort er, ydermere formelder och udviser, da efterdi en part af borgemestere sielf saa vel som raadmend och hafve tagit af same pendinge paa rente, och de derfore hafve sat nøiachtig pant och forvaring, och paa det at same pant

udi framtiden for fattigdom eller anden aarsage skyld icke skulle hiemeligen selges, pantsettis, afhendis eller udi nogre andre maade forvendis til nogre andre, forskrefne husarme och skolebørn til skade och nachdel,

1. hafve vi . . , saa och efter borgemestere och raadmends udi Kiøpnehafn begieringe unt och tillat . . ., at dersom udi framtiden saadant sig udi nogre maade kunde hende eller tildrage, at nogen sig vilde understaa at udsette eller forpante til andre, det vere sig, hvo det heldst vere kunde, nogen de gaarde, huse, jorde eller eigendom, som nu for de fattigis pendinge udstaar eller herefter udsettis til underpant och forvaring, da maa och skal det aldellis ingen kraft eller macht hafve, men same pant eller forvaringe, de fattige bebrefvede och forsegled ere, de skulle de fattige, husarme och skollebørn[1] følge for alle, e hvo de helst ere eller vere kunde, uden ald emodsigelse, til saa lenge same pendinge blifver nøiachtigen dennom betallit, bode hovitstuol och rente.

2. Och dersom ochsaa skede, at nogen, som hafver af same pendinge paa rente, e hvo de heldst ere eller vere kunde, ved døden afginge, da maa eller skal dieris arfvinge eller nogen anden intet befatte denom med nogit dieris efterladindis gods før, end de, som raade for de fattiges pendinge, ere tilfridsstillit och fornøigit for forskrefne pendinge, hovitstoel och rente, saa de dennom først for ald anden gield eller tiltalle skulle betalle.

3. Dog skal de, som for same de fattiges pendinge efter fundatzens lydelse raadendis vorder, icke misbruge dette vort bref, dieris egen gield dermed at indkrefve eller dennom nogit part tilholde, med mindre same pendinge tilhøre de fattige, och brefvene udtrøckeligen dermed formelde.

[1] *R har disse tre ord i ejeform.*

64.

1577 7. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at slagterne i København skulle foretage deres slagteri udenfor byen.*

Sæll. tegn. 13, 279—80.

Samtidig afskrift i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 467.

Eftersom vi komme udi forfarringe, hvorledis udi vor kiøbsted Kiøpbnehafn skal findis stoer uskickelighed hoes slagterne der same steds, saa at de slachte øxne och andit fe hoes samme slagterboder, och blod och anden urenlighed, som deraf kommer, blifver udi rendstenene forsamblet, hvoraf møgen oend och slem stank foraarsagis, och er at befrøchte, at bode sligt och andit mere ubekvem[t], som findis der udi byen, kand styrke och gifve aarsage til pestelentze och anden siugdom och skrøbelighed, som der fast mere end anden steds her udi rigit saa ofte regerer, da paa det sligt udi tide maa forekommis, ville vi herepter med forskrefne slachteri saa alfvorligen holdit hafve,

1. at ingen slachter skal maa slachte nogen øxne eller fe inden byen hoes eller udi deris slachteboder, men at de samme slach[t]eri skulle holde udenfor byen paa it bekvem sted ud til vandit epter, som borgemestere der udi byen denum skulle forvisse.

2. Findis och nogen af forskrefne slachter epter denne dag heremod at slachte udi byen, da skal hand dermet hafve forbrot, saa ofte hand dermet befindis, to hundrit gamble daller halfparten til os och kronen och halfparten til byen och der til met hafve forbrot, hvis de udi saa maade slachte.

3. Bedendis och biudendis borgemestere, raadmend och byefogit udi Kiøbnehafn, at i strengeligen holder herofver, at intit heremod giøris eller af nogen slachterne foretagis; saa frampt eders forsømelse herudinden findis,

och i med nogen se egenum fingere, vi da icke skulle vide det hoes eder, och i da icke self samme straf ville undgielde.

65.

1577 7. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev til vore og kronens bønder, stiftsgodsets* (stigtens) *tjænere, kloster-, prælate-, kannike-, vikarie-, kirke- og præstetjænere i Bjerre herred i Skåne om, at vi behøve et stort antal ved på vort slot København, og at det derfor, da de sælge ved andet steds hen, skal være dem forbudt indtil videre at sælge ved til andre end os og at føre det andet steds hen end til København, hvor vor rentemester skal betale det med korn eller penge, hvilket dem selv lyster; de, som sejle derhen, skulle tage bevis på, at veddet er solgt til vort behov; hvis nogen gör herimod, inden vi have det antal ved fuldt, som vi behøve, skal vor lænsmand på Helsingborg forfare derom og straffe den, som befindes dermed, for ulydelse.*

Skånske tegn. 1, 111—12.

66.

1577 21. maj. (Frederiksborg.) *Missive til Peder Jude i Malmø, tolder på Falsterbo, om den handel, som er gjort med søstæderne om forskellige forhold vedkommende fiskeriet på Falsterbo.*

R: Skånske tegn. 1, 112—13.
K: Koncept.

Eftersom emellum os och de siøsteders sendebud nu sieniste udi Kiøpnehafn er blefven forhandlet[1] nogen artikler, hvorudinden de denom hafver beklagit der til Falsterbo at skulle ske forkort, som er først om pundervecht, hvormed de mén icke retteligen skal tilgaa, da bede vi dig och ville, at du strax giører dend alfvorlig forordninge,

[1] *De forskellige akter hertil, derunder erklæringer fra tolderen på Falsterbo, findes i pakken: Hansestædernes underhandlinger 1577 (Hansestæderne no. 10).*

at der holdis och bruges slig pundervecht, som billigt er och af arrilds tid brugeligt hafver verit[1] bode for dend udlendske och indlendske[2], hvormed du och sielf paa vore vegne vilt hafve en flitig tilsiøn[3]. — Dernest er och blefven andragit om det kors paa fidden der til Falsterboe, som skal vere nederfalden; bedendis dig derfor och ville, at du der paa lader tage en besigtning och siden same kors lader egien opsette paa det sted, [som det][4] tilforn hafver standet, dog vor och kronens jordskyld och anden rettighed dermed icke at forkrenkis. — Sameledis ere och blefven angifven, at icke retteligen skal holdis med arrest, nar nogen for gieldsag eller i andre maade h[an]s[5] gots skal arresteris och anholdis, hvormed vi herefter ville saaledis holdit hafve, at nar du foraarsages at giøre arrest paa nogen hans gots, da skalt du icke maa arristere ydermere end alene dends egit gots, som skyldig er, och hanom sielf for hans anpart tilkomer och ingen anden, och derofver icke nogen anden deris gods, som herudi ere uskyldige, at maa arrestere denom til hinder och skade, saa frampt du icke derfor vilt stande til rette. Derefter du dig och paa vore vegne [vilt][6] vide at forholde och ingen heremod forurette. — Tisligeste er ochsaa emellum os och forskrefne siøsteders sendebud nu [en]deligen[7] blefven handelit och forafskedit med sise herefter at skulle holdis udi saa maade, som efter følger: først at alt hves øl, som paa stederens compeni til Falsterboe til de frembede kiøbmends egen nodtorft udskenkis, det skulle de efter

[1] *K har herefter, men understreget:* och at du af veigeren tager sterk ed och forplicht, at hand samme befalling troligen skal forestaa och sig der saa vel med, *og i stedet sat:* bode for dend.

[2] *K tilföjer, men understreget:* ligeligen och retteligen skicke oc forholde.

[3] *K tilföjer, men overstreget:* at hand det holder och efterkommer.

[4] *Således K.*

[5] *Således K; R:* hves.

[6] *Således K; R:* mot.

[7] *Således K; R:* ordeligen.

dend odenske fordrag[1] och afsked herefter nyde och beholde uden sise och deremod icke besveries i nogre maade. Dog skulle forskrefne frembde slig frihed icke misbruge och ei til forprang at mue selge och forkiøbe helle eller halfve tønder och icke helder under det skin at giøre miere til boederøl end, som de sielf til dieris egen nottorft fornøden behof hafve, vor oc kronens sise och rettighed dermed at forkrenke. Sameledis skulle de och udi lige maade efter dend odenske receses liudelse sisefri beholde, hves prydsing eller dantzigker øl de til deris companies nottorft behøfver och kiøbendis vorder, dog at hvis prydsing eller dansziger øl, som hellers did føris och selges, at deraf skal gifves och fornøies, hvis sise och rettighed os och kronen bør med rette. — Denne skik och ordning, som i saa maade efter, som for er rørt, med stedernis sendebud nu nyligen er blefven besluttet och endeligen forafskedit, skalt du i alle maade vide dig efter at rette och dermed alvorligen lade dig vere befallit dend at holde och efterkomme; saa frampt din forsømelse der udinden findis och klage derofver kome[r], vi da icke skulle vide det hos dig och du derfor at stande til rette.

[1] *Af 1560 25. juli, se denne samlings 1. bd. s. 88.*

67.

1577 25. maj. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at Henrik Belov, vor hofmarskalk, hvem vi med vore Danmarkes riges råder have givet skøde på Strø læn og Ønnestad læn i Skåne, må, da vi erfare, at hine læn tilforn have været under et birk, lægge et birketing på et belejligt sted, hvor han selv synes, i hine læn mod al tid der at holde en birkefoged, og bønderne i hine læn skulle holde det for deres rette værneting.*

Skånske reg. 1, 188.

68.

1577 11. juni. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at undersåtterne på Bornholm må udføre af riget saltet oksekød og kokød af det fæ, som de selv lade slagte*[1].

Skånske reg. 1, 189.

Trykt herefter hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms hist. 1, 471.

[1] *Se åb. brev 1576 3. novbr.*

69.

1577 12. juni. (Kroneborg.) *Åb. brev om udlændinges handel på Bornholm.*

R: Skånske reg. 1, 189.

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse, indsendt af Rönne købstad.

Trykt efter en original udfærdigelse hos Thura: Beskrivelse over Bornholm, s. 146—47, hos Hübertz: Aktst. til Bornholms hist. 1, 471—72 efter R.

Efterdi vore undersotte udi kiøpstederne paa vort land Borneholm beklage, at forskrefne kiøpsteder fast ere ødelagt och forderfvede och mesten af dend aarsage, at der de lybske hafde landit[1], hafver det verit tilsted fremmede kiøbmend och kiøbsvenne at ligge der helle aar egiennom och bruge deris handel och vandel met alne och vecht, hvilke fremmede endnu saa vel som tilforn did hen søge och icke aldeniste udi kiøbstederne holde deris kramboder och bruge kiøbmandskaf met bønderne, men ochsaa understaa dennom at uddrage paa landit at bruge landekiøb emod recessens[2] liudelse dennom til stor skade och afbrek, da paa det kiøpstederne paa vort land Borneholm saa møgit des bedre kunde blifve ved macht,

1. ville vi hermet aldelis afskaffid hafve alt landkiøb, saa ingen maa uddrage der at kiøbe nogit til forprang.

2. Disligiste skal det vere alle udlendiske forboden, som icke ere borgere, at hafve der udi kiøpstederne deris kramboder och selge met alne och vecht uden til almindelig

[1] *Fra 1525 til 1576.* [2] *Reces 1558 § 33.*

markeder och emellom sancti Bartholomei och sancti Mickels dag tide, som høstmarkede holdis.

3. Findis nogen heremod af forskrefne fremede enten at uddrage paa landsbyerne at bruge landkiøb eller och at holde udi kiøpstederne kramboder paa andre tider, end forskrefvit staar, da skulle de hafve forbrot, hvis de hafve met at fare, og dertil straffis, som ved bør.

4. Hvormet vor befalingismand der paa landit skal hafve et tilbørligt indseende, at det saa holdis udi alle maade. Dog skulle borgerne deremod vere forplicht at holde klede, homble, salt, stol, jern och andre slige vare fal, som bonden behof giøris, saa at almuen det udi kiøpstederne for et skielligt verd kand bekomme.

70.

1577 22. juni. (Vordingborg.) *Åb. brev om pantning uden foregående fordeling af de af adelens tjænere i Vordingborg og Tryggevælde læn, som ikke ville age med kongens fadebur.*

Sæll. tegn. 13, 288.

Eptersom vi komme udi forfaringe, at nar vi enten self udi egne persoen met vor fadbur reigse her egenum landit eller andre fremmede førster och herrer komme til os, fortrøcker en part adellens tiennere sig at age, nar de tilsigis, emod recessens liudelse[1], och en part tagis udi forsvar af deris egit herskab, lige som de met andre deris bestillinge skulle hafve verit forhindrid, da epterdi adellens tienere ere plichtige at age os och vor fadbur, och det hafver verit brug och sedvonne, at de er blefven pantid, hafve vi nu fuldmagt gifvit och befallit Eiller Grubbe, vor mand, raad och rigens cantzler, udi Vordingborg och Tryggevelde len at mue pante, hvilke af adellens tiennere udi forskrefne lenne tilsigis, alligevel de icke tilforn ere fordelte, och intit dermet hafve forbrot.

[1] *Reces 1558 § 2.*

71.

1577 27. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om Lavholms marked og om forbud mod, at borgerne i byen om søndagen sælge tysk øl i de omliggende landsbyer.*

Skånske reg. 1, 190—91.

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis udi det marked, som aarligen pleier at holdis sanctorum Petri och Pauli dag udi vor kiøpsted Laugholm, skal sig tildrage møgen uskickelighed sønderligen af dend aarsage, at mange fordriste sig til udi marken der omkring langt ud fran byen at bygge boeder, saa at almuen, borgerne och andre efter slig leilighed kiøber, selger, handler och vandler udi marken, hvormet bode vor och kronens ret os forkrenkes och tilføring forhindris, och derofver tilmet sker møgen guds fortørnelse bode met mandslet, tiufveri och anden uchristelig handel, der bedrifvis, och ingen straf derefter kand følge, da paa det sligt udi tide maa afskaffis och forekommis, som bode gud kand ske [til] fortørnelse och os och menige mand til skade, ville vi herefter dermet saa strengeligen och alfvorligen holdit hafve,

1. at forskrefne markit, som pleier at holdis sanctorum Petri och Pauli dag ved Laugholm, skal epter denne dag holdis inden byes udi Laugholm, och icke nogen at skulle mue tilstedis at bygge boeder udi marken eller och der at kiøbe, handle och vandle, som til des sked er, men aldenne udi byen efter, som det sig bør.

2. Fordrister sig nogen til heremod at giøre, efter at dette vort bref er forkynt, da skulle de hafve forbrot, hves de hafve met at fare, och straffis derofver, som ved bør.

3. Sammeledis eftersom vi forfare, at en part borgere understaar dennum om søndage och andre hellige dage at udføre tydst øl paa landsbyerne och det der til bønderne udselge udi pottetal, hvoraf sig och under tiden møgen

utilbørlighed och guds fortørnelse hender och tildrager, da ville vi och hermet strengeligen forbudit hafve borgerne udi saa maade efter denne dag at udføre tydst øl paa landsbyerne och selge udi pottetal; saa frampt nogen dermet betredis, de da icke ville hafve forbrot, hves de hafve med at fare.

4. Skal och hermet alfvorligen vere befalit vor lensmand paa Laugholm, dend som nu er och herefter kommendis vorder, at hand hermed hafver grandgifvelig opseende och holder herofver, at dette vort bref fuldkommeligen blifver holdit och intet heremod giøris, saa frampt vi icke skulle vide det hoes dennom.

72.

1577 21. juli (paa jachten udi Valby). *Åb. brev om told af tysk øl og heste, som udføres fra Bleking, og om forbud mod at udføre saltet kød derfra.*

Skånske reg. 1, 193–94.

Eftersom vi komme udi forfaringe, at udi vort land Bleginde indføris møgit tydst øl och fremmid drik, och icke det forsisis efter som anden steds her udi rigit och som vore brefve, derom er udgangen, formelder; sammeledis skal och icke heller gifvis til told af heste, som udføris der af landit efter, som anden steds her udi rigit sedvanligt er, hvorofver os och kronen paa vore sise och told sker forkort, da paa det hver kand vide, hvorledis de dennom met samme sise och told skulle efter denne dag forholde, ville vi hermet saa forordinerit hafve,

1. at af hver tønde tydst øl, som indføris herefter udi Bleginde, skal gifvis til sise en half mark danske efter, som mønten nu gaar, (enddog anden steds her udi rigit ydermere deraf udgifvis).

2. Disligste skal och efter denne dag gifvis til told af hver hest, som der af landit udføris, en daler och af andit fe och kveg, der udføris efter, som der gifvis anden

steds her udi rigit och vore brefve[1] formelde, tilforn derom er udgangen.

3. Dog skal hermet strengeligen och alfvorligen vere forbudit alle, ehvo de helst ere eller vere kunde, indlendiske saa vel som udlendiske, nogen gresøxne at udføre der af landit, men de at skulle selgis och drifvis egiennom gemene och almindelig toldsteder och icke anden steds och der at fortoldis, som det sig bør.

4. Udi lige maade skal och vere strengeligen forbudit nogit kiød der af landit at udføre; saa frampt nogen fordrister dennom til heremod at giøre, de da icke ville hafve forbrot, hvis de hafve met at fare, och straffis derofver, som ved bør[2].

5. Bedendis och biudendis alle vore undersotte, e hvo de helst ere eller vere kunde, som bygge och boe ofver alt vort land Bleginde, saa och alle udlendiske, at i retter eder efter at udgifve forskrefne sise af hvis tydst øl, som i indførendis vorder, och at i icke bryder eders bunke før, end i vor sisemester paa vore vegne hafver fornøigit forskrefne sise, som er $^1/_2$ mrk. af hver tønne, sammeledis at i ocsaa af hvis heste och andit fe och kveg, der udføris, gifver slig told efter, som før er rørt och anden steds her udi rigit brugeligt er.

[1] *Missive 1573 19. maj og 1574 27. juni.* [2] *Åb. brev 1562 2. jan.*

73.

1577 21. juli (paa jachten ved Valdbye). *Missive til sisemestrene over alt riget om forandring i den for nogle år siden gjorte forordning*[1], *at der af hver tønde tysk øl, som indføres og sælges i riget, skulde gives til sise 3 mrk. efter, som mønten för gik, således*

[1] *Missive 1567 14. mars.*

at der nu kun skal gives ½ *dlr. eller 1 mrk. dskę., således som mønten nu går.*

Sæll. tegn. 13, 301.

74.

1577 11. avg. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om, da vi ikke vide, om der kommer mere salt i år, eller om det et andet år vil blive dyrere, at lade de saltskibe, som ere ankomne, løbe ned til København til vort og Københavns borgeres behov; vi have befalet vor rentemester, hvis de ikke kunne sælge alt saltet der, at vise dem til andre steder, hvor det göres behov.*

Sæll. tegn. 13, 175.

75.

1577 23. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om leveringen af tienden på Sælland.*

R: Sæll. reg. 11, 316—17.

A: Håndskr. C 88, 65—66 i det kgl. bibliotek i Stokholm.

M: Håndskr. Molbech no. 32, 10—11 s. sted.

Trykt i uddrag hos Rørdam: Kirkelove 2, 274 efter afskrift i universitetets arkiv.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis det møgit uskickeligen tilgaar med kierkens tiende her udi vort land Sielland fast miere end anden steds, saa at bønderne icke ville udi negen yde oc fremføre kierkens part af tiendekornet til denom, som same tiende[1] hafve sted och fest for aarlig afgift, men det allene ville fremføre til kierkegaarden, och deremod ville de, som hafve fest kierkens tiendekorn, icke anden steds yde deris afgift end hoes kierkevergene, saa at kierkevergene siden paa kierkens omkost maa lade det udføre til kiøpsteder at selge, da efterdi afgiften af kronens part ydes udi neste omliggende kiøpsteder, och paa det al tingest dermed maa gange ret til, ville vi herefter dermed saa alfvorligen holdit hafve,

[1] *Således og M; A tilf.:* korn.

1. at bønderne och meninge sognemend udi hvert sogen skulle vere forplicht udi negen til gode rede at yde och fremføre dennom, som samme kierkens tiende for afgift sted och fest hafve.

2. Sameledis skulle och de, som kierkenis tiende hafve sted och fest, vere forplicht dend afgift, de deraf skulle gifve, aarligen at fremføre och yde udi neste hoesliggende kiøbsteder efter, som kierkevergerne dennom forvisendis vorder.

3. Bedendis och strengeligen biudendis mieninge sognemend udi alle sogner[1] her udi Sielland saa vel som och[2] alle dennom, kierkens tiendekorn sted och fest hafve, at i eder herefter vider at rette och forholde och aldellis intet heremod giører.

[1] *Således AM; R:* sognere. [2] *Således og M; A forbig.:* och.

76.

1577 25. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at borgerne af Dantzig, som have klaget over i denne besværlige tid at lide mangel for oksekød og anden fetalje, tillige med vore undersåtter indtil videre må føre til Dantzig oksekød og anden fetalje, som de behøve; dog skulle de af hver tønde oksekød give 1 gammel daler til told*[1].

Sæll. reg. 11, 317.

[1] *Åb. brev 1562 2. jan.*

77.

1577 18. septbr. (Andvordskof kloster.) *Åb. brev om nyt skæppemåls indførelse i Skåne, Halland og Bleking.*

Skånske reg. 1, 206—7.

Købstæderne i Halland, Skåne og Bleking fik 1577 29. apr. (Skånske tegn. 1, 110) missive om, at de, da der udi vort land Skaane udi kiøbstederne alle vegne findis stuor uskickelighed med tønde, skipper, alne och vegt udi saa maade, at maallit icke er ens alle steds men some

steds mindre och somme steds større, hvorofver bønder och andre, som handle och vandle med borgerne stuorligen dennom beklage, *hver skulde sende en borgemester og en rådmand til Lund, hvor nogle rigsråder og gode mænd skulde sidde retterting, den 12. maj og der forhandle om en endelig ordning i disse forhold. S. dag fik* »raadit och en part af adlen, som skulle side retterting i Lund« *et hermed stemmende missive (a. st.), hvori det tillige udtaltes, at den påtænkte ordning skulde gælde for landet så vel som for købstæderne, og at de, når de vare blevne enige, skulde lade göre mønstre, som skulde brændes og mærkes og sendes til hver købstad der i landet; de skulde pålægge de mødende borgemestre og rådmænd strængt at holde herover og ikke at tillade, at der brugtes anden skæppe, alen, måde eller vægt end efter den forordning.*

Epter som vi for nogen tid siden foraarsagedis af dend store uskickelighed, som allevegne udi vort land Skonne, Halland och Bleginde er befunden met ulige skippe, at tilforordinere nogen vore raad och gode mend, som udi Lund dend 12. mai sist forleden hafve verit forsamblede met kiøpstedernis fuldmechtige at giøre der paa en endelig skik, och de nu hafve beslutid, at ofver alt vort land Skonne, Halland och Bleginde skal vere ens skippe, och at der skal gaa sex skipper udi tønden och 24 skipper udi hvert pund, af hvilke skipper de hafve ladit giøre nogen muster, de andre skulle vere ensformige, da bede vi och strengeligen biude menige vore undersotte ofver alt vort land Skonne, Halland och Bleginde, at i retter eder efter udi kiøb och sal at bruge och holde samme skippe och ingen anden, saa at efter denne dag udi hver tønde beregnis 6 skipper och 24 skipper udi pundit, som før er rørt, och efter denne skik eder forholde udi alle maade, saa frampt nogen befindis anden skippe at bruge, hand icke derofver vil straffis som de, med falsk maade befunden er.

78.

1577 17. oktbr. (Andvordskouf.) *Åb. brev om, at den sognemand i Sælland, som udnævnes til kirkeværge, skal tjæne som sådan i et år.*

Sæll. reg. 11, 327.
Uddrag i håndskr. Molbech no. 32 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Eftersom vi komme udi forfaringe, at siden tienderne her udi Sielland ere stede och bortfest for aarlige afgift, skulle en part, som tilskickes at vere kierkevergere, veigre dennom der udinden och samme befalinge icke ville forestaa, endog seg ingen med billighed der fran kunde undslaa, da paa det kierkerne udi ingen maade skulle skie forkort, men efter gamel vis och vane hafve dennom af sognemendene til kirkevergerne, som slig deris rente och aarlige indkompst kunde opbere och i andre maade med kierken hafve opseende och dend forvende hinde til beste efter got och klart regenskaf, bede vi och strengeligen biude mienige sognemend udi hvert sogen ofver alt Sielland stigt, at hvilke af eder, som vor stigtslensmand, som nu er eller herefter komendis vorder, herefter forordinerer och tilskicker at vere kierkeverger, at i da endeligen uden ald undskylding retter eder efter same befallinge trolligen och med flid at forestaa et aar omkring och, til saa lenge andre i det sted egien tilskickis, och der udinden vider och ramer kierkens gafn och bedste, som det sig bør, ladendis det ingenlunde; saa frampt seg nogen der udinden fortrøcker och same befallinge icke ville tage seg ofver, naar hand af vor stigtslensmand tilskickes, de da icke ville straffes derofver som uliudige och de, vore brefve icke ville fuldgiøre och efterkomme.

79.

1577 18. oktbr. (Andvorskouf.) *Reces om morgengave blandt adelen.*

O: Original udfærdigelse på pergament, underskrevet af kongen og rigsråderne, med hans og deres segl i rødt voks i Gehejmearkivet

(rigens råds breve no. 28). Bag på står skrevet: konning Frederik 2. reces och forordninge om morgengafve eblandt addelen. *Kongens segl hænger i en af røde, gule, blå og hvide snore flættet snor, rigsrådernes i almindelige seglremme.*

R: Sæll. tegn. 13, 333 34.

T: Trykt sammen med Kongelige Majestætz Obne Breff . . . Prentet i Kiøbenhaffn, Aff Matz Vingaard. 1590, *bl. B ij — B iiij, optrykt sammen med Jyske lov 1643 bl. Ggg ij — Ggg iiij.*

Vi Frederik dend anden . . . giøre alle vitterligt, at eptersom vi kome udi forfaringe om dend store misbrug, som nu begifver sig her udi rigit med morgengafve eblant addellen, at naar en god mand trolofver sig en høstru, bebrefver hand bort udi de otte, ti eller tolf tusinde daller eller fast mere, undertiden forskrifver alt sit gods eller nogen visse antal lester korn uden hans arfvinges bevillinge och sambtøcke, och hvad de rige i saa maade foretager, ville de fattige udi lige maade efterfølge, end dog efnen och formuen icke tilrecker, saa at ofver slig morgengafve skier under tiden, nar de døer och afgaar uden lifsarfvinge, at deris arfvinge maa tage ved en større gield, end godsit sig kand forstrecke, hvortil vi formerke en vor dom[1] at hafve gifvet stor bestyrkelse och aarsage, som for nogen tid siden forleden er gangen, hvilken dom formelder, at morgengafve burde forlodis ud for nogen anden gield at betallis, som dend videre indeholder, uanset at dend morgengafve och festengafve, samme dom gik paa, vor icke uden ringe och lidelig, och same dom icke heller hafver verit der heden ment, at nogen deris arfvinge ofver slig morgengafve skulle kome udi slig ubodelig gield och skade, da hafve vi dend leilighed met vore[2] Danmarkis rigis raad, som her hos os nerverendis tilstede ere, beraadslagit och hafve med deris raads raad derpaa ladit giøre denne efterskrefne skik och ordning, som efterfølger,

[1] *Kongens og rigens råds dom af tirsdag næst efter st. Andreas apostels dag 1562, trykt hos Rosenvinge: Udvalg af gl. danske domme 2, 310—12.*

[2] *Således og T; R forbig.:* vore.

1. at nar nogen god mand vil gifve nogen morgengafve, da skal ingen efter denne dag maa gifve høgre end udi de 2000 daller til morgengafve udi det alder meste, men vil nogen gifve mindre, da skal det vere hanum frit fore.

2. Understaar sig och nogen at ville gifve høgre eller større morgengafve end, som forskrefvit staar, da skal det ingen macht hafve, uden det skier med deris arfvinges bevillinge och sambtøcke.

3. Dog skal al morgengafve af gods, løsøre, pendinge, som for denne dag gifven, bebrefvit eller udi lifstid forseglid er och for denne skik af os och vore[1] Danmarkis rigis raad beramit er, blifve vid sin fulde magt efter dend doms liudelse, til forn gangen er.

Hvilken skik och ordning vi udi alle maade saaledis, som forskrefvit staar, ville fast och urøggeligen holdet hafve.

Til ydermere vidnisbyrd hafve vi ladit henge vort secret her neden fore med vore[1] Danmarkis rigis raads indsegler, som ere: Niels Kaas til Torupgaard, vor cantzeler, Peder Gyldenstiern til Tim, marsk udi vort rige Danmark, Peder Munk til Estvadgaard, vor amiral, her Jørgen Løcke til Ofvergaard, ridder, Peder Bilde til Svanholm, Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm, Jacob Ulfeld til Koxbølle, Biørn Kaas til Starupgaard, Biørn Andersen til Stenholt, Eiller Grubbe til Lystrup, rigens cantzeler, Jørgen Marsvin til Dybek, Hans Skovgaard til Gundestrup, Axel Veffert til Axelvold och Christoffer Valkendorf til Glorup, vor rentemester. Gifvit och skrefvit udi Andvorskouf closter dend 18. octobris aar 1577.

Friderich.

Jøren Lycke, ridder. Byørn Kaas. Biørn Anderszen thil Stenholt. Hans Skougard. Nils Kaasz. Peder Guldenstern. Peder Munck. Peder Bilde. Jørgen Roszenkrantz. Eyller

[1] *Således og T; R forbig.:* vore.

Grubbe. Jøren Marsuin. Axssell Wefferth. Christoffer Valkendorff.

80.

1577 18. oktbr. (Andvorskouf.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af rug*[1].

Sæll. reg. 11, 328.

Efterdi vi komme udi forfaringe, at rugen her udi riget udi dette aar mange stets icke skal vere vel voxen, och at det fast alle vegne nu opstiger och blifver dyre, saa det er at befrychte, at dersom det udføris her af riget, skal almuen och dend mieninge mand lide stoer brøst, da paa det saadant moe forekomes, hafve vi os med vore Danmarkis rigis raad derom beraatslaaet och det saa for got anset, at aldellis ingen, vere sig enten udlendiske eller indlendske, skulle mue føre nogen rug her af riget indtil paa videre besked. Ti forbiude vi alle, ehvo de helst ere eller vere kunde, saa vel indlendske som udlendske, nogen rug her af riget efter dene dag at udføre, til same forbud egien opgifves; saa frampt nogen heremod blifver befunden, hand da icke vil hafve forbrot, hves hand hafver med at fare, och straffes derofver som dend, vore brefve och mandat icke achte vil.

[1] *Hævet ved åb. brev 1579 4. avg.*

81.

1577 20. oktbr. (Andvorskouf closter.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vi ere til sinds nu på foråret, da der på nogle års tid er sket stor udpresning* (er sked stoer plackeri) *i søen af fribyttere og andre, og da det er at befrygte, at disse i lige måde skulle understå sig i den nu tilkommende sommer at røve fra den søfarende mand, at udruste nogle orlogsskibe, som skulle beskytte vore undersåtter og andre* (for slig ofvervold) *og holde vore strömme rene, og at vi, da*

der dertil behøves en stor hob fetalje, med vore Danmarks riges råders samtykke, have ladet vore åbne breve udgå om en almindelig madskat således, at hver 10 bønder, som sidde for gårde, skulle lægges i læg og give os 1 tde. brød, 2 tdr. øl, 3 fjerdinger af en nødekrop, 4 fårekroppe, 10 gåsekroppe, 1 otting smör og 1 otting gryn; hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg og give dobbelt så meget; skatten skal være ude i Sælland til Kyndelmisse, i Skåne, Låland og Falster til midfaste og i Jylland og Fyn til påske[1].

Sæll. tegn. 13, 337—38.

[1] *Bestemmelser om opkrævning og fritagelse fasts. som i åb. br. 1566 10. juni.*

82.

1577 21. oktbr. (Andvorskov.) *Åb. brev om, at kirkeværgerne til de kirker i Låland, til hvilke kongen har jus patronatus, selv må bestyre kirkernes indtægter.*

Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. 280 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 274—75.

Efterdi for os er beklaget, at kirkevergerne udi vort land Laaland icke skulle raade der saa frit for kirkens korn, som ander steds her i riget, men lensmendene hertil at hafve tilholdet kirkeverierne at selle kirkens korn til nogen forsagt kiøbmand, endog kirkeverierne under tiden kunde selge dyrere kirken til beste, da ville vi hermet tillat hafve . . ., at kirkeverierne til de kirker ofver alt Laaland, vi hafve jus patronatus til, maa herefter self selle oc forvandle kirkens rente oc indkomst, hvor dennum best siunis oc de det kunde afhende kirkerne mest til gafn och fordel, dog skulle de det icke mue giøre uden met herretsprovestens eller sogneprestens vilie och vidskaf, hvilke dermet paa kirkens vegne skulle hafve indseende, oc skulle forskrefne kirkeverier aarligen vere forplictig at giøre den, som kirken hafver i befalning, rede oc regenskaf

for samme indkomst, hvor den er henvent, oc i alle maade vide oc ramme kirkens gafn oc beste, som det sig bør.

83.

1577 17. novbr. (Frederiksborg.) *Missive til universitetet, borgemestre og råd i København og kirkeværgerne til Frue kirke s. steds om stolestadordningen.*

Sæll. tegn. 13, 358.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 626–27 og herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 276—77. — I moderniseret form hos Engelstoft: Univ. og skole ann. 1809 II, 191–92.

Eftersom vi forfare, at udi Fru[e] kirke der udi Kiøpnehafn skal findis møgen uskickelighed met stoelstad, saa at mandspersoner mange steds staa udi stoelle sammen met kvinderne och kvinde[r]ne met mendene och epterdi samme kirke er saa got som hofvidkirken for andre her udi rigit, saa at der jo bør at holdis synderlig guod skik och ordning bode udi de och andre maade. at andre kunde tage exempel af och sligt epterfølge, och skal met samme stoelstad nogen anden steds her udi rigit bode udi Roskild och flere steds fast skickeliger tilgaa och paa det en gang for alle ochsaa maa føris der samme steds raad vid, bede vi eder och ville, at i eder derom beraadslager och siden met det første giører en endelig skik och ordninge met forskrefne stoelstad udi vor Fru kirke efter, som eder siønis skickeligst och ordentligst kand were, saa at mandspersoner staa for seg och kvindfolkene paa den anden side for denum udi ser och al tingist dermet kand gange ligeligen, skickeligen och ret til epter dend ordning, som udi Luciæ kirke udi Roskilde for nogen tid siden och saa giort er.

84.

1577 25. novbr. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og rådmænd i købstæderne over alt riget om,*

at vi til foråret behøve bådsmænd til vore orlogsskibe, og at der derfor ved Jørgen Daa af købstæderne i Sælland, Kristen Vind af Hollænderbyen på Amager, Hans Skovgaard af Landskrone, Helsingborg og Åhus, Björn Kaas af de andre købstæder i Skåne, Anders Bing af dem i Halland, Niels Kaas af dem i Fyn, Jørgen Daa af dem i Smålandene, Lavrids Kruse af dem i Nörrejylland syd for Limfjorden og Lavrids Ovesen af de andre skal udtages et antal gode bådsmænd[1]*; de skulle derfor forskaffe så mange søfarne bådsmænd, som tilforn have været brugte til søs, og holde dem tilstede vinteren over og straks på foråret forskikke dem til København til fastelavn förstkommende; de skulle medgive de nævnte mænd en seddel på dem, de have udtaget, så at de samme fremkomme og ikke andre uforfarne og uduelige i deres sted. Tillige skulde udtages bådsmænd ved Anders Bing af Nörrehalland i Varberg læn (20), ved Movrids Podebusk på Langeland (20), ved Jørgen Daa af øerne ved Falster (20), ved Peder Bilde på Samsø (10), ved Kristen Munk på Endelave (8), ved Aksel Viffert på Torø, Lyø, Björnø og andre omliggende øer (20), ved Frans Lavridsen, foged på Dragsholm, af Sejrø (10) og ved Hak Ulfstand af købstæderne og på landet i Bleking* (Bleginde) *så vel i hans eget som i Sølvitsborg læn (45).*

Sæll. tegn. 13, 363—64.

[1] *Liste over de fra de enkelte købstæder udtagne bådsmænd findes i tillæg.*

85.

1577 17. decbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne på Bornholm, hvem de end tjæne, om hundeholdet*[1].

Skånske reg. 1, 217—18.

Trykt herefter hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie 1, 476—77.

[1] *Brevet er i det hele enslydende med åb. brev 1573 3. septbr. (no. 666) på det nær, at der ikke henvises til ældre påbud; for-*

målet er der på landet at opelske en fredejagt; oksen forbrydes så ofte, som vedkommende findes skyldig (brødig), *og tilsynet pålægges lænsmanden.*

86.

1577 19. decbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre, rådmænd og byfoged i Helsingør og Helsingborg om afskaffelse af småtolden på øksne.*

Sæll. tegn. 13, 366—67.

Eftersom vi udi den herredag udi Randers hafver giort en skik och ordning[1], hvorledis holdis skal her udi rigit met øxentolden, och samme tid er bevilgit, at alle smaatolde skulle afskaffis, och vi nu forfare, at vore undersaate met samme smaatold endnu udi eders bye besvergis, da bede vi eder oc ville, at i vorre undersaatte efter denne dag icke met samme smaatold besvere, men fri ubehindrit tilsteder denom hvis øxen di driffue at bortføre til de almindelig toldsteder her udi rigit, hvor dend rette told bør at opberis[2].

[1] *Herredag blev holdt på Dronningborg ved Randers 1573 i maj, men i kancelliregistranterne fra den tid er der ikke indført nogen ekspedition om øksentolden.*

[2] *Missive 1574 27. juni.*

87.

1577 24. decbr. (Ganløse.) *Åb. brev til bønderne i Koldinghus og Skodborg læn om forbud mod at bygge bulhuse.*

Jyske reg. 1, 417—18.

Eftersom det er fast almindeligt der udi lennene mere end anden steds udi vort land Nørre Jutland, at i hertil hatve bebyggit eders gaarde met bulhus, och ingen endnu beflitter sig paa anderledis at bygge, hvilkit skal vere møgit farligt, om ildebrand paakomme, och tilmet skadeligt for skoufvene, da ville vi eder alle och hver serdelis hermet strengeligen och alfvorligen forbodit hafve efter denne dag at bygge eders gaarde met bulhus, men hvem som bygge vil, skulle enten opmure emellom stenger eller

slae met ler. Findis nogen heremod anderledis at giøre, da skal dend vere forfalden til os for half hans hofvitloed.

88.

1577[1] *28. decbr.* (Frederiksborg.) *Åb. om omlægning af tingstederne i Koldinghus og Skodborg læn.*

R: Jyske reg. 2, 1.

Efterdi vi kome udi forfaringe, hvorledis en part herritstingene udi Koldinghus och Skodborg len skulle vere laugt paa ubeleilige steder och icke mit udi herrittit, som bekvemeligst kunde vere och det sig burde, da hafve vi nu befalit och fuldmacht gifvit Lavrits Skram, vor mand, tienner och embitsmand paa vort slot Koldinghus at skulle derom forfare leiligheden, och hvor det befindis, at herritstingene icke ere ret lagde paa beleilige steder, skal han tage til sig otte af de fornemeste och achtiste herritsmend af herrittet och siden efter, som dennom siønis leigeligst och rettist vere, lade samme herritsting legge paa et beleilig och bekvem sted och det siden al tid herefter der at skulle ligge och blifve. Ti bede vi och strengeligen biude menige herritsmend udi hvert herrit, at paa hvilke steder Lavrits Skram met 8 de fornemeste och achtiste herritsmend lader nogit herritsting forandre och bortlegge, at i her efter did søge och det holde for eders rette verneting och ingen anden steds.

[1] *R: 1578.*

89.

1578 8. jan. (Kroneborg.) *Åb. brev om straf for uvedkommende, som befatte sig med Helsingørs hospitals tiender.*

Skånske reg. 1, 221—22.

Eftersom vi hafve lagt en hel hoeb tiender udi vort land Skone til hospitalet her udi Helsingør, och forstanderne beklage tit och ofte at skie, nar nogen døer och afgaar, som hafve af samme tiender, da deris arfvinge

och andre at understaa denom uden al tilladelse at bruge samme tiender, och icke de ville søget hoes denom, da epterdi fundatzen medfører, at nar nogen døer och afgaar, som nu med vore egne lifsbrefve kunde vere forsørgede paa nogen af hospitallens tiender, skulle forstanderne sielf raade derfore, hvem de denom unde ville, och giøre denom de fattige saa nøttige, som de bedst kunde,

1. ville vi endnu til ofverflod hver advorit hafve at befatte sig med nogen de tiender, hospitalet tilhører, som ere ledige eller herepter falde, før end de de fattiges forstandere derom hafve besøgt och kunde hafvet i deris minde.

2. Findes nogen heremod at tilholde seg forskrefne hospitals tiender, som i saa maade falder och ledige blifver, da skulle de derfore mue tiltales som for ubehiemblit gods och tilmed straffis, som vid bør.

3. Forbiudendis tilmed vore stik[t]slensmend och alle andre at bortstede, bortfeste eller udi nogre maade at befatte sig med, hves tiender forskrefne de fattige tilhører, men forstanderne sielf lader raade derfore, som denom bedst siunes.

90.

1578 18. jan. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at Ods herredsting skal flyttes fra Nykøbing.*

Sæll. reg. 11, 342—43.

Som vi nogen tid siden forleden efter vore undersottis borgemestere, raadmend och mienige borgernis udi Nykiøping i Ots herrits begierninge hafve giort dend forordninge[1], at Ots herritsting skulle fløttes och legges udi Nykiøping by borgerne til gafn och bedste bode med tilføringe och i andre maade paa videre besked, dog der hoes alfvorligen forbudet, at borgemestere, raadmend eller nogen borger der same steds skulle mue lade udtappe

[1] *Åb. brev 1570 25. jan.*

eller skenke paa nogen tingdag enten brendvin, øl eller anden dryk før, ind ting var holdit, paa det ingen for druckenskaf eller anden uskickeligheds skyld udi sin ret skulle blifve forsømet, som vort bref derom udgangit vider formelder, da efterdi vi nu komme udi forfaring, hvorledis det icke allene er bønderne møgit besverligt at søge til Nykiøping och der hafve dieris herritsting och synderligen dennom, som møgit vit der fran ere besidendis, saa de dennom storligen derofver beklager, men emod vort bref och forbud hafve tildraget seg møgen uskickelighed och guds fortørnelse med druckenskaf, slaxmaal och anden uchristelig handel, derofver mange ere komne i skade och forderfvelse, och paa det sligt herefter maa afskaffis och forekomis, ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve befallit Frands Lavritssen, fogit paa vort slot Dragisholm, at hand strax med det alder første skal lade flytte Ots herritsting fran Nykiøping och det siden lade legge enten paa det sted, det tilforn hafver ligget, eller paa et andit bekvemligt sted der udi herretit, hvor dennom sielf siønis beleiligst och best vere. Bedendis och biudendis mienige herritsmend ofver alt Ots herrit, at i efter denne dag retter eder efter al tid at søge til forskrefne ting paa det sted, Frands Lavritssen det nu i saa maade efter vor befallinge lader forandre och buort legge, och der søge eders ret som til eders rette verneting och icke anden steds.

91.

1578 15. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om ordenen på Københavns slot.*

Sæll. tegn. 14, 19—20.

Trykt herefter i Ny dske. mag. 6, 152—55 og hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 628—29.

Efter at kongelig maiestat kommer udi forfaring och self hafver set, hvorledis det gaar fast uskickeligt til her

paa slottit, at alle haande løst folk opløbe oc ingen besked tagis af denom udi porten, som anden steds sedvanligt er paa kongelig maiestats husse, da vil hans maiestat lensmanden befallit oc paalagt hafve, saaledis at holde:

1. Naar kongelig maiestat icke er paa Kiøpnehafns slot nerverendis tilstede, efter[di] ingen sønderligt hafver at bestille her op, maa ingen gemein folk eller hofkarle eller borgere opgange uden slotsfolkit allenne, de her spisis oppe, undertagendis nogen hafver errinde, dog skal de gifve besked fraa denom udi porten, oc lensmanden siden eller fogeden at sendebude, hvad heller de skulle opladis eller icke.

2. Naar hans maiestat er her tilstede, skal der dog hafvis underskied paa, hvad folk maa oplaadis, saa at ingen opkommer uden adelspersoner, hoftienner och dieris folk, som til hofve erre beskeden, intet gemein folk, hvad helder det er borgere eller andre, som erre udi vor tienniste, med minder de opfordris af dennom, der hafve macht til.

3. Ingen suplicanter skulle heller opgaa, men blifve for porten, uden de opfordris for cantzliet, oc skal porternern anamme dierris suplicats oc antvorde denom ofver, och de siden at fortøfve beskeden.

4. Item ingen borgerfolk skal stedis op paa slottit at kiøbe mask, som hertil skied er, men hvad mask oc klid hans maiestat icke behøfver at brugge, maa lensmanden selge oc lade førre i byen kongen til beste.

5. Sameledis vil kongelig maiestat, at aldelis ingen kvindfolk skal opgange af byen at hente vand eller at kiøbe mask oc andit, som hertil sked er.

6. Hvad folk, som skulle lefverre der nogit paa slottit udi skrifverstue, saltkielderen oc kiøkenit mue opladis oc, naar de hafve forrettit dieris errinde, skynde denom neder och icke løbe i hver vinkel. I lige maade skal hafvis indseende met denom, som skulle hente her

nogit paa slottit, fetallie eller andit, at de siden strax packe dennom.

7. Hvad dansk cantzlei [angaaer] eller tydske och dierris drenge eller sligt folk, som hafve fornøden errinde her oppe dagligen, [med] denom hafve det sin beskeden, tisligeste plichtsfolk oc handverksfolk, som fange besked her at arbede.

8. Item naar maaltid er baade til middag och aften, skal porten luckis oc nøglen antvordis lensmanden eller fogeden i hans fraverelse. Findes liggerne i porten eller skiøtterne heremod oc uden dend besked, forskrefvit staar, at oplade nogen denom icke bør, oc som intet synderligt hafve at bestille, da skal lensmanden alfvorligen lade straffe denom met torn oc fengsel, och saa frampt lensmandens eller fogdens forsømmelse der udi findis, at de med nogen ser igennom finger, vil kongelig maiestat vidit hos dennom.

92.

1578 16. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Ty, hvem de end tjæne, om, at Ludvig Munk, embedsmand på vort slot Ørum, har ladet berette, at der ligger et farligt vade- og vejlested mellem Ty og Har syssel i Gemsing sogn, som kaldes Strur, hvorover den vejfarende mand kun kan komme med stor nød og under tiden ikke uden med livsfare, og hvor mange ofte miste* (kommer om) *heste, vogn og hvad de have med at fare; han har efter alles deres begæring lovet på egen bekostning at opsætte en bro der mod, at de årlig hver mand skulle give ham en tiendedel* (tøndel) *skæppe byg, men da han nu har til kende givet, at det med tingsvidner og sognevidner kan bevises, at der på det vad ikke kan göres nogen bro med bestandighed, og i det sted tilbyder at holde der en god, stærk pram og en båd, så have vi tilladt,*

at Ludvig Munk alligevel må oppebære det udlovede pramkorn, som er en tiendedel (tøndel) *skæppe årlig af hver bosiddende bonde, mod at han der holder og vedligeholder samme pram og båd med skibsbro, folk, tov og andet på egen bekostning således, at den vejfarende mand dag og nat, årle* (aarlig) *eller silde kan komme over uden fare, så at ingen klage kommer derover.*

Jyske tegn. 1, 260.

93.

1578 6. mars. (Antvorskouf kloster.) *Missive til borgemestre, råd og byfoged i København om forbud mod at göre indgreb i universitetets jurisdiktion.*

Sæll. tegn. 14, 26—27.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 629—30.

De hoglerde udi universitetit udi Kiøpnehafn hafve ladet gifve os til kiende, hvorledis de af fremfarne kongers tid, siden skolen først er funderit, skulle hafve haft adskillige friheder oc privelegier, hvilke vor kiere her fader dem naadeligen udi en evig fundats[1] hafver stadfest, som blant andit indholder, at ingen af clerkeriet skulle mue kallis for verdslig øfrighed, men for dieris rectori och de hoglerde at stande hver mand til rette undtagendis mandrabsag allenne, oc beklage de, at en part eder skulle lade sig forliude, om nogen studenter dieris forseelse herepter kunde findis, skulle i paa bysens vegne ville hafve faldsmaal af denom, och tilmet sket at vere, at de til eders raadhusse erre stefnit udi rette emod samme dieris friheder oc til dis brugelig sedvanne, hvorudinden de menne denom at ske for kort, da epter slig leilighed, at clerkeriet erre plichtige at svare for rectore och de høglerde oc er denom dieris faldsmaal och icke til anden øfrighed plichtig och hverken udi ander universiteter eller der udi byen anderledis til dis hafver

[1] *Universitetsfundats 1539 10. juni.*

hafver verrit holdit, ville vi eder hermed alfvorligen forbiudet hafve, eder i nogen maade emod dieris friheder oc gamble sedvanne at forgribe enten met studenter dieris faldsmaal at tage eller denom for anden ret at kalde, en brugeligt hafver verrit; men hvis seg tildrage kunde, at nogen studenter om nater tide for nogen mishandel oc forseelse blef optagen af vachten, da skulle i denom mue lade sette paa en ret til om morgenen och siden rectori lader denom ofverantvore udi universitets forvaring, til sagen af rectore och de hoglerde hafver verrit forhørt, hvorepter i eder kunde vide at rette och icke emod slig prevelegier oc kongelig frihed denom at uforrette.

94.

1578 19. mars. (Frideriksborg.) *Åb. brev om, at det, da vi behøve et stort antal havre både til vore rustvognsheste hos den bygning ved Kronborg og til vore egne heste, og da vi derfor have befalet vore lænsmænd på Malmø, Helsingborg og Landskrone at købe havre i Skåne, forbydes alle at udføre havre til skibs fra Skåne*[1]*, men de, som have havre at sælge, skulle tilbyde vore nævnte lænsmænd den, og de skulle betale dem den, efter som billigt og ret kan være.*

Skånske reg. 1, 231.

[1] *Forbuddet hævet ved åb. brev 1578 11. maj.*

95.

1578 21. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om til alle købmænd, som besøge Nibe fiskerleje, om indkøb af 60 læster sild og mere til kongens behov*[1].

Jyske reg. 2, 10.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1577 13. mars (no. 54).*

96.

1578 21. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til alle købmænd, som besøge fiskerlejet Målbjærg* (Moelberg), *om*

indkøb af 60 læster sild og mere til slottenes og orlogsskibenes behov[1].

Jyske reg. 2, 9—10.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1577 13. mars (no. 53).*

97.

1578 22. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at Flensborg borgere ikke skulle give større afgifter for at bruge fiskeri i Danmark og Norge end vore andre undersåtter.*

Sæll. reg. 11, 357.

Eftersom borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Flensborg paa dieris egne och dieris medborgeris vegne, som søge sildefiskende til vor rige Norge, hafve for os beklaget och ladet til kiende gifve, hvorledis de forgangne somer skal af vore toldere vere med told ydermere besverit, ind sedvanligt hafver verit, da hafve vi . . . unt och tillat . . ., at vore undersotte udi Flensborg mue herefter som tilforn lade besøge sildefiskende her udi vore riger Danmark och Norge och samme dieris handel och vandel med sildefiskende at hafve, bruge och niude vid slig frihed och told som andre vore undersotte rigens indbygere och icke ydermere end de paa nogen vore toldsteder med told at skulle her efter besveris.

98.

1578 22. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgemestre og rådmænd i København om afgiften for at komme i et håndværkslav.*

R: Sæll. reg. 11, 359 o: åb. brev 1578 22. mars.
K: Koncept til åb. brev 1581 17. juli.

Vi forfare af mangfold klagmaal, at det gaar fast uligligen[1] til der udi byen med hvilke handverksfolk, som begierer at komme[2] udi nogit laug, udi saa maade at

[1] *K:* ubilligen. [2] *K tilf.:* der.

mange besveris [1]med 20 eller 30 daller at gifve, før hand kand vinde laugit, miest af dend aarsage, at de andre laugsbrødre icke gierne lide der[2] andre, som kunde nogit got, men med slig skattelse[3] understaa sig dennom at fortrenge, hvorofver her udi riget nu befinder sig stor brøst for got handverksfolk[4], da efterdi derpaa en gang er giort en skik och ordning udi recesen[5], at ingen skal[6] gifve mer end 1 gylden udi lauget, hvilken almindelige indskickelse i ere plichtige at holde och icke lade forkrenke, ville vi eder hermed befallet och paalagt hafve,

1. at i hafve et grandgifveligt indseende, at deremod icke handlis i nogre maade, och hvis sig befinde kand, at nogit laug der udi byen kand hafve forhverfvet vor stadfestelse paa dieris skraa, hvor udinden vi os hafve forbeholdit at forandre, hvad os got och gafnligt siønis, da skulle samme skraa efter denne vor forbeholding intet gielde, saa vide dend findis emod [7]recesen giort at vere.

2. Bedendis eder och ville, at i [8]saadan vor befalling oldermendne udi hvert laug alvorligen forreholder, at de dennom deremod [icke forgriber] i nogre maade,

[1] *K:* emod recessen bode met mesterstøcke at giørre och mere end met en gylden at gifve før end hand . . .

[2] *K:* de.

[3] *K:* beskattelse och anden paaleg.

[4] *K tilf.:* och mange got folkis arbeid blifver derofver ugiort och forsømmit.

[5] *Reces 1558 § 70.*

[6] *K tilf.:* verre plichtig at giørre naagit mesterstøcke, icke heller at.

[7] *K:* recessen eller emod billighed, som kand vere dend menige mand der i byen til skade och forhindring giort . . .

[8] *K:* lader oldermendene hver met sin skraa der i byen komme for eder och samme dieris skraaer egiennum ser, och dersom der findis nogit i diennum, som er emod recessen eller och som menige mand kand sig met rette beklage at verre forknippit och forbunden emod recessen, at i da samme dieris skraaer saa oc vore confirmatzer, de derpaa hafver, annammer til etter och giørrer dennum siden en skraa i hvert laug, som lideligen och ret er, och som icke er emod recessen eller dend menige mand til skade, och gifver dennum samme skraa under bysens seigel beskrefvit och siden udi hvert laug epter denne vor befalling alfvorligen forholder oldermendene, at de dennum . . .

och hvis de deremod giørendis vorder, at i da lader straffe derofver, som vid bør.

3. Findis ochsaa, at nogen klage i saa maade ydermere for os komendis vorder, at nogen ofver recesens lydelse med [1]mere end gylden blifve besverede, da ville vi videt hus eder, och i derfore at skulle stande os til rette [2].

[1] *K:* met nogen laugsskraa besueris, da . . .

[2] *K tilf.:* som de vorre brefve och bud icke agte ville.

99.

1578 29.[1] *mars.* (Frederiksburg.) *Åb. brev om, at det, som forhandles til tinge, straks skal indskrives i tingbogen.*

R: Sæll. tegn. 14, 44—5.

M: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskrift Molbech no. 32 i kgl. bibliotek i Stokholm.

A: Afskrift efter do. i håndskrift C 88 bl. 49—50 s. std.

Trykt i moderniseret form i Dske. mag. 6, 59—60.

Eptersom vi komme udi forfaringe. hvorledis mange steds her udi rigit til herritstinge [2] oc bierketinge skal gaa fast uskickelig til met hvis vindisbyrd, domme oc anden [3] brefve til tinge [4] skulle vindis, dømis eller udgifvis, saa de icke strax indskrifvis udi tingbogen, men herritsskrifverne och bierkeskrifverne paa sedeler optegner, hvis i saa maade til tingi forhandlis, och siden, naar de komme hiem, da først indskrifve det udi tingbogen, hvorofver vindisbyrd, domme oc anden [5] brefve tit oc ofte forvandelis oc fast anderledis gifvis beskrefven, end de blefve vundene eller afsagt, oc en part dermed komme fraa dieris ret och under tiden ochsaa om lif, ere oc guods, da paa det sligt uden vider klagemaalle maa afskaffis, oc al tingist dermet kand gange ligeligen oc ret til, ville vi herepter saa alfvorligen holdit hafve:

[1] *Således RM; A: 30.*

[2] *Således MA; R:* herritstingene.

[3] *Således og M; A:* andre.

[4] *Således MA; R:* tingene.

[5] *Således og M; A:* andre.

1. at naar nogen vindisbyrd vindis inden tinge, eller nogen domme for rette dømmis oc[1] afsigis, eller oc anden[2] brefve udgifvis, skal herritsskrifveren eller bierkeskrifveren verre forplicht strax at indskrifve samme vindisbyrd, domme eller brefve med sin fuldkomen mieninge udi tingbogen, och før end hand gaar af tingit, strax at opløsse liudeligen paa tingit ud af tingbogen epter, som vundit eller dømpt blef[3], udi dieris paahørelse, som vundit hafve, och dieris, som sagen er anrørendis, oc icke siden at skulle[4] mue sette her nogit til, ei heller tage der nogit fran, epter at tingit er holdit, dermed det i nogre maade kand til anden miening forandris.

2. Findis nogen herritsskrifvere eller bierkeskrifvere epter denne dag heremod at giøre, oc det kand bevisis, skal lensmanden verre forplicht hanom strax at afsette oc lade straffe derofver, som ved bør, uden ald naade.

3. Vi ville och hermed strengeligen[5] hafve befalit vore lensmend, at de alfvorligen holder herofver, at der med saa i alle maade holdis oc epterkommis, sameledis at de flittig oc grandgifvelig hafve opseende med, at tingbøgerne holdis klare oc rene, oc at de ofverandtvordis oc indleggis udi fierdingiskierke eller landkiste udi hvert herrid eller udi anden god forvaring epter recessens[6] liudelse; saa frembt dieris forsømmelse i nogre maade her udinden findis, de da icke ville stande os derforre til rette.

[1] *Således og M; A:* eller.
[2] *Således og M; A:* eller andre.
[3] *Således og M; A:* blifver.
[4] *Således og M; A forbig.:* at skulle.
[5] *Således og M; A forbig.:* strengeligen.
[6] *Reces 1558 § 11.*

100.

1578 17. apr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre, rådmænd og kirkeværgerne til st. Nicolai kirke i København om ordningen med stolestaderne der i kirken.*

N: Sæll. tegn. 14, 53 o: mis. 1578 17. apr. om st. Nicolai kirke i

København, trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 631.

K: Fynske og smål. tegn. 1, 90 o: mis. 1578 17. apr. om st. Knuds kirke i Odense (no. 101).

Eptersom vi forfare, at udi st. [1]Nicolai kierke her udi Kiøpnehafn skal findis møgen uskickelighed met stolestad, saa at mandspersoner mange steds staae udi stoelle met kvinderne och kvinderne met mendene, oc epterdi her udi byen synderlig for anden steds her udi rigit bør met sligt at holdis ordentligt och skickeligt udi kierkerne baade udi de oc andre maade, at andre kunde tage der exempel af oc sligt efterfølge[2], oc paa det en gang for alle maa føris der raad ved[3], bede vi eder oc ville, at i eder derom beraadslaaer oc siden met det første giører en endelig skik och ordning met forskrefne stoelstad udi st. Nicolai[4] kierke[5], saa at mendspersoner staa for seg [paa dend høgre side][6] oc kvindfolkene paa den anden side for denom udi ser, oc al tingist[7] dermet kand gange ligeligen, skickeligen[8] oc ret til epter dend ordning, som alerede[9] efter vor befaling udi vor Frue kierke her udi byen[10] er[11] giort[12]. Sameledis, at i tilforordner tvende beleilige stole udi forskrefne st. Nicolai kierke[13] til fremmede folk, [14]som der kunde staa udi oc høre predicken[15].

[1] *K:* Knuds kierke der udi vor kiøpsted Ottense.

[2] *K forbig.:* oc epterdi . . . efterfølge.

[3] *K tilf.:* och al tingest dermed maa gange skickeligen och ret til andre til et exempel at efterfølge, da bede . . .

[4] *K:* Knuds.

[5] *K tilf.:* efter som eder siønis skickeligst och ordentligst kand vere.

[6] *Således K.*

[7] *K forbig.:* al tingist.

[8] *K:* tilbørligen.

[9] *K forbig.:* alrede.

[10] *K:* Kiøpnehafn.

[11] *K tilf.:* blefven.

[12] *Mis. 1577 17. novbr., efter hvilket også ovenstående brev er stilet.*

[13] *K forbig.:* udi . . . kierke.

[14] *K:* at de der.

[15] *K tilf.:* naar nogen hender did at komme.

101.

1578 17. apr. (Kiøpenhafn.) *Missive til Niels Kaas,*

kansler, og borgemestre og råd i Odense om ordningen med stolestader i st. Knuds kirke der i byen [1].

Fynske og smål. tegn. 1, 90.
Trykt herefter i uddrag hos Rørdam: Kirkelove 2, 279.

[1] *Brevet er i det hele enslydende med det tilsvarende brev om st. Nicolai kirke i København (no. 100).*

102.

1578 20. apr. (Kroneborg.) *Åb. brev til præster og bønder i Nörre Asbo herred, i Hjernerup og Tostrup sogne i Bjerre herred, i Røge* (Røggid) *og Hørge sogne i Gydinge herred samt i Klagstrup* (Vugstruppe) *og Hasle* (Harslof) *sogne i Høgs herred om, at jagten der skal fredes.*

Skånske tegn. 1, 141.

Vi komme udi forfaringe, at mange eblant eder understaar denom at skiude och holde andre ledige karle, som skiude fierhøns och urhøns och under det skin [af] anden vildbrad, som forekommer, at derofver fast ingen vildbrad nu udi dend egen er at findis, hvilked er emod recessen [1], at almusfolk skulle bruge skøtteri, och emod vore brefve, vi tilforn fast ofver alt riget hafve ladet udgaa, at ingen gemene folk skulle mue bruge bøsser, och efterdi vi gierne saae, at federvildbrad saa vel som anden vildbrad der udi Skone udi dend egen egien motte noggit fredis och icke saa skendeligen skulle ødeleggis, som til des skied er,

1. da hafve vi efter fleste lodseigerne deris egen begieringe for got anset jachten och feddervildbrad samme steds at tage udi fred och ville eder derfore alle och hver serdelis hermed strengeligen och alfvorligen forbodit hafve noggit skøtteri paa eders egne vegne at bruge udi forskrefne herrit och paa forskrefne steder enten til urhøns, fiederhøns eller anden vildbrad, men ville aldelis afskaffit hafve, at ingen eder maa gaa med bøsser.

2. Findis nogen heremod, som ere almuesfolk, enten

[1] *Reces 1558 § 68.*

at skiude, som icke hafve hiemel, eller och med bøsse a gange udi mark eller skouf, da skal dend derfore straffis som for anden tiufveri efter recessens liudelse och hafve forbrot hans boeslaad, hvilken hans boeslod vore lensmend skulle beskrifve och tage af vore och kronens bønder och addelen af deris egne tiennere och med ingen se egienom fingre udi nogre maade, saa frambt de icke derfore ville stande os til rette.

103.

1578 24. apr. (Frederiksborg.) *Missive til kapitlerne over alt riget om, at åb. brev 1565 23. oktbr. om bønderenkers ret til at beholde deres gårde uden indfæstning, udvides til kapitlernes gods.*

Sæll. tegn. 14, 58—9.

Som tit och ofte for os beklagis, at naar nogen mand, som paa landsbyerne boer, døer oc afgaar, da nødis oc trengis den dødis efterladne enke at stede oc feste dend gaard, hindis hosbunde af døde, oc vi nogen aar siden forleden hafve dend leilighed ofverveiget oc betenkt, saa oc bevilgit [1], at herepter skulle derom i saa maade holdis met vort och kronens gots over alt vort rige Danmark, at naar saa skede, at nogen bonde paa vort oc kronens guots her udi rigit død er och afgaaer, da skulle hans efterladne høstrue uden indfestning besidde gaarden med ald sin tilliggelse ald dend stund, hun sidder enke oc umandit och hun kunde holde gaarden vedlige oc til tilbørlig tid deraf udgifve oc giøre, hvis der bør af at gange med rete, epter som de brefve dend tid, derom ere udgangne, vider formelder, och epterdi sligt udi sig self er christeligt oc billigt, at fattige enker met faderløsse børn icke skulle forskiudis oc giøris husvilde epter dieris hosbunders afgang, da hafve vi nu gud almechtigste til lof, pris oc ere endelig beslutit oc ville herepter udi lige

[1] *Åb. brev 1565 23. oktbr.*

maade holdit hafve met capittelers oc domkierkers bønder oc tiennere ofver alt rigit,

1. at, naar nogen bunde paa capittels eller domkierkers guots døer oc afgaar, da maa oc skal hans efterladne høstrue uden indfestning nyde och besidde gaarden med ald sin tilliggelse ald dend stund, hun sidder enke och umandet, men dersom hun vil giftis igen, da skal dend, som samme kvinde tager, verre plichtig at feste och hafve det udi dends minde, som samme gods med forlent er och det udi verre oc forsvar hafver, før end hand drager udi gaarden.

2. Dog skal samme enke verre sin hosbunde och herreskaf hørige oc liudige, bygge oc forbedre gaarden oc udgifve landgilde, giesteri oc anden rettighed, som der bør af at gaa betimmeligen til gode rede oc ei bort leie eller lone agger, eng, skouf eller anden eiendome, som til gaarden hør.

3. Bedendis eder derforre oc ville, at i oc enhver epterkommere efter denne dag vider eder herepter at forholde der udi capittelit met capitels oc domkierkers guots, och at i dette vort bref lader forkynde der paa capittelit, saa at alle och hver bode de, som der nerverendis residere, och de, som hafve procuratores eller fogder, kunde vide denom derepter at rette, at aldelis intet deremod giøris.

4. Saa frampt nogen fordrister denom til heremod nogen enke med stedsmaal at besverre, de da icke af dieris egit ville det igen udlegge, oc derofver straffis, som de vore brefve oc bud icke achte ville.

104.

1578 26. april. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgerne i Visby om, at de af dem, som have arvet, købt eller tilhandlet sig gårde der på landet af jordegne bønder*

og nu ville holde gårdene fri for ægt og arbejde, så at vi ikke bekomme mere af dem end den blotte landgilde, herefter skulle göre af sådanne gårde til slottet slig landgilde, ægt, arbejde og anden rettighed, som tilforn er gåt deraf af arilds tid, fordi besværingen ellers bliver större for de andre bønder, og fordi vi heller ikke kunne undvære (ombere) *slig rettighed; hvis nogen fortrykker sig, skal han straffes, som ved bör.*

Skånske tegn. 1, 142—3.

105.

1578 9. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om ophævelse af forbuddet mod at udføre havre fra Skåne*[1].

Skånske tegn. 1, 146.

[1] *Åb. brev 1578 19. mars.*

106.

1578 31. maj. (Ottense.) *Åb. brev om, at borgerne i Korsør skulle holde staldrum til 400 heste.*

R: Sæll. reg. 11, 381.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis udi vor kiøpsted Korsør icke skal vere uden nogen faae borgere, som holde stalde udi dieris gaarde, saa at naar vor vei falder der fram, kand vi och vore medhafvendis folk och heste icke underkomme, men foraarsagis at ligge udi Andvorskouf, til miesten part vort hof och folk er ofverkomen, hvor udofver vi och undertiden forsømme vinden, tisligeste forfare vi och, at de, som hafve stalderom, icke heller beflitter dennom at holde høe, hafre eller strøelse i forraad til vore och vore hofjunkers heste, [naar][1] de vide vor ankompst efter, som vore undersotte i andre kiøpsteder pleie at giøre och plichtige ere, end og en hel hob af borgerne hafver af slottens jorder at bruge, da hafve vi derfore saa vel och som for andit fremit folk skyld for got anset, at der udi byen forordnes stallerom til 400 heste, och derfore befallet Eiler Kravse, vor

[1] *R:* emod.

embitsmand der paa vort slot Korsøer, at hand med borgemesteren der udi byen skal omgaa och bese leigligheden, och hvor stalde kand byggis, strengeligen och alfvorligen tilholde borgerne, at de dennom lader bygge, saa der endeligen kand blifve raad til 400 heste, hvilke stalde at opbygge hand skal legge dennom en forsagt dag fore, hvilken hannom sielf siønis. Sammeledis hafve vi befallit hannom at tilsige borgerne, at naar de vide vor tilkompst, at de beflitter dennom paa at holde høe, hafre och strøelse udi forraad. Bedendis och biudendis alle borgerne udi Korsør, at i retter eder efter stalde at opbygge til 400 heste, som Eiller Kravse eder paa vore vegne undervisendis vorder, och at holde høe, hafre och strøelse udi forraad emod vor tilkompst; saa frampt at dersom nogen sig her udinnen fortrøcker, i, som jorder hafve af slottet, icke ville miste same jorder och derofver saa vel som de and[r]e[1], ingen hafve, straffis som de, vore brefve och mandater icke achte ville.

[1] *R:* anden.

107.

1578 1. juni. (Odensegaard.) *Åb. brev, med begrundelse som i åb. brev 1576 2. avg., dog med tilföjelse af, at vi denne gang agte aldeles at aflægge gælden, om almindelig skat og landehjælp af bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, således, at hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg og give 20 dlr., hver 10 bønder, som sidde for gårde og ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 10 dlr. og den rige hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand, kæltring og møller, som bruger avl, skal give 1 dlr. og hver, som ikke bruger avl, $^1/_2$ dlr.; hver pebersvend skal give 1 dlr.; hver husmand, inderste og hver tjænestedreng, som tjæner for lön, hvad heller han har kornsæd eller*

ikke, skal give ½ dlr.; alt skal regnes i enkende gamle daler, og hvor flere bønder ere boende på gården, hvad heller det er jordeget eller fæstegods, skal hovedmanden skrives for helt og de andre for inderste; de ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre og gårde, skulle give ½ dlr.; skatten skal være ude inden st. Mortens dag[1] *förstkommende*[2].

Sæll. tegn. 14, 76—7.

[1] *Den 11. novbr.*

[2] *Oprævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1576 2. apr. (no. 7).*

108.

1578 1. juni. (Odense.) *Missive til alle kapitlerne i riget, med henvisning til brevet til bønderne (no. 107) og rigsrådets samtykke, om til st. Mortens dag förstkommende at komme os til hjælp med tredje parten af al deres visse rente og indkomst, som skal beregnes ligesom efter åb. brev 1576 2. apr. (no. 9).*

Sæll. tegn. 14, 80.

109.

1578 4. juni. (Ottense.) *Åb. brev om, at markederne i Låland skulle holdes på sögnedage.*

Fynske og smål. reg. 1, 535.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis det uskickeligen med mange markeder er beramet, som holdis udi kiøpstederne udi vort land Laaland udi saa maade, at samme markeder holdis om høgtidelige dager och paa dend tid predicken skal holdis, at folk derofver tage anden bestilling vare och forsømme predicken, da hafve vi nu befallit och fuldmacht gifvet Hak Ulstand, vor mand, tiener och embitsmand paa vort slot Aalleholm, at skulle forandre samme markeder, som indfalder paa høgtidlige dage, och denom forordne at skulle holdis andre søgnedage en dag, 2 eller 3 før eller siden, som de tilforn er holden, hvilken forandring, som derom giort blifver, hand

siden skal lade forkynde til landstinget. Bedendis och biudendis indlendske och udlendske, kiøpstedsmend och mienige almue, at i retter eder efter at holde markindet, paa hvilke dage Hak Ulstand eder lader tilsige och icke paa andre.

110.

1578 10. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at vi, da præsterne i Fyns stift beklage sig over, at der göres dem forhindring på deres præstegårde, både residenser og anneksgårde således, at lænsmændene forkorte dem deres rente deraf imod deres privilegier i ordinansen*[1]*, have bevilget, at præsterne i Fyns stift må beholde deres præstegårde med landgilde, stedsmål, oldengæld, ildebrand og anden rente, som de bör have efter ordinansen, og som har fulgt dem i bispernes tid og der ordinansen udgik; vor stiftslænsmand skal håndhæve dem heri og med retten forskaffe dem, hvad der heri måtte være dem forkortet imod ordinansen, således at præsterne ikke skulle forårsages at befatte dem med slig verdslig rettergang og derved forhindres i deres kald og embede.*

Fynske og smål. reg. 1, 137.

Trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 282—83 efter en vidisse af den originale udfærdigelse i Fyns bispearkiv, i Aktstykker til oplysning om Danmarks indre forhold 1, 5 efter en vidisse i Assens kirkes arkiv. En tredje vidisse findes i afskrift i håndskr. no. 280 i Karen Brahes bibliotek og i Nykøbing p. F. bys breve.

[1] *Af 1539.*

111.

1578 10. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev til bønderne i Nyborg læn og på Langeland om at betale de foreskrevne jordefærdspenge for begravelser.*

R: Fynske og smål. tegn. 1, 101—2.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. no. 280 i Karen Brahes bibliotek, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 283—84.

Vi komme[1] udi forfaringe, hvorledis i eder skal[2] for-

[1] *A:* ere komne. [2] *A forbig.:* skal.

trøcke och icke ville udgifve dend[1] jordferdspendinge[2] for de døde dieris[3] lig och begrafvels udi kierkegaarden[4], som skal[5] til kierkens bygning[6] efter ordinantzen, och efter som i[7] arrilds tid[8] hafver veret sedvonligt, hvor[9] ofver kierken[10] mister hindis[11] rettighed.

1. Ti bede vi eder alle och hver serdiellis strengeligen biude, at i [12]retter eder efter al tid herefter at udgifve efter ordinantzen[13] forskrefne[14] jordferdspendinge; [15]tisligeste at i tiltenker at betalle [17]och fornøie kierken, hvis rettighed i udi saa maade hinde forholder fore och i med tilbage staaer.

2. Och dersom nogen sig[18] fortrøcker och [19]icke ville betalle eller udgifve forskrefne jordferdspendinge, da skulle de derfore diellis, tiltallis[20] och straffes, som ved bøer.

[1] *A:* de.
[2] *A tilf.:* oc sielegafve.
[3] *A:* de dødis lig.
[4] *A forbig.:* udi kirkegaarden.
[5] *A:* i skulle.
[6] *A:* beste.
[7] *A:* af.
[8] *A tilf.:* al tid.
[9] *A tilf.:* ud.
[10] *A tilf.:* saa vel som præsten oc de fattige.
[11] *A:* deris.
[12] *A:* herefter retter eder al tid.
[13] *Kirkeordn. 1539 bl. LIV.*
[14] *A forbig.:* forskrefne.
[15] *A tilf.:* til kirken saa vel som til kirketienerne efter gammel sædvane oc tiltenker.
[17] *A:* enhver sin rettighed, udi lige maade de met, som tilbage staar oc dennom forholder (!). Dersom . . .
[18] *A tilf.:* herudi noget.
[19] *A:* icke udgifver, som forskrefvit staar, da skal de delis . . .
[20] *A forbig.:* tiltallis.

112.

1578 10. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at vore undersåtter på Vesterlandsfør* (Vesterlandsfior) *efter deres ansøgning ligesom hertug Hanses tjænere der på landet i fremtiden må forskånes for told af de øksne, de udføre, hvilken de nu have betalt i to år.*

Jyske reg. 2, 34.

113.

1578 10. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at Aksel*

Viffert, vor råd og embedsmand på Nyborg, må bruge fri birkeret over alt hans gods i Nörre Jylland, nemlig i Hellum herred i Solbjærg sogn hans hovedgård Vifferts-holm, som tilforn kaldtes Kytterup og var fire gårde, Solbjærg by, som er 10 gårde, 2 bol og 2 gadehuse, samt gårdene Søndre Tvedskov og Nörre Tvedskov, og i Hind-sted (Hedensted) *herred Kårup gård og Kårup by, som er 4 gårde, 2 bol og 1 gadehus, mod at han lader lægge et birketing, hvor det er mest belejligt, og der holder en birkefoged, dog med forbehold af ret til igen at annamme den frihed til os og kronen, hvis vore og kronens bønder eller andre beklage sig over, at der ikke sker dem lov og ret til hint birketing.*

Jyske reg. 2, 35.

114.

1578 14. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at vi, da mange jorder ligge øde i Bogense, siden byen af-brændte, og på det at hine jorder igen kunne blive be-byggede, så at der kan afholdes tilbörlig tynge og be-sværing deraf til os og kronen og byen, byde alle, som have jorder der i byen, inden 3 år fra dette brevs datum at opføre god købstædsbygning med tegltag på dem; ligeledes skulle de lade hænge tegltag på de huse, som bleve stående, da byen brændte af, for at der ikke på ny skal ske så stor skade ved en sådan ildebrand; findes nogen forsömmelig heri, skulle de derfor lide tiltale og stå til rette*[1].

Fynske og smål. reg. 1, 137—38.

[1] *Gentagelse af åb. brev 1576 13. febr.*

115.

1578 19. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at de, som have ålegårde fra Bredevad bro og ret vester i stranden, skulle optage og afskaffe dem, hvis ikke*

lænsmanden på Tröjborg skal have fuldmagt til at ophugge dem.

Jyske tegn. 1, 273.

116.

1578 19. juni. (Koldingæ.) *Åb. brev om privilegier for Varberg by.*

R: Skånske reg. 1, 249—52.

H: Trykt i uddrag på svensk hos Richardson: Hallandia antiqva et hodierna, s. 50—51.

Eftersom borgemestere, raadmend och menige borgere udi vor kiøpsted Vardbierg nu hafve haft deris fuldmechtige hos os och underdanigst andraget alle honde deris brøst och besveringe, hvorfore deris bye siden forleden feigde icke kand komme til neringe och bieringe, da hafve vi nu deris nodtorft och leilighed ved nogen vore gode mend ladet betenke och ofverveie, och paa det vor kiøpsted Vardbierg des snarere kand blifve bygt och borgerne kand komme til efne och formue, hafve vi paa samme besveringe ladet giøre denne efterskrefne skik, som efterfølger.

1. Først eftersom de gifve til kiende, at Gammelbyemend skulle understaa dennom at bruge kiøpmandskaf udi Vardbierg hafn, udi deris bye och paa landsbyerne med indlendiske och udlendiske bode med salt, sild, klede, tyst øl, homble, huder och andre kiøpmandsvare emod recessen[1], deris previlegier och gammel sedvane, saa och at der skal brugis en ulouglig forhandling och kiøpmandskaf udi Galtebek hafn med alne, skeppe och vecht, som fogederne stede minde til, hvilken hafn icke skal vere langt fran Vardbierg bye liggendis och dennom derfore icke heller til ringe afbrek paa deris nering och bierringe, hves saadan handel der skulle brugis, saa vel som os paa

[1] *Reces 1558.*

vor told och rettighed til forkrenkelse, da [ville][1] vi dermed saaledis [her][2] efter holdet hafve,

at efterdi tilforn er giort dend forordninge, at Gammelbye skulle ødeleggis och leggis til Vardbierg, da skal dennom udi Gammelby ikke heller herefter tilstedit vere nogen kiøpmandskaf eller borgerlig neringe at bruge udi Vardbierg hafn, byen eller paa landsbyerne, enten med sild, salt, klede, humble, huder och andre kiøpmandsvare at kiøpe til forprang, men skulle dennom ald handel som andre landsbyer undholde samme steds, uden hves dennom udi recessen[3] er efterlat at mue kiøbe til deris husis ophold.

2. Icke skal heller vor lensmand, som nu er paa Vardbierg slot eller herefter kommendis vorder, eller deris fogeder stede minde til eller se egiennem fingre, at noget ulougligt kiøpmandskaf herefter drifvis udi Galtebeks havn med skeppe, alne, maade eller vecht, men forskrevne hafn aldeniste at skulle brugis som andre hafner her udi rigit, hvor icke kiøpsted er.

3. Om de tre markeder, som beklagis at vere optagne stakket siden och holdis udi Kongisbak och aldrig at hafve verrit der holden tilforn, och om de bissekremmere, som omløbe paa landsbyerne, kiøbe och selge, som ridefogederne tage hosbondehold af, och med en part ses egiennom fingre, skal saaledis holdis, at efterdi udi vor herre faders tid er giort dend forrordninge, at Kongisbak icke skulle mer hafve kiøpsteds frihed och borgerne skulle flytte til Vardbierg, och de alligevel kiøpsteds frihed siden hafve forhverfvit[4], dog icke anderledis end paa videre beskedt, da ville vi nu, at Kongisbak herefter icke heller skal regnis at holdis for nogen kiøpsted, eller dennom, som der er boende, at hafve, niude och bruge nogen

[1] *Således H.*
[2] *Således H.*
[3] *Reces 1558 § 33.*
[4] *Jfr. åb. brev 1558 3. febr.*

borgerlig eller kiøpsteds frihed, icke heller nogen markeder der efter denne dag at skulle holdis udi nogre maade, men borgerne samme steds skulle inden et halft aar efter dette vort brefs dato regnendis vere forplicht at indfløtte och boe udi Vardbierg, och ligevel midler tid undholde dennom nogen borgerlig handel eller kiøpmandskaf, och de, som efter dend tid blifve tilbage siddendis och icke forflytte, da skal vor lensmand dennom siden omsette for skyld och landgilde, som andre bønder.

4. Udi lige maade, efterdi recessen formelder[1], at ingen bissekremmere mue omløbe paa landsbyerne at kiøbe og selge, da skal dermed holdes efter recessens liudelse och saadant afskaffis och møggit mindre fogederne at skulle mue tage hosbondhold af dennom eller met nogen se egiennom fingre.

5. Och efter at vor kiøpsted Vardbierg icke er ubekvem sted udi rigit for hafn och anden leilighed skyld, da paa det samme bye saa møggit des bedre och snarere kand blifve bøggit och forbedrit, hafve vi for godt anset, at Falkenbierg skal ødeleggis, hvilken byes friheder[2] vi os udi lige maade hafve forbeholdet at forandre efter, som os siunis gafnligst kand vere, och skulle borgerne samme steds tilho[ld]es inden et halft aars tid her nest efter saa vel som de udi Kongisbacke at fløtte til Vardbierg der at boe och bygge och icke Falkenbierg indbøggere herefter at niude nogen borgerlig ret, frihed eller rettighed. Men findes nogen ofver dend foreskrefne tid at boesidde udi Falkenbierg, skal lensmanden dennom udi lige maade omsette for landgilde, som andre bønder.

6. Disligest som och er beklaget, at bønderne bruge ulouglige skibe til sildesalteri och paa anden kiøpmandskaf paa 14, 18 lester sild eller mer, da skal det afskaffis, at bønderne ikke mue bruge nogen større skuder eller skibe

1 *Reces 1558 §§ 33—34.* 2 *Jfr. åb. brev 1570 29. novbr.*

til sildefiskend eller udi andre deris verf end paa 12 alne køl efter dend skik, derom tilforn giort er[1], och hves handel dennom af arrilds tid och efter recessens liudelse er tilladt med samme smaa skuder at søge, mue de fremdelis uhindret niude, men ikke noget forbodet kiøpmandskaf dermed at drifve.

7. Och hves nogen bonde befindis at hafve større skuder eller skibe, end forskrefvit staar, da skal lensmanden sette dennom en forsagt dag fore samme skuder och skibe at selge och afhende, saa frampt de icke derfore ville lide tiltale [och][2] straffis, som ved bør.

8. Hvad belangendis er skiutsferd och hestelob, forskrefne vore undersotte befinde dennom ofver deris efne och formue at besveris med saa vel af vort folk som af lensmandens och andre, som skulle hafve fordelse, saa de ofte ere tiltrengde ofver fergestederne en hel mil vegs at forskaffe skiutsheste, hvilket icke tilforn hafver verit sedvanligt, at de hafve ført videre end paa hin side fergestedet, da skulle vore undersotte udi Vardbierg icke heller framdelis vere forplicht uden deris egen gode vilge at føre videre end til dend neste bye hos fergestedit, och skulle de icke heller besveris af dennom, som ofver føre, naar de ere udi saadanne vore och lensmandens reigser, med fergepenninge udi nogre maade.

9. Och efterdi vi denne forskrefne skik ville saaledis efterkommit hafve, da bede vi och strengeligen biude lensmanden paa vort slot Vardbierg, som nu er eller herefter kommendis vorder, at hand alfvorligen holder derofver, saa derefter ald tingest skickis och forhandlis, och hves vore undersotte udi Vardbierg blefve foraarsagit dennom at beklage enten ofver samme ulouglige kiøpmandskaf herefter kunde brugis af dennom udi Gammelbye, udi

[1] *Åb. brev 1567 30. apr., 1569 19. avg. og 1574 1. apr.*

[2] *R:* som.

Galtebeks hafn, paa landsbyerne, af bissekremmere eller udi nogre hande maade, som kunde vere emod dette vort bref emod deris friheder, privilegier och recessen, da skal hand vere forplicht at forskaffe dennom ret och der ofver alfvorligen at lade straffe, saa frampt hand icke derfor vil stande os til rette.

117.

1578 19. juni. (Koldinghus.) *Åb. breve til indbyggerne i Kongsbak og Falkenberg om, at disse to byer skulle nedlægges.*

Skånske tegn. 1, 151 o: brevet til Kongsbak.

Vi hafve for got anset, paa det vor kiøpsted Vardberg des bedre kand blifve bebygget, at i skulle henflytte at boe och bygge udi Vardberg, och [1]efterdi vi eder med kiøbstedsfrihed och previleger icke anderledis hafve benaadit end paa videre besked[2], bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at i retter eder efter at henfløtte til Vardberge eder der at bosette inden et halft aar nest efter dette vort brefs datum regnendis udi det aller seniste[3] och eder midlertid ald borgerlig handel och vandel at undholde; saa frampt som nogen af eder blifve igen siddendis, [i] da icke ville settis for landgilde som andre bønder, och om nogen herefter befindis at bruge kiøbmandsskaf och borgerlig handel, i icke ville hafve forbrot, hvis i hafve med at fare, och der til straffis, som vid bør.

[1] *I brevet til Falkenberg (a.st.) lød det:* efterdi vi hafve forbeholdit os eders friheder och previlegier at forandre efter, som os och riget gafnligst kunde siønis, bede vi ... *(åb. brev 1570 29. novbr. for Falkenberg tager dog ikke noget sådant forbehold).*

[2] *Åb. brev 1573 2. juni for Kongsbak.*

[3] *Missive 1578 3. septbr. til Anders Bing og borgemestre og råd i Varberg pålagde disse, da Gammelbys mænd, Kongsbaks og Falkenbergs borgere havde klaget over, at de i Varberg kun kunde få jord til købs, at udlægge dem byggepladser enten på kronens eller byens grund (a. st. 157).*

118.

1578 19. juni. (Koldinghus.) *Missive til tolderen i Nyborg om, at skibene fra fynske byer må passere Beltet, når de have gjort rede for sig.*

Fynske og smål. tegn. 1, 108—9.

Borgemestre og råd i Odense og andre undersåtter i købstæderne beklage sig over, at de ofte, når de komme i Belt med deres skuder eller skibe og ville sejle til Tyskland eller anden steds, besværes af vore kaptejner, som ligge i Belt med vore gallejer eller andre skibe og ikke ville tilstede dem at passere deres rette kås, når de have vist dem deres søbrev og de ikke have forbudte varer inde, men trænger dem til at løbe ind for Nyborg og ligesom udlændinge tage besked og pas hos vor tolder, hvorhen (hvort) *de ville henløbe, hvorover de tit forsömme vinden og anden belejlighed. Da dette, skönt vi det tilforn have afskaffet*[1]*, således vederfares vore undersåtter for den forandrings skyld, der sker på de kaptejner, som forordnes i Belt, og på det disse kunne have, hvorefter de dem kunne rette, så bede vi dig* at tilsige hvilke vore capiteiner udi Belt forordnes, at de herefter ubehindret lade vore egne undersotte udi Ottense saa vel som dennom af Kierteminde, Assens och anden steds af Fyen ubehindret pasere, naar de hafver for denom giort bevisligt med siøbref, hvor de hafver hiemme, och at de hafve dieris egne och uforbodne vaare med at fare; disligeste at du och tilsiger samme capitener, at de alfvorligen hafve tilsiun med deris skibsfolk, at de icke ofverfalde vore undersotte eller andre, som hende at komme der udi Belt eller och dennom noget beskatte eller dend siøfarende mand i nogre maade understaa at berøfve.

[1] *Missive 1577 21. apr. taler dog kun om skibe fra Ålborg.*

119.

1578 19. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at det*

marked i Varberg, som vi på borgernes begæring for nogen tid siden[1] *henlagde fra st. Laurentii dag til 14 dage för pinsedag, atter må holdes på st. Laurentii dag, som det har været sædvanligt, hvilket er gavnligere, fordi Ålborg marked holdes ved hin tid og Skagboer og andre, som tilforn vare vandte* (vore tilvende) *at komme til Varberg om Laurentii, søge til andre steder*[2].

Skånske reg. 1, 253—54.

[1] *Ved åb. brev 1575 29. juni.*

[2] *De droge nemlig til Nyløse, hvor der også holdtes marked 14 dage för pinse; ved missive 1579 19. juni pålagdes det nu lænsmanden på Ålborghus at lade forkynde for Skagboerne forandringen med Varberg marked og påbyde dem at drage didhen med fisk og andre varer, de have at afhænde* (oc forvandelle), *se Jyske tegn. 1, 273.*

120.

1578 28. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev til alle, som bruge fiskeri på List, Søndre Romø* (Rømme), *Manø, Fanø, Langeleje* (Longleie), *Søndreside, Vestreside, Nyminde, Hug og Årgab* (Oregab) *om årlig en dag mellem påskedag og st. Johannis baptistæ dag at give af hvert skib, som fisker, en lod fisk af dem, de fange samme dag, til hospitalet i Ribe*[1].

Jyske tegn. 1, 280.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. br. 1563 25. mars (no. 138).*

121.

1578 9. juli. (Koldinghus.) *Missive til superintendenterne i Jylland om, at der kun må ringes én gang for hvert lig*[1].

R: Jyske tegn. 1, 284.

V: Vidisse fra 1591 af original udfærdigelse til superintendenten i Ribe stift i Fyns bispearkiv, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 285—86.

Som vi komme udi forfaringe, at nar nogen døer oc afgaar enten udi kiøbstederne eller paa landit her udi Nørre Jutland oc skal begrafvis, da ringis der 2 eller 3 gang for samme lig, oc efterdi slig skik oc ceremoni er

[1] *Brevet er stilet efter missive 1576 24. avg. (no. 32).*

udi pavedomit upkommit oc det anden steds her udi riget icke er sedvonligt, at mand ringer for lig uden en gang allene, nar det begrafvis, oc paa det herefter maa tilbørligen dermed blifve forholdit udi en skik oc brug ofver alt riget, da bede vi eder oc ville, at i ere fortenkt udi det saa at bestille oc endeligen forskaffe, at herefter blifver udi saa maade dermed forholdit bode i kiøbstederne oc paa landit ofver alt N. stigt, saa at, naar nogen døer oc afgaer, der da icke ringes for nogit lig mere end en gang allene, naar det blifver begrafvit, under dend straf, som ved bør.

122.

1578 19. juli. (Skanderborg.) *Åb. brev om, hvorledes der skal forholdes med skolerne i de små købstæder i Fyn.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 149.

A: Trykt efter afskrift efter original udfærdigelse i Fyns bispearkiv hos Rørdam: Kirkelove 2, 287—88.

Efter[som][1] vi komme udi forfaringe, hvorledis skolerne udi de smaa kiøbsteder udi vort land Fyen icke skulle holdis ved lige oc makt, som det sig burde, af dend aarsage, at skolemesterne oc hørerne icke hafve dend løen oc underholdninge, de denum med behielpe kunde, hvorofver en part skoler saa got som aldelis blifve øde, da paa det samme skoler kunde ved makt holdis, ungdomen til beste der udi at kunde leris oc optuktis, oc skolemesterne oc hørerne ved en tilbørlig underholning kunde vere forsørgit, ville vi med dette vort [obne][1] bref strengeligen oc alvorligen hafve befallit superintendenten udi Fyens stigt, saa oc provister oc borgemester oc raadmend udi forskrefne smaa kiøbsteder udi Fyen, at i giørre en forandring, at skolemester oc høre der same steds udi hver kiøbsted fange deris fri kost af borgerne ofver dend anden løen, de ellers hafve; sameledis at super-

[1] *Således A.*

intendenten med herritsprovester forbedre forskrefne skolemesters oc høre[r]nis løen af de degnedømme, som til skolerne ligger efter ordinantzen, oc al tingest dermed saá forordinerer oc forhandler, at det gaar ligeligen oc ret til, oc skolerne kunde blifve ved makt oc med lerde personer forsørgit.

123.

1578 19. juli. (Skanderborg.) *Åb. brev til indbyggerne i København om aksise af vin og øl, som udtappes der i byen.*

R: Sæll. tegn. 14, 99–100.

O: Original udfærdigelse i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 470.

Eptersom vi nogen tid siden forleden hafve unt . . . borgemestre oc raadmend der udi eders bye paa dierris embits vegne oc for dieris besveringe och umage at mue bekomme och lade opeberre til achsisse af hver amme vin, som indføris och selgis der udi byen, 1 mrk. danske[1], sameledis af hver tønde tiudsk øl, som krogere eller krogerske selger oc udtapper der udi byen, 2 sk. danske, oc af hver tønde danst øl, der udi lige maade udtappis, 1 sk. danske[2], och [de][3] nu for os underdanigst hafver beklagit, at en part af eder denum fortrøcke och uvillige lade befinde och icke forskrefne achsisse ville udgifve, da bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude saa mange, som vin selge, saa och krøger oc krøgesker saa mange, som [øl][4] selge oc forteppe,

1. at i retter eder epter herepter til gode rede at giíve oc fornøige borgmestere oc raadmend forskrefne achsisse af hver amme vin, som i selge der udi byen, 1 mrk. dske. oc af hver tønde tiudsk øl, som i udtappe, 2 sk. dske. oc af hver tønde danske øl 1 sk. dske., til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder.

[1] *Åb. 1573 29. maj.*
[2] *Åb. brev 1573 21. avg.*
[3] *Således O.*
[4] *Således O; R:* vin.

2. Saa frempt nogen sig her udinden fortrøcker och icke forskrefne achsisse til gode rede yder oc fornøiger [1], da skulle borgemester oc raadmend hafve fuldmagt denum derforre at lade tiltale oc straffe, som ved bør.

[1] *O:* udgifver.

124.

1578 27. juli. (Skanderborg.) *Missive til Lavrids Skram om at holde postvogne ved Snoghöj og i Vejle til befordring af kongens bud.*

Fyske tegn. 1, 290.

Efterdi vi tit och ofte foraarsagis at afferdige post oc bud til vort slot Kiøbnehafn til Christoffer Valkendorf, vor mand, raad oc rentemester, om hvis der behof giøris paa vore vegne at udrette, vi oc hannom hafve befallit, midlertid vi ere her i landit, at skulle iedelig afferdige bud til os om hvis tidinger oc bestillinger, der forefalder, oc det ville falde vor oc kronens bønder omkring Snobhøi boendis besverligt al tid at holde holdsvogne vid Snobhøi saa vel som ocsaa vore undersotte udi Vedle der at holde holdsvogne al tid til rede, da bede vi dig oc ville, at du strax med det første kiøber 8 postheste oc paa vore vegne tilskicker 2 postvogne vid Snobhøi, som al tid dag oc nat kunde vere til rede at flytte oc fremføre til vor kiøbsted Vedle hvis bud, som enten med vor egne eller med Christoffer Valkendorfs underskrefne pasbord tid ankommer, oc udi lige maade tilskicker 2 postvogne, som forskrefne bud, med vor egne eller Christoffer Valkendorfs pasbord her emellom blifve afferdiget, enten frem at kunde føre til Snobhøi eller hid at til vort slot Bygholm, oc at du paa begge steder baade vid Snobhøe oc udi Vedle forordner høe, hafre oc andit, til forskrefne postvogneheste ville giøris behof, oc hves derpaa bekostis, at du det lader indskrifve udi regenskaf, saa at forskrefne post

oc bud iligen, strax de ankomme, uden ald forsømmelse mue egien der fran blifve befördret.

125.

1578 23. avg. (Silkeborg.) *Åb. brev om, at der indtil jul må udføres saltet oksekød.*

Sæll. tegn. 14, 117—18.

Efter at vi komme udi forfaring, at øxendrifvere nu udi aar skulle hafve lit stor skade paa dieris øxen oc derofver at findis stor mangel for pendinge her udi rigit, epterat det er fast dend største handel, som brugis, hvormet der kand blifve pendinge udi rigit, da hafve vi derforre vore undersaatte til beste, oc paa det her igen kand aflis pendinge udi rigit, for got anset, at fran denne dag beregnendis oc til jul førstkomendis maa oc skal det her med verre vore undersaatte oc andre frit forre, at udføre saltit oxekiød her af rigit, dog saa at os skal gifvis til told af hver tønne, som udføris, en half daler, oc vor reces dermet uforkrenkit i alle maade, oc naar forskrefne tid forloben er, skal der med igen holdis epter recessens[1] liudelse.

[1] *Se åb. brev 1562 2. jan.*

126.

1578 25. avg. (Silkeborg.) *Åb. brev om, at husene i Viborg skulle tækkes med tegl.*

R: Jyske reg. 2, 158—59.
O: Original udfærdigelse i Topogr. saml. på papir Viborg no. 39.

Eftersom vor kiøpsted Viborg nogle aar siden forleden er blefven afbrent, hvilken ildebrand mesten af straatag vor opkommen, bekynt och bekreftigt, och vi derfore hafve ladit vort obne bref[1] udgaa til vore undersotte udi vor kiøpsted Viborg, at ald straatag skulle strax aftagis och husene[2] teckis met tegeltag, hvilkit vi nu

[1] *O:* vore obne brefve *ɔ: åb. brev* [2] *O:* hussen.

1569 19. maj.

komme udi forfaringe icke end[nu][1] at vere sked och ei heller saa snart at ske kunde, da paa det saadanne skade maa forekommis och icke ved straatag samme steds saadanne forderfvelig ildebrand skulle optendis och paakomme,

1. hafve vi for got anset och met dette vort obne bref alfvorligen ville hafve befalit borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Viborg, at de skulle tilholde borgerne samme steds deris huse met tegel at tecke och at skulle uddelle, forvise och tilsige hver af borgerne hvor møgit, de aarligen hver paa sine huse met tegel skulle tecke efter, som borgerne deris efne, vilkor och leilighed sig begifver och de kunde bekomme tagsten til kiøbs, paa det straatag met tiden kunde nedertagis och afskaffis och husene met tegeltag aar efter aar kunde blifve beteckit.

2. Sammeledis skulle de hafve indseende met, at hvis huse herefter byggis udi vor kiøpsted Viborg, udi lige maade efter borgernis efne met tegeltag teckis.

3. Bedendis och biudendis menige borgere udi vor kiøpsted Viborg och hver serdelis, at i retter eder efter hver paa sine huse der udi byen aarligen at lade tecke met tegeltag efter, som eders borgemestere och raadmend efter denne befalinge eder forvisendis vorder; saa frampt nogen af eder heremod findis forsømmelig och uliudige, de da icke derfore ville lide tiltalle och straffis, som det sig bør.

[1] *Således O.*

127.

1578 25. avg. (Silkeborg.) *Åb. brev om, at borgerne i Viborg skulle være forskånede for at göre ægter og ikke skulle besværes med at flytte og føre nogen, med mindre de have vort pasbord eller vi selv komme i den egn, da de skulle flytte os og vort fadebur.*

Jyske reg. 2, 160.

128.

1578 25. avg. (Silkeborg.) *Åb. brev om, at de, som ville bosætte sig udenfor st. Mogens port i Viborg, skulle være byretten undergivne lige som byens andre borgere.*

Jyske reg. 2, 159—60.

Eftersom vi komme udi forfaringe, at uden for sancti Moens port udi vor kiøpsted Viborg skal sig hafve forsamblit en hel hob folk udi nogle huse och boder samme steds, som icke hafve giort nogen borgelig ed och forplicht, ei heller opholde skat, hold, vacht och anden borgelig tønge, ligevel bruge borgelig nering och opkiøbe, hves der skulle af samme port indføris til torget och selgis borgerne och byens indbyggere til stor skade, eblant hvilke folk skal vere mange lediggengere och møgen løs parti, hvoraf stor utuckt, løsachtighed, synd och anden last foraarsagis gud til fortørnelse och menisken til skade och forargelse, da paa det saadant maa afskaffis, ville vi, at alle de och saa mange, som nu boe och herefter ville boe uden for sancti Moens port udi vor kiøpsted Viborg, skulle begifve dennom til borgemestere och raadmend samme steds och for dennom giøre deris borgelig ed och forplicht, som det sig bør, och skulle de siden vere borgemestere och raadmend hørige och liudige udi alt, hves de dennom paa vore eller paa byens vegne tilsiger, biuder och befaller, och efter deris efne opholde och giøre slig borgelig tønge som andre borgere udi vor kiøpsted Viborg och udi alle maade vere byesretten undergifven.

129.

1578 25. avg. (Silkeborg.) *Åb. brev om, at der atter må holdes det marked ved Testrup, som er blevet henlagt til Hobro.*

Jyske reg. 2, 161.

Eftersom vi nogen tid siden forleden hafver ladit vore obne brefve udgaa ofver alt rigit, at hvor markeder holdis

paa lantsbyerne, skulle de afskaffis och leggis til neste kiøpsteder[1], hvor ofver och er lagt et marked til vor kiøpsted Hofbro, som tilforn hafver verit holdit udi Dybdal ved Testrup[2], da efterdi vi nu siden komme udi forfaringe, at samme markid for anden leiligheds skyld bedre och gafnligere kand holdis udi Testrup, hafve vi for got anset, at forskrefne marked, som er fløt fran Dybdal och til Hovbro, skal egien al tid herefter holdis udi Dybdal ved Testrup paa dend samme dag och tid, som det tilforn af arilds tid hafver verit holden, och skal de udi Houfbro niude, hves andre markeder tilforn hafver verit sedvonligt.

[1] *Åb. brev 1575 28. apr. blev dog kun udstedt for Sælland.*

[2] *Åb. brev 1561 7. septbr. og 1574 24. oktbr.*

130.

1578 27.[1] *avg.* (Silkeborg.) *Missive til superintendenterne i Danmark* (her udi rigit) *om herefter ikke at ordinere nogen, som ikke er kaldet til et vist embede.*

R: Sæll. tegn. 14, 114—15.

O: Original udfærdigelse til bispen i Fyns stift i Fyns bispearkiv.

A: Afskrift efter original udfærdigelse til bispen i Lunde stift i Ny kgl. saml. 4, 1128 i det kgl. bibliotek i København.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 290—91, efter R i oversættelse i Ny kirkehistor. saml. 4, 395.

Vi ofverløbis tit oc ofte bode af skibsprester oc andre, som eder oc vel bevist er, at vi denum under tiden foraarsagis at forskrifve til eder om kald, oc maa vel ske, at en part understaa denum at lade seg vie til prester, som siden udgifve seg for skibsprester, endog de icke hafve noget vist kald, en part ocsaa af adelen befordres dertil hos eder for nogen ringe tieneste skyld, de kunde hafve hos denum paa en tid lang, at de siden kunde verre nogit kald des nermere. Da hafve vi nu for got anset, bode paa det vi saa vel som i met saadanne personer mue forskonis, at i ingen epter denne dag skulle

[1] *Således OA; R: 23.*

mue ordinere eller vie til prester, met mindre de hafve nogit vist kald. Ti bede vi eder oc ville, at i erre fortenkt udi herepter ingen at ordinere, uden de enten hafve eller erre beskeden til nogit vist kald, met mindre nogen synderlig leilighed forefalder, at i self kunde tenke det at verre fornøden, at vi det meste, muligt er, mue blifve met dieris ofverlob forskonede.

131.

1578 30. avg. (Silkeborg.) *Åb. brev om, at manddraberne i Dronningborg læn ikke må få afløsning hos præsten, för han har aftinget for sin forbrydelse.*

Jyske reg. 2, 176.

Efterdi vi komme udi forfaringe, at naar under tiden hender sig dødslag under de bønder och tiennere udi Drotningborgs len enten eblant de, som ligge til slotted, adelstiennere eller och de, som ligge til det almindelige hospital udi vor kiøpsted Randers, skulle de, som manddrabere ere och blifve svoren til bod och fred, ofte understaa dennom hoes deris sognepresst at giøre deris skriftemaal, før end de aftinge sagen met hospitals forstandere udi Randers paa de fattigis vegne, hvilken skik de dennom sielf skulle hafve optagit emod gamel skik, vis och vane, da paa det forskrefne bønder udi Drotningborg len udi saa maade icke skulle hafve nogen synderlig handel och misbrug for dennom sielf, naar nogen manddrab sker, men at under dennom maa dermet holdis, som anden steds her udi rigit er sedvanligt, ville vi dermet saa alfvorligen och endeligen holdet hafve, at naar efter denne dag sker dødslag eblant eller emellom forskrefne bønder i Drotningborg len, skal manddraberen, som blifver svoren til boed och fred, først aftinge sagen hoes hospitalsforstanderen och hannom paa hospitals vegne derfor til frids stille och siden efter gamel vis och vane och dend gemene brug och skik her udi rigit forene sig

met gud och hoes hans sogneprest och siellesørgere tage hans afløsninge. Findis nogen herefter deremod at giøre, skulle de derfor stande til rette och straffis, som ved bør.

132.

1578 3. septbr. (Silkeborg.) *Åb. brev til adelen i Nörrejylland om ikke at lade sine skytter forgribe sig på kongens vildtbane.*

Jyske tegn. 1, 308.

Vi ere kommen udi forfaringe nu, siden vi ere kommen hid til vort land Nørrejutland oc paa jachten, hvorledis mange af etter, som hafve gods och paalob hos vor fredejacht, skulle fast gandske aarit egiennom hafve deris skøtter der liggendis, som strax opskiude oc ødelegge hvis vild, som kommer paa deris, det første det gaar af kronnens, hvilke deris skøtter vel oc under tiden fordrister dennom til at indgaa oc skiude paa vore oc kronens fri enemerke oc videre, end de hafve lod oc del, som vi det allerede noksom hafve befundit, oc efterdi vi hafve giort os icke en ringe skade met mageskifte oc bytten, paa det vi oc kronen kunde hafve vor jagt oc vildbane fri, vi icke heller understaar os at skiude eller jege lade paa addellens, uden vor fellid er, da saa vi gerne, at os det samme motte vederfaris af eder, hvorfore vi hafve verid fororsagit at giøre dend forordninge, saa dermed nu herefter skal hafvis et bedre opseende, oc er dennom befallit, som skoufvene hafve udi befallinge, at skulle [giøre] deris yderste flid at angribe oc paataste eller oc at ehielskiude, hvilke skøtter de framdellis kunde betrede met bøsser at komme paa vort oc kronens fri ennemerke. Ti ville vi etter alle oc hver serdellis hermed advarit hafve, at i icke lader etters skøtter komme paa vor oc kronens eigendel; saa frambt dennom nogen skade derofver vederfarendis vorder, de da icke ville hafvet for hiemgield oc vi icke siden

skulle fororsagis etter derfore at lade tiltalle oc forfølge, saa vit vi kunde giøre med loug oc ret. Oc bede vi oc naadigst begerre af etter alle, at i heller os til vilge oc ere ville frede jachten oc etter undholde saadant skøtteri, hvor i endskiønt hafve paalob emod kronens ennemerke udi Skanderborg, Silkeborg oc Halds lene, end aldellis alt opskiude oc ødelegge, hvilked vi med ald gunst oc naade ville bekiende, forseendis os der visseligen til.

133.

1578 4. septbr. (Silkeborg.) *Åb. brev om privilegier for dem af borgerne fra Falkenberg, Kongsbak og Gammelby i Halland, som ville flytte til Varberg.*

Skånske reg. 1, 255.

Eftersom vi nogen tid siden hafve giort dend endelige forordninge[1], at Falkenberg, Kongsbak oc Gamelbye udi Halland skulle afbrydis och de, som til des hafve boet der samme steds, at skulle indflytte udi vor kiøbsted Varberg oc der bygge oc boe, oc paa det at de, som fran forskrefne byer til Varberg indfløttendis vorder, saa meget des bedre kunde komme til neringe oc bierringe oc deris gorde der egen at opbygge, da hafve vi . . . bevilgit oc tillat . . ., at hvem som he[l]st i saa maade enten fran Falkenkerg, Kongsbak eller Gamelbye indflytter til Varbierg oc der vil bygge oc boe, de mue oc skulle alle oc hver serdelis vere och blifve kvit och fri for skat, hold, vagt oc ald anden borgelig oc byes tønge udi fire sambfelde aar efter dend dag, de ere did indflytte, oc hvilke af dennum, der indflytter oc bygger husse, som mures emellum stenger oc teckis med tegeltag efter, som kiøpsteds bøgning bør at vere, de skulle for ald tynge oc besverringe vere kvit oc forskonede udi 6 sambfelde aar nest efter dend dag, de indflytte.

[1] *Åb. brev 1578 19. juni.*

134.

1578 10. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at delsbreve og lovsøgelsesbreve i Fyn for at have betydning årlig skulle læses til tinge.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 150—51.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. C 56 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Efterti vi komme udi forfaring, hvorledis det ganger fast uskickeligen til udi vort land Fyen udi saa maade, nor nogen fordelis eller laugsøgis, da henlegis och fortiges samme laugsøgelse oc delsbrefve [1], oc icke de aarligen forkyndis til herritsting oc landsting, som anden steds sedvanligt er oc burde at ske med rette, hvorofver tit oc ofte [2] laugsøgte oc fordelte mend tagis udi tingsvinde oc andre toug, oc saadane delsbref siden fremleggis, at mange derofver komme udi feld oc stor skade, som vinde eller ere udi toug med denum, oc mange deris rette tiltale dermed forspildis denum fore, da paa det saadan uskickelighed maa afskaffis och dermed, som anden steds sedvanligt er, kand tilgaa, hafve vi for got anset oc ville,

1. at hvem som helst der hafver nogen laugsøgelse oc delsbrefve ofver nogen, de skulle vere forplict dennum aarligen at lade forkynde oc lesse til herritsting eller landsting och lade skrive derpaa.

2. Findis nogen brefve herefter, som er forlagde och icke udi saa maade ere forkynde oc skrefven paa, [1]da skal de ingen komme til hinder eller skade.

[1] *A:* fordelsbrefve.
[2] *A tilf.:* hender sig at.
[3] *A:* de skulle ingen.

135.

1578 26. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev til borgemestre og råd i Kolding om, at tiden nu tilstunder, på hvilken der holdes et marked der i byen, og at det, hvis det tillades vore undersåtter fra de steder, som gud har hjemsøgt med pestilenses sygdom, at handle der, er*

at befrygte, at sygdom kunde udspredes der i byen og blandt vore hofsinder og tjænere, som der have lejr; de skulle derfor have alvorligt indseende med, at ingen indstedes der i byen, som komme fra Århus eller andre fordægtige steder, hvor sygdom regerer, og forbyde borgerne at huse og herberge nogen, som kommer fra sådanne steder under deres boslods fortabelse; deslige skulle de holde vagt, hvor man ager i byen, og forordne, at bønderne og almuen blive udenfor byen på det sted, hvor marked plejer at holdes, og ikke stedes i byen med deres varer; sker noget herimod, skulle de stå os til rette.

Jyske tegn. 1, 318—19.

136.

1578 7. novbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på det af Randers by gjorte forbud mod der at udskibe korn, som ikke er indkøbt i store partier.*

Jyske reg. 2, 280.

Efterdi borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Randers hafve gifvit os til kiende, hvorledis de met største part af borgernes der samme steds bevillinge och sambtøcke hafve giort en forordninge menige byes indbyggere til gafn och beste udi saa maade, at aldelis intet korn, som kiøbis der udi byen paa gadene, skulle herefter inden Philippi och Jacobi dag først kommendis mue udskibis der for byen och selgis, paa det handverksfolk och dend gemene almue kunde for deris pendinge bekomme saa møgit korn fal, som de til deris nøttørft fornøden behof hafve, dog skal hermet vere undtagit hves korn, de udi stor summa kunde kiøbe enten hoes vore lensmend, addel, provester, prester eller andre, och det at mue indføre och søge deris fordel dermet, det beste dennom mueligt er,

1. da forbiude vi menige borgere och indbyggere udi Randers boendis emod denne borgemestere och raadmends skicke och forordninge, som de met menigheden

hafve giort och vedtagen, nogit korn, som er kiøbt paa gaden, at udskibes och selges inden Philippi och Jacobi dag nest kommendis efter, som før er rørd, uden aldeniste, hvis de udi stor summa hoes vor[e] lensmend, addel, provester, prester eller andre kiøbt hafve.

2. Saa frambt nogen heremod giør, hand icke vill miste hans borgerskaf och dertil met ville straffis, som ved bør.

137.

1578 7. novbr.[1] (Koldinghus.) *Åb. brev til bønderne i Låland og Falster om, at borgerne i købstæderne der have klaget over, at de bruge sejlads på usædvanlige tider af året imod den ordning, som Kristian III. med Danmarkes riges råds bevilling har oprettet*[2] *og vi have stadfæstet, og bruge borgerlig næring med humle, salt, klæde, stål, tysk øl og andre varer, som de hjembringe ikke alene til eget behov, men også sælge og bortbytte til forprang, hvormed vor og kronens told tit underslås; det befales dem derfor at rette sig efter den gjorte ordning og ikke udføre korn på andre tider af året end de tilladte og ikke under skibs og godsets fortabelse at hjemhente hine varer fra Tyskland eller bruge forprang dermed på det, at købstæderne må blive ved magt; hermed skulle lænsmændene have flittigt indseende.*

R: Fynske og smål. tegn. 1, 120.
A: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse, indsendt af Nakskov by.
[1] *A:* decbr. [2] *Åb. brev 1547 30. novbr.*

138.

1578 25. novbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til borgemestre, rådmænd og borgere i Skive om, at de herefter ikke, som de hidtil have gjort, må bortsælge deres mark, jorder, enge og ejendomme til nogen uden bys*

under deres boslods fortabelse; sådanne skøder skulle desuden være døde og magtesløse.

Jyske reg. 2, 308.
Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

139.

1578 26. novbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om beregning af en sagemarks störrelse efter den ny mønt.*

R: Sæll. tegn. 14, 147.
S: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskrift C 56 i kgl. bibliotek i Stokholm.
T: Trykt efter lignende afskrift i Dske. mag. 6, 192.

Eftersom vi komme udi forfaringe, at der begifver seg store irringer her udi rigit nu, siden mønten er omsat[1], hvorledis sagemarker bør at tagis eller[2] udgifvis, nar nogen falder til hans 40 mark, 3 mark eller andre bøder, som mark bør at bødis[3] forre efter lougen eller recessen, saa en part tager oc udgifver marksbøder efter, som mønten er omsat, oc en part anderledis, da paa det hver [2]kand hafve seg efter at rette, hafve vi os met nogre vore Danmarkis rigis raad beraadslagit oc mer anset, hvad christeligt oc billigt er, oc hvad en sagemark hafver verit af gammel tid, end at mønten er omsat oc forandrit, oc derforre for got anset oc giort den skik oc forordninge, at en sagemark ofver alt vort rige Danemark icke skal efter denne dag verre eller regnis bedre end en ort af en gammel daller, som er 8 sk. efter, som mynten nu gaaer . . .

[1] *Åb brev 1572 16. juni.*
[2] *Således RS; T:* og.
[3] *Således RS; T:* kand vide, hvorefter hand sig haver at rette.

140.

1578 18. decbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at de markeder, som årligen holdes i Ry st. Søvrens dag og hellig kors dag skulle afskaffes og herefter holdes i Horsens på de samme dage, eftersom der mange steds her i riget er gjort den forordning*[1], *at markeder, som*

[1] *Se åb. brev 1575 28. apr. og 8. septbr.*

holdes på landsbyerne, skulle holdes i de næste købstæder, på det at al ting må gå des ordenligere og skikkeligere til både med dem, som ville købe, og dem, som ville sælge[1].

Jyske reg. 2, 328.

[1] *Brevet forandret ved åb. brev 1579 24. decbr.*

141.

1578 18. decbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om forbud mod, at der drives handel til forprang for borgerne i Horsens.*

Jyske reg. 2, 328—29.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis udi vor kiøpsted Horsens skal ske stor forprang saa vel som paa landsbyerne der omkring udi saa maade, at pebersvenne, hofkarle och andre, som icke ere bosiddendis der udi byen, under tiden om fredagen, som er deris rette torredag udi byen, drager en mil egiennom byen och der opkiøber och fordyrer kornit, disligiste understaa dennom fri at kiøbe paa gaden och indlegger udi byen och siden egien udselger til forprang menige borgere och indbyggere der same steds, som holde skat och anden borgelig och byes tynge, til merkelig stor skade och besveringe paa deris nering och biering, da paa det vore undersotte menige borgere och indbyggere udi Horsens icke skulle met billighed hafve sig derofver at beklage,

1. ville vi met dette vort obne bref strengeligen och alfvorligen hafve forbudit bode pebersvenne, hofkarle och andre efter denne dag udi saa maade at uddrage om fredagen paa tørredag eller och paa gaden at komme korn och egien udselge til forprang emod recessen[1], borgerne til besveringe och skade.

2. Saa frampt nogen heremod findis at giøre, de da icke ville hafve forbrut, hves de hafve met at fare, och straffis derofver, som ved bør.

[1] *Reces 1558 § 33.*

142.

1579 6. jan. (Koldinghus.) *Missive til købstæderne over alt riget om til foråret, da vi skulle bruge bådsmænd på vore orlogsskibe, at skaffe os et antal*[1] *bådsmænd, som ere duelige og tilforn have været brugte til søs, og at sende dem til København til 20. mars; de skulle sende Kristoffer Valkendorf, vor råd og rentemester, en seddel på hver bådsmands navn og et register på, hvad det koster dem at udgöre hver bådsmand, så ville vi give dem slig besolding, som vi pleje at give vore bådsmænd.*

Sæll. tegn. 14, 157.

[1] *Liste over de fra de enkelte byer udskrevne findes i tillæg.*

143.

1579 7. jan. (Koldinghus.) *Missive til borgemestre og rådmænd i København om, at det ikke lidet forundrer hans majestæt, at deres bys tønde, som de måler korn med, skal findes större end 6 skpr., hvilket er imod den ordning og skik*[1]*, som hans majestæt med nogle af Danmarkes riges råd har gjort over alt Sælland; de skulle derfor straks uden videre forhaling göre deres korntønde således, at der ikke går mere i den end 6 skpr. korn, findes deres korntønder herefter större, skulle de vide, at hans majestæt ikke vil optage det til gunst.*

Sæll. tegn. 14, 159—60.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 634—35.

[1] *Åb. brev 1575 27. apr.*

144.

1579 8. jan.[1] (Koldinghus.) *Åb. brev om, at man ikke må slippe hovedsagen for et hastigt ord, som kan falde under rettergangen.*

[1] *Således RC; ABD have 18. maj.*

R: Sæll. tegn. 14, 167.
A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. C 88 i det kgl. bibliotek i Stokholm.
B: Afskrift efter do. i håndskr. C 77 s. st.
C: Afskrift efter do. i håndskr. C 56 s. st.
D: Trykt efter afskrift efter do., men til dels moderniseret i Dske. mag. 6, 220.

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis her udi riget skal findis stor uskickelighed och misbrug, naar nogen sager forfølgis til tinge, saa at mand tit och ofte slipper och ofvergifver hovidsagen och for et ords skyld, som kand falde udi rettergang, tiltaler och forfølger dend ene dend anden och trachter hinanden efter ere, guods och velfard, endog samme ord icke er nogen[s][1] ere anrørendis eller kand komme nogen til skade, och mener, at de sligt mue giøre efter recessen[2], endog at recessen udi ingen maade hafver dend meninge och icke heller med nogen ret bør did heden at tyes eller forstaaes, da paa det slig uskickelighed och misbrug, som baade kand vere gud til fortørnelse och[3] menige mand til skade och forderfvelse, maa afskaffis, hafve vi os med nogen vore Danmarkis riges raad, som hos os tilstede ere, derom beraadslagit, och ville vi efter denne dag dermed saa alfvorligen holdet hafve,

1. at naar nogen sager begyndis til tinge och der skal ordelis, da skulde de, som dend [sag][4] ere angieldendis[5], hovidsagen med retten udføre och icke efter denne dag, som til des sked er, for et ord skyld, denom kand falde emellom udi rettergang, slippe hovidsagen, och for samme ord skyld hinanden tiltale och forfølge, uden det gielder paa nogens ere och[6] lempe.

2. Och ville vi hermed strengeligen och alvorligen hafve forbudet alle denom, som side udi dommers sted,

[1] *Således ABC.*
[2] *Der sigtes vist til reces 1558 § 10.*
[3] *C tilf.:* dend.
[4] *Således AB; C:* hofvidsagen.
[5] *Således og AB; C:* anliggendis.
[6] *Således og BC; A:* eller.

efter denne dag at stede eller gifve nogen vidner efter saadan ord, som falde udi rettergang och icke gielder hovidsagen paa, ei helder er nogen mands ere eller lempe anrørendis, saa frambt de derfore icke ville stande til rette, som det sig bør.

145.

1579 9. jan. (Koldinghus.) *Åb. brev til kronens bønder i Hagentorp, liggende til Åhusgård, om ikke at göre indgreb i kronens skove eller jagt og yde deres landgildessmör rigtig.*

Skånske tegn. 1, 164–65.

Vi komme udi forfaring, ad i self skulle ville raade, som eder løster, ofver hvis skouf, som ligger til eders gaarde, och indtager der paa skoufvene, naar aalden er, saa mange svin eder self gaat synnis, och icke derforre gifve mer til vor gaard udi Aahus end otte boelgalte, med jact och anden frihed i eder tilholde paa samme skouf. Tisligeste skulle i icke yde eders smør udi pundetal, men det lader støde udi tynder, uanset os dermed sker for kort paa nogen pund, och i det tilforn hafve ydet i pundetal, da, efterdi at i ere stubbebønder, icke jordegenne, och skoufvene tilhøre os och kronen, ville vi eder alvorligen forholdit hafve at indtage paa samme skoufve flere svin til olden end eders egne hjemfødde svin eller i nogen maade eder med jacten ad bevare, men vor lensmand paa Aahus ad tage, hvis aaldengield der falder, och dend herlighed med jacten ad fylge os och kronen, och bede och biude eder samptligen och hver besynderligen, at i aarligen herefter eders smør skyld lader yde udi pundetal och icke udi tynder, saa frempt i icke derfore ville stande til rette.

146.

1579 10. jan.. (Koldinghus.) *Åb. brev om forbud*

mod, at kvaksalvere göre indgreb i bartskærernes næring i Ribe.

Jyske reg. 2, 348.

Efterdi vore undersotte barskerne udi vor kiøpsted Ribe hafve underdanigst gifvit os til kiende, hvorledis dennom paa deris handverk och embits vegne giøris stor skade, hinder och forfang af kvaksalver, landfering och andre, som der udi byen under tiden foretager dennom at bruge alle hande medicin och legedom dermet at ville curere och hielpe dennom, som fange skade och ere met siugdom beladene, hvorpaa de dog skulle hafve liden eller ingen forstand och en part derofver komme om deris helbrede och pendinge, da paa det forskrefne barskiere, som ere boesiddendis udi Ribe och holde borgelig och byes tønge, kunde blifve ved [magt] och dennom icke udi saa maade deris nering och biering betagis,

1. ville vi hermet strengeligen och alfvorligen hafve forbudit alle kvaksalver, landfering och andre efter denne dag at bruge barskierhandverk och embede met saar och skader at forbinde udi vor kiøpsted Ribe uden forskrefne barskiere aldenne, som ere borgere och indbyggere der samme steds och forskrefne barskierembede holde vid lige och macht.

2. Saa frampt nogen fordrister sig heremod at giøre, de da icke ville hafve forbrut, hves de derfor oppebere, och tilmet straffis derofver, som ved bør.

147.

1579 16. febr. (Koldinghus.) *Åb. brev, udstedt efter indkommen klage fra borgemestre, rådmænd og borgere i Nykøbing i Mors om, at vore kaptejner, som ligge i Belt med vore galejer, skulle lade vore undersåtter i Nykøbing i Mors så vel som vore andre undersåtter, rigens indbyggere, uhindret passere, når de komme i*

Belt og göre bevisligt med søbrev, hvor de have hjemme og at de ikke fare med forbudte varer[1].

Jyske reg. 2, 364–65.

[1] *Brevet lyder som missive 1578 19. juni med de forandringer, som nødvendiggöres ved, at ovenstående brev er et åbent, og at anledningen til dettes udstedelse, er klage fra en ny by.*

148.

1579 18. febr. (Koldinghus.) *Åb. brev om forbud mod, at der fiskes efter foreller, grundlinger og elritser i åer og bække i Koldinghus læn.*

Jyske reg. 2, 369.

Eftersom vi ere komne udi forfaringe, hvorledis her udi Koldinghus len mange til des bode borgere, bønder och andre folk hafve understandit dennom at fiske efter forel, grundling och elritser, och er at befrychte, hvor slige fiskebecke och aaer findis met tiden derofver at skulle forfiskis, saa at, naar vi sielf ville hafve vor løst dermet, skulle intet vere at bekomme, da ville vi efter slig leilighed alle och hver serdelis, ehvo de helst ere eller vere kunde, undtagendis vore egne fiskere hermet strengeligen och alfvorligen forbudit hafve at fiske her udi lenit enten met garn eller nogit hande saadant redskaf efter forel, grundling eller elritser, och hafve vi derfore tilforordnet nogle dermet at skulle hafve opseende och saadant at tilkiendegifve. Betredis nogen derofver, da skal hand derfore straffis paa hans boslod.

149.

1579 22. febr. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at borgerne i Varberg, som, efter at byen i den forledne fejde blev afbrændt, kun en ringe ting beflitte sig på at opbygge byen igen, så at der endnu ligge en hob byggesteder øde, på hvilke der tilforn har været huse og gårde, inden tre år efter dette brevs forkyndelse skulle opbygge de byggesteder, på hvilke der tilforn har været*

købstædsbygning, hvis ikke byggestederne skulle være forbrudte og det stande os frit for at forunde dem, til hvem vi ville.

Skånske reg. 1, 264—65.

150.

1579 10. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at undersåtterne i Tisted uhindret må passere Beltet, når de have legitimeret sig for de der med galejerne liggende kaptejner*[1].

Jyske reg. 2, 398—99.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1579 16. febr.*

151.

1579 13. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev til bønderne i Koldinghus og Skanderborg læn om hundeholdet*[1].

Jyske tegn. 2, 30.

[1] *Efter henvisning til, at tidligere udstedte åbne breve om de mange hunde, som bønderne holde, og som göre skade på vildtet og kvæget, ikke ere blevne efterkomne, gives samme bestemmelser som i åb. brev 1573 3. septbr. (no. 666) §§ 1—3, dog pålægges tilsynet kun lænsmændene.*

152.

1579 15. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at bønderne i Ballum sogn i Lø* (Løy) *herred, som yde deres tiende i skæppen, hvilken skæppe skal være ringere end tilbörligt, herefter skulle yde tienden i kærven og ikke i skæppen efter, som det sig bör efter recessen; findes nogen modvillige heri og ville de ikke yde tienden i skæppen, skulle de stå til rette derfor, som det sig bör.*

Jyske reg. 2, 420.

153.

1579 17. mars. (Koldinghus.) *Missive til byfogden i Ribe, i anledning af hans forespörgsel, om, at der skal betales sise af alt det Hamborger øl, som kommer ind på vore strömme og derfor også af det øl,*

som opskibes både af vore egne undersåtter og af de i fyrstendömmet boende og siden føres til Haderslev og der omkring; i overensstemmelse med vore breve om sise af tysk øl, som indføres i riget[1], *skal han oppebære* $^1/_2$ *gammel daler af hver tønde øl, som indføres der for byen eller på vore strömme.*

Jyske tegn. 2, 37.

[1] *Missive 1567 14. mars (no. 362).*

154.

1579 24. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at Aksel Viffert til Viffertsholm, råd og embedsmand på Nyborg, må lægge følgende gods til Viffertsholms birk*[1], *nemlig i Als sogn i Hurup by 3 gårde og 3 gadehuse.*

Jyske reg. 2, 443.

[1] *Åb. brev 1578 10. juni.*

155.

1579 25. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev om oppebørselen af tolden på heste og kvæg, som udføres over Folding bro.*

Jyske reg. 2, 444–45.

Eftersom vi komme udi forfaringe, at der skal tildrage sig stor uskickelighed met hves told, som paa vore vegne skal oppeberis af hves øxne, kiør, fe, heste, øg och foeler, som drifvis och føris her af rigit ofver Folling bro ind udi førstendommit, da paa det dermet maa skickeligen tilgaa och os paa vor och kronens told och rettighed icke skal ske for kort, ville vi, at dermet saa alfvorligen holdis skal epter denne dag,

1. at naar nogen ville uddrifve eller føre her af rigit ofver Folling bro enten øxen, kiør, fe, heste, øg, foeller eller anden del, som bør at fortoldis, da skulle de tilforn det fortolde paa vort slot Skodborg och der samme steds anamme en klar toldseddel af slotsfougiden til bromanden ved Folling broe paa, hure møgit de fortoldit hafver, och

skal slotsfougiden paa Skodborg oppebere samme told och giøre vor tolder her udi vor kiøpsted Kolding, dend som nu er eller her efter kommendis vorder, paa vore vegne for samme told aarligen gode rede och regenskaf.

2. Ti bede vi och biude alle, ehvo de helst ere eller vere kunde, indlendiske och udlendiske saa mange, som noget udføre eller drifve ofver Folling broe her af rigit, som bør at fortoldis, at i retter eder epter at fortolde paa vort slot Skodborg och der at anamme en klar seddel til bromanden paa, hvad och hure møgit fortoldit er, at intet under det skin udføris eller uddrifvis, som bør at gifvis told af.

3. Saa frampt nogen fordrister sig til heremod at giøre, hand da icke vil hafve forbrut, hves hand hafver met at fare, och derofver straffis, som ved bør.

156.

1579 7. apr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at de jordegne bønder i Koldinghus læn ikke må opsætte gadehuse på deres ejendomme, for at ikke skovene skulle forhugges.*

Jyske reg. 2, 481—82.

Epter at vi komme udi forfaringe, hvorledis jordeigne bønder udi Koldinghus len skulle sig understaa paa deris gaardis grund och eiendomme at bygge och lade opsette en gantz hel hob gadehuse och dermet icke hafver nogen ende, hvilke deris gaardmend til uplicht saare forhugge saa vel vore och kronens som jordeigne bønders skoufve der omkring,

1. da ville vi hermet strengeligen och alfvorligen hafve befalit samme gadehuse paa jordeigne bønder-eiendomme udi Koldinghus len at afbryddis och afskaffis saa mange, som bønderne icke hafve hefd paa eller hafve verit bygt af arilds tid, men nyligen ere opsat.

2. Vi ville och alle forskrefne jordeigne bønder udi Koldinghus len och hver serdelis strengeligen hafve for-

budit nogle saadanne gadehuse efter denne dag paa deris eiendomme af nye at opbygge.

3. Bedendis och biudendis vore lensmend paa vort slot Koldinghus dend, som nu er eller herefter kommendis vorder, at hand paa vore vegne dermet hafver tilbørlig indseende, saa alle forskrefne gadehuse, som af nye ere opsatte efter, som forskrefvit staar, met det første blifve afbrot och ødelagt, och at ingen flere saadanne huse paa jordeigne bønders eiendomme udi Koldinghus len efter denne dag igien opbyggis.

157.

1579 11. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod at jage i kongens vildtbane i Koldinghus læn*[1].

R: Jyske reg. 2, 483.

Eftersom vi ere til sinds at opelske os en fredejacht vid vort slot Koldinghus och derfore hafver tilskift os en hel hob gouds udi Koldinghus len af vore undersotte af adelen icke uden ringe skade, hvilken fredejacht vi hafve serdelis ladit begrifve och afmerke,

1. da ville vi nu hermet alfvorligen och strengeligen alle och hver serdelis, ehvo de helst ere eller vere kunde, forbodit hafve at jege eller jege lade, skiude eller skiude lade nogit vild lidit eller stort inden forskrefne krets, som for[2] fredejacht er indtagen.

2. Saa frampt nogen understaar sig heremod at giøre och dermet blifver befundit eller det nogen skielligen kand ofverbevisis, hand da icke derfore vil tiltalis och straffis epter recessens[3] liudelse, om det er nogen adelsmand, eller som for andet vitterligt tiufveri, om det er mindre mand[4].

[1] *Herom blev først udfærdiget et åb. brev af 7. apr. (a. st. 482), som blev kasseret; det indeholdt ikke ordene:* epter recessens ... eller, *og:* om . . . mand.

[2] *Således brevet af 7. apr.; R:* forskrefne.

[3] *Reces 1558 § 67.*

[4] *Reces 1558 § 68.*

158.

1579 11. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegiet for vore og kronens tjænere i Gævinge at være fri for madskat, som de erhvervede for nogen tid siden, fordi de ere bosiddende ved en alfarvej og ofte besøges af bøsseskytter, bådsmænd og andet vort folk, hvilke de skulle forsørge med mad og øl, eftersom vort tidligere brev skal være forkommet for dem.*

Sæll. reg. 12, 10.

159.

1579 7. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at enker efter bønder i Falkenberg, der er gjort til en landsby, ikke skulle løse fæste, så længe de sidde ugifte.*

Skånske reg. 1, 271.

Eftersom vi for nogen tid siden af vore rigens raads betenkende have ladet giøre Falkenberg til en landsbye[1], saa at hvilke som blef egien siddendis och icke flyttede til Vardbierg, skulle settis for landgild och ombere kiøpsteds frihed, och vore undersotte udi Falkenberg, som icke formaa at henflytte eller bygge udi Vardbierg, derfore hafve verit begierendis, at deris høstruer efter deris død motte niude slig frihed, som enker hafve anden steds paa kronens her udi rigit[2], at de icke skulle feste, da hafve vi naadigst bevilgit och samptykt, som och udi sig self tilbørligt er, at naar nogen bonde herefter udi Falkenberg dør och afgaar, da skal hans høstru icke stede eller feste, emeden och ald dend stund hun sidder ugift.

[1] *Åb. brev 1578 19. juni (no. 117).* [2] *Åb. brev 1565 23. oktbr.*

160.

1579 7. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev til indbyggerne i Falkenberg, som skal være en landsby*[1] *og ikke mere nyde købstadrettighed, om, at de skulle tiende til deres sognepræst efter, som recessen*[2] *for-*

[1] *Åb. brev 1578 19. juni (no. 117).* [2] *Reces 1558 § 51.*

mælder og hvad sædvanlig gives præsterne i andre landsbyer.

Skånske tegn. 1, 176.

161.

1579 19. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at købstedsmænd og bønder over alt Bleking* (Bleginde), *som have ladet berette, at de hidtil, da der ikke vokser synderlig korn i landet, have været forskånede for at udgive told af øksne, køer, heste og andet, som de udføre, så og for sise af fremmed drik, som de indføre, medens de nu besværes dermed, må, efter at vi have overvejet deres lejlighed, herefter forskånes for halv told af det, de udføre, og for halv sise af fremmed drik, som de indføre.*

Skånske reg. 1, 280.

162.

1579 1. juni. (Frederiksborg.) *Missive til Anders Bing, lænsmand i Varberg læn, om indrettelsen til landsbyer af Falkenberg, Kongsbak og Gammelby.*

Skånske tegn. 1, 181—2.

Eftersom du lader gifve til kiende efter vor befallinge at hafve haft oldinge paa Falkenberg, Gammelbye och Kongsbacke eiendom och dennom ladet sette for landgilde, hvilke hafve kient Falkenberg at kunde verre tolf bøndergaarde, Gammelbye fem gaarde och Kongsbacke tre gaarde undtagen de tretten mend udi Falkenberg, som hver hafve icke uden en toft och en koelhaufve at bruge, underdanigst begierindis at vide, om det skal blifve ved dend setninge, oldinge hafve giort, och synderligen, om der skal verre tolf gaarde udi Falkenberg eller hver skulle beholde den eigendom at bruge, de nu hafve, eller icke, saa och, om de skulle verre kronne bønder eller jordeigne bønder, disligeste om samme 12 bønder udi Falkenberg motte kiøbe med hverandre eller ei, och

hvorledis anslaes skulle med de 13 mend udi Falkenbierg, som hver hafve icke uden en toft och en koelhaufve, da hafve vi for got anset, at udi Falkenbierg blifve 12 gaarde, hvilke skulle verre och regnis for jordeigne bøndergaarde, end dog de skulle settis for tilbørlige landgille, och skal dennom ald eigendommen udi marken tilleggis, dog skulle de mend, som samme 12 gaarde besidder, anten kiøbe hves eigendom, dennom fran de andre tillagt, af dennom, det tilhører, eller och gifve dennom skieppe skyld der af, som andre jordeigne bønder, hvilket dennom ubehindret skal verre tilladit; och hvad de 13 mend samme steds ere belangendis, som icke hafve uden en toft och en koelhaufve at bruge, de skulle herefter vere och blifve gadehusmend och hver nyde den jordsmoen, de hafve, dog de der af skulle gifve tilbørlige landgilde. Sammeledis skal der och verre fem gaarde udi Gammelbye, och tre gaarde udi Kongsbacke, hvilke skulle verre kronne bønder, efterdi de udi Gammebye hafve faait skel for derris eigendom udi Nybys och Kongsbackis eigendom tilforn hafver verrit to kronne gaarde, før end de erre ødelagde under Kongsbackis brugning.

163.

1579 19. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på åb. brev 1569 5. avg. om vore og kronens bønders forhold på Ravnsborg læn i Låland*[1], *som bønderne have ønsket omskrevet på pergament, medens det nu kun foreligger som papirsbrev.*

Fynske og smål. reg. 1, 541—44.

Trykt i Aktstykker til oplysning om Danmarks indre forhold 2. saml. 179—81 efter et håndskrift i Karen Brahes bibliotek, hvori det oprindelige brev er opført med årstallet 1579 for 1569.

[1] *Se første bind s. 407—11 og 666.*

164.

1579 20. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne,*

hvem de end tjæne, i Roskildegårds og Skjoldenæs læne om hundeholdet.

R[1]*: Sæll. tegn. 14, 211—12 o: åb. brev 1579 20. juni.*
R[2]*: Sæll. tegn. 14, 518—19 o: åb. brev 1581 5. oktbr.*

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis en part af eder skulle holde mange hunde udi eders gaarde bode store ulfvehunde och andre, som udløbe paa marken och udi skoufvene och der icke allenne forjager oc ødelegger harer oc andre diur, men ochsaa self giør eder indbyrdis skade paa faar, lamb och anden [1]kveg, da paa det slig uskickelighed[2] maa afskaffis och forekommis, ville vi hermed saa alfvorligen holdet hafve,

1. at aldelis ingen af eder efter denne dag skal maa holde [3]nogen saadanne hunde, som kunde giøre skade paa diur, udi sin gaard, uden det enne fremmer ben er af hanum afhuggit ofven for kneen, eller och han staar bunden udi lenker.

2. Och dersom nogen fordrister seg til heremod at holde [4]nogen slige hunde, som kunde giøre skade paa diur, och de icke ere lemit eller och icke ere bunden udi lenker, som forskrefvet staar, da skal hand saa ofte, hans brøst findis, derofver hafve forbrot til os en guod, ferdige oxe, om hand tienner os och kronen; tienner hand och nogen anden, da skal hand udi lige maade med en god ferdig oxe til hans herskaf verre forfalden.

3. Och skal vore lensmend paa vore vegne hafve flittig och grandgifvelig opseende, at hermed saa i alle

[1] *R*[2]*:* diur kveg och vi derom nogle gange hafve ladet vort forbud brefve udgaa.

[2] *R*[2] *tilf.:* en gang for alle.

[3] *R*[2]*:* flere hunde udi sin gaard, som løbe løs, end en och dend at skulle vere det ene fremmer ben afhuggit ofver for kneet; vil och nogle holde flere, daa maa och skal hand holde en hund bunden udi lenker och her ofver aldelis ingen flere hunde holde, och dersom nogen . . .

[4] *R*[2]*:* flere hunde, som løse løbe, end som en och dend icke er lemmet paa det enne fremmer ben, som forskrefvit staar, eller och icke . . .

maade blifver holdit och met ingen ses egienom finger, saa frembt hand icke vil stande os til rette.

165.

1579 28. juni. (Frideriksburgi.) *Missive til superintendenterne over alt riget om at holde tilsyn med præsternes levned.*

R: Sæll. tegn. 14, 213—14.

A: Bekræftet afskrift i Dske. kancellis arkiv, læst på landemode i Malmø 23. mars og på almindeligt provstemode i Odense 31. maj 1580.

Trykt efter R i Ny kirkehist. saml. 4, 396—7 og herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 299—300. Trykt i tysk oversættelse hos Pontoppidan: Annal. eccles. Danic. 3, 438—9.

Vi ville eder hermed sambtligen och hver besynderligen udi gunst och naade hafve advarit, efter at i nu ellers erre forsamblede der udi byen efter vor befallinge[1] at forfatte nogen visse artikle, hvorledis dømis skal udi atskillige tilfald udi echteskabssager, at vi komme udi forfaringe och self hafve befundit, at her udi rigit udi stifterne mange steds findis stor brøst hos prester saa vel som provister paa landsbyerne och udi kiøpstederne, at mange dieris lefnid och lerdom icke følgis ad, men en part dennum fører et utilbørligt lefnid udi ideligen drukenskab, horeri och andre saadanne grofve lastere, hvormed de gifve andre forargelse, som det vel nogle af eder self vel vitterligt er om dieris handel, alligevel i met dennom paa det beste ofverdrage, och endog vi os vel hafde tilforset, at i uden vor paamindelse skulle hafve et indseende dermed, dog epterdi saadane brøst vel findes och saadanne laster icke sømmer presteligt embede, som skulle verre andre til et exempel eller os som en øvrighed tilset af gud at lyde och gedulde, da bede vi och befale eder hermet alfvorligen och hver udi ser, at i hafver et tilbørligt opseende udi eders stift paa provister

[1] *Af 1579 14. apr., trykt hos Rørdam a. st. 2, 297.*

saa vel som prester dieris lefnit, hvorledis de skicke och skaaer denum, och hves nogen findis at føre saadant forargeligt lefnid, at i da icke ofverser met nogen, men efter, som eders embede det udkrefver, dennum strax afsetter tilforordnendis andre guode, gudfrøchtige, duelige personer udi dierris sted, och at i icke ser egenum finger met nogen for vild, venskab eller nogen fordel skyld, saa frembt vi icke skulle vide det hos eder eller befale vor stigtslensmand eder uadspurt at finde der raad til[1].

[1] *Et svar af s. å. 1. juli fra superintendenterne på dette brev, stilet til oversekretæren i kancelliet, er trykt hos Rørdam: a. st. 2, 300—2; det forudsætter, at kongens missive har afæsket dem en erklæring, men da der intet står herom i den ovenfor meddelte tekst, har der maaske medfulgt et postscriptum på en løs seddel, således som det så ofte brugtes i Fredrik II.s tid, og dets indhold er da ikke blevet indført i R.*

166.

1579 15. juli. (Roskilde.) *Åb. brev til købstæderne ved søsiden i Danmark og Norge om, at også indenlandske skibe skulle sætte for Helsingør.*

R: Sæll. tegn. 14, 218.

A: Afskrift i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 6, 149–50.

Vi hafve for got anset, at vore egne undersaatte saa vel skulle sette for Helsingøer oc gifve besked hos vor toldere som udlendiske paa det, at intet fremmit guods skal forslaaes, hvoraf bør nogen told och rettighed; ti bede vi eder och ville, at i nu strax lader sammenkalde eders medborger och dennum efter vor befalning forholder, at saa tit och ofte de med dierris skuder eller[1] skibe hender at komme udi Øresund frem for vort slot Kroneborg, at de tiltenker at sette och denum at angifve hos vor toldere samme steds och vise dieris søebref och besked, de hafve met at fare, men hvis det icke sker, och de der-

[1] *A:* oc.

ofver lide nogen skade, skulle de det hafve for hiemgield, hvorefter de denum kunde vide at rete.

167.

1579 16. juli. (Roskilde.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at der påhænger os adskillige penges udgift, og at vore Danmarkes riges råder derfor have bevilget os en almindelig skat og landehjælp således, at hver 10 jordegne bønder, fattige og rige, skulle lægges i læg og give 10 dlr., og da vi i adskillige mageskifter have tilskiftet adelen her i riget vor og kronens rettighed i adskilligt jordeget bøndergods, så skal lige vel hver 10 jordegne bønder, som vi således have bortskiftet til adelen, og som ikke have afhændet deres ejendomme og bønderrettighed, lægges i læg og i lige måde give os 10 dlr.; hver 10 bønder, fattige og rige, som sidde for gårde og ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give os 5 dlr. og den rige hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand, kæltring og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give $^1/_2$ dlr. og hver, som ikke bruger avl, 1 ortsdaler eller 8 sk., som [mønten] nu går; hver pebersvend skal give $^1/_2$ dlr. og hver husmand og inderste 1 ortsdaler; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad enten han har kornsæd eller ikke, skal give 1 ortsdaler og den, som ikke tjæner for fuld lön, $^1/_2$ ortsdaler eller 4 sk., alt regnet i enkende daler eller mønt; ugedagsmændene, som bo for vore egne slotte, klostre og gårde, skulle give 1 ortsdaler eller 8 sk.; skatten skal være ude inden st. Mortensdag*[1] *förstkommende*[2].

Sæll. tegn. 14, 221—22.

[1] *Den 11. novbr.*

[2] *Regler om opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1576 2. apr. (no. 7).*

168.

1579 16. juli. (Roskilde.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om at vi, skönt vi ikke stå i fjendskab med nogen, dog, da nogle indtrænge sig med skibe i Østersøen og der have deres brug, som de aldrig have haft tilforn, med at røve og overfalde vore egne undersåtter og den søfarende mand, have anset for godt til foråret at udruste vore orlogsskibe i søen til at have opseende med al ting, og da vi dertil behøve en stor hob fetalje, have vore Danmarkes riges råder bevilget os en almindelig madskat således, at hver 10 bønder, som sidde for gårde, skulle lægges i læg og give 1 fdg. smör, 5 sider flæsk, 5 fårekroppe, 1/2 oksekrop, 10 gåsekroppe, 5 tdr. brød, 10 tdr. øl og 5 skpr. gryn, og hver 10 jordegne bønder lægges i læg og give dobbelt så meget; skatten skal være ude i Sælland inden fastelavn, i Jylland til pinsedag, i Skåne, Halland, Bleking* (Bleginde), *Smålandene, Langeland og Fyn 14 dage för påske, og lænsmændene skulle lægge dem i læg, så at den rige hjælper den fattige*[1].

Sæll. tegn. 14, 223–24.

[1] *Fritagelse bestemmes som i åb. br. 1565 28. septbr. I de hallandske og blekingske udfærdigelser blev under henvisning til åb. brev 1575 25. juni og 1576 2. apr. sat, at de kun skulde give den halve skat. Lænsmændene udenfor Sælland på tre nær fik 1580 18. jan. missive om at handle med almuen således, at den vilde give 3 1/2 ortsdaler i stedet for hver tønde af det udskrevne øl, a. st. 14, 308–9.*

169.

1579 16. juli. (Roskilde.) *Åb. brev om forholdsregler mod den uorden, som finder sted blandt fiskerne, som søge til under Anholt.*

R: Jyske reg. 2, 556–57.

Eptersom vi komme udi forfaringe, at en part af vor[e] undersotte och andre, som aarligen søge under Anholt och der ligge och bruge fiskeri, skal understaa dennom

at bortløbe, naar de hafve affisket, och icke udgifve hves told och rettighed, som de os met rette plichtige ere, och en part opløber paa landit och der bruger stor motvillighed at tage och røfve dend ene fran dend anden vrag och andit, bortføre skibbruden folk eller andre, som did komme at fiske och bruge deris nering, at ofverfalde och i atskillige maade uforrette af dend aarsage, at ingen straf derefter følger, men naar de sligt modvillige fulddrefvit hafver, bortløbe, da ville vi det saa herepter alfvorligen holdit hafve,

1. at hvem som did søger at fiske, skal til gode rede udgifve deris sedvanlige told, før de bortløber, och midlertid, men de der ere liggendis, skal de dennom stille uden slig modvillighed holde och ingen ofverfalde eller uforrette.

2. Findis nogen, som bortløber, før end hand hafver udgifvit sin told, eller nogen slig modvillighed bedrifver, da skal foggiden optegne deris nafn och hvem de tilhøre och hvor de hafve hieme, och det strax lensmanden paa vort slot Kalløe til kiende gifve, at hand derofver kand lade straffe paa hves de hafve met at fare, om hand[1] dennom der kand lade paatage eller, om de undkommer, tilskrifve vore lensmend eller borgemestere och raadmend, hvor de hafve hieme, hvad deris sag er, och hvad de hafve bedrefvit, och da skal vore lensmend eller borgemestere och raadmend, som udi saa maade met vor lensmands paa Kalløe skrifvelse blifve besøgte, vere forplicht ofver dennom at lade straffe efter deris brøde, som ved bør.

[1] *R tilf.:* der.

170.

1579 17. juli. (Roskilde.) *Åb. brev om, at købstædmænd og bønder på Bornholm herefter må være fri for at udgive told af de heste, øg, foler, øksne, køer og andet kvæg, som de udføre der af*

landet, samt for halv sise mod, hvad der gives andet steds i riget af den fremmede drik, som indføres og sælges der i landet.

Skånske reg. 1, 297.

Trykt hos Thura: Beskr. over Bornholm s. 147—48.

171.

1579 17. juli. (Roskilde.) *Åb. brev om, at Merløse herreds ting, som for nogle år siden*[1] *flyttedes fra Uggerløse, hvor det havde ligget af arilds tid, til Holbæk, atter må lægges i Uggerløse, da menige almue har beklaget sig over, at Holbæk ligger aller yderst i herredet, og at det var til ikke ringe besværing og forsömmelse på deres avling og bjærging, når de skulde søge deres ret der*[2].

Sæll. reg. 12, 37.

Koncept.

[1] *Ved åb. brev 1575 21. juli.*

[2] *Ved missive 1579 5. avg, blev det pålagt lænsmanden i Holbæk at flytte herredstinget og blive enig med herredsmændene om, hvad de skulde give herfor, Sæll. tegn. 14. 236.*

172.

1579 22. juli. (Ibstrup.) *Åb. brev om, at kronens bønder på Bornholm ikke skulle give indfæstning, når der kommer en ny lænsmand til landet, og at bøndernes enker må beholde gårdene uden indfæstning.*

Skånske reg. 1, 297 - 98.

Trykt herefter hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms hist. s. 482.

Eftersom vi komme udi forfarringe, hvorledis vorre undersotte kronnens vornede, bønder och tiennere paa vort land Borringholm til des hafve verrit besverrede, saa ofte nogen nye lensmand er kommen did til landit, at skulle feste paa nye eller gifve hannom nogit til en bekiendelse; tisligeste at de besverris med senge at udgifve til slottid, hvilken ulouglige paaleg och beskattelse vi alle vegne anden steds her udi rigit hafve aflagt, da ville vi

hermed udi lige maade paa vort land Borringholm samme misbrug och besverringe hafve afskaffit, saa at bønderne der paa landit, som hafve stet och fest derris gaarde, efter denne dag icke skulle verre forplict at feste paa nye for nogen ny forandring skyld paa lensmend eller at gifve lensmanden noget derforre, icke heller med senge at udgifve til slottid at skulle besverris, men hvilke vore och kronnens bønder och tiennere, som allerede hafve fest derris gaarde eller herefter festindis vorder, naar de blifve ledige, dennom skal hver nyde och beholde, emeden och ald dend stund hand udi tilbørlige tid udreder skyld, landgilde, holder gaarden ved hefd och makt, er lensmanden hørrig oc lydig och icke udi andre maade efter lougen eller recessen[1] dend forbryder, och skulle enker udi lige maade, som boe paa festegods, efter derris hosbonders død nyde derris gaarde uden stedsmaal[2], emeden och ald dend stund de sidde ugift udi derris enkesedde och dennom efter recessen, som før er rørt, icke forbryde.

[1] *Reces 1558.*

[2] *Åb. brev 1565 23. oktbr. og 1578 24. apr.*

173.

1579 28. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at vi, da vi ere forårsagede* (udi nogen bestillinge och erinde) *at begive os uden lands*[1] *og der fortøve en kort tid, have tilforordnet Niels Kaas til Torupgård, vor kansler, Peder Munk til Estvadgård, vor admiral, og Kristoffer Valkendorf til Glorup, vor rentemester, vore råder, til at være tilstede på vort slot København og der udrette alt, hvad lejligheden og nødtørften fordrer; alle skulle derfor være dem hørige og lydige og rette sig efter det, de i vort eller eget navn befale eller skrive, som om vi selv vare tilstede og havde befalet det.*

Sæll. tegn. 14, 230.

[1] *Til Meklenborg.*

174.

1579 30. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, hvorledes det skal forholdes med forbydelsesbreve (protektorier), som adelsmænd forhverve, når de uden lands ere forhindrede i kongens eller rigens bestilling.*

Sæll. reg. 12, 40.

Eftersom en part vore undersotte af addelen undertiden forhverfve vore obne brefve, naar de udi vor och rigens bestillinge ere forhindret uden lands, at ingen skulle reigse, begynde eller paaføre nogen dele, tiltale eller forføllinge paa denom eller noget det guods, de udi vere eller forsvar hafve, emeden och ald stund de udi saa maade udi vor och rigens bestillinge ere forhindret och sex sambfelde ugger nest efter, at de af samme forfald hiemkomme, och vi komme udi forfaringe, hvorledis samme brefve tit och ofte misbruges, saa at de, som saadanne brefve forhverfver, udi deris fraverelse ved deris fuldmechtige fogder lader begynde och paaføre andre vore undersotte adskillige tretter och dennom tiltaler och forfølger, och naar vederparten vil svare til sagen eller føre nogen vindesbyrd, som de vil hafve beskrefven emod dennom udi de sager, de sielf begynt hafve, fremleggis vort forbiudelsebref udi rette, saa de dermed afvises och intet kunde fange beskrefvit, hvorofver sig mange beklager at komme fran deris ret, da efterdi forskrefne brefve icke udgifvis eller i dend menige bør at forstaais, at nogen dermed skulle holdis fran deris ret, men at de, som i saa maade ere i vor och rigens forfald, icke skulle i deris fraverelse forurettes, och paa det saadane misbrug maa afskaffes, ville vi herefter dermed saa alfvorligen holdet hafve,

at naar nogen vore undersotte af addelen efter denne dag blifve forhindret udi vor och rigens bestillinge uden lands, och de forhverfve vore brefve, at ingen skulle øre trette paa denom eller deris gods, de udi vere och

forsvar hafve, ald dend stund de udi saa maade ere udi vor forfald, da skulle de, som forskrefne vore brefve forhverfve, icke heller midler tid ved deris fougider eller fuldmyndige i deris fraverelse begynde eller paaføre andre vore undersotte nogen trette och, naar vederparten vil svare dertil eller føre vindesbyrd deremod, med vore brefve forhindre nogen deris ret fore, och vort bref udi de sager, som nogen sielf begynder eller ved sine fuldmechtige lader forfølge, at vere denom udi nogre maade til behielpinge, men derom at gange begge parterne emellom, hves loug och ret er, ligervis som hosbonde sielf personligen tilstede vor, hvorefter vore landsdommere, herritsfogider och andre skulle hafve dennom at rette.

175.

1579 4. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at forbuddet mod rugudførsel*[1] *skal være ophævet, da undersåtterne her i riget ere noksom forsørgede med korn, og da alt tyder på et frugtbart år* (lader seg anse til et got fruchtsommeligt aar).

Sæll. tegn. 14, 235.

[1] *Åb. brev 1577 18. oktbr.*

176.

1579 6. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om yderligere ordning af ægteskabsretten for Fyns stift.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 209.

O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 303—4.

Eftersom nu en tid lang hafver veret brugeligt[1], at de, som hafver verit lensmend paa vort slot Nyeborg, hafve med lensmanden paa vor gaard udi Odense siddet ret och forhørt ecteskabssager, som der udi Fyen blefve for dennom indstefnde, och vi komme udi forfaringe, at derofver med mange sager er skied forhallinge af dend

[1] *Åb. brev 1574 20. avg.*

aarsage, at bege samme lensmend tit och ofte for anden forfalds skyld icke samptligen hafve kunt møde tilstede, da ville vi dermed saa holdet hafve, at lensmanden paa Nyborg herefter med echteskabssager at forhøre skal vere forskonet, och vor lensmand paa vor gaard udi Odense efter denne dag skal vere forplicht allenne med superintendenten, provester[1] och andre de geistlige at forhøre alle[2] hves echteskabssager, som faller ofver alt Fyns sticht och for dennom lougligen indstefnes.

[1] *O:* provsten.

[2] *O forbig.:* alle, *og har i stedet for:* och paadømme.

177.

1579 9. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev til kirkens tjænere og præsteanneksetjænere i Riberhus stift, som trykke sig og ikke ville fremdrive på de steder, som tilsiges dem, de tiendelam, som tilkommer os, om at de, da de af gammel sædvane ere pligtige hertil, ufortrøden på egen bekostning skulle fremdrive hine tiendelam, hvis ikke herredsprovsterne og stiftsskriverne skulle tiltale dem og de straffes, som ved bör.*

Jyske tegn. 2, 82—3.

178.

1579 10. avg. (Roskilde.) *Åb. brev til bønderne i Landskrone læn, som skulle bruge skytteri efter dyr og fugle, hvilket er almuen forbudt i recessen*[1]*, om forbud mod at skyde vildt, dyr, fugle eller andet; hvis nogen gör herimod, skal han straffes efter recessen.*

Skånske tegn. 1, 198—9.

[1] *Reces 1558 § 68.*

179.

1579 12. avg. (Vordingborg.) *Åb. brev til borgemestre og rådmænd i Køge om behyggelse af øde gårde og jorder i byen.*

Sæll. reg. 12, 56—7.

Eftersom vi komme udi forfaringe, at udi vor kiøbsted Kiøge findis mange øde gaarde och jorder, som tilhøre addelsfolk, prester, fougider och andre, hvorover vor och kronens saa vel som och byens rettighed formindskes och forkortes, da paa det slig vor och kronens och byens skade udi tide maa forekommis, bede vi och biude borgemestere och raadmend samme steds, at i forelegger denum, som i saa maade hafve nogen øde gaarde och jorder samme steds, en bestembt tid denum at opbygge, och hves de inden samme tid, denum er forlagt, samme gaarde och jordsmonne icke forbygge, da skal samme deris gaarde och jorder vere forbrut, halfdelen til os och kronen och halfdelen til byen.

180.

1579 28. septbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at det, da det skal være en ond fodertid i år, så at fattige folk nødes til at slå deres fæ og kvæg i hjæl, og på det her måtte avles penge igen i riget, skal være tilladt indtil förstkommende pinsedag at udføre saltet oksekød, dog mod* $^1/_2$ *dlrs. told af hver tønde, som udføres, vor reces dermed uforkrænket.*

Sæll. tegn. 14, 256.

181.

1579 10. oktbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om stadfæstelse på en forordning, som Askel Viffert, råd, og Jacob Ulfeld efter vor befaling have gjort om skæppe, alen og vægt over alt vort land Fyn, og som lyder:*

Vi efterskrefne Jacob Ulfeld til Koxbølle, befallingsmand udi Dallum, och Axel Viffert til Axelvold, høfvitsmand paa Nyborg, giøre vitterligt, at aar etc. 1579 dend 18. dag februarii vare vi efter kongl. maits. vor naadigste

herris bref och befallinge[1] forsamblet udi Odense om skieppe, alne och vecht her i landet at ligne, och da er møt for os en borgemester och en raadmand af hver kiøpsted her i landet med dieris skieppe, alne och vechter, hvilke vi med dennom grandgifveligen hafve set och ofverveiet och med forskrefne borgemesters och raads sambtøcke paa kongl. maits. naadigste behag giort en skik och ordning, som herefter følger.

1. For det første om skepper efterdi vi hafve befundet adskil at hafve verit paa dennom udi saa maade, at dend enne hafver verit større end dend anden, hafve vi icke dend største, ei heller dend alder mindste approberit, men en kobberskieppe, som udi Odense findis for nogne aar at hafve verit af kongl. majts. befallingsmend for en ret skieppe kient, af hvilke otte skulle gaa udi tønden, hvilken herefter skal vere holt for ret fynsk skeppe, efter hvilken alle skiepper her i landet skal lictes och rettis.

2. For det andet hvad alnerne belanger, ere de saa forente, at her i landet al tid herefter skal maallis med siellandske alne efter ded munster, dennom deraf udi Ottense er gifven, hvorefter alle andre alner skal her udi landit lignes och maales.

3. For ded tridie om vecht er saaledis sambtykt, at ofver alt landet skal holdis Kiøpnehafns vecht, och skal skippundvecht holde 320 skaallepund, som giør 20 lispund, hver lispund paa 16 skaallepund, hvorefter siden alle bismere skulle lignes.

4. Hvilken samme vecht skal alle steds udi kiøpstederne henge och vere udi bysens giemme och forvaringe, hvor hver sit gods skal lade veie, och ingen tilstedis hiemme udi sit hus at bruge nogen skippundvecht; dog skal det vere hver mand frit fore udi sit hus at bruge sin bismer, hvilken icke skal vere høgre end paa fire lispund.

[1] *Åb. brev 1578 19. juni, se anm. 2.*

5. Fordrister sig nogen heremod, det vere sig enten indlendske eller udlendiske, enten med anden alne, skeppe eller vecht, end som forskrefvit staar, at maalle eller veie, da skal dend hafve forbrot, hvis der maallis eller veies, och dertil straffis som kongl. maits. uhørsam [1].

Fynske og smål. reg. 1, 215—16.

[1] *Sagen om indførsel af nyt mål og vægt i Fyn blev allerede sat i bevægelse i 1575, i det Aksel Viffert og Hak Ulfstand 13. febr. fik missive om, da der ikke holdes ens skæppe og skålvægt i Fyn, at møde i Odense til förstkommende midfaste sammen med en eller to af de fornemste borgemestre og rådmænd i hver købstad og der med dem forenes om en almindelig skæppe og skålvægt, som kunde holdes over hele landet; de skulde så lade göre nogle mønstre, lade disse brænde og mærke og befale borgemestre og råd i hver købstad at rette sig derefter (Fynske og smål. tegn. 1, 45). Købstæderne i Fyn fik 22. febr. åb. brev om at møde til den nævnte tid ved deres udsendinge (a. s. 44). Der kom dog ikke noget ud af forhandlingerne, og 1578 19. juni fik Jakob Ulfeld og Aksel Viffert ved åb. brev fuldmagt til at begynde forhandlingerne på ny i Odense ved et møde, hvortil hver købstad skulde sende en borgemester og en rådmand (a. st. 106). Nu opnåedes oven stående overenskomst.*

182.

1579 10. oktbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at vi, da der i Odense skal være mange byggesteder liggende ved Adelgade, som ere fast aldeles forfaldne, hvorved vor og byens tynge formindskes, byde alle, som have øde byggesteder ved Adelgade i Odense, inden 3 år efter, at dette brev er blevet forkyndt, hver på sin plads at opføre en god købstadbygning med tegltag, så at deri kan bo folk, som kunne skatte og skylde, eller og at sælge disse byggesteder til andre, som formå at bebygge dem inden 3 år; hvis nogen gör herimod, skal hans jordsmon være forbrudt med halvdelen til os og kronen og halvdelen til byen.*

Fynske og smål. reg. 1, 217.

183.

1579 12. oktbr. (Koldingæ.) *Åb. brev til bønderne*

i Ods herred om dem, som ulovlig jage i kongens fredejagt.

Sæll. tegn. 14, 263—4.

Vi komme udi forfaringe, hvorledis paa skoufvene der udi vor fredejagt endnu paa nye er blefven funden nogen stor diur, som er skut, hvorover vi os icke lidet forundre, at sligt skal findes hos eder, som erre allenne vore och kronens bønder och tienere, och icke nogen anden der inde udi herredit hafve lod eller del med os, och tvile vi icke, at der jo findes nogen eblant eder, som om samme krybskytter och tiufve dierris skiuden er vitterligt, endog vor lensmand beklage[r], i det icke ville obenbare och verre bekient, och paa det de, som i slig maade skyldige erre, mue tilbørligen blifve straffit, och de fromme at niude dieris uskyldighed,

1. da bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at dersom nogen af eder om samme diurskud i nogre maade er bevist, eller och i herefter nogit derom forfare kunde, at i det strax vor lensmand paa Draxholm Hendrik Vind, vor mand och tiener, til kiende gifver; saa frambt det herefter kand udspørgis och forfaris, at eder nogit herom hafver verrit vitterligt och i det hafver fortaugt och underslagit, i da icke ville lide lige straf ved denum, som gierningen giort hafver.

2. Sammeledis beder vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at dersom nogen af eder efter denne dag hører eller fornomer nogit bøsseskud der udi vor ennemerker och fredejagt, at i da strax der eptersøge och giører eders største flid at faa vide, hvem de erre, och hurt de hendrage, och det siden vor lensmand paa Draxholm til kiende gifver; dersom i os kand blifve denum mektige, at i da denum fenkligen paagribe och forskrefne vor lensmand denum ofverantvorder; dersom och nogen befindes och det denum kand ofverbevises, at de høre

nogen skiude och icke søge derefter, som før er rørt, da skulle de derofver hafve forbrot dieris gaarde oc strax forvises af herredit; findes och vor lensmand at se med nogen egenum finger, skal hand derforre staa os til rette.

184.

1579 13. oktbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til borgemestre og rådmænd i Middelfart om, at de adelsmænd, som tilhandle sig gårde der i byen, skulle udrede de på disse hvilende afgifter.*

Fynske og smål. reg. 1, 217—18.

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis vore undersotte udi vor kiøpsted Medelfard udi frembfarne koningers tid skal hafve kiøft et stycke jord der til dieris bye, som de och skal hafve kongelige skiøde och stadfestelser paa, hvilken jord som skal vere lagt til somme af gaardene der udi byen och dielt dennom emellom for aarlige landgilde och anden kongelige tynge, saa de samptligen gifver deraf aarligen tiufve ørte biug til os och kronnen och holder anden tynge med vogne och baade til vore och kronnens daglige bud och tieneres behof, och nu skal en part af vore undersotte af addellen hafve kiøbt och tilforhandlet dennom somme af de gaarde, som samme jord tilligger, och jorden med, som aarligen landgilde och tønge bøer at afgange och giøris och af arrilds tid afganget och giort er, och ligevel understaa dennom hverken at udgifve dieris part af samme sedvonlig landgilde, ei heller ville tilstede dennom, som boer udi samme gaarde, at holde nogen kongelige tynge med vogenegt, baade och udi andre maade, som af arrilds tid skied er, da paa ded tyngen och samme afgift icke alenne skal paahenge borgerne, eller de høgre skulle forstigis, end sedvonligt hafver verit, ville vi ded saa alfvorligen herefter holdet hafve,

at hvilke vore undersotte af addellen, som allerede

hafve kiøft och tilforhandlet dennom nogre gaarde udi vor kiøpsted Medelfard eller herefter kiøbendis eller tilforhandlendis vorder, skulle aarligen lige vid de andre borgere, som hafve af samme gorde och jorder, udgifve dieris anpart udi forskrefne sedvanlige landgilde och indsette slig folk udi dieris gaarde, som kand holde slig kongelige tynge med vognegt, baade och udi andre maade som de besiddindis borgere samme steds efter, som der hafver verit gifvet och giort af samme gorde och jorder af arrilds tid . . .

185.

1579 12. novbr. (Skanderborg.) *Åb. brev, at Åkær birk*[1] *skal afskaffes og menige bønder, som have været i dette birk, skulle atter søge herredsting.*

Jyske tegn. 2, 104.

[1] *Oprettet ved åb. brev 1577 31. mars.*

186.

1579 1. decbr. (Hafreballegaard.) *Missive til købstæderne over alt riget om, at vi til foråret for de fribytteres skyld, som undertiden lade sig se under vore lande, forårsages at lade nogle orlogsskibe udløbe for at holde vore havne og strömme rene, og at vi dertil behøve bådsmænd; de skulle derfor til midfaste søndag förstkommende fra Jylland, til fastelavn fra Sælland, Fyn og Smålandene, til 8 dage efter fastelavn fra Skåne sende et antal bådsmænd*[1] *til København, som skulle udtages i Jylland af Kristen Munk, i Fyn af kaptejn* (capetin) *Durham, i Sælland og Smålandene af Jørgen Skulle, i Skåne af Lavrids Kruse Tygesen; vi ville give bådsmændene månedspenge lige ved vore andre bådsmænd, og en navneliste over dem skal sendes vor rentemester.*

Sæll. tegn. 14, 277—78.

[1] *Liste over de fra de enkelte byer udskrevne findes i tillæg.*

187.

1579 8. decbr. (Hafreballigaard.) *Åb. brev om forbud mod at fiske under Anholt på usædvanlige tider og at forhugge skovene der.*

Jyske reg. 2, 717.

Efter at vi komme udi forfaringe, hvorledis en part af vore undersotte, boendis paa Kulden udi vort land Skone och andre, som bruge och søge fiskeri under Anholt, skulle sig understaa paa usedvanlige tider om aarit at søge samme fiskeri under Anholt, hvorofver det sellefiskende, som vi samme steds pleie at bruge, forderfvis, och en part af dennom fordriste sig paa samme tider at opdrage paa landit, ofverfalde och uforrette vore undersotte och at forhugge vore och kronens skoufve der samme steds met anden uskickelighed sig derofver tildrager, da ville vi alle och hver, serdelis fremede, strengeligen och alfvorligen forbudit hafve at besøge fiskende under Anholt paa andre tider om aarit, end sedvanligt hafver verit, och dersom nogen deremod bruge samme steds fiskeri eller vore och kronens skoufve forhugge eller och nogre vore undersotte samme steds at ofverfalde och uforrette, da skal vor lensmand och hans fougider maa lade anamme til dennom alt, hvis gods de hafve met at fare, och ville vi tilmet lade straffe derofver, som det sig bør.

188.

1579 13. decbr. (Skanderborg.) *Missive til København, Helsingør, Køge, Malmø, Landskrone, Ålborg, Helsingborg, Ystad og Marstrand om, at vi forårsages til en tid lang at afskaffe handelen på Narva*[1] (dend narviske fart), *således at ingen må handle med Russerne* (Rydsen); *de skulle derfor afholde sig herfra, hvis de ikke ville have skade for hjemgæld.*

Sæll. tegn. 16, 286.

[1] *Frigaves atter ved mis. 1581 2. apr.*

189.

1579 24. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om at de to markeder, som bleve lagte til Horsens fra Ry*[1], *atter må holdes her til de sædvanlige tider, da de til gavn og bedste for menige undersåtter der omkring bedre kunne holdes i Ry end i Horsens, hvor disse markeder skulle være aldeles afskaffede.*

Jyske reg. 2, 725—26.

[1] *Åb. brev 1578 18. decbr.*

190.

1579 27. decbr. (Kolding.) *Missive til borgemestre og råd i Ribe om, at de, da man i deres by dør af pestilens, og for at sygdommen ikke skal spredes videre og komme til vort hoflejer, skulle forbyde borgerne der at komme hid til Kolding så længe, vi ere her; kommer nogen herhen der fra, hvorpå vi ville lade give agt, skal han blive fængslet og indsat.*

Jyske tegn. 2, 88.

191.

1580 6. jan. (Ottensegaard.) *Åb. brev om forbud imod, at nogen hindrer skomagerne i Vejle i at sælge deres sko og støvler i frimarkeder i andre købstæder her i riget, hvor det står hver mand, udlændinge og indlændinge, frit for at handle og vandle; men til andre tider skal det være dem forbudt at forhandle deres støvler og sko i andre købstæder.*

Jyske reg. 3, 10.

192.

1580 9. jan. (Koldinghus.) *Åb. brev til borgemestre og rådmænd i Odense om bøsseskytter og bådsmænd, som lægges i borgeleje der i byen.*

Fynske og smål. tegn. 1, 185—87.

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis sig møgen uskickelighed tildrager med bysseskytter och bodsmend,

som forskrifvis udi borgeleigre til vor kiøpsted Odense, saa vore undersotte borgerne samme steds dennom derofver tit och ofte beklager, da paa det al tingest maa gange ligligen och ret til och borgerne saa vel som bysseskytter och bodsmend kunde vide, hvorledis de sig emod hverandre skulle forholde, hafve vi giort denne skik och forordninge, som vi herefter ville alfvorligen holdit hafve.

1. Først skal hver mand af borgerne vere forplicht udi sit hus efter dieris efne och formue, som husit formaa, [at] gifve hver bysseskytter och botsmand, hoes dennom forleggis, nøttørftige underholding til mad och øl, som er tov moltir mad och sex potter øl om dagen efter vor brefvis lydelse, tilforn derom er udgangne.

2. Skal och hver bøsseskøtter och bodsmand verre forplicht at vare paa sit moltid udi rette tide, som er om medagen mellom 10 och 12 och om aftenen mellem 5 och 7, och hvem som icke til samme tid vil vare paa sit moltid, hafve sielf skaden, och icke verten skal vere forplicht at rette an for dennom udi ser, uden hand sielf af sin egen guode vilge vil det giøre.

3. Findis och nogen af forskrefne bøsseskøtter och botsmend, som icke ville lade sig nøie med hvis øl och mad, verten setter for hanom och husit formaa[r], da skal hand eller de icke sielf straffe eller dømme derofver, men lade borgemester och andet got folk se och siune, om ded er saa, at hanom bøer at nogis dermed eller icke, och icke forgribe seg emod verten eller hans folk.

4. Item naar nogen blifver indlagt hoes enkir eller andet fattigt folk, som tilkommer dennom at holde, och samme fattigt folk icke vel formaaer at gifve dennom efter dieris villig och begieringe, som de vil nøies med, da skulle de icke strax beskatte dennom och tvinge dennom til at gifve sig saa møgit, de begiere, men de skulle gifve dennom for hver nat regnendis $^1/_2$ gamel daller for ugen.

5. Dersom och befindis, at nogen af vore bysseskytter och botsmend gaar udi byen til dryks for pendinge, da skal hand eller de søge dieris herberg om aften, naar stormklocken gaar och vegter settes, eller och verten eller hans folk icke skulle vere plichtige at oplade dieris dørre for dennom om natten.

6. Hvilken der och findis paa gaden om nattertide, efter stormklocken hafver ringet och vechten er sat, och der gaar och raaber, skriger och bulderer, hannom skal vechten hafve fuldmagt at tage och sette i byes fengsel och hegte.

7. Udi lige maade skulle de icke heller om nattertide mue sidde och dricke och sølle, men skulle søge dieris senge om aftenen, naar stormklocken hafver ringet och verten och hans folk søge dieris senge.

8. Eftersom vi och komme udi forfaringe, at naar nogen bøsseskytter eller botsmend forskrifves til Odense och en part af dennom ville godvilligen hielpe sin vert nogit at arbeide eller och arbeide huos andre borgere och fortiene dennom nogit, da ville de andre bysseskytter och botsmend ded icke lide, men sambler denom sammel och slaaer vand paa dennom, som ville arbeide och giøre gafn, och drager dennom med reb och toug egiemmel aaer med møgen utilbørlig[hed] och modvillighed, de dennom bevise, saa de, som sig ville skicke och holde tilbørligen och vel, icke tør giøre ded for slig oplagde vilkor, da ville vi hermed hafve samme straf och vilkor afskaffet, saa det skal vere hver af forskrefne bøsseskøtter och botsmend frit fore at arbeide huos sin vert eller huos hvilken anden af borgerne, dennom løster, och icke derfore nogen straf at skulle lide i nogre maade.

9. Och som vi formerke, at en part vore bysseskytter och botsmend tit och ofte uden tilbørlig aarsage huge, slaae och lembleste en anden udi husse och paa

gader, hvorofver en part, som gierne ville niude fred och vere der fran, under tiden komme der eblant til skade och ulycke, da efterdi vi slig slagsmaal och uenighed ingenlunde vil hafve ustraffet, ville vi strengeligen och alfvorligen hafve forbodit nogen dennom efter denne dag at mue slaaes inden byes udi husene eller paa gaderne under dend straf, som vid bøer.

10. Och dersom nogen befindis, som sig ville understaa och fordriste til at giøre emod disse artikler, da skulle borgemestere och raadmend udi Odense hafve fuldmacht dennom fengkligen at indsette och siden stille for retten och hver at straffe efter, som dieris brøde findis.

11. Skulle och borgemestere och raadmend vere forplicht at tilholde dieris medborgerre, at de denom tilbørligen emod forskrefne bøsseskytter och botsmend skicke och forholde, och at de med nødtørftige underholding forsørgis, och om de giøre dennom nogen ofverlast eller uret, da i lige maade alfvorligen straffe derofver, saa de med billighed icke heller skulle hafve dennom at beklage.

193.

1580 1. febr. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at herredstinget i Nörre herred i Nörrejylland, som nu, da det sted, til hvilket det for nogle år siden blev henlagt, var ubelejligt for almuen i herredet, er blevet flyttet tilbage til det sted, hvor det forhen lå, ved de to höje i Vim*[1] *mark østen ved Vim kirke, herefter al tid skal ligge ved de nævnte to höje i Vim mark.*

Jyske reg. 3, 37–8.

[1] *Der må vist sigtes til Sønder-Vium i Nörre-Horne herred.*

194.

1580 9. febr. (Hafniæ.) *Missive til superintendenterne om at påse, at gudstjænesten om søndagene begynder til bestemte tider.*

Sæll. tegn. 14, 312.

Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 306—7.

Eptersom vi komme udi forfaringe, at det uskickeligen til gaar udi kiøpstederne her udi riget mere end uden lands med predicken och guds ords tienniste, saa dend icke ens alle vegne begyndes och endis om søndagerne eller anden høgtidelige dage, da bede vi eder och ville, at i ere fortenkt udi at giørre dend forordninge hos presterne udi kiøpstederne ofver alt eders stigt, saa at tiennisten begyndis och angaar saa betimen dags epter leiligheden, at presten kand verre udi predikstolen om otte slet, och ald prediken med ceremonier kunde hafve ende med 10 slet, och at dermed saa endeligen blifver holdet, saa vel udi en kiøpstad som en anden.

195.

1580 20. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om saltning af 80 læster sild til kongens behov i Nibe.*

Jyske reg. 3, 48—49.

Brevet er enslydende med åb. brev 1567 19. avg. (no. 375) på det nær, at lænsmanden er Aksel Viffert og kongens salter er Oluf Hammer, og at der i

§ 1 bestemmes som købedage fran mandag aften och til onsdag aften saa lengi, som mand kand kiøbe och salte.

§§ 2 og 3 tales om: nedkarle, bundgarnskarle och vodkarle.

196.

1580 2. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev om fremmede, som ville indflytte i Ribe købstad.*

Jyske reg. 3, 56.

Eftersom borgemestere, raadmend och menige borgere udi vor kiøpsted Ribe hafve klageligen gifvit os til kiende, hvorledis udi deris bye indflytte emod borgemestere och raads minde en part folk och dennom der boesette udi herremends, prelaters, canickers, presters och bønders gaarde

och huse och bruge borgelig neringe och bieringe, och naar nogen skatte eller tynge paakommer, holde de dennom til side och sig fortrøcke och icke ville holde tynge med andre borgere samme steds, da paa det vore undersotte, menige indbyggere udi Ribe, icke skulle met billighed i saa maade hafve dennom at beklage, och at al tingst dermet maa gange ordentlig och ret til, ville vi herepter hermet saa holdit hafve,

1. at aldelis ingen kiøpstedsmænd, bøsseskøtter, bønder eller andre skulle epter denne dag mue indflytte udi Ribe och sig der boesette och bruge kiøpsteds neringe och bieringe, uden de hafve det met borgemestere och raads vilge, vidskaf och minde; sammeledis skulle de och giøre dennom deris ed epter kiøpsteds skik och ret och siden vere forplicht at gifve och holde skat och tynge epter deris efne och formue som andre borgere samme steds, undtagit at de af os met vore brefve synderlig ere blefne privilegerit fri at vere.

2. Och dersom nogen heremod fordrister dennom til der at inddrage udi Ribe och sig der boesette eller och lader dennom findis modvillige och icke epter deris efne och formue ville holde skat och tynge met andre borgere, da skulle borgemestere och raad hafve fuldmacht derofver at lade straffe, som ved bør.

197.

1580 29. apr. (Odensegaard.) *Missive til Anders Bing, lænsmand i Varberg, om, at jordegne bønder kunne få afslag på deres skyld, når de ville lade sig indskrive for ufri bønder.*

Skånske tegn. 1, 215.

Epter du gifver til kiende, at en part jordeigne bønder udi Nørre Halland til Vardbierge liggendis beklage dennom at verre for høigt sat och taxerit for kronneskyld och derofver mange gaarde ligge øde, da bede vi dig och

ville, at du lader bønderne, som saadanne eigendomme tilhører, paa vore vegne foreholde, at dersom de samme deris bønders eigendom ville afstaa och dennom udi jordbogen lade indskrifve for ufri bønder, da ville vi lade giøre dend forordning, at samme dieris gaarde, som saaledis for høigt ere taxerite, skulle epter, som oldinge kunde siunis ligeligt och ret verre, dennom omsette[s]; ti bede vi dig och ville, at hvilke med saadan besked ville opdrage os deris gaarde och kunde findis at verre forsatte, at du af dennom der paa tager nøigachtig skiøde och forvarring och dennom indlegger hos slottens brefve, och siden af oldinger lader omsette for saadant landgille, de kunde tolle och afstedkomme, hvorepter du dennom udi jordbogen kand forandre.

198.

1580 2. maj. (Odensegaard.) *Åb. brev om, at det marked, som indtil Kongsbaks ødelæggelse årlig holdtes her, til gavn og bedste for Varberg herefter skal holdes i denne by til sædvanlig tid, medens markedet i Kongsbak aldeles skal være afskaffet.*

Skånske tegn. 1, 216.

199.

1580 11. maj. (Koldinghus.) *Åb. brev til bønderne på Hindsholm, hvem de end tjæne, om hundeholdet.*

Fynske og smål. tegn. 1, 208.

Vi komme udi forfaring, hvorledis en part af eder holde en hob sterk store hunde, som icke alenniste udløbe paa marken och giøre eder self skade paa faar, lamb och andit smaa kveg, men ochsaa erre os skadelige udi vor fredejacht samme steds paa daavild at ødelegge.

1. Ti ville vi eder alle och hver serdelis hermed strengeligen och alvorligen forbodit hafve at holde naagen hunde udi eders gaard, med mindre end det fremmer ben er denum afkortit eller afhuggen ved knæid.

2. Findis naagen heremod at holle naagen hund, som icke udi saa maade erre kortid, som forskrefvit staar, da skal den verre forfallen til os, om det er vor och kronnens bonde, en god ferdig staldoxe, eller er det naagen af adelens tiennere, da skal hand hafve udi lige maade forbrot en staldoxe til hans herskab.

3. Hvormed vi hafve befallit vor lensmand at skulle hafve et flittigt inseende, at der saaledis holdis.

200.

1580 14. maj. (Koldinghus.) *Åb. brev om forbud mod, at fremmede skrædderе bruge skrædderhåndværk i Kolding.*

Jyske reg. 3, 142.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis mange skreddere skal begifve dennom af landsbyerne her ind udi vor kiøpsted Kolding, och meste parten af dennom icke skal vere god for deris handverk och ligevel fordrister dennom til at skiere och sye och bruge skredderehandverk uanset, at de icke ere indtagen udi skreddernis laug ei heller holder nogen borgerlig och byes tønge, hvorover vore undersotte, skredderne her samme steds, dennom beklage, at deris nering och biering dennom dermet betagis, da paa det slig uskickelighed maa afskaffis,

1. forbiude vi alle, ehvo de helst ere eller vere kunde, efter denne dag at bruge skredderembede udi vor kiøpsted Kolding, met mindre de tilforn hafver giort deris borgered och ere udi laugit och holder borgerlig och byes tønge, som det sig bør; dog skal hermet icke vere ment vore hofsinders och daglige tienneres skreddere, men det at vere dennom frit fore och uforment sielf at holde skreddere, som for dennom kunde arbeide, hvis de behof hafve.

2. Vi ville och hermet hafve befalit borgemestere och raadmend samme steds, at de alfvorligen holde herofver

och icke tilsteder at noget heremod giøris, saa frampt de icke ville stande os derfore til rette.

201.

1580 22. maj. (Kolding.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om at udtage af hvert skib, som løber gennem Sundet, hvorfra det end kommer, en bådsmand, indtil han kan bringe 100 til veje, og efter hånden sende dem til København, hvor de, så længe deres tjæneste behøves, skulle få slig besolding som hans majestæts andre bådsmænd.*

Sæll. tegn. 14, 337.

202.

1580 11. juni. (Coldingæ.) *Missive til superintendenterne om, at præsterne skulle advare og eventuelt bansætte dem, som leve sammen med løse kvinder.*

R: Sæll. tegn. 14, 342.
K: Koncept.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 310—12, efter R i Danske mag. 6, 221.

Epterdi vi komme udi forfaringe, hurledis mange her udi riget bode eddel och uedel skulle lefve et ont forargeligt lefnit med boeleskaf och løse kvindefolk, som de holder hos denom udi dieris huse, hvormed de omgaas obenbarlig uden ald skam och blusel, ligervis som det var dierris egtehøstruer, ei agtendis, at de derom af dieris sogneprester under tiden advaris, gud almechtigste icke til ringe fortørnelse[1], det hellige egteskab til forargelse och dierris jefne kristen til et ont exempel, da paa det sligt herepter maa afskaffis, bede vi eder och ville, at i alfvorligen tilsiger och foreholder[2] alle provisterne och presterne der udi stigtit, hver udi sin sted dermed at skulle hafve et tilbørligt indseende, at saadant et utugtit, forargeligt lefnit icke føris, lides eller tilstedis af nogen

[1] *K oprindelig:* forachtelse. [2] *K oprindelig samt O:* befaller.

udi dierris herrit eller sogner, men dersom de formerke kunde nu eller udi frembtiden nogen det verre sig edel eller uedel at holde saadanne boelskab eller løse kvindefolk obenbarlig hos denum, at de da først denom hiemmeligen straffe for saadant et lefnit och paaminde at rette och bedre denum, och dersom icke de[1] endda ville skillie denom ved samme løse[2] kvindfolk, at de da tre søndage epter hveranden af predigstolen atter denom derom advare och siden, om de icke inden des hafve skild denom ved samme løsse kvindefolke, at de da offentlig bandsetter denom til saa lenge, de retter och beder denum, som det seg bør; saa frambt nogen af presterne findis med nogen at se egenom finger, de da icke ville hafve forbrut dieris kald och stande os derforre til rette.

[1] *KO:* de icke. [2] *Således og K; O:* løsactige.

203.

1580 14. juni. (Koldinghus) *Åb. brev om forbud mod, at skomagere, som ikke ere i lavet, bruge skomagerhåndværk i Kolding*[1].

Jyske reg. 3, 145.

Eftersom vore undersotte, menige skomagere her udi Kolding boendis, hafve ladit berette for os, hvorledis mange skomagere af landsbyerne och anden steder begifve dennom hid ind udi byen och understaa dennom her at bruge deris handverk, uanset, de icke ere udi laugit met dennom och hafve borgeskaf, ei heller ere gode nok for deris handverk, dennom paa det hiøgiste derofver beklagendis paa deris nering och biering at ske stor afbrek och skade,

[1] *Allerede tidligere havde skomagerne i Kolding klaget over konkurrenter uden for lavet i byen og over, at fremmede skomagere fra landsbyerne og købstæderne indfandt sig der udenfor frimarkedstiden. Ved missive 1579 13. oktbr. var det derfor blevet pålagt borgemestre og rådmænd i Kolding at undersøge lejligheden og siden alvorlig holde over, at sådant ikke tillodes der i byen og i påkommende tilfælde at annamme til hospitalet det arbejde, som fremmede skomagere havde med at fare, se Jyske tegn. 2, 90.*

1. da epter slig leilighed ville vi alle och hver serdelis strengeligen forbudit hafve, som komme hid til byen til forprang at selge skoe eller her at bruge skomagerembede met skoe at sye, huder at barke eller udi andre maade, som icke her same steds hafve borgerskaf eller vundit laugit, skomagerne her udi byen til skade och afbrek paa deris borgelig nering och biering.

2. Saa frampt nogen findis heremod at giøre, dend da icke ville hafve forbrot, hves han hafver met at fare, och derofver straffis, som ved bør.

3. Dog skal hermet icke vere ment de skomagere, som pleie at følge hofvet, och dennom, som hid søge, naar offentlig fri markeder holdis, och skulle icke heller skomagerne her samme steds nogen, som begier at vinde laugit, ydermere end epter recessen[1] besvere, saa frampt de ochsaa icke ville stande derfore til rette.

[1] *Reces 1558 § 70.*

204.

1580 14. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at Tørrild herredsting, som for nogle år siden med vor tilladelse blev flyttet af det sted, hvor det havde ligget af gammel tid, nu, da sognemændene i seks sogne så vel som nogle af adelen have klaget, at tinget skulde ligge dem ubelejligt, så de undertiden om vinteren for åer og anden besværlighed må drage en halv eller hel mil omkring, atter af lænsmanden på Koldinghus må lægges på det sted, hvor det har ligget af arilds tid.*

Jyske reg. 3, 145—6.

205.

1580 18. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev om friheder for Kolding by.*

R: Jyske reg. 3, 148—49.
O: Orig. udfærdigelse på pergament i Kolding bys breve.

Paa det vor kiøpsted Kolding saa møgit des bedre

kand blifve bygt och forbedrit, borgerne samme steds kunne komme til efne och formue,

1. da hafve vi . . . bevilgit och tillat . . ., at forskrefne vore undersotte her same steds mue och skulle vere och blifve kvit, fri och forskonid for skat, bøsseskøtter[1], bodsmendhold och anden kongelig tønge och besveringe udi 10 sambfelde aar nest epter dette vort obne brefs datum regnendis.

2. Disligeste hafve vi . . . unt och gifvet . . . til deris bye for evindelig eiendomme ladegaardsmarken, som en tid lang hafver liggit her til slottid; och strecker sig samme mark och eiendomme fran dend grøft, som begyndis ved det siste gierdeende vid diurhafven och siden ofver til dend gamble grøft, som gaar om ald ladegaardsmarken efter, som forskrefne eiendomme udvist, begreben och nu inddigit findis; tilmet bevilgit och epterlat dennom for eiendomme och deris efterkommere til evig tid at niude och bruge och beholde en mark bag diurhafven liggendis kaldis Emersholtmark, hvilken mark och eiendomme de mue och skulle giøre dennom saa nøttig til fedrift och i andre maader, som de best kunde, och dend sielf vere forplicht [at] indhegne och met gierde[2] och dige al tid at holde vid macht, undtagendis at de icke skulle mue hugge nogit udi skoufven, met mindre det blifver dennom forvist.

3. Dog skal forskrefne borgere heremod vere forplicht, inden to aar ere forlobne, at afskaffe alle de straatag, her inden byen findis, och deris huse och stalde at lade behenge met tegel och ellers beflitte dennom paa at bygge och forbedre byen, som det sig bør.

4. Sammeledis skulle de vere forplicht inden dend tid, forskrefvit staar, at lade giøre gode stalderom udi byen til en 800 heste, saa at naar vi holde vort hoflegere

[1] *O tilf.:* och.

[2] *R:* gierder.

her samme steds, vore hofsinder da kunde underkomme och andre fremmede, som hende os at besøge.

5. Men dersom de her udinden findis forsømmelige och icke afskaffer forskrefne straatag eller finder raad til saadant stalderom inden dend tid och som forskrefvit staar, skulle de forskrefne friheder hafve forbrot, och det at stande os frit fore at lade egien anamme under slottid forskrefne eiendomme.

6. Vi ville och hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve, hver borgere udi ser at fiske eller fiske lade vid deris folk och tiunde epter smaa fiske, elretser, forel, stenbid udi nogen de smaa becke eller damme, som findis her udi lennit, som os tilkommer.

7. Udi lige maade at lade dennom finde met lange rør at skiude her omkring nogen steds udi vor frede-jacht epter fugel eller andit.

8. Hvormet borgemestere och raadmend skulle hafve et flittigt indseende, at deremod icke sker eller handlis. Saa frampt befindis, at de met saadant ser egiennom fingre, forskrefne friheder icke skulle vere forbrot och ingen dennom videre komme til gode.

206.

1580 21. juni. (Coldingæ.) *Åb. brev til indbyggerne i København, Malmø, Ystad og andre købstæder til søkanten i Skåne om, at vi behøve et stort antal tønder havre og derfor forbyde alle, som have havre, indtil videre at udskibe den til Tyskland eller føre* (forvandle) *den andet steds hen; de skulle lade Kristoffer Valkendorf, vor råd og rentemester, få den, og han skal betale den, som billigt og ret kan være; hvis nogen gör herimod, skulle de derfor stande til rette.*

Sæll. tegn. 14, 344.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 639.

207.

1580 11. juli. (Kolding.) *Skik og ordning, som blev gjort i kongens køkken.*

R: Sæll. tegn. 14, 346—7.

Trykt herefter i Ny dske. mag. 6, 154—55.

For dend uskickeligheds skyld, som kgl. mait. hafver fornumit til des at hafve verrit holden udi hans maits. stegers med en hob unøttige kocke och kockedrenge flere, end vel behof giordes, vil hans mait. her epter saaledis holdet hafve.

1. Først vil hans mait. icke holde flere mundkocke herepter end fire, der eblant Longinus och Hans kok beregnede, oc maa kiøgemesteren beholde to til dennum af de beste, som nu erre udi kiøckenit; de andre vil hans mait. hermed hafve forløfvit och aftackit.

2. Item hans mait. vil ingen ridderkok holde; disse 4 skulle verre forpligt at koge for hans mait., for drotningen, for dend unge herre och froiken, saa och at skulle forestande den bestilling, ridderkocken hafde, men naar nogen synderlig forsambling skal skie, vil hans mait. forskrifve denom flere til hielp, som til des skied er. Disse forskrefne fire mundkocke skulle verre forpligt, enten [i]deligen[1] at vare paa och verre til stede, eller och to at skiftes til at vare paa hver ugge, hure de best kunde komme hen dermed.

3. Och paa det forskrefne fire mundkocke kunde des beder bestaa dierris kogning, hans mait. icke heller skal besverris med unøttige folk udi steggersit, som til des, da vil hans mait. holde denom to mestersvenne fore och fem kockedrenge af de, kiøgemesteren udvelger denum; de andre vil hans mait. forløfve.

4. Hans mait. vil icke heller holde nogen dørvogter, icke heller stegevendere, men agter vel, at hvore hans mait. kommer, at kiøgemester fanger raad til saadant folk.

[1] *R:* endeligen.

5. Denne forskrefne skik och ordninge udi hans maits. køken vil hans naade herepter alvorligen holdet hafve, och beder och befaler kiøgemesteren strengeligen, at hand seg herepter bode nu oc udi frembtiden aldelis retter.

6. Befindes och, at kiøgemesteren giør heremod oc holder udi steggersit flere, end som forskrefvit staar, da ved hans mait. denum ingen besoldung eller kledning at gifve, dersom och forskrefne mundkocke icke ville tienne med denne besked.

208.

1580 24. juli. (Andvorskouf.) *Missive til superintendenterne og universitetet om forbud mod, at konkordiebogen indføres i riget.*

R[1]*: Sæll. tegn. 14, 347 o: missivet til superintendenterne.*
O[1]*: Original udfærdigelse heraf i Fyns bispearkiv.*
R[2]*: Sæll. tegn. 14, 348 o: missivet til universitetet.*
O[2]*: Original udfærdigelse heraf i universitetets arkiv.*

Trykt efter O[1] *hos Rørdam: Kirkelove 2, 322—23, efter O*[2] *hos Rørdam: Københavns universitets historie 4, 306—7. Endvidere trykt på de i Regesta diplom. hist. Danic. no. 3524 nævnte steder, af hvilke enkelte har datum: 23. juli.*

Vider, at dend bog, mand kalder opus concordiæ, som nu lang tid uden lands hafver verrit for hender udi verk, er nu paa trøk udgangen, som os och deraf et exemplar er tilkommen, oc epterdi udi samme bog skal findes dend lerdom, som os och vore kierker er fremmit och ubevont, at letteligen derofver dend enighed, som til des, Gud lof, desse riger hafver verit holden udi, kunde forstørris, dersom samme bøger blefve almindelige herre udi riget, oc skulle udspredis och icke af øfrigheden dermed udi tide hafvis et indseende, heldst epter vi icke tvifle paa, at her udi riget jo saa vel som anden steds vel skal findes det folk, som seg til nyt och uenighed skulle lade bevege[1]. Ti bede vi eder och alfvorligen befale,

[1] *Således og O*[1]*; O*[2]*:* bruge.

1. at i strax tilsiger alle bogfører der udi stigtet[1], som pleige at indføre bøger, at de aldelis ingen af forskrefne concordiæ bøger kallede tiltenker at indføre, selge eller afhende her udi rigit, saa frembt de icke der ud ofver ville hafve forbrot dierris boeslod oc straffis paa lifvet uden ald naade.

2. Sameledis saa tit och ofte i formerke, at her[2] kommer nogre udlendiske bogfører, at i denum lader advare oc tilsige, før de udlegge dierris bøger, at de icke distraher[e] eller selge forskrefne bog til nogen her udi riget under dieris bøgers fortabelse, oc hves de hafve med at fare.

3. Disligeste at i strax paa vore vegne tilskrifver alle [3]prester udi eders stigt oc de, som skolerne forestaa, at ingen tiltenker at lade samme bog findes hos denum[4], saa frembt[5] de icke derofver[6] ville [7]hafve forbrot dierris kald oc sogner och tilmed straffis uden ald naade som de, der øfrighedens bud och befalning icke hafve haft udi agt.

4. I ville hermed, som eders embede det udkrefver oc som i ville verre gud och os kier oc taknemmelig[8], hafve et flittigt indseende, at heremod icke sker eller handlis[9]; saa frembt vi befinde, at i ser egenum finger med nogen, oc samme bog blifver almindelig her udi riget, vi icke skulle forordne udi eders sted dend, som vil giørre och hafve dend inspection, hans embede udkrefver[10], anseendis, at vi som en christelig øfrighed tragter epter dend renne lere och ennighed at erholde udi disse riger,

[1] O^2: vor kiøpsted Kiøpenhafn.
[2] O^2: der til byen.
[3] O^2: studenterne der udi universitetet, at ingen . . .
[4] $O^1 O^2$: sig.
[5] O^2 *tilf.*: nogen af [denum] dermed befindis.
[6] *Således og* O^1; O^2: derfore.
[7] O^2: paa det høgiste straffis uden al naade . . .
[8] O^2 *forbig.*: som eders . . . taknemmelig.
[9] O^2 *tilf.*: epter som vi eder naadigst tiltroe.
[10] O^2 *forbig.*: saa frembt vi . . . udkrefver.

udi hvilken vi erre opdragen och hafver verit til des, och derforre at hindre och afvende de aarsager, hvorved fred, roe och ennighed kunde forstørris oc andre forføris, hvilket vi och eder paa eders embits vegne ville hafve befallit oc paalagt.

209.

1580 26. juli. (Rosted.) *Åb. brev om, at Slagelse herreds ting skal flyttes tilbage fra Korsør til Hemmershöj.*

Sæll. reg. 12, 100—1.

Efter at vore undersotte, menige herritsmend udi Slavelse herrit, hafve ladet gifve os til kiende, hvorledis deris herritsting nogen tid siden forleden epter vor bevilling[1] er fløt fran Himensiøe by, som det tilforn af arrilds tid ligget hafver, och henlagt til vor kiøbsted Korsør, och beklage, at det mesten denum er fast ubeleiligt och besverligt, saa at en part vid tre mille vegs der fran skal vere bosiddendis, och naar de dit komme deris ret at søge, skal sig tildrage eblant denum møgen uskickelighed med druckenskab och udi andre maade denum icke til ringe skade, hvorfore de hafve verit begierindis samme ting egien at henleggis paa de steder, det tilforn af arrilds tid ligget hafver, da hafve vi, slig deris leilighed anseendis, bevilget forskrefne ting egien at leggis paa det sted vid Himensøe bye, som det tilforn ligget hafver, och ville, at vore undersotte menige bønder och almue udi Slavelse herrit och hvilke deris ret hafve at søge til Slavelse herritsting, skulle herefter holde samme herritsting och søge deris ret paa det sted vid Himensøe by, som det tilforn af arrilds tid ligget och holdet er. Bedendis och biudendis vor lensmand paa vort slot Korsøer, at hand forskrefne herritsting egen forordner paa det sted, som forskrefvit staar.

[1] *Af 24. mars 1575.*

210.

1580 22. avg. (jagten udi Siøborig). *Missive til alle købstæderne om, at salg eller forpantning af købstædgods skal ske til tinge*[1].

R: Sæll. tegn. 14, 362—63.
A: Afskrift i håndskr. C 88 i kgl. bibliotek i Stokholm.
K: Afskrift efter udfærdigelse til København i byens arkiv.
N: Afskrift 1648 efter udfærdigelse til Nyborg.
S: Afskrift 1648 efter udfærdigelse til Skive.
F: Afskrift 1648 efter udfærdigelse til Svenborg.

Trykt efter K hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 6, 150—51, uden bemærkning om, at missivet gjaldt alle byer, efter R i Dsk. mag. 6, 222—23.

Som vi komme udi forfaringe, hurledis udi kiøpstederne her udi riget til des er gangit fast uskickeligen til med, hves kiøpstedguods borgerne hiemmeligen forpante, selge eller bortskiøde, saa at tit oc ofte befindes, at en gaard, hus eller eigendomme pantis eller selgis to eller trei steder, hvorofver mange bedragis och lide skade [och tilmed megen trætte och uenighed deraf fororsagis][2], oc paa det saadanne misbrug maa afskaffis, som hertil skied er hos borgerne med guods hiemeligen at pante eller selge, da ville vi eder alle och hver serdelis hermed strengeligen och alfvorligen hafve befalit,

1. at hvo som heldst af eder efter denne dag foraarsagis til at afhende eller forsette dierris[3] gaarde, huse och eigendomme enten til underpant, pant eller til[4] eigendom[5], at i da reter eder epter samme eders guods til eders byting at afhende, det verre seg til underpant, pant eller eigendomme, oc icke anden steds, oc der at gifves beskrefvit.

2. Dersom nogre af borgerne findis epter denne dag heremod hiemeligen at underpante, pante, selge eller skiøde nogit dieris guots, och det icke sker offendlig til tinge,

[1] *Jfr. åb. brev 1553 29. juni.*
[2] *Således AKNSF.*
[3] *Således og KNSF; A:* eders.
[4] *Således og F; AKNS forbig.:* til.
[5] *Således AF; RKNS:* eigendomme.

som for er rørt, da skal det ingen magt hafve, men aldelis verre dødt och magteløs, oc bøde dierris faldsmaal derforre epter lougen oc privelegierne.

3. Vi ville och udi lige maade hermed strengeligen och alfvorligen hafve befallit alle denum, som til des enten hafve pantet eller kiøbt nogre gaarde, huse eller eigendomme der udi byen, oc icke er giort och skied til tinge, at i med det første gifver det eders borgemester och raad til kiende, at de denum derefter forholde kunde; saa frembt eders forsømmelse findes, oc nogre fange skade derofver, at [i][1] icke ville stande derforre til rette, som det seg bør.

[1] *Således AKNSF; R:* de.

211.

1580 9. septbr. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at vi, da borgemestre, rådmænd og borgere i Ålborg have berettet, at de, for at forekomme dyrtid og for at den fattige som den rige for lideligt køb må bekomme rug, malt og andet til deres huses ophold, have vedtaget, at ingen af byens borgere må udføre der af byen eller til udlændinge afhænde noget af det ny korn för på foråret, have stadfæstet denne vedtægt; hvis nogen gör herimod, skal han stande os og byen til rette derfor og straffes som ved bör.*

Fyske reg. 3, 174—5.

212.

1580 17. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om at det marked, som tilforn holdtes i Helsingør st. Mikkels dag, og som for nogen tid siden afskaffedes*[1] *for nogen uskikkelighed, som sig der udinden tildrog, atter, da bønderne der omkring have beklaget, at dette var til skade på deres næring og bjærging, må holdes*

[1] *Ved åb. brev 1577 1. apr.*

dagen efter st. Mikkels dag og være et frit marked, så alle må søge det som andre fri markeder, dog vor og kronens rettighed og told uforkrænket.

Sæll. reg. 12, 123.

213.

1580 21. septbr. (Frederichsburgi.) *Åb. brev om forebigt forbud mod udførsel af rug af riget*[1].

Sæll. tegn. 14, 368.

Epter at vi komme udi forfaringe, hurledis rugen udi dette aar alle vegne her udi riget møgit hafver slaget seg oc er blefvet gandske ringe, och derforre er formodendis, dersom rugen af fremmede skulle opkiøbes och udføris her af riget, skulle det foraarsage en møget diur tid, saa at icke allenne de fattige oc vedtørftige, men ochsaa de self, som nu kunde hafve nogit at aflade, skulle lide nød och brøst derforre, och epterdi vi saa snart icke kunde samble och forskrifve vore rigens raad med denum nogit derom endeligen at beslutte oc giøre af dend aarsage, at en part af denum udi andre merkelige vore och rigens bestillinge erre forhindrit, os dog bør som en christelig øfrighed slig vorris undersottes leilighed at hafve udi agt dierris anliggende och brøst at betenke oc forekomme,

1. da ville vi hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve alle och hver serdelis, ehvo de heldst erre eller verre kunde, nogen rug efter denne dag her af riget at udføre, til vi med vore rigens raad sambtligen kunde giørre derom nogen endelig forordninge, hurledis vi dermed ville hafve forholdit, hvorom vi med første leilighed ville verre fortenkt.

2. Saa frembt nogen heremod at giørre oc seg tilfordrister midlertid at udføre nogen rug her af riget, de da samme rug, dersom det ofverkommis, icke ville hafve forbrot oc tilmed straffis som de vore forbud och befalning

[1] *Stadfæstet ved åb. brev 1580 27. novbr.*

icke hafve haft udi agt, herepter sig hver vil vide at rette.

3. Bedendis och biudendis vore fougitter, embitsmend, borgemestere, raadmend oc andre vore befalningsmend, at de hermed hafve tilbørlig indseende och holde her ofver, som det seg bør.

214.

1580 22. septbr. (Friderichsborg.) *Missive til borgemestre, rådmænd og byfoged i København, Helsingør og Slangerup om, at borgerne i deres byer skulle antage rosenobler, dukater m. m. for den værdi, til hvilken de hidtil have været gangbare her i riget.*

Sæll. tegn. 14, 369.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 642–43.

Epter at vore hofsindere hafve underdanigst ladet gifve os til kiende, hvorledis at, naar de ligge der udi byen udi hofleigre, veigrer borgerne denum udinden och icke ville tage rosenobbeler, ducater eller andit guld for sligt verd af denum, som det gifves denum til besoldinge oc kostpendinge af vort rentekammer, da bede vi eder och ville, at i tilsiger alle eders medborgere der udi byen, at de ere fortenkt udi oc aldelis retter denum epter herefter af vore forsindere oc andre vorre hoftiennere at antage rosenobeler, ducater oc andit guld for hues hos denum for derris sligt verd, som det til des hafver verrit giengbar her udi riget, oc som det denum gifves och de det antage af os til besoldunge, och dersom seg nogen derudinden veigrer oc heremod befindes at giørre, at i da lader straffe derofver, som ved bør, saa frembt vi icke skulle vide det hos eder.

215.

1580 18. oktbr. (Andvorskof.) *Åb. brev om, at den havn Skivholm, som for nogen tid siden blev afskaffet*[1]

[1] *Ved åb. brev 1574 15. avg.*

hvorover borgemestre, rådmænd og borgere i Slagelse have beklaget sig, atter, for at indbyggerne i Slagelse må blive ved magt, må være en fri havn til Slagelse by, hvor alle uforbudte varer må ind- og udskibes; dog skal vor befalingsmand i Andvorskov kloster tilskikke der en tolder og sisemester, så at vor og kronens told ikke forkrænkes.

Sæll. reg. 12, 129.
Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

216.

1580 26. oktbr. (Andvorskouf closter.) *Åb. brev til borgere og bønder på Bornholm om at holde deres våben og værger i orden.*

R: Skånske tegn. 1, 227—28.

Enddog vi icke vide os med nogen at staa udi fiendskab, men paa det at i al ti[d][1] kunde vere til rede och haffue eders vaben och verger udi forraad, om nogit indfald skede der paa landit (det gud forbiude) af fribydter eller andre, och dennom da kunde giøris et alfvarligt modstand och eders egen skade och forderfve at kunde afvergis, da bede vi eder alle och hver serdellis strengeligen biude, at i retter eder epter hver mand at hafve och holde al tid herepter til rede et got, ferdigt, langt rør, och hver et pund krud med lod och tilbehøringe. Saaframbt nogen af eder findis herudinden forsømmelig och icke hafver samme lange rør med krud och tilbehøringe til rede, naar vor lensmand holder munstringe, de da icke hver, saa ofte deris brøst saa findis, derofver ville hafve forbrot en oxe til os och kronen.

[1] *R:* tingist.

217.

1580 19. novbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at kronens tjænere til Hundslund kloster, Seglstrup og Børglum kloster i de to herreder, som ligge under Åstrup*

slot, skulle deltage i sandemænds og nævningetov i de herreder.

Jyske reg. 3, 177—8.

Eptersom en stor part af de tiennere, som hafver liggit til vort slot Aastrup, ere for mageskifte der fran bortskift, och vi komme udi forfaringe, at det falder dennom, som egien ere, fast besverligt aldenne at opholde dend tynge med sandmends toug och raansnefnings toug udi de to herrider under vort slot Aastrup liggendis ere, och tilmet icke vel kand bekommis af Aastrup tiennere saa mange vederheftige, forstandige och duelige mend, som til samme befalinge och tynge at forestaa och opholde behof giøris, da bede vi och strengeligen biude alle Hundslund closters tiennere, Segelstrup tiennere och Børglum closters tiennere, som bygge och boe udi de to herrider under Aastrup liggendis ere, at i efter denne dag retter eder epter met andre vore och kronens tiennere, som ligge til Aastrup, at opholde forskrefne tynge met sandmends toug och raansnefnings toug udi forskrefne tvende herider, naar i af vor lensmand paa Aastrup dertil skickis och i lougligen dertil blifve forordinerit, nefnt och tilkrefvit, tagendis derfore aldelis ingen forsømmelse eller undskyldninge udi nogre maade under dend straf, som ved bør.

218.

1580 22. novbr. (Skanderborg.) *Åb. brev til bønderne i Skanderborg læn og Hads herred om, at de herefter ikke, hvis de ikke ville have forbrudt deres boslod, må udgrave og ødelægge ræve, da vi ville have jagten der fredet, så vel med ræve som med andre dyr.*

Jyske tegn. 2, 183.

219.

1580 22. novbr. (Hafreballegaard.) *Åb. brev om stadfæstelse af forbud mod udførsel af rug af 1580 21. septbr.*[1]

Sæll. tegn. 14, 393.

Eptersom vi nogen tid siden forleden hafve ladet vort obne brev och forbud[2] udgaa paa rug at udføre af riget, til vi vor Danmarkis riges raad kunde forskrifve oc med dierris sambtlige raad oc betenkende derom kunde giørre nogen endelige forordninge, efter at vi ere komne udi forfaringe, at rugen her udi riget udi dette aar mange steds icke skal vere vel vòxen, oc at det fast alle vegne opstiger och blifver diure, saa at det er at befrøgte, at dersom rugen maa tilstedis at udføris her af riget, skal almuen oc dend menige mand lide stor brøst, da hafve vi nu saadant at forekomme med vore rigens raad os til denne herredag derom beraadslagit, oc det saa for got anset, at aldelis ingen, verre seg indlendiske oc udlendiske skulle maa føre nogen rug her af riget indtil paa videre besked,

1. ti forbiude vi [alle], e hvo de heldst ere eller vere kunde, saa vel indlendiske som udlendiske nogen rug her af riget efter denne dag at udføre til samme forbud igien opgifvis.

2. Saa frempt nogen heremod blifver befunden, hand da icke vil hafve forbrot, hves hand hafver med at fare, oc straffis derofver som dend vore brefve oc mandat icke agte ville.

[1] *Hævet ved åb. brev 1581 27. juli.* [2] *Af 1580 21. septbr.*

220.

1580 28. novbr. (Hafverballegaard.) *Åb. brev om, at borgemestre, råd og menige borgere i Bogense, som efter deres klage lide stor skade på deres græsbed af de omliggende landsbyer deres fæ og kvæg, må indgrøfte og indhegne deres bys mark åsted fra åsted så vidt, som*

de ere privilegerede og deres privilegier indeholder; denne deres bys mark eller græsbed må de ikke afhænde, og befindes de at göre noget herimod på denne deres ejendom, skal det ingen magt have.

Fynske og smål. reg. 1, 275.

221.

1580 29. novbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at vin- og ølsisen i København, som borgemestre og råd der efter vor tilladelse have oppebåret til egen nytte og behov*[1], *men som af vor herre fader er bevilget til byens befæstnings behov, nu atter ved byens kæmner må oppebæres og af borgemestre og råd må anvendes til at holde byens volde, grave, mure og befæstning ved magt, og skulle borgemestre, rådmænd og borgerne en gang om året, når de høre byens regnskab på hin vin- og ølsise, lægge et klart register på indtægten og udgiften deraf på rådhuset, således at man al tid deraf kan forfare, at hin sise ikke anvendes til andet end byens befæstning.*

Sæll. reg. 12, 133.

Original udfærdigelse i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 478—79.

[1] *Ved åbne breve 1573 29. maj (654) og 21. avg. (662), efter hvilke man måtte tro, at der var tale om en ny afgift, se også åb. brev 1578 19. juli og O. Nielsen: Københavns historie 3, 149.*

222.

1580 2. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at der af udenbys mænds ejendomme i Århus skal deltages i udredelsen af byens tynge.*

Jyske reg. 3, 191—92.

Eptersom vore undersotte borgemestere, raadmend och menige borgere udi vor kiøpsted Aarhus hafve ladit gifve os til kiende, at der er mange uden byes mend, prester, bønder och andre, som hafve kiøbt eller och ere til arfve falden, gaarde, huse, jorder eller eiendomme der udi byen, af hvilke nu ingen tønge giøris eller holdis,

hvorofver forskrefne vore undersotte, som der ere boesiddendis, beklage det at falde dennom fast besverligt aldenne at skatte och skylde och anden kongelig och byes tynge at fuldgiøre, da paa det forskrefne vore undersotte, som udi Aarhus ere boesiddendis, mue blifve ved lige macht, nering och biering, och saa møgit des bedre komme afsted at holde borgerlig och byes tynge, ville vi herepter dermet saaledis holdit hafve, at hvilke udenbyes mend, prester, bønder eller andre, som hafve gaarde, huse och boeder udi vor kiøpsted Aarhus eller nogen byesens eiendomme udi brug, de skulle enten [self besidde samme gaarde och eiendomme oc med borgerne oc bys indbyggere holde kongelig oc bys tynge, eller][1] forskaffe sligt folk at boe udi samme deris huse och vonninger, de der samme steds hafve, som kunde formaa deraf at opholde skat och tynge, som det sig bør . . .

[1] *Dette eller noget lignende må være udfaldet jfr. åb. br. 1569 27. mars.*

223.

1580 3. decbr. (Skanderborg.) *Missive til stiftslænsmændene om, at der ikke må holdes ting eller anden stævne på de nu tilstundende bededage.*

Sæll. tegn. 14, 399—400.

Epter at vi nu af christelig betenkende hafve hos bisperne ofver alt riget lade forskrifve bededage at ske skulle mandagen, tisdagen och ottensedagen epter dominicam oculi, som er dend 27. og 28. februarii oc den første martii først kommendis, oc vi nu saa vel som tilforn erindris, at, naar bededage ere paabodenne, skulle vore undersotte, en part bønderne besønderlige, icke lade seg det saa gaa til sinde, som leiligheden och nottorften vel udfordrer, men en part samme dage holde ting oc stefne oc anden verdslig handtering saa vel som paa andre tider, da bede vi deg oc ville, at du tilskrifver alle vore lensmende oc befallingsmende udi dit stigt, at de hver udi dierris len be-

stiller och afskaffer, at paa samme bededage icke holdis herritsting eller anden stefne, men at undersotterne paa hver sted tilholdis at søge dierris sognekierke samme bededage christeligen at begaa.

224.

1580 18. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at tysk øl kun må indføres i Falster gennem købstæderne, og om forbud mod udførsel fra Falster af brændeved*[1].

Fynske og smål. reg. 1, 557.

[1] *Brevet er ordret enslydende med åb. brev 1570 22. septbr. Anm. 2 til denne tekst bliver med hensyn til ovennævnte brev at forøge med henvisning til: åb. brev 1571 2. juli.*

225.

1580 24. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev til bønderne i Holbo herred om, at tinget der i herredet, som hidtil er blevet holdt på mandagen, hvilket falder ubelejligt for det, som vor lænsmand på vore vegne kan have at forrette der, herefter skal holdes på fredagen.*

Sæll. reg. 12, 141—2.

226.

1580 24. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev til bønderne, som i de to sogne på Halsnæs, i Kregme* (Kregomme), *Vinderød og Ølsted sogne om, at birketinget på Halsnæs, som hidtil har været holdt om tirsdagen, hvilket skal være ubelejligt for det, som vor lænsmand på vore vegne kan have der at forrette og påbyde, og som skal ligge langt fra hånden fra Fredriksborg, skal flyttes og lægges i Kregme* (Kregomme) *og efter denne dag holdes om onsdagen.*

Sæll. tegn. 14, 404.

227.

1580 24. decbr. (Skanderburgi.) *Åb. brev til bønderne i Københavns, Fredriksborg, Kronborg, Drags-*

holm og Roskildegårds læn om, at vi herefter ville have jagten fredet så vel med ræve som med andre dyr; det forbydes dem derfor at udgrave eller i anden måde at ødelægge ræveunger; hvis nogen herefter ødelægger ræve der i lænene, skal han have forbrudt sin boslod[1].

Sæll. tegn. 14, 403.

[1] *Jfr. åb. brev 1571 25. oktbr. og 1573 12. mars og derimod åb. brev 1582 30. jan.*

228.

1580 24. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, hvorledes der skal forholdes på Gilleleje og andre fiskerlejer i Fredriksborg og Kronborg læne.*

Sæll. reg. 12, 140—41.

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis sig møgen uskickelighed skal tildrage hos fiskerne paa Gildeleie och andre fiskeleie udi Frederiksborg och Kroneborg lene med kiøb och sal, der holdis med de huse, som der ere bøgte paa samme fiskeleiere och denum sielf tilhører, saa at undertiden kommer manddrabber och andre landløber, som for deris misgierninger rømmer fran et sted til et andet, och tilkiøbe denum en part af et hus och sig siden der paa fiskerleierne underholder, at somme steder udi et hus skal holdis to eller tre ildsteder, och uden vor skouffogdis hiemmel och minde hugger udi skofven, och icke deraf gifvis uden en tønne fisk til aarlig landgilde, och naar de hafve veret der paa fiskerleierne en fiering aars tid, to eller tre, och der komme andre deris parti, selger och forvandler de samme huse en gang efter anden, saa mand icke kand vide, hvem landgilden deraf skulle udgifve, med anden uskickelig handel och uchristeligt lefnit der samme steds skal holdis, da paa det slig uskickelig och utilbørlig handel en gang for alle maa afskaffes, ville vi herefter dermed saa alfvorligen holdet hafve:

1. at aldelis ingen saadanne manddrabere eller andre landløbere och løse folk efter denne dag mue eller skulle tilstedis at kiøbe nogen huse paa forskrefne fiskerleiere eller der at brugge fiskeri, med mindre de tilforn hafve veret hoes vor lensmand och vist hanum deris pasbord, hveden de ere komne och hvad de ere for folk, och hand gifver sit sambtycke der til.

2. Icke skulle heller de fiskere, som nu ere der boendis eller och herefter kommendis vorder, mue selge nogen huse der same steds, uden det sker med vor lensmands bevillinge och sambtycke.

3. Sammeledis skal och hermed strengeligen vere forbuden nogen at brugge kiøbmandskab och forprang paa forskrefne fiskeleie, borgerne udi kiøbstederne paa deris neringe och bieringe til hinder och skade, men de, som i forskrefne huse ville boe och vere, skulle nere denum med deris fiskeri af stranden.

4. Och dersom nogen befindis, som sig fordrister heremoed at indkomme paa forskrefne vore fiskerleiere och icke tilbørligen forholder, som før er rørt, eller och dersom nogen af fiskerne fører uchristeligt lefnit, da skal vor lensmand hafve fuldmagt denum derofver at lade straffe uden ald naade, som det sig bør.

5. Vi ville och hermed strengeligen hafve befallit alle denum, som ere boendis paa forskrefne fiskeleiere, at i retter eder epter at vere vor lensmand paa vore vegne hørig och liudig udi hvis hand eder tilsigendis och befallendis vorder, det vere sig om eders landgilde, jagt eller andet, som magt paa ligger, och eder fran herritsting forkyndes, saa frambt i icke ville straffis derofver, som ved bør.

229.

1580[1] *29. decbr.* (Skanderborg.) *Åb. brev om forholdsregler overfor fredløse folk, som drive om på grænsen af Gydinge herred.*

R: Skånske tegn. 1, 235—6.

Epter at vi komme udi forfaringe, hvorledis en hob fredløse folk, tiufve och mordere och andre udediske mendisker och løsgiengere dennom skal hafve tilsamen rottid paa grendsen udi Giødinge herrit, och der udi herrittid under tiden nedfalde, strøffer alle vegne omkring af vort och kronnens gods, paa addelens [gods], undsige, nøde och tiltvinge vore undersotte at maa gifve dennom, hvad de begierrer, och dennom udi saa maade beskatte och besverge, och icke de end mindre dend veifarendis mand for slig udediske mennisker och løse partie erre sicker eller trygge, men bedrifvis en mord epter anden med slig merre synd och modvillighed, hvilken partie er befrøctendis af fredløse mordere, tiufve och andre udediske jo mere och mere med tiden skulle blifve bestørkit de fromme til største fare och besverringe,

1. da ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve budit och befalit alle vore fougider och befallingsmend, som slig partie af mordere, tiufve och andre udediske fredløse menniske[r] kunde opspørge, betrede och ofverkomme enten paa vort och kronnens eller addelens gods, at de giørre deris yderste, mueligste flid med vore och kronnens tiennere der omkring boendis samme mordere, tiufve och misdedere at paagribe, at de for deris misgierninger maa lide tilbørlige straf, anden deris lige til exempel och afskye.

2. Bedendis och biudendis alle vore och kronnens bønder och tiennere och andre, som udi slig fald af vore fougider derom blifve tilsaugt, at i hannom ere behielpe-

[1] *R:* 1581.

lige slig mordere, tiufve och udediske fredløse partie at antaste och paagribe under eders faldsmaal; sammeledis forbiudendis alle, ehvo de heldst erre eller verre kunde, nogen saadanne mordere, tiufve och fredløse folk at huse eller helne under dend straf, som ved bør.

230.

1581 8. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om den ordning, som skal holdes mellem Tyge Brahe og indbyggerne på Hven.*

R: Sæll. tegn. 14, 423—25.
Trykt herefter i Dske. mag. 6, 213—17.

Eftersom der hafver begifvet seg atskillige irringe och uenighed emellem Tyge Brade til Knudstrup paa den enne och vorre undersotte, bønderne paa vort land Hven boendis, som han udi forlenning hafver, paa dend anden side, och vi derfor nogen tid siden hafver ladet vor befalning[1] udgaa til Arild Ugerup, embitsmand paa vort slot Helsingborg, och Axel Gyldenstern, landsdomer udi vort land Skone och embitsmand paa vort slot Landskrone, at de samme irringe och uenighed paa vorre vegne skulle forhørre, ald leiligheden derom grandgifveligen grandske och forfarre och siden giørre en forordning, hvorledis dermed forholdis kunde best, hvilken vor befalning de nu hafve efterkommet och os en skriftelig besked och deris betenkende derom tilskicket, daa paa det Tyge Brade saa vel som bønderne paa Hven endeligen kunde viede, hvorefter de dennom forholde kunde, hafve vi denne forordning ladet forfatte och vielle, at begge parterne udi alle maade denom derefter skulle viede at rette.

1. Først med dagverk at skulle giørre skal saaledis holdis, at af hver halfgaard skal giøris Tyge Brade tov dagisverk om ugen til lands eller til vands, regnen[di]s hver

[1] *Åb. brev 1580 20. avg. i Skånske tegn. 1, 221—21.*

dag [fra][1] solen gaar op och til solen gaar neder; men hvilken mand, som blifver i tide tilsagt at komme och giøre sit dagverk och ei kommer om morgen[en], før klocken er 10, 11 eller 12, da skal det icke regnis uden for en half dagverk, och da skal dend mand giørre dend anden half dagverk om dagen dernest efter, som hand derom blifver tilsagt. Hand skal derfor til forskrefne hans hosbonde bøde 3 mrk. for uliudelse och ligevel om anden dagen giørre sin dagverk fyldist, uden det kand skellig bevisis, at han er enten af landet eller udi anden lovlig forfald forhindret, och hvad gaardmendene belanger, som findis der paa landet, de skulle giørre deris gangende dagverk efter, som ander steds udi Sieland och Skonne sedvanligt er.

2. Item om digger och tepper ferdig at giørre och ved macht holde, skal saa forholdis, at hvilke af bønderne som icke tepper deris tepper och diger, som dennom er tilskift och dennom holder vid magt och ferdig om aaret inden sct. Volborg dag[2], da skal dend, som det icke giør, bøde til sin hosbonde 3 mrk. och en god tønde øl til alle byemend, och dersom hand samme tønde øl icke godvilligen vil udgifve, skulle de hafve fuldmacht at pante hannom derfor, och intet dermed hafve forbrot, och skal ligevel samme mand[3] der foruden bøde hves skade, som sker igiennem samme ulouglig tepper.

3. Item med hassel, abeltre, vierries, torn, pille och andre trer och krat at freide, disligeste med at plucke skal sa[a]ledis herefter forhandlis, at bønderne paa Hven skulle intet befatte dennom dermed, uden Tyge Brade eller hans foget lader dennom forvise, och dersom nogen af bønderne eller deris tiunde findes her emod at plocke eller hugge, da skulle de derfor straffis, som vid bør, och

[1] *R:* til.
[2] *Den 1. maj.*
[3] *R tilf.:* bøde.

efter som det holdes med vorre skoufve udi Sieland och anden sted.

4. Item med ting at holde der paa landet ville vi efter denne dag udi saa maade forholdet hafve, at der skal holdes ting hver 14. dagis dag och deris tingsdag at verre om en onsdag, och dend, som nu er tilskicket at verre foget och side udi dommere sted eller och herefter dertil forornet vorder, skal verre forplicht at hielpe hver, som hannom hender for dom at komme, saa meget, loug och ret er; och efterdi forskrefne vorre undersotter paa Hven til des al tid hafver verret under Sieland och de beklager dennom, at det er meget vied och ubeleiligt med deris sager at sige och stefne til Sielands landsting, da hafve vi bevilget och tillat, at hves sager efter denne dag skal stefnis der af landet til landsting, at dend bør at ordelis, da skulle stefnis til skonske landsting, och landsdomeren samme steds verre forplicht at forhielpe dennom der udinden saa meget, loug och ret er.

5. Item med svin, som bønderne paa Hven vielle hafve til olden, naar olden er, skal saaledes holdes udi Tyge Brades tid ald dend stund, hand hafver Hven, at hvilken mand der paa landet, som drifver sinne svin paa fremmede skoufve och icke paa Tyge Bradis egne skoufve, hand skal alligevel gifve Tyge Brade it svin nest de beste, naar de kommer hiem fra skoufven, som ander steds sedvanligt er, men dersom de drifve deris svin paa Tyge Bradis egen skoufve udi Skonne, da skal de deraf gifve hannom oldengield, som ander steds i Skonne gifvis til oldengield, och eftersom bønderne paa Hven til des hafve fundes forsømmelig och deris skild och landgille icke udkommet i tilbørlig tide, da skulle de herefter verre forplicht deris landgille aarligen til gode rede yde och udgifve efter recessens[1] liudelse, som er smørlandgille til

[1] *Reces 1558 § 42.*

sct. Hansis dag midsommer, och korn med penningelandgille til sct. Mortens dag under den straf, recessen derom formelder.

6. Sameledis eftersom vorre undersotte, bønderne paa Hven, til des hafver tilholt dennom deris gaarde for jordeigne gaarde, och det nu befindes, der de hafver verret udi rette kaldet af Tyge Brahe for forskrefne guode mend, at de aldelis ingen brefve, previlegier eller friehed hafver, dermed de denom forskrefne gaarde for jordeigne bøndergaarde kunde tilholde, icke heller efter recessen hafve nydet och haft samme deris gaarde med slig frihed udi rolighed, da skulle forskrefne bønder paa Hven efter sleg leilighed icke lenger niude deris gaarde for jordeigne bøndergaarde, men efter denne dag, naar nogen dør eller afgaar, skulle samme gaarde stedis och festis efter som andre kronnegaarde, och icke merre regnis eller holdis for jordeigne bøndergaarde, dog skulle de icke forhøiges eller omsettis paa skild eller landgille, men herefter gifve, som de til des och [af] gammel tid gifvet hafver, och derofver icke med ydermerre besverris, uden vi selfver anderledis lade fororne och tilsige, undertagendis hvad pendingeskild belanger, skulle de gifve som ander steds her udi riget bevilget er, siden mønten blev omsat.

7. Disligeste eftersom Hven er omfløt, och til forskrefne land icke er nogen indførring, och Tyge Brahe underdanigst er begierrendis, at hves vorre bønder der paa landet hafve at afhende och udføre, motte hannom først tilbiudis, och at hand motte det vere nest for det verd, de det kunde selge udi neste kiøbsted derhoes liggendis, hvilket och bønderne udi forskrefne tvende guode mends ofververelse hannom self guodvilligen skal hafve bevilget och sambtykt, och efterdi vi sleg tilbiud och bøndernis egen bevilge icke kunde achte for ubillige och vi forfarre, at, naar bønderne med deris varre bort

segler til kiøbstederne, opholdis de under tiden af vinden, och derofver deris nerring och bierring meget forsømmis, saa vel som och en part derofver til unytte fortere, da ville vi och, at bønderne paa Hven efter denne dag skulde verre forplicht, før de dermed udlegger fraa landet, efter deris egen contract och bevilling Tyge Brade først at tilbiude, hves varre de hafver at selge och medførre, før de dermed udleger fra lande[t], dog at hand til guode rede skulle gifve dennom derfor saa meget, de derfor kunde bekomme udi neste hoesliggende kiøbsteder oc icke trenge nogen sin varre ringer af, end som de gelder.

8. Denne forskrefne skik och ordning ville vi udi alle maade hafve holdet och efterkommet udi alle sinne ord, punkter och artikler efter, som forskrefvit staar, bedendis och biudendis Tyge Brahe saa vel som och bønderne paa Hven boendis, at i eder aldelis herefter vieder eder at rette och forholde och intet der emod at giørre.

231.

1581 16. jan. (Skanderborg.) *Missive til bispen over Fyns stift om, at vi ikke ere til sinds at unde præsterne der i stiftet, i Fyn, Låland og Falster, som skulle tilholde sig kongelig rettighed med ægt, arbejde, sagefald og anden herlighed af deres præstetjænere, större privilegier og friheder, end de havde i bispernes tid og bör nyde efter ordinansen, og at han derfor skal tilsige præsterne, at de entholde sig slig kongelig rettighed og nöjes med det, som er tillagt dem rundelig efter ordinansen* [1].

R: Fynske og smål. tegn. 1, 223.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i manuskr. 280 i Karen Brahes bibliotek, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 324–25.

[1] *S. d. fik lænsmændene i Fyn missive om at påse, at præsterne ikke tiltoge sig de i ovenstående brev nævnte rettigheder (Kirkehist. saml. 3. ræk. 2, 171).*

232.

1581 28. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at vi, da skomagerne i Horsens have klaget over, at der nu i en del af købstæderne göres dem forhindring i den dem al tid indrömmede ret til at afhænde deres arbjede til almindelige markeder i købstæderne og der købe, hvad de behøve til deres embedes ophold, og over at skomagerne, som bo i landsbyerne, drage til Horsens på torve- og andre dage og der afhænde deres varer for godt køb og igen købe huder, klagerne til ingen ringe skade og afbræk, herefter ville:*

1. at det skal være skomagerne i Horsens frit for, at søge med deres arbejde til almindelige markeder i købstæderne og på landet i Nörrejylland, afhænde det der og igen købe, hvad de behøve til deres håndværks opholdelse, ligesom skomagerne i andre købstæder her i landet.

2. at det skal være skomagerne i landsbyerne forbudt at indføre deres arbejde til købs i Horsens på torve- og andre dage, hvis de ikke ville have forbrudt, hvad de have med at fare, men alene tilladt at bruge deres håndværk på landsbyerne så vidt, som det er dem tilladt efter recessen[1].

Fyske reg. 3, 217–18.

[1] *Reces 1558 § 55.*

233.

1581 11. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev til borgerne i Nyborg om at være lydige mod borgemestre råd og ikke forhugge byens skove.*

R: Fynske og smål. tegn. 1, 224.
A: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

1. Efter vi erre kommen udi forfaringe hvorledis en part af eder emod eders borgemestere och raadmend skulle findis uvillige och, udi hves de paa vore vegne

eder tilsige och paabiude, uliudige, da bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at i retter eder epter herepter at verre eders borgemestere och raadmend hørrige [och][1] lydige och følactig[e][2], udi hves de eder paa vore eller och paa byens vegne tilsigendis och befallendis vorder, ladendis det ingenlunde, saa fremt nogen findis heremod at bevise sin borgemestere och raadmend nogen uvillighed eller uliudighed efter denne dag, dend eller de da icke derfore ville lide tiltalle och straffis, som ved bør.

2. Sammeledis eftersom vi forfare, at nogle af borgerne samme steds dennom understaa at forhugge byens skoufve møgit til ubillighed och uplicht, saa at det skulle verre at formode, at dersom udi tide icke blef tenkt raad dertil, skulle byens skoufve med tiden blifve ødelagt, da ville vi, at aldelis ingen borgere herefter skulle hugge noget, lidet eller stort, udi Nyborg byes skoufve, uden de det hafve udi forskrefne borgemestere och raadmends samtycke och vidskaf och det af deris fuldmechtige blifver forvist, och skal borgemestere och raadmend verre forplicht, naar de derom besøgis, da at[3] bevilge och forvisse lade borgerne, hvor och møget, de maa hugge efter hver deris leilighed, som de self best kunde raade och tenke.

3. Saa frambt nogen af eder befindes heremod at giøre och uden borgemesterne och raadmends samptycke at hugge udi forskrefne eders byes skoufve, da skulle i derfore tiltallis och straffis, som vid bør.

[1] *R overstreget.*
[2] *Således A.*
[3] *A forbig.:* verre . . . at.

234.

1581 14. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev om forbud mod bissekræmmeres omløben i Ålholms læn.*

Fynske og smål. reg. 1, 559.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis mange bissekremmere med kramvare och gods skulle omløbe udi

Aaleholms len och hos vore undersotte bønder och almuen der same steds bruge adskillige kiøpmandskaf, hvilket skal vere emod recessen[1], saa och vore undersotte borgerne udi omliggendis kiøpsteder til stor skade och afbrek paa deris nering och biering, da ville vi aldelis hafve afskaffit slig ulovlig kiøpmandskaf, saa at ingen bissekremmere epter denne dag skal maa omløbe der udi Aalleholms len med nogen kramvare eller gods eller nogen kiøpmandskaf med vore undersotte der samme steds udi saa maade at bruge, hvilket vi ville hafve paalagt Hak Ulfstand, embitsmand paa vort slot Aalleholm, at skull[e] paaliuse och forkynde, och dersom siden nogen bissekremmer findis, som omløbe der udi lenit och med vore undersotte bruge handel och kiøpmandskaf, skal forskrefne vor lensmand hafve fuldmagt paa vore vegne at optage ald, hves gods de hafve med at fare, och [de] tilmed at stande derofver til rette, som ved bør.

[1] *Reces 1558 § 34.*

235.

1581 2. apr. (Koldinghus.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om, at forbuddet*[1] *mod handelen på Narva* (den narviske fart) *er ophævet, og at han derfor skal lade den søfarende mand, som kommer i Sundet og vil sejle did hen, sejle uhindret, når han har udgivet den sædvanlige told og rettighed.*

Sæll. tegn. 14, 441.

[1] *Åb. brev 1579 13. decbr.*

236.

1581 2. apr. (Koldinghus.) *Missive til nogle købstæder*[1] *om, at de atter uhindrede må sejle på Narva*[2] (Narven); *så mange, som ville sejle didhen, skulle møde i vort kancelli med nöjagtige certifikatser under byens for-*

[1] *Disse opregnes ikke.* [2] *Se åb. brev 1579 13. decbr.*

segling, at det gods, som de ville føre didhen, tilhører dem selv og deres kornsorter og ingen fremmede eller udlændinge[1], *og at det er uforbudte købmandsvarer; herefter kunne de så få vort pasbrev og søge deres handel på de steder ligesom tilforn.*

Sæll. tegn. 14, 441—42.

[1] *Da denne begrænsning skyldtes en med Sverige truffet overenskomst, befalede kongen ved miss. 1581 19. juli (Sæll. tegn. 14, 493), at der skulde indledes undersøgelse mod dem, som i den indeværende sommer havde ført fremmedes varer til eller fra Narva, og at de skulde tiltales til forbrydelse af skib og gods og til at straffes som menedere efter recessen, hvorved der må være sigtet til reces 1558 § 16.*

237.

1581 5. apr. (Koldinghus.) *Frdg. om skik og ordning mellem borgemestre, rådmænd og borgere i København.*

O: Original udfærdigelse på pergament med kongens segl i Københavns bys arkiv. På bagsiden står: koning Frederichs forordninge emellum borgemestere och raad paa den ene och borgerne paa den anden side.

R: Sæll. reg. 12, 148--55.

Trykt hos Resen: Nonulla jura antiqva, s. 125—46 og Pontoppidan: Origines Hafnienses, s. 224—34 og 487—97, efter O hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 402—11 (anført neden for som O. N.).

F: Det mellem borgemestre og råd og borgerskabet den 6. jan. 1581 sluttede forlig, i Københavns bys arkiv.

Anledningen til, at nedenstående lov blev givet, var en större uenighed mellem borgemestre og råd i København på den ene og borgerne på den anden side om ledelsen af byens anliggender. Denne kom for dagen, da borgemestre og råd i Malmø ansøgte kongen om at måtte få samme frihed for kongeskat, som borgemestre og råd i København nød. Da kongen ikke vidste heraf at sige, fik disse ved missive 1578 10. juni[1] *påbud om at indsende nærmere oplysninger. Disse tilstilledes ved missive s. å. 18. juli*[2] *rentemester Kristoffer Valkendorf med pålæg om også at indhente oplysninger fra borgerskabet. Denne undersøgelse strakte sig over to år og havde endelig til*

[1] *O. Nielsen a. st. 4, 632.* [2] *O. Nielsen a. st. 4, 633.*

følge, at borgerskabet opsatte et den 4. juli 1580 dateret klageskrift[1], *som omfattede 19 punkter. Det blev besvaret punkt for punkt i en af borgemestre og råd under 18. juli s. å. udgiven erklæring*[2]. *Derefter fik Kristoffer Valkendorf ved missive 26. juli s. å. fuldmagt til at mægle forlig mellem de stridende parter og eventuelt dömme dem imellem. Endelig sluttedes der 6. jan. næste år et forlig, som underskreves af Kristoffer Valkendorf, lænsmanden Kristen Vind og borgemestre og råd; brevet forsegledes med hine to mænds og byens segl*[3]. *Denne overenskomst er i det væsenlige kilden til §§ 1—11 af den nedenfor meddelte ordning. Det er derfor mindre nöjagtigt, når det hos O. Nielsen*[4] *hedder, at den »indeholder de förste 9 §§ af den kgl. stadfæstelse«, ligesom forholdet mellem disse to tekster heller ikke korrekt udtrykkes ved at sige, at forliget »ikke indeholder mere end den kgl. stadfæstelse«. Ganske vist har det ikke nogen betydning, som findes i forliget uden at være optaget i stadfæstelsen, men det burde dog have været fremhævet, at denne sidste på mange steder ved omskrivninger og tilföjelser nöjere retter og præciserer forligets bestemmelser, og at den særlig har större tilföjelser i §§ 3, 6, 10, medens § 8 er blevet helt omskrevet. Foruden de nedenfor meddelte afvigelser, står der selvfølgelig også i forliget kgl. majestæt, hvor stadfæstelsen har: vi, eller: os og kronen; forligets indledning og slutning frembyder ingen interesse. Striden mellem borgemestre og råd og borgerskabet er behandlet hos O. Nielsen: Københavns historie og beskrivelse 3, 159—65.*

Til stadfæstelsen af de i forliget af 1581 6. jan. optagne bestemmelser er knyttet §§ 12—19, der behandle forskellige af kongen til dels ved forskellige breve forhen ordnede forhold.

---

[1] *Trykt hos O. Nielsen a. st. 2, 393—96 og hos Pontoppidan a. st. s. 470—74.*

[2] *Hos O. Nielsen a. st. 2, 396—400 og Pontoppidan 774.*

[3] *Original på papir i Københavns bys arkiv, trykt hos Pontoppidan a. st. s. 480—87.*

[4] *A. st. 2, 411.*

Vi Frederik dend anden . . . giøre alle vitterligt, at eftersom der hafver begifvet sig nogen tvist och uenighed emellom vore undersotte borgemestere och raadmend udi vor kiøbsted Kiøpnehafn paa dend ene och menige borgere der same steds paa dend anden side, da hafve vi nu med begge deris bevilinge och efter, som vi hafve agtit billigt och ret at vere, giort dennom denne skriftelig[1] forligelse emellom, hvilken vi ville, at de paa bode sider ubrødeligen holle skulle, och derefter hver dennom vide sig at rette.

1. Først at borgernis aarlige byskat[2], som de udgifve der[3] af byen om aarit til os och kronen, som er et hundrede løde mark, hver løde mark beregnit for halftredie mark fem sk., skal icke høgre herefter taxeris eller settis paa borgerne och almuen om aarit, end dend kand beløbe sig paa forskrefne hundert løde mark dennum fult at giøre. Och skal same aarlig byeskat settis och taxeris hver paa sin anpart efter, som hver hafver gaarde[4], gods och indkombst til der udi byen[5], och dernest hver efter sin handel och vandel, saa at dend, som mest indkombst hafver och mest handel bruger, at dend gifver och[6] mest udi skatten, och dend, som mindre hafver och mindre handel bruger, at dend gifver och mindre, hver efter sin leilighed, saa at al tingist dermed[7] maa och kand gaa skickeligen och vel til, som det sig bør at giøre efter slig maade, som det register[8], der nu paa giort er, udviser och indeholder[9]. Och udi dend aarlige byskat at udgifve om aarit skulle borgemestere och raadmend herefter, som de hertil verit hafver (efter konning Christoffers privilegier och frihed[10]), vere forskonit, men ellers i ingen andre

[1] *Således R; O:* skrifteligen.
[2] *Klagen § 1 jfrt. med svar § 1.*
[3] *F:* her.
[4] *F forbig.:* gaarde.
[5] *F forbig.:* der udi byen.
[6] *F forbig.:* och.
[7] *F:* hermet.
[8] *F forbig.:* det register.
[9] *F forbig. de sidste tre ord.*
[10] *Af 1443 5. kap. § 59.*

skatter eller tynge, som byen kand paakome[1]. Och skal denne aarlige byskat hvert aar af borgemestere och raad och nogre af menigheden taxeris paa ny emellom borgerne, saa at dend kand op och af settis efter, som hver af borgerne om aarit paa deris gods och rigdom kunde formeres och formindskes.

Kilde: forlig 1581 6. jan.

[1] *F forbig.:* eller . . . paakome.

2. Hves de tiufve løde mark ere anrørende af Serisløf mark, som der udgifves aarligen der[1] af byen til landgilde och gresbed[2] til os och kronen, de same peninge skulle udgifves af dennom, som hafve fe och kveg paa marken, som er af et feshofvit (undertagit aarskalfve aldenne) to sk.[3], beregnit sex faar eller lam emod et feshofvit, och af dennom, som bruger same jord til agger och til eng. Och deremod skulle de fattige folk och andre vere forskonit, som intet fe eller kveg hafver paa marken til gresbed och icke heller bruger nogen af same jord til agger eller eng om aarit; och hvis forskrefne peninge af forskrefne fe och jordskyld høgre beløber sig end de tiufve løde mark, de peninge skulle kome byen til beste om aarit lige som anden byens indkombst.

Kilde: forlig 1581 6. jan.

[1] *F:* her.
[2] *Klage § 2 jfrt. med svar § 2.*
[3] *F tilf.:* [som mønten] før gik och.

3. Item hvis byens indkombst[1] er anrørendis, er derom[2] i saa maade af borgemestere och raad for gaat och nøttigt anset, at der skal tilskickes to dannemend af borgerne, som der nu allerede ere tilnefnt, som skulle vere byens kemnere och ere af borgemestere och raad och menige borgere[3] nu gifvet fuldmagt och befalling at indkrefve, opbere och aname til dennom ald byens indkombst, rente och rettighed, bode vist och uvist, ved hvad nafn

[1] *Klage §§ 3—4 jfrt. med svar §§ 4—5.*
[2] *F:* herom.
[3] *F tilf.:* och indbyggere.

det nefnis kand, intet undertagit, och hvis forskrefne tvende byens kemnere i saa maade paa dend gandske byes vegne oppebere, skulle de efter borgemesters och raadmends befalling egien til byens bygning paa volle, grafver och andit, byen til beste, udgifve och icke til andit. Och skulle borgemester och raad eller andre ingen forhindring giøre byens kemmener herefter paa nogen af byens rente och indkombst at oppebere, icke heller paa nogre af bysens gaarde, grunder eller jorder at leie bort om aarit til dennom, som mest ville gifve der af til leie[1].

Kilde: forlig 1581 6. jan.

[1] *F forbig.:* Och skulle borgemester . . . til leie.

4. Och skulle forskrefne tvende kemnere, de som nu ere her til forordnit eller de herefter til forskrefne kemmeners befallinge betroendis vorder, vere plichtige aarligen for, hves de paa dend gandske[1] byes vegne oppeberendis vorder, med klare register at giøre gode rede och regenskaf fore udi borgemesters och[2] raads och de dannemends ofververelse af menigheden, som der pleies til at tagis, och dersom deris regenskafve findis ret och klare at vere, da skulle de derfore qviteris, som billigt er; end findis deris regenskafve icke klare at vere, da skal dennum en tid foreleggis at giøre dennum klare, byen til beste, som dennum bør at giøre. Och skulle borgemestere och raadmend och de borgere af menigheden, som hører byens regenskaf, vere plichtige[3] at se flitteligen derpaa och icke det qvitere, uden det er nøigachtigt och ret, som det sig bør, saa frambt at de icke ville staa til rette derfore. Och skulle byens regenskafve herefter aarligen hvert aar, naar de ere hørde och qviterit, indleggis i byens gieme och forvaringe, och skulle forskrefne byeskemmenere, de som nu ere eller herefter kommendis vorder,

[1] *F forbig.:* dend gandske.
[2] *O. N. forbig.:* och.
[3] *R:* forplicht.

vere plichtige[1] under deris faldsmaal aarligen at giøre borgemestere och byen deris regenskaf[2]. Dersom forskrefne kemmenere kunde[3] och opspørre noggit af byens indkombst och rettighed, som er komen fra byen med urette, da skulle de och vere plichtige det egien at indtalle byen til beste, saa vit som de kunde med loug och ret, hvortil borgemestere och raad skulle dennom paa byens vegne vere behielpeligen[4]. Skulle icke heller nogre af de dannemend, som vorder tilbetroed[5] at vere bysens kemmenere, lenger eller tiere besveris hermed end udi tuo aar. Dog skal det al tid saa passis, at hvert aar maa dend ene forløfvis och en anden indsettis egien udi hans sted. Men dersom nogen vil och godvillig byen och dend menige mand til beste, om det af hannom begieris, lenger end to aar lade sig bruge i same befallinge, da skal hand paa byens vegne vere derfore betackit. Och skal vagtskrifveren, dend som nu er eller herefter kommendis vorder, vere plichtige at skrifve for dennom och vare deris regenskafve paa byens vegne. Findis hand modvillig eller uvillig for dennom, da skal hand afsettis och en anden udi hans sted, som vil findis och vere kemmener[n]e[6] i de maade villig och tiennistachtig paa raadsens och byens vegne. De mue och paa byens omkostning holde en karl til at bruge udi deris bestillinger paa byens vegne efter, som de andre kemmenere for dennom giort hafver.

Kilde: forlig 1581 6. jan.

[1] *R:* forplichtige.
[2] *F forbig.:* Och skulle borgemestere och raadmend . . . regenskaf.
[3] *F:* Dersom de kunde.
[4] *F forbig.:* hvortil borgemestere . . . behielpeligen.
[5] *F tilf.:* at hafve dend umage.
[6] *Således RF.*

5. Det skal i lige maade ochsaa holdis om rodemestere der udi byen, at udi hvert roermoel skal vere to rodemestere, och ingen skal vere lenger eller tiere end to

aar, och al tid skal tilskickes udi hvert roermoel en ny rodemestere hvert aar. Dersom det och befindis, at de kemnere eller[1] rodemestere, som ere i befallingen, tager noggit af dennom til en indgang, som blifver kemner eller[2] rodemestere, enten giestebud, pendinge, øl eller andit, da skulle same pendinge eller øl eller des verd vere forfallit til os och byen, och bøde siden dertil, de som det indtoge[3], lige saa møggit, som det vor, de toge til indgang af dennom, som saa ny ere indkommen.

Kilde: forlig 1581 6. jan.

[1] *F forbig.:* de . . . eller.
[2] *F forbig.:* kemner eller.
[3] *F forbig.:* de . . . indtoge.

6. Och paa det at forskrefne byeskemnere icke skulle paa byens vegne forgribe dennom emod borgemestere och raad at indkrefve eller oppebere nogit af det, som dennom[1] for deris [2]umage er bevilgit och previlegieret, da er derfore giort en klar jordebog under dette brefs datum[3] och er antvordit byens kemmenere, hvilken bog som al tid skal blifve hos byens kemmenere, dend ene efter dend anden. Vi ville ochsaa, at der i lige maade skal indtegnis i same bog, hves borgemester och raads indkombst er paa deris embits vegne, paa det at de eller deris efterkommere i lige maade icke skulle forgribe dennom at oppebere noggit videre, end de och deris formend ere til previlegierit eller af menigheden bevilget[4].

Kilde: forlig 1581 6. jan.

[1] *F:* de dannemend.
[2] *F:* umage tilkommer, da er . . .
[3] *Da disse ord stå ordret på samme måde i kilden, må der menes 1581 6. jan., datum for forliget.*
[4] *F forbig.:* Vi ville ochsaa . . . bevilget.

7. Hves Kallehafven er anrørendis[1], som nu nyligen af byens grund er indtagit, er saa bevilget och kient for ret at vere, at byens kemnere skulle dend leie bort om

[1] *Klage § 5 no. 26 jfrt. med svar §§ 4—5 no. 26.*

aaret til dennom, som mest ville gifve der af byen til beste; dog skulle de dend ingen lenger leie bort end fem aars leiemol tillige.

Kilde: forlig 1581 6. jan.

8[1]. Det skal i lige maade saa holdis med alle byens gaarde, grunder och eiendom, inden och uden byes, at de icke skulle hyris eller leies bort til andre end til dennom, som der mest af om aarit ville udgifve. Och skal herefter ingen af byens grunder, som leies bort at brugis afvel udi, lenger leies bort tillige til nogen mand end femb aar efter, som forskrefvit staar.

[1] *Denne § lyder i F:* Och skal herefter ingen af byens grunder, som leies bort at brugis afvel udi, lenger leies bort tillige til nogen mand end fem aar efter, som forskrefvit staar.

9. Hves[1] veierhusit[2] er anrørendis, efterdi det nu staar forfallit och vil opbyggis af ny, skulle borgemestere och raad nu saa vel som i tilkommende tide efter, som de hafve dennom sielf tilbødit, som och billigt och ret er, sielfver bygge och forbedre forskrefne veierhus och det holde ved magt paa dieris egen[3] omkostning, borgerne och byen uden ald besvering.

Kilde: forlig 1581 6. jan.

[1] *F:* Och hves.

[2] *Klage § 5 no. 20 jfrt. med svar § 5 no. 20, og klage §§ 17—18 jfrt. med svar §§ 17—18.*

[3] *F forbig.:* egen.

10. Och paa det, om det i tilkommende tide kunde sig saa tildrage, at der kom nogen kongelig tynge, penningskatter, madskatter, knechtehold eller anden hold, item folk eller skif at udgiøre[1] eller anden slig besvering der[2] paa byen eller i andre maade paa byens egne vegne med arbeidsskatter eller anden hielp at giøre och udgifve til byens behouf[3], at man da kunde hafve noggit at rette sig efter, hvorledis same skat och besveringe kunde best

[1] *F forbig.:* madskatter, knechtehold . . . at udgiøre.

[2] *F:* her.

[3] *F forbig.:* med arbeidsskatter . . . behouf.

taxeris och settis alle Kiøpnehafns indbyggere emellom, hver efter sin handel, brug och eiendom, saa vel dennom i raadet som uden raadit ere, skulle borgemestere och raad derfore alle aar lade holde klare registere paa hver mands naufn paa hves vare, som maalis eller veies ud eller ind, hvilked register aarligen skal indleggis hos kemmenerins regenskaf i forvaringe, dend menige mand til beste. Skulle och borgemestere och raad med byens kemnere efter, som udi dette aar skied er, herefter hvert tredie aar lade omgaa och optegne hver mands indkombst [1], hves dend kand beløbe sig af deris huse, gaarde och boer om aarit, och same register i lige maade lade indlegge i byens gieme, hvorefter de kunde vide dend beste grund at taxere hves skat eller tynge, som byen kunde paakome [2]. — Hves de halffemte hundrede daller med deris rente ere anrørendis, som Knud skrifvers arfvinger hos dennom hafver af bysens pendinge [3], disligeste hves de pendinge och fordel i lige maade ere anrørendis af byens skif, som blef sold til Dantzigk [4], skulle byens kemnere indtalle til byen byen til beste, och skulle borgemestere och raad her udi, som dennom bør, være forskrefne kemnere paa byens vegne behielpeligen, saa at byen med det første maa bekome, hves hannom [5] med rette tilstaar; kand och herefter opspørgis flere pendinge hos nogre, som byen med rette burde at tilkomme, da skulle och borgemestere och raad i lige maade vere plichtige at tilhielpe kemmenere dennom ind at talle, paa det at byen icke skulle miste dend del, dennom [6] bør at hafve med rette. — [7]Och naar det kunde sig och tildrage, [8]at

[1] *Klage § 7 jfrt. med svar § 7.*
[2] *F forbig.:* hvilked register aarligen . . . paakome.
[3] *Klage § 12 jfrt. med svar § 12.*
[4] *Klage § 13 jfrt. med svar § 13.*
[5] *Således ORF.*
[6] *Således OR; F:* hannum.
[7] *F:* Dersom det . . .
[8] *F:* at herefter kom nogen . . .

der kommer nogen kongelige tynge paa byen[1], da skulle same kongelige tynge taxeris och settis paa raadhusit af borgemestere och raad och af de menige borgere, som dertil vorder tilnefnt af borgemestere och raad, och skulle de sambtligen dend vere plichtige at sette och taxere paa en tid hver borger och indbygger[2] saa høgt efter sin indkombst, handel[3], vandel och formue[4], at det kand løbe dend tax op, som de ere af os taxerit fore, och skal same register strax egiennom leggis och summeris udi alle dieris nerverelse, som taxere same skat och[5] tynge. — Skulle och borgemestere och raad hafve[6] acht der paa, at naar de i slig maade lader opkalle noger af menigheden til dennom paa byens vegne, at de lader opkalle af de beste och forstandigste borgere, i byen ere, och her udi skal holdis och ramis en christelige maade, at ald tingist gaar ligeligen til, saa at dend rige gifver saa vel efter sin formue och efne som dend fattige, hvad heller de ere inden raadet eller uden raadet, saa frambt at de icke ville staa til rette derfore, om der med billighed vorder for os klagit derpaa[7].

Kilde: forlig 1581 6. jan.

[1] *F tilf.:* met penningeskatter eller anden besveringe, hves det vere kunde.
[2] *F forbig.:* borger och indbygger.
[3] *F tilf.:* och.
[4] *F forbig.:* och formue.
[5] *F:* eller.
[6] *F tilf.:* god.
[7] *F forbig.:* och her udi skal . . . derpaa.

11. Hves dend artickel er anrørendis, at borgerne och menigheden ere begierendis af borgemestere och raadmend, at de ville holde knechtehold med dennom[1], som de och deris formend borgemestere och raadmend al tid giort hafver indtil nu paa en stacked tid, hvortil borgemestere och raad hafver svarit, at efterdi at borgerne och menigheden icke ville godvilligen lenger vere tilfreds med dennom, at de for deris umage med same knechtehold

[1] *Klage § 10 jfrt. med svar § 10.*

motte vere forskonit, da ville de gierne holde med deris medborgere hver efter sin efne och formue, som dennom bør at giøre, saa tit som dennom tilkommer, som deris formend borgemestere och raad for dennom giort hafver, lige med deris naboer[1], hvilked vi och ville om alle honde hold at holde[2] borgemestere och raad herefter al tid, som deris formend af arrilds tid giort hafver, ubrødeligen skulle efterkomme.

Kilde: forlig 1581 6. jan.

[1] *Her ender det fra F optagne* [2] *Klage § 9 jfrt. med svar § 9. stykke.*

Och hermed ere borgemestere och raad paa dend ene och menige borgere och indbyggere paa dend anden side med vor naadigst[e] bevillinge om alle forskrefne puncter och artikler venligen och vel forligte, och skulle borgemestere och raadmend vide och rame byens och menige borgers gaufn och beste, och borgerne at vere borgemestere och raad paa vore vegne hørige och lydige. Och paa det at vore undersotte borgemestere, raad och menige borgere der udi Kiøpnehafn kunde des bedre ved magt blifve, och byen kand bygges och forbedris, da ville vi, at disse efterskrefne puncter och artikler skulle och af dennom ved magt holdis.

12. Først at alle dennom, som hafver huse och gaarde der udi byen, som bør at gange kongelige och borgelige tynge udaf och de sielf udi boer, skulle vere plichtig at giøre kongelig och borgelig tynge af same deris huse och gaarde til os och byen med skat, hold, vagt och andet, hver efter sin efne och formue lige ved deris naboer, e hvem de ere, ingen undertagit, hvad heller de ere i vor tienniste eller ei, undertagit vort skibsfolk eller dennom, som vi hafve med vore brefve for slig tynge naadigst forskonit, eller prester, som boer i deris egne gaarde och hafve ingen anden residentze. Dersom

at borgemestere och raad heremod ser egiennom fingre med nogen, da staa de derfore til rette.

Jfr. åb. brev 1567 7. oktbr.

13. Dersom der och boer noggen i andre kiøbsteder eller paa landsbyerne, prester, bønder eller hvem det vere kand, som hafve huse och gaarde der udi Kiøpnehafn, da skulle de leie och hyre dennom bort om aarit til ingen anden end til gaat folk, som der kand boe i dennom och kand formaa at opholde och fuldgiøre til os och byen slig skat och tynge, som der bør med rette at gaa af slige huse och gaarde, foruden hves hannom[1] bør at giøre for sin anpart, som boer i same huse och gaarde. Dersom de det icke giør, da skulle byfogden och byens kemmenere paa vore och paa byens vegne hafve fuldmagt at beslaa, oppebere och til dennom aname saa møggit af same gaardis och husis husleie, som deraf med rette kunde udgifves til dend del, som der krefvis af dennom.

[1] *O. N. har herefter et urigtigt indskud, som fattes i OR.*

14. Vi ville ochsaa, at alle dennom, som hafver nogen forfallen huse, gaarde, øde jorder eller grunder, som liggendis ere til gader eller streder, at de dennom skulle bygge med god kiøbstedsbygning inden try samfelde aar her nest efter eller selie dennom til dennom, som kand formaa at opbygge dennom med god kiøbstedsbygning; dersom de det icke giøre, da skulle same forfallen gaarde, huse och grunder vere forfalden til os och byen, efterdi de ere saa tit derom tilforne med vore brefve advarit och formanit. Och skulle byfogden och kemnerne en gang hvert aar kundgiøre denne vor befallinge til bytinget och nafngifve same forfallen och øde gorde och grunder, som der paa klagis, och tage derpaa tingsvidne, och naar nogen i saa maade i tre aar vorder paamint och icke vil rette sig herefter, da skulle byfogden och kemnerne stefne

sagen i rette och lade for borgemestere och raad gaa dom derpaa efter denne vor befalling och aname saa same forfallen huse, gaarde och øde grunder til dennom paa vore och paa byens vegne. Findis byfogden eller kemnerne her udi forsømmeligen, da stande de os och byen derfore til rette.

15. Vi ville ochsaa i lige maade, at borgemestere och raad, menige borgere och alle andre, som hafver gaarde, grunder och eiendom der i Kiøpnehafn, som bør at gange kongelige och borgelige tynge udaf, skulle sambtligen holde staldrum der i byen til tolf hundrit heste, dog saa at det saa passis och forordnis, at hver holder staldrum til saa mange heste efter, som hand hafver gods och eiendom der i byen; och skulle borgemestere och byfogden en gang hvert aar lade besichte forskrefne stoldrum til tolf hundrit heste, och dersom der da findis en eller flere, som icke holder saa mange staldrum ferdige, som hand er taxerit fore, at hand da derfore stander til rette under sit faldsmoel, och skulle til hvere fem hestis stoldrum vere et sengekammer, som folked kunde hafve deris verelse udi[1].

[1] *Ved kgl. mis. 1579 26. juli pålagdes det borgemestre og råd i København at sørge for, at der der i byen holdtes staldrum til et antal heste, således at kongens hofjunkere og andre fremmede kunde finde ophold i tilfælde af en forsamling der i byen (Sæll. tegn. 14, 228, trykt hos O. Nielsen a. st. 3, 635).*

16. Vi ville ochsaa hafve borgemestere och raadmend alfvorligen befallit, at de stedse och al tid skulle hafve god agt och opseende hos baggerne paa deris brød, bode at de bage gaat brød och flier det vel och giør det ochsaa derhos saa stort, at dend, som det kiøber, at hand kand bekome fyldiste for sine peninge efter, som kiøbet paa kornit om aarit tilsiger. Findis der noggen af baggerne, som giør heremod, efter de nu blifve paa ny advarit, da skulle de første gang hafve forbrut til byen

hves brød, som findis bagit udi dieris huse, for dend anden gang ochsaa at hafve forbrut brødit och bøde dertil saa mange peninge til byen, som brødit er verd; end findis det tredie gang, da bøde dend, som det i saa maade med befindis, 40 mark emod kongen och 40 mark emod byen och forvisis af laugit och icke maa bruge sit embid, uden hand faar dertil forlof af borgemestere och raad at mue kiøbe sig det til egien af byens kemnere, byen til beste. I lige maade skal det och holdis hos bryggerne med hves øl, som de brøgger och udselier der i byen.

17. Vi ville ochsaa, at borgemestere och raad med nogre af borgerne skulle aarligen en gang hvert aar besichte hves kiellerhalse, bislaug, skuer och smaa boer, som ere bygde der i byen udi gader och streder videre, end hver deris tagdrof och byretten[1] tilsiger och formaa, och hvilke som findis i saa maade at vere bygd emod byretten, byen och dend handterendis mand til forfang och besynderlig paa de steder, som gaderne och strederne ere saa snefre och trange, saa at to vogne icke kunde vel kiøre hver andre forbi, de skulle egien nederbrydis och borttagis eller och forene sig med borgemestere och byens kemnere, om det er lideligt, at de kunde blifve staaendis, hves de aarligen kunde gifve deraf til byen til en billige leie.

Jfr. missive 1575 4. oktbr.

[1] *Alm. byret 1484 § 118.*

18. Skulle och borgemestere och raad tilsige hver deris medborgere, at de holde gaderne for deris huse och gaarde smukt jefnt brolagt och dertil holde gaderne och torfvene smucke rene, och hver løfverdag ad aften i det mindste skal hver lade udage for sin dør, hves skarn der er at udage[1], och icke legge det i hobetal paa gaderne eller op til deris huse eller føre det ud med voldene at

[1] *R forbig.:* for sin . . . udage.

legge det, men skulle strax age det ud af byen; hvilken det findes med herefter, e hvem hand er, som icke giør rent for sin dør och lader icke skarnit age af byen, hvad heller det er lidet eller møggit, hver løfverdag ad aften i det mindste, da skal hand hafve forbrut sit pant til byens kemnere for tre sk. til byen, som de mue och skulle strax lade aname efter gamel brug der i byen, och ligevel lade sielf skarnit age ud inden mandag til middag eller bøde paa ny derfore tre sk. och siden saa lenge tre sk. hver dag, som det blifver der beliggendis, och dersom byens kemnere blifver her udi forsømmeligen, da skulle de bøde til byen sex skilling for[1] hver gang, deris forsømmelse her udi findis.

Missive 1562 28. apr. (no. 111).

[1] *R:* paa.

19. Och efterdi der findis tit misforstand emellom vore byfoggitter der i byen och byens kemnere om hves sagefald och andet sligt uvist, hves det vere kand, som kand falle der i byen, da hafve vi det naadigst saa bevilget, at hves sagefald, rømningsgods, forbrut gods, slavsmol eller hves det vere kand, som faller inden deris byfred, maa herefter delis och skiftis i to parter, dend ene til os och dend anden til byen til byens befestnings behouf til gaat regenskaf, hvorefter vor byfoggit, dend som nu er eller herefter kommendis vorder, skulle vide dennom at rette, til vi anderledis derom tilsigendis vorder.

Hvilke artikler alle och hver serdelis vi ville, at forskrefne vore undersotte fast och ubrødeligen holde skulle och dennom derefter i alle maade skulle vide at rette; dog ville vi os forbeholdit hafve dennom at formere och formindske efter, som leiligheden kand sig tildrage eller begifve. Gifvet paa vort slot Koldinghus dend 5. dag aprilis aar 1581 under vort signet.

Friderich.

238.

1581 6. apr. (Kolding.) *Åb. brev om forbud mod, at adelen misbruger sit privilegium på sildefiskeri til skade for købstæderne*[1].

R: Norske tegn. 1, 217.

K: Koncept; rettelserne og det förste udkast er skrevet med samme håndskrift.

Trykt i oversættelse efter R i Norske rigsregistr. 2, 407—8.

Epter at vi ere komne udi forfaringe, hvorledis en paer[t] af adelen her udi rigit skulle dennem med udlendiske kiøbmend saa vel som och vore egen undersotte, borgere och andre inlade udi madskabi til sillefisken och under slig handel ville befri for told och anden rettighed, som os bør, dennom, med hvilke de udi saa maade hafve madskabi under den frihed, som adelen hafve och niude for told och slig tønge, os paa vor told och rettighed til merkelig afbrek och skade, da end dog vi udi ingen maade vor kiere tro undersotte af adelen deris privilegier och friheder, som vi dennom self gifvit och stadfest hafve[2], misunde eller forkorte ville, men mere dervid dennom handhafve, achte vi dog for ubillig och utilbørlig, at os paa vor och kronens told [oc] rettighed formedelst slig handel sker for kort,

1. ti ville vi endeligen hafve afskaffit och hermed strengeligen och alfvorligen forbiudit alle vore undersotte af adelen sig udi slig maskabi med nogen udlendiske eller inlendiske kiøbmend at indlade, dermet os paa vor och kronens told och rettighed kand ske for kort.

2. Men hvilke af adelen, som ville bruge eller besøge lade sildefiskinde, de skulle det giøre med deris eget guods[3], och hvor nogen hafver fractet nogen skib

[1] *Skönt dette brev er indført i kancelliets norske kopibog, må det lige så vel gælde for Danmark som for Norge, jfr. udtrykket:* her udi riget.

[2] *Der må vel sigtes til reces 1558 § 32 og håndf. 1559 § 11.*

[3] *K havde oprindelig:* met deris egne skibe, salt och tre.

eller skibspart, skal hand met sit bref och segel giøre der paa klart besked, at intit mer end, hvis hannom self tilhør, under dend skin och handel for told skulle befriis.

3. Dersom det befindis, at nogen [1]eddel eller uedel sig udi slig handel indlade, dermed os och kronen paa vor told och rettighed ske for kort i nogen maade, da skal de hafve forbrut, hvis skib och gods de udi samme handel och madskabi hafve med at fare, och stande os til rette for, hvis vi derudinden ydermere kunde hafve dennom at tiltale med rette.

4[2]. Skulle ochsaa adelen herepter icke mue bruge nogen landkiøb til bønderne med, hvis sild de salte, men hvis de ofver til deris husholdingis behof lade salte, skulle de afhende och selge til borgerne udi kiøbstederne och indlendiske eller udlendiske kiøbmend eller och det self udskicke paa deris nering och forbedringe och icke dermed herepter bruge nogen landskiøb borge[r]ne udi kiøbstederne emod deris privilegier til forprang och skade.

5. Herepter sig vore undersotte saa vel af adelen som andre saa och vore toldere paa toldstederne dennom i alle maade skulle hafve at rette.

[1] *K havde oprindelig:* af adel eller kiøpmend formiddelst slig madskabi och underfundig handel at giøre os paa vor och kronens told och rettighed nogen svig, bedrag och afbrek, da skulle . . .

[2] *K havde oprindelig:* Epter at vi forfare, at hvis sild, som en part af adellen udi saa maade lade salte, denum skulle de mesten selge och udprange hoes bønderne, borgerne udi kiøpstederne til forprang och skade, da epter at slig forprang icke er ment met dend frihed, adelen er tillat paa sildefiskinde at maa besøge, ville vi det och i lige maade hermet afskaffit och forbødet hafve, *hvorefter den i teksten opstillede bestemmelse gives.*

239.

1581 6. apr. (Koldinghus.) *Åb. brev til alle købstæderne om, hvorledes de skulle forholde sig med bøsseskytter og bådsmænd, som lægges i borgeleje hos dem.*

R: Sæll. tegn. 14, 445—46.
O: Original udfærdigelse, trykt hos Friis Edvarsen: Underr. om Skelskør, s. 478—80.

Epterdi der befindis stor uskickelighed hoes vaarre boedsmend och bøsseskøtter, naar de ligge udi borrelei hoes vaarre undersotte udi kiøbstederne udi saa maade, at en part af dennom skicker dennom meget modvilligen emod borgerne, saa at ingen kand fornøie dennom med mad och øl, paa det[1] de ville, at borgerne skulle gifve dennom kostpenninge, och forbinde dennom til hobe, at ingen maa tage mindre kostpenninge om ugen af borgerne, end som de under dennom selfver sambticker, och naar de samme kostpenninge hafver bekomet, saa drage hver af samme vorre bodsmend och bysseski[ø]tter af sit borrelei emod deris artikle uden forlouf, hvor dennom løster, saa at det tit och ofte seg tildrager, at, naar mand dennom forskrifver af deris borrelei at skulle begifve dennom til Kiøpnehafn til vorre skibe, da findes der icke mange udi deris borrelei och under tiden ingen. Da paa det at sligt herepter aldelis skal verre afskaffit, och vorre boedsmend och bøsseskøtter maa ligevel i deris borrelei bekomme mad och øl eller och kostpenninge, hves billigt kand verre, hafve vi giort slig en skik och orning derpaa, hvilken vi ville och ubrødeligen [hafve][2] vid magcht holdet, som herefter følger.

1. Først[3] til hvilken kiøbsted vorre bodsmend eller bøsseskøtter vorder tilskrefvit udi borrelei, der skulle borgemesterne med borgerne aname dennom i deris bye och lade dennom forlegge til mad, øl, herberge och senge til billighed hoes dennom, och da gifvis hver person flesk, kiød, smør, sild, fisk, kaal, erter och andet slegt efter, som dagen er til, til mad, och der til 6 potter dangsk øl

[1] *O tilf.:* at.
[2] *Således O.*
[3] *O tilf.:* at.

och icke merre om dagen, och dermed skal hver seg lade nøie.

2. End hvilken som icke vil lade seg nøge efter som hosbonden och høstruen i husit formaar til, da maa samme vorre bodsmend och bøsseskøtter opbere om ugen en half daller til kostpenninge och icke mere, och hves penninge i saa maade udgifves til kostpenninge, skal byfogeden udi hver kiøpsted af borgerne paa klare register opberre, och bodsmendene och bøsseskøtterne [skulle][1] siden opbere dennom af byefougeden igen, dog skal byfogeden igen af samme vorre skifsfolk gifve flere kostpenninge tillige, end saa meget, [som][2] dennom bør paa en uge efter, som forskrefvit staar, och med dend beskeid, at de dend samme uge hafver veret[3] tilstede i byen i deris borrelei, ellers icke.

3. End fordrister nogen byfoget seg til at gifve nogen dennom, som ligge udi borrelei och tager kostpenninge mere end en uge kostpenninge tillige efter, som forskrefvit staar, da ville vi lade straffe derofver, som vid bør.

4. End findes der nogen af vorre bodsmend eller bøsseski[ø]tter heremod at giørre noget, som modvilligt kand vere, eller at drage nogen steds af deris borrelei uden forlof mere end en nat tillige, da skal dend, det giør, straffis derfor efter artiklene.

[1] *Således O.*
[2] *Således O.*
[3] *O tilf.:* der.

240.

1581 19. apr. (Vamdrup.) *Åb. brev om forbud mod at opkøbe sild hos fiskerne på Limfjorden, för de komme i land og have erlagt told til kongen.*

Jyske reg. 3, 268—9.

Eptersom vi nu af borgemestere, raadmend och menighed udi Olborg deris underdanigst suplicering och

klage och anden lofverdig beretning komme udi visse forfaringe, hvorledis sig stor uskickelighed tildrager, naar fiskeriit och sildesalten paastander ved vor kiøbsted Olborg och ved Nibe, saa at en part indlendiske saa vel som udlendiske begifve dennom met deris skibe, skuder och baade op for Nibe och anden steds, hvor silden til gaar och ligge der ude paa stranden och strømene hoes garnene och strax af fiskerne til forprang opkiøbe och indsalte hves sild, de fangendis vorder, før end fiskerne dermed kunde komme til land, icke aldenne os paa vor och kronens told och rettighed til afbrek, men och vor kiøbmand och sildesaltere der samme steds paa vore vegne til forsømmelse, saa vel som menige vore undersotte och indbyggere udi vor kiøpsted Olborg til forprang och skade paa deris nering och biering, da paa det slig uskickelighed, handel och forprang maa aldelis blifve afskaffit och at al tingst kand gange skickeligen och ret til,

1. ville vi hermet strengeligen och alfvorligen hafve forbudit alle och hver serdelis, e hvo de helst ere eller vere kunde, saa vel indlendiske som udlendiske, som besøge forskrefne fiskeri for Olborg eller Nibe paa strømene och hoes bondgarnene at opkiøbe nogen sild til forprang, lidit eller møgit.

2. Men hvo, som vil kiøbe sild och bruge salteri, de skulle det icke giøre, før end fiskerne komme dermet til land, och udi forskrefne vor kiøpsted Olborg eller andre loulige hafner och fiskeleigre er udgifvit och fuldgiort vor och kronens rettighed, som os deraf bør, och siden der samme steds paa landet hver at bruge deris handel och kiøpmandskaf lougligen och icke til forprang udi nogre maade epter, som sildefiskende anden steds lougligt, brugeligt och sedvanligt er . . .

3. Saa frampt nogen fordrister sig heremod at giøre, de da icke ville hafve forbrut, hves de hafve met at

fare, til os och kronen och straffis derfore, som ved bør, och som de, vore brefve och bud icke achte ville.

241.

1581 26. apr. (Vamdrupgaard.) *Åb. brev om, at undersåtterne på Bornholm, da adelen her i riget opkøber det jordegods, som der på landet er at overkomme til købs*[1], *først skulle tilbyde det gods, som de forårsages at sælge, til lænsmanden på Hammershus på kongens vegne, eftersom denne selv ønsker at tilforhandle sig det gods, som bliver til fangs; hermed skal det dog ikke være dem formént at sælge godset til hverandre indbyrdes.*

Skånske tegn. 1, 240—41.

Trykt herefter hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie s. 490.

[1] *I missivet til lænsmanden om at lade ovenstående brev forkynde (a. st. bl. 241) gengives dette således:* Eptersom vi forfare, at af vore lensmend, som tilskickes der paa landit, en epter anden fast opkiøbis hvis gods samme steds til kiøbs er at ofverkomme, da ville vi sligt her epter hafve afskaffit . . .

242.

1581 4. maj. (Skanderborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om den mønt, som i told skal tages i stedet for guldmønter.*

R: Sæll. tegn. 14, 438.

Eptersom du nogen tid siden hafver fanget vor skrivelse[1], at du herefter icke skulle opbere rosenoble eller andet guld end dobbelt rosenobler, engelotter och ducater, och du nu begier at viede, dersom den søfarende mand icke hafver slegt guld at legge deris told med, om vi da er tilfrids, [at] du for hver roselnobel m[aa][2] opberre firre daller, som til des sked er; disligeste gifver til kiende, hvorledis der af hver 20 lester flamsk sild och hver 20 lester salt, som der egennem Sundet føres af [de

[1] *Er ikke indført i kancelliregistranterne.*

[2] *R:* met.

vendiske steder, gifvis en gylden][1], sameledis skulle och Nederlenderne, som komme af Portegal, Hispanien och Frankerich lade met salt, som til des hafver gifvet 2 rindske gilden for 6 tdr. salt paa tolden, och alle andre nationer en reinsk gilden, om du endnu herefter fremdelis skulle udi told opbere nogen reinsk gilden dermed anderledis at kunde forholdes, end som her til dags sked er, der udinden vor vilge begierendis at viede, da erre vi tilfrids, at du for hver rosenobler tager fire gamble daller, som och at du fremdelis herefter udi tolden opber reinske gilden efter, som til des sked er oc forskrefvit staar.

[1] *Omtrent disse ord må være udeladte, se åb. brev 1570 15. decbr. (no. 62) om tarif for tolden i Øresund § 3.*

243.

1581 28. maj. (Frederiksborg.) *Missive til Kresten Vind, lænsmand i København, om kun at levere vogne til dem, som møde med kongens pasbord, og at sætte dem i det blå tårn, som med trodsige ord forlange vogne uden ret.*

Sæll. tegn. 14, 464.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis der kommer mange bode af vore hoftienner och andre, som hoes deg fordre om vogne, endog de icke hafve vort pasbord, ei heller udi vor bestilling er afferdiget och bør med vogne at befordris, en part och med trodsige ord och pukken understa dennom at ville hafve vogne, som dog ingen besked der paa hafve, da bede vi deg och alfvorligen befalle, at du endeligen [vil] vere fortenkt udi efter dene dag aldelis ingen vogne at udlaane til nogen, e hvem som helst det vere kand, uden de hafve vort pasbord med vor egen hand underskrefvit, saa frambt vi icke det skulle vide hoes deg, och dersom nogen deris tienere eller af vort egit folk fordrister seg til herefter, som tilforn sked er, at komme med trodsige eller ukvems ord och fordrer om

vogne, och de icke hafve vort pasbord, at du da lader denum indsette udi det blaae torn, indtil du derom fanger videre besked.

244.

1581 2. juni. (Kronneborg.) *Åb. brev om, at de fire markeder, som hidtil have været holdte til hver vor frue dag om året i Bosted i Bjære herred i Skåne, efter herredsmændenes begæring skal afskaffes på et nær, som holdes Mariæ bebudelses dag; hvis nogen herefter holder marked der de andre dage, skal han straffes, som ved bör.*

Skånske reg. 1, 365.

245.

1581 5. juni. (Kroneborg.) *Åb. brev til herredsskriverne over al Skåne om at besegle tingsvidner og domme sammen med herredsfogderne.*

Skånske tegn. 1, 248—9.

Vi komme udi forfaringe, at der udi landit sig tildrager stor uskickelighed med hvis tingsvidner och domme, som ganger och afsigis til tinge, af dend orsage, at herritsfogederne til des hafve allenist under deris egen signeter gifvit beskrefvit, hves udi saa maade inden tinge er gangit och afsagt; da paa ded dermed kand gange skickeligen til, och at ingen skal kunde hafve sig med bildighed imod saadane beseglinge at beklage, bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at i retter eder efter med herritsfogeterne, hver udi ded herrit [i] ere skrifvere udi, at besegle hvis domme tingsvidner och anden del, som der af tinge udgifvis; her efter i eder kunde vide at rette, saa frampt i icke derfor ville stande til rette.

246.

1581 5. juni. (Kroneborg.) *Åb. brev til bønderne over al Skåne om, at de på grund af den store*

uskikkelighed, som tildrager sig med tingsvidner og andet, der inden tinge og andet steds forhandles, af den årsag, at en ringe part af dem selv har signeter til at besegle det forhandlede med, med det förste hver skulle lade sig udgrave og göre signeter, hvormed de kunne forsegle tingsvidner, domme, skøder eller andre breve, som de udgive; vore fogder, embedsmænd og landsdommere skulle have tilsyn (indseende) *med, at intet forhandles herimod.*

Skånske tegn. 1, 249.

247.

1581 6. juni. (Kronneborg.) *Åb. brev om, at det marked, som årlig holdes i Landskrone, og som efter borgernes beklagelse holdes på en for dem ubelejlig tid, så at det er dem mere til skade end til gavn, herefter skal holdes til hellig tre kongers dag og ikke til nogen anden tid.*

Skånske reg. 1, 367.

248.

1581 13. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev, hvorved det forbydes dem i Skåne, som vide at syde og samle salpeter, eftersom slig vare er os tjænlig og vi ellers må købe den dyrt uden riget, under forbrydelse af, hvad de have med at fare, og tilmed under höjeste straf at føre salpeter af landet uden först at tilbyde den vor befalingsmand i samme læn og lade os være den næst for en billig og skellig betaling*[1].

Skånske tegn. 1, 251—52.

[1] *S. d. udgik missive til lænsmænd i Skåne om at opkøbe salpeter og indsende den til København og at pålægge byfogderne i lænenes købstæder at have opseende med, at salpeter ikke udføres. Den 1. septbr. s. å. få lænsmændene end videre missive om at påse, at aldeles intet salpeter udføres, og ikke at tilstæde nogen at syde salpeter uden alene Kort Landgraber, der har åben bestilling som salpetersyder (a. st. 265).*

249.

1581 25. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om at det, under henvisning til, at Kort Langenberg*[1]*, borger i Væ, er antaget til at syde salpeter i Skåne, forbydes* alle och hver, e hvo de heldst vere kunde, nogen salpeter at siude epter denne dag udi Skonne eller af rigit at udføre, med mindre end at de os det tilforn tilbiuder for et skielligt och billigt verd, saa frambt de icke ville hafve forbrodt, hvis de hafve med at fare, och til med straffis der ofver, som ved bør.

Skånske reg. 1, 374.

[1] *Kaldes også* Landtgraber *og* Landtgraberg, *se s. 220.*

250.

1581 30. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev til alle, lærd eller læg, som have huse, gårde eller jorder i København, om at vi, da udenbysmænd og en part, som have vore breve på at skulle forskånes for skat, hold og slig tynge, samt nogle af adelen, som have købt eller arvet gårde i København, ville befri dem og deres gårde for slig tynge til byens befæstning og arbejde, ville,*

1. at de alle, uden hensyn til, om de ere indenbys- eller udenbysmænd, hver af sine huse og gårde efter sin indkomst og efter sin handel og vandel, skulle deltage i udgiften til byens befæstning, så længe som arbejdet på denne står på.

2. At alle, som bo i hine gårde og boder, skulle bidrage efter sin formue, hvis de ikke ville stande borgemestre og rådmænd til rette på byens vegne, hvorfor hver, som har huse, gårde og boder i København, skal holde godt, ærligt og nærigt folk deri, som kan fuldgöre den tynge, og sker dette ikke, skulle borgemestre og rådmænd have fuldmagt til at søge den i deres husleje.

3. At dog de huse og gårde, som ere tillagte professorer ved universitetet, sognepræsterne, kapellanerne,

skolemestrene eller andre kirketjænere der i byen for deres kald og embede, og som de selv bebo, skulle være fri for tynge til byens befæstning; men hvis de höjlærde eller gejstlige have købt eller arvet huse eller gårde, skulle de göre tynge deraf som andre borgere, og heri skal ingen være forskånet.

4. At borgemestre og rådmænd skulle holde denne forordning og ikke se igennem fingre med nogen, hvis de ikke ville stå derfor til rette.

Sæll. tegn. 14, 480—82.

Trykt herefter hos G. F. Lassen: Københavns befæstningshistorie s. 106—9, og O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 652—54; i uddrag hos Rørdam: Kirkelove 2, 351 efter Regesta diplom. historiæ Danicæ 2, 403.

251.

1581 30. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om udlån af kapitaler, som ere givne fattig- eller skolevæsenet i København.*

R: Sæll. reg. 1, 170—71.

A: Afskrift i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 6, 151—52.

Eptersom vi gud almechtigste til lof och ere och fattige, husarme mennisker och skolebørn udi vor kiøbsted Kiøpnehafn[1] til hielp, trøst och forfremmelse med nogen vort rigens raad och addel for nogen tid siden hafve skenkt och gifvit[2] de fattige samme steds en summa pendinge, hvilken borgemestere och raadmend der udi byen til troer hende er ofveranvorandtvordit at skulle frembdelis udsette paa rente hos deris medborgere och at tage derpaa nøigachtige pant och forvaringe, saa at forskrefne borgemestere och raadmend ligevel skulle staa derfore efter, som fundatsen derpaa giort er ydermere formelder och udviser, da efterdi en part af borgemesterne sielf saa vel som raadmend och borgerne hafve tagit af

[1] *A forbig. disse fire ord.*

[2] *Ved åb. brev 1574 28. juni, se O. Nielsen: Københavns historie 4, 10.*

samme pendinge paa rente, och de derfore hafve sat nøiachtig pant och forvaringe och paa det, at samme pant udi frambtiden for fattigdom eller anden orsage skyld icke skulle hiemmeligen selgis, pantsettis, afhendis eller udi nogre maade forvendis til nogre andre, forskrefne husarme och skolebørn til skade och nachdel, hafve vi af vor synderlige gunst och naade, saa och epter borgemestere och raadsmends udi Kiøpnehafn egen begieringe, unt och tillat . . .

1. at dersom udi frambtiden saadant sig udi nogre maade kunde hende eller tildrage, at nogen sig vilde understaa at udsette eller forpante til andre, det vere sig hvo det heldst vere kunde, nogen de gaarde, huse, jorder eller eigendomme, som nu for de fattiges pendinge udestaar, eller herepter udsettis til underpant och forvaringe, da maa och skal det aldelis ingen kraft eller magt hafve, men samme pant eller forvaringe, de fattige bebrefvede och forseglede ere, de skulle de fattige husarme och skolebørn følge for alle, e hvo de helst ere eller vere kunde, uden ald emodsigelse, til saa lenge samme pendinge blifver nøiachtigen denum betalit bode hofvidstol och rente, dog ville vi, at hvilke af vore undersotte, borgmestere, raadmend eller af borgerne, som i saa maade laaner och anammer til denum paa rente af de fattigis pendinge, at hves forvaringe, de derfore giøre, at de dend skulle giøre offentlig til byetingit, saa at hver kunde vide sig efter at rette.

2. Dersom och borgemestere och raadmend tager nogen forvaringe af nogen paa de fattigis pendinge anderledis end offentlig paa bytingit, da skal det ingen magt hafve.

3. Och dersom och saa skiede, at nogen, som hafver af samme pendinge paa rente, e hvo de heldst ere eller vere kunde, ved døden afginge, da maa eller skal deris

arfvinge eller nogen andre intet befatte denum med nogit deris efterladendis gods, føre end de, som raade for de fattigis pendinge ere tilfridsstillet och fornøiet for forskrefne pendinge, hofvidstol och rente, saa de dend først for ald anden gield eller tiltale skulle betale, dog skal de, som for samme de fattigis pendinge efter fundatsens liudelse raadendis vorder, icke misbrugge dette vort bref, deris egen gield dermed at indkrefve eller denum nogit pant tilholde, med mindre samme pendinge tilhøre de fattige och brefvene utrøckeligen derom formelde.

252.

1581 14. juli. (Frederiksborg.) *Missive til sisemestrene i en del købstæder ved søsiden i Danmark, Norge og på Gulland om, at vi ikke længere ere til sinds at unde de vismarske indbyggere den frihed, som de hidtil have haft*[1] *til i her i riget eller i Norge at indføre vismarsk øl mod en sise af 8 sk. eller 1 ortsdaler for hver tønde, således som menten nu går; de skulle derfor efter denne dag tage slig sise af vismarsk øl, som der går af Rostokker øl.*

Sæll. tegn. 14, 489.

[1] *I følge missive 1575 25. jan.*

253.

1581 17. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgemestre og råd i København om en revision af håndværkslavenes skråer*[1].

Koncept.

Sæll. reg. 12, 173.

Afskrift i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 6, 152–53.

[1] *Brevet er udarbejdet på grundlag af åb. brev 1578 22. mars, og afvigelserne ere derfor givne i anmærkningerne til aftrykket af dette ovfr. s. 86—88.*

254.

1581 27. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at det forbud mod udførsel af rug, som blev udgivet for nogen tid siden*[1]*, fordi rugen steg i pris* (den tid mange steds opstigit) *og en stor dyrtid var at formode, nu efter rådslagning med vore rigens råder, som hos os tilstede ere, atter er opgivet, da vi formærke, at rug og andet korn er vel vokset i dette år, så at det kan forhåbes, at deraf ikke skal påkomme nogen dyr tid.*

Sæll. reg. 12, 174.

[1] *Åb. brev 1580 21. septbr. og 27. novbr.*

255.

1581 4. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgemestre, råd og borgerne i Helsingborg om, at vi, da den daglige erfaring* (forfarenhed) *viser, hvad skade der kan ske i købstæderne af vådeild, fordi vore undersåtter almindelig pleje at bruge stråtag, og da de ikke have villet besinde den skade, som deres by nylig har lidt, og beflitte sig på at tække deres huse med tegl, men i almindelighed føre stråtag på husene, ville, at de skulle beflitte sig efter at betække deres huse med tegl; hvis nogen, efter at være blevet tre gange herom tilsagt og påmindet af borgemestre og rådmænd, findes deri forsömmelig, skal han straffes, som ved bör; borgemestre og råd skulle have indseende hermed, så fremt vi ikke skulle vide det hos dem.*

Skånske tegn. 1, 261—2.

256.

1581 17. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev til alle, som i Gers herred have i brug eller fæste nogen af vore og kronens åledrætter, som Arild Hvitfeld har i befaling, om, at der ikke må bruges hummer eller andet ulovligt fiskeri i Helligå, men at der skal bruges ålevåder og*

sligt redskab, som har været sædvanligt af arilds tid; dog må de to synderste drifter, som ikke kunne fordærve nogen oven for dem, bruge hummer eller våder.

Skånske tegn. 1, 263.

257.

1581 1. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod, at der sydes salpeter i Skåne, Halland eller Bleking af andre end kongens salpetersyder, eller udføres salpeter der fra.*

Skånske reg. 1, 377.

Eptersom vi nogen tid siden . . . *(henvisning til åb. brev 1581 25. juni no. 249)* . . . och vi nu komme udi forfaringe, at udi forskrefne vort land Skonne skal vere mange, som siude salpetter och det forskrefne vort forbud uanset udføre af landet, och icke allene samme salpeter os icke ville tilbiude och unde, men och Kort Langenberg, som vi vor bestilling herom epter, som forskrefvet staar, gifvit hafve, giøre forfang och afbrek, hvor hand forskrefne salpeter kunde samble, da epterdi vi self behøfve til vor och rigens behof, hvis salpetter, som i saa maade kand siudis,

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbudit nogen anden epter denne dag at siude salpetter udi forskrefne vort land Skonne, Halland eller Bleginde end forskrefne Kort Langenberg alene, end mindre ded nogen vere tilladt nogen salpetter af landit at udføre.

2. Fordrister sig nogen til heremod at siude salpetter eller och nogit af landet at udføre och vore lensmend eller och Kort Langenberg dennom dermed kand betrede, skulle de dennom anholde och forskrefne salpetter til os at vere forbrodt.

3. Bedendis och biudendis vore lensmend, at i alfvorligen holder derofver och icke tilsteder nogid heremod at giøris enten med salpetter at siude eller af landit at ud-

føre, men forskrefne vor salpettersiuder her udinden udi alle maade handhafver, forfördrer och til ded beste forfremmer [1].

[1] *Dette pålæg blev særlig indskærpet lænsmændene ved et missive af s. d. (se ovfr. s. 213); i dette kaldes ovennævnte salpetersyder* Kort Landtgraber *og* Landtgraberg.

258.

1581 3. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om instruks for tolderne ved Øresundstolden.*

Sæll. reg. 12, 177.

Eftersom Hendrik Mogensen, Frederik Leyel, David Hansen och Morten Jensen ere af os betroet och tilskickit at vere vor toldere och toldskrifvere udi vor kiøbsted Helsingøer vor och rigens told och rettighed, som falder udi Sundet samme steds, at oppebere, som de och samme befalning en tid lang til des efter deris ed och plicht forestaait hafver, da paa det dermed maa herefter des skickeligere handlis och forholdis bode emod os och for denum sielf indbyrdis, och efter at de alle hver och samptlig ere os med lige ed och plicht tilgifven och forplichtet, de ochsaa sambtlig skulle giøre os rede och regenskaf for ald indtegt och udgift af tolden och svare dertil, som det sig bør, hafve vi for got anset och ville det saa holdit hafve,

1. at de samptligen skulle oppebere forskrefne told och alt, hves de udi saa maade til told opberendis vorder af guld, sølf och daler, da skulle de strax samptlig indlegge udi dend kiste, som til des dertil brugt er och nu er ferdig giort, hvilken kiste udi guod forvaring skal indsettis paa vort slot Kroneborg, och skulle saa vel forskrefne vore toldskrifvere som tolderen, hver denum til forskrefne kiste hafve sin laas och nøgel, och naar nogit der af skal udtagis saa vel som nogit skal der udi indleggis, da skulle de alle och hver med sine nøgle vere til stede samptlig der ud at tage eller der indlegge.

2. Skulle och hver hafve och holde regenskafsbog och registere paa ald forskrefne indtegt och udgift af tolden ren, klar och ustraffeligt.

3. Sammeledis om vi nogit hos denum lader forskrifve eller af tolden lader nogit opbere, skulle vi det hos denum samptlig forskrifve och af denum samptlig anammis och oppeberis, och de samptlig hafve vor kvitantze derpaa at fordre.

4. Hvilken forskrefne forordning vi af vore toldere och toldskrifvere endeligen udi alle maade, som forskrefvit staar, ville holdit, anset och efterkommit hafve efter deris ed och plicht, de de os plichtige ere, och som de ville svare derfore til rette.

259.

1581 5. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om erlæggelse af havnepenge for benyttelse af havnen ved København.*

R: Sæll. reg. 12, 177—79.

O: Original udfærdigelse på pergament i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatarium 1, 479—81.

Eptersom vore undersotte, borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Kiøpnehafn paa deris byes och menige indbyggeris vegne samme steds hafve for os ladit berette, hvorledis at hafnen der for byen det ene aar mere end det andet forfyldis och egien stoppis for denum, dend tilseglendis och handterendis mand, som med deris handel och kiøbmandskab besøger deris by, saa vel til skade som denum, och deris medborgere, och de icke formaa samme deris byes haufn paa deris omkost och bekostning ved magt at holde, icke heller de hafve nogen hielp af hves fremmede eller udenbyes skibe och gots, som brugger handel och vandel der udi byen, och derhos gifver til kiende, at hvor de och deris medborgere kommer enten inden eller uden rigit, da besveris de med alle hande

paaleg och tønge af deris skibe och gods at udgifve med hafnependinge, bropendinge och anden slig udgift, da paa det at haufnen och seigladsen til Kiøpnehafn kan saa møggit des bedre holdis ved magt, saa vel den udlendiske tilseglendis och handterendis kiøpmand som de indlendiske til gaufn och bedste, hafve vi giort der slig en skik och forordning paa, som vi ville al tid herefter der holdis skal, til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder,

1. at hvilken af vore undersotte, skippere eller kiøbmend her udi rigit eller af vort førstendom Slesvig eller andre vore egne undersotte, som besøger Kiøbnehafn med deris skibe, skuder och gods, da skal hver skipper vere forplichtet til gode rede at gifve af sit skib eller skude af hver lest, som det kand bere, beregnit tolf tønder paa lesten, en pending til haufnependinge, och kiøbmanden udi lige maade skal gifve af godsit for hver dalers verd en pending til hafnependinge, hvad som heldst gods, vare eller tømmerlast, det kand vere, som de hafve med at fare, intet undertagit.

2. Men hvilke udlendiske skippere eller kiøbmend, som med deris skibe och vare kommer der ind for Kiøpnehafn at handle och vandle, de skulle gifve af deris skibe och gods til haufnependinge lige saa møggit, som vore undersotte udi hver deris steder, hvor samme fremmede kunde hafve hiemme, til haufnependinge [maa gifve][1] af deris skibe och gods i alle parter, och som udi samme steder emod vore undersotter i lige maade emod deris hermed at forholdis.

3. Och samme haufnependinge skulle borgemestere och raadmend der udi Kiøbnehafn lade oppebere, derpaa lade holde klare register och derefter denum egien aarligen lade forvende paa byens haufn at forbedre och til intet andet nøtte eller brug at udgifvis eller forvendis, och for

[1] *Således O.*

samme pendinges udgift, vere sig enten til bygning eller anden bekostning paa haufnen, derfore saa vel som for anden byens indkompst och udgift skulle de lade byens kemmener giøre aarligen gode rede och regenskab.

4. Ti bede, biude och befalle vi alle denum, e hvo som heldst de ere eller vere kunde, saa vel indlendiske som udlendiske, som med deris skibe och gods besøger Kiøpnehafn, at udgifve och fuldgiøre slig rettighed til byens haufn at holde ved magt efter, som forskrefvit staar, saa frambt at de icke ville stande derfore til rette, som det sig bør.

5. Dersom och nogen indlendiske eller udlendiske fordylger nogit af sit gods och icke giør sielf tilmanet dend rettighed, deraf til Kiøpnehafns by och haufn efter, som før er rørt, da skulle, hvilke dermed befindis och nøiachtigen kand ofverbevisis, hafve forbrut hves skib och gods, de hafve med at fare.

6. Dersom det och i lige maade befindis, at nogen af de indlendiske tager denum fremmit gods til, paa det at de dermed kunde betage och formindske byen denne bevilgede hielp til haufnen at holde vid magt, da skal dend, som indlendiske [er], straffis som en falskener och hans gods och hofvitlod at vere forfalden til os och byen, och dend fremmede i lige maade at straffis paa skib och gods saa møggit, hand hafver med at fare.

260.

1581 20. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Helsingborg læn om, at det — eftersom det* der udi lenit skal fast uskickeligen tilgaa, saa at hos en part herridstingene holdis krogerhuse och ølsal, hvor bønderne, som skulle søge ting, sette dennom til drik, druckene och ubeskeden komme til tinge, ofverfalder hver anden med ubekvem skendsord, deraf tit och ofte foraarsagis mord

och mandrafve, *samt da* en part bønderne, naar predicken och anden gudstienniste udi kirkerne der paa landsbyerne skal holdis, understaa dennom paa kirkegaardene at bruge deris skiøtteri och anden utilbørlig och motvillig handel och tumult — *skal være forbudt at holde kroer eller ølsalg hos herredstingene eller bruge skytteri eller anden modvillig handel og tumult den stund, da guds ord og tjæneste prædikes i kirkerne under straf, som ved bör. Hermed skal vor lænsmand på Helsingborg have flittigt indseende.*

Skånske tegn. 1, 271.

261.

1581 20. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgerne i Lund om under forbrydelse af deres* jordsmonne *og ejendom at bygge og forbedre de mange forfaldne gårde og huse samt øde jorder og byggesteder, der ellers ligge belejligt, men nu ere ubyggede, så at der deraf ikke gives kongelig, borgerlig og byens tynge og de andre borgere des mere besværes.*

Skånske tegn. 1, 270–71.

262.

1581 5. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Roskildegårds og Skjoldenæs læn om nye bestemmelser om hundeholdet*[1].

Sæll. tegn. 14, 518–9.

[1] *Brevets afvigelser fra åb. brev 1579 20. juni ere angivne i anmærkningerne ved dette.*

263.

1581 1. novbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om fremmedes handel i Helsingborg.*

R: Skånske reg. 1, 382.
K: Koncept.

Eftersom vore undersotte, borgemestere, raadmend och menige borgere udi vor kiøpsted Helsingborg hafve

underdanigst gifvit os til kiende, hvorledis de storligen besvergis och giøris forhindringe paa deris neringe och bierringe emod deris previlegier och friheder, som dennom af frembfarne konninger her udi Danmark naadeligen unt och gifne ere, och af os sambtykt och stadfest udi saa maade, at om torfvedage och naar axelstorfve holdis der udi byen understaar sig mange fremmede kiøpmend, bønder och andre, som icke er der boendis och holde byes tynge och besverringe at bruge deris handel med kiøb och sal och indbyrdis under hin anden handeler och forvegseler deris gods och vare med anden usedvanlige handel och forprang, de bruge, borgerne och indbyggerne sammesteds til skade och afbrek,

1. da ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbudit, alle e hvo de helst ere eller vere kunde, baade fremmede kiøpmend, bønder och andre, som om torfvedage och naar axeltorfve holdis, søge til vor kiøpsted Helsingborg, epter denne dag under hin anden indbyrdis der at bruge nogen handel med kiøb, sal och deris gods och vare under hin anden at forvegsle eller nogen anden slig usedvanlig handteringe der at bruge vore undersotte, borgerne och indbyggerne udi Helsingborg, til skade och forprang emoed deris previlegier och friheders liudelse udi nogre maade, undertagit naar almindelige markeder holdis der udi byen, da med kiøb, sal, handel och vandel der at holdis, ald dend stund samme markeder paastaar, epter som anden steds och af arrilds tid sedvanligt verit hafver.

2. Skal hermed ochsaa verre uforkrenkit, hvis privilegier och friheder vore undersotte, indbyggere udi vor kiøpsted Helsingøer, hafve och dennom ere bevilgit och sambtycht, med hvis de behøfve och kiøbendis vorder udi Helsingborg til deris husholdinge och anden behof

epter, som de det til des frit nydit och bruggit hafve och derpaa udi ingen maade at giøris forhindringe.

3. Dersom nogen anden fremmede, bønder eller andre, epter denne dag fordrister dennom til heremod, om torfvedage och naar axeltorfve holdis, udi Helsingborg at brugge kiøb, sal eller deris gods at forvegsle indbyrdis under hinanden, som før er rørt, skulle de derfore stande til rette, som ded sig bør.

264.

1581 9. novbr. (Odense.) *Åb. brev om møntens beregning ved erlæggelse af skatter, jordskyld og landgilde.*

Sæll. tegn. 14, 531—32.

Epterdi vore undersotte, borger[e] och bønder her udi rigit, denum tit och ofte for os hafver beklagit fast at besvergis epter dend myntes forandring och ordning, som nogle aar siden forleden giort och forordnit[1] er, udi kiøb, sal, handel och contract at holdis skulle udi saa maade, at hver markstycke skulle beregnis for 8 sk. eller 1 mrk. danske, hver 8 sk. stycke for 4 sk. och saa framdellis mønten dobbelt beregnit, da epter[di] vore undersotte, borgere udi byskatter och jordeskylde och bønder udi gesteripendinge och anden pendingeskyld, ere besvergit dobbelt at mue gifve, saa at hvor tilforn er gifvet 3 mrk., hafve [de], siden forskrefne forandring giort er, motte gifve 6 mrk., som før gik, och lige saa fremdellis udi alle pendingeskyld dobbelt op hafve mot fornøige, hvilkit denum skulle vere til største besvering, da hafve vi dend leilighed med vore rigens raad beraadslagit och ofverveigit och epter deris raad och betenkende for got anset, sambtøkt och hermed endeligen det saa ville forordnit och holdit hafve udi byskatter, jordeskyld, gesteri, ervitspendinge eller anden slig borgere eller bønders pendinge-

[1] *Ved åb. brev 1572 16. juni.*

skylde, at udi stedit, hvor nogen, før forskrefne myntens forandring er giort, udi nogen slige skylde och udgift hafve gifvit 3 mrk. skulle herepter gifve 4 mrk. danske, som før gik, eller en guod, enkinde daler och derofver icke besvergis, och udi saa maade frambdelis beregnis, saa for hver 3 sk., tilforn udi slig udgift er gifvit, nu skulle gifvis 4 alb., hvilken forskrefne forordning vi udi alle maade epter, som forskrefvit staar, ville holdit hafve udi alle borgernis byskatter eller jordeskyld och bøndernes aarlige pendingeskylde, hvad nafn det nefnis kand, och forskrefne vore undersotte, borger eller bønder derofver icke ydermere at skulle besvergis udi nogre maade, ti bede vi och biude vor rentemester saa och alle fougider och embitsmend, at de paa vore vegne holde herofver, som det sig bør, och emoed vore undersotte udi kiøpstederne och vore och kronens egene bønder och tienner, som denum befallit er, vider denum herepter at rette, och borgerne udi deris byskat och jordeskylde och bønderne udi deris pendingeskylde epter forskrefne taxering udi vort register och jordebøger at lade forandre och indskrifve och derofver heremod icke besverge.

265.

1581 12. novbr. (Odense.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at der endnu påhænger os og riget gæld uden lands saa vel som her i riget fra forleden fejde, og at vi, skönt vi have ladet det bestå med at aflægge denne gæld, for at forskåne vore undersåtter for videre skat, årlig have udgivet en stor sum til at forrente hine penge. For at riget nu kan komme til ende med den besværlige gæld, have vore Danmarkes riges råder bevilget os en almindelig skat og landehjælp af bønderne*[1] *over*

[1] *Af Halland kun halv skat, se åb. brev 1575 25. juni (no. 770—1).*

alt riget, som skal være ude inden Philippi og Jacobi dag[1] *förstkommende*[2].

Sæll. tegn. 14, 534—35.

[1] *Den 1. maj.*

[2] *Skattens störrelse sættes som i åb. brev 1578 1. juni, kun at tjænestedrenge, som ikke tjæne for fuld lön, skulle give en ortsdaler, og at der, hvor der ikke kan faas enkende dalere, må tages to lod sølv for hver daler. Opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1576 2. apr.*

266.

1581 6. decbr. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at alle, som bo i København, ere pligtige at deltage i nattevagten.*

R: Sæll. reg. 12, 194–95.

O: Original udfærdigelse på pergament med kongens segl i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 481–82.

Epter[som] vi komme udi forfaring, hvorledis mange af vore undersotte och indbyggere udi vor kiøbsted Kiøpnehafn, en part, som ere udi vor tienniste och bestilling, en part, som hafve vor[e] frihedsbrefve for skat och slig tønge, denum understaa dermed at ville holde sig fri for dend omgangendis vacht, som natteligen holdis der udi byen denum saa vel som andre borgere och menige mand der udi byen til gaufn och bedste, derofver samme nattevagt falder borgerne samme steds, som dend opholder, til des støre besveringe och fororsages deraf, at en part findis uli[u]dige och uvillige til deris anpart udi forskrefne natvagt at fuldgiøre byen och menige bysens indbyggere for ildebrand, tiufveri, mord och alle honde vode och skader, som tilfalde och paakomme kunde, til største fare, da efter at vi af øfrigheds christelig omsorg och betenkende hafve ført til sinde, hvad magt derpaa liggendis er, at samme natvagt med flid holdis vid lige, mord, manddrab, tiufveri och slig anden ulyst, synd och last dermed at hindre och afvende och skadelig ildebrand[1] at vogte och forekomme, och efterdi samme vagt sker och

[1] *O:* ilde.

holdis alle byens indbyggere dend ene saa vel som dend anden til gaufn och bedste, rolighed och sickerhed[1], hafve vi achtet det udi sig sielf billigt och ret at vere, at dend ene saa vel som dend anden samme natvagt skulle hielpe at holde vid macht, och derfore det saa endeligen for got anset, at herepter al tid alfvorligen ville holdit hafve,

1. at alle de, som boe udi vor kiøbsted Kiøpnehafn, vere sig de kunde vere udi vor tienniste eller hafve vore frihedsbrefve eller och andre, e hvem de vere kunde, ingen undertagit, skulle hver epter sin efne och formue, och efter, som det denum ordentlig tilkommer, tilhielpe at holde eller holde lade vagt om natten efter, som det til des eblant borgerne samme steds hafver verit sedvonligt, och aldelis ingen derfore vere fri och forskonit.

2. Ti bede vi och biude alle denum, som boe udi vor kiøbsted Kiøpnehafn, serdelis denum, som nu ere udi vor tienniste eller hafve nogen vor frihedsbref, saa och alle, som herepter kommendis vorder, udi Kiøpnehafn, at de retter denum epter at fuldgiøre och opholde deris vagt epter, som forskrefvit staar, lige ved deris naboe och gienbo under dend brøde och faldsmaal til os och byen, som andre borgere, der deris vagt forsømme eller icke holde ville, forbryde och mue gifve.

3. Sammeledis bede vi och biude borgemestere och raadmend udi vor kiøbsted Kiøpnehafn, som nu ere heller herepter kommendis vorder, at de hafver god tilsiun med forskrefne natvagt der udi byen, at dend holdis med gode duelige, føre karle och med gode ve[r]ger[2], som det sig bør, och at der udinden intet forsømmes, saa och at de med aldeles ingen se[r][3] egennom fingre eller for samme vagt at holde lader blifve forskonit, uden det sker med vor synderlig tilladelse, saa frambt de icke ville staa os

[1] *O:* skickelighed.
[2] *Således O; R:* vegter.
[3] *Således O; R:* ses.

derfore til rette, men sig herefter i alle maade vide at forholde och herudinden saa vel som udi andet deris byes gaufn och bedste vide och ramme, som det denum bør.

267.

1581 12. decbr. (Kronneborg.) *Åb. brev om, at det marked, som holdtes i Væ st. Povelsdag*[1], *og som vi for nogen tid siden afskaffede, atter, da afskaffelsen skal være til skade for bønderne der omkring på det, som de skulle købe til deres huses ophold eller have at afhende, må holdes st. Povels dag til gavn og bedste for bønderne så vel som for borgerne, dog vor og kronens told og rettighed uforkrænket.*

Skånske reg. 1, 584.

[1] *Den 25. jan.*

268.

1581 15. decbr. (Kronneborg.) *Åb. brev til borgemestre, rådmænd og borgere i Odense om, at vi, da vi forfare, at ingen eller ganske få have rettet sig efter vort åbne brev om . . . (åb. brev 1579 10. oktbr.) . . ., således, at endnu mange gode pladser ud til gaden og torvet findes ubebyggede og øde, ville have påmindet og påbudt ejerne af disse pladser, særlig af dem ud til torvet, at de inden den i hint brev satte tid skulle sætte god købstadbygning med tegltag på hine øde byggesteder, hvis der ikke skal fremfares imod dem efter den pligt, som vort förste brev om formælder.*

Fynske og smål. tegn. 1, 245–46.

269.

1581 15. decbr. (Kroneborg.) *Åb. brev om ordenen med markederne i Odense.*

Fynske og smål. reg. 1, 299.

Eptersom til des udi de almindelige markeder, som ere holden udi vor kiøpsted Odense, stoer uskickelighed er tildragen af dend aarsage, at de fremmede och uden-

byes mend, som forskrefne markeder besøger, hafver med kramboder, gods, vare, heste, øxen, fe och kveg forfylt alle gaderne och strederne, epterdi intet bekvem marked-sted samme steds hafver verrit, och vi nu derfore hafve forordnid och gifvit dend plads, som hyldingen stod paa, til et torfve, da paa det slig uskickelighed, som til des til forskrefne almindelige markeder udi Odense verrit hafver, maa afskaffis, ville vi,

1. at hvilke samme market herepter med heste, øxen, fe, kveg och andet slig fened besøger, de skulle det holle uden for Odense och icke udi byen epter, som udi andre velordnede steder til slige markeder er brugeligt; disligiste skulle och hvilke, som forskrefne markeder eller torge-dage udi Odense med kramvare, korn och andet sligt førendis gods besøger, de skulle denum holde och det føre paa forskrefne plads, som til et torg samme steds er forordnit, och icke paa gaderne eller nogen anden steds der udi byen, dog vor och kronnens told och rettighed hermed uforkrenkit.

2. Saa frambt nogen fordrister sig til heremod at giøre, de da icke ville hafve forbrut, hves de hafve med at fare, och straffis, som ved bør.

270.

1581 16. decbr. (Kroneborg.) *Åb. brev om forhöjelse af sisen på vin, som sælges i Helsingør, og om forbud mod, at rinskvin udsælges af andre end byens almindelige kælder.*

Sæll. reg. 12, 197—98.

Epterdi vi forfare, at borgemestere och raadmend her udi vor kiøbsted Helsingøer skal paa deris bestillings och embits vegne hafve en saare ringe ting for deris umage, och som det tilbørligt er, at hver stads indbyggere deris borgemesters och raadmends tienniste och umag, som de bør och skulle hafve for deris borger denum til rette at holde,

hielpe och handhafve, at betenke och belønne, och det derfore hafver verit sedvonligt, at til des behof er gifvit en mark af hver ame vin, her udi byen selgis och udtappis, da hafve vi det saa for got anset och ville endeligen forordnit och epterkommit hafve, at forskrefne borgemestere och raadmend her udi Helsingør paa deris befalnings vegne herepter skulle gifvis en mark, som nu gaar af hver amme vin, som her udi byen af borger udi deris huse selgis och udtappis, hvilken mark borgeren, som samme vin selger, skulle udgifve och fornøie; ti bede vi och biude alle borgere och indbyggere her udi byen, som selge och udtappe vin, at de gifver och fornøier til forskrefne borgemestere och raadmend her samme steds en mark, som mønten nu gaar, af hver ame vin, de udi saa maade, som forskrefvit staar, udi deris huse udtappis och afhendendis vorder, saa frambt de icke derfore ville lide tiltal och skade.

Sameledis efterat vi hafve forordnit och befallit borgemestere och raadmend at skulle holde en almindelig vinkielder her udi byen och dend al tid bespisit med god rinskvin och anden drik, saa at vore hofsinder saa vel som borgerne eller fremmede for et skiellig kiøb kunde bekomme det, som got vor, och de hafve underdanigst gifvit os til kiende, at de anvende møggen omkostninge derpaa och hafve møggen forhindringe, forprang och skade deraf, at andre borgere udtappe rinskvin udi potter eller kandertal uden hus at forselge udi det, at naar de hafve skaffit denum en temmelig forraad af vin, maa samme vin blifve liggendis, och de dend icke kunde selge for dend forprang af borgerne, der udinden sker, da ville vi, at ingen borgere, som hafve rinskvin, maa dend udtappe udi potter och kander tal uden hus at forselge; saa frambt nogen deremod giørendis vorder, de da icke ville hafve forbrot samme vin, der tappis af til os och kronen, dog

skal hermed icke vere forment nogen borgere at selge hel eller half amme eller udi sit egit hus at fortappe til sin egen och sine giesters behof.

271.

1582 6. jan. (Frederiksborg.) *Missive til dr. Povl Madsen og borgemestre i Helsingør om de tider, på hvilke der må holdes sögnedagsprækener i Helsingør.*

Sæll. tegn. 15, 8.

Epter vi ere kommen udi forfaring, at med de predicker, som om søgnedage sker der udi vor kiøpsted Helsingøer, icke holdis epter dend gieslich ordinantz, som her udi riget giort er, men at dend tydske predicken skal ske om tisdagen och om toersdagen och de andre dage at skulle holdis danske predicken, och endog ordinantzen[1] medfører alle søgnedagis predicken udi kiøpstederne ordentlig skulle holdis och skie om ottensdagen och om fredagen, om hvilken eders byes ordning och skik vi før nu sidste gang, vi vaar paa vort slot Kroneborg, aldellis intet hafve vist, ei heller noget i de maade ville tillade emod ordinantzen, da bede vi eder och ville, at i forordner, at der udi byen saa vel som udi andre kiøpsteder dermed holdis epter ordinantzen och at nu strax epter dette julle helligt skickis och forordnis, at dend tydske predicken saa vel som dend danske sker om ottensdagen och om fredagen och icke tilsteder der nogit nyt at optagis emod ordinantzen och dend brug, her udi rigit er sedvanligt.

[1] *Kirkeord. 1539 bl. XXX.*

272.

1582 8. jan. (Frederiksborg.) *Missive til Lave Bek, lænsmand i Roskilde læn, om forbud mod, at der holdes gæsteri i kongens gård i Roskilde.*

Sæll. tegn. 15, 26.

Vi ere komne udi forfaring, hvorledis nogle vore undersotte af addelen, nar deris veg falder egennum vor

kiøpsted Roskild, skulle med deris heste och folk drage op paa vor gaard udi Roskild, denum der som udi en vis tilforordnet giesteherberge lade forlegge, och epterdi slig giesterie paa vor och kronens huse udi vor her faders tid . . . och endnu til des hafver verit ubrugeligt och vi icke heller ere til sinds at ville hafve vore huse, slotte eller gaarde til nogle giestehuse holdit eller anrettit, heldst eptersom vi under tiden uforvarendis kunde hende at komme saa vel did som anden steds, os da skulde vere ubeleilig at finde gaarden och gemeckerne for vor medhafvende folk och tiennere indtagene, och for anden aarsag och ubeleilighed derhoes falder, da ville vi dig hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve, at du herepter aldellis ingen, vere sig hvem de ere eller vere kunde, af vore undersotte af addelen eller deris tiennere indlader paa forskrefne vor gaard udi Roskild der at ligge om natten; men dersom du nogen af dine venner, som kunde hende did til byen at komme, vilt til maaltid opbiude paa din egen omkostning, det vere dig uforment, dog at du icke giør af vort hus noget almindelig giestehus, heller tillader nogen at komme der paa gaarden at ligge om natten ofver uden de, der hafver besked och skriftlich befalling til dig. Saa frambt du nogen anden der paa gaarden indlader at ligge der om natten, ville vi vide det hos dig.

273.

1582 30. jan. (Kroneborg.) *Åb. brev til bønderne i Kronborg og Fredriksborg læn om, at de for hver ræv og ræveunge, som bringes lænsmanden Johan Taube, skulle få en halv ortsdaler.*

Sæll. tegn. 15, 24.

Vider, at vi eder alle och hver hermed ville hafve frit fore tillad och forløfvit udi forskrefne lenne at maa udgrafve refveunger eller gamble refve med dend besked och vilkor, at hves refve och refunger, som nogen ofver-

kommer, dennum skulle de frembere och tilstille Johan Taube, vor embitsmand, eller udi hans franverelse hans fuldmechtige fougider eller slotsskrifver paa forskrefne steder, och ville vi lade gifve dend, som nogen refve udi saa maade til veie forskaffer och frembføre[r], for hans umage for hver en half orts daller, hvilke pendinge Johan Taube eller hans fuldmechtige strax skal lade fornøie, nar nogen refve ofverleveris epter, som vi hannum der om ydermere befallit hafve[1], och ville vi her hoes alle och hver strengeligen och alfvorligen forbudit hafve nogen refve, som de udi saa maade udi forskrefne lene ofverkommendis vorder, anden steds at selge eller afhende end til vor lensmand paa vore vegne, under dend straf, som vid bør.

[1] *Missivet, til hvilket her sigtes, er ikke indført i registranten.*

274.

1582 30. jan. (Kroneborg.) *Åb. brev til bønderne i Københavns læn om, at de for hver ræv og rævеunge, som bringes lænsmanden Kristen Vind, skulle få en halv ortsdaler.*

Uddrag i Sæll. tegn. 15, 24 med angivelse af, at brevet er enslydende med brevet til Kronborg og Fredriksborg læn.

275.

1582 9. febr. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at der i Korsør skal holdes ordenlig tingdag, og at byfogden skal rejse tiltale for forbrydelser.*

Sæll. reg. 12, 207—8.

Efterdi vi ere komne udi forfaring, hvorledis udi vor kiøbsted Korsøer icke er holdet ordentlich tingdag, ei heller borgemestere och raadmend at hafve søgt och siddit ting och ret med vor byfougit samme steds och udi saa maade fordrit och forhiolpit denum, som hafve nogen sager at udføre, til dom, loug och ret, som denum paa deris embits vegne burde at giøre efter recessen[1] och det,

[1] *Reces 1558 13. decbr. i sltg.*

udi andre kiøbsteder er sedvonligt, da ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forordnit, budit och befallit,

1. at der udi byen saa vel som udi andre kiøbsteder skal holdis en ordentlich visse tingdag om uggen, och skulle borgemestere och raadmend samme steds med byfougitten samme dag sidde och holde retterting och dømme udi hves sager, for denum indkommer, och forhielpe hver mand, hves loug och ret er, epter deris ed och plicht, saa frambt de icke ville stande derfore til rette.

Sammeledis efter at vi forfare, at som borgemestere och raadmend der udi byen hafve och niude, hves sagefald der samme steds falder, efter gamble previlegier, denum derom gifvit ere, da skal derofver møgen uskickelighed och modvillighed, som bedrifvis der udi byen, ofverses och icke straffis som tilbørligt, eftersom dend, det bedrifve[r], kand hafve borgemesteren eller af raadmend sig tilgifven, da ville vi dermed saa forholdet hafve, paa det modvillighed och utilbørlig handling icke skulle ustraffit udgaa och tage ofverhand,

2. at vor byfougit samme steds skal tiltale denum, som slig modvillighed bedrifve, och retten emod denum foretage, och hves sagefald som efter forfaldendis mishandling der udi byen falder, det ville vi ligevel at skulle blifve ved byen, saa vid de efter deris previlegier hafve ret til, och der udinden deris previlegier lade uforkrenkit.

Ti bede vi och biude borgemestere, raadmend och byfougit udi Korsør, som nu ere eller herefter kommendis vorder, at de denum herefter i alle maade vide at rette och forholde.

276.

1582 12. febr. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at ingen må udføres fra færgestederne, uden han har nöjagtigt pas.*

R: Sæll. tegn. 15, 29—30.
K: Koncept.
O: Afskrift efter original udfærdigelse, trykt hos Edvardsøn: Underretning om Skelskør, s. 486—88.

Eptersom vi tilforn nogle gange hafve forordnit och paaboden at skulle hafves tilsiun, at ingen paa fergestederne skulle tilstedis at ofverkomme, uden de hafde nøiachtig pasbord[1], hvorfran de vore kommen, eller slig nøiachtig besked med at fare, at dennum burde at passere, och vi nu kome udi forfaring, at dermed icke hafvis saa alfvorligt och flittigt ineseende, som det sig burde, derofver mange fremmede forreigse hiemelig her egiennum rigit uden besked och pas, som det[2] icke burde, disligiste for samme forsømmelse undvige deris straf och undkomme mange misdedere, da paa det at slig uskickelighed maa forekommis och afskaffis, och en gang for alle der udinden her udi rigit saa vel som udi andre omliggendis riger och velordnit steder maa forordnis och holdis,

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve paalagd, budit och befallit borgemestere, raadmend och byefougit udi kiøpstederne vid siøsiden och fergestederne her udi riget, dennum som nu er eller herepter kommendis vorder udi samme steder, at skulle hafve et flittigt och grandgifveligt opseende med, at aldellis ingen epter denne[3] dag kommer ofver fergestedit, uden de hafve nøiachtig pasbord och bevis, hvorfran de ere kommen, eller slig beskeden med at fare, at dennum bør at passere, och nar nogen kommer til fergestederne, som ere komene hid ind udi rigit eller achte denum ud[4] af landit, da skal borgemestere, raadmend och byefogd grandgifveligen forfare och bespørge om hans leilighed, hvorfran han er kommen och hvort heden hand sig achter och hvad hans

[1] *Miss. 1563 10. juli, 10. septbr. og 1. novbr.; 1566 21. jan.; 1570 4. apr.; åb. brev 1569 23. mars.*
[2] *Således og K; O:* de.
[3] *Således og K; O:* Thomæ.
[4] *Således og K; O:* och.

bestilling och verfving [er], och dersom hand icke hafver nøiachtig pasbord, da skulle borgemestere, raadmend och byefougit hannum anholde och det gifve deris lensmand samme steds paa vore vegne til kiende, at hand ydermere om leiligheden kand forfare och siden der udinden forordne.

2. Hvis och nogen synderlig gesanter eller andre forneme personer did[1] ankomme, som ville hid ind udi riget eller af landit och icke hafve vor egne eller vor rentemesters, Christoffer Valkendorfs, vor mand och raads pasbord, da skulle borgemestere, raadmend och byefougit hannum eller dennum opholde[2] och gifve det lensmanden samme steds til kiende, at hand derepter os eller vor rentemester udi vor fraaverelse derom kand lade vide.

3. Skulle och menige borgere udi kiøpstederne vid siøsiden och fergestederne vere forplicht, at nar nogen slig fornemme fremmede personer eller andre, som enten komme hid ind udi riget eller achter dennum he[r][3] ud, hoes dennum til herberge giestendis vorder, da deris nafn at lade opskrifve och det frembere och til kiende gifve borgemester och byefougden, at de fremdellis om deris pasbord och leilighed kunde bespørge eller det deris lensmand kunde lade vide.

4. Dersom och borgemester, raadmend och byefougit denne vor forordning icke epterkome och icke hafve her udinden dend tilbørlig indseende, men nogen herofver for deris forsømelse uden tilbørlig besked stedis ind eller ud af rigit ofver fergestederne, da skulle de derfore straffis som de, vor forordning, bref och mandat icke hafve haft udi acht, och vide sig derfore vor høigiste unaade.

5. Findis och nogen borgere, som sin gieste[4] for-

[1] *Således og K; O:* hid.
[2] *Således og K; O:* anholde.
[3] *Således O; KR:* hen.
[4] *Således og K: O:* sine poster.

dylger och icke angifver borgemester, raadmend och byefougit, som forskrefvit staar, da skulle de i lige maade straffis derfore paa deris gods och boslod til os och byen.

277.

1582 12. febr. (Kronenburgk.) *Åb. brev om størrelsen af lastegælden*[1], *som skal erlægges i Øresund af ballastede skibe, og om den kurs, til hvilken rosenobler skulle modtages ved betaling af Øresundstold.*

Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl i Dske. kancellis arkiv.

Nach dem sich die kosten und ausgaben als wir zu erhaltung der freien schieffart und handtierung in und durch unser pes und ströme aufzuwenden durch die sorgliche leufte, so sich hin und wieder ereugen und sehen lassen, teglich heufen und vermeren und sich derwegen gebueren thut, das dieselbigen von denjenigen, so sich dessen mit zu erfreuen haben, in etwas auch mit getragen werden, als haben wir demnach geordnet und gesetzt, bevelen auch dorauf hirmit unsern zolsverwaltern im Oresund und wollen, das ihr nach dieser zeit von einem jeden ballast schief, so in unsern Oresund ankumpt und entweder ganz und alle oder auch neben andern guetern auf etzliche last beballastet, von einer jeden last solcher ballast, so weit sich die in jedem schiefe erstrecken, einen ort eines talers zu lastgelt entrichten lasset, und solchs ohne einigen abgang des gewönlichen rosennobel und andern verordenten lastzollens, so von den lasten, die mit guetern angeladen, gegeben werden, und weil wir dan auch an dem rosennobel golde, wegen der vielfaltigen auf- und absetzung desselbigen mergklichen schaden befinden, so ist gleichsfals unsere meinung und bevel, das ihr den rosennobel nicht höher als vor viertehalben taler und einen ort, das ander golt aber, so irgent entrichtet

[1] *Nærmere bestemt ved åb. brev 12. mars s. å.*

werden mochte, jedes in seinem geburlichen werd, wie genge und gebe, annemet und berechnen lasset.

278.

1582 17. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at vore undersåtter, som bo i Kongsbak, hvis nedlæggelse*[1] *som købstad skal være til skade og afbræk for de omboende bønder, atter må nyde købstadsret, holde torvedage og alle lovlige markeder, som ere blevne holdte der tilforn, för købstadsfriheden blev dem betaget, dog skulle de holde til købs humle, stål, salt, klæde og andre varer, som bønderne have behov, og bruge ret mål, vægt, måde og alen.*

Skånske reg. 1, 393.

Trykt i svensk oversættelse hos Richardson: Hallandia, s. 81—82.

[1] *Åb. brev 1578 19. juni.*

279.

1582 19. febr. (Frederiksborg.) *Missive til tolderne i Helsingør og Nyborg om kun at lade de skibe fra Slesvig og Holsten passere toldfrit, som tilhøre kongens eller hertug Hanses undersåtter.*

Sæll. tegn. 15, 33.

Epterat det er at formode, at mange af vore førstendome Slesvig och Holsten saa och af Ditmersken och forskrefne vore førstendomis underliggendis øer och steder skal segle toldfri egennom vor och rigens strømme och toldsteder under det skin, som de skulle vere vore egne undersotte, och vi dog aldellis ere til sinds, ingen af forskrefne vore førstendome at ville tillade slig frihed, uden det ere vore egne undersotte och vore egne undersottis gods, som de hafve at handle och fare med, eller och de tilhøre vor kiere broder hertug Hans af Slesvig [och] Holsten, hvis undersotte vi ochsaa ere tilfrids med hans kierlighet til ere och vilge med same frihed som vore egen udi forskrefne førstendome at maa passere, da bede vi dig och ville, at du herepter hafver flittig indseende

med, hvad skibe eller gods, der kommer udi Sundit af forskrefne vore førstendome, hvilkens undersotte samme skib eller gods tilhøre, och at du aldellis herepter er fortenkt udi paa vore vegne at tage och oppebere told och lastgield af alle, som hender der udi Sundit at komme af forskrefne vore førstendome Slesvig och Holsten, Ditmersken och andre forskrefne vore førstendomis underliggendis øer och steder aldellis ingen undertagen, uden det ere vore egne eller vor kiere broders undersottes gods, och de derpaa at føre nøiachtig certificatz, lougligen giort, enten for borgemestere och raadmend udi de steder, de kunde hafve hieme, eller for lensmanden, om de icke ere boendis udi kiøpsteder, at deraf noksom befindis kand dennom at vere [vore egne eller] vor kiere broders undersotte och deris egne skib eller gods, de hafve med at fare, och vid dig herepter aldellis at rette.

280.

1582 12. mars. (Friderichsburgk.) *Åb. brev til tolderne i Helsingør, som forklarer åb. brev 12. febr. s. å. om lastegælden, som skal erlægges i Øresund af ballastede skibe.*

Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl i Dske. kancellis arkiv.

Als wir am nehisten unsern ofnen schriftlichen bevel, das von jeder last ballast ein ortstalers zu lastgelt solle gefordert und eingenommen werden, underm dato den zwelften februarii dieses laufenden jars ausgehen lassen, dabei wir dan nochmals gnedigst thuen beruhen, das wir nun dorauf uns hirmit weiter erkleren wollen, wer damit solle verschonet werden oder nicht, demnach sol solch berurt lastgeld von dem ballast vorigem unserm bevel gemes von den nachfolgenden, welche in unsern Øersund mit ballast angelangen, gefordert und eingenommen werden, als nemblich von allen stedten in Holand, Seeland, Braband, Flandern, Westfriesland und Gruningerlande; auch von

allen Pommerischen stedten ausgenommen Stettin; desgleichen von Schotten, Franzosen, Bremern, Stadischen, Lubischen, Wismarischen, Rostockischen, Königsbergischen, Rigischen und Revalischen und dan auch von unsers vettern herzogen Adolfs zu Schleswig Holstein etc. underthanen und diener, so under S. E. wonen und S. E. zustendig seind[1]. Diese nachfolgenden aber sollen mit solchem lastgelt von ballast als von jeder last ballast einen orttalers zu geben verschont bleiben, nemlich Englische, Dantziger, Hamburger, wie auch derjenigen stedte schief so da nach Bergen in unserm reich Norwegen und an andere örter mer daselbst zufuhr thun, wan sie zuruck kommen und haben ballast in und dan auch der Embder schief, so da bis daher und weitter fueren werden tach- und meursteine zu behuf unsers bawes, wie auch die Karlinger, wan die fueren steine, und andere so da fueren sement und zu Helsingør abladen zu unserm behuf. . . . Behalten uns aber hirmit frei und offen dieses alles und jedes kunftig nach unserm eigen gefallen und gelegenheit zu endern.

[1] *Jfr. missive 1582 19. febr.*

281.

1582 15. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod fiskeri i kronens fiskevande til Sølvitsborg slot.*

Skånske tegn. 1, 305.

Epter[som] vi komme udi forfaringe, hvorledis sig nogle skulle understande at bruge ulouglig fiskeri udi vort fri enemerkis fiskevand for vort slot Sølvitsborg med russer, lister och anden fiskeredskaf os paa kronens rettighed och endelis fiskeri, som hafver verit af arilds tid, til forfang och skade, da ville vi hermed strengeligen och alvorligen forbudet hafve alle, e ho de helst ere eller vere kunde, at bruge nogen fiskeri enten med russer, togger, lister eller nogen anden slig redskab udi forskrefne fiskevand til vort slot Sølvitsborg, som hafve verit vort och

kronens fri endellis fiskeri af arilds tid. Saa frampt nogen befindis der emod at giøre, de da icke ville stande der fore til rette, som det sig bør.

282.

1582 5. april. (Fredriksborg.) *Skibsartikler for de skibe, med hvilke Erik Munk skulde løbe på den rejse norden om Vardøhus.*

R: Sæll. reg. 12, 222—29 ɔ: skibsartiklerne for Erik Munk af 1582 5. apr.

C: Sæll. reg. 12, 512—17 ɔ: skibsartiklerne for Kristen Munk af 1586 31. mars.

P: Sæll. reg. 13, 100—6 ɔ: skibsartiklerne for Peder Munk af 1589 26. avg.

M: Sæll. reg. 13, 138—44 ɔ: skibsartiklerne for Peder Munk af 1590 9. apr.

E: Sæll. reg. 13, 182—89 ɔ: skibsartiklerne for Peder Munk af 1590 14. maj.

A: Sæll. reg. 13, 319—25 ɔ: skibsartiklerne for Alexander Durham af 1593 31. apr.

B: Sæll. reg. 13, 387—92 ɔ: skibsartiklerne for Børge Trolle af 1595 14. maj.

H: Sæll. reg. 15, 30—35 ɔ: skibsartiklerne for Hans Könnink af 1605 19. apr.

U: Dske. mag. 1, 211—217 ɔ: skibsartiklerne for Mogens Ulfeld af 1611 3. apr.

Skibsartiklerne af 1582 stemme i det hele overens med de forhen sidst udstedte af 1568 17. maj. Af disses bestemmelser fattes kun §§ 60—61 foruden §§ 66—68, der angå forbundet med Lybækkerne, medens artiklerne af 1582 kun har en helt ny §, nemlig § 27. I øvrigt følges de ad § for §, kun af og til med nogen afvigelse i rækkefølgen, og det er forholdsvis kun få tilsætninger eller nærmere bestemmelser, som gives i artiklerne af 1582. Det er derfor anset for unødvendigt i aftrykket nedenfor ved hver § at henvise til den tilsvarende i artiklerne af 1568, da denne vil kunne opsøges uden videre besvær.

De følgende i årene 1586—1611 udstedte 8 redaktioner af skibsartiklerne stemme endnu nærmere med artiklerne af 1582, og det er derfor anset for rigtigst at behandle dem her alle under ét. De vigtigste afvigelser bestå gærne i udeladelse af flere eller færre af §§, medens ingen nye

ere komne til. De nedenfor anførte varianter ere derfor også temmelig betydningsløse, hvilket i endnu höjere grad gælde de forbigåede, der kun ere små stilistiske afvigelser mellem redaktionerne.

Vi hafve forordinerit Erik Munck at løbe med noger vore galleier udi Vestersøen och denum at hafve udi befalling och derofver verre amiral ofver forskrefne galleier, skibsfolk og krigsfolk, och derfore hafver christeligen forfattid disse efterskrefne artikle, hvor epter vort krigsfolk alle och hver serdellis, det verre sig vor amiral, lutenant, høfvitsmend, landsknechte, bodsmend, skulle hafve at rette sig epter, hvilket vi alvorligt ville holdet hafve.

1. Først skal alt vort skibsfolk och krigsfolk lofve och sverge os och Danmarkis rige huldskab, mandskab och tro tienniste och disse epterskrefne artikle[r] hver[1] besynderlige[n] fast och ubrødeligen at holde, som erlige krigsfolk bør at giøre.

[1] *Således og CPB; ME tilf.:* serdelis.

2[1]. Item skulle de och verre vor ameral[2] hørige, lydige och følgachtige ligesom os selfver udi egen person.

[1] *U har §§ 1 og 2 som en artikel.* [2] *H:* høfvitsmand.

3[1]. Sammeledis skulle de holde god regiment[e] och god ennighed och komme hver anden[2] til hielp udi ald nød emod rigens finder[3] ved lifstraf, som erlige krigsfolk bør at giøre.

[1] *ME har §§ 2 og 3 som en artikel.* [3] *H forbig.:* emod . . . finder.
[2] *PMEABH:* andre.

4[1]. Skal och vor amiral hafve fuldmacht och forlof at afsette[2] høfvitsmend, skipper eller andre, som ulydige findis, och egien sette och forordinere[3] andre i deris sted, saa tit som behof giøris, men ingen høfvitsmand maa afsette nogen af sin befalling eller forløfve nogen uden amiral[en]s[4] vilge och sambtycke uden merklig aarsage.

[1] *ABHU forbig. § 4.*
[2] *CME:* af at sette.
[3] *ME:* forordne.
[4] *Således CPME.*

5. Skal[1] och vore skibshøfvitsmend[2] hafve besynderlig acht och opseende[3] at lade forvare lod och krud och der udinden at[4] ramme och vide vort gaufn och bedste, saa at intet deraf spillis eller til unytte forskiudis.

[1] *PMEAU:* skulle.
[2] *H:* vor skibshøfvitsmand.
[3] *E tilf.:* met.
[4] *U forb.:* at.

6. Skal och epter gammel vis och skibsbr[ug][1] hver[2] høfvitsmand paa hver[t] skib[3] epter amiral[en]s[4] befalling[5] sette gode kvartermestere baade paa vaare och mennige mands vegne epter vore skib[i]s[6] leilighed.

[1] *Således CPMEABHU; R:* skibsbref.
[2] *H:* vor.
[3] *Således CU; ME:* hver skibe.
[4] *Således PABU.*
[5] *H forbig.:* paa . . . befalling.
[6] *MEHU:* vor skibs.

7[1]. Skal och hver skibsfolk vere deris høfvitsmand[2] hørig och lydig lige som amirallen selfver.

[1] *H forbig. § 7.*
[2] *E:* høefvitsmend.

8. Skal och vor amiral, høfvitsmand[1], skipper och kvartermester paa hvert skib hafve god opseende med kok och kellersvend och icke holde uden[2] tuo[3] moltid[4] om dagen, och skal hverie 40 mand lade sig nøige med en tønde øl om dagen och icke mere.

[1] *CEA:* høefvitsmend.
[2] *AHU:* ofver.
[3] *E:* tvende.
[4] *PME:* moltider.

9. Skal och hver kvartermester vere til stede och[1] tage vare paa, naar moltid skal holdis, och da[2] se til, at der holdis gode bordseder och at intet spildis, och epter moltid[3] skal køcken och keller[4] tilløckis och intet tappis eller skenkis uden høfvitsmandens vilge och befalling[e], och skulle bodsmendenne hafve deris frokost epter gammel sedvanne for deris arbeid och ingen anden.

[1] *U:* at.
[2] *U:* der.
[3] *P:* moltiderne.
[4] *PME:* kielderen.

10. Skal och ingen gaa i kabydsen uden kvarter-

mesteren och[1] kiellersvends vilge, och hvo som ofverfalder kocken eller kiellersvenden med ukvemsord, hand straffis under kiøllen. End giør noger nogen[2] handgierning paa denum med vred huf, dend straffis paa hans hals och lif.

[1] *PME:* eller.
[2] *U:* nøder.

11. Skal ochsaa kok, kiellersvend, skibmand, kvartermester[1] och alle andre, som hafve befalling i kieller, kabydsen eller lasten, intet bortgifve, icke heller tilstede nogen anden at gaa i lasten uden høfvitsmand[en]s[2] vilge och befalling, men findis der[3] nogen emod at giøre, da straffis hand, som befalling hafver, dobbelt, och dend anden straffis[4] epter skibsretten.

[1] *MEU:* skibsmend, kvartermestere.
[2] *Således CPMEABHU.*
[3] *P tilf.:* udi.
[4] *P forbig.:* straffis.

12. Naar[1] moltid holdis, skal ingen tage mere for sig, end hand gider opedit, icke heller tage noget med sig, naar hand gaar fra bordit; hvo det findis[2] at giøre, hand straffis derfore til masten.

[1] *PMEAH:* men; *U:* mens.
[2] *H:* befindis.

13[1]. Ingen skal sverge eller bande, bespotte eller skiende ofver[2] borde; hvo det findis[3] at giøre, hand straffis derfore til masten.

[1] *E forbig. § 13.*
[2] *M:* vid.
[3] *H:* befindis.

14. Hvo, som spiller mad eller øl, hand straffis derfore til masten.

15. Hvo, som kaster mad eller fetallie ofver[1] borde, straffis under køllen.

[1] *ME:* for.

16[1]. Hvo som sønderslar eller kaster for borde noget drickekar, hand straffis i[2] lige maade under køllen.

[1] *BHU forbig. § 16.*
[2] *E forbig.:* i.

17. Dersom det sig begifver, at vore skibe[1] opholdis

[1] *H:* vort skib.

udi søen eller[1] udi fremmede land, det gud forbiude, af storm eller uveder och brøster fetallie[2], saa mand icke kunde saa[3] rundelige spise som tilforn, da skal hver[4] skibshøfvitsmand med sin skipper, kvartermester[5] hafve fuldmacht at skicke och sette, hvorledis spisis skal udi slig nød paa vore och dend mennige mands vegne; hves[6] de saa sette och giøre, skal hver lade sig nøige med.

[1] *U forbig.:* udi søen eller.
[2] *ME forbig.:* och brøster fetallie.
[3] *U:* faa.
[4] *H:* vor.
[5] *Således RCPMEABHU; kilden:* med skibskvartermesteren.
[6] *E:* hvad.

18. Skal ingen gifvis varmt øl om morgennen[1], ei heller brød blødis[2] i øl, undertagen dend, der siug er.

[1] *M:* morgen.
[2] *MAHU:* bløt; *E:* bryt.

19. Skal bolte och jern hengis paa masten och[1] alt skibsfolk, kneckte[2], bodsmend[2], bøsseskøtter verre under deris[3] skibshøfvitsmands[4] regiment och denum rette epter artiklens[5] lydelse.

[1] *E tilf.:* at.
[2] *P tilf.:* och.
[3] *H forbig.:* deris.
[4] *MEU:* skibshøfvitsmends; *H:* skibshøfvidsmandens.
[5] *CPMEABHU:* artiklernis.

20. Inden skal veire sig at lade sig sette af mestermanden; hvo som opsetter sig emod høfvitsmanden och mestermanden[1], da straffis hand ved[2] lifvit uden ald naade.

[1] *U forbig.:* och mestermanden.
[2] *H:* paa.

21. Skal hver mand verre forplichtig ved sin ere och ed at vere amiral[1], høfvitsmand, kvartermester och alle andre, som befalling hafver, til hielp och bistand udi alle maade, om møtteri paakommer.

[1] *H forbig.:* amiral.

22. Hver mandag epter gammel skibsbrug[1], naar skibit ligger for anker, skal ret holdis; hvilken som[2] anden hafver noget[3] til at talle, da vederfaris hanum saa møget, [4]som ret er epter artiklen[5].

[1] *U:* skibsret eller brug.
[2] *U tilf.:* nogen.
[3] *ME forbig.:* noget.
[4] *U:* som hvad artiklerne foregive.
[5] *CPMEABHU:* artiklerne.

23. Hvilke[1] som raadslar eller forbinder denum til hobe tuo, tre eller flere mod vor amiral[2], høfvitsmand, skipper, kvartermester, kok eller kiellersvend, mestermand eller hans svenne, eller nogen findis[3], der giør mytteri, da straffis hand ved lifvit och kastis for borde[4] uden ald naade.

[1] *Således HU; RCPMEAB:* hvilken.
[2] *H forbig.:* amiral.
[3] *U:* befindis.
[4] *E forbig.:* borde.

24[1]. Ingen skal talle eller handle med finderne[2] mundelig eller skriftlig uden amiral[en]s[3] forlof; hvo det giør, hand straffis ved lifvit uden ald naade.

[1] *E forbig. § 24.*
[2] *U:* fienden.
[3] *H:* høfvidsmandens.

25. Skal ingen fordriste sig til at fare i land eller ligge udi lande, epter at[1] vore skibe ere udlagde[2] paa strømmen eller paa noget toug, verre sig vor amiral[3], høfvitsmend, krigsfolk, bodsmend, bøsseskøtter eller andre; hvilken det giør, hand straffis ved lifvit uden ald naade.

[1] *E forbig.:* at.
[2] *H:* vort skib er udlagt.
[3] *H forbig.:* amiral.

26. Ville [1]vi, at ingen høfvitsmand skal forløfvis at[2] fare i land lidet eller møget uden vor amirals forlof och[3] siugdom och nøden det fordrer; icke skal heller nogen fare fra borde och til anden skib eller til land uden høfvitsmandens forlof och[4] minde; hvo det giør, straffis ved[5] halsen[6] uden ald naade.

[1] *H:* vi och icke, at høfvidsmanden.
[2] *P forbig.:* forløfvis at.
[3] *H forbig.:* vor . . . och.
[4] *ME:* eller.
[5] *H:* paa.
[6] *BHU:* lifvit.

27. Icke ville vi heller, at vor amiral[1], høfvitsmend[2], skibsfolk eller[3] krigsfolk skulle drage i land for gilde eller gestebud skyld, men hver[4] at vare[5] och blifve ved sit

[1] *H forbig.:* amiral.
[2] *BHU:* høfvitsmand.
[3] *U forbig.:* eller.
[4] *H forbig.:* hver.
[5] *AHU:* vere.

skib[1] och med flid vare paa vore skibe[2] och bestillinger epter dend ed, de os svoret hafver.

[1] *H:* ved skibet. [2] *H:* vort skib.

28. Hvilken[1] hinanden slar pust eller nefvehug inden skibsborde, da straffis hand tre gange under kiøllen.

[1] *U:* Hvilke, som.

29. Hvilken som kalder hinanden horrensøn eller andre ubekvemsord inden skifsborde, hand straffis til masten.

30. Drager mand sver eller knif mod hveranden inden skifsborde, da skal hans haand egennum stingis til masten och self rifve hinde[1] ud.

[1] *U:* haanden.

31. [1]Slar mand anden saar inden skibsborde, da meste hand, som gierningen hafver giort, sin hand[2], men slar mand anden[3] ehiel inden skibsborde, da bindis dend lefvendis ved dend døde och kastis saa baade sammen ofver borde.

[1] *U:* Sammeledes slaar nogen mand saar. [2] *U:* sit hoved.
[3] *E forbig.:* anden.

32. Hvo som stieller fra[1] anden til fire sk. verd, hand henge derfore i bogsprødit.

[1] *HU tilf.:* hin.

33. Hvo som røfver eller ranner anden inden skibsborde, hand straffis derfore under kiøllen.

34. Hvo som randsager eller bespei[d]er[1] noget udi skibit, naar de ligge for anker, skal straffis af mestermanden til masten[2] uden ald naade.

[1] *R:* bespeiger. [2] *E forbig.:* til masten.

35. Hvo som sverger eller bander eller nefner diefvelen[1] dend stund, skibet er under segel, dend[2] straffis i lige maade til masten.

[1] *U tilf.:* inden skibsborde. [2] *MEU:* hand.

36. Forsømmer nogen sin vacht, hvo hand er, da straffis hand med[1] lifsstraf uden ald naade.

[1] *U:* ved.

37. Lader mand andre[1] voge for sig uden[2] høfvitsmandens forlof dertil[3] och for[4] siugdom skyld icke kand selfver voge, da straffis hand ved lifsstraf.

[1] *MEHU:* anden.
[2] *CPABHU tilf.:* hand hafver; *ME tilf.:* det er med.
[3] *E forbig.:* dertil.
[4] *ME tilf.:* stoer.

38. Kommer mand drucken paa vachten, naar vachten nogen tilfalder[1], da straffis hand med[2] lifstraf.

[1] *HU:* tilkommer.
[2] *BHU:* ved.

39. Hvo, som gaar icke til sit lussament, naar vachten er set, da straffis hand med[1] lifstraf, och skal hver høfvitsmand gaa til seng, strax vachten settis[2].

[1] *BHU:* ved.
[2] *EU:* er sat.

40. Hvo som forsofver eller forsømmer søefløgten, hand straffis første gang til masten, anden gang under kiøllen; tredie gang[1] eller[2] fierde gang da[3] straffis hand derfor[4], som ved bør.

[1] *CB forbig.:* gang.
[2] *PMEAHU:* tredie och.
[3] *E:* saa.
[4] *ABHU forbig.:* derfor.

41. Och hver skal lade sig velvillige finde til sit arbeid ved dend ed, hand svorit hafver.

42. Skal ingen gange paa koebrøggen uden de, segladsen regierer, uden amirallens och[1] høfvitsmandens befalling, naar skibet gaar under seigel[2].

[1] *HU forbig.:* amirallens och.
[2] *ABHU forbig.:* naar ... seigel.

43. Hvo som giør bulder, skrig eller rob inden skibsborde, epter vachten er set, och icke vil gifve skipper eller styrremand liud och denum, som seglatsen regierer, och giør denum uliud, naar skibet er under segel, dend skal straffis derfore, som ved bør, med lifstraf, ti det gielder skib och gods paa.

44. Hvo icke størker retten och tilhielper mester-

manden och hans svenne at giøre hver sin ret, saa ofte som nogen[1] setter sig op emod denum och icke vil lade sig straffe eller och anker och arger[2] eller ofverfalder mestermanden eller[3] hans svenne, naar reigsen er ofverstanden, for dend orsage skyld, de hafve straffit hannum och giort hanum hans[4] ret paa skibit, da skal dend skieldis och straffis som en erløs, troløs[5] skelmer och bøsvich.

[1] *U:* hand.
[2] *U forbig.:* och arger.
[3] *PMEAH:* och.
[4] *E:* sin.
[5] *U forbig.:* troløs.

45. Ingen, som pocker eller andre onde saar hafver, skal komme paa hiemmeligheden, icke skal heller nogen urennige noget skibsredskab, skiøt[1] eller andet; hvo det giør, straffis under kiøllen.

[1] *E forbig.:* skiøt.

46. Sammeledis hvo, som onde saar hafver eller bulder, skal vere forplichtig at gifve sig til kiende under dend samme straf.

47[1]. Ingen skal føre flag paa sin storemast uden vor amiral och ingen paa fokmasten uden underamiral, men naar mand søger finderne[2], da opsette saa mange, som hver hafver och vil lade sig kiende och vil søge sine[3] fiender, och da[4] føre sin flag lige ved amirallen.

[1] *H forbig. § 47.*
[2] *EU:* fienden.
[3] *E:* samme; *U forbig.:* sine.
[4] *ME:* vil.

48[1]. Naar vor amiral hand[2] opsetter det tegen, hand hafver førafskiedit med hver høfvitsmand, naar hand vil søge och[3] borde med vore och rigens finder, da skal hver och en, i floden er, vere hannum følgachtig och hver søge sinne finder och dend enne at verre hos dend anden med hielp och bistand som erlig krigsfolk, som det sig bør[4].

[1] *H forbig. § 48.*
[2] *U forbig.:* hand.
[3] *EU:* om.
[4] *PME tilf.:* med det første, mueligt er, under lifsstraf.

49[1]. Men[2] det første mueligt er, under lifstraf[3], naar som det kommer, at mand skal forfølge finderne[4], da skal ingen stryge eller forringe sinne segel, førend hand kommer finderne om borde[5], och skal ingen skipper, styremand eller anden[6] inden skifsborde befalle at stryge eller forringe seglen uden høfvitsmandens forlof och befalling ved lifstraf.

[1] *U har §§ 48 og 49 som en artikel, ME deler § 49 i to artikler.*
[2] *H forbig.:* men.
[3] *PME forbig.:* Men . . . lifstraf.
[4] *E:* fienden.
[5] *E:* til borde.
[6] *PAU:* andre.

50. Naar mand border eller mangler med finderne, skulle alle inden skifsborde, e hvem som helst det vere kand, vere velvillige[1] och rede at mangle och indfalle udi det andet skib under[2] lifstraf, och[3] hvem det icke giøre vil, skal mand strax e hiel[4] stinge [5]som sinne egen finder.

[1] *Således PMEAH; R:* velvilligen.
[2] *ME:* vid.
[3] *CMEAB forbig.:* och.
[4] *U:* igiennem.
[5] *ME:* som andre fiender.

51. Skal och bøsseskøtterne verre forplichtig at indfalde, disligist[e] at regiere seglatsen, saa ofte som høfvitsmanden denum tilsiger.

52. Hvor som nogen blifver ordinerit oppe eller nedre, da skal hand icke derfra gaa, førend hand blifver forlosit med andre, ved[1] lifstraf.

[1] *P:* under.

52. Hvad som blifver besluttit och raadslaget om finderne at søge, seglatsen eller anden ordning udi søen at holde, det skal høfvitsmanden lade skipperen[1] och styremand[2] forstaa och andre, som det bør at vide, paa det de kunde vide at rette denum epter, at ald tingist motte gaa des bedre til och holdis des skickeliger.

[1] *PME:* skippere.
[2] *ME:* styrmend; *PAH:* styrmanden.

53. Dersom der blifver nogen skot, saar eller for-

derfvit udi samme handel for vore och rigens finder[1], saa[2] hand icke kand derepter[3] fortienne sit brød, da skal hand forsørgis[4] af os och kronnen med lifvisunderholding epter hans persons leilighed, saa at hans tro tienniste skal blifve redelig[5] belønnit hannum.

[1] *H forbig.:* udi . . . finder.
[2] *E tilf.:* at.
[3] *P:* herepter; *H forbig.:* derepter.
[4] *ABU:* forsiønes.
[5] *MEABU:* rigeligen.

54[1]. Blifver nogen saar[2] inden skibsborde udi vort arbeid eller for vore finder, da skal hand holdis paa skibet [i][3] kost, men andre saar[4] och skade skal hver betalle for sig selfver.

[1] *U har §§ 53 og 54 som en artikel.*
[2] *E tilf.:* gjort.
[3] *Således MABHU; RPEC forbigår:* i.
[4] *U:* anden fare.

55[1]. Blifver nogen fangen, da ville vi hanum randsonne inden aar och dag med andre fanger eller i andre maade.

[1] *E har §§ 54 og 55 som en artikel.*

56[1]. Naar gud almechtigste[2] ved sin magt gifver vor amiral och[3] høfvitsmend[4] lycke at nederlegge vore och rigens finder, och[5] at bytte blifver vundit fra vore finder[6], da skal[7] skibenne med alt skøt, lod[8], krud, arkelie och skibsfetalli komme os aldenne til bedste, hvilket[9] vi och ville hafve holdit om alle skibe, som forøbris, saa vel om[10] koefartskibe, fetalleskibe som om orlofskibe[11], men hves andet gods, som findis inden skibsborde, det skal komme os halfparten til, ubeskorren och uformindskit, och dend anden halfve part vor[t] krigsfolk, dog at amirallen beholder dend 10. penning af alt hves[12] bytte,

[1] *H forbig. § 56.*
[2] *U:* alsommægtigste.
[3] *H forbig.:* amiral och.
[4] *U:* høvedsmand.
[5] *U forbig.:* och.
[6] *MEAB forbig.:* och at . . . finder.
[7] *U forbig.:* bytte . . . skal.
[8] *BU tilf.:* och.
[9] *U forbig.:* hvilket.
[10] *BU:* som.
[11] *U forbig.:* fetalleskibe . . . orlofsskibe.
[12] *BU:* dend.

som blifver parterit och[1] byttet emellum os och vore[2] krigsfolk, och intet mere.

[1] *U:* af.
[2] *PMEU:* vort.

57. [1]Och, hvilken af vore orlofsskibe, som først legger anden orlofsskib om borde, och samme skib blifver forøfrit, da skal samme skibsfolk beholde alt, hves som[2] samme folk berre paa sig i samme stund.

[1] *H:* Dersom forskrefne vort skib først legger.
[2] *BHU forbig.:* som.

58. Ingen skal opsla[1] eller opbryde kister, tynder, packer eller andet, som er sammen bundit, men det[2] skal holdis helt och uforrøcket til stede, [3]saa lenge det føris til amirallen[4] eller hand befaller[5] det i de andre høfvitsmends nerverelse[6] at opbryde, besés och registeris[7]. Hvem anderledis heremod giør, hand straffis derfore som for andet tiufveri.

[1] *U:* opsette.
[2] *ME forbig.:* det.
[3] *ABHU:* indtil det.
[4] *H:* høfvitsmanden.
[5] *U forbig.:* befaller.
[6] *H forbig.:* i de . . . nerverelse.
[7] *U:* opbryder, beser og registrerer.

59. Vorder nogen skib tagen med skiøt, krud och[1] lod eller anden munition, da kommer samme skibe med alt slig[2] krigsmunition os aldenne til bedste; end hves andre vare, der findis paa skibenne, det kommer os halfparten til[3], och anden halfpart kommer vore[4] krigsfolk[5] til.

[1] *PAHU forbig.:* och.
[2] *U forbig.:* slig.
[3] *P tilf.:* beste; *U tilf.:* af fetalien.
[4] *MEAHU:* vort.
[5] *H:* skibsfolk.

60[1]. Vorder och[2] nogen skib vunden, som aldeniste med fetallie ere laden, da kommer skibet os i lige maade til och halfparten af fetallien och godset[3], och dend[4] anden halfveparten[5] vort krigsfolk[6] til.

[1] *E forbig. § 60.*
[2] *U forbig.:* och.
[3] *H forbig.:* och godsit.
[4] *MBHU forbig.:* dend.
[5] *PMBHU:* halfpart; *HU tilf.:* kommer.
[6] *HU:* skibsfolk.

61[1]. Naar som nogen vore skib[e] blifver udsent med amiral, før[2] vor amiral kommer paa strømmen, och de forøfre noget bytte, da skiftes det denum aldenne emellum, som faare udløbe, och kommer icke til mennige mands bytte, dog vor amirals rettighed undertagen.

[1] *ABHU forbig. § 61.* [2] *PME tilf.:* end.

62. Hvad som vundet eller[1] taget blifver til pris och[2] bytte uden sigt eller inden sigt, siden vor amiral[3] er udløben i søen, det kommer til mennige mands bytte.

[1] *PMEABHU:* och. [3] *H:* høfvidsmand.
[2] *U:* eller.

63[1]. Hvad som vundit och taget blifver til pris eller[2] bytte i sichte eller uden sichte, deraf skal amirallen hafve dend 10. penning[3] af mennige mands bytte, hvor det[4] tagis af skibsfolket, emeden[5] och ald dend stund de ere paa dend tid under amirallens befalling enten til land[s] eller vand[s].

[1] *H forbig. § 63.* [4] *ME:* hvad der.
[2] *E:* och. [5] *U:* under.
[3] *U:* part.

64[1]. Skal ingen løbe fra floden paa bytte eller anden steds uden amirallens forlof; giør det nogen, da straffis hand derfore[2] paa sin hals uden ald naade.

[1] *H forbig. § 64.* [2] *ME forbig.:* derfore.

65[1]. Alt bytte, saa ofte at[2] noget blifver vundit, skal føris til Kiøpnehafn uforrøgt och uformindsket i alle maade och ordinerit och tilskicket 4 bytmester[e][3], vi en[4], amirallen en, høfvitsmenden en[5], dend mennige mand en, och skal alt bytte och [6]vundit gods skrifvis och forskickis til forskrefne 4 byttemester[e] och de giørre rede och regenskab derfore, saa at hver bekommer sin anpart epter, som forskrefvit staar, och icke anderledis.

[1] *H forbig. § 65.* [4] *E forbig.:* vi en.
[2] *E:* som; *U forbig.:* at. [5] *CPMEABU tilf.:* och.
[3] *E:* borgemester. [6] *U:* som vundet er, skrives.

66[1]. Alle brandskatter skal vor amiral lade giøre os regenskab for, saa møget som der blifver oppebaarit til land och vand, och dend aldenne[2] komme os til bedste.

[1] *E har §§ 65 og 66 som en artikel; ABHU forbig. denne artikel.*
[2] *PM tilf.:* at.

67. Hver[1] skibshøfvitsmand skal verre i skibit til saa lenge, at[2] hans befallingsmend, skipper, arkelimester hafve giort rede och regenskab for[3] deris[4] inventarium, och skibit er udi hafnen.

[1] *H:* vor.
[2] *PME forbig.:* at.
[3] *BHU:* derfore efter.
[4] *ME forbig.:* deris.

68[1]. Skipperen skal hafve inventarium paa hans køckentøg[2], jernfang; amirallen[3] skal hafve inventarium paa sit arkelie, och skal hand epter sit inventarium giøre der rede och regenskab fore, førend hand skillis derfra, och antvorde det fra sig[4] udi vort tøghus med klart regenskab, hvor hvert blefvit er[5].

[1] *E har §§ 67 og 68 som en artikel.*
[2] *BHU tilf.:* och.
[3] *H:* høfvidsmanden.
[4] *HU forbig.:* och antvorde ... sig.
[5] *H:* blifver.

Disse forbenefnde artickel vid[1] alle deris punkter ville vi af alle och hver besynderligen fast och ubrødeligen holdit hafve ved[1] dend pen och straf, som før er rørt[2].

[1] *ABH:* under; *U:* med.
[2] *B:* som forberørt, er; *U:* forbemeldt er.

283.

1582 6. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgemestre og rådmænd i København om at udvise løsagtige kvindfolk der fra byen.*

Sæll. tegn. 15, 44—45.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 662—63.

Epterat vi ere komne udi forfaringe, hvorledis der udi byen skal sig møgen løsachtighed, skiørlefnit, synd och last tildrage, deraf følger och foraarsagis uhørlig och uchristelig mord, at moder sin egen foster, som hun udi slig synd aflet hafver, uchristelig omkommer, som nu nylig forleden

der udi byen skal vere bespurt nogen døde foster och der eblant et, hvilkit grueligt er at meldis, som hafver verit udlagt och funden paa gaden, och ydermere er os dend tid[ende] forekommen, at [da] der er randsaget epter samme barns moder, skal der vere befunden mange af borgerdøtter och andre, som sig hafver holdet for piger, at vere fruchtsommelig, hvilken løsachtighed, skørlefnit, synd och last saa ubluelig bedrifvis af dend aarsage, at sligt icke tilbørligen blifver straffit, deraf gud almechtiste til guddommelig vrede och straf maa opveckis ofver eders bye och ofver vore ganske land[e] och riger, da epterdi slig hiemmelig skørlefnit, som same kvindfolk, der sig hafver holdet for piger, er med befunden, foraarsager saadanne uhørlig, uchristelig mord, de och beskemme guode erlige folk, med hvilke de omgaa, ere och andre til stor forargelse, da paa det gud almechtiste icke skulle for slig synd och last os med sin vrede besøge, och paa det saadanne forargelig syndig skørlefnit maa tilbørligen straffis andre til afskiu, som deraf kunde tage ont exempel, ville vi och hermed eder strengeligen och alfvorligen befalle, at i alle de kvindfolk, som ere befunden udi slig hiemelig skørlefnit, sig holdit for piger och ere befunden fruchtsommelig, strax forviser der af byen och vid lifvisstraf byen formene, och eder strengeligen lader vere befallit och paalagt herepter med mere alfvorlighed, end til des sked er, at hafve indseend och straffe ofver slig synd och last, som det eders kald, ed och plicht udkrefver. Saa frambt eders forsømmelse eller epterladenhed derudinden befindis eller och i med nogen se egennum finger, da hafve i self derfore eder guds vrede at forvente, vi ochsaa ingenlunde ville vide det hoes eder ustraffit.

284.

1582 1. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgemestre og rådmænd i Slagelse, Korsør og Skelskør om udenlandske købmænds ret til at drive handel.*

Sæll. reg. 12, 233—34.

Epter[at] vore undersotte borgemestere, raadmend och mennige borgere udi vor kiøpsted N. hafve ladit gifve os til kiende, hvorledis nogle udlendiske af Nederlandene och søestederne, som med deris skibe och gods der udi eignen denum begifve, skulle giøre denum stor forprang, skade och afbrek udi kiøb och sal udi saa maade, at de deris gods skulle opskibe udi kiøpstederne och der hos siden holder deris tiennere at udselge samme deris gods och vare udi tynder, alne, lod och kvintin och dermed betage borgerne dend nering, vid hvilken de skulle hafve deris ophold och bedring och fuldgiøre os och kronnen deris tilbørlig rettighed och tynge, disligiste skulle ochsaa samme fremmede kiøpmend bruge møgen landekiøb paa landsbyerne, deris vare hos bønderne ulouglig och epter som forskrefvit staar ved alne, tynde, lod och kvintin udføre och egien hos denum kiøbe och tilforhandle korn udi skeppetal, hvilket i lige maade skal vere vore undersotte udi kiøpstederne til forprang och skade och ofver alt skal vere emod deris byes privilegier och frihed, som denum af fremfarne konninger gifvit ere och vi stadfest och confirmerit hafve, da paa det slig uskickelighed maa vere afskaffit och vore undersotte denum udi saa maade icke skulle med billighed hafve at besverge och beklage, ville vi hermed strengeligen hafve forbudit:

1. at ingen udlendiske kiøpmend herepter maa eller skal udi forskrefne vore kiøpsteder N. deris gods och vare udi alne, lod och kvintin selge eller afhende.

2. Skal och vere alfvorligen forbudit alle fremmede kiøpmend at bruge nogen ulouglig landkiøb med bønderne

ved smaa maade, skiepper, alne och vegt, epter som forskrefvit staar, deris gods denum at selge eller och udi skiepper at kiøbe korn af denum.

3. Saa frembt befindis, at nogen udlendiske kiøpmend heremod bruger nogen ulouglig handel, kiøb eller sal udi kiøpstederne eller paa landsbyerne med allen och smaa vecht, da skulle de derfore stande til rette epter de privilegier, som vore undersotte udi kiøpstederne gifne ere; dog skal hermed icke vere forment eller forbudit, men frit fore tillat bemelte fremmede och udlendiske kiøpmend forskrefne vore kiøpsteder och undersotter med deris skib, gods och vare at besøge och samme deris gods udi lester, skippund och slig stor maal til borgerne eller vore lensmend och addellen at afhende, disligiste och korn udi lester och stor antal denum egien at tilforhandle och kiøbe hos lensmendene, addellen och borgerne, som selge ville, men aldenne ulouglig landkiøb och forprang hermed vere ment och afskaffit.

4. Bedendis och biudendis vore lensmend, forskrefne vor kiøpsted udi befalling hafver, som nu er eller kommendis vorder, at de hermed hafve tilbørlig indseende, at heremod vore borgere til forprang och skade intet ulouglig tilstedis och tilladis, och der udinden saa vel som udi andre maade forskrefne vore undersotte ved skiel och ret och ved deris privilegier och friheder, som denum unt och gifvit ere, holder och handhafver.

285.

1582 1. maj. (Frederiksborg.) *Missive til Lave Bek, lænsmand i Roskildegårds læn, og borgemestre og råd i Roskilde om, da byens skræddere have klaget over,* hvorledis mange skredder dennom der udi byen underholde och hves prester saa vel som och hos borgere same steds arbeide och bruge deris handverk, uanset at

de icke ere der boesiddendis, ei heller skatter, skylder eller holde nogen borgelig eller byes tynge . . . dennom til stor skade . . . emod deris laugisret, *at holde over, at sådanne lappeskræddere ikke bruge deres håndværk der i byen, og at straffe derover, som ved bör, hvis nogen gör herimod.*

Sæll. tegn. 15, 49.

286.

1582 27. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om førlovspenge, som skulle erlægges af uden riget fødte borgere i Helsingør, som ville bosætte sig uden rigs.*

Sæll. reg. 12, 238.

Eptersom vi komme udi forfaringe, at en part borgere och indbyggere udi vor kiøpsted Helsingør, som ere barnfødde uden riget, skulle understaa denum, epter at de en tid lang hafve boet der udi byen och under dend frihed, vi byen hafve med benaadit, søgt deris neringe och tiltaget och forbedrit denum udi rigdom, efne och formue, at ville flytte der fran byen och begifve denum uden riget med hves gods, pendinge och formue, de udi saa maade her udi riget samblet och forøfrit hafve, da hafve vi nu dend leilighed betenkt och ofverveiget och ville herepter dermed saa alfvorligen holdit hafve,

1. at dersom nogen af borgerne och indbyggerne udi Helsingør, som ere barnfødde uden riget och hafve haft borgerskab der udi byen, epter denne dag blifver til sinds at ville flytte der fran och begifve denum uden riget, da skulle de verre forplicht, før end de mue tilstedis at flytte der fran, dend tredie part af ald deris formue, pendinge och gods, rørendis och urørendis, aldelis intet undertaget at udgifve, halfparten til os och kronnen och anden halfparten deraf at komme byen til beste.

2. Och ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve befallet och paalagt borgemestere, raadmend och

byefogit udi Helsingør, som nu ere och herepter kommendis vorder, at de alfvorligen holder derofver och aldellis ingen tilsteder, som ere uden riget fødde och boeset der udi byen, at flytte der fran, med mindre de tilforn dend tredie part af ald deris formue, pendinge och gods, intet undertagit, epter som før er rørt, udgifvit och fornøiget hafve; saa frambt deris forsømmelse findis der udinden, de da icke ville stande derfore til rette.

287.

1582 15. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om forfølgning af manddrabssager i Skåne, Halland og Bleking.*

Skånske reg. 1, 406—7.

Epter[som] vi komme udi forfaringe, hvorledis at naar nogen manddrab seg tildrager udi vore lande Skonne, Halland och Bleginde, skal det icke til rette tide forfølgis, som det seg bør epter lougen och recessen[1], och naar louligen blifver derom forfult och nogen fredløs giort, da skulle eptermolsmend lade dennom forminde, och skulle mandraberne siden formiddelst eptermolsmend deris egne forbøn hoes herskab eller hoes vore lensmend forhverfve fred, och i saa maade mord och mandslet ustraffit afgaar och derfore slig synd uden afsky des mere begais, da hafve vi dend leilighed betenkt och ofverveiet, och paa det mord och mandrab maa afvendis, och naar det seg tildrager, det da tilbørligen maa straffis, ville vi hermed hafve forordnit och strengeligen och alfvorligen befallit och paalagt,

1. at naar nogen mandrab seg tildrager, da skulle eptermolsmend uforsømit der epter foretage til louglig tid epter recessen sagen at forfølge och icke udi nogit lade denom forminde, før derom er giort ed och toug och mandraberen enten fredløs svoren eller och til fred.

[1] *Reces 1558 § 21.*

2. Saa frampt nogen tilforn lader seg forminde och tager nogen bod, før derom tog blifver giort, da skal samme bod vere forbrot, som recessen[1] medfører.

3. Sameledis naar nogen mandraber sveris fredløs, da skal icke eptermolsmend ei heller vor lensmend eller nogen anden maa gifve dend fred egen, men hand aldrig at skulle komme til fred, uden vi self der udinden epter forfallendis leilighed ville giørre nogen benaading och gifve hanom fred.

4. Ti bede vi och biude vore fogeder, embitsmend och alle andre, at de hermed hafve flittig inseende och alfvorligen holde der ofver, som det seg bør.

[1] *Reces 1558 § 21.*

288.

1582 16. juni. (Hafniæ) *Frdg. om forholdet mellem borgere og bønder i Bleking.*

R: Skånske reg. 1, 407—9.

Eptersom der hafver begifvit sig mange och adskillige irringer och besveringer emellom vore undersotte, borgerne och indbyggerne udi kiøbstederne udi Bleginge paa dend ene och bønderne paa landsbyerne der omkring boendis paa dend anden side, som de mente dennom af hverandre at ske trengsel och forkort udi, derofver vi och hafver verit nogen tid siden forleden fororsagit, at afgangne Hans Skoufgaard och Axel Gyldenstiern, raad och landsdommer udi vort land Skonne, som derom skulle forfare leiligheden och siden gifve os til kiende deris betenkinde, hvorledis skickeligst dermed kunde forholdis, hvilke vore raad och gode mend dennom derom epter vor befallinge hafve erklerit, da hafve vi epter samme vore raad och guode mends, som did op hafve veret forskickit, deris erklering och guode betenkinde vore undersottis borgerne och bøndernis klagemal och besveringer udi Bleginge ofverveiet och derpaa giort slig en

skik och forordning, som al tid herepter holdis skal, som epterfølger:

1. Først eptersom kiøbstedsmendene udi Bleginge besvere dennom ofver dend seilads, bønderne bruge, och ere begierendis, at bønderne udi Bleginge motte formenis at seigle med deris eigne skuder och vare, da epterdi sligt uden bøndernis undergang och forderfvelse icke kand formenis, skal bønderne vere epterlat, eptersom det dennom och tilforn er med vort bref[1] bevilgit, herepter at mue seigle med deris egne skuder och skibe uden riget och inden och kiøbe, hvis del de til deris husis ophold behøfver, dog saa at de icke skulle kiøbe nogit at selge andre, dermed at giøre forprang eller bruge nogen borgerlig neringe borgerne paa deris forvandlinge och kiøbmandskab til forkrenkelse.

2. For det andet om dend seilads, som de fremede och ulendiske bruger och besøge bondehafnerne udi Bleginge, skal saaledis med holdis, at epterdi det skal vere kiøbstederne udi Bleginge umueligt at kunde besørge bønderne med mel, malt, homble, stal och salt til deris nottorftige underholdinge och husis behof, och bønderne derfore icke kunde ombere dend tilføring, som tydske med deris skibe giøre dennom udi forskrefne bundehafner, da skal herepter tyske saa vel som danske vere frit tillat at maa giøre bønderne udi Bleginge tilføring med rug, mel, malt, homble, stal, salt och øl; dog skal det vere de tyske forbøden at udføre nogen fede eller forbudne vare, enten kiød, flesk, smør, talg, huder, skind eller nogen saadanne vare uden aldeniste tømmer, k[l]apholt[2], trand och treverk. Skal det och vere de tyske forbøden at selge bønderne enten klede, lerrit eller nogen kramvare, som de udi kiøbstederne kunde bekomme, hvilkit skal vere under høigeste straf emod dennom, som emod

[1] *Åb. brev 1564 20. decbr.* [2] *R:* knapholt.

vort forbud enten selger eller kiøber. Och skulle haufnefoggitterne strengeligen befallis, at ingen, som med deris skibe och skuder komme udi nogen bondehafvn, skulle tilstedis at bryde deris bunke eller nogit at føre i land eller udselgis, førre end ridefogeden der udi herrittet kommer tilstede, och haufnefogederne udi hver haufn skal vere forplicht, strax nogen skibe, store eller smaa, ind kommer med gods, det at gifve ridefogeden til kiende, och naar hand kommer, skal hand med hafnefogeden forfare och opkrefve, hvad gods och vare udi skibene findis, och deraf siden oppebere, hvis told, sise och anden rettighed os tilkommer, och det føre til got och klart regenskab. Hand skal och med haufnefoggeden alfvorligen hafve opseende, at icke indføris och selgis bønderne enten klede, lerrit eller kramvare, som udi vort bref forbudit er. Sammeledis skal och ingen skib, store eller smaa, som nogit gods indlad hafve, tilstedis at løbe af nogen haufn, før end ridefogeden kommer til stede och udi lige maade med haufnefoggeden forfare och opskrifve, hvad gods hver lad hafver, och deraf oppebere, hves rettighed os tilkommer, och derhos hafve tilsiun, at ingen forbudne fede vare udføris. Findis och udi nogre maade her udinden forsømelse enten hos hafnefoggitterne eller ridefogitterne, och forfaris, at nogit ind- eller udføris, som forbudit er, och de se dermed egenom fingre eller och forsømmer nogit af vor rettighed, skulle de derfore straffis som vore utroe tiennere. Och skal det vere de svenske bønder forbøden och icke tilstedis at handle udi bondehafnerne enten med fremmede eller med blegingske bønder, men de Svenske skulle al tid epter gamel sedvanne drage til kiøbstederne och der med borgerne handle och vandle och kiøbe, hves de behof hafver.

3. Hvad borgernis klage udi vor kiøbsted Sølvitsborg er anlangendis ofver dend handel, som brugis udi

Pugevigs haufn, dermed skal saledis holdis, epterdi det er noksom at forfare och kiendeligt, at samme hafn icke er ny och usedvanlig, men hafver veret brugt och besøgt af bønder och almuen af gamel tid, at det skal vere vore undersotte saa vel som fremmede frit fore at mue al tid herepter saa vel som til des samme Pugevigs hafn ubehindret besøge och der at handle och vandle som tilforn; dog skal dennom vere forbøden at bruge nogit landkiøb borgerne udi kiøbstederne til forprang, men hves bønderne behøfve enten korn, mel, humle, staal och salt til deris egne husis behof och ophold och icke til at selge andre, det mue de der kiøbe. Skal och vere forboden, at ingen fede eller forbudne vare skulle føris fal udi forskrefne hafn hverken at selgis eller udføris, icke heller kiøbmendene der at mue selge klede, lerit eller kramvare epter, som før er rørt, under dend straf, som vid bør, men det skal vere dennom frit fore med tømmer och trevare.

4. Sameledis som menige kiøbstedsmend saa vel som bønderne udi Bleginge och Lister klager, at de fremede kiøbmend helder ligger der udi landit vinteren ofver med sommeren, hvilkit vi forfare at vere vore undersotte udi kiøbstederne saa vel som paa landit til stor skade, da epterdi sligt tilforn af fremfarne koninger hafver verit forment og afskaffit, ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbødit alle fremede och u[d]lendiske kiøbmend herepter at holde eller hafve liggendis nogen slige deris tiennere eller liggere hos bønderne lenger, end til deris skibe afløber, och naar de affare med deris skibe, da skulle de tage deris folk och tiennere med dennom och derepter icke der fortøfve under dend straf, som ved bør.

5. Disligiste som kiøbstedsmendene udi Bleginge forregifver om dend told, som de skulle gifve af, hvis

heste, buckekiød och gedekiød de self udføre, som de begiere at motte forskonnis med, da epterdi vi forfare, at for feiden och dend stund, kiøbstederne vore ved deris velmagt, vore de for slig told befried, och paa det de des bedre kunde blifve ved magt, ville vi och herepter hafve forskonit kiøbstedsmendene med told at gifve af, hvis heste, buckekiød och giedekød de self udføre, dog at hvis fremmede kiøbe och udføre, at os deraf gifvis slig rettighed, som os bør.

6. Och eptersom bønderne hafve verit begierendis at motte niude deris eget hiemføde kveg toldfri, som de udføre, hvilkit de forregifver at skulle vere dennom tilladit for siste forleden feide, da paa det de des bedre kunde blifve ved magt, hafve vi bevilgit, at de herepter mue vere och blifve kvit, fri och forskonnit for told at gifve af deris egit hiemføde kveg, som de udføre.

7. Som bønderne udi Bregne herrit och ere begierendis, at de motte holde nogen skuder, som de kunde giøre en reise eller to med om aarit til Tysland, da ere vi tilfreds, at bønderne udi forskrefne herrit maa holde fire eller fem skuder och icke flere, hver paa 7 eller 8 lester och icke derofver, hvormed de maa giøre to reiser om aarit i Tysland och kiøbe hiem rug, mel, salt och øl til deris husis ophold, dog de intet deraf til andre skulle udselge; icke heller skulle de kiøbe eller føre nogit klede eller kramvare kiøbstederne til forprang.

8. Hvad Bønderne udi Medelsted herrit deris begiering belanger, at de mue [bruge] dend haufn Netterbye aae, da saa frambt det maa holdis i samme haufn som udi de andre forbemelte bondehaufner, at ingen fede eller forbudne vare der skulle føris til kiøbs eller udskibes, ei heller klede eller kramvare at indføris kiøbstederne til hinder, och at med vor rettighed der samme steds hafves

inseende epter, som før er rørt, ere vi tilfreds, at de samme hafn uden borgernis besveringe nyder.

9. Framdelis som vore undersotte bønderne udi Øster herrit klage, at de hafve ingen tilføring eller undsetninge af kiøbstederne och derfore begiere dennom at motte tilladis at seigle med deris egne skuder och hiemføde kveg, da paa det bønderne des bedre kunde blifve ved magt och bekomme, hves de til deris nottorft skulle dennom med opholde, skal dennom af os vere tilladit at seigle om deris neringe, epterdi kiøbstedsmendene der udi herritted selfve bekiende, at de icke hafve dend forraad eller ere formuende at undsette denom med hves de hafve behof, dog med de vilkor, før berørt erre, och vor och kronens rettighed der eblande uforkrenkit.

10. Det bønderne udi Veggerom begierre at motte niude deris haufn Veggeroms vig, da epterdi bønderne føre intet til kiøbs udi forskrefne haufn, som udføris, andit end vid, enestager och anden trevare, som intet synderligt gielder udi kiøbstederne, och det derfore ingen skade kand vere kiøbstedsmendene, men er bønderne til stor hielp och undsetninge, at de kunde faa udi haufnen til kiøbs for it skelligt verd af fremede korn och anden nottorft bode til at saa och til deris underholdinge, ere vi derom tilfrids, at samme hafn maa bruggis och besøgis.

Hvilken skik och forordninge, som vi udi saa maade paa forskrefne puncter och artikler bevilgit och sambtøkt hafver, vi udi alle maader fast och ubrødeligen ville hafve holdit och epterkommit, dog ville os hafve forbeholdit det at formere, formyndske och forandre epter, som vor och rigens leilighed kand fordre och tilsige.

289.

1582 16. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til menige almue på Møn land om at holde akseltorv i Stege.*

R: Sæll. tegn. 15, 59—60.
A: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse. Trykt i oversættelse hos Paludan: Beskrivelse over Møn 2, 295.

Eptersom vore undersotte mennige borgere och indbyggere udi vor kiøpsted Stege beklage, at udi deris bye holdis saare ringe axeltorfve och giøris liden tilføring, derofver de med tiden møgit forarmes och icke kunde komme til borgelig tynge [at] ophold[e][1], formene det och at vere emod deris gamble privilegie och friheder, dennum af fremfarne koninger gifne ere, da paa det der udi byen saa vel som udi andre vore kiøpsteder maa holdis axeltorfve epter, som tilbørligt er, bede vi eder alle och strengeligen biude, at i retter eder epter at giøre vore undersotte udi Stege tilførring med hvis gods och vare, i hafve at afhende, och der at holde axeltorfve som i andre kiøpsteder. Borgere och indbyggere udi Stege skulle deremod vere forplicht at holde fal humble, salt, jern, klede och anden del, hvis i behøfve, och det for skielligt och tilbørligt verd eder selge, unde och afhende.

[1] *Således A; R:* och ophold.

290.

1582 16. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at de til Gredsted bro henlagte heste- og fæmarkeder atter skulle holdes i Ribe.*

Jyske reg. 3, 378—79.

Eptersom vi nogen tid siden forleden hafve ladit vort obne bref udgaa[1] och giort dend forordninge, at hves heste- och femarkeder, som pleiede at holdis for vor kiøpsted Ribe, skulle holdis och stande norden Gredsted bro, paa det vor och kronens rettighed med told och i andre maade icke skulle underslais och forkortis, och vore undersotte borgemestere, raadmend och menige borgere udi vor kiøpsted Ribe nu hafve ladit gifve os til kiende,

[1] *Åb. brev 1573 23. avg.*

at det er dennom paa deris nering och biering møgit til hinder och skade, at samme markeder icke holdis der for byen, saa de met undersottene, som did søge, kunde handle och vandle och des bedre indførdre och bekomme, hves gield och andit dennom tilstaar, epter som af arilds tid verit hafver, da hafve vi forskrefne vore undersotte, indbyggere udi Ribe, til gafn och beste bevilgit och tillat . . .

1. at forskrefne heste- och femarkeder, som tilforn hafve verit holt for Ribe och nu paa nogen aar ved Gredstedbro, skulle epter denne dag egien holdis och stande for Ribe epter, som de tilforn af arilds tid hafve der verit holt, och paa det vor och kronens told och rettighed icke skal forsømmis och os forkrenkis, men des bedre kunde oppeberis och af ingen fordrifvis, da skal vor tolder udi Ribe vere forplicht, naar samme markeder paa staar, at hafve en hans tienner liggendis ved Gredstedbro, som skal opskrifve alle dennom, som enten met heste eller fe kommer der egennem och vil til marked, och hves de egiennem drifvendis vorder, och derpaa holde klar register, efter hvilke registere vor tolder skal hafve indseende, at os och kronen paa vor told icke sker for kort, och de, som tilbage komme och hafve afhent forskrefne heste och fe, skulle tage en seddel och bevis fran tolderen, at de det hoes hannom paa vore vegne hafve fortoldit, som det sig bør, och samme seddel skulle de vise dend, som ved forskrefne Gredstedbro er forordnede, naar de tilbage fran marked kommendis vorder.

2. Skulle och borgemestere och raadmend lade hafve acht och indseende der omkring byen, at ingen drifver øxen eller heste forbi paa ulovlig vadsteder, dermet kronens told kand blifve underslagen.

3. Bedendis och biudendis vor tolder udi Ribe saa vel som alle andre indlendiske och udlendiske, forskrefne

markeder besøgendis vorder, at de dennom herepter met forskrefne markeder at holde for Ribe saa och forskrefne told och rettighed at indkrefve och udgifve udi alle maade epter, som forskrefvit staar, vider at forholde. Findis och nogen, som fordrifver vor och kronens told och rettighed och dend icke udgifver, skulle de hafve forbrut, hves de hafve met at fare, och tilmet straffis derofver, som ved bør.

291.

1582 19. juni. (Kiøpnehaufn.) *Fredrik II.s ordinans om ægteskabssager.*

O^1: *Original udfærdigelse på papir, underskrevet og forseglet af kongen. Jeg fandt den i en samling breve fra Nykøbing p. F., som »Musæet for nordiske oldsager« 1883 afgav til Gehejmearkivet.*

O^2: *Udfærdigelse som* O^1 *i Rigsarkivet dsk. gejstl. sager app. 2, med påtegning: bekommet fra Odense an. 1736; stemmer med* O^1, *hvor ikke det modsatte angives ndfr.*

R: Sæll. tegn. 15, 76—84.

T^1: *Aftrykket bl. Fiiij—Iij ved:* Kongelige Majestatz Obne Breff . . . Prentet i Kiøbenhaffen 1590 . . ., *med det danske rigsvåben bag på tittelbladet og oplysningen på sidste blad:* Prentet i Kiøbenhaffen Aff Matz Vingaard Anno Domini 1590 . . . *Dette aftryk anføres i Bibliotheca Danica 1, 628, og det er altså urigtigt, når det her siges, at der fattes angivelse af bogtrykker.*

T^2: *Aftrykket bl. Fiiij—Iij ved:* Kongelige Majestatz Obne Breff . . . Prentet i Kiøbenhaffn Aff Matz Vingaard 1590 . . ., *ligeledes med det danske våben bag på tittelbladet og samme tekst på sidste blad som* T^1.

T^3: *Aftrykket bl. Fiiij—Iij:* Kongelige Majestatz Obne Breff . . . Prentet i Kiøbenhaffn 1590 . . . *uden det danske våben bag på tittelbladet og uden oplysning om bogtrykkeren på sidste blad.*

Af variantsamlingen til den nedenfor meddelte tekst vil det ses, at T^3 *og* T^1 *stemme nöje sammen, og at* T^3 *formodenlig kun er et optryk af* T^1. *Til samme tekstformation hører også det 1640 af Henrik Waldkirchs arvinger besørgede optryk, der gærne findes sammenbundet med optrykket af kirkeordinansen fra s. å. Optrykkene ved udgaverne af kirkeordinansen fra 1617 og 1640 og hos Paus: Gle. norske love 2, 393—404 ere sikkert udførte efter* T^1, *og det samme må gælde optrykket hos Rørdam: Kirkelove 2, 339—53, om der end her, skönt aftrykket synes at skulle være sket bogstavret, findes en eller anden afvigelse i retskrivningen. Rørdam forudsætter, at der kun findes et aftryk med årstallet 1590. Det samme gælder Regesta diplomatica historiæ Danic. 2, 409, men her kendes af ældre tryk kun* T^2. — *Optrykket fra 1643 af Peder Hake er besørget efter* T^2 *og indeholder derfor også alle dennes fejl og forandringer i den oprindelige tekst;*

særlig forbigår det også stykket i III. 4 og har den meningen forstyrrende udeladelse i V. 2. 2. ligesom det urigtige datum: 19. juli, findes der. T² selv eller optrykket af 1643 blev benyttet ved ordinansens optagelse i Danske lov, som derfor også stemmer med teksten i T² blandt andet i udeladelse af stykket i III. 4; dog har man fået rettet fejlen i V. 2. 2. — Rosenvinges udgave i Gamle danske love 4, 300—10 skal i følge forordet være besørget »efter de trykte udgaver«, men der meddeles dog intet om de betydelige afvigelser mellem disse. Rosenvinge har aftrykt sin tekst efter T², uden at foretage nogen fuldstændig sammenligning med de andre aftryk. Han har derfor også udeladt stykket i III. 4, men det meningsløse i V. 2. 2. har været ham påfaldende, og derfor er dette sted blevet rettet; på samme måde er datum blevet rettet og tør *i IV. 5 blevet rettet til* bør.

Anledningen til udstedelsen af ordinansen om ægteskabssager var, som nævnt i dens indledning, den ulige praksis i pådömmelsen af ægteskabssager, som fulgtes af de forskellige kapitler. De i denne henseende opståede ulæmper havde allerede 1572 bevæget Niels Hemmingsen til at skrive sin Libellus de conjugio, repudio et divortio [1], *som netop er* in gratiam fratrum, qvi judices causarum matrimonialium in regnis Dania et Norvegia constituti sunt, conscriptus. *Med henvisning til hin uheldige praksis indkaldte et kgl. missive 13. april 1579* [2] *landets superintendenter til et møde i København næste st. Hans dag for sammen med nogle af rigsrådet og professorerne ved universitetet at forfatte et koncept til en forordning om hine forhold, og samme dag fik professorerne et missive af samme indhold* [3]. *At kommissionen virkelig kom til at holde møde, ses af et kgl. missive 28. juni s. å. til superintendenterne, som* nu ellers erre forsamblede der udi byen efter vor befalninge at forfatte nogen visse artikle, hvorledis dømis skal udi adskillige tilfald udi

---

[1] *Trykt i Leipzig i kvart uden årsangivelse, men et foran i bogen trykt brev til bogtrykkeren fra Johan Stössel på Niels Hemmingsens vegne med anmodning om at besørge trykningen af manuskriptet er dateret 1572. Rørdam: Universitetshistorie 2, 126 kalder brevet »en fortale«, men dets formål var dog nærmest at anbefale bogen til bogtrykkeren og bede ham trykke den. Bogen optryktes 1578 og 1581.*

[2] *Sæll. tegn. 14, 194—5; det til Fyns superintendent sendte eksemplar er trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 297—8, men med datum: 14. april.*

[3] *Rørdam: Universitetshistorie 4, 298—9.*

echteskabssager[1]. *Ordlyden af kommissionens udkast kendes nu ikke; ordinansen udstedtes først tre år senere, og det ser derfor ud, som om man har været betænkelig ved at stadfæste den oprindelige affattelse.*

Vore retshistorikere have ikke, hverken Rosenvinge[2]*, Larsen eller Stemann, i deres omtale af ordinansen antydet noget kendskab til dens kilder. Dog har Helveg*[3] *formodet, at Niels Hemmingsens i Libellus udtalte »mening vist ikke blev uden indflydelse på den senere lovgivning« og Rørdam slutter sig hertil ved at udtale, at der »da også næppe er nogen tvivl om, at det i alt væsenligt er hans (N. H.s) tanker, vi genfinde« i ordinansen af 1582. Rørdam mener, at »ingen var mere skikket end Hemmingsen til at forfatte det forlangte udkast, da han med stor udførlighed og grundighed allerede havde behandlet dette æmne i flere skrifter*[4]*«, men han har ikke fåt öje på nogen nöjere forbindelse mellem ordinansen og Libellus, og i hans ovennævnte udgave af den förste bliver der heller ikke med et ord hentydet til et nærmere slægtskabsforhold til Libellus. Först Deuntzer*[5]*, som har benyttet Libellus til fortolkningen af DL 3. 16. 16. 8., har fortjænesten af at have set, at der var et nærmere slægtskab mellem bogen og ordinansen end oprindelsen fra samme »tanke«, og udtalt, at bogen »öjensynlig på mange punkter har dannet kilden« til ordinansen. En sammenligning mellem dem vil nu også straks stadfæste rigtigheden af Deuntzers iagttagelse. Ordinansen er på mange steder kun en oversættelse af sætningerne i Libellus, og undersøgelserne i denne ville derfor meget ofte ligefrem indeholde motiverne til ordinansen. Særlig kap. V om årsagerne, hvorfor ægtefolk må adskilles, og kap. VI om adskillige tilfælde i ægteskab svare i rækkefølgen § for § til Libellus. Kun synes det noget uforståeligt, af hvad grund en del af de under »casus varii« af Niels Hemmingsen opførte til-*

---

[1] *Rørdam: Kirkelove 2, 299.*

[2] *Lige så lidt i ovennævnte udgave som i hans retshistorie.*

[3] *Den danske kirkes historie efter reformationen 2. udg. 1, 231.*

[4] *Rørdam a. st. 2, 165.*

[5] *Den danske familjeret 2. udg. 1886 s. 206.*

fælde ere forbigåede, og uforklarligt, efter hvilke principer de optagne tilfælde ere udvalgte. Er det, som nedenfor skal påvises, rimeligt, at Niels Hemmingsen er den oprindelige forfatter til det af kommissionen vedtagne udkast, har udkastet sikkert indeholdt en mere systematisk opregning af »casus varii«. Derimod indeholder Libellus ikke en gruppering af stoffet, der ganske svarer til kap. I—IV, om den end er benyttet også til adskillige §§ i disse kapitler, og særlig intet, der svarer til ordinansens kap. IV. Det bliver derfor særlig at undersøge, hvilke andre kilder kunne tænkes benyttede hertil.

Det er da efter hin tids måde at udarbejde så omfattende love ikke sandsynligt, at den del af ordinansen, som ikke er hentet fra eller formuleret efter Libellus, skulde være konciperet af kommissionen eller af enkeltmand uden benyttelse af forbillede, og efter den livlige forbindelse, som i hin tid bestod mellem Danmarks og Tysklands lærde, må sandsynligheden på forhånd være for, at man har benyttet det forarbejde, som forelå i de tyske protestantiske lande i skikkelse af en omfattende lovgivning netop på det område, som den projekterede lov skulde behandle, ligesom det også vilde være urimeligt ikke at tage hensyn til de andet steds eksisterede love i et æmne af så international karakter som ægteskabsordningen, selv om man måske vilde give sit eller sine forbilleder en friere bearbejdelse. En sådan benyttelse er så meget mere sandsynlig, som Niels Hemmingsen ved udarbejdelsen af sin Libellus foruden den mosaiske ret, den canoniske (canonistæ[1], leges et canones[2], jus pontificium[3]) og romerske ret (codex Justiniani imperatoris[4]) har studeret og citerer tysk protestantisk kirkeret (disciplina, qvæ in ducatu Saxonico servatur et in aliis ecclesiis reformatis[5]), og det i höj grad er sandsynligt, at den af ham i Libellus s. 79 og 95 opstillede slægtskabstavle er taget fra den Pommerske kirkeordinans 1542[6]. Mellem en stor del af de protestantiske kirke- og ægteskabs-

[1] *S. 187 og 195.*
[2] *S. 184.*
[3] *S. 112.*
[4] *S. 172.*
[5] *S. 186.*
[6] *Hos Richter ndfr. a. st. 2, 13.*

ordinanser[1] *og den danske ordinans 1582 vil der nu i mange henseender være overensstemmelser i de givne bestemmelser, uden at der er en sådan lighed i formuleringen af disse, at man kan tale om et indbyrdes kildeforhold, i det man i den mosaiske eller kanoniske ret må søge den fælles oprindelse til de pågældende sætninger og til ordinansen af 1582 gennem Niels Hemmingsens Libellus. Anderledes er forholdet mellem den danske ordinans og de artikler i »Les ordonnances ecclesiastiques de l'église de Geneve«, som 1561 bleve föjede til den oprindelige tekst af 1541*[2]*. Det synes i höj grad sandsynligt, at f. eks. overskrifterne til ordinans 1582 kap. III og V ere tagne fra de tilsvarende afsnit i ordinansen for Genf 1561, foruden at dennes bestemmelser på forskellige andre steder have været forbillede ved affattelsen af ordinans 1582. Et lignende forhold må der være mellem denne og den af markgreve Johan Georg 1573 for Brandenborg udstædte »Visitations- und consistorialordnung«*[3]*, hvis tilsvarende afsnit f. eks. sikkert er blevet anledningen til, at kap. IV om jomfrukrænkere er blevet sat ind i ordinansen af 1582, skönt dette æmne ikke er behandlet af Niels Hemmingsen i Libellus (uden for så vidt som der tillige forelå trolovelse), foruden at forskellige andre bestemmelser i ordinans 1582 synes at være i slægt med den. Ligeledes må den pommerske kirkeordinans af 1542 antages benyttet til ordinans 1582 II § 4, så meget mere som den allerede må have gjort tjæneste for Niels Hemmingsen under affattelsen af Libellus.*

Når jeg ikke drister mig til at udpege andre af de protestantiske love som mulige kilder til ordinans 1582 end de tre nævnte, er det fordi der foreligger en særlig grund til at antage ligheden mellem dem og ordinansen

---

[1] *De findes samlede hos Richter: Die evangelischen kirchenordnungen des sechzehnten jahrhunderts. 2 bd. Weimar 1846.*

[2] *Richter a. st. 1, 347—52. Den citeres nedenfor under mærket: Genf 1561.*

[3] *A. st. 2, 358—86. Når der nedenfor kun sættes: Brandenburg 1573, menes konsistorialordinansen.*

af 1582 for mere end tilfældig: de vare alle tre blevne trykte og derfor let tilgængelige, også for udlændinge. Richter angiver Wittenberg som trykkested for den pommerske kirkeordinans[1], *men nævner intet trykkeri, hvorimod ordinansen for Genf 1561 er trykt s. å.* à Geneve avec privilege. Pour Artus Chauvin[2], *og den brandenborgske visitations- og konsistorialordinans 1573 er s. å.* Gedruckt zum Tham in der Newemarche durch Christoff Rungen[3]. — *Endnu må tilføjes, at den danske kirkeordinans 1539 er blevet benyttet et par steder ved affattelsen af ordinans 1582.*

Spørges der nu om forfatteren til det oprindelige udkast til ordinansen af 1582, vil man næppe kunne være i tvivl om, at Niels Hemmingsen efter Rørdams forslag må udpeges som koncipisten. Ikke alene må han som universitetsprofessor have haft sæde i kommissionen til udarbejdelsen af ordinansen[4] *og havde, som fremhævet af Rørdam, gjort betydelige forarbejder til en sådan lov, men næppe vilde nogen anden på den tid have faldet på at benytte en af en kalvinistisk øvrighed udstedt lov (kirkeordinansen for Genf) ved udarbejdelsen af en lov for kongen af Danmarks riger, medens det måtte ligge meget nær for Niels Hemmingsen, som netop kort efter blev afsat på grund af sine i kalvinistisk retning gående anskuelser. Man kan måske endog formode, at Niels Hemmingsen ikke har gjort rede for, hvorfra han hentede de foreslåede bestemmelser, ti ellers vilde sikkert de fra ordinansen for Genf 1561 hentede være blevne strøgne. Muligvis har det været en vis tilfredsstillelse for ham at smugle kalvinistiske retssætninger ind i hans antikalvinistiske konges lov.*

Da eksemplarer af Libellus eller udgaver af de ovennævnte tre kirkeordinanser ikke kunne antages at være let tilgængelige for de fleste, som ville benytte denne lov-

---

[1] *A. st. 2, 1.*

[2] *A. st. 1,*

[3] *A. st. 2, 386.*

[4] *Det var först ved kgl. missive 29. juli 1579, at kongen påbød kansleren at sørge for Niels Hemmingsens fjærnelse fra universitetet, Rørdam: Universitetshistorie 2, 167.*

samling, ere fuldstændige citater af dem aftrykte nedenfor ved de pågældende §§ af ordinansen af 1582. I henvisningerne til Libellus er anført sidetallet i udgaven af 1581; ved §inddelingen er fulgt Danske Lov.

Vi Frederik dend anden . . . giøre alle vitterligt, at eptersom vi ere komne udi forfaringe, hvorledis med en part hves echteskabssager, som for capitlerne[1] indstefnis och der skulle ordellis, skal gaa fast uskickeligen til, saa at under tiden udi lige och ens sager icke dømmis paa ded enne capittel som udi[2] det andet, men adskillige domme tvert emod hver andre udgifvis, hvor udaf stoer urichtighed fororsagis, da paa det med saadanne echteskabssager at forhøre och ordelle maa skickeligen och tilbørligen forholdis och dermed kand gange des ordentliger och ret til, hafve vi med vore Danmarkis rigis raad och nogen de høiglerde her udi riget dend leilighed ofverveiget och ladit forfatte[3] och udgaa naagen visse puncter och artikler, hvorepter udi alle echteskabssager, som epter denne dag indstefnis for capitler eller anden steds, der de skulle forhøris, skal dømmis och ordellis, der epter sig och hver skal vide at rette, liudendis som epter følger.

[1] *Således og T^1T^3; RT^2:* capiteler.
[2] *Således og RT^1T^3; T^2:* paa.
[3] *Således og $O^2RT^1T^3$; T^2:* forfare.

I. Om trolofvelse.

1. Epterdi at echteskab er guds egen ordning och indskickelse, hvilken derfore bør at begyndis med ald alfvorlighed och gudfryctighed, da hafve de vise och gudfryctige forfedre uden ald tvifl ville saa skicke det, at de personer, som achtede at indgaa det hellige echteskabs stat, skulle først trolofvis och siden for brølluppit lade liuse tre gange for denum paa tre søndager[a], hver epter hin anden, obenbare[1] af predickestollen i dend christen-

[1] *Således og RT^1T^3; T^2:* aabenbarlige.

kirkis forsambling[b], paa det at dersom nogen vore, der kunde lougligen forhindre saadant echteskab, at det[1] medellertid kunde grandskis och forfaris[2] før, end echteskab blef fuldkommit[c].

[a] *Til:* for brøllupit . . . søndager, *jfr. Genf 1561.* Que les annonces soient publiees par trois dimanches en l'eglise, devant que faire le mariage. *Brandenb. visitat. 1573:* Vor allen hochzeiten soll zuvor drei sontage nacheinander vom predigstuel verkündigung geschehen, welche personen einander sollen öffentlich vertrauet werden.

[b] *Til:* och siden for . . . forsambling, *jfr. kirkeord. 1539 bl. XLIII, hvor dog kun tales om lysning to gange.*

[c] *Til:* och siden for . . . fuldkommit, *jfr. Libellus s. 153–4:* Et ut major circumspectio adhibeatur, recte in hoc regno constitutum est, ut ante nuptias trina denunciatio in solenni ecclesiæ cætu (interposita semper septimana integra) præcedat, cum hac admonitione, ut si qvis habeat, qvod constitutas nuptias juste impedire possit, hoc significet mature ante diem nuptiis dictum, cum adhuc res integra sit.

[1] *Således og RT*[1]*; T*[3]*:* der; *T*[2]*:* de det.

[2] *Således og RT*[1]*T*[3]*; T*[2]*:* grandske oc forfare.

2. Derfore om nogen hafver noget der i at sige, da skulle de ded giøre før, end der liusis tredie gang; hves de det icke giøre, da skal det intet achtis, hvad de derepter giøre ville.

3. Disligiste hver der vil giøre nogit forbud paa echteskab, da skal dend gifve sognepresten det til kiende udi tvo eller tre dannemends nerverelse och skal vere forplichted strax at tage stefning[a], hvorfore hand eller hun samme echteskab forhindre ville; hves det icke giøris, da skal samme forbud heller intet gielde.

[a] *Genf 1561:* Que s'il se faisoit quelque opposition le ministre remette l'opposant par devant le consistoire au premier cour et l'admoneste d'y faire citer sa partie.

4. Och dersom nogen findis at giøre forbud eller stefne[1] nogen i rette for slig sag och icke hafver der skiellig orsage til, dend straffis af øfrigheden och oprette gienparten sin skade och omkostninge[a].

[a] *Til § 4 jfr. Brandenb. visitat. 1573:* Und wo vor oder nach dem aufbieten einspruch geschehen würde und derselbe könte nicht

[1] *Således og RT*[1]*T*[3]*; T*[2]*:* stefner.

gnungsam ursach seines fürbringens aussführen, so soll er den unkosten, darein er das beklagte theil verursacht, zu erstatten schuldig sein, auch sonst gebührliche straffe gewarten.

5. Och paa det ald tingest[1] kand gaa des ordentliger och skickeliger til, skal epter denne dag ingen trolofvelse skie, foruden at presten och fem andre vindisbyrd i det mindste ere der ofververendis.

[1] *Således og R; T:* al ting.

6. Skal och icke heller tilstedis denum, som ere rettelige trolofvit, at søge seng med hver andre, før[1] de ere vied och gifne sammen udi kierken. Hver der fordrister sig deremod at giøre, skulle straffis[a] af deris øfrighed, naar de af sognepresten blifve paaminte, och dersom de, der saaledis ere trolofvit sammen, ligge udi et ont lefnid och forholder at lade dennom vie sammen[2] for kirkedøren, skal sognepresten sette saadanne en vis tid fore, inden hvilke[n][3] de skulle komme til kirken och lade sig christeligen vie och gifve sammen; hves de det icke giøre, skal hand obenbare[4] forbiude saadanne sacramentid; och dersom de icke end da[5] ville rette sig, da skulle de for saadan deris forargelses skyld obenbarligen settis i band.

[a] *Til:* Skal och . . . straffis, *jfr. Genf 1561:* Que durant les fiancailles les parties n'habitent point ensemble comme mari et femme, jusques à ce que le mariage ait esté benit en l'eglise à la façon des Chrestiens. S'il s'en trouve aucuns qui ayent faict du contraire qu'ils soyent punis par prison de trois jours au pain et à l'eau et appelez au consistoire pour leur remonstrer leur faute.

[1] *Således og R; T tilf.:* end.
[2] *Således og R; T:* tilsammen.
[3] *Således O^2T.*
[4] *Således og RT^1T^3; T^2:* aabenbarlige.
[5] *Således og R; T:* end da icke.

7. Icke skal helder nogen prest understaa sig at trolofve nogen sammen, uden de ere hans egne sognefolk eller och, om[1] de komme anden steds fra, at de hafve

[1] *Således og RT^1T^3; T^2 forbig.:* om.

deris vindisbyrd, at deris vilkaar ere saa, at de mue lade sig troloufve med hvilken person, de begiere[a].

[a] *Til § 7 jfr. Genf 1561:* Pour eviter toutes fraudes qui se commettent en cest endroit, que nul estranger venant de pays lointain ne soit admis au mariage, sinon qu'il ait bon et certain tesmoignage, ou de lettres ou par gens de bien et dignes de foy, qu'il n'est point marié ailleur et mesme de sa bonne et honneste conversation. Que le semblable soit faict envers les filles ou les femmes. *Brandenb. visitat. 1573:* Darumb soll hinfüro kein pfarrer einige frembde leut, so nicht in seine pfarre gehörig, zusammen geben, sie bringen dann glaubwirdigen, schriftlichen schein vom pfarrer und . . . doher sie kommen, das sie zuvor drei sontage nacheinander alldo aufgebotten und das keine einreden, darumb sie sich nehmen solten, geschehen.

8. Skier[1] ochsaa, at nogen vil giøre forbud hos presten, før troloufvelsen skier, da skal presten holde sig der fra, och dend, som saadant forbud giør, skal vere forplicht til strax at tage stefning, lige som tilforn sagt er, om nogen vil giøre forbud før brølluppit.

[1] *Således og R; T tilf.:* det.

II. Saa skal nu holdis med troloufvelse epter ordinantzen.

1. Først at der skal ingen troloufvis tilsammen i de forbudene led, som ere første, andit och tredie led[a], som ere[1] sødskenne, sødskennebørn och nestsødskennebørn.

[a] *Til:* tilsammen . . . led *jfr. kirkeord. 1539 bl. XLIII jfr. Brandenborg 1573.*

[1] *Således og RT¹T³; T²:* det er.

2. Dette forbud [1]er fornøden at holdis for merkelige sager skyld, men dog førstelige personer undertagen, hvilke maa vel tilstedis at komme tilsammen, om de end bode ere i tredie eller[2] andit led, fordi ded er icke mod guds loug och sker icke heller foruden synderlige aarsager[a].

[a] *Til § 2 jfr. Libellus s. 107:* Inter illustres igitur personas nuptiæ concedi juste possunt in omnibus gradibus divinitus non prohibitis, potissimum cum inde bonum publicum speretur.

[1] *Således og RT¹T³; T²:* skal [2] *Således og R; T:* oc. holdis.

3. De andre [1]maa ded tilstedis i fierde led at komme sammen[2]; disligiste om dend enne person er i tredie och dend anden person[3] i fierde led, da maa de och komme tilsammen, men om dend ene person er udi andit led och dend anden udi fierde led, da maa denum icke tilstedis at komme sammen[a].

[a] *Til § 3 jfr. Libellus s. 75:* Nostris legibus ecclesiasticis cautum est, ne ulli in tertio gradu copulentur. Offerebantur duo in consistorio Roschildensi qvorum ille in qvarto, hæc autem in tertio gradu fuit. Hic judices recte ex regula canonica pronunciarunt, eos non contra legem nostram, qvæ vetat contractus conjugales fieri in tertio gradu, facturos, si contraherent, ut qvi in qvarto gradu censerentur esse.

[1] *Således og RT^1T^2; T^3:* mue tilstædis at komme sammen i fierde led.
[2] *Således og RT; O^2:* tilsammen.
[3] *Således og RT^1T^3; T^2 forbig.:* person.

4. Hos denne artickel er at achte, at ligesom mand maa icke hafve sin egen[1] slegt i første, andit eller tredie led, saa maa icke heller hosbonden hafve sin hustrues slegt eller hustruen hindis hosbondis slegt i samme led[a], epter at hosbonden eller hustruen døer fra hin anden, men i fierde led maa det skie. Udi lige maade skal och holdis, om nogen beligger nogit kvindfolk, end dog de ere icke echtefolk; dersom nogen af denum vilde siden[2] gifte sig, da motte hverken hand hafve hindis, icke heller hun hafve hans slegt udi tredie led[b].

[a] *Til:* ligesom . . . led, *jfr. Pommern 1542:* also ick schal my nicht vermalen mit mines wives blodtfrunden bet int drüdde geleth und myne fruwe mit minen blothfrunden . . . *jfr. Libellus s. 115:* Vir abstinebit ab uxoris cognatis ut a propriis. Similiter mulier abstinebit a mariti cognatis, tanqvam a suis, *der nærmere svarer til DL 3. 16. 9. 4 i beg. (kilde: reces 1643 2. bog 5. 3. 2) jfr. derimod 3. 16. 9. 5.*

[b] *Til:* Udi lige maade . . . tredie led, *jfr. Libellis s. 123—41:* Janus fidem dat Bertæ de futuris nuptiis, Berta moritur ante nuptias . . . si sponsalibus accessisset copula carnis ante nuptias, affinitatis lege a cognatis Bertæ abstinere deberet.

[1] *Således og RT^1T^3; T^2 forbig.:* egen.
[2] *Således og R; T:* siden ville.

5. Der nest skal och himmelig trolofvelse intet holdis, som er sket foruden deris vilge, hvilke de ere undergifne.

som ere foreldre eller andre, som ere udi foreldernis[1] sted[a], fordi dend ere och lydighed udkrefver gud udi det fierde budord. Dog dersom der findis slig vilkor paa ferde, at forelderne icke hafve nogen skiellig eller louglig aarsage det at forhindre, da skal deris forbud eller hves forhindring de der udinden[2] ville giøre, intet hafve paa sig.

[a] *Til:* Dernest . . . sted, *jfr. Kirkeord. 1539 bl. XLIII; Libellus s. 127 og 159:* si promissio de nuptiis facta est contra illorum voluntatem, in qvorum potestate sunt illi, qvi paciscuntur de nuptiis, potest per judicem rescindi tanqvam injustus, sive secuta sit carnalis copula sive non, nisi aliter parentes aut illi, qvi in parentum loco sunt, persvaderi possunt, *og Brandenb. 1573*

[1] O^2RT: foreldris. [2] *Således og* RT^1T^3; T^2: udi.

6. Sammeledis skal icke heller holdis troloufvelse, som sker udi druckenskab eller udi nogens umyndige aar[a]; icke[1] heller om en er icke ved sin rette fornuft och forstand[b c]. Saa skulle icke heller achtis eller for fulde anses, hves himmelig beplichtelse eller trolofvelsebrefve, som nogen gifve hver andre indbyrdis.

[a] *Til:* Sammeledis . . . aar, *jfr. reces 1547 § 23 (1539 § 14), Libellus s. 161:* si qvis ebrius promisit, cujus sobrium pœnitet, potest a promissione discedere.

[b] *Til:* icke heller . . . forstand, *jfr. Libellus s. 160:* consensus . . eorum, qvi per ætatem aut morbum sano destituuntur judicio, non est habendus pro consensu.

[c] *Til:* Sammeledis . . . forstand, *jfr. Libellus s. 129:* Non est igitur liber consensus, cum vel impuberes vel furiosi spondent nuptias, neque cum qvis cæco amore et vino captus contrahit.

[1] *Således og* RT^1T^3; T^2: ei.

III. Nogle besynderlige orsager, hvorfore de, som ere trolofvede, maa atskillis[a].

1. Trolofvelse, som nogen nødis til, bør icke at holdis[b], saa frambt det gifvis til kiende, før brølluppit sker, men derepter at ville sige sig at vere nødt til, skal intet gielde.

[a] *Genf 1561:* Pour quelles causes une promesse se peut rescinder.

[b] *Libellus s. 160:* Si consensus non fuit liber, sed vel coactus . . . non est habendus pro consensu, *s. 129:* Sponsalia per vim et metum contracta, nulla sunt.

2. Om nogen fester en pige, och [hun][1] blifver derepter befunden at vere krenket af en anden, da maa hand skillie sig ved hinde, om hand icke vil tage hinde til naade[a]. Och dersom dend første, der hafde krenked hinde, vil tage hinde til hustru, da maa det ochsaa tilstedis, dog at begge deris forseelse afbedis af sognepresten paa predickestollen.

[a] *Til:* Om nogen . . . naade, *jfr. Genf 1561:* Que depuis qu'il appert d'une promesse faicte entre personnes capables, le mariages ne soit poinct rescindé, sinon pour deux cas: assavoir, quand il se trouveroit pas probation suffisante, qu'une fille, qui aurait esté prise pour vierge, ne le serait pas, ou . . . *(se ndfr. § 7) jfr. Brandenb. 1573.*

[1] *Således T.*

3. Om[1] de personner, som ere trolofvede, forser sig paa enten sider, saa at enten hand bevarer sig med nogen anden kvindfolk eller hun bevarer sig med nogen[2] anden mandsperson, da maa de och vere hver anden kvit, uden dend person, som uskyldig er, vil benaade dend skyldige; men dersom de forser sig paa begge sider, da skulle denum icke tilstedis at blifve ved dend person, de hafde forset sig med, paa enten sider, for[3] forargelse, der ville følge epter, men derfore at straffis, som vid bør.

[1] *Således og RT^1T^3; T^2:* Oc om.
[2] *Således og RT^1T^3; T^2:* en.
[3] *Således og RT^1T^3; T^2 tilf.:* den.

4. Dersom och nogen trolofver sig en och icke ligevel bevarer sig med hinde och hand derepter trolofver sig en anden och beligger hinde, och end dog icke nogen slig trolofvelse epter denne dag vel kand ske epter dend skik och ordning, som om trolofvelse tilforn formeldit er, da dersom nogen slig hendelse skede, skal hand straffis[a] af øfrigheden[1], som ved bør, och ingen af dennom beholde, och dend prest, som hafver verit ofver

[a] *Til:* Dersom . . . straffis *jfr. Libellus s. 166—7:* Si qvis post contracta sponsalia cum una (cum qva rem non habuit) cum alia contraherit et cum ea misceatur, puniatur gravius aliis in terrorem . . .

[1] *Således og R; T:* øfrighed.

dend sidste trolofvelse och icke hafver anset, hves tilforn om trolofvelse sagt er, skal och straffis derofver, som ved bør. Men dersom nogen, epter at hand hafver trolofvit sig med en, beligger hindis søster eller hindis neste slegt, da skal hand skillis ved denum baade[a], och tilbørligen straffis paa begge sider, som det sig bør[1].

[a] *Til:* Men dersom . . . baade, *jfr. Libellus s. 166:* Si supervenerit affinitas fornicaria, hoc est, si sponsus cognoverit aliqvam ex cognatis sponsæ suæ in prohibitis gradibus . . . etiamsi sponsa non cupit repudium, rescindenda est pactio cum priore inita.

[1] *Således og RT^1T^3; T^2 forbig.:* Men . . . sig bør.

5. Dersom nogen, epter trolofvelsen er sked, drager hen fra sin festemø och blifver lenge fra hinde emod hindis villie och sambtycke, da maa hun epter tre aar gifte sig med en anden, om festemanden icke er udi louglig forfald forhindrit[a].

[a] *Til § 5 jfr. Libellus s. 166:* Permittuntur etiam nuptiæ secundum canones et leges virgini et fæminæ desponsæ, si is, qvi cum ea contraxit de futuris nuptiis, diutius invita sponsa peregrinetur. . . . Verum hic tempus biennii præscribi velim, nisi forte graviores causæ moram istam non ferant . . .

6. Om nogen af parterne, epter trolofvelsen er sked, forser sig med tiufveri eller anden saadan uerlig gierning[1], hvilken dog icke følger lifsstraf epter, da maa dend uskyldige befries fraa dend skyldige, om dend det begierer[a].

[a] *Til § 6 jfr. Libellus s. 164:* Si qvis honeste vixit ante legitimum consensum, ita ut nullo crimine publice sit notatus, sed postea in infamiam ob qvodlibet flagitium inciderit, potest honestæ personæ et innocenti solutio pacti, modo petatur ante nuptias, concedi.

[1] *Således og T; R:* gierninger; O^2*:* saadanne uerlige gierninger.

7. Om nogen for troloufvelsen hafde nogen hiemmelig sygdom som spedalsk[1], dend[2] fallende sot eller nogen anden slig besmittelig och vederstyggelig syge och icke dend obenbarede, da maa hand eller hun och blifve hver

[1] *Således og RT^1T^3; T^2:* spedalske. [2] *Således og R; T forbig.:* dend.

anden kvit[a], om de det begiere. Men dersom saadan sygdom eller anden krankhed kommer epter troloufvelsen, da skal der settis nogen tid, udi hvilken mand skal[1] søge raad, om dend siuge meddellertid kand hielpis; kand dend icke, da maa dend trolofvelse vel opslaes, om det begieris.

[a] *Til:* Om . . . kvit, *jfr. Genf 1561: . . . (ovfr. § 2)* ou que l'une des parties auroit maladie contagieuse en son corps, et incurable . . . *(se ndfr. § 8) Libellus s. 164–5:* Si alteruter in gravem morbum et tetrum inciderit, ut in lepram, gallicam scabiem, epilepsiam, phrenesin, potest sanus a pasto discedere, præsertim si copula non intervenit.

[1] *Således og RT^1T^3; T^2:* kand.

8. Om det sig saa kand tildrage, at herepter nogen trolofver hverandre, och dend enne icke findis epter trolofvelsen saa rig, som dend hafde sig angifvit, och dend anden for slig aarsage skyld vil saadan trolofvelse omkaste och icke holde, da skulle de dog[1] derfore icke maa skillis at[a], epterdi det siunnis en møgen stor letferdighed, at nogen skulle sig udi dend vichtig handel med hver andre indlade, før end de vel kiende hin anden.

[a] *Til:* Om det . . . skillis at, *jfr. Genf 1561: (se ovfr. § 7)* . . . Que par faute de payement du dot ou d'argent ou d'accoustrement, le mariage ne soit point empesché qu'il ne vienne en son plein effect: d'autant que ce n'est que l'avoire.

[1] *Således og RT^1T^3; T^2 forbig.:* dog.

IV. Om jomfrukrenkere[a].

1. Hvad jomfrukrenkelse belanger, skal holdis dermed epter lougen, recessen och handfestningen[1].

[a] *Brandenb. 1573:* Von schwechen der jungfrauen und widwen.

[1] *Således og RT^2; T^1T^3:* gaardsrætten.

2. Men dersom nogen enten self eller ved andre beder om en dannemands datter och derofver beligger hinde før trolofvelsen skier eller hand faar endelig svar, da skal hand endeligen tage hinde til echte[a], om hindis foreldre eller formyndere ville det samtycke.

[a] *Til:* Men dersom . . . echte, *jfr. Brandenb. 1573:* . . . wenn . . . vor der geschwechten personen . . . köndte aussgeführt und dargethan werden, das sie der beschlaffer zu solchen laster mit süssen worten

mit oder ohne vertröstung der ehe beredt, soll der theter die geschwechte person zu nehmen schuldig sein.

3[a]. Dersom nogen beligger nogen møe eller pige och siger nei derfore, da verge sig derfore epter lougen eller bøde derfore epter lougen och recessen[1].

[a] *Til § 3 jfr. Libellus s. 212—13, som dog kun taler om beliggelse i forbindelse med trolovelse.*

[1] *Reces 1558 § 10, reces 1576 § 12.*

4. Sichtis och nogen at hafve beliggit nogen enke, som tilforn hafver verit uberøchted, da och at verge sig derfore epter lougen eller bøde udi lige maade.

5. Och epterdi det tit er blefvit befundit, at der er blefvit[1] stefnit udi rette saadanne jomfrukre[n]kere, som ublueligen hafve skiendit dend enne uberøctede møe eller enke epter dend anden, undertiden tre, fire eller flere, och en gudfrøchtig øfrighed icke bør[2] saadanne grofve synder och forargelse at lade blifve ustraffit, da skulle dend eller de[3], som herepter udi slige grofve laster och forargelse[4] blifve befundit, icke allenniste bøde epter lougen och recessen, men och dømmis udi øfrighedens naade och unaade och enten straffis paa lifvit eller udi andre maade med tilbørlig, alfvorlig, høigiste straf, andre til exempel och forskreckelse.

[1] *Således og T^2; RT^1T^3:* blefne.
[2] *Således og RT^1T^3: T^2:* tør.
[3] *O^2:* de eller dend.
[4] *O^2RT:* forseelse.

6. Dersom och nogen voldtager en erlig møe eller enke, och det bevisis, da at straffis derfore epter lougen, men om hanum benaadis lifvit, tage sig hinde til hustru, om hun och hindis formyndere ville, men ville de icke ded[1] tilstede, gifve hinde af sinne pendinge och gods epter fellie[2] venners raad och sambtycke.

[1] *Således og R; T:* det icke.
[2] *O^2RT:* fellige *(T^2:* fellig*).*

7. Blifver och nogen befunden at hafve voltagen dend enne epter dend anden, och ingen hand tager til echte, hand bør epter guds och naturlig loug at straffis paa lifvit.

V. Orsage, hvorfore echtefolk maa atskillis[a].

1. Dend første orsage er horreri[b]; dog skal dend person, som anklager, lougligen stefne dend, der anklagis, i rette och skielligen bevise det, och er ded icke nok, at dend person, som anklages, ded self bekiender, fordi mand tit befinder, at mange liuge paa sig self, paa det dend enne kand blifve afve med dend anden eller och komme dend i skade, som hand eller hun siger sig at hafve syndet med, eller for andre sager[c] [1].

a *Genf 1561:* Pour quelles causes le mariage peut estre rescindé.

b *Libellus s. 176:* Prima causa divortii eaqve justissima est adulterium.

c *Til:* fordi mand . . . sager, *jfr. Libellus s. 178:* sæpe enim fieri potest, ut persona, qvæ accusatur adulterii, mentiatur se adulterii ream, idque vel isto pacto a duriori conjuge liberari possit vel etiam ut noceat illi personæ, cum qva convenisse se dicat vel alia qvavis de causa . . . Alleganti propriam turpitudinem non est credendum.

1 *Således og R; T:* for anden sag.

Her hos skal dommerne forfare:

1. For det første, om dend person, som anklager, er uskyldig[a], fordi dersom dends skyld och findis udi lige maade, da bør denum icke at skillis ad[b], epterdi hverken af denum, som hinanden i saa maade ville beskylle, bør self for dend sag skyldige at vere[c]. Men dersom dend enne person retter och bedrer sig, och dend anden icke, saa det findis beviseligt, da maa dend, som retter sig, vel at skillis fraa dend anden, som blifver varaftig i sit syndige ledned[d].

a *Til:* om . . . uskyldig, *jfr. Libellus s. 179:* Ab actore qværet, num ipse sit alienus a crimine.

b *Til:* dersom . . . ad, *jfr. Libellus s. 179:* si is, qvi divortium petit propter conjugis adulterium, eodem scelere contaminatus deprehenditur, non permittetur divortium.

c *Til:* hverken . . . vere, *jfr. Libellus s. 179:* Nam illum mundum esse oportet, qvi alterum propter immundiciem abjicere decrevit.

d *Til:* Men dersom . . . lefned, *jfr. Libellus s. 180:* Quid si, inqvies, alter conjugum vitam corrigit pie et caste vivendo eluitqve maculam poenitentia, alter vero manet inemendabilis . . . faciendum est? . . . pius magistratus poterit illum sententia divortii liberare . . .

2[a]. For ded andit skal och flitteligen forfaris, om nogen af denum hafver gifvit dend anden merkelig orsage til saadan forseelse med rufferi[b], tiranni eller i andre maade, som dommeren kand kiende at vere ret aarsage til saadan fald; da bør denum icke heller saa letteligen at skillis ad.

[a] *Til § 2 jfr. Genf 1561:* Toutes fois si la femme estoit tombee en adultère par la coulpe evidente du mari ou le mari par la coulpe de la femme tellement que tous deux fussent coupables ou qu'il se verefiast quelque fraude qui eust esté faicte tendant à fin divorce, en ce cas ils ne seront recevables à le demander.

[b] *Libellus s. 181:* Si maritus prostituit uxorem, non potest adulteram excludere, cum ipse sceleris autor existit.

3[a]. For ded tredie om en dannemands kvinde [1] blifver voldtagen, da bør hinde icke for saadan voldtegt at skillies fra hindis hosbonde, fordi dend bør icke at straffis, som lider uret, men dend, som giør uret.

[a] *Til § 3 jfr. Libellus s. 182:* Si mulier vi compressa est, non debet ob injuriam, qvæ passa est, puniri. Non enim qvi patitur, sed qvi facit injuriam puniendus est.

[1] *Således og RT; O*[2]*:* dannekvinde.

4. For det fierde dersom en mand, epter hand hafver befundit sin hustru udi hoer, søger seng med hinde, da hafver hand dermed forbrut sin tiltalle til hinde, men dersom hun anden gang forser sig, och hand da holder sig fra hinde, da maa hand klage hinde an och skillis ved hinde[a]. Men dend person, som blifver saa adskilt fra dend anden for hor sag, skal icke maa gifte sig egien uden konningens synderlige bevillinge och tilladelse, och dog

[a] *Til:* For det . . . ved hinde, *jfr. Libellus s. 182:* Sextum addunt canonistæ: Si maritus postqvam culpam uxoris deprehendit, cum ea consvevit, loco reconciliationis habebitur, adeo ut perierit marito insonti jus omne dimittendi adulteram. At ego non video, cur cuiqvam fraudi debeat esse sua clementia, qvi semel atqve iterum ignoscit confitenti et emendationem pollicenti et redintegrata gratia non abstinet ab uxore, ne præbeat occasionem relabendi, cur is veluti fautor alienæ neqvitiæ, spoliatur jure dimittendi, si compererit inemendabilem.

skal det icke maa skie, før end tre aar ere forlobne; da skal dend person føre nøigachtig vindisbyrd, at dend medellertid siden hafver skicket sig erligen och christeligen, om dend skal benaadis at[1] gifte sig egien. Dog skal dend skyldige person, som udi saa maade skillis fra dend uskyllige, icke mue gifte sig eller blifve boendis udi dend sogen, herrit eller bye, som dend uskyllige er besidendis[a 2].

a *Til:* Men den person ... besidendis, *jfr. Libellus s. 186:* Deinde prohibebitur rea persona, ne illi nubat, qvi se polluit adulterio, excepta causa, qvam infra indicabimus . . . Tertio jubebitur rea persona, si alias qværit nuptias, mutare locum et eo se conferre ubi ipsius turpitudo non innotuit.

[1] *Således og* RT^1T^3*;* T^2*:* oc. [2] *Således og* RT^1T^3*;* T^2*:* boendis.

2. Dend anden orsage, hvorfore echtefolk maa skillis at, er desertio, som[1] er, nar dend enne echteperson for uden nogen skiellig orsage eller dend andens sambtycke forlader dend anden och drager bort. Och skal hermed saa holdis:

1. at dend person, som forlat er, skal tøfve dend anden epter i tre aar[a] i det mindste, uden saa er, at det kand skiellien bevisis, at dend person, som er bortdragen, beligger sig med nogen anden; da maa dend person, som forlat er, tilstedis til echteskab strax saadant bevist er[b]. Men naar de tre aar ere forlobne, da skal dend person, som forlat er, stefne dend anden først til

a *Til:* nar dend ene . . . aar, *jfr. Genf 1561:* Si un homme estant desbauché, comme dict a esté, abandonnoit sa femme sans que la dicte femme lui en eust donné occasion ou qu'elle en fust coulpable . . . Cependant que la femme attende iusqu'au bout de un an, si elle ne pouvoit savoir, ou il est, se recommandant à Dieu. *Libellus s. 190:* primum desertæ personæ triennium expectandi desertorem præscribatur.

b *Til:* uden saa er . . . bevist er, *jfr. Brandenb. 1573:* Wolte es auch . . . das unschuldige theil beweisen, dass das weggelauffene mit andern weibern gehuret und die ehe gebrochen, so darf es der zeit der obgemelten vier jar nicht erwarten . . .

[1] *Således og* RT^1T^3*;* T^2*:* det.

herritsting och siden til landsting och føre det bevist til consistorium[a]. Der nest skal dend hafve sit vindisbyrd beskrefvit af sin sogneprest; disligiste och sit skudsmaal af sine[1] sognefolk, som skal tagis til tinge, at dend anden person hafver verit borte udi tre aar, och at dend forlatte person hafver medellertid lefvit och holdit sig erligen och vel[b] och icke gifvit dend person, som er bortrømt, skiellig orsage dertil, och naar dette saa altsammen lougligen bevist er, da maa dend person, som forlat er, tilstedis at gifte sig egien[c].

[a] *Til:* Men naar . . . consistorium, *jfr. Genf 1561:* L'an passé, elle pourra venir au consistoire.

[b] *Til:* sit vindisbyrd . . . och vel, *jfr. Brandenb. 1573:* . . . und sollen unsere consistoriales darauf bey desselben klagenden theils obrigkeit erköndigung nehmen, ob sein ehegatten so lange (ɔ: ein jahr oder vier) von ime gewesen, und ob sichs in seinem abwesen auch ehrlich gehalten

[c] *Til:* Men naar de tre aar . . . egien, *jfr. Libellus s. 190:* deinde hoc tempore *(tre år)* exacto, tribus vicibus in publico placito curet deserta persona desertorem citari. Post hæc si comparere nolit desertor . . . veniat deserta ad judicem triplici testimonio munita. Primo qvod vixerit honeste et modeste et cum marito, a qvo nunc est deserta, et toto desertionis tempore. Secundo qvod triennium post desertionem sit exactum. Tertio ternæ citationis in publico placito. His ita ordine gestis et examinatis, . . . judex faciat innocenti et desertæ personæ facultatem nubendi alii, cui vult in domino. Idem judicium sit viri a muliere deserti.

[1] *Således og R; T:* sit.

2[a]. Skier det ochsaa, at dend forlatte person forser sig, før end de tre aar ere at ende, da skal dend person vere under tilbørlig straf af sit herskab, dog icke at[1] forbiudis echteskab uden med dend person, som dend hafver forset sig med.

[a] *Til § 2 jfr. Libellus s. 191:* Verum si fæmina . . . ipso desertionis tempore, hoc est intra triennium illud, qvo desertor expectandus erat, se polluit scortatione, nolim judicem ei nuptias permittere in ea civitate aut provincia, ubi se polluit, sed ut jubeat eam alio proficisci, ubi minus nota est, illicqve nubere in Domino, si continere neqvit.

[1] *Således og RT^1T^3; T^2 forbig.:* vere under . . . icke at.

3[a]. Men dersom en mand drager hen i krig eller paa sin kiøbmandsskab och af saadanne orsage blifver lenge[1] borte, hand skal icke holdis pro desertore, och skal fordi hans hustru fortøfve hanum epter i det mindste udi siuf aar.

a *Til § 3 jfr. 2 Genf 1561:* Si un homme estant allé en voyage pour quelque trafficque de marchandise ou autrement sans estre desbauché ni aliéné de sa femme et qu'il ne retourne de longtemps et qu'on ne sache, qu'il soit devenu, tellement que par conjectures raisonnables on le tienne pour mort, toutesfois qu'il ne soit permis à sa femme de se remarier jusques après le terme de dix ans passez depuis le jour de son partement. *Brandenb. 1573:* Wann ein ehemal amptshalben als in krigsleuften, schickungen, kaufmans und andern hendeln oder sonst mit bewilligung des andern aus billigen und nottürftigen ursachen hinweg reiset und lange aussen bleibet . . . *Libellus s. 225:* Qværitur si maritus qvispiam in longinqvas regiones profectus consentiente uxore, diutius emanserit, qvam convenerat inter ipsum et conjugem, qvid sit statuendum de uxore domi remanente? Hic casus non est pro desertione habendus. *S. 226:* Si utilis causa est absentiæ, ut si maritus mercatus gratia abfuerit, velim uxorem patienter expectare reditum ad septennium.

1 *Således og R; T:* lenger.

4[a]. Dersom och er vis kundskab, at hand er fangen eller udi andre maade forhindrit emod hans vilge, da skal hun endeligen fortøfve hanum epter och icke gifte sig med nogen anden.

a *Til § 4 jfr. Genf 1561:* Et encores que la dicte permission de dix ans s'etende seulement jusques là, que si on avoit suspicion ou par nouvelles ou par indices, que le dict homme fust detenu prisonnier ou qu'il fust empesché par quelque autre mouvement, que la dicte femme demeure en viduité. *Libellus s. 225:* Necessariam causam profectionis voco, cum aliqvis cogitur superioris mandato obædire, forte militiæ vel legationis causa . . . Si igitur necessaria causa est emansionis, uxor expectet maritum ad vitæ terminum *etc., se § 5 ndfr.*

5. Disligiste nar der er vindisbyrd, at en mand er blefven enten i krig eller i andre maade omkommen[a], da skulle de vindisbyrd ofverhøris af deris tilbørlige dommere, om de ere nøigachtige, och der tagis be-

a *Til:* Disligiste . . . omkommen, *jfr. Libellus s. 225: . . . (jfr. ved § 4)* nisi certos de morte rumores audiverit ab hominibus non levibus, sed fide dignis.

skrefne, och siden skal dend person, som vil gifte sig, indføre samme vindisbyrd for consistorio och da der at hafve beviseligt, at dend hafver skicket sig vel, och siden maa dend tilstedis andit echteskaf. Men dersom nogen fordrister sig til at søge seng med hver andre, før end saadan dom er lougligen sked udi consistorio, da skulle de straffis af deris øfrighed, som ved bør.

6. Sker det ochsaa, at nar en kvinde hafver saa[1] gift sig med en anden mand, epter dom er gangen, at dend første hindis mand kommer egien och begierer sin hustru til sig udi gien[2], da bør hanum at hafve nøigachtig vindisbyrd med sig, at hand hafver medeler tid sig tilbørligen forholdit och med nogen anden icke forset, eller forvises at søge saadanne vindisbyrd af denum, hand hafver verit hos, och naar hand det hafver giort bevisligt, bør hans hustru at forlade dend anden mand och komme til dend første egien.

[1] *Således og RT; O²:* saa hafver. [2] *RT:* egien.

3. Dend tredie orsage, hvorfore echtefolk maa skillis at, er, om nogen er impotens, det er uskickelig til echteskab[a]; dog skal dend person, hvis brøst saa findis, stedis tre aars tid at søge raad, om hand medeller tid kand hielpis[b], om hand hafde dend brøst for brølluppit, och dersom hand icke da blifver hiolpen, da maa der blifve skilsmøsse emellum denum, men dersom dend brøst kom epter brølluppit, da skulle de berre det som et andit kors, echtefolk kand tilkomme[c].

[a] *Til:* Dend . . . echteskab, *jfr. Libellus s. 192:* Inhabilitas corporum ad usum matrimonii tertia divortii causa est. *Brandenb. 1573:* . . . der natur halben impotens und zur ehe untüchtig und ungeschickt . . .

[b] *Til:* dog skal . . . hielpis, *Brandenb. 1573:* . . . *(hvis impotentia er tvivlsom)* . . . sol die scheidunge . . . drei jahr lang damit verzogen und versucht werden, ob denselbigen der geschwechten natur halben zu helfen were, und hernach erstlich, wo kein rath zu schaffen, die scheidung geschehen.

Til: dog skal . . . tilkomme, *jfr. Libellus s. 193:* Si inhabilitas in

masculo præcessit nuptias ... si spes sit curationis, triennium statuatur, in qvo patienter expectetur curatio: qvæ si frustra tentata fuerit judex pronunciabit conjugium nullum fuisse ... *Libellus s. 194:* Si subsecutum est vitium post nuptias et post complexum maritalem conjugum, nullo pacto permittendum est divortium ... Fortuna enim afflicta, si absit culpa, patienter in conjugio ferenda est. *Libellus s. 194:* Porro qvantum ad inhabilitatem fæminæ attinet, ... si vel ætate vel arte inhabilitas corrigi potest, cum patientia expectanda est curatio triennium. Verum si inhabilitas in fæmina secuta est nuptias post maritalem congressum ... æqvo animo est ferenda.

VI. Om adskillige tilfald udi echteskab[a].

1[b]. Om en mand eller kvinde, som ere echtegifte, forser sig med hans eller hindis broder, søster eller neste slegt, som er emod guds loug, och hanum eller hinde af synderlig orsage naadeligen benaadis lifvit, da maa de icke skillis fra hinanden, men ligevel blifve tilsammen som echtefolk, undtagen at dend, som uskyldig er, begierer at skillis fraa dend, seg udi saa maade forset hafver, da bør det at vere dend frit fore.

a *Libellus s. 207:* casus varii

b *Til § 1 jfr. Libellus s. 207—8:* Num is, qvi habet uxorem propriam et interea cum uxoris suæ sorore aut qvavis alia, qvam ei non licuit per legem dei et naturæ attingere, concumbat ... ubi .. reo parcitur, et uxor, qvod jure posset, non petit divortium, sciendum est, qvod affinitas superveniens, matrimonium consummatum non dirimat.

2. Om dend, der hafver sin festemø, tager sig en anden til echte, da dersom hand hafver haft noget ydermere at skaffe med same sin trolofvede, bør hanum at forlade dend anden och beholde dend første, om hun vil; men dersom hand i saa maade er uskyldig med dend første, da skal hand blifve hos dend anden, besynderlig om hun icke viste, at hand var trolofvit med dend første, der hun gaf sig udi echteskab med hanum; men dersom hun viste det, da bør hand at gifve dend anden ofver och blifve hos dend første, om hun det begierer[a]. Begierer hun det icke, saa skal hand dog icke beholde dend anden, epterdi hun viste, at hand tilforn vor trolofvit, och

hand, som sig udi saa maade forser, at straffis derfore af øfrigheden med høigiste straf, som ded sig bør.

[a] *Til:* Om dend, der . . . begierer, *jfr. Libellus s. 209—10:* Si qvis post desponsam sibi unam, alteram ducit in uxorem, . . . si qvis rem habuit cum desponsa, . . . qvare relicta adultera debet redire ad propriam, modo illa velit adulterum in gratiam recipere. . . . At si non habuit consvetudinem cum desponsa, discessit a promissione facta priori, ducem solenniter alteram, qvam retinebit, desponsa a promissione absoluta. (Hoc autem ita accipi velim, si hæc posterior ignara fuit pactionis cum priore initæ. Nam si scivit se contrahere cum sponso alterius injuste fecit: qvare juste ab eo separabitur et redibit ad eam, cui prius fidem dedit).

3[a]. Dersom hustru eller hosbonde falde udi nogen besmittelig siuge som spedalsk eller frandzoser, da bør denum icke derfore at skillis ad, men lide det tolmodeligen som det kors, gud denum hafver[1] paalagt. Dog er det udi sig self christeligt, at dend, som med slig siugdom er belat, icke begierer at besmitte dend anden.

[a] *Til § 3 jfr. Libellus s. 211—2:* Qværitur, si alter conjugum post nuptias in morbum contagiosum incidat . . . num liceat divortium facere . . . nulla calamitas . . . qvæ inter viventes accidit (si absit culpa) dissolvat conjugium . . . pønæ . . . qvæ sæpe suas latentes causas apud deum habent. Has aportet conjuges patienter ferre. . . Qvantum autem ad amplexum connubialem attinet, facile . . . inter eos conveniet. Qvis enim amat aliqvem et nihilominus vult ipsum in certissimum periculum conjicere?

[1] *Således og R; T:* hafver dennem.

4. Dersom och er beviseligt, at enten hustruen eller hosbonden hafve verit besmitted med spedalsk siuge och icke hafver det[1] obenbarit, før de komme sammen i echteskab, men at dend enne derepter hafver forderfvit dend anden, da maa dend, der saadan[2] er bedragen, vel skillis af med hin[3] anden[4].

[1] *Således og RT; O²:* det hafve.
[2] *O²RT:* saa.
[3] *O²RT:* dend.
[4] *Således og R; T:* skillies ved den anden.

5. Dersom och hender, at hosbonde eller hustru blifver afsindinge, da maa deris echteskab derfore icke atskillis, men dend ene at se dend anden til gode,

och hielpe hin anden udi alle de maade, mueligt kand vere.

6[a]. Om hosbonde eller hustru blifver befunden udi tiufveri eller nogen anden uerlig sag, som er halsløs gierning, och blifver dog spart paa lifvit af øfrighed[1], da maa de derfore icke skillis ad, men blifve saadanne misdedere fredløse eller fluchtige och icke benaadis af øfrigheden inden tre aar, da maa dend uskyldige person tilstedis at gifte sig, om dend udi meddeller tid[2] hafver holdit sig erligen och vel och det skielligen kand bevise[3].

[a] *Til § 6 jfr. Libellus s. 218—9:* Aliqvis ducit uxorem et ducta uxore furtum committit aut aliud facinus, cum perpetua infamia conjunctum . . . Reus autem . . . fuga sibi consulit . . . Sedeat innocens persona annos qvinqve (qvod tempus summus magistratus potest suo arbitrio moderari . . .), lugeat infortunium conjugis, vivat honeste et pudice. Exacto autem qvinqvennio . . . statuo, judicem posse innocenti et honestæ personæ alias nuptias concedere.

[1] *Således og R; T:* øfrigheden.
[2] *Således og RT^1T^3; T^2:* den dis imellem.
[3] *Således og R; T:* bevisis.

7. Dersom nogen blifver fredløs dog for erlig gierning, da bør hustruen at fortøfve udi siuf aar[a], om hand medellertid[1] kand stille øfrigheden til frids och komme til sin fred egien. Skier det icke, da maa hinde epter de siuf aar tilstedis at gifte sig med en anden.

[a] *Til:* Dersom . . . aar, *jfr. Libellus s. 224:* Sin autem homicidium factum sine infamia est, . . . sedeat uxor septennium.

[1] *Sålodes og RT^1T^3; T^2:* dis imellem

8. Om en echtemand farer anden steds heden och der gifter sig med en anden hustru, som icke ved af det første hans giftermaal, da holdis hun uskyldig, saa lenge hun ved der inted af, och bør derfore hverken hun eller hindis børn, som de hafve avfled sammen, at lide nogen skade enten paa ere eller gods; men om hun kommer udi vis forfaring, at hand hafver en anden hustru, da bedrifver hun hoer, om hun lenger hafver samkvem med

hanum[a], och naar saadant blifver obenbarit, at hand (maaskie) blifver benaadit lifvit af øfrighed[1] for nogen merkelig orsage skyld, da skal hand komme til dend første egien, om hun vil tage hanum til naade; vil hun icke, da maa hand dog icke beholde dend anden, men hinde skal det vere frit fore at gifte sig med en anden mand. Sammeledis skal och holdis, om en echtekvinde hindis forseelse i saa maade findis.

[a] *Til:* Om en ... med hanum, *jfr. Libellus s. 220:* Interdum fit, qvod maritus deserta uxore in aliam terram profisciscatur, atqve illic uxorem ducat . . . Desertor ille vere adulter est, sed decepta non est pro adultera habenda, donec nesciat se cum alieno viro habitare. Verum mox ubi resciverit, se alieno viro nupsisse, et nihilominus adultero misceatur, judicabitur adultera.

[1] *Således og R; T:* øfrigheden.

9. Dersom nogen enten til tinge eller emellum sig self gifver hver andre skilsmøsebrefve, da skulle saadanne brefve[1] intet achtis[a], men denum, samme brefve udgifve och sambtycke, at straffis af deris herskab, som ved bør.

[a] *Til:* Dersom . . . achtis, *jfr. Libellus s. 136:* Proinde non debet maritus qvamlibet ob causam uxorem dimittere, dato illo libello repudii.

[1] *Således og R; T^1T^3:* saadanne bref; T^2*:* samme bref.

10. Om nogen blifver lougligen stefnit til echteskabsdom och sider stefningen ofverhørig och icke vil møde, da skal dend, som udi saa maade stefnit vorder, gifve dend anden sin kost och tering egien.

11. Tager och nogen stefninge och icke self vil møde at gifve dend sag, som stefnit er, da bør hans gienpart at dømmis kvit for samme stefning, til saa lenge hand egien vil stefne och vere udi rette, och egien oprette dend anden hans beviselig kost och tering.

Hvilke forskrefne punkter och artikler vi udi alle maade epter, som forskrefvit staar, ville hafve holdit och epterkommit; bedendis och biudendis vore lensmend, superintendenter, prelater, cannicker och alle andre, som enten paa capitteller, udi consistoriis eller anden steds skulle

side ret[1], forhøre och dømme udi echteskabssager, at i retter eder epter, epter[2] forskrefne punkter och artikler retferdeligen at dømme och forhielpe hver udi hvis echteskabssager, lougligen for eder indstefnis, saa møgit christeligt och ret er, och emod forskrefne artikler aldelis intet at dømme eller giøre udi nogre maade, under vor hyldiste och naade. Gifvit paa vort slot Kiøpnehafn dend 19. junii aar 1582 under vort signet.

Friderich.

[1] *Således og R; T:* sidde. [2] *Således og R; T forbig.:* , epter.

292.

1582 19. juni. (Hafniæ.) *Reces om adelen, som tager bolskaber eller ufri kvinder til ægte, og om hvorledes der skal forholdes med börn af slige forhold.*

O: Original udfærdigelse på pergament med kongens og rigsrådernes segl; Rigens råds breve no. 29.

R: Sæll. tegn. 15, 60—61.

T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Biiij—Cij. T^1, T^2, T^3 har samme betydning som ovfr. s. 270.*

Trykt 1643 efter T^2 ligesom ovfr. s. 270, efter T^1 hos Rørdam: Kirkelove 2, 337—39.

Vi Frederik dend anden . . . giøre alle vitterligt, at som vi nogen tid siden forleden, efter vi vore komne udi forfaring, at eblant addelen her udi rigit skulle findis nogen, som holde boelskab och løse kvinder hos sig och med denum lefve udi obenbarlig forargeligt, løsachtig lefnit[1], gud aldmechtigste til fortørnelse, adelige stande til beskemmelse, det hellige echteskab til forachtelse och deris jefnchresten til et ondt exempel, hafve verit deraf fororsaget vore brefve[2] at lade udgaa til superintendenterne ofver ald rigit, at hver udi sit stigt alfvorligen skulle tilsige och foreholde menige provister og prester hver udi sin sted dermed at skulle hafve et tilbørlig indseende, at saadant et[3] utuktigt forargelit lefnit icke føris, lidis eller

[1] *Således og T^1T^2; T^3 forbig.:* udi . . . lefnit. [2] *Missive 1580 11. juni.* [3] *T^1 forbig.:* et.

tilstedis udi deris herreter eller sogner, och hvilke dermed icke ville afstaa och saadanne deris boelskab ofvergifve och forargelse efterlade, epter at de derom af deris sogneprester tilbørligen vore paaminte och advarit, denum at skulle offentlig sette udi bande, til saa lenge de denum rette och bedre, som det sig burde, och vi nu formerke, at en part vore undersotte af addelen, siden vi samme vore brefve hafve ladit udgaa, skulle hafve [1]echtit och ladit gifve denum vid hvilke boelskab och løse kvinder, som de hafve hafd och holt hoes denum, och epter at os er til sinde ført at vere formodendis, det andre flere [2] slig exempel kunde efterfølge, begifve denum udi echteskab med ufri folk, och det udi frambtiden ville gifve stoer irringe och uskickelighed eblant addelen, om de, som udi saa maade med ufri kvinde vore aflet, skulle regnis och holdis for adelsbørn och arfve udi frit jordegods eller føre adelig stand, stammenafn, skiold och vaben som de, der af addelen paa federne och møderne tilbørligen ere borne, hvilket ville komme och vere adelig stande och adelen her udi rigit til forringering och største foracht, da hafve vi dend leilighed med vore Danmarkis rigis raad, som til denne herredage [3] hos os til stede vore, betenkt och ofverveiet och epter deris raad, bevillinge och sambtøcke derudinden for got anset och derom giort denne forordning, hvorefter udi slig fald och leilighed, som forskrefvit staar, forholdis skal udi saa maade, som epterfølger:

1. Først at hvor nogen adelsmand hafver tagit sig ufri kvinde eller herefter tagendis vorder och aflet [4] børn med hinde, da skulle samme deris børn icke vere eller holdis for adelbørn eller fri folk; disligiste skulle de

[1] *T:* actet at ladit gifve.
[2] *T forbig.:* flere.
[3] *T tilf.:* her.
[4] *T:* afler.

icke heller mue føre skiold och vaben eller adelig stammenafn.

2. Sammeledis skulle och samme børn, som med ufri kvinde aflit ere, icke mue komme til arfve udi nogit jordegods efter fader eller federne frende, men naar fader døer och afgaar, da skal hans efterladendis gods och arfve falde til hans neste slecht och arfvinge efter lougen, hvilke af adel ere. Dog skal icke hermed[1] vere forment faderen at mue gifve sine børn, som hand udi saa maade hafver aflit, af hans pendinge och løsøre, hvad hans villie tilsiger, och dersom same børn af pendinge och løsøre er nogit unt och gifvit af faderen udi hans velmacht, da skal det dennom ubehindrit følge och de det nyde[2] och beholde och intet ydermere.

Hvilken forordning vi med vore rigens raads raad adelige stande och hver andre stender[3] til sin tilbørlig acht och ophold for got anset, giort och beslutet och endeligen ville holdit och epterkommit hafve, och til des ydermere bekreftning, at saa aldelis ubrødeligen efterkommis och holdis skal, hafve vi ladit henge vort secret neden dette vort obne bref med vore menige Danmarkis riges raads indsegle, som ere[4]: . . . [5]Gifvit och skrefvit paa vort slot Kiøpnehafn den 19. juni aar 1582.

Nils Kaas. Peder Guldenstern. Peder Munck. Jøren Lyck, ridder. Jørgen Roszenkrantz Biørn Anderszen til Stenholt. Eyller Grubbe. C. Valckendorff. Sten Brahe. Jørgen Skram. Manderup Parsberg. Christoff freiher, burggraff vonn Dhona. Erik Hardenberg. Hack Wlstand. Anders Bingh. Henrich Below. Axell Gyldenstern.

[1] *T:* hermet icke.
[2] *T*[1]*:* vinde.
[3] *T:* stander.
[4] *Her nævnes alle underskrifterne.* — *T forbig.:* och til des . . .
[5] *T*[1]*:* Datum Hafniæ den 19. junii anno etc. 1582; *underskrifterne forbigås.*

Korffitz Wifferth. Absalon Gøe. Jacob Seffeldt. Breide Rantzow. Henrich Brahe. Chresten Skyell. Albret Friis.

293.

1582 19. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om lænsmændenes forpligtelse til at føre tilbörligt tilsyn med, at kongens mandater overholdes.*

R: Sæll. tegn. 15, 64–5.

T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestats Obne Breff *o. s. v. bl. A ij—A iij; T^1, T^2, T^3 har samme betydning ligesom ovfr. s. 270.*

Trykt 1643 efter T^2 ligesom ovfr. s. 270; endvidere hos Paus: Gle. norske love 2, 390—91, Ketilson: Forordninger for Island 2, 102—4.

Epter vi komme udi forfaringe, hvorledis at nar vi nogen almindelig[e] mandater och forordninger lade udgaa och med vore obne brefve paabiude, skal slige vore mandater icke uden paa en gandske ringe tid achtis och siden ydermere icke anses, men tit och ofte aldellis epterladis af dend aarsage, vore lensmend, som paa vore vegne skulle holde der ofver, icke hafve dermed dend indseende, som det sig bør, hvilket gifver os och vore brefve foracht och foraarsager stor uskickelighed, da paa det at sligt maa forekommis, och ofver vore brefve och forordninger maa alfvorligen holdis och der udinden hafvis dend indseende, som tilbørligt er, hafve vi dend leilighed med vore Danmarkis riges raad ofverveiet och med dennom derom saa betenkt, besluttit och forordnit,

1. at vore lensmend, som vore len udi befalling hafve och nu ere eller herepter kommindis vorder, skulle dennom dermed alfvorligen lade vere anliggende och befallet at skulle herepter hafve flittig och grandgifvelig acht och indseende, at hves mandater och forordninge vi til des hafve ladet udgaa eller herepter udgifvendis och forordinerendis vorder, det udi alle maade holdis och epterkommis och aldellis intet der emod tilstedis, bedrifvis och tilladis.

2. Och dersom befindis, at nogne vore lensmend icke hafve och holde vore brefve, forordninger och mandater udi tilbørlig acht och dermed ofverser, at noget der emod handlis, och det skielligen bevises kand, at hannom derom hafver verit vitterligt, och hand icke same tid hafver verit udi nogen vor och rigens bestilling anden steds forhindret, da skal samme vor lensmand, hvad heller hand er udi vort och rigens raad eller icke, derfore hafve forbrot sit len.

3. Dersom och saa er, at nogen vor lensmend hafver lifsbref paa nogit vort len eller och hafve nogen vore len udi pant, och hans forsømmelse udi saa maade befindis, da skal hand dermed icke hafve forbrot lenit, men derfore epter guode mends sigelse epter sagens leilighed stande os derfore til rette; dog skal tilforn føris til rette och gange dom der paa, om samme vor lensmand hafver vitterligen dermed ofverset och forsømmit eller icke.

4. Dette vi hermed alle vore lensmend och befallingsmend, som nu ere eller herepter kommendis vorder, alfvorligen ville hafve foreholdit, at de der epter kunde vide dennom at rette under dend plicht, som forskrefvit staar.

294.

1582 19. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at stiftslænsmændenes gejstlige jurisdiktion skal fordeles mellem lænsmændene i stifternes læn.*

R: Sæll. tegn. 15, 62—63.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. Ny kgl. saml. 1128, 4 i kgl. bibliotek i København.

M: Afskrift efter do. i håndskr. Molb. no. 32 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Trykt efter A i Kirkehist. saml. 3. ræk. 2, 172—74 og derefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 334—37. — Trykt hos Edvarsen: Underretning om Skelskør købstad s. 400—2, med årstal 1583, hvorunder brevet også er optaget i Regesta dipl. hist. Dan., men dette værks foregående og følgende no. af 15. og 20. juni 1583 vise, at kongens opholdssted da var Haderslevhus.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis det falder vore stigtslensmend besverligt stigtens handel och g[eist]lich[1] jurisdictz at forrette med kirker, prester, degne och des gods at hafve udi forbed och forsvar, och der med ald tingist icke saa flitteligen och tilbørligen at kunde bestillis och hafvis indseende, som det sig burde, af dend orsage, at stigterne en part ere vit begreben, der ofver sig ofte stor uskickelighed og forsømmelse tildrager, da hafve vi med vore Danmarkis rigens raad dend leilighed beraadslagit och ofverveiet och med dennom for got anset och giort derom saadan forordning, som epter følger.

1. At hver lensmand udi sit len ofver ald riget, som hafver eller herepter bekommer nogit len af os, skal epter denne dag hafve udi forsvar alle de kirker, prester, degne, kirketiennere och[2] prestegaarde och degneboele, som findis udi deris len udi de herrider och kiøpsteder, hver i befalling hafver, och dennom paa vore vegne at skulle forbede, handhafve och forsvare til alle rette udi alle maade, epter som stigtslensmanden forskrefne bestilling til des hafd hafver.

2. Och skulle de vere forplicht aarligen at lade forhøre kirkernis regenskab; hver udi sit len hafve indseende med, at kirken sker skiel och fyldiste[3] och holdis vid hefd och bygninge, och at deris rente dennom til bedste forvendis och til intet andet.

3. Hver lensmand udi sit len och de herritter, hand raader fore, skal och stede och bortfeste vor och kronens saa vel som och kirkernis part af korntienden, nar de ledige blifve, for aarlige afgift, til dennom, som mest deraf gifve vil, och aarligen oppebere, hvis afgift os af kronens part af tienderne tilkommer, och derfore saa vel som for hvis andet vist eller uvist, hand af same g[eist]lich[4] juris-

[1] *Således AM; R:* gieslich.
[2] *M forbig.:* och.
[3] *M:* ret.
[4] *Således AM; R:* gieslich.

dictz oppeberendis vorder, giøre os got och klart regenskab.

4. Och nar nogen sogner eller kald blifve leddige, och andre persoener egien skulle tilskickis, och de af sognefolkit blifve retteligen kaldit och af superintendenterne examineret och kiend[1] skickelig og duelig udi lefnit och lerdom til sogneprest och siellesørger, skal hand gifve dennom collatz, och ald tingist epter ordinantzen der udinden at skulle forhandlis, och intet der emod giøris.

5. Dersom och nogen g[ei]stliche[2] sager forefalder, som for capittellit indstefnis och der skulle ordellis, skal lensmanden, udi hvis len saadant sig tildrager, møde til stede paa capittellit och da med capittellit side dom och endeligen udi de sager dømme och forhielpe begge parterne at vederfaris, hvis billigt och ret er.

6. Dog ville vi her udinden hafve forbeholdit prelater, provester, cannicker och capitteller[3] her udi riget hvis jus patronatus, jurisdiction och rettighed, som de hafve til nogen sognekirker eller g[eist]lich[4] gods, och de til des och af arrilds tid haft hafver, dermed sig vore lensmend aldellis intet udi nogre maade skulle befatte, men der udinden saa vel som udi andre maade deris privilegier, som af os och framfarne koninger gifne och confirmerit ere, vere dennom uforkrenkit. Her epter sig alle vore lensmend skulle vide at rette och forholde. Bedendis och biudendis alle provester, prester, degen, kirketiennere och prestetiennere, udi hvert herrid er boendis, saa vel som udi kiøpstederne, at i retter eder epter epter denne dag at svare vor lensmand, same herrit eller kiøpsted, udi hvilkit i boendis ere, hafver udi forlening och forsvar, dend som nu er och herepter kommendis vorder, paa vore vegne, gifvendis och fornøiendis hannom och

[1] *M:* kiendis.
[2] *Således AM; R:* giestliche.
[3] *M:* capittelsherrer.
[4] *Således AM; R:* gieslich.

ingen anden ald hvis rente och rettighed, i os och kronen plichtige ere, udi alle maade epter, som i stigtslensmanden giort hafver, och udi dette vort bref forbemelt er.

295.

1582 19. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at vi, da der i Århus skal være stor brøst for vin, så at fremmede folk ikke kunne bekomme god vin for deres penge, og den, som måtte være der, er forfalsket, have tilladt borgemestre og rådmænd der at holde vinkælder mod al tid at holde den vel bespiset med god vin, så at vort folk, når vi komme did, så vel som andre gæster kunne få vin til køb i vinkælderen for et skelligt værd, og den skal under forbrydelse af denne benådning være god og uforfalsket. For at vinkælderen bedre han holdes ved magt, ville vi, at ingen af indbyggerne der eller andre må udtappe vin i kander, stobe eller pottertal uden deres huse under forbrydelse til os af det fad eller den amme vin, han tapper af; dog skal ikke hermed være forment nogen borger at sælge hel eller halv amme eller at fortappe vin i sit eget hus til sit eget og sine gæsters behov.*

Jyske reg. 3, 389—90.
Trykt herefter hos Hübertz: Aktstykker vedk. Århus 1, 210—11.

296.

1582 21. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om benyttelsen af bundgarn og pulsvåd i Limfjorden.*

Jyske reg. 3, 400—1.

Eptersom Biørn Andersen, råd och embitsmand paa vort slot Olborghus, hafver haft for os et vor herre faders brev udgifvit udi det aar 1543, formeldendis[1] at vere

[1] *Et sådant brev kendes nu ikke; årstallet er næppe forskrevet, ti citatet passer ikke på noget af de i 1. bind s. 464 nævnte forbud mod brug af pulsvåd eller på åb. brev 1535 8. mars (Dske. mag. 3. ræk. 4, 202); det omtales heller ikke i fiskerilovsamlingen i Tidsskr. for fiskeri 2, 203—13.*

blefven beret, hvorledis at der mange fordristet dennom til at sette bundgarn och pulsvoder udi Limfiord dend menige mand til skade och emod recessens liudelse[1], derfore strengeligen paabudit fogder, embitsmend och alle andre dermet at skulle hafve flittig tilsiun och, dersom nogen befandis, som brugge eller sette bundgarn eller pulsvoder udi Limfiord, skulle de straffis epter recessen, och hvilke af lensmendene sligt tilstede, skulle dermet hafve forbrot deris len, och dersom nogen ridermands mand befant nogen, som brugge der bundgarn eller pulsvode, skulle hand fuldmacht hafve at tage fran dennom garn, skib och hves de hafve met at fare, som samme vor herre faders bref derom formelder, och vi komme udi forfaringe, at herofver icke saa alfvorligen holdis, som det sig burde, men endnu skal findis en part, som sig understaa udi forskrefne Limfiord at bruge och sette bundgarn och paa ulovlige tider at bruge pulsvoder dend menige mand bode paa seglats och fiskeri til hinder och skade emod recessen[2], da

1. bede vi och strengeligen biude alle vore fougider, embitsmend och alle andre, at de epter denne dag hermet hafve flittig indseende, och dersom nogen sig fordrister, som før er rørt, at sette bundgarn udi Limfiord menige mand til skade emod recessen[2] eller och paa ulovlige och forbudene tider at bruge pulsvoder, at de da straffis derfore, som ved bør.

2. Saa frampt de met nogre se egiennom fingre och sligt tilsteder, de da icke deris lenne derofver ville hafve forbrot.

3. Dersom och nogen riddersmands mand befinder nogen i saa maade at bruge bundgarn eller pulsvoder, skulle de herepter som tilforn i vor herre faders tid hafve

[1] *Reces 1539 § 10.* [2] *Reces 1558 § 61, 1576 § 14.*

fuldmacht at tage fran dennom garn, skib och hves de hafve met at fare.

297.

1582 21. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til kronens bønder i Onsild herred, som ligge til Mariager kloster, om, at de skulle deltage i ranstov og nævningetov med de andre bønder.*

Jyske reg. 3, 398—99.
Trykt i Dske. mag. 6, 179.

Vi komme udi forfaringe, at i skulle ville holde eder fri for ranstoug och andre toug at giøre eller at vere udi nefn met andre vore och kronens bønder och tiennere der udi herrittid til vort slot Drotningborg liggendis, da biude vi eder alle och hver serdelis hermet strengeligen befaller, at i retter eder epter herepter saa vel som vore och kronens bønder och tiennere til Drotningborg liggendis at giøre ranstoug och andre toug saa och at vere udi nefn, naar i derom lovligen blifver tilnefnd och kaldit. Saa frambt nogen herudinden findes uhørsom, i da icke derfore ville straffis, som ved bør.

298.

1582 21. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at det marked, som årlig har været holdt i Mariemagdalene by i Sønderhald herred i Kalø læn, og ved hvilket der skal have tildraget sig megen ond skik* (met bordag, mandslet och anden uchristelig handel), *hvad der, skönt der er indløbet mange klager derover, ikke er blevet bedre, fordi der skal være mange lodsejere til byen, herefter skal holdes i Torsager birk på et belejligt sted, som Jørgen Rosenkrandz, råd og embedsmand på Kalø, skal forordinere.*

Jyske reg. 3, 400.

299.

1582 10. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at medlemmer af rigens råd to gange om året skulle sidde dom og ret til landstinget sammen med landsdommeren.*

Sæll. reg. 12, 246.

Epterdi vi fornemme och forfare, at nu jo mere och mere uenighed, tvedracht och trette forøgis och formeris, saa det derfore falder vore tilforordnede landsdommere besverlig deris betrodde kald at forrette och hves sager, irringe och trette for denum hender til dom at komme, at ordelle och adskille, da paa det vore undersotte, som nogen sager hafver at udføre des forderligere och bedre motte komme dermed til endelig dom och til rette, hafve vi for got ansét och ville det saa forordnid och holdit hafve,

1. at vor och rigens raad hver udi det land, de ere boesidendis, skulle med landsdommeren udi samme land side dom och ret tvende gange om aarit, en gang det neste landsting for sancti Mickils dag och en gang til snapslandsting och da med landsdommerne at skulle dømme udi alle de sager, som til samme tid til landstinget blifver indstefnit, och forhielpe hver, som for dom och ret for denum hender at komme, uden langsommer forhalling at vederfaris, hves loug och ret er. Bedendis och biudendis vore rigens raad, at de aldellis vide denum herepter at rette til forskrefne tid at besøge landsting och med dommerne at side dom och ret och dømme och forhielpe hver, som for denum och landsdommeren hender at komme, hves loug och ret er, ladendis det ingenlunde.

2. Udi Sielland och Skonne skulle de møde en gang det neste søgneting epter juel och en gang til neste søgneting epter paaske, udi Fyen, Lolland, Falster och Langeland en gang det neste landsting for sancti Mickils dag och en gang til neste søgneting epter juel.

300.

1582 10. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at ingen må forgribe sig mod landsdommerne med overlast eller skendsord.*

R: Sæll. reg. 12, 246–47.
K: Koncept.

Epter[som][1] vi ere kommen udi forfaringe, hvorledis nogle vore undersotte sig skulle understaa, naar de nogen sag hafve indstefnt til landsting och samme deris sager icke vil føige och begifve sig epter deris fortagne betenkte vilge, men landsdommeren fororsagis af retten at dømme och sige denum emod, skal de med onde, unyttige, utilbørlige, forachtelige och skiendsord ofvergifve och tiltalle landsdommerne, da epterdi landsdommerne ere tilforordnet udi vor sted at skulle side dom och optage hver deris sag, som for denum indføris beskedentlig, och forhielpe alle derepter til loug och ret och ere plichtig for deris domme at skulle svare och stande for os och vores Danmarkis riges raad til rette hver, som derpaa vil klage, och vi derfore bør som øfrighed denum udi deris kald for ofverlast at fordagtinge och handhafve, hafve vi endeligen betenkt voris øfrigheds plicht der udinden icke at lade denum mangle, men denum udi deris stand och kald at ville handhafve och det denum dermed bevisis som vor egen foracht och fortred at ville vrecke, hefne och ingenlunde ustraffit lade afgaa.

1. ti ville vi hermed alle och hver, hves standes de ere, eddelle eller ueddel, som nogen sager hafver at indføre for rette til landsting, alfvorligen hafve forholdit, at de deris sager med besindige, sagtferdige, skickelige och tilbørlige ord fremsetter, och retsindeligen at anname och antage, hves landsdommerne derom denum for ret afsigendis vorder, och icke i nogre maade med unyttige

[1] *Således K.*

skiendsord det dommerne lade undgielde, hves deris sag epter deris vilge icke hafver fremgang, men dersom nogen formenner sig at hafve at beklage ofver nogen deris domme, da hafve de det for os och vore Danmarkis riges raad at indstefne och tilrette och icke med unyttige skiendsord deris sag och ret at forsøge och udføre.

2. Saa frambt landsdommerne herepter denum hafver for os at beklage af nogen at vere med unyttige skiendsord ofvergifven eller i andre maade nogen ofverlast och ubeskedenhed paa deris embits vegne och for deris kald och bestillinge at tilføiges, och vi derom komme udi ret forfaringe, da skal hver, med hvilke det befindis kand, stande os derfore til rette och hafve derfore at forvente vor kongelige hefn, vrede och straf och befinde och fornemme, [at] vi deremod denum ville handhafve och dend spot och foracht, som denum udi voris sted forordnede bevisis, saa vedergiøre til rette, som tilbørligt er.

301.

1582 15. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at tingene i Bleking skulle sættes kl. 9, og at bønderne skulle tage sine indsegl med til tinge.*

Skånske reg. 1, 405—6.

Epterdi vi komme udi forfaringe, at i vort land Bleginge skal fast uskickeligen tilgaa med ting at holde, saa at fogeden icke sette[r] ting, før end største part af dagen er forleden, der ofver seg ofte tildrager, at en part vore undersotte icke kunde komme til deris sager lougtiddagis at forrettis, at de om aften kunde komme hiem egen, disligiste skal och falde herritsfogeden besverligt allene at side tinge, gifve beskrefvit och forseigle, hves inden tinget blifver forhandlit; tilmed skal och findis faa af bønderne, som hafve deris indseigle, dermed de kunde beseigle, da hafve vi nu dend leilighed med vore Danmarkis rigis raad betrachtit och ofverveiet och derom giort sadan for-

ordning, som vi herepter ville alfvorligen holdit hafve udi saa maade:

§ 1. at herritsfogde[r]ne udi Bleginge skulle epter denne dag paa tilforordnede tingdag vere forplicht god betimen dags ved 9 slet at beginde och sette ting och siden det holde oppa dagen epter, som beleilighed det fordrer och sager och anden laugmaal forfalder der at forrette.

§ 2. Skal och hver herritsfogid hafve fuldmagt at mue til seg tage 6 lougfaste danemend hver tingdag af dennom, som tingit besøge, hvilke skulle plichtig vere med hannom at sidde ting, och hvis inden tingit blifver dømpt, afsagt eller forhandlit, skulle forskrefne 6 mend med herritsfogeden beseigle.

§ 3. Vi ville och alle bønder hermed hafve befallit och paalagt hver at skulle hafve sit indsegel med deris sedvonlige boemerke, dermed de udi saa maade kunde beseigle, naar de tilsigis och behof giøris.

§ 4. Bedendis och biudendis vore lensmend, som nu er eller herepter komendis vorder, at de alfvorligen holder derofver, saa hermed udi alle maade blifver holdit och epterkomit, som før er rørt, saa framt de icke ville stande derfore til rette.

302.

1582 17. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om ret for bønderne i Bleking til at handle med de svenske bønder.*

Skånske reg. 1, 413.

Eftersom vore kiere undersotte, menige almue udi Bleginde hafve ladit gifve os til kiende, at de al tid af arilds tid uforment hafve haft och nyt fri handel och vandel med svenske bønder, til dennom at afhende hves fisk, de fangendis vorder, och egen kiøbe derfor, hves korn eller andet, det til deris husis ophold behof hafde, gifvendis

derhos dend leilighed til kiende, at epter de hafve ringe afveling och deris største nering samme steds maa vere af fiskeriet och endeligen skulle kiøbe deris korn, hvilket udi kiøbstederne ville vere dennom megit diurt, och intet deris varre deremod hos borgerne gielde, efterdi fiskeri och saa møgit brugis om kiøbstederne, ville det komme dennom til største skade och endelig undergang, dersom dennom slig handel med de Svenske skulle formenis, da paa det vore undersotte maa blifve ved lige och magt, hafve vi . . . bevilgit, unt och tillat, . . .

1. at forskrefne vore undersotte maa herefter som til forn uforment bruge fri handel och vandel med svenske bønder til denum at maa selge deris fisk och deremod af denom kiøbe och tilforhandle korn til deris husis ophold sameledis smør til landsudgift och deris egit behof och til ingen forprang, disligeste tred och trefang och hves sligt, de hafve at føre til kiøbs.

2. Dog skulle vore undersotter paa landsbyerne icke mue til bemelte deris naboer, de Svenske, afhende nogen fedevare eller kramvare, borgerne udi kiøpstederne til forfang, skade och forprang, men med slig vare skulle de aldelis vide dennom at rette epter dend vor almindelig forordning[1], som vi hafve ladit giøre, hvorledis emellom kiøbstederne, borger och bønder udi Bleginde skulle forholdis och dend der udinden vere uforkrenkit udi alle maade.

[1] *Af 16. juni 1582.*

303.

1582 22. juli. (Aufvensø.) *Åb. brev om, at bønderne på Samsø må indkøbe deres fornødenheder i Jylland.*

Sæll. reg. 12, 248—49.
Trykt herefter hos Thura: Beskrivelse af Samsø, s. 84—87.

Eptersom vore undersotte, mennige bønder och tiennere paa vort land Samse hafve ladet gifve os til kiende, hvorledis denum til des af arilds tid hafver verit frit fore

och ubehindrit tillat udi vort land Nørrejutland och synderlig udi vor kiøpsted Aarhus at kiøbe kul, ved och hves sligt, de til illebrand behof hafve, sameledis hiul, vender, bygningstømmer och andre saadanne bøndervare, som denum til deris husis ophold kunde behof giøris, och beklage, at denum nu skulle vere forment samme kiøb och handel udi Aarhus, hvilket, dersom det skulle hafve fremgang, ville vere denum til stor skade, forderf och undergang, epterat de der paa landet icke hafve nogen skoufve, der af de det til deris nottorft kunde hafve, da hafve vi . . . unt och tillat . . ., at det skal vere vore undersotte paa Samsø herepter frit fore och ubehindrit tillat at mue kiøbe och denum tilforhandle udi vort land Nørrejutland udi vor kiøbsted Aarhus saa och udi anden kiøbsteder eller paa landet samme steds, hvor deris leilighed sig begifver, bygningstømmer, ved, kul, ildebrand, vender, hiuel och slige bøndervare, som de til deris husis ophold behof hafve, och det uforment och ubesvergit at skulle mue føre af landet til Samsø, dog hvad rette kiøpmandsvare ere, som til kiøpsted føris och til borgerne bør at selgis, som korn, smør eller andet saadant det eller nogen anden slige kiøpmandsvare skulle forskrefne vore undersotte af Samsø udi kiøbstederne af bønderne icke mue kiøbe, men dersom de noget saadant behøfve, skulle de det kiøbe af borgerne, som det hafve til kiøbs, och icke bruge nogen forprang borgerne til skade och emod deris privilegier.

304.

1582 22. juli. (Aufvensø.) *Åb. brev om, at sager fra Samsø ikke, som i den sidste tid, skulle appelleres til Viborg landsting, men til lænsmanden på Kallundborg og fra ham til kongen og rigens råd.*

Sæll. reg. 12, 249—51.

Trykt herefter hos Thura: Beskrivelse af Samsø, s. 85—87.

Eftersom vore undersotte vore och kronnens bønder och tiennere och mennige almue paa vort land Samsøe hafve ladet gifve os til kiende, hvorledis til des af arelds tid skal hafve veret sedvanligt, at hves sager som sig der paa landet hafve begifvit enten emellum denum indbyrdis eller om mandrab och andre slige sager, som med toug skulle forfølgis, skal der hos denum paa landet verre ordellit, och hves de udi de maade med dom och ret der paa landit icke kunde om forennis, det at skulle hafve verit indført for vor lensmand paa vort slot Kallundborg, som denum udi befalling haft hafver, at hand denum derom skulle adskille, saa de til videre omkostning och reigse icke hafve verit fororsaget, och hafve for os beklaget, at de derofver och emod samme gamble sedvanne nu nogen tid hafve mot med deris sager søge til Viborg landsting, synderlige naar nogen toug om mandrab eller andre saadanne sager skulle fuldgiøris, hvilket de berette denum at vere møgit besverligt, epterdi at de derofver maa giøre stor omkostning och fortering och somme tid dend enne part af modbyrd forholdis och dend anden derofver forhverfver dom retten til forkrenkelse, da hafve vi dend deris leilighed betenkt, ofverveiget och anset, och paa det vore undersotte, som paa vort land Samsø hafve nogen sager at udføre til rette, maa med des mindre besveringe och omkostning komme dermed til ende, hafve vi derom besluttid och endeligen dermed saa forordnid,

1. at hves sager som vore undersotte paa Samsøe med hver andre hafver, vere sig emellum denum self indbyrdis eller och om mandrab, om troldomssag eller slige andre sager, som med nefn och toug skulle forfølgis, h[v]orledis och hvad maade det sig begifve kand, det skal først til deris almindelig herritsting der paa landet ordellis, dømmis och til rette forhandlis, och hves toug som enten om drab eller andre sager skulle fuldgiøris, skulle der til

tinget afsiges, och dersom nogen side skader paa herritstings dom eller paa nogen sandemends eller nefningers toug, som der til heritsting giort och afsagt er, da skulle de samme sager icke til Viborg landsting, men for vor lensmand paa vort slot Kallundborg, som nu er eller her epter kommendis vorder, indstefnis och vor lensmand paa vort slot Kallundborg fuldmagt hafve derom at dømme, ordelle, adskille och afsige, hves judske loug och ret er, epter som hand vil andsvare for gud och vere bekient for os.

2. Och dersom sagerne hafve nogen besverlighed med sig eller det er om nogen drabsag eller troldoms sag, hvor udinden vor lensmand paa vore vegne bør och skal hafve synderlig indseende, da maa och skal hanum vere frit fore at tage til sig flere gode mend af addel eller andre dannemend och med denum sagen at forfare och forordne, afsige och forhielpe hver, hves der udinden loug och ret er.

3. Dersom och nogen siden formenner sig at hafve at beklage emod vor lensmands dom, da skal dend vere frit fore samme hans dom som landsdommers dom at indstefne til rette for os och Danmarkis riges raad til almindelige herredage och der sin ret at forsøge och udføre och icke paa andre steder eller videre udi sagen at appellere.

4. Herepter sig nu vore undersotte paa vort land Samsø skulle vide at rette och forholde.

5. Bedendis och biudendis vor lensmand paa vort slot Kallundborg, som nu er eller herepter kommendis vorder, at hand retter sig epter, hves sager, som sig der paa landet begifver, epter at de til heridsting hafve verit til dom forhandlit, siden paa tilbørlig anfordring for sig at indstefne och forhielpe hver udi hves sager, som hender for hanum at indkomme, hves loug och ret er.

305.

1582 19. avg. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at der i Skåne ikke må bruges mere end to mænd til at give kald og varsel med.*

Skånske reg. 1, 414—15.

Eptersom vi komme udi forfaringe, at seg nogen uskickelighed til des hafver tildragit udi vort land Skonne med tingkalden, saa at naar en hafver dend anden til at talle til tinge, da skal dend lade dend anden gifve varsel och kald med otte kaldsmend til hver ting med sinne to serdelis kaldsmend, derofver dend fattige almue, som icke formuendis ere saa mange kaldsmend at kunde seg forskaffe, fast besvergis och i andre maade mange paa deris ret forsømmis, saa de icke kunde deris dele och tiltalle med retten udføre for sadanne besveringe och omkostninge, som dennom paa samme kaldsmend paagaar, da paa det udi vort land Skonne saa vel som anden steds dermed maa sckickeligen och tilbørligen tilgaa och dend fattige icke mer end dend rige skal fran retten franholdis, ville vi, at dermed herepter saa holdis skal,

1. at naar nogen vil delle eller tiltalle en anden for nogen sag til tinge, da skal hand lade gifve dend anden lovlig vardsel for samme lougmaal med to kaldsmend, som lougfaste ere, til det første herridsting, hvilke tvo mend siden skulle møde til det fierde ting och da der hiemble deris vardsel lovligen och ret at vere, saa och til landsting, om behof giøris och dend, som tiltallis, icke vil mitlertid rette for seg, och da epter at samme tvo kaldsmend hafve hiemblit deris lovlig vardsel, skal dend, som tiltaller, vederfaris dend del, som ret er, och icke med ydermere kald udi nogre maade besvergis.

2. Bedendis och biudendis landsdommer, herritsfogeder, embitsmend saa vel som alle andre, som nu er eller herepter komendis vorder udi vort land Skonne, at

i vider eder herepter at rette och forholde och icke nogen anderledis, end som forskrefvit staar, med kald at gifve i nogen maade besverer.

306.

1582 24. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne på Bornholm om at skulle holde det åbne brev af 1580 20. oktbr.*

Skånske tegn. 1, 317.

Eptersom vi tilforn hafve ladit vort obne bref til eder udgaa, at hver skulle rette sig epter at staffere sig med guod vaben och verge, et langt rør och anden vaben, och dend holde vel færdige til rede til ald fare och nottorft, och vi nu komme udi forfaringe, hvorledis ganske faa af eder samme vor befalling skulle achte och epterkomme, da epterdi eder alle er anliggendis, at i maa hafve gode vaben och verge, om nogit uforseendis paakom, bede vi eder och hver serdelis hermed strengeligen biude:

1. at i retter eder epter, hver mand al tid herepter at holde och hafve ét gaat langt rør med fyrlaas och det hafve vel ferdig til stede, om behof giøris.

2. Saa frambt nogen her udinden findis forsømmelig och icke hafve och holde sin lange rør, som forskrefvit staar, vel ferdig til rede, da skal dend, hvis forseelse der udinden findis, hafve forbrot til os en god oxe.

307.

1582 24. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at vi behøve en hel hob havre til vore egne heste og til vore rustvognsheste, som bruges ved vort slot Kronborg, og forårsages at købe et antal lester havre i Skåne, og at vi, da vi befrygte, at havren vil blive meget dyr, hvis det tillades frit at udføre den, og at vi ikke skulle bekomme så meget, som vi behøve, derfor forbyde alle i dette år*

og indtil forbuddet opgives at udføre eller lade udføre havre fra Skåne uden vor særlige tilladelse; vore fogder, embedsmænd, borgemestre, rådmænd og byfogder skulle have indseende hermed, så fremt de ikke, hvis det befindes at nogen havre udlades, ville stå os til rette[1].

Skånske reg. 1, 416.

[1] *Forandret ved missive 1582 9. oktbr.*

308.

1582 25. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om fremmede forbrydere, som søge sin tilflugt på Bornholm.*

Skånske reg. 1, 416—17.

Epterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis at tit och ofte af andre omliggendis lande och steder saa vel her af riget som anden steds begifver seg til vort land Borringholm mange løse folk, som icke hafve pasbord eller nogen tilbørlig besked och under tiden for deris misgierninger fran andre steder ere bortrømpt och der søge ophold; disligiste forfare, at seg ofte tildrager ugierninger och andre skie[l]mstøcker, at de, seg der kunde underholde, som for sadanne deris misgierninger burde at straffis, blifve de af andre landsens indbyggere forførde der af landit, eller med baade icke hafvis tilsiun, at slig misdedere med dennom deris tilbørlig straf unkomme, da paa det dermed maa hafvis tilbørlig tilsiun, och forskrefne vort land icke skulle vere nogen udediske deris tilflukt, icke heller de, som der samme steds kunde nogen misgierninger bedrifve, skulle ustraffit undkomme,

1. ville vi strengeligen och alfvorligen hafve alle vore undersotter der paa landit och andre forbudit nogen der til lands at føre eller och der paa landit at huse eller herberge, uden de hafve pasbord och tilbørlig besked med at fare, hvor fran de ere komne, och hvad reise de dennom ville foretage.

2. Sammeledis ville vi ochsaa strengeligen och alfvor-

ligen forbudit hafve alle landsens indbyggere och andre nogen der af landit at udføre, uden de hafve i lige maade vist deris parsbord och af lensmanden eller borgemestere och raadmend udi kiøbstederne eller lensmendens fougeder och fuldmechtige hafve tilbørlig besked.

3. Disligiste ville [vi] eder alle vore undersotte der paa landit alfvorligen foreholdit och befallit hafve, at de hafve acht och tilsiun med deris baade och aarer, at icke nogen misdedere dennom blifve mechtige dermed at udkomme.

4. Saa frambt nogen heremod findis nogen misdeder af landit at udføre, eller och de med nogen deris baade undkomme for forsømmelse, at med samme baade och aarer icke hafvis vare och tilsiun, da skulle de svare til dends gierning, som de ofverføre, eller och dends, som tage deris baade.

309.

1582 28. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Varberg, Halmstad, Helsingborg, Malmø, Sølvitsborg og Lykå læn om forbud mod at behandle de svenske bønder, som komme med deres varer, ilde.*

Skånske reg. 1, 419.

Efterat vi komme udi forfaringe, hvorledis at, naar nogen svendske indbyggere begifver dennom neder udi vort land Skonne, Halland och Bleginde med deris vare och hos vore undersotte udi kiøbstederne eller anden steds efter gamel vis och vane brugger deris handel, nering och forvandlinge, skulle de af en part vore undersotte paa grendsen och anden steds ofverfaldis med mange ubekvemmelig och skieldsord saa och af bønderne mange steds besvergis med usedvanlige och ulovlige told och udgift, som af os icke paaboden eller forordnit er, men bønderne dennom self skulle tilholde, deraf udi fremtiden møgen uskickelighed, tvist och irringe kunde for[or]sagis, sligt och icke er naaborlig och venlig handel och vandel,

som emellom disse rigers undersotte skulle vere sømmelig och tienlig,

1. ti ville vi alle vore undersotte, bønder och menige almue, e hvo som heldst de ere eller vere kunde, som bygge och boe over alt vor land Skonne, Halland och Bleginde alfvorligen hafve foreholdit och strengeligen forbodit nogen af de svendske bønder och indbyggere, som udi tilbørlig handel och vandel eller udi andre maade paa deris rette reise hender der at komme med ubekvemmelig och skields ord i nogre maade at ofverfalde eller och med nogen usedvonlig told och udgift at besverge.

2. Saa frambt nogen vore undersotte bespørgis och befindis her emod at giøre och seg understandendis eller tilfordristendis vorder enten med nogen ulovlig udgift eller med utilbørlig skiendsord nogen svendske indbyggere at besverge, da skulle de eller dend, med hvilke det befindis, stande derfore til rette och straffis, som ved bør uden ald naade.

3. Och skal vore lensmend hermed strengeligen befallit at holde herofver, at god, naaborlig och venlig handel och vandel paa alle sider maa blifve och befordris, och icke lade ustraffit afgaa, hvis nogen seg heremod i nogre maade tilfordrister.

310.

1582 6. oktbr. (Rousted.) *Missive til borgemestre og rådmærd i Slagelse om, at de, da deres by ligger på alfarvej* (alfare strog och landevei), *og mange folk søge huse og herberg der,* hvorudinden denum undertiden icke vederfaris dend besked som tilbørligt, *straks skulle tilforordne fire eller fem af de bedste formuende borgere, som al tid kunne holde et frit åbent herberg for alle, der did komme og besøge dem; de skulle lade udhænge skilt og tegn over herbergernes huse og döre, så at*

den vejfarende mand kan rette sig derefter, og holde hine borgere til at skikke sig tilbörligt mod alle, som besøge dem, skaffe dem tilbörlig underholdning og tage en skellig betaling, uden at besvære dem med ubilligt.

Sæll. tegn. 15, 118.

311.

1582 6. oktbr. (Rousted.) *Åb. brev til borgemestre, rådmænd og borgere i Slagelse om forskellige byens forhold.*

Sæll. tegn. 15, 117–18.

Eptersom vi eder och eders bye med atskillige benaadinger och friheder hafve benaadit, at i deremod skulle eders huse och gaarde med guod kiøpsteds bygning med tegeltag bygge och i andre maade eders bye forbedre, och vi forfare, at gandske faa af eder sig derepter hafve rettit eller nogen bygning eller forbedring paa eders gaarde foretagit, disligiste forfare, at vegen paa alle sider uden for eders bye saa vel som der igiennum byen er møgit ond, saa dend veifarendis mand med største besverlighed maa derigiennum reigse, hvortil endnu til des ingen raad af eder er tiltenkt eller foretagit,

1. da ville vi hermed eder alle alfvorligen foreholdet hafve, at i retter eder epter at tiltenke eders huse och gaarde med guod kiøpsteds bygning och med tegeltag at bygge och forbedre och derudi at skaffe och forordne gode lossementer och stalderum epter, som vort obne bref, vi eder tilforn gifvit hafve[1], eder tilholder.

2. Sammeledis bede vi eder alle och hver serdellis, at i retter eder epter at tilhielpe at giøre god veig bode egennum eders bye saa och udenfore paa alle sider til byen och fører dertil sten, sand och grud och lader legge stenbroer ofver same vege, saa dend vegfarendis saa vel som i och self kand der uden besveringe fram-

[1] *Der må sigtes til åb. brev af s. d. no. 310.*

komme, och ville hermed strengeligen budit och befallit hafve eder borgmestere och raadmend udi forskrefne Slaugelse, at i herom forordne och tilholde borgerne forskrefne broer och veg at giøre och giøre lade, och skal aldellis [ingen] derudi byen vere fri for hielp och bistand dertil at giøre, men af alle huse, gaarde, boder och hafver, vere sig hvem de tilhører, adelen, prester, borgere eller andre, skal gifvis och giøris hielp och befordring til same arbeid.

3. Saaframbt borgemester och raadmend befindis herudi forsømmelig at same veig icke med det første giøris eller och nogen af borgerne findes modvillige och ulydige til at giøre hielp til forskrefne veig, da skulle i derfore stande til rette, som vid bør.

312.

1582 9. oktbr. (Korsøer.) *Missive til Helsingborg, Landskrone, Malmø, Ydstad og Simmershavn om, at det udstedte forbud mod havres udførsel fra Skåne*[1] *efter begæring fra undersåtterne i Helsingør forandres således, at disse og undersåtterne i København og Køge, der ellers ikke kunne fange til købs den havre, som de behøve, må købe og udføre havre fra Skåne, dog at de tilforn give en skriftlig forpligt, ikke at ville føre den anden steds hen end til deres egen by.*

Skånske tegn. 1, 324.

[1] *Åb. brev 1582 24. avg.*

313.

1582 14. novbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til bønderne i Odensegårds læn om, at vi, da kronens møllere der i lænet have givet til kende, at adelen der i lænet bygger mange møller af ny, til hvilke adelens egne tjænere tilholdes at søge, og til hvilke ligeledes en part af vore og kronens tjænere søge, og da møllerne tillige have klaget*

over, at de ikke få så meget at male, som de have haft af gammel tid, og at de ikke kunne afstedkomme landgilden, som plejer at gå af møllerne, ville, at de, for at skylden, som er gåt af møllerne af arilds tid, ikke skal formindskes, efter denne dag, ligesom adelens tjænere holdes til at søge deres egne møller, skulle søge til vore og kronens møller med deres korn og ikke anden steds; fordrister nogen sig til at göre herimod, skal han straffes som ulydig; vor lænsmand skal have opseende hermed, hvis han ikke vil stande os derfor til rette.

Fynske og smål. reg. 1, 318.

314.

1582 27. novbr. (Skanderborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at rigens lejlighed og nødtørft nødvendiggör, at vi straks på foråret udruste vore orlogsskibe til at have indseende med al ting på vore strömme, og at vore Danmarkes riges råder, da der til skibenes udrustning fornøden göres en stor hob fetalje, have bevilget en almindelig landehjælp og madskat således, at hver 10 landbobønder, som sidde for gårde og ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 1 tde. 1/2 fdg. brød, 1 lb. smör, 1 lb. flæsk, 1/2 fdg. oksekød, som er godt og vejer 1 1/2 lb., 1 fårekrop, 1/2 otting gryn, 1 gåsekrop og 3 tdr. øl[1]; hver 20 ugedagsmænd, som bo*

[1] *Efter at have overvejet sagen med kansleren og flere tilstedeværende råder og betænkt, at det vilde falde meget besværligt med det øl, som skulde udgives i madskat af lænene ved vestersiden i Nörrejylland, nemlig Riberhus, Lundenæs, Vestervig, Bøvling og Ørum læn, om det skulde føres så langvejs omkring til København og måske bliver forvaret i onde tønder, så at det enten kunde udrinde og spildes eller fordærves, tillod kongen ved missive 12. jan. 1583 til Kristoffer Valkendorf, at der, hvis almuen i hine læn vilde give 1 dlr. for hver tønde øl, måtte bestilles og betales et tilsvarende kvantum øl i København (Sæll. tegn. 15, 171—2).*

for vore slotte, klostre og gårde, skulle lægges i læg og give halv så meget, og hver 10 jordegne bønder dobbelt så meget som hine 10 landbobønder; den rige skal hjælpe den fattige, og skatten skal være ude i Skåne, Fyn og Jylland inden midfaste, i Sælland inden fastelavn förstkommende[1].

Sæll. tegn. 15, 141.

[1] *Fritagelse og opkrævning bestemmes som i åb. brev 1565 28. septbr. med tilföjelse af, at fogder og skrivere ikke skulle være fri.*

315.

1582 3. decbr. (Skanderborg.) *Missive til lænsmændene over alt riget om oppebørselen af den udskrevne madskat.*

Sæll. tegn. 15, 146—47.

Som vi nu nyligen efter Danmarkis rigis raads bevillinge och samtøcke hafve ladit vore brefve udgaa til bønder och menige almue ofver ald rigit om en madskat til vore orlougeskibes udredning strax paa foraarit, hvorom vore brefve til bønderne udi dit len och til dig saa vel som anden steds er forskicked och uden tvil ankomme, och vi kome udi forfaringe, at naar saadanne madskatte udi framfarende aaringe ere paabodne och udskrefven, er der udi mange steds udgifven och af vore lensmends fuldmechtige opboren det fetallie, som fast ringe er och til udspisninge lidet forslaar, saa at hvor derpaa vort giort ofverslag och forordninge af same fetallie til 10 personer, hafver det icke til 6 eller 7 kunde forstrecke, tilmed en part ilde forvaret och medfaren, brødit icke vel bagit och icke heller øllet, som det sig burde, och med tønder ilde forvaret, hvorofver det onde och ubaget brød eller anden fetallie, som icke vel forvaret er, forderfver det gode, och bode øl och brød af slig uforsiun møggit til spilde och unøtte forkommis, ochsaa deraf foraarsagis kand siugdom eblant vort folk, som med same fetallie underhollis skulle,

och paa det sligt maa forekommis och ald tingest maa gange skickeligen och ligeligen til, hafve vi ladit giøre en forslag och forordninge, hvorledis med same madskat at opberis skal forholdis som epterfølger: at 1 fierding oxekiød, som er grønsaltet, skal veige 3 pund, 1 fierding oxekiød røgit 2 pund, 1 faarekrop grønsalted 1 pund, 1 faarekrop røget 12 skollepund, 1 side flesk 1 pund. Item om øllet, som skal ydes, at det skal vere got øl och udi gode ny tønder och paa hver tønde 14 bond vel forvarit. Item om brødet, at det blifver vel baget, saa at naar det tilsammen leggis udi skibene, som skulle langveigs udrustis, det ene da icke skal forderfve det andet os til skade, bedendis dig och ville, at tu so med same madskat at indfordre och opbere i dit len herepter, som fore er rørt, vider dig at rette och med al tingest lader hafve flittig tilsiun, at saa i alle maade epterkommis, som vi dig tilfortroer, och at tu forskrefne madskat til dend dag, vore brefve formelder, endeligen uden ald undskyldinge eller forsømmelse lader framkomme til Kiøpnehafn eller och det alderførste vandet blifver obbet. Sameledis bede vi dig och ville, at tu til same tid framsender mandtalsregister paa same madskat til Kiøpnehafn, at deraf kand forfaris, hvis madskatten beløber sig och hvilke af lensmendene dermed blifve staaendis tilbage, och at udi dit mandtalsregister maa formeldis, om almuen handler med nogen och gifver dennum pendinge for madskatten paa deris vegne at fuldgiøre, och hvem de ere, som sig lader handle med for bønderne samme skat at forlegge, deris nafn lader indføre udi mandtalsregisterit och hvor mange pendinge almuen gifver for hver slags at betalle, paa det vi kunde vide, hoes hvem vi kunde lade søge opretninge, om madskatten icke udkommer, ved slig verd och billighed, som det sig bør med rette, och som dend bevilget er. Herepter du dig aldelis vilt vide at rette, saaframbt her-

emod derudinden noggen forseelse eller forsømmelse befindes, vi da icke skulle vide det hoes dig och du stande os derfore tilbørligen til rette.

316.

1582 10. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at Iver Lunge til Tirsbæk må lægge sit gods i Engum sogn i Asmindrup by, i Engum og i Bredal under Tirsbæk birk.*

Jyske reg. 3, 446—47.

317.

1582 15. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at Vrads herredsting i Silkeborg læn, som hidtil har været holdt om mandagen, medens der tillige holdes to andre herredsting der i lænet om mandagen, og ligget i den ene side af herredet langt fra vort slot Silkeborg, hvilket falder besværligt for vor lænsmand og en del af herredsmændene og andre, som skulle søge tinget, straks skal flyttes og lægges midt i herredet, hvor det synes vor lænsmand og de bedste herredsmænd belejligt, og herefter holdes om onsdagen under den straf, som ved bör.*

Jyske reg. 3, 448—49.

318.

1582 19. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at Nörrevangs herredsting, over hvis ubelejlige beliggenhed den störste part af herredsmændene have klaget, og hvortil der nu af Lavrids Skram til Hastrup, befalingsmand i Nörrevangs herred, med flere gode mænd af adelen og bedste herredsmænd*[1] *er forordnet et sted midt i herredet på Givskov* (Gyfskodt) *mark, herefter skal ligge på denne mark.*

Jyske reg. 3, 449.

[1] *Udnævnte i henhold til missive 1582 17. novbr. (Jyske tegn. 2, 343).*

319.

1582 21. decbr. (Skanderborg.) *Missive til købstæderne over alt riget om, at vi til vore orlogsskibe, som til foråret skulle udrustes, behøve bådsmænd, og at de derfor skulle sende os et antal duelige søfarne bådsmænd til København til midfaste søndag förstkommende; en navneliste skal medfølge til Kristoffer Valkendorf, vor råd og rentemester*[1].

Sæll. tegn. 15, 153.

[1] *Liste over de udskrevne bådsmænd findes i tillæg.*

320.

1582[1] *30. decbr.* (Skanderborg.) *Missive til lænsmændene om, at de, da undersåtterne, særlig bønderne, når der tilforn har været påbudt bededage, have holdt ting og stævne og anden verdslig håndtering på disse dage ligesom på andre tider, skulle påse, at der på de til 28., 29. og 30. januar förstkommende påbudte bededage ikke holdes herredsting eller andet stævne, og at undersåtterne på hvert sted søge deres sognekirker.*

R: Sæll. tegn. 15, 161.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. Ny kgl. saml. 1128, 4 på kgl. bibliotek i København, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 355.

[1] *RA: 1583.*

321.

1583 1. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at ingen må være herredsfoged og tingskriver tillige.*

Sæll. reg. 12, 273.

Eptersom vi komme udi forfaringe, at nogen steder udi vort land Sielland befindis, at en mand er bode heritsfougit och tingskrifver tillige, deraf stor uskickelighed fororsagis udi saa maade, at hvilken herritsfougitten er afgunstig eller och hvilken som hafver nogen trette eller delemaal med heritsfougetten self eller nogen hans slegt och venner, da kand hand giøre dend, hvad hanum løster, och hafve ofver hanum hves tingsvinder hand vil, hanum

och hans sag til skade och forhindring, epterdi hand er ene baade heridsfougit, skrifver och beseglingsmand; sammeledis som os och er forekommit, at nogen steds der udi landet skal findis uforstandige heritsfougitter, som hverken kand lese eller skrifve, der ofver undertiden sker, at samme heritsfougitter formedelst skrifverens underfundighed eller forsømmelse blifver forraat och ført i skade, saa at naar noget til tinge er enten dømpt, skrefvit eller af skrifverens forsømmelse forsét, ganger skrifveren der fra, epter at hand icke hafver med heritsfougitten beseglit, och lader hanum enne svare der til och staa til stede och rette, da paa det samme uskickelighed maa forekommis och dermed kand ordentlig och tilbørligen tilgange, at ingen ofver saadan uskickelige tingsvinder, domme, forseiglinger eller andit, som til tinge bør at udgifvis, skal med billighed kunde hafve sig at beklage, ville vi,

1. at al tid herepter saa alfvorligen dermed holdis skal til alle herritstingenne udi vort land Sielland, at hver herritsfouget skal hafve en svoren tingskrifver, och at hand med hanum skal forseigle alle hves domme, tingsvinder och andre brefve, som til tinge afsiges och udgifves, hver udi det herrit, hand er skrifver udi, och med fougetten at staa derfore til svar och til rette, om nogen mangel der hos findis.

2. Ti bede vi eder alle herritsfougitter och tingskrifvere ofver alt vort land Sielland och hver serdellis strengeligen biude, at i vider eder herepter aldelis at rette och forholle, saa frambt i icke ville stande derfore til rette, som ved bør.

322.

1583 1. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at mandhælgløsbreve, som ikke oplæses en gang årlig til tinge, ikke skulle have nogen magt.*

R: Sæll. reg. 12, 273—74.
S: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. C 88 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Epterdi vi komme udi forfaring, hvorledis det tilganger fast uskickeligen til tingene udi vort land Sielland udi saa maade, at naar naagen blifver der for erlig sag, e[n]ten [1] for vitterlig gield, skat, landgille eller andet sligt fordelt och mandhelleløs giort och end dog dend retter for sig, henleggis och fortigis ligevel [2], hves mandhelleløs och delsbrefve der paa tagne ere paa nogen aar, saa de icke aarligen, som anden steds sedvanligt er och burde at ske med rette, til herritsting och landsting forkyndis. derofver sig tit och ofte tildrager, at naar nogen denum, som udi saa maa[de] [1] hafver verit fordelt och manhelleløst giorde och hafve rettid for denum, blifve tagen udi loug, nefn, siufn, tingsvinder, vindisbyrd eller anden louglige toug, da opsøgis och fremleggis forskrefne mandhelleløsbrefve, hvorofver mange komme udi feld och stor skade, som ere epter denum udi nogen vindisbyrd, loug eller anden toug, tilmed mange deris rette tiltalle, dele och forføllinge dermed forhindris och forspillis, och møgen anden urichtighed deraf fororsagis, da paa det saadan uskickelighed maa afskaffis och dermed, som anden steds sedvanligt er, kand tilgaa och hver sig [kand] [1] hafve udi de maade at forse och for feld och skade at tage vare, hafve vi for got ansét och ville, at hvem som helst, der hafver nogen mandhelleløse och delsbrefve ofver nogen, som de ville skulle staa for fulle, de skulle vere forplicht samme brefve aarligen at lade forkynde och lese til heritsting och landsting och lade skrifve och tegne der paa, och dersom herepter nogen brefve findis eller fremleggis och fremberes, som ere fortavt och icke udi saa maade, som forskrefvit staar, aarligen er forkyndit, lest och skrefvit paa, da skal

[1] *Således S.* [2] *S forbig.:* ligevel.

de ingen magt hafve, ei heller at komme nogen til hinder eller skade udi saa maade.

323.

1583 23. jan. (Skanderborg.) *Missive til tolder og toldskriver i Helsingør om, at de Dantziger ikke længere skulle nyde den dem forundte frihed med lastepenge*[1].

R: Sæll. tegn. 15, 178.

Efter[som] de af Dantzig emod tilforsiun icke ville unde vore undersotte slig frihed, som de af arrilds tid paa deris strømme och udi deris bye haft och nyt hafver, men dennom derofver med atskillig ny paaleg och usedvanligt besverge, da ville vi icke heller unde dennom dend frihed for lastpendinge, som vi dennom til des med anden mere benaading hafve unt och tillat[2], men at de ligesom andre, der niude och bruge vore strømme, skulle giøre och gifve dend rettighed, os epter kronens høghed och herlighed paa rigens strømme bør, och derfore derom tilskicke eder vort obne bref och befalling[3], hvorledis i eder med dennom derudinden skulle forholde, bedendis eder och ville, at i vide eder epter bemelte vor obne befalling at rette och af dend handterendis mand af Dantzig fordre och anamme told, lastpendinge och andit der udi Sundit efter, som andre gifve, och foreholder skippere, kiøbmend och andre af Dantzig, som hende at komme der udi Sundit, at vi gierne vore beneget icke allene dennom med dend frihed for lastpendinge at benaadige, men och med ydermere naade dennom at vilfare, som vi och udi gierningen hafve ladit paakiende, men epterdi vi fornemme, vore undersotter

[1] *Ved åb. brev 14. septbr. 1583 (Norske rigsreg. 2, 544) jfr. missive s. d. til Kristoffer Valkendorf (Sæll. tegn. 1, 259—61) bestemtes yderligere, at de af Dantzig, som mødte til sildefiskeriet ved Norge, skulde erlægge 3 dlr. af hver læst sild ligesom andre fremmede købmænd.*

[2] *Åb. brev 1582 12. mars.*

[3] *Dette var på tysk og indførtes derfor ikke i R (a. st.).*

hoes dennom det intet til gode at kunde at nyde, men at de derofver utilbørligen med usedvanligt besvergis, och ingen venlig forhandling, som tit och ofte hafve verit forsøgt, hafve kund fundet sted och rom hoes dennom til lideligt och naboerligt, vi da deraf foraarsagis emod vor vilge det deremod at foretage, som deris egen forehafvende och gierning emod vore undersotter gifver exempel och foraarsager och som vore och rigens leilighed och vore undersotters sag och nottorft kand herudinden udfordre.

324.

1583 12. febr. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at Sønderlyng herredsting, hvortil der nu efter vor befaling af Jørgen Skram, råd og embedsmand på Dronningborg, er forordnet et belejligt sted i herredet på Årup mark mellem Rævlingshöje, herefter må holdes på dette sted.*

Jyske reg. 3, 464.

325.

1583 23. febr. (Koldinghus.) *Åb. brev til bønderne i Fredriksborg og Kronborg læn om tilbagekaldelse af tilladelsen til at udgrave gamle og unge ræve*[1]*, da vi nu ville have jagten fredet, så vel på ræve som med andre dyr; de må derfor ikke udgrave eller ødelægge ræve under deres boslods forbrydelse til os.*

Sæll. tegn. 15, 189.

[1] *Åb. brev 1582 30. jan.*

326.

1583 2. mars. (Nygaard.) *Åb. brev om, at saltet oksekød*[1] *og græsøksne*[2] *må udføres.*

Sæll. tegn. 15, 195—96.

Eftersom vi kome udi forfaringe, at dend handel och nering, som vore undersotter her udi riget en tid lang til des søgt och brugt hafver med staldøxen at uddrifve, nu af den langvarendis feigde och usickerhed, som hafver

[1] *Jfr. åb. brev 1588 7. decbr.* [2] *Jfr. åb. brev 1588 17. avg.*

verit paa de steder, same handel besøgis och drifvis, skal fast vere kommen til achters och undergang, saa vore undersotter udi de maade ingen nering och forbedring, men mere stor skade och afbrek haft och lit hafve, och same handel herepter icke tryggeligen bruge kunde, och dog er her udi riget af øxen forraad, som en del for foder skyld, en del for nering och handtering skulle afhendis och forvandlis, da hafve vi dend leilighed med vor Danmarkis rigis raad, saa mange hoes os senist hafve til stede verit, ofverveiget, och paa det vore undersotter mue hafve nogen handel och nering, hafve vi bevilget och tillat . . .

1. at skulle vere vore undersotte frit fore at mue udføre saltit oxekiød her af rigit, dog saa, at hvilken nogit saltit oxekiød vil udføre, skal gifve deraf til os och fornøie til vor toldere, hvor det udføris, en half daller til told af hver tønne kiød.

2. Sammedis hafve vi och bevilget och tillat . . ., at vore undersotte mue kiøbe och uddrifve Gresøxen, deraf at skulle gifve til os den sedvanlig told, som af staldøxen pleier at gifvis, dog dette aldellis til vor naadigste behag och til vi anderledis om enten forskrefne vore bevillinger tilsigendis vorder och vor reces[1] dermed i alle maade uforkrenket.

[1] ?

327.

1583 23. mars. (Koldinghus.) *Missive til tolder og toldskriver i Helsingør om at oppebære dobbelt told af de Lybske*[1].

Sæll. tegn. 15, 200–1.

Efterat vi ere komne udi sand forfaringe, hvorledis de Lybske til sidste richsdage, som blef holt til Augsburg, skulle hafve dennum fast bemøet och understanden os der samme steds hoes romerske keiserlige maiestat be-

[1] *Forandret ved missive 2. juli s. å.*

sverligvis at forulempe, for at de saa vel som andre dend handterinde søefarne mand, der bruge och løbe egiennum vore rigis strømme til deris store nytte och brug, mue udgifve til os told och lastpendinge, och derudinden atskillige anslag och middel emod os foregifvit, dog vi os, vor och rigens leilighed och nottorft i de maade at bruge saa vel som andre potentater, der ingen ofrigherre, uden gud almechtigste, hafver ofver sig, vil uden hvers indsigelse hafve frit fore, derfore vi os emod ald billighed af forskrefne de Lybske høgligen finde forulempit, da hafve vi slig deris ofvermod emod os i nogre maade at vedergiøre endeligen betenkt och ville hafve, at de Lybske skulle herefter der udi Sundit gifve af hver lest, det vere sig udi vare eller balast, naar de der egiennum løbendis vorder fran eller tilbage, dubbelt saa møgit som de til des och andre søefarinde, som icke derfore ere synderlig af os privilegerit, gifvit hafve, och derom tilskicke eder vort obne bref paa tydsk, det i for dend søefarende mand af Lybek, som der udi Sundit hender at komme, hafve at forkynde, bedendis eder och ville, at i vider eder aldellis derefter at rette och af de Lybske at fordre och opbere dubbelt told och lastpendinge.

328.

1583 27. apr. (Kroneborg.) *Missive til købstæderne Helsingborg, Malmø, Landskrone, Simmershavn* (Summeshafn), *Ystad, Åhus, Væ og Trælleborg om, at havre nu atter må udføres fra Skåne*[1], *fordi vi for denne gang ere blevne forsynede tilstrækkelig* (benøiit).

Skånske tegn. 1, 334.

[1] *Åb. brev 1582 24. avg. jfr. missive 1582 9. oktbr.*

329.

1583 28. apr. (Kroneborg.) *Åb. brev om fremmedes handel i København.*

Sæll. reg. 12, 282—83.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 416—17.

Epter vore undersotte, menige kiøbmend, borgere udi vor kiøpsted Kiøpnehafn hafve denum for os beklagit, at der udi byen brugis megen ulouglig handel och kiøpmandskab af fremmede och udlendiske kiøpmend, som for dend skyld ganske aar ere der samme steds ofverliggendis, udi saa maade, at en part samme fremmede och udlendiske kiøpmend opkiøbe af bønder och andre hves korn, som føris did til kiøbs, skulle och fremmede med andre fremmede, giest med giest kiøbsla och handle udi byen och af skibenne, naar noget der indføris, vore undersotte, byens indbyggere, paa deris nering och bierring til forprang, skade och forfang emod deris previlegier och andre velornede stadsbrug och sedvanne, underdanigst begierindis, vi ville lade hafve indseende med, at slig ulouglig handel och vandel motte afskaffis, da hafve vi dend leilighed ofverveiget och naadigst til sinde ført, at efterdi slig kiøf och forprang af fremmede sker vore undersotte, menige borgere, som giøre och opholde kongelig och byes tynge, til hinder, afbrek och skade, da ville vi, at saadan ulouglig handel, hvad emod byes previlegier och borgerlig brug er, hafve alvorligen forbudit och aldelis afskaffit, saa

1. at ingen udlendiske, fremmede kiøpmend herepter udi vor kiøpsted Kiøpnehafn skal mue kiøbe korn paa torgit och markedit udi skeppe tal eller andre maade af bønder eller nogre andre.

2. Skal icke heller en udlendisk, fremmid och giest mue kiøpsla med en anden udlendisk och fremmed lidet eller møgit enten af skibe, som did hender for byen at indkomme, eller och udi byen, men udi alle maade dermed forholdis och handlis epter deris byes previlegier, och som af gammel tid samme steds sedvonlig hafver verit.

3. Saa frambt nogen sig heremod i nogre maade understaa at giøre, da skulle de dermed hafve forbrut hves gods och vare, de udi saa maade ulouglig forhandle, halfparten til os och anden halfdelen til byen.

4. Bedendis och biudendis borgemestere, raadmend och byefogit udi Kiøpnehafn, at de hafve dermed tilbørlig indseende at heremod icke handlis vore undersotte, borgere och indbyggere til hinder eller skade i nogre maade.

330.

1583 28. apr. (Kroneborg.) *Åb. brev til bønderne i Sølvitsborg læn om, at vi, da deres sognekirker skulle være meget bygfaldne, så at de endelig må hjælpes, og at de ikke ere af den formue, at de deraf kunne forbedres, fordi der ikke der tiendes så tilbörlig, som det sig burde, have befalet Kristoffer, burggraf og friherre af Dohna, embedsmand på Sølvitsborg, at han skal tage herredsprovsten til sig og siden handle med dem om, at hver efter sin formue kommer sin sognekirke til hjælp med noget; de skulle derfor findes villige til hver efter sin yderste formue at hjælpe således, at kirkerne kunne komme til bygning og hævd.*

Skånske tegn. 1, 336—37.

331.

1583 29. apr. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at herredsseglet i Sølvitsborg læn skal holdes i 12 herredsmænds forvaring.*

Skånske reg. 1, 426.

Eftersom vi forfare, at udi Sølvitsborg len til des hafve[r] verit sedvonligt, at herritsseglenne hafve verit holdit udi tingfougdens forvaring och efter sligt siunis fast betenkeligt at lade herritssegel udi en mands forvaring, da hafve vi der udinden for got anset och dermed saa ville forholdit hafve, at herritssegel udi hvert herrit skal herefter

vere och holdis udi 12 herritsmends forvaring; dog skulle samme mend ingen magt hafve at beseigle nogit uden tingfougden setter sit segel derhos. Bedendis och biudendis alle tingfouder, saa och menige herritsmend udi hvert herrit udi Sølvitsborg len, at i vider efter denne vor forordning och befalling med eders herritssegel at forholde.

332.

1583 29. apr. (Kroneborg.) *Åb. brev om fordelingen af stolestader i kirkerne i Sølvitsborg læn.*

Skånske reg. 1, 425—26.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis seg stor uskickelighed tildrager med stolestader udi kirkerne udi Sylvitsborg len udi saa maade, at en part sognemendene dennom undertiden ville tilholde och tiltage to, tre eller fire stolle udi kirkerne och siden bortselge, forskienke och afhende stolene som deris rette eiendomme endoch til dennom, som uden sognit ere boendis, saa en part uden sognerne kiendis dennom at hafve stolle udi de kirker, ved hvilke de icke ere boendis, der emod en part hafve ingen stollestad udi deris eigne sognekirke, uanset de holde kirkens tynge och besveringe, deraf tit och ofte fororsagis stor trette, uenighed, tvist, slagismaal och blotstyrtninge emellom sognemendenne och bønderne indbyrdis, da paa det saadan uskickelighed och utilbørlig handel maa blifve afskaffit och der kand giøris en ret forordning med samme stolle, som skickelig och tilbørlig kand vere,

1. hafve vi befallit och fuldmagt gifvit och nu med dette vort obne bref befalle och fuldmagt gifve Christoffer frihere och burgrefve von Dona, vor mand, raad och embitsmand paa vort slot Sylvitsborg, at hand med det første skal tage til seg provisterne der udi lennit och nogen de bedste sognemend udi hvert sogen och begifve seg til alle kirker, hvor slig uskickelighed findis, och giøre

der en endelig, tilbørlig och skickelig forordning om samme stollestand udi saa maade, at til hver gaard, udi sognit er, leggis och forordnis sin visse stolestad, och hvilken stollestad saa blifver forvist och udlagt til nogen gaard, dend skal al tid herefter blifve och følge dertil, och dend mand, som paa gaarden nu er boendis eller herefter komme[r] at boe en efter anden, skulle samme stollestad med och til gaarden bekomme, følge, niude och beholde som gaardsens rettighed och icke ved kiøb, gafve eller i nogre andre maade at skulle der fran fravendis.

2. Hvilken skik och forordning vi herefter i saa maade endeligen ville hafve holdit, bedendis menige bønder och almue udi Sølvitsborg len och hver serdellis strengeligen biudendis, at seg hver vide efter samme forordning, som her von Dona i saa maade och efter denne vor alfvorlig befalling och fuldmagt giørendis vorder.

3. Saa frambt nogen seg heremod modvillig lade befindis enten med ydermere kif och trette eller slagsmaal for dend sag, da skal dend eller de, som det skielligen ofverbevissis kand, straffis derfore paa gods eller lif efter, som samme hans modvillig mishandel blifver til.

333.

1583 7. juni. (Koldinghus.) *Åb. brev til vore og kronens bønder i Koldinghus læn om ikke at hugge i skovene uden udvisning.*

Jyske reg. 3, 513—14.

Eptersom vi nogne aar forleden hafve ladit vore obne brefve udgaa, at hver skulle tiltenke underskoufven her udi lennit at frede, och vi nu forfare, at underskoufven icke des mindre møgit til uplicht forhuggis och at, hves i behøfve til gierdsel, en part undertiden blifver huggit om sommeren och icke udi rette tide, derofver underskoufven met tiden blifver øde os paa vor fredejacht och vildbane icke [til] ringe skade, och paa det sligt udi tide maa

forekommis, da ville vi eder alle och hver serdelis strengeligen och alfvorligen hafve paalagt och befalit, at i epter denne dag tiltenker at frede underskoufven och aldelis intet deraf at lade hugge uden, hves i nottorfteligen behøfve och eder udi rette tide af skouffogderne forvisis; och hves i udi saa maade behof hafve til eders gierdsel, at i det alt sammen lader hugge om vinteren och icke om sommeren. Saa frampt nogen af eder fordrister sig til heremod at giøre, de da icke ville straffis derofver paa det hiøgiste uden ald naade.

334.

1583 2. juli. (Haderslefhus.) *Missive til tolderne i Helsingør om, at vi nu have bevilget de Lybske at måtte forskånes for at give den dobbelte told og lastegæld*[1], *dog at de skulle give slig told og lastegæld som andre fremmede.*

Sæll. tegn. 15, 234.

[1] *Missive 1583 23. mars.*

335.

1583 13. avg. (Segeberg.) *Missive til Kristoffer Valkendorf om, at vor herre fader hertug Ulrik af Meklenborg har beklaget sig for os over den modvillighed og hovmod, som hans undersåtter af Rostok bevise ham, og at det ikke vilde sömme sig for os at lide sådant; han skal derfor straks lade anholde og arrestere*[1] *de Rostokker skibe, som ere der for København, indtil videre*[2].

Sæll. tegn. 15, 246—47.

[1] *Arresten hævedes ved åb. brev 1584 3. maj.*

[2] *Tillige fik Kristoffer Valkendorf befaling til at udruste 5 af de små orlogsskibe, som skulde hindre al tilførsel til Rostok, se videre missive 25. avg. s. å. (a. st. 250—51), men denne foranstaltning blev atter opgivet ved missire 31. avg. s. å. (a. st. 252—53) på grund af sygdom i København og blandt skibsfolket. Ved missive 28. septbr. s. å. (a. st. 262) udsendtes dog to jagter, som skulde* (ofvermechtige och) *indforskaffe Rostokker skibe til København.*

336.

1583 13. avg. (Segeberg.) *Missive til tolderne i Helsingør*[1] *om, at vor herre fader hertug Ulrik af Meklenborg har beklaget sig for os over den modvillighed og foragt, som hans undersåtter af Rostok bevise ham, og at vi ikke ville lide dette, så vidt vi kunne afværge det; han skal derfor anholde og arrestere alle de skibe, som komme i Sundet og tilhøre dem af Rostok*[2].

Sæll. tegn. 15, 247.

[1] *Skipper Niels Søvrensen, som lå i Beltet, fik brev af samme indhold (a. st.).*

[2] *Arresten hævedes ved åb. brev 1584 3. maj.*

337.

1583 2. septbr. (Haderslevhus.) *Missive til borgemestre, rådmænd og byfogder i købstæderne, som ligge ved søsiden over alt riget, om, at de af Rostok have forårsaget hos os nogen uvilje, hvorfor vi ville have deres skibe og gods her i riget arresteret; de skulle derfor anholde i arrest alle de Rostokkerskibe*[1]*, som indkomme for deres by, eller det ankommende Rostokkergods, og göre* (forvende) *i penge alt øl og andet ikke varigt gods, men oplægge i forvaring alt varigt gods.*

Sæll. tegn. 15, 253—54.

[1] *Arresten hævedes ved åb. brev 1584 3. maj.*

338.

1583 7. septbr. (Haderslefhus.) *Åb. brev til undersåtterne i Haderslevhus om, at vi, da en part af dem holde mange hunde, som udløbe på skovene og i marken og der forjage dyrene og tilmed göre skade på får, lam og andet småkvæg, befale, at ingen af dem, hvem de end tjæne, herefter må holde flere end en hund i sin gård, og på den skal det ene fremmerste ben være afhugget over knæet; gör nogen herimod, skal han, for*

hver gang han findes brødig deri, have forbrudt en god, færdig staldoxe til os, om det er vor tjæner, og til sit herskab, hvis han tjæner nogen af adelen eller andre; vore fogder og lænsmænd skulle have opseende hermed og ikke se gennem fingre med nogen, hvis de ikke ville stå os til rette derfor.

Jyske reg. 3, 552.

339.

1583 7. septbr. (Haderslevhus.) *Åb. brev om, hvorledes der skal forholdes med stoddere og tryglere i Haderslevhus læn.*

Jyske reg. 3, 550—51.

Epter[som] vi komme udi forfaringe, hvorledis at alle vegne her udi Haderslefhus len skal vere mange staadere och trøglere saa och andre lediggiengere, som af atskillige andre steder hid komme, som bede om guds almisse, och mesten part af dennom ere karske och helbrede, saa de vel kunde fortienne deris brød, och de ligevel icke ville arbeide eller nogen steds begifve dennom udi tienniste, men i saa maade en part met trøgleri, en part met tiufveri och bedrag søge deris nering och ophold vore undersotte her samme steds til største besver, da paa det slig staadere, trøglere och lediggiengere kunde afskaffis, vore undersotte her samme steds af deris besver maa befriis och de, som vi[d]torftige och ret guds lemme ere, en christelig hielp icke skulle betagis,

1. ville vi hermet strengeligen och alfvorligen hafve befallit vor lensmand her paa vort slot Haderslefhus saa och vore fougider och alle andre vore tiennere och undersotte her udi Haderslefhus len, at de aldelis ingen trøglere eller leddiggienger tilstede her udi lennit at omløbe och bede om guds almisse, som karske och helbrede ere och deris brød kunde fortienne, meden hvilke, som for siugdom eller alderdom ere uduelige til arbeid eller ere aldelis for-

armit, saa at de ere guds lemmer och verdige at meddelle guds almisse, dennom skulle sognepresten och kierkevergere udi dend sogen eller herrit, der som de hafve hieme, och hvor dennom maa tilladis at bede om guds almisse, gifve tegen, derved de maa kiendis och vidis, at de ere for guds lemmer och vittorftige anset och dennom sambtøkt och tillat der samme steds, hvor samme tegen er dennom meddelt, at bede guds almisse.

2. Och ville strengeligen och alfvorligen forbudit hafve alle vore undersotte och tiennere her udi Haderslefhus len, at de icke mue eller skulle huse eller helne nogen slig føre omgangendis trøglere och staadere eller leddiggiengere och landstrygere, men hvor nogen saadanne sterke trøglere och landstrygere her udi lennit befindis, da skulle vore undersotte gifve delefougiden til kiende, och delefougden vere forplicht dennom at paagribe och derepter vor lensmand det vide lade, at hand siden med alfvorlig straf kan lade dennom af lennit forvise.

3. Bespørgis nogne vore undersotte och tiennere her udi Haderslefhus len emod denne vor alfvorlig forbud at huse eller helne nogne slig sterke staadere, landstrygere och leddiggiengere, da skulle de, vere sig jordeigne tiennere eller andre bønder, derfore uden ald naade paa deris gods och yderste formue straffis, som de denne vor alfvorlig befaling och forbud icke hafve haft udi acht.

340.

1583 17. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev til kirkeværgerne i Odensegårds læn om, at vi, da en del af kirkernes skove, som de have i forsvar, meget forhugges, aldeles forbyde dem at befatte sig med kirkernes skove enten med skovhug eller med at sælge vindfælder; lænsmanden på vor gård i Odense skal have*

kirkernes skove i forsvar og af dem udvise det tømmer, som kirkerne behøve til nødtørftig bygning.

Fynske og smål. reg. 1, 356.

341.

1583 4. oktbr. (Skanderborg.) *Missive til byfoged og tolder i Malmø, Landskrone, Helsingborg, Ystad, Simmershavn, Trælleborg, Falsterbo og Skanør, Væ, Åhus og Halmstad om, at vi, da der skal være dyr tid på havre i Skåne lige som andet steds her i riget, forbyde at udlade og udføre havre der fra landet; dog skal det ikke være adelen forbudt af sin landgildehavre og indkomst at forskikke noget nogen steds hen*[1].

Skånske tegn. 1, 346.

[1] *Jfr. missive 1586 30. decbr.*

342.

1583 5. oktbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om straf for dem, som i København huse og hæle manddrabere eller andre udædiske mennesker.*

Sæll. reg. 12, 295.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 418.

Epter[som] vi forfare, hvorledis at naar sig tildrager nogen mandrab udi vor kiøpsted Kiøpnehaufn eller nogen anden modvillighed och utilbørlighed, skulle vore undersotte samme steds uden afsky huse, helne och fordølge denum, samme mandrab och modvillighed bedrifve, der de møgit mere skulle hver tilhielpe sligt at motte blifve tilbørligen straffed,

1. da ville vi hermed alfvorligen forreholdid och strengeligen forbudit hafve alle vore undersotte udi Kiøpnehaufn at huse eller helne nogne manddrabere eller anden misdedisk och utilbørlige menniske.

2. Saa frambt som nogen befindis vitterligen at huse och helne nogen manddraber eller anden lougforvunden eller obenbare udediske, modvillige och utilbørlige skalke,

da skal dend, med hvilken det befindis och skielligen ofverbevisis, gifve derfore til straf for hver gang, hans forseelse i de maade spørgis, tiufve daller til os och 20 daller til byen.

343.

1583 7. oktbr. (Skanderborg.) *Missive til toldere og toldskrivere om at foreholde den søfarende mand det hosfølgende åbne brev*[1], *hvorefter vi herefter ville have forholdet med certifikatser på det gods, som skal fortoldes i Sundet.*

Sæll. tegn. 15, 267.

[1] *Dette brev har formodenlig været affattet på tysk, da det ikke er indført i Danske kancellis registranter.*

344.

1583 27. oktbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om frihed for undersåtterne, som bo udenfor Skanderborg.*

Jyske reg. 3, 560—61.

Paa det vore undersotte, som boendis ere her for vort slot Skanderborg eller herefter kommendis och ville bygge och boe her samme steds, maa des bedre dennom nerge och bierge, och vore bønder och tiennere her omkring boendis maa bekomme her til kiøbs nerverendis hoes dennom, hves de til deris husholding behøfver, da hafve vi unt, bevilgit och tillat . . .

1. at vore undersotte, som nu ere boendis her for vort slot Skanderborg och herepter dennom hid begifve ville at boe och bygge inden for det plankeverk, som nu er opsat her samme steds, dennom skal vere friist fore at bruge kiøb och sal och kiøbmandshandel och vandel met homble, staal, salt, klede och hvad slig anden vare, som vore och kronens tiennere eller andre her omkring boendis til husholding kunde behof hafve dog saa, at de skulle bruge louglig maal och vegt och udi summe handel lade dennom findis skellig, billig och oprichtig, som de al tid

ville och skulle andsvare; sammeledis hvilke smede, skumager eller andre handverksfolk, som gode ere paa deris handverk och ville hid fløtte, bygge och boe her for slottit, dennom skal det vere frit fore och blifve ubehindret tillat dog saa, at hvilke borgerefolk, handverksfolk eller anden, som ville dennom her nederlade och boesette, de skulle dennom først hoes voris lensmand her samme steds angifve, och hand derepter om deris leilighed at forfare, om de hafve erlig danemendsrøchte met dennom at føre och vere god for det, som de dennom udgifve fore, och epter hand deris leilighed billig och tilbørlig befinder och formerke, skal hand lade udvise dennom, hvilke det begierendis er, plats at bygge paa dog indenfor forskrefne plankeverk, och hvilke som her samme steds boe och bygge ville, de skulle vere forplicht dennom at beflitte at bygge kiøpstedbygning met gode stalde, lossementer och verelse, saa andre vore undersotte, som hid hender at komme, kunde bekomme och hafve hoes dennom bekvemlig tilflucht och underhold.

2. Och paa det vore undersotte, som her for slottit boe och bygge ville, maa des bedre bygge, have vi och bevilgit och tillat, at hves huse och bygning, som nogen her samme steds byggendis vorder, samme huse och bygning skulle hver, som det bygge, hafve, niude, bruge och beholde til erfvelig eiendomme arfvinge epter anden, och vere dennom frit fore det at selge och forvandle och epter deris vilge dermet at handle.

3. Sammeledis hafve vi bevilgit, at vore undersotte, som nu ere boendis och herepter boe och bygge ville her for vort slot Skanderborg, skulle vere fri och forskonit for skat och ald anden kongelig tynge och besvering, dog skulle de vere vor lensmend her samme steds hørig och liudig paa vore vegne, och skulle de dennom aldelis undholde ald fiskeri udi søen i hves maade, det vere kand.

4. Skulle de och icke understaa dennom at hugge eller hugge lade nogit udi skoufvene her omkring liggendis lidit eller stort, uden de det hafve met vor lensmands vidskab och tilladelse.

5. Disligiste skulle de och icke, naar olden er, mue lade drifve nogen svin paa skoufvene, uden de i lige maade hafve det udi vor lensmands vilge och minde paa vore vegne for tilbørlig oldengield, dog hvad fedreft til deris kiør och femon belangendis, det vere dennom her omkring frit fore tillat, undtagen paa vore enemerke och endels marker her til slottit eller til vore ladegaarde.

345.

1583 2. decbr. (Silkeborg) *Missive til toldere og toldskrivere i Helsingør om, at vi til nogen lejlighed ville bruge de penge, som kunne samles af tolden i förstkommende sommer, og at de derfor hele sommeren skulle tage tolden i gode gangbare* (giengbare) *rigsdaler og ingen anden mønt; deraf skulle de ikke udgive nogen uden synderlig befaling, men det, som de skulle udrede til krigsfolket eller arbejdsfolket, skal aflægges med rosenobler eller andet guld efter sin höjeste værd.*

Sæll. tegn. 15, 274.

346.

1583[1] *30. decbr.* (Skanderborg.) *Missive til tolderne og toldskriverne i Helsingør om, at vi have betænkt, at brevet af 2. decbr. 1583 vil være besværligt for Engelske, Frantzoser og andre, hos hvilke daler ikke er gangbare* (giengbare); *de skulle derfor i told tage guld og daler, efter hvad der forekommer, dog guldet ikke höjere end det er gangbart; de skulle sende os et register over al slags guld, særdeles rosenobler, engelotter, dukater, milreser m. m., som plejer at gives der på tolden, med angivelse*

[1] *R: 1584.*

af deres værd, for at vi kunne lade vore åbne breve udgå og opslå på toldboden om guldets værd, så at den søfarende mand kan rette sig derefter.

R: Sæll. tegn. 15, 278.

347.

1584 jan.[1] ([Hafreballegaard.]) *Åb. brev om, at de jordegne bønder på Langeland, som nu forhugge deres jordegne oldenskove, dem selv og deres efterkommere og os og kronen, hvor vi have fællig med dem, eller hvor deres skove have påløb til vor og kronens skove, til skade, ikke må hugge i deres skove uden det dem tilforn er udvist* (forvist) *af lænsmanden på vort slot Tranekær eller hans fuldmægtig; denne skal, når de besøge ham om noget til deres bygning eller ildebrand, lade udvise* (forvise) *dem det af deres skove og lade dem det bekomme uden penge, således som de det af arilds tid haft have; hvis nogen jordegen bonde hugger i nogen jordegen skov uden forlov, skal han stande til rette som for uhjemmelt.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 363.

[1] *Brevet er udateret i R; det står mellem et brev af 8. og et af 10. jan.*

348.

1584 10. jan. (Hafverballegaard.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at der endnu påhænger os en stor gæld, som er påkommen i forleden fejde, for hvilken gæld en part af vore og rigens læne og gods er forpantet, hvorover rigens indkomst er fast forringet, og at vore Danmarkes riges råder derfor, for at rigens læne og gods, som endnu ere forpantede, kunne blive indløste til rigens nytte, fordel og indkomstes for bedring, og riget en gang for alle kan blive erlediget af den besværlige gæld, have bevilget os en almindelig*

skat og landehjælp af bønderne over alt riget[1] *således, at hver 20 jordegne bønder skulle lægges i læg sammen og give os 40 dlr.; hver 20 bønder, som sidde for gårde og ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give os 20 enkende dlr. og den rige hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand, kæltring og møller, som bor på landet og bruger avl, skal give os 1 dlr. og de, som ikke bruge avl, $^1/_2$ dlr.; hver pebersvend skal give 1 dlr. og hver husmand og inderste $^1/_2$ dlr.; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, skal give os $^1/_2$ dlr. og den, som ikke tjæner for fuld lön, 1 ortsdaler, alt regnet i gode, enkende daler; hvor de ikke kunne bekomme enkende daler, må de give 2 lod sølv for hver daler; hvor flere bønder bo på gården, hvad heller det er på jordeget gods eller fæstegods, så fremt de ellers bruge avl, skal hovedmanden, den bedste i gården bor, skrives for helt og de andre for inderster; ugedagsmændene, som bo for vore egne slotte, klostre og gårde, skulle give os $^1/_2$ dlr.; lænsmændene skulle særlig have tilsyn med, at ågerkarle eller de, som bruge stor køb, forprang og handel med korn og øksen eller andet, lægges i denne skat og give efter deres handel og formue*[2]*; skatten skal være ude inden förstkommende st. Bartholomæi dag, hvis de ikke derfor ville deles og tiltales.*

Sæll. tegn. 15, 297—98.

[1] *Af Halland kun halv skat, se åb. brev 1575 25. juni (no. 770—71).*

[2] *Fritagelse og opkrævning fastsættes i øvrigt som i åb. brev 1576 2. april (no. 7).*

349.

1584 12. jan. (Hafverballegaard.) *Missive til købstæderne over alt riget om, at vi på foråret forårsages at lade udruste nogle orlogsskibe til at have agt og op-*

seende med al tingest på vore og rigens strömme; de skulle derfor udgöre et antal søfarne bådsmænd[1], *som vore embedsmænd skulle udtage hos dem, og som skulle være tilstede i København fra Jylland 8 dage för fastelavns søndag, men fra de andre lande fastelavns søndag.*

Sæll. tegn. 15, 281—82.

[1] *Fortegnelse over de udskrevne findes i tillæg.*

350.

1584 15. febr. (Haderslefhus.) *Åb. brev til bønderne i Haderslevhus læn om forbud mod at ødelægge underskoven i deres skove.*

Jyske tegn. 2, 460.

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis underskofvene der udi lenit møgit leggis øde och ophuggis aarligen til gierdsel at indhegne eders marke, venge och tofter med, hvilkit vi herepter i saa maade ingenlunde ville eller kunde lide eller tilstede, da paa det underskoufven maa freddis, opelskis och holdis ved magt, och icke herepter som til des skal blifve ophuggen och ødelagt,

1. ville vi hermet alfvorligen hafve afskaffit slig utilbørlige skofskade och underskoufs ødeleggelse, saa at aldelis ingen efter denne dag under høigiste paen och straf skal maa ophugge nogen underskof til gierdsel enten om deris mark, vonge, tofter, hafver eller i andre maade, men bønderne udi hver bye at skulle vere forplicht at holde hiorder til deris fe och kveg, som det kunde vere och vogte for deris korn och hegnit, och hvis nogen vil hafve deris tofter eller nogen hafver enten hoes deris gaarde eller udi marken indhegnit, da skulle de dennom med diger indgrafve och indhegne och icke med gierdsel dennom indlucke, forbiudendis strengeligen eder alle och hver serdelis epter denne dag nogen underskof til gierdsel at ophugge. Saa frampt det befindis och

nogen dermed betredis eller dennom det ofverbevisis kand, i da icke ville stande os derfore til rette stande och straffis derofver som ulydige uden ald naade.

351.

1584 16. apr. (Haderslefhus.) *Missive til Evald Voye, lænsmand på Haderslevhus, om, at der skal ansættes delefogder til at forfølge kronens sager i stedet for herredsfogderne.*

R: Jyske tegn. 2, 477.

Eptersom vi komme udi forfaring, at her udi Haderslefhus len til des icke hafver verit nogen synderlig och serdelis forordnit, hvilke sager herren hafver haft sin tiltalle och rettighed udi til retten at udføre, men at udi saadanne sager hafver verit brugelig, at herritsfogden hafver skickit och sat en anden til dommer udi sin sted och om samme sager gangit udi rette eller under tiden verit bode dommer och sagsøger, hvorofver sig stor urichtighed er tildragit udi det, at herritsfogderne under tiden dend skik hafver misbrugt och udi hvilke saager, de hafve befunden nogen besverlighed at dømme udi, hafve tilskickit andre och sig derfra undslagit, och saa derofver vel er sked, at mange sager ere aldelis fortiit, underslagene och icke tilbørlig forfult, under tiden och mange derofver uforrettit, da paa det at dermet maa gaa ret til, ville vi, at herritsfogden icke skal hafve sig at befatte med nogne vore sager at føre for rette icke heller at skulle mue sette nogen anden udi sin sted, saalenge hand icke udi nogen anden vor nødvendige bestilling eller siugdoms forfald er forhindrit, men at han al tid skal side udi dommer sted, som det sig bør, och dømme saa vel udi hvis sager os er angjeldendis som udi hvilke andre sager for dom och ret, som louglig bliver indstefnt, och at udi hvert herrit skulle forordnis en dielefogit, som paa vore sager skal hafve acht, at ingen vore sager fordølgis,

underslais eller forsommis, men lovligen bliver ført til dom och ret, saa hand derfore vil andsvare och stande til rette, om hans forsømelse befindis; ti bede vi dig och ville, at du det saa forordner foreholdendis herritsfogderne her udi lenit denne vor alfvorlig vilge, saa de dennom derepter vide at rette och tilskicker diellefogder udi hver herrit, som vore sager kunde och skulle lade vere dennom befallit och siden hafver der hoes paa begge del tilbørlig indseende, at al tingst der met richtig[hed][1] forholdis, som det sig bør.

[1] *R:* richtiglids.

352.

1584 3. maj. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at der ikke mere skal göres arrest i de Rostokkers skibe og gods.*

R: Sæll. tegn. 15, 337—38.

Epterat borgemestere, rådmend och menighed til Rostok hafve afhandlit hvis unaade, som de[1] hoes os foraarsagit och vi emod dennum til sinde tagit och udi gierning anstillit, och af hvilken vi nogene deris skibe och gods udi vore riger och strømme anholdit och arresterit hafve[2], saa at vi nu, vor kiere fader hertug Ulrich af Meckleborg, deris landsherre och øfrighed til vilge och ere for hans kierligheds intercession och forbøn, samme misgunst och unaade aldelis hafve faldet lade och dennum deris arresterede skibe och gods, saa møgit uforrøcht och uforkommit til stede findis, hafve kvit och fri uden ald videre hindering egen bevilgit, saa och dennum herefter som tilforn deris fri handel och vandel udi vore riger och lande och paa vore strømme samtøkt och tillat hafve, da bede vi alle och hver serdelis alfvorligen biude och befalle,

[1] *R tilf. urigtig:* for.

[2] *Missive 1583 13. avg. (no. 335 og 336) og 2. septbr. Ved missive 1583 14. septbr. havde Kristoffer Valkendorf endvidere fået pålæg om at tilsige tolderne i Norge at lade anholde og arrestere alt Rostokker gods, som kom til Norges sildefiskeri.*

som forskrefne de Rostockers fuldmechtige med dette vort bref besøgendis vorder, at i paa vore vegne forordner, bestiller och forskafver, at forskrefne de Rostocker strax løsgifvis deris skibe och gods, som hoes eder eller udi eders bye eller gebiet udi saa maade findis anholden och arresterit och endnu er beholden och uforkommit tilstede [1], saa det dennom paa deris rette anfordering ubehindrit blifver egen tilstillit, disligiste at i ochsaa retter eder efter och giører dend forordninge udi hver eders gebiet, at de Rostocker efter denne dag icke ydermere sker arrest enten paa skibe eller gods i nogre maade, men dennum herefter som tilforn deris handel och vandel lader vere ubehindrit tillat och uforment, dog vor och kronens told, sise och anden rettighed efter, som de tilforn gifvit hafver och bør at gifve, udi alle maade uforkrenkit.

[1] *I overensstemmelse hermed havde Kristoffer Valkendorf 2. maj s. å. fået missive om at lade løsgive de for København og Helsingør anholdte og endnu i behold værende skibe og gods og sørge for, at de i Norge anholdte skibe og gods ligeledes løsgives (a. st. 15, 336).*

353.

1584 9. maj. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at bønderne i Sest* (Sieste) *by sønden for Kolding herefter skal ligge under Koldinghus og søge til Anst herreds ting.*

Jyske reg. 3, 629—30.

354.

1584 14. maj. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at ingen må fiske i forskellige søer i Skanderborg læn.*

Jyske reg. 3, 635—36.

1. Disse efterskrefne søer her udi Skanderborg len, som er udi Rye birk Veng søe huoes Vissing closter, Engetved søe ved Engetved gaarde, Lang søe ved Salten, Viten søe emellom Em closter och Ry mølle, Vis søe ved Sim i skoufven; saa udi Helmslof herrit udi Skanderup

birk Venge søe vid Veng och udi Framløf herrit Sandgraf søe, Hofver søe och Stierdt søe, ville vi hafve hegnit och fredit til vor egne endels fiskeri til vort egit bord, saa at aldelis intet lidit eller møgit met hvad redskab, det verre kunde, skulle udi denum fiske eller fiske lade uden vore egne fiskere, hvorofver vi hermet ville hafve advarit saa och strengeligen och alvorligen forbudit alle, e hvo de heldst ere eller verre kunde, serdelis vore och kronens tienere omkring forskrefne søer boendis och alle andre, at sig ingen skulle underslaa at fiske eller fiske lade udi nogen forskrefne søer lidit eller møgit med hvad redskab, det verre kunde.

2. Saa frambt nogen befindis eller ofverkommis kand, som sig heremod understaa udi forskrefne søer i nogre maade at fiske, da skulle de derfore tiltalis och straffis som for andit tiufveri.

3. Bedendis och biudendis vor lensmand her paa vort slot Skanderborg, at hand sig herefter vider at rette och icke tillader nogen, e hvo de verre kunde, end icke slottens fiskere eller nogen anden at fiske udi forskrefne søer och hermet at lade hafve grandgifvelig, flittig tilsiun, och dersom nogen bespørgis heremod at giøre i nogre maade, at hand da paa vore vegne lader straffe derofver, som forskrefvit staar.

355.

1584 20. maj. (Skanderborg.) *Åb. brev om indrettelsen af en akseltorveplads i Viborg.*

R: Jyske reg. 3, 642.

A: Afskrift fra 18. årh. efter original udfærdigelse i Topogr. saml. på papir Viborg no. 248 qq.

Eftersom udi vor kiøpsted Viborg til des icke hafver verit nogen rom och ryddelig plats, hvor enten almindelig forsambling kunde holdis eller axeltorfs markit, som det udi andre velordnede steder er sedvonligt, kunde for-

handlis, och vi nu hafver ladit afrydde och rymmelig giøre dend plats, som sti. Hans kirkegaard vor der udi vor kiøpsted Viborg, och os tilforhandlit och afskaffit lade hvis huse och eiendom, som nogen hafde huos eller paa forskrefne kirkegaard, udi dend vilge och mening, at vi ville, at samme plats til saadane almindelig forsambling och handlinge, efter som dend nu begreben och udlagt er, al tid skulle blifve udliggendis och icke nogen bygning eller anden del, som det hindre kunde, at skulle derpaa føris,

1. da ville vi nu hafve bevilgit, gifvit och forordnit . . . forskrefne plats udi dend videls, lengels och bredels efter, som dend nu forefindis och udlagd er, til et torf och markit der udi vor kiøpsted Viborg, hvor almindelig axeltorf met korn, fe, kveg, fisk och hvad anden vare, som bønderne føre til kiøbs, skulle efter denne dag paa rette, sedvonlige torfvedag holdis och forhandlis.

2. Och efterdi det til des er skied af dend aarsage, at icke der udi byen hafver verrit nogen sted til saadan almindelig axeltorf forordnit, at bode borgere och andre ere dragit ud af byen emod bonden saa vel som och paa adskillige steder der udi byen opkiøbt, hves bunden hafde met at fare, brugt och giort stor forprang dend menige mand til skade, da ville vi saa derom alvorligen forordnit och forholdit hafve, at aldelis ingen bønder skulle selge nogit, ei heller nogen mand, enten borger eller andre, kiøbe nogit, som bønderne føre til kiøbs, førend det kommer paa bemelte plats och forordnede axeltorfve.

3. Befindis nogen føre at kiøbe eller selge, enten uden for byen eller inden byen, anden steds end paa forskrefne plats och axeltorfve, da skulle samme vare, som forhandlis, och de pendinge, som derfore gifvis, verre forbrut, halfdelen til os och kronen och anden halfdel til Viborg bye, dog ville vi, at hvad kramboder och kram-

vare belangendis, de skulle holdis och forhandlis paa det lidit torf vid domkirken och raadhusit efter, som til des af arrilds tid skied er.

4. Ti bede vi och biude alle, e ho de heldst ere eller vere kunde, serdelis menige borgere udi forskrefne vor kiøpsted Viborg och menige bønder, som axeltorf samme steds ville søge, at i rette eder efter paa forskrefne plats at søge, holde, hafve och forhandle ret axeltorfve der udi byen och icke anden steds at hafve eller bruge nogen ulouglig handel, kiøb, sael eller forprang under dend plicht, som forskrefvit staar, sammeledis bedendis och biudendis vore embitsmend, borgemestere, raadmend och byefougit, som nu er eller herefter kommendis vorder, udi forskrefne vor kiøpsted Viborg, at de paa vore vegne holde derofver, som det sig bør, och icke tilsteder heremod at handlis, saaframpt de icke ville stande os och vore efterkommere konninger derfore til rette, om deris forsømmelse eller efterladenhed befindis.

356.

1584 22. maj. (Skanderborg.) *Åb. brev til vore og kronens bønder i Skanderborg læn og Hads herred om hundeholdet*[1].

Jyske tegn. 2, 495.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1574 8. mars (no. 693) til Låland jfr. åb. brev 1573 3. septbr. (no. 666), dog at bøderne selvfølgelig kun tilfalde kongen.*

357.

1584 9.[1] *juni.* (Odensegaard.) *Åb. brev om at vi, da borgemestre og råd i Rudkøbing have givet til kende, at der göres ringe tilførsel til deres by, og at der ikke i denne holdes noget synderligt akseltorv, hvorover borgerne forarmes og have ringe næring, hermed ville have for-*

[1] *4:* 29.

ordnet, at der hver uge om [tirsdagen][1] skal holdes akseltorv i Rudkøbing, og at denne dag skal holdes for ret torvedag, således som det er brugeligt i andre købstæder; bønderne over alt Langeland skulle derfor søge til Rudkøbing med de varer, som de have at afhænde, og der holde akseltorv; borgerne skulle igen holde fal for skelligt og billigt køb klæde, humle, jærn, salt og anden købmandsvare.

R: Fynske og smål. reg. 1, 574.
A: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

[1] *Således A; R har tom plads stående til angivelse af dagen.*

358.

1584 16. juni. (Viborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Hjörring købstads privilegier, dog med forbehold af ret til at forandre dem.*

Jyske reg. 3, 664—65.

359.

1584 6. juli. (Andvorskouf.) *Åb. brev til Sønder- og Nörre-Halland om forbud mod at indrette ny damme til laksefiskeri.*

Skånske reg. 1, 444.

Vi komme udi forfaring, at mange seg skulle understande, hvor laxefang er udi Sønderhalland *(eller:* Nørrehalland), at bruge och sette af ny grundfiskinde saa och at brugge krogfiskinde, til med at skulle ochsaa af ny opsette noggen damme, som aldrig tilforn verit hafver, hvilkit skal vere menige mand til skade och forfang och af arilds tid ulovlig och vid fremfarne kongelig brefve och mandater forment och forbuden, ti ville vi hermed alfvorligen befallit hafve:

1. at alle saadanne ny damme och grundefiskinde, som saaledis nyligen opbygde ere och icke før verit hafver, skulle nu strax egen opbrydis och icke herefter opbyggis, och forbiude alle, e hvo de helst erre eller vere

kunde, saadanne grundfiskinde och krogfiskinde eller ny damme herefter udi Synderhalland af ny at sette, giøre eller brugge lade.

2. Sameledis hafve vi och menige mand, landits indbyggere, til bedste sambtøckt, bevilgit och for got anset, at alle grundfiskende, e hvor de findis, skulle optagis om sct. Jacobsdags tide, och hvilke dennom brugge ofver dend tid, de skulle derfore tiltallis och straffis, som ved bør,

3. Bedendis och biudendis vor lensmand, som nu ere och herefter kommendis vorder, at de hafve hermed indseende och icke tilstede heremod at handlis af nogre udi nogre maade.

360.

1584 20. juli. (Lundegaard.) *Åb. brev til herredsmændene i Malt herred om, at herredet, da kronen ikke har så mange tjænere der, at de kunne opholde herredstynge med fogder, sandemænd og nævninger, som det sig burde, og da det tilforn har været tilsammen med Slavs* (Slags) *herred, atter skal lægges under dette herred, og bønderne søge dette herreds ting og holde det for deres rette værneting.*

Fyske reg. 3, 677.

361.

1584 20. juli. (Lund.) *Frdg. om, at borgemestre og råds og byfogders domme i Halland skulle kunne indstævnes for landsting.*

Skånske reg. 1, 451—52.

Eftersom kiøbstederne udi vore lande Synder och Nørre Halland saa vel som andre kiøbsteder her udi riget vil hafve, niude och herefter skulle niude deris egen ret, saa at hvo deris indbyggere hafve at tiltalle, skal dennom først tiltalle til deris verneting for borgemester, raad och kongens fougit, dog komme vi udi forfaring, at de samme friheder och previlegier saa vit ville hafve betidt och

heden forstandit, at mand, siden dom er gangit, icke skal maa borgemestere, raad, fougeden, dannemend eller nefn stefne uden byes til landsting uden for os och vort raad, med mindre vor serdellis skriftlig befalling, forordning eller skrifvelse derom udgaais och forhverfvis til landsdomere eller andre vore forordnede, uanset at samme kiøbsteder icke med nogen serdellis saadane benefnd previlegi ere benaadde; sameledis berettis os ochsaa, hvorledis borgerne udi samme smaa kiøbsteder skulle borge mesten deris nering och brug paa bygden hos bønderne, och naar bonden skal hafve sin betalling egen, kommer hand langsom der til af dend aarsage, de sielf hafve retten hos dennom, da ville vi dermed herefter saaledis holdit hafve,

1. at hvem som nogit feigler eller mangler paa noggen borgemester [oc] raads dom, byfougedens nefn eller andre dannemend udi kiøpstederne udi Synder eller Nørre Halland, da skal hand os ubesøgt mue stefne samme dommere och dannemend, det vere seg borgemestere, raad, fouget eller andre dannemend udi hvilkit land samme smaa kiøbsteder ere liggendis, och da skal landsdomere vere plichtig at dømme paa dennom och at forhielpe hver en epter loug och ret.

2. Hves och saa skier, at borgemester, raad, fouget eller de, som dommere ere udi kiøbstederne, icke inden bestembte tid, udi recessen[1] findis, efter sagen er for rette komen, ville fly och forskaffe indenbyes mand eller udenbyes mand dom, loug och ret for seg, som de hafve udi henderne och bør at skaffe och meddelle paa deris embits vegne, da skulle de udi lige maade derfore mue stefnis for landsdommer och derfore at stande til rette, som det seg bør.

[1] *Reces 1576 § 5.*

362.

1584 21. juli. (Lundegaard.) *Åb. brev om stadfæstelse på Elleholms købstads privilegier.*

Skånske reg. 1, 454.

363.

1584 21. juli. (Lundegaard.) *Åb. brev om stadfæstelse på Sølvitsborg købstads privilegier.*

Skånske reg. 1, 454.

364.

1584 29. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til kronens bønder, som ligge til Silkeborg, om, at det, da ræve forøde mange rådyr og lam og göre dem skade på deres småkræ, må være dem alle tilladt og befalet at udgrave og i andre måder ødelægge ræve- og ræveunger.*

Jyske tegn. 1, 515.

365.

1584 29. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod at ødelægge stort vildt på Falster.*

Fynske og smål. reg. 1, 575.

Epter[som] vi komme udi forfaringe, at eblant adellen, som boendis ere eller jordegods hafve udi vort land Falster, skal en part fast lade skiude och ødelegge stoert vildt saa vel hvor vi och kronen hafve lod och del som anden steds, end dog det udi recessen[1] er utrøckeligen forment och forbødet och det der udi landet af arrilds tid hafver verit fremfarne konningers fredde vildbanne,

1. hvorfore vi hermed alle och hver ville hafve advarit, saa och strengeligen och alfvorligen foreholdit och forbudet at skiude eller udi andre maade ødelegge eller och skiude och ødelegge lade nogen stort vildt udi Falster emod recessen.

2. Saa frampt nogen befindis heremod at giøre, da

[1] *Reces 1558 § 29, håndf. 1559 § 7.*

skulle de vist hafve dennom at formode, vi icke skulle underlade, hvad til slig deris modvillie at vedergiøre kand foretagis, men de derfore at skulle tiltallis och stande os til rette.

366.

1584 2. avg. (Soer closter.) *Åb. brev om, at vi, da havren i dette år har slået sig meget her i riget, så at det er at befrygte, at der skal blive dyr tid derpå, efter at have rådført os* (beraadslagit) *med vore Danmarkes riges råder, som ere tilstede hos os, forbyde vore fogder, embedsmænd, borgemestre, rådmænd og alle andre at tilstede, at havre føres ud af riget, för dette forbud opgives, hvis de ikke ville stå os derfor til rette og straffes, som ved bör*[1].

Sæll. tegn. 15, 366.

[1] *Forbuddet hævedes ved åb. brev 1586 6. juni.*

367.

1584 10. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at de, som hidtil med kongens pas have fået befordring i Sorø kloster, skulle tage den i Lynge.*

Sæll. reg. 12, 333.

Eptersom vi hafve forordnit vor kiere søn hertug Christian . . . at skulle hafve sin leigere och verelse udi Sorø closter och vi derfore bode for sygdom, som nu adskillige steder regierer, och anden leilighed skyld ville hafve forekommit och afskaffit dend idelig tilflugt och søgning, som af alle slags folk verit hafver til Sorøe closter, och paa det at hvilke af addel eller de, som haf[ve] vor egne pasbord och bør at fordris, kunde ligevel bekomme god fordring af Sorø closter, hafve vi forordnit, at de skulle bekomme vogne och fordring udi Liunge.

368.

1584 18. avg. (Ipstrup.) *Åb. brev om, at Hollænderne i Hollænderby på Amager, som have klaget over, at*

de takseres over ævne til at udgöre bådsmænd til vore orlogsskibe, og begæret, at vi ville göre en lidelig takst herpå, herefter, når vi lade bådsmænd udskrive, ikke skulle udgöre mere end 30 bådsmænd mod, at de al tid holde til os gode, søfarne folk.

Sæll. reg. 12, 337.

369.

1584 6. septbr. (Knudsby.) *Åb. brev om, at der af udenbys mænds ejendomme i Præstø skal deltages i udredelsen af byens tynge.*

Sæll. reg. 12, 339.

Eptersom vore undersotte borgemestere, raadmend och menige borgere udi vor kiøpsted Prestøe hafve ladet gifve os til kiende, at som deris bye er liggendis paa adelfar veig for alle, som skulle her af landit eller udi landit, saa skulle de bode med idelig vogne, echter saa och med bøsseskiøtter, bodsmend och anden vor folk och tienners hold fast besvergis, och at en stoer part, som uden byen ere boendis och hafve huse, gaarde, boder, haufver och eigendom der udi byen och nytte och fordel deraf, sich vegre och undsla icke at ville giøre af samme eigendom nogen bistand til saadan tynge, derofver de, udi byen ere boendis, desmer besvergis, och de derfore begierit, vi ville forordne, at de, som eigendom hafve der udi byen och uden byen boendis [ere], motte denum tilhielpe at drage och fuldgiøre byens tynge, da epterdi at hvilke nogen gaarde, huse, boder, haufver, jorde och eigendomme hafve udi forskrefne Prestøe, hafve och niude kiøpsteds ret och frihed til samme eigendom saa vel som de, der udi byen boer, tilmed ochsaa ubehindrit och fri hafve och niude hves leie, afgrøde, nytte och fordel, som falde kand af samme eigendom, ville vi hermed det saa forordnit, befallit och holdit hafve,

1. at alle de, som gaarde, boder och eigendom hafve

udi forskrefne Præstøe och uden byen ere boendis, skulle saa vel som de, udi byen boer, af samme deris eigendom hver epter sin eigendoms leilighed byens tynge och besveringe tilhielpe at fuldgiøre.

2. Saaframbt sig nogen heremod fortrøcker och modvillig befindis, da skulle borgemestere och raadmend fuldmagt hafve samme hielp at maa søge enten udi leie eller afgrøde af samme deris eigendom.

3. Bedendis och biudendis derfore alle, som eigendom hafve udi forskrefne Prestøe och uden Byen ere boendis, at i retter eder epter, hver epter sin eigendoms leilighed och som borgemestere och raadmend der udi byen med vor lensmand, som byen udi befalling hafver, tilsiger och forordner at tillegge och tilhielpe byens besvering och tønge at udrede och fuldgiøre, saaframbt i icke derfore ville lide tiltalle och skade udi samme eders eigendom.

370.

1584 8. septbr. (paa Knudsby.) *Åb. brev om, at omboende bønder ikke må göre og sælge fodtöj til forprang for skomagerne i Næstved.*

Sæll. reg. 12, 340—41.

Epterdi mennige skomagere udi vor kiøpsted Nestvid denum for os hafve beklagit, at denum paa deris handverk och nering skulle skie stoer forfang och forprang af omkring boendis bønder udi saa maade, at de icke aldenne lade giøre mange skov och støfle och selge emellum hver andre self indbyrdis, men och med samme skoug och støfle begifve sig til vor kiøpsted Nestvid och der denum selge, derofver forskrefne skougmagere paa deris nering skal skie møgit forkort, derfore begierendis, vi ved en tilbørlig forordning slig deris nerings forfang och afbrek ville forekomme och afskaffe, da paa det forskrefne skougmagere, som borgere ere och borgelig tynge giøre och opholde udi vor kiøpsted Nestvid, icke udi saa maade

skulle skie nogen ulouglig forhindring och forprang udi deris retferdige nering och biering, ville vi hermed derom det saa forordnit hafve:

1. at aldelis ingen skougmagere eller bønderne paa landsbyerne omkring vor kiøpsted Nestvid boendis skulle did til kiøbs maae indføre nogle skoug eller støfle enten til torge eller markidsdage eller udi andre maade samme steds at selge.

2. Sammeledis skulle icke heller bønderne til hver andre self indbyrdis eller nogen anden mue selge och forhandle nogle skoug eller støfle, som de udi deris huse eller paa egen omkostninge lade giøre.

3. Ti forbiude vi hermed mennige bønder och almue omkring vor kiøpsted Nestvid boendis, saa och alle andre, hvor de ere boendis och hvem de tilhøre, at føre nogle skoug til kiøbs til Nestvid eller och at selge nogle skoug under hver andre self indbyrdis; saa frambt nogen bonde befindis at føre skoug til kiøbs der til byen, da skulle de dermed hafve forbrut, hves de hafve med at fare, och skougmagerne samme steds magt hafve det denum at frantage, och skulle de dertil bøde derfore til os och byen, som ved bør.

4. Dersom och nogle bønder bespørgis och befindis at lade giøre skov eller støfle och selge til forprang under hver andre indbyrdis, och det denum skielligen ofverbevises kand, skulle de, dersom det ere vore och kronnens tiennere, af vor lensmand paa vore vegne, och dersom det er gode mends tiennere, da hver af sit herskab derfore tiltallis och straffis som tilbørligt.

5. Dersom och nogen med sin tiennere, som heremod giør, vil ofverse och icke tage denum derfore udi tilbørlig straf och det os med nøigachtig bevis forekommer, ville vi til de middel vere fortengt, dermed slig modvillig

ulouglig handel emod vort bref och forhandling maa blifve straffit och afskaffit.

6. Her emod skulle forskrefne skoumagere udi vor kiøpsted Nestvid vere forplicht at hafve och holde deris handverk vel ved magt, saa hver for lidelig och billig kiøb kand bekomme skoug och støfle hos denum til kiøbs.

7. Och ville vi dog hermed icke hafve forbudit, men frit fore tillat, at hver bonde, som det udi formue hafver och giøre vil, maa for sig self och paa sin egen omkostning lade giøre saa mange skov och støfle, som hand til sig, sin hustru, børn och tiennistefolk behøfver och vil och kand lade giøre, och at paa landsbyerne jo epter recessen[1] maa holdis, vere och blifve besidendis skovmagere, som baade for bønderne mue arbeide och paa egien bekostning giøre skoug och støfle at selge och afhende til hvem denum derom besøgendis vorder, aldenne dend ulouglig handel och forprang, som forskrefvit staar, hermed forment och afskaffit.

[1] *Reces 1558 § 55.*

371.

1584 9. septbr. (Knudsbye.) *Åb. brev til bønderne i Brusk-, Anst-, Holmands- og Jerløv herreder i Koldinghus læn om forholdsregler til formindskelse af skade på skovene.*

Jyske reg. 3, 683.

Efter[som] vi komme udi forfaring, at udi Koldinghus len adskillige steder och fast alle vegne er indtagit och omgierdit en hel hob lyckier och hafver, en part til enghafver och en part til hopper och andit kveg, til hvilke gierder och lyckelse skoufvene til stoer ubillighed och uplicht forhuggis och forødis, da paa det slig skoufskade maa skonis och forekommis och saadane lyckelser och gierder enten maa blifve afskaffede eller och til

mindre skade holdis, ville vi hermed det saa forordnit hafve,

1. at vor lensmand paa vort slot Koldinghus med bedste herritsmend udi hvert herrit skal forfare och forfare lade leiligheden om alle saadane lyckelser och hafver med ald omstendighed derhoes, och hvor det befindis, at bønderne uden stoer skade vel kunde frede skoufvene, saa ingen mands fe eller kveg skulle gaa der udi før allis deris gres vor slagen och indført, ville vi at paa samme steder slige enghafver och lyckelser skulle afskaffis och ødeleggis och det steds almindelig hegnelse och skonsel forordnis, saa ingens fe eller kveg der skulle inddrifvis, førend gres er afslagen och indførd och slig hegnit almindelig er opgifven, och hvor det icke hafver dend leilighed, at i saa maade hegnis och fredis kand, ville vi, at bønderne skulle grafve en grøft for skoufvene der, som marken paastøder, eftersom vore obne brefve tilforn ere udgangne om grøfter at skulle giøris och gierder afskaffis udi Koldinghus len, dermed saadanne aarlige och almindelige skoufskade kunde afskaffis.

2. Ti bede vi och befale Hendrich Belov, vor mand, raad och embitsmand paa vort slot Koldinghus, at hand paa vore vegne det saa forordner udi Koldinghus len, och siden lader hafve tilsiun dermed, som det sig bør.

3. Sammeledis bedendis och alfvorligen biudendis eder alle vore och kronens bønder och tienere udi Koldinghus len och hver serdelis, at i vide eder aldelis herefter at rette och forholde, saa frampt nogen emod, hvis vi udi saa maade hafve for got anset och forskrefne vor lensmand paa vore vegne herom forordnendis vorder, giørir eller modvillig befindis, dend eller de da icke derfore ville lide dele och tiltale och straffis, som ved bør.

372.

1584 11. septbr. (Vordingborg.) *Åb. brev, som skomagerne i København erhvervede, om, at der ikke af landsbyskomagere må føres sko og støvler til København, og at bønderne deromkring* icke under denum self indbyrdis skulle lade giøre och selge skov eller støfle til forprang.

Uddrag: Sæll. reg. 12, 342.

373.

1584 21. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da bygget sidste sommer skal være misvoksen i vore lande Skåne, Halland, Bleking, Sælland, Låland, Falster og Bornholm, så at det er at befrygte, hvis der ikke i tide tiltænkes nogen forordning derom, at bønderne ikke skulle have byg til landgilde-, sædekorn og anden nødtørft, hvorved de så vel som vore andre undersåtter i hine lande i fremtiden kunne lide stor mangel og brøst, og efter at have overvejet lejligheden med vore rigens råder, indtil videre forbyde at udføre fra hine vore lande byg af den ny afgrøde; derimod skal det ikke være forbudt at udføre det gamle korn og malt, som kunde være til forråd af forgangne års indkomst; vore fogder, embedsmænd, byfogder, borgemestre og råd skulle have tilsyn hermed, hvis de ikke ville stå os selv til rette*[1].

Sæll. tegn. 15, 396.

[1] *Forbuddet hævedes ved åb. brev 1584 26. oktbr.*

374.

1584 22. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at landsdommeren i Sælland skal pådömme de domme, som udgives på Møn til byting, herredsting eller landsting*[1].

Sæll. reg. 12, 345—46.

Eptersom tit och ofte for os beklagit er af vore

[1] *Hævet ved åb. brev 1586 8. juni.*

undersotter paa vort land Møen, at naar nogen sag denum emellum hafver verit til rette til herritsting, byeting eller landsting der paa landit och nogen sig formenner ved de domme, som der samme steds afsigis, at vere skiet forkort och hafve sig videre at beklage, skulle vederparten, saa och dommeren, ofver hves dom sig nogen besverger, søge forhallinge och udflucht foregifvendis samme sager, epter dom der paa landit er gangit, skulle for os och rigens raad til almindelig herredag och icke anden steds ordellis, derofver de icke kunde komme med saadanne sager der af landit til dom och ret til Siellandsfar landsting, uden de derom serdellis forhverfve vor befalling och skrifvelse til landsdommeren samme steds, och mange sin ret i saa maade forhallis och forkrenkis, da paa det vore undersotter paa Møen uden slig forhallinge maa blifve des fordeliger til rette forhiulpen, ville vi det saa forordnit och hermed alfvorligen befallit och forholdit hafve, at naar dom er gangen udi nogen sag enten til byeting, heritsting eller landsting paa Møen och sig nogen menner med samme dom at vere skiet forkort och uret, da skal sagvolleren med dommeren udi samme sager maa indstefne til Siellandsfar landsting, och skal landsdommeren plichtig verre, naar hand derom besøgis, och dom er gangen til byeting, herritsting och landsting paa landit, at meddelle denum, det begiere, stefning och ordelle och dømme siden om samme sager, hves loug och ret befindis.

375.

1584 22. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om tilsyn med dem, som bo i huse og boder udenfor København.*

Sæll. reg. 12, 344—45.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 421—22.

Epter[som] vi komme udi forfaringe, hvorledis at udi de huse och boder udenfor vor kiøpsted Kiøpnehaufn uden

ald underskied indtagis adskillige løse och letferdige partier, hvor fran de komme, eller hves leilighed de vere kunde, uanset och urandsagit; hvorepter eblant samme folk bespørgis och findis mange utilbørlige personner, och derofver eblant denum under tiden møgen utilbørlig handel med drukkenskab, løsachtighed, tiufveri, mandraf och anden adskillige maade sig tildrager, derofver gud maa fortørnis och mennisken lide forargelse och skade, da paa ded sligt maa forekommis och afskaffis, ville vi hermed strengeligen och alfvorligen befallit och forordnit hafve,

1. at alle de, som huse och boder hafve udenfore Kiøpnehaufn, de skulle med hvad folk, de hafve och holde ville udi samme huse och boder, møde for borgemestere, raadmend och byefougit samme steds, naar de derom tilsigis, der at giøre beskied om deris leilighed; och skal hofvitmanden, som samme huse och boder tilhørre, sig for sin husmand och kvinde forplichte, at de skulle skicke sig erlig och tilbørlig udi ald lefnit och leilighed, och at de icke vitterlig skulle til sig indtage eller herberge nogen løse och letferdige folk; och udi lige maade ville vi forholdis skal, saa ofte nogen vil paa nye bortleige och indtage nye folk udi sinne boder och huse udenfor byen liggendis, at de da och med samme folk skulle begifve denum for borgemestere, raadmend och byefougit, der deris leilighed at forfaris, och af dend, husene och boderne tilhøre och bortleigis, tagis dend forplicht for denum, at de skulle skicke denum udi lefnit och omgengelse skickelig och tilbørlig, saa frambt de icke ville svare deris gierning.

2. Befindis nogen heremod at hafve eller holde nogen folk udi sine huse och boder der for byen, som icke ere angifen for borgemestere och raad, och icke er giort slig forplicht, som forskrefvit staar, da skulle de, samme huse och boder tilhøre, bøde derfore tiufve mrk. til os och

kronen och 20 mrk. til byen, saa ofte de heremod findis brødig.

3. Sammeledis skulle ochsaa de, som udi samme boder uden forskrefne besked denum undholde, i lige maade straffis derfore, enten paa deris gods epter deris formue eller paa lif, med fengsel eller andre maade epter leiligheden.

4. Och eptersom och mange af addelen hafve huse och boder her udenfor byen och de icke ere saa nerverendis, at de kunde lade hafve tilsiun med hvad folk, som de hafve boendis udi samme boder, da skulle borgemestere, raadmend och byefougit der samme steds fuldmagt hafve och hermed vere befallit och paalagt en gang om aarit for denum at fordre och beskiede alle de, som ere boendis udi addelens huse oeh boeder her udenfor byen, forfare om deris leilighed och foreholde denum, at de skicke denum tilbørligen och icke indtage nogen løs parti til denum udi huse under den plicht, forskrefvit staar.

376.

1584 22. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da vi erfare, at der her til dags ikke har været noget vist domhus i Ringsted, hvori landsting kunde holdes, tillade vore undersåtter her i Sælland til gode, at det nordre kapel ved Ringsted kirke herefter må være et domhus, hvori landsting i Sælland kan søges og forhandles.*

Sæll. reg. 12, 346.

377.

1584 28. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til købstæderne i Sælland, Fyn, Smålandene og Jylland om tilsyn med de udskrevne bådsmænd, som römme af kongens tjæneste.*

Sæll. tegn. 15, 402.

Eftersom vi forfare, hvorledis at naar nogen bodsmand

forskrifvis at skulle udgiøris os och rigit til tieniste der af eders bye saa vel som andre kiøpsteder, da forskrifvis och udgiøris mange der eblant for bodsmend, som lidit ere dertil duelig, och enddog dennum gifvis lige besolding vid de andre vore bodsmend, som met dennum ere udi tienisten, dog, naar det dennum løster och mand dennum best behof hafver, da giøre de hvis modvillighed, de ville, och forløbe vor tienist uden ald besked eller pasbord, ti bede vi eder och ville, at i med samme bodsmend, som udskrefne ere eller herepter udgiøris af eders bye, hafve tilbørlig tilsiun, och dersom nogen hiemkommendis vorder eller allerede hiemkomne ere och icke hafve nøiachtig pasbord med dennum, at de ere met villie och venskab af vor tieniste forlofvit, at i da lader dennum fengligen indsette och tilsiger vor byefoged der samme steds, at hand paa vore vegne dennum tiltaller och tager dom paa deris finger, met hvilken de hafver sorrit os deris tro tieniste, om de dennum hafve forbrøt eller icke, och hves dommen och retten kand gifve, at de derepter lader hver staa sin ret eller och forsender dennum fenkligen til vort slot Kiøpnehafn. Disligeste at i ochsaa tilsiger vor byfogit, at hand paa vore vegne tiltaller hvilke borgere der udi byen, som befindis at tage nogen af de bodsmend i deris tieniste, som i saa maade ere komne af vor tienist uden besked och pasbord, och lade dennum bøde derfore, hvis retten kunde gifvis. Dermet skier vor vilge och befalling och i herepter eder ville vide at rette. Saaframbt anderledis skier, vi icke skulle vide det hoes eder.

378.

1584 29. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til lænsmændene over alt riget om, at vore toldere ved sildefiskeriet* (sildefiskind) *i Norge have til kende givet, at mange fiskere, som have taget tegn og udgivet tegnepenge, römme*

bort uden at give åresild eller anden slig rettighed, hvorover der sker os meget for kort; de skulle derfor i købstæderne og på landsbyerne have grangiveligt tilsyn med, om de folk, som besøge sildefiskeriet i Norge, have, når de hjemkomme, bevis fra vor tolder for, at de have fuldgjort åresild, tegnepenning og anden rettighed; de, som have forholdt hos sig kronens told og rettighed, skulle tiltales i købstæderne af byfogden og på landsbyerne af deres[1] *fogder, så at de enten optinge derfor til mindelighed eller lide, hvad dom og ret giver. Ligeledes skulle de lade tiltale de skippere, som have ført sådanne folk med sig fra Norge, at de og lide derfor, som tilbörligt er.*

Sæll. tegn. 15, 403—4.

[1] *ɔ: lænsmændene.*

379.

1584 29.[1] *septbr.* (Frederiksborg.) *Missive til købstæderne over alt riget om (ligesom lænsmændene, se no. 378) at have tilsyn med, om de fiskere, som hjemkomme fra Norge, have nöjagtige toldsedler; have fiskerne ikke sådanne, skulle de fængsligen indsætte dem, som ikke ere formuende eller kunne fange borgen, og lade byfogden tiltale dem, så de aftinge sagen eller straffes, som brøden er til; sammeledes skulle de befale byfogden at tiltale de skippere, som have ført samme folk af Norge, og tage dom over deres faldsmål; de skulle al tid på rådhuset have et klart register på hver mands navn i byen, som besøger sildefiskeriet* (sildefiskende) *i Norge, og derefter, når de hjemkomme, forfare, hvilke der have toldsedler, og hvilke ikke, og optegne dette ved deres navne.*

R: Sæll. tegn. 15, 405—6.

[1] *R har:* 28, *men brevet står mellem andre breve af 29. septbr.*

380.

1584 2. oktbr. (Frederiksborg.) *Missive til købstæderne over alt riget om, at der uden lands skal være møntet nogen falsk mønt og daler under den herres af Gyllich, de tre stæder Sollens, Deventers og Kampens så og de Lybskes slag og stempel, og at en stor del af samme mønt skal være ført i vore riger og andre steder; de skulle herved være advaret derom og tilsige vore byfogder, toldere og sisemestre herom, så at disse kunne vide sig forvaret for sådanne dalere i deres oppebørseler på vore vegne, så fremt de ikke selv ville tage skaden.*

Sæll. tegn. 15, 408.

381.

1584 3. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at skriveren i Andvorskov klosters læn herefter skal have pengeerstatning for skriverskæppen af korn*[1].

Sæll. reg. 12, 351.

Epter[som] vi komme udi forfaringe, hvorledis at møgen urigtighed hafver sig tildragit, at det udi nogle vore lene er sedvanligt, at gifve skrifverne paa vore slotte eller gaarde skrifverskieppe af korn, derofver skrifveren hafver haft sit skrifverkorn hos vort korn liggendis, och deraf under tiden utroskab och mesten stor urichtighed och irringe er fororsagit, da hafve vi sligt at forekomme det saa forordnit och ville forholdit hafve af skrifveren och bønderne udi Andvorskouf closter len, at bønderne samme steds icke skulle gifve korn, men hver, som til des hafver gifvit samme skrifverskieppe, at skulle herepter gifve til skrifveren samme steds 8 sk. eller en half ordts daller udi stedit for skrifverskieppe, och skrifveren dermed sig

[1] *Kongens plan om selv at oppebære skriverskæppen ved alle lænene og give skriveren en fast lön som erstatning, se missive 1584 6. april og 29. avg. til Kristoffer Valkendorf og missive 1586 17. april til lænsmændene (Sæll. tegn. 15 bl. 328, 380, 502), synes ikke at have ført til noget.*

lade benøige; ti bede vi och biude skrifveren udi Andvorskouf closter, som nu er eller herepter kommendis vorder, sammeledis mennige bønder udi Andvorskouf closters len, som skrifverskieppe pleige at udgifve, at de vide denum aldelis herepter at rette, skrifveren forskrefne 8 sk. at anname, oeh bønderne denum til gode rede til hanum at yde och udgifve udi stedit for skrifverskieppe.

382.

1584 26. oktbr. (Kroneborg.) *Åb. brev om ophævelse af forbuddet mod at udføre byg af den ny afgrøde*[1] *fra landene øst for Beltet*[2].

Sæll. tegn. 15, 417.

[1] *Åb. brev 1584 21. septbr.*

[2] *Ved missivet herom til lænsmændene (a. st. 418) står, at brevet til Bornholm lød* »in genere om alt korn«.

383.

1584 6. novbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til kronens, klostre-, prælate-, kannike-, vikarie-, kirke-, provste- og præstetjænere i Roskildegårds og Københavns læn om, at de, da vi holde et stort antal rustvognsheste til bygningsarbejdet på Kronborg, og der i den egn er stor mangel på hø, hver godvillig skulle levere et godt læs hø og lade sig opskrive ved navn hos slotsskriveren på Kronborg, når de levere høet, og tage en seddel hos ham, som de skulle levere hos deres lænsmand, for at han og vi selv kunne vide, hvilke der beviser sig godvillig og hørsom, og hvilke der lader sig fornemme modvillige.*

Sæll. tegn. 15, 425—26.

384.

1585 3. jan. (Andvorskouf.) *Åb. brev om forbud mod at skyde og ødelægge adelvildt på Falster.*

Fynske og smål. reg. 1, 580—81.

Efter[som] vi komme udi forfaringe, hvorledis at sig mange skulle understande at skiude och ødelegge stort adel-

vildt udi vort land Falster och det synderligen paa nogle steder, som de regne och tilholde sig for enemerke, hvilke enemerke de efter deris vild och vilge denum giøre, indtage, udstrecke och beskrifve, som dog af gammel tid icke hafve verit, ei heller endnu med rette kundè achtis for louglig enemerke, och efterdi udi vort land Falster al tid och af arrilds tid hafver verit fredejacht och vildbane for vore forfedre och fremfarene koninger her udi rigit, och os derfore er ulideligt, emod saadanne vor rettighed at handlis och udi forskrefne vor vildbanne i saa maade at skiudis och forødis,

1. da ville vi hermed alle och hver, hves stands och leilighed de ere och vere kunde, hafve advarit, alfvorligen och strengeligen forbudit at skiude eller [i] nogre andre maade ødelegge noggen adelvilt enten paa de steder, som vi och kronen hafve fellit och paalob, eller och er vor och kronens endel och enemerke udi vort land Falster.

2. Och dersom nogen ofver vor tilforsiun her emod sig fordrister at skiude eller skiude lade nogen diur, da ville vi alfvorligen befallit och med dette vort obne bref fuldmagt gifvit hafve Henning Giøe, vor embitsmand paa vort slot Nykiøping, saa vel som och hans efterkomere vore embitsmend same steds at skulle giøre sin yderste och mueligste flid denum at eftertrachte och ofvermechtige, och dersom de ere af almuesfolk och icke af adel, da denum, vere sig hvem de kunde vere eller tilstande, fenkligen at anholde och udfordre ofver denum, hvis dom och ret gifver.

3. Dersom och befindis nogen af adel sig dertil at formette at skiude nogen diur och adelvilt paa de steder, forskrefvit staar, udi vort land Falster, som vi dog icke ville os af nogen formode, da skal forskrefne vor lensmand søge denum, hvor de kunde vere at findis, och giøre denum handfast och indlegge denum udi et erlig herberge

udi vor kiøpsted Kiøpnehafn til rettens udgang, hvis dom och ret os och denum emellum for saadanne modvillig overmod vil gifve.

4. Och skal forskrefne vor lensmand med aldelis ingen se egiennum fingere, saa frampt hand icke vil stande os til rette.

385.

1585 6. jan. (Andvorskouf.) *Missive til købstæderne over alt riget om, at vi straks på foråret, til udrustning af vore orlogsskibe, som skulle have opseende på rigens strömme, behøve et antal bådsmænd, som skulle udtages af lænsmændene*[1]*; de skulle derfor bestille det så, at bådsmændene kunne være tilstede i København til förstkommende midfaste, og tilskikke Kristoffer Valkendorf, vor råd og rentemester, et klart register over dem; de skulle skaffe os bådsmænd, som ere søfarne, føre og stærke og ikke gamle, udlevede mænd eller de, som ere halte* (hialte), *lamme i hænderne eller syge eller løbeseller, som straks forløbe vor tjæneste, når de komme til København, således som det er sket det forgangne år; vi ville vide det hos den by, af hvilket det sker.*

Sæll. tegn. 15, 456.

[1] *Fortegnelse over de udskrevne bådsmænd findes i tillæg.*

386.

1585 24. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev til Helsingborg, Lavholm, Sølvitsborg, Landskrone, Halmstad, Lykå, Malmø, Varberg, Gladsakse samt Villands, Froste og Gers herreder om, at begravelsen af ligene af de af pest døde ikke må betales med øl.*

Skånske reg. 1, 474—75.

Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. Ny kgl. saml. 4, 1128 i kgl. bibliotek i København, trykt i Kirkeh. saml. 3. ræk. 2, 174—75 og herefter atter i uddrag hos Rørdam: Kirkelove 2, 378.

Epterdi vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at sig møgen uchristelig och utilbørlig uskickelighed skal tildrage

och begifve udi vore lande Skone, Halland och Bleginge, nu midler tid gud almechtigste med sin retferdige vredis straf dend skadelig pestelenzesiugdom hafver vore undersotter samme steds besøgt, udi saa maade, at, nar nogen døer och afgaar af samme siugdom, da skal sig ingen vil[le] dend dødis lig antage och føre och skaffe til grafve, met mindre end efterlevendis mand eller kvinde eller andre arfvinge, de fattige och vidtorftigste saa vel som de nogit formuendis, mue derefter gifve dennum en tønde øel eller mere, hvilken de siden met guds fortørnelse och hans guddommelig vredis foracht forsløm̃e och uddricke, och efterdi slig utilbørlig handel er emod ald christelig skik och loug, som her udi riget eller anden steds er brugelig, hvor det udi slig leilighed och siugdomstid er sedvonlig at tilskickis af arme och vidtørftige udi hver sogen, som de afdødes lig, de formuende deris for en christelig almis, de armis och uformuendis af en christelig ki[e]relighed, och tilbørlig skik kunde pleige och skaffe til deris graf och legersted, efterdi ochsaa saadane tilkiøpte begengelse och efterfølgene drik er icke allene mennisken til forargelse men och maa tilforaarsage Gud almechtigste udi samme sin retferdige vredis straf emod os at fremfare,

1. da ville vi hermet alfvorligen och strengeligen forbiudet hafve alle, e hoe de heldst ere eller vere kunde, saadan øel at gifve eller tage for de dødis lig at føre och skaffe til grafve.

2. Saa frampt nogen befindis det at giøre, da skulle de derfoer straffis, som vid bør.

3. Ville och hermet alfvorligen hafve befallit vor lensmand, hver udi sit len, dermet at skulle hafve tilbørlig opsiun och tilbørlig at straffe derofver, hvor det heremod sker, som hand vil vide for os at andsvare.

387.

1585 3. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på den skik og ordning, som er blevet gjort for nogen tid siden om henlæggelse af degnerenten af Gammelstrup og Isne sogne til skolens forbedring i Sølvitsborg købstad, og om besørgelsen af de til den knyttede forretninger, og som lyder:*

Vi efterskrefne Christoffer friherre och burgrafve van Dhonauw til Helnekirke, høfvitsmand paa Solvitsborg slot, mester Niels Hvid, superintendent ofver Skone stigt, och her Torsten Mogensen, sogneprest til Mørrum och Elholm och provist udi Lister herrit, kiendis och giør vitterligt for alle med dette vort obne bref, at efterdi skolen udi Sølvitsborg nu aldellis for armods skyld er blefven øde udi saa maade, at hverken skolemesteren der same steds kand idelig blifve udi skolen och der informere børnen och lese for dennum, besønderligen for der er ingen rente til forskrefne skole, hvor udaf skol[e]mestern kand hafve sin nering och ophold, men udi andre maader vid atskillige middel nødis til at besøge sin neringe, och ei skolebørnen, som noget synderligt er komen til forstand, kunde lenge blifve udi Sølvitsborg skole for kost och kledens skyld, da hafve vi det saa efter ordinantzen[1] berampt,

1. at Gamelstorp och Ysne sogene udi Lister herrit liggendis skulle efter denne dag med degnerente, som der aarligen afgaar, komme Sølvitsborg skole til undsetning udi saa maade, at skolemestern udi Sølvitsborg skal hafve til sit ophold halfparten af al ald dend helneskyld, som aarligen her til dags hafver gaait af Gamelstorp och Isne sogne och hertil dags haft udi Ysne vong, och dend sig self til guode at bruge.

2. Disligiste skal udvelgis tvende dulige personer af skolen, som hafve guod røst och kunde vel tienne til

[1] *Kirkeord. 1539.*

messe med sognepresten i forskrefne sogne, och de skulle ver sin terminer tage vare paa tienisten at aarit och følge presten emellum kirkerne, naar hand dennum om mesdagene besøger, men anden tid skulle de ideligen vare paa deris skole, och hvis de dette icke giøre, skulle de afsettis med sognerne, och andre skulle substitueris i deris sted; och de, som sognerne saaledis tien[e], skulle lønnis, som efterfølger.

3. Dend anden part af helneskylden, som er til ofver fra skolemestern, skulle de tvende personer dennum udi tvende parter emellum skifte; maalsmaden, som udgifvis tvende gange om aarit af hver gaard udi same sogne, som er hver gang 2 brød och der til sul, der til siellegafve, vidslepenninge, kirkegang och alle anden smaa rente, som der sedvanligen udgifvis til degnen, skal dennum delis emellum i tvende lige parter, saa at dend ene fanger saa møgit som dend anden, och dersom dend ene af dennum opber saadan deris rettighed och lader icke dend anden sin rette halfve part bekome, mens deraf nogit forkommer, skal hand derfore med sit sogen och kald vere afsagt, och hvis irringe dennum derom emellum kand tildrage, skal skolemesteren dennum forene; vil hand det icke giøre, da skal herritsprovesten det giøre, naar hand af dennum dertil bliver ombedit.

4. Hvis paaskemad som af forskrefne sogner gaar, dend skal sognepresten aldene beholde, fordi udi dimeluge skal hand, som och fornøden er, besøge self persoenligen hver bovlig udi sognenne och hafve med sig, hvis til det hellige sacrament hør, och da skal hand examinere folkit med smucke spørsmaal, som hand formerker af dend hellige skrift, det meste behof giøris, der nest undervise och examinere deris børn i deris børnelerdom och formane dennum til liudighed och gudfrychtighed; disligiste om der och findis nogen skrøbelige, vanføre och alderaftige

folk, som icke kunde kome til kirken och der same steds med de andre sognefolk sig lade undervise och communicere, skal hand da hieme gifve denum sacrament; och dis emellum at sognepresten dette bestyrrer udi sognerne, er det vel fornøden, at skolebørnen udi skolen och berede dennum til høitiden, som da tilstunder, bode udi sang och andre ceremonier.

5. For denne paaskemad, som presten aldene saa annammer, skal hand vere forplichtig ene at besøge de siuge och at jorde lig.

6. Tisligiste naar en af forskrefne persoener skal giøre tienniste udi forskrefne sogner, skal presten annamme hannum til sig udi herberg och underholde dennum med mad och øl, indtil tiennisten er giort.

7. Tisligiste naar dend ene persoen, som til same sogner er sambtockit, tager sin termin udi sognerne vare och giør der tienisten med sognepresten, da skal dend anden vere til stede udi skolen och bykirken eller och at lide derfore.

8. Item om och findis kand, at skolemestern udi skolen findis forsømmelig och unbekvem udi sit embit, skal hand afsettis, och en anden udi hans sted, som der skickelig och lerd er, skal udvelgis och egien udi skolen udi hans sted insettis.

At dette saa alfvorligen och uroggeligen holdis skal, som forskrefvit staar, hafve vi trockit voris signeter her neden fore. Datum dend 13 novemb. aar etc. 1583.

Skånske reg. 1, 475—77.

388.

1585 18. febr. (Ibstrup.) *Åb. brev om privilegier for bønderne på Amager.*

Sæll. reg. 12, 387–88.

Da vore undersåtter på Amager have begæret, at vi vilde stadfæste de privilegier, som de have nydt efter vor

herre faders brev, så have vi bevilget dem det på følgende måde:

1. Først have vi . . . undt och tillat . . . at vore undersotter paa Amage ikke skulle dellis eller pladsis eller udi nogre maade trengis eller nødis til at bygge eller feste nogre gaarde anden steds end paa Amager, men mue herepter som til des blifve boendis paa deris gaarde och bollige och icke af nogen trengis eller festis der fra, saa lenge de denum ved magt holde och til rette tide fuldgiøre dend rettighed, os och kronnen der af bør.

2. Sammeledis skulle vore undersotter paa Amager herepter icke heller besvergis eller paaleggis naagen langegt ude af landit at giøre, och skulle de deremod vere forplicht och des villigere til hves arbeide, som forefalder och paabiudis der paa landit til vort slot Kiøpnehaufns behof eller med ballast at føre til vore orlougsskibe eller udi andre maade.

3. Skulle och vore undersotte paa Amage maa ubehindrit bruge deris sedvanlig handel och nering paa Saltholmen epter, som de det til des haft och brugt hafve, dog saa at samme Amagemend skulle ingen fremmede folkis fe och kveg føre paa Saltholm eller forlofve nogen fremmede folkis fe eller kveg did paa landit, och skulle de til gode rede fornøige och fuldgiøre til vort slot Kiøpnehaufn dend skyld och rettighed, som de deraf bør och pleige at gifve, alle och hver serdellis.

4. Forskrefne benaadinge och friheder mue och skulle forskrefne vore undersotter paa Amage, som nu ere boendis samme steds, och deris epterkommere hafve, niude, bruge och beholde, dog ville vi os och vore epterkommere, koninger ud i Danmark, al tid forbeholdit her udinden formere, formindske, forandre, forordne epter, som vor och rigens saa och vore undersotters tilfallende leilighed kunde fordre.

389.

1585 1. mars. (Rosbek.) *Åb. brev til vore og kronens bønder, som ligge til Hagenskov slot, om, at de, da en del af dem drager med deres korn til fremmede møller, både adelens og andre der i lænet, og ikke til vore og kronens egne møller, hvorved disse komme til agters og ikke kunne af sted komme at udgive deres landgilde, alle skulle søge vore og kronens egne møller, hvis de ikke ville straffes som de, der ikke ville agte vore breve og bud; vore møllere skulle bevise dem det, som skelligt og ret er.*

Fynske og smål. tegn. 1, 384—85.

390.

1585 15. mars. (Kronneborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på den overenskomst, som er sluttet mellem borgere i Ringsted og bønderne i Benløse om benyttelsen af Benløse fælled.*

Sæll. reg. 12, 395.

Eptersom der hafver begifvit sig nogen irringe och trette emellum vore undersotter, borgere udi vor kiøpsted Ringsted, som boendis ere udi Nørregade fran Kornbroen, paa dend enne och vore och kronnens bønder och tiennere, udi Benløse boendis, paa dend anden side, om gresgang paa Benløse mark, naar Hauflebiergs mark er fellit, och denum siden derom er gangen nogen forhandlinge och bevillinge emellum udi saa maade, som epter følger:

1. Først at ingen mand eller kvinde udi Ringsted bye andre, end de udi Nørregade boendis ere norden fran, skulle drifve eller lade drifve nogit deris kvig lidet eller stort paa Benløse fellid, ei heller skulle Nørregadis mend mue uddrifve merre eller andit kvig lidet eller stort paa Benløse fellit end deris melkekiør och faar och dertil tvo heste eller øg, om de staa for en hel vogen udi byens tynge, men dersom de staa icke uden for en half vogen,

da tilladis ei mere end en hest eller et øg, och dersom nogen af Nørregadis mend eller kvinde fordrister sig til at uddrifve mere eller andit sit kvig, som forskrefvit staar, da skal dend, det giørendis vorder, for sin person dermed hafve forbrut sin rettighed udi och til forskrefne fedrift och ei epter dend dag nyde nogen gresgang til nogit sit kvig paa Benløse mark, och derforuden at straffis af borgemestere och raadmend samme steds for uliudelse.

2. Hves och heremod skier, och nogen mand eller kvinde, som icke udi Nørregade boendis ere, uddrifve deris kvig, vere sig hvad som heldst ded verre eller nefnis kand, paa Benløse fellit, skal det vere Benløse mend frit fore det at indtage, och skal denum vederfaris ret derfore epter lougen, lige som ded vere inddrifvit udi deris korn och vong epter, som det bref, om samme forhandling denum emellom er giort och gifvit, ydermere indeholder och udviser,

da have vi, på det at der kan være venlighed og rolighed mellem vore undersåtter i Ringsted og Benløse, stadfæstet forskrevne forhandling og forordning at skulle holdes når og så ofte, som Havlebjærgs (Haflebergs) *mark er fælled.*

391.

1585 25. mars. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at ingen må fare på den ny vej imellem Fredriksborg og København.*

Sæll. reg. 12, 398.

Eptersom vor veig och reigse tit och ofte falder emellum vort slot Frederiksborg och Kiøpnehaufn och vi nu derfore icke uden stor omkostninge hafve ladit giøre och berede os en veg der emellum, och epter at samme veg, dersom dend almindeligen skulle brugis och ofverfaris, skulle snart forderfvis och blifve verre end ret alfare veig och vi siden hafve giort derpaa forgefvelig omkostninge,

1. da forbiude vi alle, e hvo de heldst ere eller vere kunde, serdellis vore och kronnens tiennere udi Kiøpnehaufn och Frederikshorg lenne, saa och vognmend och alle andre at fare paa samme veig.

2. Saa frambt som nogen modvilligen heremod giør och paa samme veig betredis eller bespørgis och nøigachtig ofverbevisis kand at hafve farit paa forskrefne veig, da skal hand hafve forbrut heste och vogn med hves gods, som der hos findis, och der til sin halfve boslod. . . .

3. Bedendis och biudendis vore lensmend udi begge forskrefne vore lenne, at de paa vore vegne hafve der med uforsømmelig indseende och holde tilbørligen derofver.

392.

1585 7. apr. (Frederiksborg.) *Frdg. om, hvorledes kongens told og sise skal oppebæres på Gulland*[1].

Skånske reg. 1, 482—85.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis at til des icke er holdit nogen visse besked med vor och kronens told och rettighed at opbere af hvis gods och vare, som indføris eller udføris oc forhandlis paa vort land Gotland, saa at derofver en stoer paart gods och vare er der paa landit forhandlit och udførit, och ingen rettighed deraf er gifvit, och i andere atskillige maade os och kronen paa vor tilbørlig told och rettighed er skied fast møgit forkort, da hafve vi nu derom giort denne beskied, hvorefter vor tolder, som nu er eller herefter kommendis vorder, der same steds sig paa vort vegne skal aldellis hafve at rette och forholde met vor och kronens rettighed, told och sise at opbere paa vort land Gotland saa vel af hvis, som indføris, som hvis, som udføris eller forhandlis der paa landet, til saa lenge vi anderledis tilsige, udi alle maade, som epter følger.

[1] *Udarbejdet af Kristoffer Valkendorf i henhold til kgl. missive 1585 21. mars (Sæll. tegn. 15, 486—7).*

1. Først af hvis gods, som indføris och indskibis paa vort land Gotland, skal vore toldere fordere och annamme til told och sise, som efterskrefvit staar: af hver tønde tydst øl til sise $^1/_2$ daler, af hver fad prydsing 1 daler, af hver tønde miød $^1/_2$ daler, af hver amme rinsk vin $^1/_2$ daler, af hver amme frands vin $1\,^1/_2$ ort.

2. Item af hves goeds, som føris fra landet och ind udi Tydskland eller anden steds uden rigit, skal fortollis och gifvis deraf i told til os saa vel af indlendske som af udlendiske: af hver oxe eller koe 1 daler, af hver hest $^1/_2$ daler, af hver tønde smør 6 sk., af hver tønde oxkiød $^1/_2$ daler, af hvert skippund smeltid tallig 1 ort, af hvert skippund rue tallig 6 sk., af hver tønde tiere 3 sk., af hvert skippund oeste 6 sk., af hvert deger oxehuder 6 sk., af hvert deger koehuder 4 sk., af 1 degger faarskind met ulden $2\,^1/_2$ sk., af 1 degger faarskind uden ulden $1\,^1/_2$ sk., af 1 degger lambskind met ulden 1 sk, af 1 degger lambskind uden ulden $^1/_2$ sk., af 1 skippund uld 4 sk., af 1 tønde hvede 1 sk., af en tønde rug eller byg $^1/_2$ sk., af 1 refskind 1 sk., af 100 handske 3 sk.

3. Item af hves tenner, legter, deler eller andre trævaare, som udføris, deraf skal gifvis i told: af 30 stycker 1 træ lige goed ved det, der udføris. Af hvert skiflad huggen sten, e hvad som heldst huggen sten det er, skal gifves udi told af lesten 1 ort, af hvert skiflad kalksten af lesten $^1/_2$ ort. Af hvert fremit och udlendiske skif saa stort som paa 24 lester skal gifves udi told 1 daler; end er skiben større, da gifves deraf af hver lest rum 4 albos. Och skal ingen vere fri for same told och sise at udgifve, e hvem de ere, indlendiske eller udlendiske, af alt hves gods, som udføris fra Gotland och ind udi Tyskland eller anden steds uden riget.

4. Men hves som indbyggerne de ville udføre der fra landit och her ind udi riget, der af skulle de aldellis

vere fri for same told at udgifve; dog skulle same vore undersotte, hvad heller de hafve hieme der paa Gotland eller her i riget, vere plichtige at opgifve deris gods hos tolderne, alt hves de inde hafver, at ville udføre, och tolderne skal vere plichtig det at optegne i sit register och regenskaf til en hukommelse, om anderledis efter kom, och dermed mue de da segle her ind udi riget med deris vare ubehindret.

5. Men dersom noggen af vore undersotte fordrister dennom til at afløbe fran Gotland med deris skibe och gods och ind til Tyskland eller anden steds uden riget ufor[t]oldit, da skulle de saa vel som de fremide och udlendiske hafve forbrot skib och gods, som de hafve med at fare, och straffis derofver, som ved bør.

6. Det skal och vere dend fremede och udlendiske tilseglingsmand, som besegler Gotland, alfvorligen befallit, at de rette dennom efter, at de icke løbe der fra landit med deris skibe och gods, e hvem det tilhører, før end de hafve fuldgiort och afbetallit vor toldere deris told och rettighed efter, som forskrefvit staar. Dersom noggen findis modvillig her emod at giøre, enten at løbe fra landit, før end de hafve fuldgiort deris told, eller och at de angifver deris gods vrangeligen, da skal hand hafve forbrot skib och gods, hves hand hafver med at fare, och straffis derofver, som ved bør.

7. Dog maa det vere lensmanden paa vort slot Visborig frit fore som andre af adelen her udi riget at kiøbe saa møggit vin och fremmit drik sisefri, som hand til sit egit bord behof hafver, och icke mere.

8. Och paa det at dend siøfarendis mand icke skal forgieflig opholdis hos tolderen, naar hand skal fortolde, da ville vi derfore alfvorligen hafve befallit tolderen, at hand skal vere plichtig al tid inden to timer efter, at skipperen kommer til hannom, at fortolde och aname hans

told och gifve hannom sin toldseddel, och skal tolderen sielf icke eller tilstede sin skrifvere at tage mere for hver toldseddel end 1 sk.

9. Och efterdi at de til Dantzick ere vore undersotter, som hous dennum søge deris handel och kiøpmandskab, med adskillige ny paalegge emod hvis recesser och afskied, os och deris by emellom giort ere, fast møggit besverlig, de och vid ingen handel eller middel hafve til des vilt ladit dennum til billighed undervise, saa vi derofver foraarsagit er at lade dennum udi deris handel och vandel udi vore riger och lande lige benegenhed, som vor undersotter huos dennum vederfaris, undgielde, da ville vi, at hvilken skibe eller skipper hafve hiemme til Dantzig, skulle gifve forskrefne told af hvis gods och vare, som de indførendis eller udførendis och der forhandlendis vorder, dubbelt och tvo gange saa møgit, som forskrefvit staar, en anden gifve skulle, hvorepter vor toldere sig ochsaa skulle vide at rette och samme told af dennum af Dantzig dubbelt epter, som forskrefvit staar, at fordre och opbere.

10. Och skal tolderen vere plichtig til hver sanctorum Philippi och Jacobi apostolorum dag at giøre vor rentemester paa vore vegne gode rede och klart regenskaf derfore och da at rette sig efter at andvorde fra sig, hves penninge hand udi saa maade paa vore vegne oppeborit hafver, och ald tolden oppebere efter, som mønten dend nu gaar.

11. Icke skal heller tolderen noggen besvere med noggen told eller anden paalegge ydermere, end her udi benefnd er; icke skal hand heller se egiennom fingre med noggen, hvormed vor told och rettighed kand formindskis eller forsømmis. Dersom hand det giør, da skal hand stande os derfore til rette.

12. Och skal vor lensmand paa vort slot Visborig, som nu er eller herefter kommendis vorder, vere tolderen

paa vore vegne, naar hannom tilsigis, her udi behielpeligen at indfordre vor told och rettighed efter, som det vort toldregister formelder.

13. Dersom der kommer och noggen klagemaal ofver tolderen, at hand besverer noggen emod billighed, da skal lensmanden der same steds vere plichtig at tage begge borgemesterne til sig och høre sagen i rette och forhielpe dend, som klager, saa møggit, som ret er.

393.

1585 12. apr. (Kroneborg.) *Missive til landsdommerne i Nörrejylland om ikke at forhale de for dem indstævnte sager for parterne.*

Jyske tegn. 3, 19—20.

Vi kome udi forfaringe, at vore undersaatte der udi vort land Nørre Judland dennum paa det høieste besverit och beklagit, hvorledis at hves sager, som de indstefner der til landsting for eder udi rette, skal møgit langsom forhandlis och under tiden opsettis och forhalis en tid efter anden fast lenger end udi recessen[1] er tillat, och aarsage til saadane opsettelser af eder at forvendis somme tid ded, naar en af eder for anden forfald icke er tilstede, somme tider och anden ringe leilighed och behielpning och siden efter lang forhaling med nogen uendelige dom forvisis, derofver vore undersaatter giøre forgeflige omkostning och komme udi største besvering, kost, tering, forsømmelse och skade, hvorfore vi derom eder hermed eders plicht ville hafve erindret och alfvorligen befalet och foreholdet, at i endeligen er fortenkt udi icke at blifve fra landsting uden synderlig aarsage och forfald, och naar ded sig hender, at nogen af eder for tilbørlig och ret louglig forfald icke ere tilstede, at i da retter eder efter hvilke, som tilstede komme, ligevel endeligen at dømme udi hvilke sager, som der kand vere indstefnit, och for

[1] *Reces 1576 § 5.*

dend skyld icke nogen sager at opsette anseendis, at i for dend skyld ere tre der tel forordnit, paa ded at de, som uden forfald ere och tilstede komme, kand retten fuldgiøre, och icke nogens ret derofver skulle blifve forhalit eller opsat, om nogen af eder enten med sygdom eller udi andre vor bestilling kunde vere forhindret, och aldielis retter eder epter, icke nogen sager at opsette ofver dend tid eller termin, recessen formelder, men hielper och befordrer hver udi, hves sager for eder blifver indstefnit, det fordeligst, som ske kand, til dom och verer fortenkt eders domme endelig uden omsvøb at giøre och afsige och udi det saa vel som udi andet eders betroede befalning och kald lader eder vere tilbørlig befallet och anliggende efter, som i ville andsvare for gud och vere bekient for os och stande os til rette, om anderledis bespørgis och befindis.

394.

1585 14. apr. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at markedet i Landskrone herefter atter må holdes st. Bodels dag, dog indenfor byen.*

R: Skånske reg. 1, 485—86.

Eptersom tilforn er holdet et markit udi vor kiøbsted Landskrone aarligen sctæ. Bodels dags tid, hvilket markit siden af sedvonne, som forledne feide vor opkommen, er holdit uden for byen, hvorofver møgen uskickelighed met slagsmaal, mandslet, tiufveri och anden synd och laster sig til samme markit uden byen hafve tildragit os ochsaa paa vor och kronens told och rettighed er skiet for kort; derfor vi vort obne bref och befallinge hafve ladit udgaa, at hver, som samme markit besøge ville, skulle det besøge och holde udi Landskrone inden byen [1], hvilket dog af en stoer part intet er blefven anset, saa dend handel uden byen och efterfølgendis uskickelighed icke er blefven

[1] *Åb. brev 10. maj 1576.*

formindskit, hvoraf vi hafve verrit foraarsagit samme markit aldelis at afskaffe och om et anden markit udi vor kiøbsted Landskrone til hellig tre kongers dag at holdis at forordne, da epterdi vi nu komme udi forfaring, at mange vore undersotter beklage at vere dennum til stoer skade och brøst paa deris nering at samme markit, som sctæ. Bodels dags tid pleide at holdis udi Landskrone i saa maade skal vere afskaffit, efterdi dend siøfarne mand, som det besøgte och brugte met nyttige vare bode at selge och kiøbe, til dend dag, som der nu forordnit er at holdis, som vintertid icke kunde trøgelig hid segle och samme markit besøge, och at de derfor begere, det egien at maa holdis sctæ. Bodels dag, tilbiudendis epter vor forordninge at ville det holde och søge inden byen udi Landskrone:

1. hafve vi epter slig leglighed vore undersotter til gaufn och bedste bevilgit och forordnit . . ., at forskrefne markit udi Landskrone maa och skal nu egien herefter som tilforn holdis sctæ. Bodils dag inden byen och icke uden byen udi nogre maade.

2. Da bede vi och biude borgemestere, raadmend och menighed udi vor kiøbsted Landskrone saa och alle andre saa vel indlendisk som udlendisk, som Landskrone markit vil besøge, at de rette dennum efter til sctæ. Bodels dag samme markit at holde och besøge med hvis vare, de kunde hafve samme steds at ville afhende och igien tilforhandle, och ville herhoes hafve alle och hver alfvorligen forholdit, at de samme markit søge och holde inden byen, och strengeligen forbodet noget gods och vaere handel eller kiøb at giøre, hafve eller holde uden byen.

3. Saa frampt som nogen sig heremod fordrister icke at ville føre, hvis gods och vare de kunde hafve til samme markit at ville afhende, inden byen, men dermet understaa sig nogen handel uden byen, da skulle de derofver hafve forbrot alt, hvis de hafve met at fare, och

tilmet straffis [som][1] de vore brefve och ordning icke achte ville.

[1] *R:* saa.

395.

1585 16. apr. (Kroneborg.) *Åb. brev om forbud mod at forhandle blandet og forfalsket vin.*

R: Sæll. tegn. 15, 499—500.

A: Afskrift efter original udfærdigelse 1648 for Helsingør[1].

Epter vi af mangfoldige klage och sanddru beretninge komme udi forfaringe, hvorledis en part kiøpmend, som handler med vin her udi riget icke alenniste alle hande formengede och forfalskede vin[2] uden underskied vitterligen selge, kiøbe, indføre och forhandle, men och guod och uforfalskit vin self skulle formiske och forfalske met frants vin eller spants vin eller andre saadanne vin och dend siden for ren[3] och god rinske vin udselge vore undersotter til skade och bedrag, da, epterdi sligt er emod ald erlig och oprichtig handel och vandel,

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve, saadanne formengit och forfalskit vin at indføre, selge eller forhandle her udi rigit.

2. Bedendis derfore och biudendis udlendiske saa vel som indlendiske kiøpmend, e hvo de heldst ere eller vere kunde, som handler med vin her udi rigit, at i hafve god acht och opseende, at hvis vin och hvad slags i ville indføre, selge eller kiøbe, vere sig rinsk vin, frants vin, spants vin eller anden slags vin, hvilket til hver sin egne leilighed skal vere hiemstellit, at dend maa vere och blifve hver art och slags for sig ren, uforfalsked och ubeblandit, och at i samme vin saaledis, som i den uforfalsked kiøbe, egien uformenget for et billigt verd selge och afhende.

[1] *I Helsingørs afskrifter fra 1648 findes også en tysk oversættelse af brevet. Oversættelsen er trykt i Corpus constit. Regio-Holsat. 1, 665—6.*

[2] *A forbig.:* her udi riget . . . vin.

[3] *A:* ret.

3. Saa frambt nogen befindis emod denne vor mandat slig formisked, forblandet och forfalsked vin, hvad slags det vere kand, at indføre, forhandle och selge her udi rigit, lidit eller møgit udi fade, ammer eller til pottertal, da skal hvilken, som hermed befindis, icke aldenniste dend vin, som udi saa maade forfalsked er, men ochsaa ald hvis anden vin, hand hafver udi sine vere, huse eller kieldere, hafve til os forbrot.

4. Bedendis och biudendis vore borgemestere, raadmend [1], byfogit, toldere och sisemestere, at de hermed hafve tilbørlig tilsiun och icke se med nogen, som heremod sig kunde understaa, egienum fingere, saa frampt de icke ville stande os derfore til rette.

[1] *Borgemestre og rådmænd i købstæderne fik s. d. missive om at forkynde brevet i deres by og siden lade det slå op på rådhusdören eller kirkedören.*

396.

1585 17. apr. (Kronneborg.) *Åb. brev om straf for den, som herefter kalder Andvorskov et kloster i stedet for et slot.*

Sæll. reg. 12, 398—99.

Eptersom vi med stor omkostninge hafve ladit forandre och forbygge vort och kronnens closter Andvorskouf, saa at det nu til et kongelig hus, verrelse och slot er tienlig och anseenlig, och billig derfore at achtis, da ville vi at samme vort hus herepter icke skal benefnis et closter, som til det skied er, men at det skal vere, kaldis och holdis for et vort och kronnens slot.

1. Ti forbiude vi alle, e hvo de heldst ere eller vere kunde, serdellis vore och kronnens bønder och tiennere och andre at benefne och kalle forskrefne vort hus med closters naufn eller andet naufn end vort och kronnens slot Andvorskouf slot.

2. Saaframbt nogen befindis heremod at giøre, da

skulle de dermed for hver gang hafve forbrut en ferdig oxe, vore och kronnens tiennere til os och andre vore undersotte och gode mends tiennere til deris herskaf.

397.

1585 17. apr. (Kroneborg.) *Missive om tilsyn med de fremmede, som bosætte sig i købstæderne.*

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse til Helsingør.

Vi komme udi forfaringe, hvorledis at udi nogle vore kiøbsteder her udi rigit borgemestere och raadmend skulle uden ald besket annamme udi borgerskab hvilke, som det begiere, saa vel af indlendiske som udlendiske af atskillige nationer, ubespurt eller randsagt om personens leilighed, hvorfraa de komme, hvad handverk, handel eller vandel de ville forretage til borgelige plicht och sin egen nering at opholde och anden saadan vilkor, som billig burde at vidis, achtis och anses, hoes hvilken som udi borgerskab skulle antages, saa at for en ringe pendinge, som borgemestere och raadmend maaskie til deris egen profit kunde hafve, gifvis borgerskaf mange utilbørlige, løse och letferdige personer, som fraa andre steder under tiden icke vel afskedit er, och mange, som ingen handverk eller erlig nering ved eller ville foretage, och gifve dennom om samme borgerskab ansenlige brefve under deris byes signet, med hvilke brefve de siden omløbe fraa en sted til en anden, giøre mange erlige bosiddendis borgere møgen besverring och forhindring udi deris rette næring och biering, en part och under borgers tittel och nafn brugge møgen handel och vandel udi vore riger med fremmede och udlendiske deris goeds, hvorudaf os paa vor rettighed och told skier møgit forkort, och dog icke er nogen visse sted besiddendis, en part ochsaa, naar de udi kiøbstederne hafve bekommet slig borgerskab, holde dennum af och til paa landsbyerne och under dend skin bruge ulovlige

handel, landkiøb och forprang och med utilbørlig aager udsue dend vedhafvendis, och naar nogen skat eller tønge paabiudis, giøre och gifve de hverken med bønderne eller med borgerne nogen skat, med anden saadan mere uskickelighed, som sig deraf foraarsager, hvilket at forekomme och en gang for alle at afskaffe vi eder hermed derom ville hafve foreholdit, bedendis eder, ville och alfvorligen befalle, at i ere fortenkt udi herefter grandgifveligen at bespørge och forfare om deris leilighed, som søge, begiere och ville gifve sig udi borgerskab der udi eders bye, och icke tage nogen til borgere, uden hand hafver goed besked, hvorfra hand er kommen, och pasbort om sit forgangne lefnit och erlig forholding och hand sig vil beplichte strax at boesette sig hoes eder, bruge sin erlig handel och nering der samme steds och vere borgelige ret och plicht undergifven och derom giøre sin borgelig ed, som det sig bør, och dersom i nogen hafve tagit udi borgerskab samme steds, som icke nu ere der bosiddendis, men udi saa maade omfare fraa et sted til anden, at i da forlegge dem tid med det første sig efter sin borgelig plicht at indstille och sieden at blifve der boesiddendis eller och hannem med borgerskab afsige och det eder alfvorligen lade vere befallit; saaframbt som nogen herefter bespørgis paa vore toldsteder eller andre steder her udi rigit omstrippendis under eders byes nafn och borgerskab och icke findis der boesiddendis eller ved de leilighed, som forskrefvit staar, i da icke ville stande os derfore til rette. Och ville vi, at i dette vort bref skulle holde hos andre eders byes brefve udi goed forvaring til stede, saa at eders efterkommere saa vel som i kunde hafve eder derefter at rette, och sig ingen herudinden at undskylde.

398.

1585 17. apr. (Kronneborg.) *Fundats for Sorø klosters trivialskole.*

Sæll. reg. 12, 399—400.

Den følgende fundats er for den overvejende dels vedkommende ordret overensstemmende med fundatsen for trivialskolen ved Fredriksborg af 1568 24. apr., der er blevet benyttet ved affattelsen, og det er derfor ansét for tilstrækkeligt at anføre afvigelserne fra denne sidste.

Gud allermechtiste til ere och dend sande hellige christne kirke til forfremmelse, bistand och gaufn hafve vi oprettid udi vort closter Sorøe en trivialskolle til 30 personner med skollemesteren och hør[e]ren til ald nottorftig underholdning och ville vi, at dermed saa holdis skal, som herefter følger.

1—3 = *fundats 1568 §§ 1—3.*

4. *Tilsynet med bøgerne overdrages superintendenten for Sællands stift sammen med skolemesteren; i øvrigt = fundats 1568 § 4.*

5 = *fundats 1568 § 5, kun at der står:* vor skrifver ther samme steds.

6—7 = *fundats 1568 §§ 6—7.*

8 = *fundats 1568 § 8, kun sættes skolemesterens lön til 30 daler.*

9—11 = *fundats 1568 §§ 9—11.*

12 = *fundats 1568 § 12, kun at der står:* vor lensmand der samme steds och superintendenten til kiende . . .

13 = *fundats 1568 § 13.*

14 = *fundats 1568 § 14, kun at der står:* af lensmanden och superintendenten flittelig . . .

15. Och skal superintendenten her udi Siellands stigt, som nu er eller herepter kommendis vorder, aarligen, naar hand drager udi vicitatz, ochsaa besøge samme skole och forfare baade om skolemesterens, hør[er]nis och skolebørnens leilighed och fremgang udi lere och om al tingest med denum

tilbørlig forholdis, och dersom da nogen brøst och feil udi nogen del befindis, da skal hand derom gifve vor lensmand til kiende eller och os det lade vide. Siden ville vi finde raad, at det skal gange anderledis och ret til.

Denne forskrefne ordning om forskrefne skole udi Sorø closter ville vi for en evig fundatz och skik epter, som forskrefvit staar, for os och vore epterkommere, konninger udi Danmark, hafve holdit, och skulle vor lensmand, som nu er eller herepter kommendis vorder, der same steds herepter sig aldelis hafve at rette och forholde.

399.

1585 1. maj. (Frederiksborg.) *Missive til Mandrup Parsberg, lænsmand på Århusgård, om, at han, da vore tilforn til borgerne i Århus udgivne åbne breve ikke have nyttet så lidt som hans tilkendegivelse til dem om, at de inden Philippi og Jacobi dag*[1] *sidst forleden skulde afbryde alle halmtage, nu med det förste skal lade afbryde alle de halmtage, som findes i Århus by, og pålægge borgemestrene og byfogden at have opsyn med, at ingen huse i Århus herefter tækkes med langhalm og at straffe den, som gör herimod, hvis de ikke selv ville stande til rette.*

Jyske tegn. 3, 26.

[1] *d: 1. maj.*

400.

1585 6. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om de vilkår, på hvilke man må bosætte sig i Hillerød, Ølskøbing eller andet steds for Fredriksborg slot.*

Sæll. reg. 12, 404.

Eptersom vi formerke, hvorledis at mange uden ald beskied bygger och bosetter denum udi Hillerød och Ølskiøpping och anden steds her for vort slot Frederiksborg, mange ochsaa til huse hos andre, som erre allerede her besidendis, denum indholder och icke giøre eller begiere

derom nogen besked eller tilladelse hos vor lensmand her samme steds, icke heller ville vide sig os och vor lensmand paa vore vegne til nogen tiennist forplicht, end dog de hafve, niude och bruge vor och kronnens eigendomme baade med gresgang, med ildebrand och i andre maade, och epterdi vi billig mue och ville vide om deris vilkor och leilighed, som her ere boendis eller herepter ville boe och nederlade denum her for slottet, ochsaa ville hafve af denum tilbørlig tiennist emod det, de vor eigendom niude och bruge, da ville vi hermed det saa forordnit hafve:

1. at alle de, som ere boendis eller herepter ville och kunde komme at boe udi Hillerød, Ølskiøping eller anden steds her for slottid och icke ere udi vor eller slottens tiennist och bestilling, icke heller allerede hafve af os nogen forskrifvinge paa de huse och eigendom, som de beside, at de skulle gifve af deris huse och eigendom en skiellig afgift och bekiendelse epter, som vor lensmand her samme steds denum det skal sette och taxere, skulle de ochsaa, naar och saa ofte de tilsigis, hver tilskicke en ferdig hielp, som kand tilhielpe at giøre borgegaarden her paa slottid ren och ryddelig. Saa frambt nogen befindis der udinden forsømmelig och ofverhørig, da skulle de derfore stande tilbørlig til rette.

2. Dersom och nogen herepter vil bygge eller bosette sig her for slottid, da skulle de det hafve udi vor lensmands hans vilge, bevillinge och samtycke paa vore vegne, och hand da at forordne om, hves de i lige maade skulle giøre eller gifve til bekiendelse.

3. Vi ville och icke, at nogen af denum, som her ere boendis eller kunde komme her samme steds at bo, skulle tage nogle til huse til denum, uden de hafve giort vor lensmand beskied, hvorfra de ere komne, och hvad deris leilighed och vilkor er, och derepter hafve det med

hans vilge, at de maa komme her at boe. Saa frambt nogen heremod och uden saadan beskied tager nogen til huse, da skulle de med samme deris husfolk afsettis af deris hus.

4. Disligeste ville vi och hermed forordnit och alfvorligen befallit hafve, at alle de, som ere boendis udi Hillerød och Ølskiøpping och icke ere udi vor egne eller slottens tienniste, skulle søge Herluf sognekirke eller Tierebye sognekirke, hvilken hver er beleiligt, och icke at skulle mue søge slotskirken her paa slottid.

401.

1585 18. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at der herefter ikke skal finde rebning og jævning sted på kronens gods i Koldinghus læn.*

Fyske reg. 4, 44—45.

Eptersom til des paa nogen tid hafver verit møgen uenighed, kif, klamer och trette eblant vore och kronens tiennere i Koldinghus len med rebning och jafning, som er sked der samme steds, och vi formerke, at de udi samme uenighed ere och blifve jo mere och mere framfarendis, saa at de søge och trachte endnu epter videre fornyeringe och trette, at dersom slig deris ubesindighed icke blef forekommen, skulle saadanne klammer och trette blifve uafladelig dennom sielf til største besver, forsømmelse och skade, och epterdi vi met stor omkostning hafve udskift alle andre lodseire udi de fem herrider udi Koldinghus len och giort os det til endel, saa at os er frit fore uden nogens indsigelse och klage at giøre eller lade udi samme len, som af os siønis best, epter vor egen behag och vilge, vi och derfore ere och ville vere fortenkt at giøre forordning udi samme len, udi hves uordentlig findis, epter som os och vore undersotter och tiennere samme steds kand nyttigst och gafnligst vere, da paa det saadanne

urolighed der udi lennit maa en gang for alle blifve afskaffit, ville vi,

1. at nu herepter mere icke skulle ske nogen jafning eller rebning paa vort och kronens gods saa vid nu er liggendis til forskrefne vort slot Koldinghus, men at hver skulle uden ald videre klage och klammer sig lade nøie med hves, som hand til sin gaard nu hafver udi hand och brug.

2. Er och nogen, som sig hermed icke ville lade vere sagt och undervist til rolighed och lade sig nøie med hves, som nu er til hans gaard liggendis, da maa och skal hand paa andre steder sig forse, hvor hand kand mene sig bedre farne.

3. Dersom hand och icke vil affløtte och ligevel udi sin urolig forset med klage och trette derom ville blifve beharrendis, da skal vor lensmand hannum afsette af sin gaard och gaarden til en anden bortfeste, som sig vil lade dermed benøie.

4. Ti bede vi och biude vor lensmand paa vort slot Koldinghus, som nu er eller herepter kommendis vorder, at hand sig aldeles vider herepter at rette och icke tilsteder nogen til videre reb och jafning eller nogen kif och trette derom, men alfvorligen holder derofver, och dersom nogen vil sig i nogre maade heremod nogit understaa met videre trette om jafning eller reb, at hand dend da af gaarden afsetter och sig herepter hafver aldelis at rette.

402.

1585 21. juni. (Frederiksborg.) *Missiver til lænsmændene i Kronborg, Fredriksborg, Hörsholm og Københavns læn om, at vi ville have fredet nogle søer i disse læn og os selv have fiskeriet forbeholdet, så at hverken vore lænsmænd uden vor særlige befaling eller andre skulle fiske i disse søer eller i de diger og*

fiskedamme, som vi have i lænene; lænsmændene skulle føre tilsyn med, at ingen, uden han er dertil betrot, fisker i de diger og damme, som findes i lænene, hvis vi ikke skulle vide det hos dem selv, dog må lænsmanden i Københavns læn lade fiske i Hjortholm og Farum søer, når vor egen fisker ikke er tilstede at fiske; derimod må han ikke fiske i de diger og damme, som vi have ladet göre der i lænet.

De søer, til hvilke kongen forbeholder sig fiskeretten, ere: i Kronborg og Esrom læn: Hornby sø, Nyrop sø, Søborg sø, Lange sø ved Dagstrup og Ese sø; i Fredriksborg læn: den sø ved slottet, Ese sø ved Nøddebo, Uggerløse sø, Lystrup sø, Bastrup sø og Hjörlunde (Jordlund) *sø; i Hørsholm læn: den sø ved Hørsholm, Isterød sø, Allerød sø og Hjortholm sø eller Farum sø; i Københavns læn: Lyde sø ved Vegsø, Fogel sø, Øster sø ved Søsum, Kirke sø ved Knardrup, Sønder sø ved Værløselille, Bastrup sø, Vel sø ved Tange.*

Sæll. tegn. 15, 514—15.

403.

1585 10. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at enkerne efter fæstebønder i Øster herred i Bleking må beholde gårdene uden at give ny indfæstning.*

Skånske reg. 1, 504.

Eptersom vore och kronens bønder och tienere udi Øster herrit udi vort land Bleginge hafve verit af os begerendis, vi ville bevilge, at, naar nogen bunde der same steds døer och afgaar, dend dødis epterladendis høstru matte da niude och beholde dend gaard, som hosbunden afdøer, uden indfestning och icke at skulle udskiudis derfra eller tiltrengis samme gaard paa ny at stede och feste, da hafve vi leiligheden udi slig tilfaldene viduestand ofverveiet och betenkt och af vor . . . benegenhed emod forskrefne vore undersotter udi Øster herrit det saa bevilgit,

for got anset och holdit ville hafve met vor och kronens tienere och gods udi Øster herrit, at:

1. naar nogen bunde paa vort och kronens gods udi samme herrit døer och afgaar och efterladendis høstru saa med hannum udi et erlig echteskabs samkvem christelig och vel lefvit hafver, da maa och skal samme hans epterladene høstru uden indfestning besidde gaarden med ald sin tilliggelse ald dend stund, hun sidder udi hindis enkesede och umandit och fører et erlig och christeligt lefnit udi hindis enkestand, men dersom hun vil giftis, da skal dend, som samme kvinde tager, vere plichtig at feste och hafve derudi vor lensmands minde paa vor vegen, førend han drager udi gaarden, dog skulle samme enker vere vore fougitter och embidsmend hørig och liudig, bygge, forbedre och ustraflig ved magt holde gaarden, fuldgiøre echt och arbeid och udgifve landens giesteri och anden rettighed, som der bør af at gaa, betimeligen til guode rede och ei leie eller lane bort agger, eng, skouf eller anden eigendom, til gaarden hørre, eller tilstede det andre udi sin nafn och skin at bruge.

2. Ti bede vi och biude vor embidsmand paa vort slot Lykov, som hafver Øster herrit udi befalling, som nu er eller herepter kommendis vorder, at de dennum udi alle maade rette herepter och heremod nu eller tilkomende tid herefter icke besverge nogen vor och kronens efterladende vidver udi Øster herrit med nogen ny indfestning icke heller paa de gaarde, de med deris afdøde hosbunder haft och besit hafve, giøre dennum nogen hinder eller forfang, emeden de sidde udi deris enkesede epter, som forskrefvit staar.

404.

1585 10. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om tilsyn med fremmede, som ankomme til eller passere igennem Helsingør.*

Sæll. reg. 12, 419—21.
Trykt herefter i Dske. mag. 4, 104—6.

Eptersom udi Øresund ved vor kiøpsted Helsingør er en almindelig søgning af alle slags folk och nation af øster och vester, och det derfore sig tildrager ofte, at mange fremmede och udlendiske der samme steds indkomme och siden begifve denum uden ald beskied egienum vore riger och lande, och epterdi det vel er fornøden saa och vore riger och lande anliggende epter dend besverlig tid, krig, oprør och prachticker, som fast alle vegne her omkring spørgis och fornemmis, at der hafvis tilsiun med hvad folk, som der forreigse egienum vore riger, lande och strømme, da paa det der udi Helsingøer ochsaa kand hafvis derudinden tilbørlig acht och opseende,

1. hafve vi befallit och paalagt . . . Giert Randzov, vor embitsmand paa vort slot Kronneborg, saa och Frederik Leil och David Hansen, vore tollere udi vor kiøpsted Helsingør, at de skulle hafve alfvorligen indseende med alle fremmede, som did ankomme at ville enten hid ind udi rigit fremdelis forreigse til Sielland, Skonne eller anden steds ofver vore strømme eller och ville begifve denum der til skibs af rigit, och med flid forfare, hvad det er for personner och folk, hvorfra de komme, hvort heden de ville, hvad deris verf och bestilling [er], hvad pasbord de hafve, och skulle de aldelis ingen, vere sig hves standes eller leilighed det vere kunde, lade drage for bye enten ind udi rigit eller ud af rigit, uden de hafve tagit af denum saadan beskied, som forskrefvit staar.

2. Hvilke da befindis at hafve god beskied och pasbord, saa deris person och bestilling er aldelis ufordechtig, denum mue och skulle de lade passere, och om de ville hid ind udi rigit, skulle forskrefne vor lensmand och tollere gifve denum deris pasbrefve til merre sickerhed och befordring.

3. Kommer och nogen, som icke hafve nøiachtig pasbord, skulle de forvise denum dend samme veg tilbage, som de komme, eller och denum anholde och ingenlunde lade derfra passere, førend de os derom hafve til kiende gifvit, och vi os om vor vilge derudinden videre hafve erklerit.

4. Hender det sig ochsaa, at der til byen hunde ankomme nogne herris gesanter eller sendebud, som enten til os kunde vere skicked eller och derfra ville tage deris reigse egienum vore riger och strømme, da skulle de denum med god beskied och lempe opholde och uforsømmeligen os derom tilbiude och icke lade denum videre derfra drage, før end denum fra os beskied er tilkommen, hvorepter de denum til dend leilighed skulle forholde.

5. Och paa det at de desbedre mue forfare, om hvilke fremmede, som der komme, och ingen uden beskied skulle der samme steds ud eller ind reigse, da skulle vore tollere alfvorligen forholde alle skippere, at de paa tollen, naar de fortolde, skulle angifve och denum formelde, om de nogen fremmede hafve med denum indført och opsat udi landit foruden deris rette skifsfolk, disligeste at de icke skulle tage nogen til skibs med denum at føre her af rigit, uden de ded vore tollere hafve til kiende gifvit, och dend eller de, som sig vil med denum begifve, hafver vist sin pasbord och giort beskied hos vor lensmand och tollere.

6. Saa framt nogen skipper heremod giør, enten fordølger och icke formelder, hvad fremmede hand kunde hid indføre, eller tager nogen uden beskied med sig til skibs at føre her af rigit, hand da icke vil hafve forbrut skif och gods.

7. Vi ville och hermed hafve strengeligen och alfvorligen budit och befallit mennige borgere och indbyggere udi vor kiøpsted Helsingør, at saa snart nogen af denum

indtage nogen fremmede til giest och herberge, vere sig høig eller nederig standis person, och hvorfra de komme kunde til lands och vands, da skulle de strax om deris leilighed sig bespørge och det uforsømmit gifve vor lensmand och tollere til kiende, at de derom kunde lade videre forfare.

8. Dersom nogen af borgerne tage nogen fremmede til huse och herberge och icke gifver det til kiende, som forskrefvit staar, da skulle de derfore hafve forbrut til os deris hofvitlod.

405.

1585 11. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at det marked, som hidtil har været holdt vor frue nativitatis dag ved Lerup kirke og præstegård i Hanherred, på anmodning af sognepræsten*[1] *og kirkeværgen til Lerup kirke, fordi det selskab, som forsamles til markedet, skal göre skade på kirken og præstegården, herefter i overensstemmelse med lænsmandens, herredsfogdens og de bedste herredsmænds betænkende skal holdes samme dag og tid ved Hanherreds ting, hvilket sted skal ligge midt i herredet.*

Jyske reg. 4, 58—59.

[1] *Kristen Pedersen, sognepræst i Lerup, havde oplyst, at dette marked havde sin første begyndelse af »det paveske aflad«, og at der da kun dreves handel af en gangende kræmmer eller to, men senere tiltog besøget år fra år og dermed fulgte megen uskikkelighed: kirkegårdsdigerne nedbrødes af kødmangere til gruber* (gruer) *og hytter; våbenhusdören opbrødes og der blev inddrevet får og kvæg lige som der også inddreves kvæg og andet på kirkegården; fra præstegården røvedes tørv, lyng, får, korn m. m. Han anmodede om, at markedet måtte blive henlagt til Han herreds ting, som skulde ligge belejligt, medens Lerup lå i herredets nordligste ende. Lænsmanden (Ove Lunge på Ålborghus i stedet for Henrik Gyldenstjærne, som var fraværende) fik da 1585 16. mars missive om sammen med hans (H. G.s) foged og herredsmændene at granske forholdet og eventuelt foreslå et andet sted i herredet (Jyske tegn. 3, 16—17).*

406.

1585 2. avg. (Nykiøping.) *Åb. brev om, at kronens bønder i Nybølle birk i Låland, som Adam Norman, vor jægermester, har i forlæning, ikke således, som de hidtil have villet, selv må råde for vore og kronens skove i birket og hugge der uden udvisning* (uforvist) *af lænsmanden eller hans foged; hvis nogen herefter hugger uden udvisning, skal han lide dele og tiltale og straffes som ved bör.*

Fynske og smål. tegn. 1, 455—56.

407.

1585[1] *22. avg.* (Bønnid.) *Åb. brev om sejladsen i Låland og Falster.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 595—98.
A: Afskrift fra 1648 efter original udfærdigelse til Nakskov.

Eftersom vore undersotte menige kiøpstedsmend udi vore lande Lolland och Falster hafve denum høglig for os beklagit, at fast menige bønder udi same lande skulle bruge mangfoldige seglation och det icke aldene udi de sedvanlige tider och louglige hafner, men och udi mange ulouglige haufner, ochsaa udi ulouglige tider; der til och skulle drifve stoer forprang och landkiøb under hverandre med homble, staael, salt och atskillige anden kiøbmantsvare emod de forhandling, ordning och afskeder, emellum kiøpstedsmend och bønder udi forskrefne vore lande udi vor herre faders tid derom er giort och forordnit[2], saa bønderne udi saa maade denum skulle betage icke aldene hvis nering, som de skulle søge och hafve til søes, men och ald borgerlig nering och biering, begierendis, vi ville hafve der udi indseende och deris nerings forhindring och undergang vid tilbørlig lidelig middel och forordning forekome, da hafve vi ald leilighed med nogle vore rigens

[1] *R har 1586, men brevet står mellem breve af 1585, og samme årstal har også A.*
[2] *Åb. brev 1556 25. avg.*

raad och guod[e] mend, som hafve verit her hos os til stede, ofverveiet, och paa det kiøpstedsmend i saa maade paa deris nering icke skulle ske ubilligevise forkort, och ligevel vore undersotte paa landsbyerne deris handel och vandel ved de vilkor, som louglig och denum af arrilds tid hafver verit tillat, maa blifve uforment och herom en gang for alle en visse maade och forordning maa vere paa begge sider forordnit, saa sig der efter hver kunde hafve at rette, och vi och vore efterkomere konninger icke videre derom skulle besøgis eller besvergis, hafve vi med deris raad och guode betenkinde giort derom denne endelig alfvorlig forordning, som efter følger, hvilken vi herefter ville paa begge sider holdit och efterkomit hafve.

1. Først efterdi vi fornemme, at ald irringe och uordning deraf er komen, at der ere mange usedvanlige hafner omkring forskrefne vore lande, af hvilke bønderne uden ald forskel ind- och udskibe, saa derofver udi same ulouglige hafner icke aldene emod vor herre faders forordning handlis med segladsen paa forbodne tider och i andre maade kiøpstedsmend til skade och forprang, men och os paa vor och kronens told och rettighed sker møgit forkort, vi och der hos hafve at besinde, at mange fremede och udlendske, disligiste ochsaa mange, som for deris mishandling undrømme, udi samme hafner uden ald besked udkomme och indkomme, da hafve vi derfore giort derom denne besked och forordning, hvilke hafner under forskrefne vore lande skulle vere och holdis for rette, louglig och uforbodne hafner. Och skulle disse epterskrefne hafner vere vore undersotte fri fore och louglig tillat udi vort land Lolland, som er: først udi Mosse herit dend hafn, som kaldis Hamelmelle[1], och dend hafn, som kaldis Gamblehafn; item Soersmark hafn; sameledis udi Fulse herrit Rødbye hafn; der nest Selstoft

[1] *A:* Hamelmøele.

hafn, saa och Bandholms hafn; disligiste udi Synder herrit Albo hafn och Blans hafn; udi Nørre herrit Tors hafn och Egholms hafn. Udi lige maade skulle och disse efterskrefne hafn[er] udi vort land Falster vere uforment och tillat, som ere udi Nør herrit dend ene ved Guldborg, dend anden ved Govenes och udi Synder herrit Gitsør hafn. Disse hafner under vore lande Lolland och Falster skulle vere vore undersotte der samme steds saa vel som alle andre, som der indskibe eller udskibe ville, rette louglig uforboden och tillat hafner, och skulle alle andre steder, hafner eller landinger[1] under vore lande Lolland och Falster vere alle och hver, saa vel borgere som bønder, indlendiske och udlendiske forboden och forment enten med indsegling eller udskibning at søge och bruge under skib och godsis fortabelse, saa at dersom nogen, vere sig hvo det vere kunde, sig ville understaa at søge och bruge anden hafn end de, som forbemelt ere, enten at indføre och opskibe eller at udføre noget gods, da skulle de dermed hafve forbrut skib och gods och alt, hvis de hafve med at fare, undertagendis at nogen af storm och uveder emod deris vilge indtrengis udi nogen andre hafner, udi hvilke de dog icke skulle mue handle under forskrefne plicht och straf. Dog skal hermed icke vere forment, meden alle och hver, saa vel bønder som borgere, udlendiske och fremede saa vel som indlendske, [tilladt][2] at udskibe och indskibe louglig och uforbodene v[a]re[3] och [i][2] rette tide for alle kiøpstederne udi vore lande Lolland och Falster, och ville vi her udinden os och kronen uforkrenkit forbeholdit hafve vor och kronens told, sise och rettighed udi alle bemelte forordnede hafner paa landen[e] saa vel som udi kiøpstederne af hvis gods och vare, som same steds indskibis eller udskibis.

[1] *Således A; R:* landdiger.
[2] *Disse ord fattes både i R og A.*
[3] *Således A; R:* vere.

2. Dernest eftersom udi vor kiere herre faders tid emellum vore undersotter kiøpstedsmend och bønder udi vore lande Lolland och Falster er giort forordning om tiden, som det skulle vere bønderne tillat at udføre korn, ville vi ochsaa dend samme forordning och afsked denum emellum herefter holdit hafve, som er udi saa maade, at ingen bønder udi Lolland och Falster efter denne dag skal mue segle med deris skuder at udføre eller [in]dskibe[1] korn til Tydskland fran vor frue dag om høsten[2] och saa indtil sancti Martini dag[3] er forløben, och naar sancti Mortens dag er forløben, da maa de frit udføre korn til kyndermisse[4] och siden intet korn at mue udføre eller udskibe[5] fran kyndermisse til voldermisse[6]; dog at skulle vere bønderne frit fore at segle med øxne, heste och andre vare efter deris privilegiers liudelse, vor och kronens told och rettighed hermed uforkrenkit. Findis nogen bønder heremod at giøre, da skulle de derm[e]d[7] hafve forbrot skib, guods och hvis de hafve med at fare, och halfdelen deraf kome os til beste och anden halfparten til denum, som denum kundgiøre och paagribe.

3. Ochsaa skal det vere vore och kronens bønder paa øerne omkring forskrefne vore lande liggendis uforment och frit fore at bruge deris seglads, som de hafve giort af arrilds tid, och gifve deris told och rettighed for vore kiøpsteder och tage derpaa hos vore toldere slig toldsedeller och bevis, som de ville vide denum med forvarit.

Sameledis eftersom synderlig klage af borgerne ere om det, at bønderne hiemføre atskillige kiøpmandsvare som homble, staael, salt, klede och det selge, forbytte for andre och forvandle under hverandre och giøre der

[1] *Således A; R:* udskibe.
[2] *d: 8. septbr.*
[3] *d: 10. novbr.*
[4] *d: 2. febr.*
[5] *Således A; R:* indskibe.
[6] *d: 1. maj.*
[7] *Således A; R:* deremod.

udinden borgerne stoer forprang och forfang paa deris nering och biering emod kiøpstedernis privilegier och friheder, da hafve vi derom giort denne forordning, som vi ville endeligen holdet hafve.

4. Først at det maa och skal vere bønderne, hvilke som bruge seglads eller udføre deris korn, frit fore och uforment at maa kiøbe och hiemføre med denum homble, staael, salt och anden saadanne vare saa møgit, som de til deris egne husis nottorft och ophold kunde behof hafve.

5. Der nest ville vi strengeligen och alfvorligen forbudit hafve nogene bønder paa landsbyerne ofver sin husis nottorft at hafve eller holde til kiøbs salt, homble, staal, klede eller nogen kiøpmandsvare och dermed enten ved kiøb, sal, vid bytte eller vegsel eller udi nogre andre maade giøre nogen forprang; icke heller at mue udføre nogen kiøpmandsvare til kiøbs udi kiøpsteder[ne][1] eller paa nogen fri markit.

6. Saa frampt nogen bønder befindis heremod at giøre och nogen saadanne kiøb, sal, handel eller forprang at drifve paa landsbyerne, da skulle de dermed hafve forbrot til os alle, hvis saadanne vare de hafve med at fare, och dertil half deris boeslod. Och skulle kiøpstedsmend udi kiøpstederne udi begge vore lande Lolland och Falster hermed vere forplicht at hafve och holde til kiøps gode uforfalskede kiøpmendsvare bode af klede, homble, staal, salt och andet saadant, som bønderne kunde behof hafve, saa at hver det hos denum for en lidelig och billig verd och betalling epter, som det kand gielde udi andre vore kiøpsteder udi vore lande Sielland eller anden steds, mue och kand bekomme; saa frampt de der udinden findis forsømelig och der ofver nogen klage komendis vorder, vi da icke skulle foraarsagis til at giøre derom andre middel och forordning.

[1] *Således A.*

7. Denne endelig handel, skik och forordning emellum vore undersotter kiøpstedsmend och bønder udi vore lande Lolland och Falster, ville vi herefter al tid ubrødelig at holdis skulle saa vel af borgerne som af bønderne. Bedendis derfore och biudendis alle och hver, at de denum vide herefter at rette och icke heremod giøre udi nogre maade under dend plicht och straf, som ved bør. Sameledis bede vi och biude vore lensmend, som nu ere eller herefter komendis vorder, at de holde herofver och hafve herudinden tilbørlig indseende och icke tilstede heremod at handlis udi nogre maade, saa frampt de icke ville stande os derfore til rette.

408.

1585 22. avg. (Bønnit) *Åb. brev om, at ingen udlændinge må købe eller udskibe större tømmer fra Gulland end på 12 alens længde.*

Skånske reg. 1, 508.

Epter[som] vi komme udi forfaringe, hvorledis at mange fremmede och udlendiske skulle kiøbe och udføre af vort land Gotland møgit stort och langt tømmer, saa det vil vere befruchtendis, at dersom sligt udi tide icke forekommis, skulle icke allene vore egne undersotter, men och vi sielf udi framtiden lide brøst for saadant tømmer, da epter dend leilighed och paa det at sligt stort tømmer icke udi saa maade af vort land Gotland os sielf och vore undersotter til merkelig brøst och skade skulle forføris, ville vi derom hermed det saa forordnit, biudit och befallit hafve,

1. at ingen fremmede och udlendiske, som icke er vor egne undersotte her udi vor[t] rige Danmark bosiddendis, vere sig af hvad sted, landskab eller nation eller hvis standes eller conditions det vere kunde, skal maa tilstedis at kiøbe eller kiøbe lade, udskibe eller ud-

skibe lade nogit tømmer af vort land Gotland støre end paa 10 alne lang udi det høgiste.

2. Ti bede vi alfvorligen och strengeligen biude vor embidsmand paa vort slot Visborg sameledis landfougit och alle hafnefoggitter der paa landit saa och borgemestere, raadmend och toldere udi vor kiøpsted Visby, at de paa vore vegne hermed hafve tilbørlig indseende och icke tilstede nogene fremmede eller andre end vore egne undersotte, udi vort rige Danmark bosiddendis, e hvo som heldest det vere kunde ingen undertagen, at kiøbe eller kiøbe lade, udskibe eller udskibe lade nogit tømmer epter denne dag deraf landet, som støre er end 16 alne lang epter, som forskrefvit staar; saa frampt deris forsømmelse heremod skier eller de med nogen se egennum fingre, de da icke ville stande os derfore til rette.

409.

1585 22. avg. (Bønnit.) *Åb. brev om benyttelsen af præsternes skove i Fyns stift.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 412—13.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. no. 280 i Karen Brahes bibliotek. Trykt efter A hos Rørdam: Kirkelove 2, 386—87.

Eftersom nogle guds ords tienere och sogneprester paa landsbyerne udi Fyens [stigt] hafver klaglig ladet gifve os til kiende, at dennom af vore lensmend skulle ske forhindring och forfang paa olden til deris hiemføde svin och fri ildebrant af hvis skoufve, som ere liggendis til deris prestegaarde, emod ordinantzen[1], hvorudinden dennom er bevilget, tillat och forskrefvit, hver prest sin prestegaard at skulle niude fri til oldengield til sin egen svin och til ildebrant, om der er saa møget skouf til gaarden, och efterdi det ingenlunde er vor vilge och mening at ville dennom udi nogre maade forkorte, hvis dennom udi ordinantzen er tillat[2],

[1] *Kirkeord. 1539 bl. LXIX.* [2] *A:* tillagt.

1. da bede vi och biude alle vore embitsmend ofver alt Fyens stigt, at de lade presterne udi same stigt ubehindrit bekomme, niude och beholde af hvis skoufve, som ere liggendis til deris prestegaarde, fri olden til deris egne svin och fri nottørftig ildebrant af samme skoufve efter, som det udi ordinantzen dennom unt och forskrefvit er, icke giørendis dennom derpaa forhindring eller forfang udi nogre maade, saa frampt vi icke skulle vide det hos hvilke heremod giørendis vorder.

2. Dog dersom paa samme skoufve skulle huggis nogit bygningstømmer, skulle det skie med vore lensmends vidskab, och de det at lade udvise, at de kunde vide det til prestegaardens bygning och ingen anden brug at forvendis, och kunde hafve tilsiun med, at skoufvene icke til uplicht eller skoufskade skulle forhuggis, som ordinantzen och derom tilholder.

410.

1585 28. avg. (Ermelund.) *Åb. brev om stadfæstelse på den af lænsmanden foretagne flytning af Østerherreds tingsted i Bleking.*

Skånske reg. 1, 509.

Eptersom vi ere komne udi forfaring, hvorledis at Østerherrids ting udi vort land Bleging skal [til] des hafve liggit noget ner ved busken och stenklippen, saa at en kunde ligge paa klippen udi skiul och skiude neder paa tinget, som det och vel tilforn af utilbørlig misdedisk och oprørsk meniske er sket, och Johan Urne, embidsmand paa vort slot Lyckov, derfore paa vore vegne hafver ladit fløtte samme ting nogit der fraa och det lagt och forordnit paa et andit sted, som kaldis sancti Jørgens slette, hvor det skulde vere trygger och bekvemliger til samme ting at holde, da epter ald omstendighed ville vi bemelte sted, som forskrefne ting nu henlagt er, for ret tingsted udi Østerherrit hafve sambtøkt och forordnit. Ti bede

vi menige herridsmend udi Østerherrit och hver serdellis strengeligen biude, at de rette dennum epter paa forskrefne sted at søge och holde deris ting som deris rette vernetingsted.

411.

1585 31. avg. (paa jachten udi Meren). *Åb. brev om stadfæstelse på to havnesteder på Møn.*

Sæll. reg. 12, 435—37.

Eptersom vore undersotte, mennige bønder paa vort land Møen, hafve ladit gifve os til kiende, hvorledis at udi de brefve, som af fremfarne konninger synderlig af vor herre fader er denum gifvit om seigladsen at vere denum nogen visse tid om aarit tillat, skulle de tilholdis at søge ind for vor kiøpsted Stege med skib och alt hves gods, som de ville udskibe eller opskibe, och beklage, at ded denum skulle vere til største besver och forsømmelse, begierendis, vi ville bevilge och forordne, at denum maa vere unt och epterlat en sted eller tvo der paa landit foruden Stege, paa hvilken de motte och kunde udskibe och opskibe dog vor och kronnens told och rettighed dermed uforkrenket, da hafve vi ladit fordre borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Stege paa menighedens vegne der samme steds med bøndernis fuldmechtige tilsammen och beggis deris leilighed och erklering derom ladit forhøre, och epterdi borgemestere och raadmend for des bedre naboskab, vilge och venskab med bønderne at erholde hafve bevilgit och denum erklerit uden deris byes synderlig afbrek at kunde bønderne tilladis paa et sted eller tvo at udskibe och opskibe dog de tider aldenne, som ellers derom forafskedit och forordnit er, da hafve vi nu . . . bevilgit, unt och tillat . . .

1. at bønderne paa vort land Møen maa och skulle paa de tider, denum er unt och epterlat at seigle, herepter ubehindrit och frit fore vere at udskibe och indskibe

paa disse epterskrefne tvo steder under samme land, som er dend enne sted for Grønsund fergested och det andet sted for Brønhøe, och skal dog icke des mindre vere bønderne, som det er beleiligt, saa vel som indlendiske och udlendiske borgere frit fore at udskibe och indskibe for vor kiøpsted Stege dog vor och kronnens told, sise och rettighed paa alle steder dermed uforkrenkit i alle maade.

2. Och paa det os paa samme vor rettighed icke skulle derofver skie for kort, da skal alle och hver, som paa forskrefne tvende steder ville udskibe, først angifve sig for vor tollere udi vor kiøpsted Stege och hos hanum giøre beskied paa, hves gods hand vil udføre, och det hos hanum fortolde och tage hans nøigachtig toldseddel.

3. Sammeledis naar nogen hiemkommer och vil nogit paa samme steder opskibe, da skulle de udi lige maade, hves gods, som de hiemført hafve, angifve hos bemelte vor tollere udi Stege och deraf til hanum paa vore vegne gifve, hves told eller sise och rettighed, som os bør.

4. Saa frambt nogen befindis nogit gods at udskibe och opskibe, som hand icke i saa maade hafver giort rede fore, men och kronnens told, sise och rettighed udi det ringeste fordølgit eller sig underslar, da hand eller de, som ded befindis at giøre, hafve forbrut skib och alt hves gods, som de hafve med at fare, och dertil straffis som for anden tiufveri.

5. Skal och vor lensmand paa hver af begge forskrefne steder forordne och tilskicke en haufnefougit, som kand hafve flittig acht och tilsiun dermed, at ingen forløbe vor och kronnens told och rettighed, hos hvilken bønderne ochsaa skulle gifve och tage besked, naar de ville udskibe eller opskibe nogit gods; och skulle dog bønderne icke maa bruge nogen seiglads enten at udskibe

eller opskibe paa forskrefne steder paa andre tider, end som forordnit och denum tillat er udi det bref, vor herre fader hafver derom udgifvit under dend plicht, som ved bør.

6. Skal icke nogen anden fremmede kiøpmend mue ligge under forskrefne steder at drifve nogen kiøb och handel med bønderne der paa landit borgerne udi vor kiøpsted Stege til forprang; icke skulle heller bønderne mue bruge samme seiglads videre end hver til sit husis ophold med staal, salt, humble och hves saadanne vare, som hand til sin egen nottorft kand behof hafve at indkiøbe, och icke til at selge eller och dermed enten ved kiøb eller vegsel eller nogen anden maade at giøre nogen forprang vore undersotter udi Stege paa deris nering til hinder eller skade.

7. Saa frambt nogen befindis at giøre saadant forprang eller landkiøb, da skulle de hafve forbrut, hves de hafve med at fare, och dertil half deris boeslod, och ville vi os saa och vore epterkommere, konninger udi Danmark, udi dette alt forbeholdit hafve herom al tid at giøre och lade, forandre och forordne efter, som vi kunde fornemme vore och rigens gaufn och bedste, och vore undersotte der same steds deris leilighed nyttigst at kunde vere.

412.

1585 9. septbr. (Vordingborg.) *Åb. brev om, at Lunde herreds ting i Fyn, som for nogen tid siden blev flyttet af det sted, hvor det havde ligget af arilds tid, og til et andet sted afsides i herredet, atter må lægges i Lunde, eftersom de fleste* (mesten) *herredsmænd have beklaget sig over, at det nu lå dem ubelejligt; vor embedsmand på vor gård i Odense skal flytte tinget til det sted, hvor det tilforn lå.*

Fynske og smål. reg. 1, 413.

413.

1585 10. septbr. (Skanderborg.) *Missive til tolderne i Helsingør om indskærpelse af pålæget om, at søstædernes skibe, som komme i Øresund, skulle have nöjagtige certifikatser på deres indehavende gods.*

R: Sæll. tegn. 15, 551.

Eptersom i vide eder at erindre, at vi tilforn hafve tilskrefvit borgemestere, raadmend och o[ldermand][1] udi alle søestederne[2], at de skulle forordne, at hver dieris borgere, som ofver vor strømme Øresund ville segle, skulle tage udførlig och specificerte certificatzer paa hves guods, de hafve med at fare, da formente vi ligevel, at saadan vor skrifvelse hoes en part denum er ringe achtit, och at de synderlig dennom fortrycke paa søestedernis contor udi vor[t] ege[t][3] rige Norge til Bergen saadanne certificatzer deris consorter och kiøpmend at meddelle och udgifve, och forfare, at nogne straldsundiske skib fra Bergen skulle vere forventendis eller maaske allerede ankomene her udi Sundit, hvilke [ere] formodendis de icke helder skulle hafve slig udførlig och nøiachtig certificatzer fra bemelte oldermand om, hves de indehafve, da bede vi eder och ville, at dersom nogen stralsundiske skibe eller gods er der udi Sundit eller herepter did indkomme fra Bergen och icke hafve saadan nøiachtig specificerte certificats paa, hvis gods de inde hafve af oldermand paa contorit, at i da dennom anholder och tager besked af skipper eller skibsforvalter paa, hvis gods de angifve ville til at fortolde, som det sedvanligt er, och at i derepter med dannemend lade randsage och oplegge alt hvis gods, som der findis paa skibet, och forfare, om det er retteligen angifvit eller icke, och dersom det befindis ret angifvit, da hafve i derepter voris told och rettighed deraf at annamme och dennum siden at lade passere; dersom och anderledis

[1] *R:* ofvere.

[2] *Jfr. også missive 1583 7. oktbr.*

[3] *R:* vore egne.

befindis, vide i vel self derudinden eder at forholde skib och gots til rette och dennom til tilbørlig straf at anholde, och ville vi, at i aldellis ingen stralsunder skib eller gods, som fra Bergen komendis vorder, uden udi saa maade er dermed forhandlit, richtig och klart giort, eller dend och hafver nøiachtig specificerte certificatz fra oldermanden paa bryggen paa ald indhafvendis gods, for[t]olde[1] eller lade passere.

[1] *R:* forholde.

414.

1585 10. septbr. (Vordingborg.) *Missive til Peder skriver, tolder i Nyborg, om at affordre de skibe, som ville til eller komme fra Norge, oplysninger om den handel, som de agte at drive eller have drevet der.*

Fynske og smål. tegn. 1, 398.

Vi bede dig och ville, at tu retter dig epter herepter at fordre derom udførlige synef . . . . .[1] och nøigachtig besked och klarligen lader optegne saa møgit gods, som kommer paa de skibe egennom Belt østen af och ville til vort rige Norge, hvert slags gods och vare vid sit nafn och, hvor møgit det er; dernest udspørger hos skipperen, paa hvad kiøpsted, paa hvilket tolderi, paa hvilken hafn eller paa hvilket ladsted hand achter at løbe och giøre sin kiøbmandskab och forvandle sine vare, och naar der kommer nogre skibe af Norge och hafver giort der dieris kiøbmandskab, at tu da i lige maade udspørger af dennom, hvis gods de hafve inde, hvert slags gods ved sit nafn, och hvor møgit och udi hvilken kiøpsted, tolderi, hafn eller ladsted, de hafve forvandlet dieris gods, och hos hvilken toldere, sisemester eller hafnefogit, de hafve fyllist giort dieris told och rettighed, som os bør, och ald slig optegnelse klarligen hvert aar indfører udi din regenskab och der alfvorligen advarer hver skipper, at hvilken som

[1] *Ulæseligt.*

angifver sit gods anderledis end, som ret er, och det i sandhed befindis kand, da skulle dend eller de derfore stande os tilbørligen til rette. Dersom och nogen findis modvillig och icke ville opgifve sit gods, som vi dig derudinden forholdit och befallit hafve af dennom at skulle fordre, da skulle du dennom ufortoldit opholde, til du det kand lade gifve os til kiende och du vor vilge derudinden hafver erfarit.

415.

1585 21. septbr. (Andvorskouf.) *Åb. brev om, at de manddrabere i Helsingborg læn, som ikke have taget tryghed, skulle anholdes, og at fredløse manddrabere ikke må stædes til alterets sakramente.*

R: Skånske reg. 1, 509—10.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. Ny kgl. saml. 4°. 1128 i kgl. bibliotek i København. Trykt efter A hos Rørdam: Kirkelove 2, 390—91.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis mange manddrabere sig forholde udi Helsingborg len[1] uden ald afsky[2], naar de for en ringe pendinge hafve tilfridsstillet dend dødis slecht och venner, end dog de icke hafve tagit deris tryghed[3], som det sig burde[4], da paa det at slig uskickelighed maa forekommis och afskaffis och paa det, at[5] der maa vere underskied emellom saadane manddrabere, deris tryghed[3] ei taget hafver, och ander godt, erligt folk och gode christene,

1. ville vi hermed hafve biudet och befallet vor lensmand paa vort slot Helsingborg, som nu er eller herepter kommendis vorder, at hand hafver flitich tilsiun[6] med slige manddrabere, som kunde findis der udi lenit och

[1] *A tilf.:* och synderlige udi Gynge herrid.
[2] *A:* afsked.
[3] *A:* trøgd.
[4] *A tilf.:* efter lofven.
[5] *A forbig.:* at.
[6] *A:* tilseende.

icke hafve[1] tagit deris tryghed[2], at de kunde blifve anholden til deris tilbørlig straf och icke ustraffit afgaa.

2. Ville och hermed strengeligen befallit hafve alle provister och prester, at de och giøre undersked under[3] saadan manddrabere, som et uchristelig och forargelig mord och manddrab beganget hafver, och andre christene och icke tilstede nogen[4] fredløs manddrabere, som sig icke saa vel med øfrighed[en] som sin neste bedrit hafver och hafver sin fulde tryghed, at komme til det hellige, hogverdige sacrament, ei heller at komme udi kirkegaarden, naar de døer.

[1] *A forbig.:* hafve.
[2] *A:* trøgd.
[3] *A:* med.
[4] *A forbig.:* nogen.

416.

1585 16. oktbr. (Andvorskouf.) *Åb. brev om, at Ramsø herreds ting, som skal ligge yderst i herredet og ubelejlig for de fleste herredsmænd* (mestend herretsmendene), *af lænsmanden på vor gård i Roskilde skal lægges ved Trudstrup.*

Sæll. reg. 12, 442.

417.

1585 16. oktbr. (Andvorskouf.) *Åb. brev om, at Sømme herreds ting, ved hvilket der skal begive sig megen uskikkelighed blandt bønderne, som komme drukne til tinge, hvorover der holdes ond tingfred, skal flyttes fra Roskilde og af lænsmanden på vor gård i Roskilde lægges udenfor vort jagthus Bidstrup.*

Sæll. reg. 12, 442—43.

418.

1585 4. novbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, over alt Ringsted og Merløse herreder, om befordringen af kongens fadebur.*

Sæll. tegn. 15, 578—79.

Vi forfare, hvorledis at, nar vi eller vor kiere høstrue

och børn med vor medhafvendis tiener, gods och fadbur forreigse egiennum vor kiøpsted Ringsted, skal vort gods och fadbur och vor medfølgende tiennere møgit sent och langsampt blifve fremfordrit, och det af dend aarsage, at de bønder och tiennere, som ere liggendis til Ringsted closter, icke ere nochsom til saadan forsel at af sted fordre och andre bønder och tiennere udi de herrider her nest hoes liggendis icke ville vere vor befallingsmand udi Ringsted closter hørige och følgachtig och fremkomme met deris heste och vogne vor fadburd at fløtte och føre, som det sig burde epter recessen[1], men en part sig skulle aarsage och undskylde, de, som vor och kronens tienere ere, met andre vore lensmend udi len, de ere liggendis, deris befalling och forfald, de, som adelens tiennere ere, med deris herskafs forfald, derofver vor reigse blifver forsømmit, vor folk, tiennere och gods opholdit och nogle dage under tiden icke kand komme epter os, da paa det sligt kand forekommis och vor gods, fadbur och tiennere maa blifve fordrit, nar vor reigse der fremfalder, eller vi maa vide dennum, som vi for des forsømmelse kunde hafve at lade tiltale, ville vi det saa forordnit och forholdit hafve,

1. at menige bønder och tiener udi Ringsted herrit och Mierløse herrit, vere sig kronens tienner, adelens tienner, capittels tienner eller, hoe som heldst de kunde tiene eller tilhøre, skulle al tid vere plichtig och til rede, nar vor eller vor kiere høstruis veg falder egiennum Ringsted och de af vor befallingsmand udi Ringsted closter tilsigis, da med deris heste och vogne til vor reigse och egte och vor folk och gods at fløtte och føre epter recessen at begifve dennum til Ringsted.

2. Ti bede vi eder alle bønder och tienere udi Ringsted herrit och Mierløse herrit och hver serdelis

[1] *Reces 1558 § 2, håndf. 1559 § 6.*

strengeligen biuder, at i retter eder epter, naar i derom tilsigis, saa ofte vor och vor kiere høstruis reigse falder igiennum Ringsted, da med eders heste och vogne eder did at begifve och anamme af folk och gods at fremføre til de steder, som det føris och fordris skal, tagendis derfore hverken anden hosbunds bud, befalling eller forfald eller nogen anden undskylding, och nar i did komme at tage førsil, at i da tage bevis af fogden eller skrifveren eller och strax, i hafve fuldend eders reigse, dersom det tilforn icke kand skie, da tage samme bevis, at i eders plicht och reigse hafve fuldgiort, dermed i for ald beskylding och tiltalle derudinden kunde vere befrit[1].

3. Saa frampt nogen befindis, som icke fremkommer med sin heste och vogen til saadan vor reigse, nar i derom tilsigis, da skulle i derfore delis och tiltallis som ofverhørig och stande til rette epter recessen, som det sig bør, saa och for hvis forsømmelse derofver foraarsagis och indfalde kand.

[1] *R:* befrist.

419.

1585 21. decbr. (Kroneborg.) *Åb. brev til undersåtterne i Ålholms læn om, at de efter almindelig ordning her i riget og forbud, som tilforn er udgangen derom*[1]*, ikke må holde geder, uden de holde dem på sine egne enemærker, så de ikke indløbe på vore og kronens skove, enemærkeskove så vel som fællesskove, og ødelægge underskoven. Holder nogen geder herimod og göre de skade på vore og kronens skove, skal embedsmanden på vort slot Ålholm lade antage gederne og forvende dem til vor nytte, og ejerne skulle lige vel stande til rette.*

Fynske og smål. tegn. 1, 462.

[1] *Reces 1558 § 65.*

420.

1585 22. decbr. (Kroneborg.) *Åb. brev om forbud mod at bruge sættegarn ovenfor kongens laksegårde i Veggeå i Halland.*

Skånske reg. 1, 514.

Efterdi vi komme udi forfaring, at nogle understaa dennum at bruge settegarn udi Veggeaae udi vort land Halland ofven for vor[e] laxegaarde, hvorofver laxen forhindris os til skade, da paa det at os der udinden icke skal skie for kort,

1. ville vi hermed hafve forbudit, at ingen maa eller skal bruge settegarn udi Veggeaae ofven for vore laxegaarde, at laxen icke dermed skal blifve forhindrit laxegaarden til fortrengsel, undertagendis dragegarn, som af arrilds tid hafver verit sedvanligt.

2. Saa frampt nogen understaar sig heremod at giøre, da skulle de dermed hafve forbrut samme settegarn och hvis de hafve med at hafve och tilmed stande derfore til rette, som ved bør.

421.

1586 28. jan. (Kroneburg.) *Åb. brev om, at bønderne i Sønder herred i Låland have beklaget sig over, at Ho havn, som af arilds tid har været dem en frihavn, er blevet afskaffet, efter at vi næste forleden år have ladet udgå vore åbne breve*[1] *om, hvilke havne må besejles af bønderne i Låland og Falster; derfor tillade vi, at Ho havn herefter må besejles og være en frihavn, dog vor og kronens told og sise af hvad, som ind- og udskibes i havnen, uforkrænket, og skal al ulovlig handel og forprang mellem bønderne være dem forment.*

Fynske og smål. reg. 1, 601—2.

[1] *Åb. brev 1585 22. avg.*

422.

1586 30. jan. (Kroneborg.) *Missive til borgemestre og råd i København og Helsingør om de indførte ny dalere, som ikke skulle være så gode, som det sig burde.*

Sæll. tegn. 16, 13.

Epterdi vi komme udi forfaring, hvorledis her udi rigit skal vere indført nogle ny dallere, som icke [udi] alle maade ere saa guode af slag och paviment, som det [sig] burde, hvorfore vi och ere til sinds med det første at lade probere samme daller och siden epter [der]is verd giøre derom tax och forordning, och paa det herforinden eblant dend menige handelsmand eller andre derom icke skulle blifve misforstand saa vel om de guode och fuldvechtige daller som om de andre, och vore undersotte udi deris handel och vandel [icke] deraf tage alt for stor skade, da bede vi eder, ville och befalle, at i foreholde och forordne udi eders bye, at alle daller saa vel de gammelle som de nye slag, dennum allene undtagen, som udi fremfarene aare och tider hafve verit forboden, blifve lige giengbar och icke giøris derpaa nogen forskel, icke heller nogen saadanne daller af eders medborgere eller andre udi eders bye udi deris indbørdis handel och vandel forhindris, inden vi self derom giøre anden taxering och forordning, under tilbiurlig plicht och straf, som bør at følge dennom, vor vilge och befalling icke achte och følge ville.

423.

1586 22. febr. (Kroneborg.) *Åb. brev, hvorved det indskærpes kirkeværgerne i Bleking ikke at forsömme oppebørselen af kirkernes indtægter.*

R: Skånske reg. 1, 527—28.

Eptersom Peder Brahe, embitsmand paa vort slot Sølfvitsborg, hafver gifvit os til kiende, hvorledis at kierke[r]nis regenskab udi Blegind ere en part møgit

urichtige, epterat det skal findis, at mange af almuen udi Sølvitsborg len udi nogle aar somme lidit och somme intet hafve tiendit til kierkerne, och kierkevergerne derudinden hafver verit møgit forsømmelig och icke rammit kierkens gafn och beste, men ladet dennom nøie, om nogen hafver gifvit nogit eller intet; icke heller skal findis nogit regenskab hoes kierkerne eller kierkevergerne paa hvis, som kierke[r]ne tilforn kunde hafve haft udi forraad, ei heller nu udi mange aar skal vere hørt regenskab, hvorepter nogen qvitanz eller anden besked kunde vere til e[pt]erretning[1], naar videre regenskab skulle forretagis, saa Peder Brahe derfore befinder sig besvergit de forgangne aaringers regenskab at kunde forhøre och forskafve til dend rechtighed och rette, som det sig burde, da hafve vi epter leiligheden epterlat, hvis forseelse i saa maade hertil dag veret hafver, och bevilgit, at Peder Brahe paa vore vegne maa nøgis med hvis regenskab, som kierkevergerne hafve och kunde giøre, dog skal Peder Brahe saa och epterkommendis embitsmend paa vort slot Sølvitsborg paa vore vegne tilholde bønderne udi Sølvitsborg len, at de aarligen gifve til kierken dend rettighed, som dennom bør, och kirkevergerne, at de det fordrer, indmaaner, opberer och forvende kirken til gafn och beste och aarligen derpaa tage af dennom guod, nøiachtig och endelig rede och regenskab och i saa maade hafve indseende med, at kirkerne icke herepter som til des sker for kort, men det, som ret och tilbørlig er.

[1] *R:* ellerretning.

424.

1586 31. mars. (Kronneborg.) *Skibsartikler for de skibe, for hvilke Kristen Munk skulde være skibshøvedsmand og admiral.*

Sæll. reg. 12, 512—17.

Vi hafve nu tilforordit och betrot Christen Munk til

Giessinggaard at skulle vere skifshøfvitsmand paa vort lifskif Gideon och amiral ofver de tre vore lifskif Gedeon, Raphal och Michael och derfore hafver christeligen forfattid disse epterskrefne artikler, hvorepter vor skifsfolk och krigsfolk, alle och hver serdellis, det vere sig vor amiral, luttenampt, høfvitsmend, landsknechte, bodsmend, skulle hafve at rette sig epter, hvilke vi alfvorligen ville holden hafve[1].

[1] *Artiklernes tekst er meddelt som varianter til skibsartikler 1585 2. april, se ovenfor s. 243.*

425.

1586 18. apr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da vore undersåtter i Låland og Falster have beklaget sig over, at de, når de i Sælland have købt heste, foler eller kvæg til deres egne huses ophold, ved færgestedet i Vordingborg besværes med den ny told, som er pålagt det, som man vil udføre af riget, efter deres anmodning have tilladt, at de ikke med hensyn til de heste eller foler, som de købe her i landet eller andet steds, skulle besværes med videre told end som har været sædvanlig af gammel tid, men ville de udføre til Tyskland, skulle de på de dertil i landene forordnede steder give den rette told, som er 1 daler af hvert stykke.*

Fynske og smål. reg. 1, 605.

426.

1586 24. apr. (Friderichsborg.) *Åb. brev til bønderne i Helsingborg læn om hundeholdet*[1].

Skånske tegn. 1, 442–43.

[1] *Efter en yderligere henvisning til, at kongens vildbane må fredes, gives samme bestemmelser som i åb. brev 1573 3. septbr. (no. 666) §§ 1–3, dog pålægges tilsynet kun lænsmændene.*

427.

1586 4. maj. (Frederiksborg.) *Missive til købstæderne ved søsiden om tilsyn med ankommende fremmede.*

Sæll. tegn. 16, 46.

Vi komme udi forfaringe, hvorledis at uden lands skulle spørgis och fornemmis nogen selskab, som indskicket er at omdrage paa adskillige steder och fare med alle hande prachticker enten at bespede och forkundskabe lande och rigers leilighed eller och bedrifve mord, brand och anden modvillighed och utilbørlighed, och epterdi formodendis kunde vere, at saadane selskab ochsaa kunde lade dennom forløste at begifve sig udi vore riger och lande och derfore fornøden er, at hafvis des alfvorliger indseende med hvad fremmede, som hid indkommer, och endog vi os skulle tilforse, at epter vore forige alfvorlige skrifvelser och befallinger[1] skulle hafvis derudinden tilbørlig tilsiun, dog epter forskrefne leilighed ville vi hermed eder derom hafve erindrit och advarit och endnu alfvorlig bedit och befallit, at i hafve grandgifvelig acht och opseende med alle de fremmede och udlendiske, som hender til eders byer at komme, vere sig hvis standis och condition, som de vere eller sig angifve kunde, och aldellis ingen tilstede derfra fremdellis hid ind udi rigit at komme synderlig hvad Velske, Spannier, Frandsoser eller det nations folk ere, uden de hafve konninge, chur och førster deris nøiachtige pasbord, hvorfran de ere komne, och hvad deris verf och bestilling ere, dog ville vi herhoes hafve udi acht, om nogen af adel och erlig stam och stand af Tyskeland komme, som ville til os eller udi vore riger sig bese och forsøge, dennom ingen forhindring at giøre och ellers eder derom lade saa vere anliggende och befallit, som i ville stande os til rette, om deremod sker och eders forsømmelse befindis, at derofver vore undersotter til skade och fare nogit paakomme kunde.

[1] *Missive 1576 24. avg.; åb. brev 1585 10. juli.*

428.

1586 22. maj. (Kroneborg.) *Åb. brev om, at det marked, som holdes i Hemmigstrup i Skåne, herefter,*

fordi vor og kronens skove, som ligge der ved, forhugges af bønderne og andre, som søge markedet, fordi det er at befrygte, at skovene kunde optændes med ildebrand ved, at en del holde lejr og gör stor ild i dem, og fordi der tildrager sig anden utilbörlighed af den årsag, at der ikke der kan haves tilbörligt opseende, — skal være afskaffet og holdes i Ystad samme dag og tid, som hidtil.

Skånske reg. 1, 536.

429.

1586 28. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det marked, som holdes i Randers, og som nu holdes på en ubelejlig tid, når kornet er i sin bedste vækst, i det det nedlægges og fordærves af folk så vel som heste, øksen og andet kvæg til skade for borgerne så vel som os på vor hosliggende ejendom, herefter skal holdes sti. Galli dag*[1].

Jyske reg. 4, 124.

[1] *Den 16. oktbr.*

430.

1586 30. maj. (Kiøbnehaufn.) *Fundats for Sorø skole.*

R: Sæll. reg. 12, 532—50.

A: Trykt efter afskrift af den originale udfærdigelse hos H. Hofman: Samling af fundationer 7, 556—85 og herefter i Soransk tidsskrift 7, 34—66.

Vi Frederik dend anden . . . giøre alle vitterligt, at eptersom vi nogen tid[1] siden forleden hafve stiftit och funderit paa vort slot Frederiksborg en trivialskole, hvorudi 30 unge personner med en skolemester och hørre[re] skulle hafve deris nottorftige underholdinge, eftersom dend fundatz, som vi paa samme skolle hafve ladit oprette[2], ydermere formelder och indeholder, och vi siden ere kommen udi forfaringe, hvorledis med samme skolebørn møgit forsømmis, saa de icke kunde holdis udi slig tvang

[1] *A:* aar.

[2] *Fundats 1568 24. apr. (no. 410).*

och disciplin och ei heller udi lerdom och optuctelse saa formeris och forfremmis, som det sig bør, af dend aarsage at vi self ideligen holde hof paa forskrefne vort slot Frederiksborg och de der dagligen med gemenne hoftiennere kunde hafve omgengelse, hvoraf ungdommen møgit blifver forført och forkrenket, da epterdi vi for saadanne bevegelige och nottorftige aarsagers skyld ere blefven til sinds en besynderlig och bedre kongelig skole paa et andit mere bekvemmere[1] och velbeleilig sted at fundere och oprette, hafve vi udi det hellige trefoldigheds naufn, gud allermechtiste til ere, dend sande christelige kirke och religion til opbyggelse och forfremmelse, unge personner, edle och uedle, til hielp, trøst och bistand gifvit, stiftit och funderit . . . vort och kronnens kloster Sorø closter her udi vort land Sielland liggendis med ald sin eigendomme och tilliggelse, fiskeri, skoufve och anden herlighed epter, som det nu udi sig self forfundit och begrebit er, at skulle verre och blifve til evig tid en almindelig trivialskole, hvorudi al tid herepter skulle underholdis och optugtis tredve unge personner och børn af addellen och tredve, som icke ere af addel, hvilke med dend aldmechtiste guds tilhielp[2] udi fremtiden udi guds ords och dend christelige religions saa vel som udi politiske bestillinge at bruge kunde vere tienlige, och hafve vi til forskrefne skole unt, gifvit och tillagt och nu udi denne fundatzis kraft och magt unde, gifve och tillegge alt dette epterskrefne gods, som tilforn hafver liggit til Sorø closter, som er:

. . . . . .[3]

Hvilke forskrefne gaarde och gods och møller udi deris høigiste flaademaal med ald deris rente och rette

[1] *A:* bekvæmme.

[2] *A:* hielp.

[3] *Opregningen af godset, der findes trykt på de ovenfor anførte steder, forbigås her.*

tilliggelse, agger, eng, skouf, mark, fiskevand, fegang, vot och tiurft, aldelis inted undertagit, e hvad naufn det heldst er eller nefnis kand, inden mark och uden mark, som der nu tilligger och af arrilds tid tilliggit hafver med rette, al tid herepter til evig tid skulle verre och blifve til forskrefne Sorø skole urøggit och ugienkallit af os eller nogen vore epterkommere, konninger udi Danmark, under guds evige hefn och vrede och beplichte vi os, vore epterkommere, konninger udi Danmark, och kronnen at fri, himble och fuldkommeligen tilstaa forskrefne skole och hvem, dend enten nu eller udi fremtiden som en forstandere udi befallinge hafver, alle forskrefne gaarde och gods med ald deris rente och rette tilliggelse for hver mands tiltalle, som derpaa kand talle med rette; dog ville vi os och vore epterkommere, konninger udi Danmark, jachten til forskrefne skole och skolegods forbeholdit hafve, saa forstanderen udi forskrefne skole, dend, som nu blifver forordinerit eller herepter kommendis vorder, hverken self skulle lade jege eller skiude, icke heller forløfve nogen anden dertil. Saaframbt det befindis, at hand heremod giør och sig med jagen eller skiuden paa forskrefne skolis gods enten self eller ved andre understaar och fordrister, da skal hand derfore straffis paa sit lif uden naade. Sammeledis, naar vor veig faller derfrem, skulle vi och paa en nats tid hafve underholdinge paa os och vore medhafvendis folk. Vi ville ochsaa os och vore epterkommere, konninger udi Danmark, hafve forbeholdit en søe liggendis emellum forskrefne skolis och vort slot Andvorskoufs gods, kallis Maglesøe[1], at dend al tid skal verre och blifve en fri enemerke søe til forskrefne vort slot Andvorskouf, och forstanderen for forskrefne skole eller nogen paa skollens vegne icke skulle hafve denum dermed at befatte eller hafve denum derudi nogen rettighed

[1] *A:* Magelnsøe.

at tilholde, och paa det ald tingist udi forskrefne kongelige skole maa gange saa møgit des skickeligere och ligeligere til baade med forstanderen, som skal hafve skolen udi befallinge, saa och med skolemester, hørrer och andit daglig folk, som skulle tienne skolen, da hafve vi derpaa ladit giøre denne skik och ordning, som her epterfølger, hvilken vi udi alle maade alfvorligen ville holdit och epterkommit hafve.

I.

1. Først skal nu straks tilskickis och forordineris en god, beskeden, forstandig och lerd mand, som tilforn udi husholding hafver verit brugt, hvilken der skal vere forstandere for samme skole och hafve alt godsit och bønderne, der tilliggendis, udi forsvar.

2. Samme forstandere, saa ofte naagen dertil blifver udvalt, skal giøre hans ed for os self och vore epterkommere, konninger udi Danmark, at hand samme hans befallinge troligen och retsindeligen vil forestaa, ramme skolen[s][1] och skolebørnens gaufn och bedste, forvende renten skolen til nytte och framtarf, holle stedit med nottorftige bygninge ved lige, hafve stedse flittig indseende med ald tingist efter sin høigiste forstand och formue, bønderne och tiennerne, til skolen liggendis, troligen forsvare och sig udi saadan sin paalagde kald och befallinge saa skicke och forholde, som hand vil andsvare for gud och vere bekient for os.

3. Och skal han hafve alfvorlig acht och tilsiun, at skolemesteren och hørrerne udi skolen hver giøre deris kald och tienniste fylliste, och dersom hand kand fornemme, at skolemesteren icke skicker sig udi samme tienniste saa tilbørlig och flittig, som det sig bør, da skal hand derom gifve vor eller vorre epterkommeris cantzler och dend af vor och rigens raad, som udi Kiøpnehaufn be-

[1] *Således A.*

falling hafver, paa vore vegne til kiende, at de siden skaffe raad dertil med en anden dueligere och skickeligere person til skolemester at forordne.

4. Skal och forstanderen hafve befalling ofver alt andit folk, som tienne skolen, baade udi skolen och ladegaarden, at antage och egien forløfve, hves tiennere til skolens och ladegaardens nottorftige bestillinge behof giøris; hand skal och hafve flittig indseende, saa de holdis til gierning och arbeide paa skolens och gaardens gaufn och beste, och straffe denum, som ved bør, hves forsømmelse och ulempe findis kand.

5. Skal och forstanderen self udi fougittens nerverelse henfeste hves gaarde, som paa godsit blifve ledige, och udi [1] lige maade aftinge sager, saa sagefaldit kommer skolen til bedste.

6. Hand skal och hvert aar ottende dagen nest epter Philippi och Jacobi giøre vor cantzler och hvilken af vore och rigens raad, udi Kiøpnehaufn hafve befalling paa vore vegne och [2] nu eller herepter kommendis, udi rectoris udi universitetit och superintendentens ofververelse [3] gode rede och regenskab for ald skolens indtegt och udgift, saa at hves ofverblifver enten med [4] ofvermaal af korn eller udi andre maade, at det forvendis skolen til fremtarf, och dersom naagen af denum for anden forfald skyld icke kunde til samme tid vere til stede forskrefne regenskab at høre, da skulle dog de, som ere til stede, forhøre det, och forstanderen tilbørligen derfore kvittere.

7. Och skulle forskrefne vor cantzler och rigens raad, [som] [5] forvalter udi Kiøpnehaufn, och deris epterkommere udi samme befallinge al tid hafve opseende med, at ald tingist med forskrefne skole retsindeligen administreris och be-

[1] *A:* paa.
[2] *A forbig.:* och.
[3] *A:* nærværelse.
[4] *A:* ved.
[5] *Jfr. § 60 ndfr.*

stillis, och dersom nogen brøst findis paa ferde, skal forstanderen gifve denum det til kiende, och de hanum derudi til det bedste at raadføre.

8. Skal och forstanderen udi timelig och tilbørlig tid gifve alt gaardsens och skoletiennerne[1] deris løn efter, som den udi denne fundatz findis antegnit och hver bevilgit, halfparten til Michaelis och anden halfveparten til sanctorum Philippi och Jacobi dag.

9. Først skal forstanderen self hafve underholding til mad och øl paa sig, sin hustru och daglige folk och hafve sin verelse paa det sted, som hand bedst hafver folkit udi aasiun, och se, hvad udi gaarden bestillis och forhandlis, och hafve til sin pension och besoldinge 200 daller, 12 alne engelst, 12 alne foerdug, 12 alne sardug och 12 alne lerrit.

10. Sammeledis skal hand hafve paa en karl 8 daller, 6 alne engelst, 6 alne fordug, 5 alne sardug, 5 alne lerrit, til støfle 1 daller. Skal hand hafve paa tvo drenge til skoe och skiorter 8 daller, 7 alne engelst, 10 alne sardug och 10 alne lerrit. Paa en kielderdreng skal hand hafve aarligen 5 daller, 4 alne engelst och 4 alne fordug. Paa en fyerbøder 4 daller, 5 alne grof klede, 2 par skoe. Paa en vogensvend skal hand hafve 5 daller, 5 alne engelst, 4 alne foerdug, skoe 2 par. Och skal hand hafve foer och maal paa tvo heste, som beløber sig hafre 204[2] tdr. Disligist paa det at forstanderen skal hafve des flittigere opseende med ald tingist, da skal hand hafve dend tiende pendinge af hves gaardfestning och sagefald, som falder der paa godsit.

II.

11. Sammeledis skal der tilskickis och en god beskeden, velforsøgt, lerd mand, som skal vere en magister artium, at vere skolemester udi forskrefne kongelige skole,

[1] *A:* skoelens tiennere.

[2] *A:* 1 pund 4.

och hanum tilgifvis tvende locater, som skulle tilhielpe at optugte disse unge personner udi gudfrøctighed, bogelige konster, gode lerdomme och seder. Om deris vilkor och befallinge o[ch][1] om skolens leilighed skal siden ydermere formeldis.

12. Skolemesteren skal hafve aarligen til besolding 100 daller, 8 alne engelst, 8 alne fordug, 8 alne sardug, 8 alne lerrit. Hver locat skal hafve aarligen 20 daller, 6 alne engelst, 6 alne furdug, 6 alne sardug, 6 alne lerrit.

III.

13. Skal der holdis en homelmand, som och skal hafve opseende med abildhafvene, rofver och røder, och gifvis om aarit 4 daller.

14. Skal och tilskickis och holdis der en skoufrider, som kand hafve tilsiun paa skoufvene, at derudi icke huggis uden forstanderens och de, som derom hafve at befalle, deris vidskab, och at intet skiudis eller jegis paa skoufvene eller nogen skollens eigendom och tilliggelse, och skal hand hafve af skollen sin løn, foder och maal paa en hest epter, som forstanderen med vor cantzellers och rigens raad udi Kiøpnehaufn deris raad derom forordnendis vorder.

15. Der skulle och verre en melkedeige med tvo piger udi ladegaarden, som skulle malke kiørerne och giøre hvis andit arbeide, der falder, och skal forstanderens hustru hafve opseende med fadeburskvinde, melkedeige och hves andre kvindfolk, som tienne skolen, at de holdis til arbeid, [och][2] at der saaes hørfrø, spindis och giøris lerrit och andit boeskaf til skolens behof, saa intet dermed forsømmis.

IV.

16. Sammeledis skal och forstanderen hafve lige slig ret ofver det folk, som tienne[r][3] skolen epter, som vore

[1] *R:* om.
[2] *Således A.*
[3] *Således A.*

lensmend paa vore och kronnens slotte och gaarde hafve ofver det folk, som tienne denum paa vore vegne, at lade straffe denum epter gaardsretten[1] och udi andre maade efter, som de denum forbryde, men hves skolepersonner denum forse kunde, de skulle straffis af skolemesteren och locaaterne derfore med ris, som det sig bør.

17. Der skal vere en borgestufve med kackelofven udi med nottorftige borde och benke; udi dend skulle alle gaardsfolkit søge deris bord och blifve spisit til davere, middags- och aftens moltid epter, som hver tid af forstanderen blifver forordinerit. Skulle och fougitten, skrifveren, ladegaardsfougitten ochsaa, naar de kunde, vere til stede, fange mad i samme stufve ved det ofverste boer, at ded andit folk saa møgit des bedre under moltid kunde holdis stille och tuctige uden buller och anden ulempe; saa kunde gifvis acht paa, om folkit spisis som ved bør.

18. Ingen af gaardsfolkit enten fougit, skrifver eller andre skulle holde nogen af skolens personner eller børn til sig, men aldenniste gifve skolemesteren til kiende, om de nogen deris ulempe med skalkhed eller nogen utugt kunde fornemme.

19. Der skal ringis med dend mindste klocke om morgenen, naar klocken slar fire om sommeren, och om vinteren, naar klocken slar femb, at tienistefolkit sig derepter kunde rette hver at søge sin gierning och bestilling, som det sig bør. Sammeledis skal ringis med dend mindste klocke til 9[2] om aftenen bode sommeren och vinteren och skal siden strax tillesis och nøgellen til forstanderen opberis[3].

V. Med skollen skal saa holdis:

20. Til skollen skal forordineris[4] en smuk stufve,

[1] *Af 1562.*
[2] *A:* IV.
[3] *A forbig.:* och skal . . . opberis.
[4] *A:* forordnes.

hvilken som[1] skal adskillis med veggerom och trende classibus epter, som forstanderen med skolemesteren det bedst och føgeligst betenke kand at skie kunde, saa der kand vere en gang egienum veggerommit af dend enne classe udi det andit.

21. Och først skulle der vere øfver[s]t udi hver classe en smuk lesestoel, som hver lerremester kand side och lese udi. Dernest saa mange lange diske och benke, at saa mange personner, som ere udi hver classe, kunde hafve got rom at lese och skrifve och legge deris bøger hos denum, saa de icke skulle side hveranden for ner, och skulle diskenne saa settis paa hver side udi hver classe, at skolepersonnerne hver kunde grandgifveligen høre, hvad hver leremester leste eller dicterit[2], och dersom det ellers kunde vere mueligt, at hver af locaterne kunde hafve deris kammer ved enden hos hver classem, at de kunde høre, hurre tilgik in classe, och skolepersonnerne kunde[3] hafve saa møgit des mere frøcht derfore, och des ideligere talle latine och tage orsage denum des ydermere at exercere. Och skulle paa hver sted forskaffis kackelofvenne, saa skolepersonerne om vinteren icke skulle fryse eller lide kuld.

22. Der skal och vere en gemenne stufve, udi hvilken skolepersonnerne allesammen kunde fange mad och der søge ind om morgenen at iklede och toe dennum och om aftenen at afklede denum. Udi samme stufve skal vere en jernkackelofven och saa mange skifver, at alle skollepersonnerne kunde hafve god nottorftig rom, at maden saa møgit des bedre kand settis paa bordene, saa ded icke [skal][4] spillis eller omkastis, och lige lange och brede saa de kunde vel naa til faden paa alle sider, och der

[1] *A forbig.:* som.
[2] *A:* læser eller dicterer.
[3] *A forbig.:* høre . . . kunde.
[4] *Således A.*

kunde vere en skifve eller tvo mere, paa hvilke mand kunde sette fadenne med mad och drickekar.

23. Och skulle de gange til bords om middagen, naar klocken slar 10 och om aftenen til 5 slet, och en half stunde for moltid, til middag och aften, skal dugsvenden och skolens fyrbøder med kiellerdrengen decke alle diske, berre brød och øl paa stufven, legge tallerken paa bordenne och hver hans knif och skie paa hans[1] tallerken och siden, strax det ringer, berre mad paa borden. Derfore skal hver, som annammis udi skollen, hafve sin egen knif och skie, hvilke hand skal antvorde skolemesteren, och hand siden dugsvennen at forvare.

24. Naar ti slar, skal der ringis med dend mindste klocke, och da skulle alle skolepersonner gange smuk tuchtig af skolen, tvo och tvo tilsammen, och skolemesteren med locaterne epter denum. Udi lige maade om aftenen, naar klocken slar femb, och naar de kommer ind udi stufven, førend de side til bords, skulle sex af denum hvert moltid lese til bords, och skolemester och locaterne stande for denum, at de kunde achte at undervise denum, om de hafve skickelige seder.

25. Skolemesteren skal self side ved det øfverste bord, och hos hanum saa mange addelsbørn, som ere udi lerdom mest forfremmit, som der kunde fange rom ved samme bord; locaterne skulle och skiftis til at side ved de andre borde, at de des bedre kunde undervise børnen til gode høfviske bortugt.

26. Føre och[2] end de staa op och[3] lese fran bord, kand mand lade lese et half capittel af bibelen och lade hver opregne, hves vocabuller[4] hand hafver lert dend dag, och opregne en sententz och dend exponere och udtyde, och naar de hafve lest fran bord, da hver af de

[1] *A forbig.:* hans.
[2] *A forbig.:* och.
[3] *A:* at.
[4] *A:* oplæse hvis vocabula.

fornemste, som er mest forfremmit, udenad lese en smuk psalme och siden tilsamen siunge dend psalme[1]: O gud din godhed tacke vi.

27. Och skal denum gifvis til hvert moltid til middag och aftenen fire gode retter baade fiskedag och kiøddag, och en god fersk ret dereblant, och steg tre gange om uggen. Naar første leigse er lest om morgenen, naar klocken er siuf, da maa børnen gifvis en suppe af øl och brød och nogit smør och brød derhos.

28. Skolemesteren skal och hafve opseende med til middags- och aftensmoltid, at der gifvis mad nok paa fadenne, saa skolepersonnerne icke gange hungrige fran bords; findis och nogen brøst paa ferde, skal hand gifve forstanderen det til kiende. Vil hand icke føre der raad ved, da skal skolemesteren gifve det de vore raad til kiende, som vi hafve tilforordnit dermed at skulle hafve opseende. Udi lige maade skal det holdis med hves anden brøst, der kand forefalde.

29. Her skal och aldelis ingen personner indtagis udi denne kongelige skole, med mindre hand tilforn hafver lert sin abcet och Donat baade at tye och udenad lese, saa møgit fornøden er och behof giøris. Skal och hver persons prøvelsistid, som indtagis, vere et aar. Findis han da icke bekvem til bogelige konster at lerre, skal hand forvisis, och en anden, som skickelig er, egien udi stedit at annamis, och skal ingen udi denne skole lenger end udi sex aar hafve dend underholding. Findis och nogen af de personner, som ere antagit udi denne skole, modvillige och uskickelige udi lefnit och lerdom, och hand anden och tredie gang paamint icke vil rette eller bedre sig, da skal skolemesteren med forstanderens raad hafve fuldmagt hanum at forvise.

30. Forstanderen med skolemesteren skal giøre for-

[1] *A forbig.:* dend psalme.

ordning, hvor skolepersonerne skulle hafve deris sofvekammer och [hvor][1] mange senge udi hvert kammer skulle beredis, och det saa beskicke, at der kunde ligge tvo udi hver seng tilsammen. Och skulle de tov locater ligge udi tvo kammer[e] hos børnenne, saa de denum til betimelig tid om morgenen kunde opvecke och siden følge denum udi dend gemene stufve, och der tilholde denum at klede och binde om sig, och udi samme gemenne stufve, som de denum iklede, skal henge et løfvekar med et stort becken eller liden kedel under; der skal dugsvenden al tid holde ren vand udi, saa børnen kunde toe denum, naar de ere ikledde.

31. Naar de siden komme udi skolen, naar klocken er sex, skulle [de][1] strax med jefnt stemme begynde dend psalme: Veni sancte spiritus, eller och en anden psalme efter, som skolemesteren det forordner och for got anser. Strax derepter skal skolemesteren och locaterne hver udi sin classe lese och opregne en smuk bøn for personnerne och lade denum lese dend epter, saa ald tingist kand begyndis med gudsfrøcht. Udi lige maade skal det holdis om aftennen, naar de ganger af skollen.

32. Skollemesteren skal staa for dend gandske skole, saa møgit lectier belanger och at holde børnen med gode øfvelser under god disciplin; hand skal self lese udi dend øfverste classe och hver af locaterne udi andre tvende classibus. Hand skal och tilholde locaterne deris bestilling paa det flittigste at tage vare, skolebørnen at forfremme udi lerdom och udi gode seder at opdrage, och skulle de och tvende gange om dagen efter middags- och aftensmoltid følge børnen ud paa en plads, som de kunde lege och øfve denum med bold eller anden tuchtig leg.

33. Skolemesteren skal self betenke, hvad bøger personnerne udi hver classe skulle forelesis, och der giøre

[1] *Således A.*

dend forordning, nytteligst kunde verre, och epter som hand kand formerke, personnerne paa alle sider ere forfremmit.

34. Hand skal och self udi det mindste en gang hver monnit gaa ind udi hver af de andre classibus och der en time eller tvo examinere børnen, forfare, hvad de denum forfremmit hafve, paaminde locaterne, hvad brøst hand kand befinde, disligiste hvad forandring der skal giøris med deris lectier, och at de icke aldenniste leser denum fore, hves bøger denum blifver befallit, men och tilholder denum at skrifve, componere och exercere stilum tvo gange om ugen, hver epter sin vilkor, och lade hver beholde och giemme sin compositzbog, saa at, naar aarit er ude, ded da kand forfaris, hvor møgit hand sig forbedrit hafver, och skal skolemesteren och locaterne corrigere, hves de udi deris compositz denum forset hafve, det udi bredden antegne och undervise denum, hvor de hafve farit vild in ortographia och grammatica. Findis och nogen af locaterne uduelig och forsømmelig, da skal skolemesteren med forstanderens raad hafve magt hanum af at sette och en anden bedre skickelig udi hans sted forordinere.

35. Skal och forstanderen forskaffe skolemesteren til hørens behof bøger, papir, blek, lius och hves andit behof giøris, naar hand hanum derom tilsigendis vorder, och skolemesteren egien at hafve flittig indseende med locaterne, at det til nottorft uddelis och intet deraf til ofverflødighed til unytte forspildis. Udi lige maade skal och forstanderen forskaffe saa mange tinfade, tintalerken, liusestager och andit, som til skolen giøris behof, och denum ofverantvorde dugsvenden at hafde udi sin forvaringe at brugis til rette tider.

VI.

36. Der skal och vere en prest, som skal predicke om søndagen och hver onsdag och andre hellige dage

och udrette, hves anden bestillinge hans embede udkrefver, och skal hafve aarligen til pension 40 daller, 8 alne engelst, 8 alne fordug, 8 alne sardug, 8 alne lerit och skal och[1] hafve sin underholding hos et af de bord[e] udi skolen.

37. Der skal och vere en fougit udi skollen, som skal rette sig epter forstanderens befalling och vere hanum hørig och underdanig udi alle maade; hand skal drage til tinge och høre bøndernis klage emod hverandre, forfare hvem der skier uret, gifve forstanderen det til kiende och hielpe bønderne[2] til rette at forsvare, och skal hand hafve aarlig til besolding 16 daller, 8 alne engelst, 6 alne fordug, 9 alne sardug, 9 alne lerrit, 1 oxehud, høe och strøelse paa en klipper, 52 tdr. hafre om aarit. Skal hanum tilgifvis, som kand udskickis udi skollens bestillinge, en postrider, som skal hafve aarligen 6 daller, gifvis høe, strøelse och 52 tdr. hafre paa en postklipper.

38. Der skal och vere en skrifver, som udi lige maade skal vere forstanderen undergifven, vare indtegt och udgift och føre ald tingist til klart regenskab och gifve bønderne en seddel, naar de yde deris landgille, paa det at[3] de icke for hans forsømmelse skyld tøsser skulle betalle. Hans besolding skal vere om aarit 20 daller, 8 alne engest, 8 alne fordug, 8 alne sardug, 8 alne lerrit. Hand skal hafve hos sig en underskrifver, som skal hafve til besolding om aarit 8 daller, 5 alne engelst, 5 alne fordug, 5 alne sardug och 5 alne lerit.

39. Udi lige maade skal der vere en redesvend, som skal gifve acht paa kornit at kaste och forvare, at det icke forderfvis, saaframbt hand icke vil straffis, dersom hans forsømmelse findis. Han skal och maale kornit ind och ud och gifve skrifveren til kiende, ded[4] antegne, saa bønderne kunde fange seddel paa, hvad de hafve yt, epter

[1] *A forbig.:* och.
[2] *A forbig.:* bønderne.
[3] *A forbig.:* at.
[4] *A:* at.

som før er rørt. Samme redesvend skal och hafve mad-kielleren udi befalling, forvare kiød, smør, flesk, fisk och hves anden spise til skolens behof indleggis, saa det blifver vel forvarit, och skal gifvis hanum om aarit til besolding 6 daller, 5 alne engelst, 5 alne fordug och 1 oxehud.

40. Saa skal der och vere en dugsvend; hand skal brede dug udi skolen och med kiellersvennens dreng och fyrbøderen til skolen berre brød, øl och mad ind paa stufven, holde kander och drickekar renne med fade och tallerken och staa at skenke och tienne til bords, saa lenge moltid giøris. Hand skal och hafve, hves som dagligen brugis til skolen, fadde, talerken, kurfve, dugge, almisseballe och drickekar, udi sin forvaringe. Hand skal och med fyerbøderen feige gulven strax, epter hvert moltid er giort och det er optagit. Hand skal och forvare hver af børnens deris knif och skie, holde denum renne, och legge denum hver paa sinne tallerken, och naar de gange fra bordit, denum egien anname och sige skolemesteren til, hvo hanum icke egien antvorder sin knif och skie. Dertil med skal hand och hver løfverdag annamme af fadeburskvinden et par nyetofne lagen til hver af skolebørnens seng, item 1 handklede til hver classem at tørre denum paa, naar de hafve tofvit denum om morgenen, item tvo renne borduge, dend enne at bruge fran søndagen til onsdagen och dend anden fra onsdagen til søndagen och siden antvorde denum fra sig egien och anname andre renne udi det sted, och skal hand hafve til besolding om aarit 6 daller, 5 alne engelst, 5 alne fordug och en oxehud.

41. Der skal och vere en fyerbøder, som giør ild i skolen udi alle tre classer, saa och udi dend stufve, som skolebørnen fange mad, och holde alle classes renne feigde, och hver aften med dugsvennen forvare ilden, naar børnen ganger til seng, och saa tillese dørren til skolen och stufven. Hand skal och med husknechten rede alle deris senge och

holde deris sengekammer al tid smuk renne och feigde, holde vinduerne, vegge och lofte uden spindelvefver. Hand skal hafve om aarit til pension 4 daller och 4 alne grof klede, beregnit for 3 daller, och 2 par skoe.

42. Fremdelis skal der holdis en kiellersvend. Hand skal med brøggersvenden holde fade, ty[n]der, kander och staabe renne och udi tilbørlig tid lade skolepersonner och gaardsfolk uden buller och trette bekomme, hves denum af kielleren bør med rette epter forstanderens vilge och befallinge, och skal det vere hanum forbuden at indtage nogen til slebedrik eller at tage gafve for at udskenke nogen til vilge, saaframbt hand icke vil straffis uden ald naade; hand skal hafve indseende om aftenen, at lius och ild forvaris och dørren tilluckis, strax der er afringit, och skal hand hafve om aarit 6 daller, 5 alne engelst, 5 alne fordug och 1 oxehud. Hand skal hafve hos sig en kiellerdreng, som kand hielpe hanum udi hans bestillinge. Denne skal och hielpe dugsvenden at bere mad och udi andre maade; skal hafve til besoldinge 4 daller, 5 alne grof klede, 1 par skoe.

43. Der skal och vere en brøgger och brøggersvend, der baade skulle giøre malt och brygge och med kiellersvenden holde fadde och tynder ved magt och denum tilhielppe at udspølle. Det skal vere hanum forbudit at holde nogen udi bryggersit til drik med sig under høigiste straf. Skal brøggeren hafve til aarlig løn 8 daller, 5 alne engelst, brøggersvenden 5 daller.

44. En bagger och baggersvend skulle och annamis udi skolens tienniste, och skal forstanderen lade hafve god opseende med denum, at de bage got renne och ustraffelige brød, och skal bageren gifvis aarlig til besoldinge 6 daller, 5 alne engelst, baggersvenden 5 daller.

45. Der skal och tilskickis en god kok, som kand vel kaage och staa for salteriet och maden at salte, saa

det til at udspise vel kunde vere forvarit. Hand skal hafve hos sig tvo kockedrenge, som kunde hielpe hanum at kaage, skure kiedler och gryder och tvo fadde och tallerken och holde køckenit rent. Hand skal[1] ingen indtage udi kiøckenit at spise uden forstanderens befallinge, men lade hver søge borgestufven, som de ere beskiedne, och skal hand hafve til aarlig pension 12 daller, 5 alne engelst, 5 alne fordug, 5 alne sardug, 5 alne lerrit. Hver kockedreng skal hafve om aarit 4 daller.

46. Saa skal der och vere en barskier, som kand tilhielpe at toe børnens hofveder och klippe deris haar hver monnit en gang. Hand skal och tienne denum udi andre maade, om nogen af skollen eller gaarden det behof hafver, och skal hans besolding vere om aarit 30 daller, 6 alne engelst, 6 alne fordug, 6 alne sardug, 6 alne lerrit.

47. Der skal och vere en skreddere, som kand sye for skolepersonnerne och folkit, berede deris kleder och bøde och flicke, naar behof giøris, at de icke skulle fororsagis at vennis uden gaarden. Hand skal hafve til aarlig pension 10 daller, 6 alne engelst, 6 alne fordug, 6 alne sardug, 6 alne lerrit. Hand skal hafve en skredderdreng, skal gifvis 4 daller, 5 alne groft engelst.

48. Ded vil och vere fornøden, at der holdis en klockere, som kand oplade och tillucke kirkedøren, naar skolebørnen ganger i och af kirken. Hand skal och hafve messekleder i forvaring, lade denum toe, naar behof giøris, giemme kalk och disk, holde kirken och altarit rent, ringe, naar de skulle gange i kirken och til bords, och bedeklocken om aftenen och ellers skicke sig epter forstanderens befallinge; skal hafve til besolding 4 daller, 5 alne engelst, 2 par skoe.

49. Herforuden skal der vere en fadeburskvinde, som skal hafve hos sig tvo piger. Hun skal hafve alt

[1] *A:* oc skal hand.

boeskab, som er lagen, dugge, sengekleder, dynner, vadmel, lerrit och hves andit, som aarligen giøris och forbedris, i forvaringe, hvorpaa och hvert aar skal giøris nye inventarium. Hun skal och lade bøde och flicke paa saadanne kleder, hvor brøst findis. Samme fadeburskvinde skal vere plichtig hver ugge at lade toe børnens och skolepersonners kleder, dog for sig self, at de icke blendis eblant de gemenne folkis kleder; dertil skulle icke aldenniste tilhielpe hindis egne piger, men och de piger i deigestufven. Hun skal och lade bøde och flicke paa børnens skiorter och sette bond i denum och se til, at hver hafver sit merke paa sinne kleder. Hun skal och hver mandag med tvo af pigerne gaa ind udi dend stufve, som blifver forordinerit[1] til børnen, och der udi en af locaternis nerverelse anname hver sin kleder, som hinde skal tiltelgis støckevis med hver sit merke paa, hvor mange hun udfanger at toe, och hvad kleder det er, epter som de af locaterne paa register ere optegnit. Hun skal och hver løfverdag epter registers liudelse tiltelge hver sinne kleder egien tofvit och velflyt. Udi lige maade skal hun med en af pigerne tilsamen en gang hver ugge indgange udi børnens kammer och se til, hvorledis det holdis med dynner och sengkleder och gifve skolemesteren til kiende, om nogen holder sig uskickelig med sinne sengkleder. Skal och fadeburskvinden hafve om aarit 6 daller, 6 alne engelst; hver af de tvo piger 4 daller, 4 alne groft engelst och 8 alne hørgarns lerrit.

50. Sammeledis skal der vere en ladegaards fougit, som epter forstanderens raad och befallinge skal hafve indseende til auflen, at der høstis, saaes och pløigis udi rette tide och bønderne hver tilskiftis sin jord, som hand ved, hand skal tilflye, pløie och saae epter, som hand derfore vil stande til rette. Hand skal och med skolens

[1] *A:* forordnet.

fougit hafve tilsiun med folkit udi ladegaarden, at de holdis til gierning och illen der vel forvaris, och skal hand hafve til aarlig løn 8 daller, 5 alne engelst, 5 alne fordug, 5 alne sardug, 5 alne lerit och 1 oxehud.

51. Skal och hollis en møllere til closters mølle, som skal gifvis om aarit 10 daller.

52. Item en fiskere, som skal fiske, binde och bøde garn, gifvis om aarit 10 daller.

53. Skal der brugis 6 arbeidskarle til feet och svinnene at vochte och røchte, som skal gifvis tilsammen aarligen 18 daller.

54. Der skulle holdis tvo vogendrifvere, som skulle drifve vognen, holde rent udi stalden och tilsige forstanderen udi tide, hves fattis paa redskab. Skal gifvis hver om aarrit 5 daller. Skulle de hafve høe och strøelse til de fire vogenheste och til denum 208 tdr. hafre om aarit.

55. Skal der vere en smed, som skal vare skolens arbeid och gifvis om aarit 8 daller, 5 alne engelst, 4 alne fordug.

56. Skal der och verre en portener at tage varre paa dend yderste port och gifve acht paa, hvem indkommer och udgaar. Hand skal lucke porten om aftenen, naar afringis, och strax antvorde nøgellen til forstanderen; hand skal och ingen af børnen tilstede at udgaa af porten, uden hand fanger bud, at det er med skolemesterens bevillinge och tilladelse, och skal hand hafve om aarit til besoldinge 4 daller, 6 alne fordug.

VII.

57. Findis nogen af de personner, som ere indtagne udi denne kongelige skolle och icke ere af addel, at hafve saa fattige foreldre, at de icke formaa at klede denum, da skulle samme personner gifvis aarligen et par grofve engelst hoser, en sardugs trøige før sti. Mickils dag, 1 par

lervits hoser inden pintsdag; 2 skiorter for poske; et par skoe for sti· Mickils dag; et par skoe och et bonnet før poske och hvert andit aar en underkiortel af engelst och en ulden skiorte och hvert tredie aar skulle denum gifvis en engelst kiortel, men hvilke af disse 30 personner, som icke ere af addel, der hafve rige och formuende foreldre, da skulle deris foreldrer denum underholde til skoe och kleder undertagen kiortelen.

58. Skal skolemesteren med forstanderens raad self forordne, hvorledis och naar disse personner skulle søge kirken och chorit och hvad de skulle siunge och hvorledis ald tingist dermed skal forhandlis.

59. Ded skal och vere forbudit skolemesteren och locaterne at bruge nogen ferle udi skollen eller och sla nogen under øren, hvoraf nogen kunde fange skade paa hørrelsen eller i andre maade komme til ulycke, men hvem sig forser, hand skal skarpeligen straffis med ris, som det sig bør.

VIII.

60. Vi ville och, at superintendenten her udi Sielland, dend, som nu er eller herepter kommendis vorder, med en af de fornemmiste professoribus udi universitetit skulle vere forplicht aarligen udi avgusto monnit samme kongelige skolle at besøge, børnen udi hver classe flitteligen examinere, forfare hvad de denum forbedrit och forfremmit hafve, hvad flid och vindskibelighed skolemesteren och locaterne hafve giort, hvad brøst och forseelse der[1] kunde findis, och epter som de kand befinde personnerne udi lerdom at verre forfremmit, at de derepter giøre forordinge med skolemesteren, hvad dermed kand forandris och hvad bøger fremdelis kunde lesis, hvormed skolepersonnernis studia kunde forbedris och hvad raad der kunde findis, til hves brøst der kunde vere paa ferde.

[1] *A forbig.:* der.

61. Men epterdi ded icke er mueligt udi denne fundatz at specificere alt, hves med førskrefne skolis udretning[1] kand forefalde eller och hvad forandringe med lectier och udi andre maade epter, som skolen blifver forbedrit til, skal foretagis, derudi skal forstanderen och skolemesteren, udi hvis de befinde denum for besverligt self at forandre eller udrette, søge raad hos vor cantzeller och rigens raad, som befalling hafve udi Kiøpnehaufn, som vi hafve tilforordnit och betrot i samme kongelig skole at skulle hafve øfverste inspection, och hvad de denum epter befallinge eller och selv udi vor fraverelse befallendis vorder, derepter skulle de denum vide at skicke och forholde.

62. Denne forskrefne fundatz udi alle sinne ord, puncter och artikler epter, som dend udi alle maade udviser och indeholder, beplichte vi os ved vor christelig tro och kongelige lofve udi alle maade fast och ubrødeligen at holde, bedendis och formanendis alle vore epterkommere, konninger udi Danmark, at de forskrevne fundatz udli lige maade epterkomme och ved magt holde, icke giørendis herudi forhindringe eller forvandlinge, skolen til skade udi nogre maade, icke heller tilstede nogen anden nogit dermed at forandre, saaframpt de icke dermed ville emod denum opvecke guds evige hefn och vrede; forbiudendis vore fougitter, embitsmend och alle andre nogen hinder eller forfang heremod at giøre udi nogre maade under vor hylliste och naade.

Til ydermere vindisbyrd hafve vi ladit henge vort signet neden for dette vort obne bref med vore Danmarkis rigis raads indseigle, som erre: Niels Kaas til Taarupgaard, vor cantzeller, Peder Gyllenstiern til Tim, marsk udi vort rige Danmark, Peder Munk til Estvadgaard, vor amiral, Jørgen Rosenkrandz til Rosenholm,

[1] *A:* underretning.

Christoffer Valkendorf til Glorup, vor rentemester, Sten Brahe til Knudstrup, Jørgen Skram til Tielle, Mandrup Parsberg til Hagisholm, Erik Hardenberg til Mattrup, Hak Ulfstand til Hickebierg, Anders Bing til Smidstrup, Hendrik Belov til Spøtterup, Axel Gyllenstiern til Lyngbye, Corvitz Viffert til Nes, Absalon Gøie til Kieldstrup, Jacob Sefeld til Visborg, Hendrik Brahe til Viskiølle, Breide Rantzov til Rantzovholm, Christen Skiel til Fusingøe, Albrit Fris til Harritzkier och Arrild Hvitfeld til Odersberg, rigens cantzeller. Gifvit paa vort slot Kiøpnehaufn dend 30. dag maii aar 1586[1].

[1] *A tilföjer underskrifterne.*

431.

1586 31. maj. (Kiøpnehaufn.) *Reces om, hvorledes der skal forholdes med brylluppер blandt adelen.*

R: Sæll. tegn. 16, 129—31.

T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. C iiij—D iiij, i de tre ovfr. s. 270 nævnte oplag.*

Trykt efter en af disse 1643 og 1670.

Med vore rigens raad, som nu her hoes os hafver tilstede verit, hafve vi betenkt och til sinde ført den store uskickelighed oc ofvermaadig bekostning, som skier eblant adelen her udi rigit, naar nogen vil giøre brølluppe, och daglig jo mere och mere tiltager och forøgis, och hafver derom os med dennom beraadslagit och ald leilighed overveigit och giort derpaa denne skik och forordning, som efter følger, hvilken vi fast och ubrødeligen vilde holdit hafve:

1. Først epter at vi forfare, at til des sig fast langt ud paa dagen hafver forhallit, før end brudgom och brud ere kommen til kirken, saa at undertiden er skied, at gudstienniste er opholdit til tolf och end til et slet[1] paa dagen, der ofver folk siden komme drukne och ubesindig til kirken icke uden forargelse och guds store fortørnelse,

[1] *T:* slaer.

da ville vi det saa forordnit och holdit hafve, at herepter al tingist skal skickis och beredis, at brudgom och brud saa betidlig komme [1]udi kirker, at udi kirken kand vere endet inden ellufve slag [2] udi det allerseniste, och ville vi strengeligen och alfvorligen forbudit hafve, guds ords tiennere, vere sig superintendent, provist eller prester, som til saadan handel fordrit blifver, med kirketienniste lenge[re] at opholde, end som forskrefvit staar, saa frampt de icke derfore ville [3] tilbørligen stande til rette.

2. Eptersom och til des hafver verit en stoer uordning och ofverflødighed med mad och moltid til brøllupper, saa at moltid undertiden icke er standen før end god tid paa natten, da ville vi derom befallit och forordnit hafve, at med moltid skal al tingist saa bestillis och forskaffis, at det kand vere holden och ofverstanden inden tre eller fire slet om eptermeddag udi det lengste.

3. Epter at [4] vi och komme udi forfaring, hvorledis at det [5] til brøllupper for en brug er opkommen, at under moltid holdis dands och opfordris dertil saa snart dend, som sidder bag bordit, som en anden, saa de da maa trede [6] paa bordit, som maden er staaendis, hvilket icke alene siønis uskickelig, men och til fare kunde vere for siugelige kvindefolk och andre, naar de saa skulle springe ofver borde, at snart en ulyckelig fald kunde deraf tilkomme, da ville vi afskaffit och forbudit hafve, at icke skulle dantsis under moltid, saa lenge moltid vare[r] och til det er optagen. och skifver och borde enten ere udborit eller stillit til afside.

4. Disligiste epterdi vi forfare, at til brøllupskost eblant adelen opgaar och giøris en ofvermaadig stoer omkostning, det och nogle dage och paa det meste [7] dend

[1] *T:* til kirken, at kierketienisten kand vere . . .
[2] *T:* slaer.
[3] *T:* ville derfor.
[4] *T:* eftersom.
[5] *T:* der.
[6] *T:* traade.
[7] *T:* næste.

ganske ugge holdis, och hvad de rige och formuendis udi de maade giøre, det vil andre, som hafve ringere efne, epterfølge, saa[1] mange med dend forfengelige ofverflødige pracht giøre dennum dend skade och føre sig udi slig gield, som de senlig eller aldrig forvinde, och end dog vi vore undersotter af adelen om saadan omkostning intet ville forskrifve, men det vel kunde lade til hver sin egen vilge, dog ville vi hermed hafve hver och alle advarit och paamindit, at de self deris leilighed bedre ville betenke [oc][2] beramme och holde en erlig maade der udinden och icke med saaden ofverflødighed giøre sig self uofvervindelig skade.

5. Och epter at vi ligevel derhoes fornemme, at saadan kost holdis somme tid mange dage och dermed icke aldene udi omkostning, men och udi tiden ofvergaard billig maade, da ville vi afskaffit och alfvorligen forbudit [hafve][2], at ingen brøllupper skulle maa holdis lenger end tre dage, søndag, mandag och tisdag, och naar brølluppit giøris udi kiøpstederne och brudgommen vil giøre sin velkomme strax der udi byen, da skal hand det giøre om tisdagen udi brølluppit epter middag och icke lenger dermed forhalle eller giøre der mere prang eller bekostning paa; dog dersom nogene brudgommens venner besøge hanum anden dag, det skal icke vere hermed ment eller regnit for nogen velkom.

6. Disligiste vi forfare, at fast møgit ochsaa opgaar med dragen, som de drage och beklede kammer och sal med flamske sengeklede, met dammask och anden silketyg, hvorpaa en merkelig summa pendinge anvendis, hvilket dog til intet andet er nytte en til en udvortis forfengelig anseende[3] [4]och af hver modvillige forderfvis mange til

[1] *T tilf.:* at.
[2] *Således T.*
[3] *T:* anseelse.
[4] *T:* hvoraf mange modvillige forderfvis dennem til stor . . .

stoer skade, da paa det at det ochsaa motte hafve sin billig maade, och vore undersaatters skade och omkostning der udinden forekommis, ville vi det saa forordnit och holdit hafve, at epter denne dag dend dragning skal vere afskaffit och herepter enten udi sal eller kammer icke at skulle dragis med flamsk eller med silketøig uden aldene, at der maa dragis med flamsk om veggene, hvor mand skal sidde, saa høgt som en engelsk kledis bred, saa och at ofver skifvenne opslaes tapet, och om senge hengis sparlagen, och aldelis intet ydermere dragis enten udi sal eller udi kammer undtagen brudkammerit, hvilket skal vere hver frit fore at lade drage epter sin behag.

7. Som der[1] ochsaa eblant addelen brugis en forfengelig pracht med brude at rede och udfly til deris brøllups høitids dag, saa at de med saa mange tilsammen føgit smøcker paa deris hofvit besvergis och med saa mange keder ofverhengis, at de deraf undertiden blifver afmechtige, da ville vi det och afskaffit och dermed saa forholdit hafve, at ingen brud hindis første brøllupsdag skal hafve andet eller mere paa sit hofvid end en krands af perler och andre edle stene; skal hun och om halsen icke hafve mere end tov halsbond och siden saa mange keder af hindis egne och af hves hindis foreldre hinde gifve vil, som det befaller, och icke at skulle lønnis til saadan udfly epter, som til des skied er.

8. Denne vor alfvorlig skik och forordning, som vi udi saa maade vore undersotter menige rigens addel til gaufn och bedste ment och giort hafve, ville vi fast och ubrødeligen hafve holdit och epterkommit. Understaar sig nogen heremod at giøre udi nogre maade, som giør brøllup, da skulle de, hvilke det skielligen ofverbevisis kand, hafve forbrut et tusind daller til nest hosliggende hospital, och skulle vore lensmend, udi hves len brølluppit

[1] *T:* her.

skier, plichtig vere, epter at hanum[1] derom til videndis vorder, samme tusind daller at udfordre och udeske och icke se med nogen egienum fingre for vild eller venskab, saa frampt hand icke sielf vil forskrefne tusind daller udgifve.

[1] *T:* dennem.

432.

1586 4. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Ringkøbing købstads privilegier af Viborg 1545 tirsdag næst efter vor frue dag kyndelmisse*[1].

Jyske reg. 4, 144–45.

[1] *3. februar.*

433.

1586 5. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod, at nogen bruger skrædderembede i Ålborg uden at have borgerskab eller være medlem af lavet.*

Jyske reg. 4, 145–46.

Efterdi vore undersote menige skreder udi skredderlaugit udi vor kiøpsted Olborg hafve ladet gifve os til kiende, hvorledis de saa vel som andre skreddere udi kiøfstederne her udi rigit hafve haft frihed paa deris embede, hvilke af ildebrand er dennom frakommen, och at andre udenbyes skreddere, som icke ere borgere eller giøre borgerlig eller byes tønge, derofver understaar denum hemmeligen at inddrage der udi byen och bruge deris handverk och embede, som dennom skal vere til stoer afbrek paa deris nering, begierendis, at vi ville giøre dend forordning, at de vid deris handverk och nering maa blifve handhafvit och maa blifve forment, at dennom af andre icke skulle derudinden skie saadan forfang, da paa det at skredderlaugit och embede maa blifve ved macht udi Olborg,

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbudit nogen at skulle bruge skredderembit der samme

steds, uden hand hafver giort sit mesterskiør och hafver erholdet bode laug och borgerskab efter recessen, och dersom herepter nogen befindis at bruge skredderembede, som icke er borger och udi laugit, da skal verre forbrut, hvis hand hafver med at fare, och tilmed straffis tilbørlig, som ved bør.

2. Bedendis och biudendis vor embitsmand paa vort slot Olborghus saa och borgemestere, raadmend och byefougit, som nu er eller herepter komme der samme steds, at de hafve flittig och grandgifvelig opseende dermed, heremod icke giøris, men herved forskrefne skredder der udi Olborg handhafve och holde.

434.

1586 6. juni. (Kiøpnehafn.) *Frdg. om, at købstæder ikke have landstingsret undtagen Malmø, København og Ribe.*

R: Sæll. tegn. 16, 58—59.

T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Cij—Ciij i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*

Trykt efter en af disse 1643 og 1670.

Epter[som] vi komme udi forfaring, hvorledis nogle kiøpsteder her udi vort rige Danmark tilholde denum synderlig frihed icke at ville svare til landsting enten for domme, for vidnisbyrd, sandmends toug, nefningers toug eller andre lougmaal, men indskiude denum for os, beraabendis denum enten paa nogen formente priviligier eller sedvonne, derofver mange sin ret forhallis, da ville vi derom hermed det saa endeligen forordnit och holdit hafve,

1. at alle kiøpsteder her udi rigit och vore undersotter, som udi kiøpsteder ere boendis, skulle herepter svare til landstingit udi det land, som de ere liggendis, vere sig hvad sag det vere kand, enten borgemestere, raadmend eller byefouggitter for dieris domme eller tougsmend for dieris toug, vidnismend for dieris vinde eller

andre sager, som bør til landsting at ordelis, uden nogen er af samme kiøpsteder, som hafve synderlig privilegier af os eller fremfarene konninger, da skulle de borgemester och raadmend aldenist for deris domme icke stefnis til landsting, men ellers alle andre, hves sager, toug och domme der handlis, ganger och udgifvis, de mue til la[n]dstingit indstefnis och derofver kiendis och dømmis paa.

2. Dog ville vi, at hermed skulle ligevel synderlig ver[e] undtagne vore kiøpsteder Kiøpnehafn, Malmøe och Ribe, hvilke intet skulle hafve til landsting udi saa maade at skaffe, men niude de privilegier, som de derom hafve.

3. Och skal dog ingen sager indstefnis til landsting, som til byting bør at ordellis, før en dom er gangen til byting.

4. Ti bede vi och biude alle landsdommere, at de rette denum derepter och meddele stefning, hvilke denum derom besøge, udi hvis sager sig udi kiøpstederne begifve.

5. Sammeledis bede vi och biude borgemestere, raadmend, byefougder och alle andre vore undersotter udi kiøpstederne, at de møde til landsting och der lide och undgielde, hvis loug, dom och ret er, och vide denum aldelis herepter at rette och forholde.

435.

1586 6. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om ophævelse af forbud mod udførsel af havre*[1], *da der nu alle vegne skal være god ævne og forråd derpå.*

Sæll. tegn. 16, 56.

[1] *Åb. brev 1584 2. avg.*

436.

1586 8. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om fritagelse for undersåtterne på Møn for at indstævne deres sager for Sællandsfar landsting, mod at nogle råder og gode mænd sidde retterting der fire gange om året.*

Sæll. reg. 12, 552.
Koncept i Topogr. saml. på papir Møn no. 10.

Epterdi borgemestere, raadmend [och] borgere udi Stege saa vel som och menige bønder och almue paa vort land Møen hafve ladit gifvit os til kiende, at det faller denum møgit besverligt, at de skulle stefnis och begifve denum til Siellandsfars landsting, naar nogen trette begifver sig emellum denum indbyrdis eller och de tiltalis af andre, begierendis det at motte afskaffis[1], och de at blifve derfore forskonnit, da hafve vi denum det bevilget och ville denum dermed forskonnit hafve, saa de herepter icke udi nogen sager skulle stefnis fran Møen til Siellandsfars landsting, men det at vere aldelis afskaffit. Och paa det vore undersotte der paa landit icke derofver paa deris ret skulle forhindris, ville vi forordne nogle vore raad och gode mend, som paa fire visse tider hvert aar skulle komme til Møen, at side retterting och forhielpe hver saa møgit, loug och ret er[2]; hvorepter vore undersotte paa Møen saa vel som andre kunde vide at rette.

[1] *Åb. brev 1584 22. septbr.*

[2] *I overensstemmelse hermed fik lænsmændene i Ravnsborg og Ålholm læn 9. juni s. å. et missive, hvori det pålagdes dem, hver gang de bleve betænkte at ville sidde retterting på Møn, at lade deres åbne breve udgå om tiden, for at undersåtterne der kunde vide, til hvilken tid de skulde udtage stævninger hos dem (Sæll. tegn. 16, 60—61).*

437.

1586 9. juni. (Kiøpnehafn.) *Frdg. om laksefiskeriet ved Halmstad.*

R: Skånske reg. 1, 541—43.

Eptersom der hafver begifvit sig nogen trette och irringe emellom vore undersotter, borgemestere, raadmend och menige borgere udi vor kiøbsted Halmsted om nogen laxefiskeri, och vi hafver tilforordnit Anders Bing, vor raad och embitsmand paa vort slot Vardbierg, och Povel Hvitfeld, vor embitsmand udi Halmsted herrit, at skulle

des leilighed forfare, derom giøre en tilbørlig forordning och deris betenkende os vide lade, och de nu derom epter samme vor befalling hafve giort afsked emellom borgemester, raadmend och meninge borger udi Halmsted udi epterfølgende maade:

1. Først at epter vor kiere her fader saa och vore egne brefve och forordninge alle laxefiskinde skulle optagis om Jacobi dag udi høsten[1], paa det at leggefisken skulle hafve sin fri opgang och bruge sin leg.

2. Dernest om drafgarn dennom saa emellom forenit och formedilit, at menige borgere, som skatter och skylder och holder kongelig tønge der udi vor kiøbsted Halmsted, skal vere frit fore saa mange, som hafve løst til at fiske, at hver to gaarde maa vere om et garn, dog at de enten self eller deris egit feste tiennistefolk drage om natten med forskrefne garn, och at forskrefne tiennistefolk skulle vere fest enten for hel[2] eller half aars løn; sammeledis at icke borgemester och raad ei heller nogen af borgerne hafve macht til at leie nogen fremmede bønder eller andre, som ingen tilgang hafve til aaen, at lade bruge med draggarn, meden at de enten sielf eller deris folk skulle drage, som forskrefvit staar.

3. Disligeste er bevilgit och forordnit, at borgerne udi Halmsted skulle mue hafve sex voder och borgemester och raad dend siufvende, och skal hver vod icke vere lenger end halftrediesindstifve fafn, som er paa hver arm 25 fafven, och at de maa drage med forskrefne voder om dagen fra om morgenen, det ringer af vecht, och til om aftenen, det ringer paa vecht egien, dog hvis frihed, vi och kronen saa och nogen af addel hafve hafd af arrilds tid, det at skulle vere uforkrenket.

4. Ofver dette alt, at ingen skul drage med vodfiske eller fiske lade paa nogen helligdage, som er emod

[1] *d: 25. juli.* [2] *R:* helf.

ordinantzen och recessen [1], och hvilken dermed befindis, derfore at skulle stande til rette och straffis epter recessen,

da hafve vi ald forskrefne forordninge, som Anders Bing och Povel Hvitfeld om laxefiskind emellom borgemester och raadmend och meninge borgere udi Halmsted epter, som forbemelt er, giort hafve, for got anset och udi alle maade os ladit befalde, ville och hermed alfvorligen biudit och befallit hafve alle vore undersotter, borgemestere, raadmend och meninge borgere udi vor kiøpsted Halmsted, at de dennom derepter i alle maade vide at forholde.

5. Saa frampt nogen deremod giør, da skal [hand] derfore stande til rette och straffis for sin motvillighed och bøde emod os och byen, som det epter hver hans brøde kand vere tilbørlig.

6. Bedendis och befallendis vor befallingsmand udi Halmsted herrit, som nu er eller herepter kommendis vorder, at de dermed hafve opseende, at [de] icke tilsteder heremod at ske udi nogen maade.

[1] *Reces 1558 § 3.*

438.

1586 9. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på adelens privilegier på Bornholm.*

Skånske reg. 1, 541.

439.

1586 11. avg. (Kronborg.) *Åb. brev til bønderne i Marup birk om, at dette birk skal afskaffes, og at de herefter skulle svare til Favrås herreds ting.*

Skånske tegn. 1, 449—50.

440.

1586 11. avg. (Kronborg.) *Åb. brev til bønderne i Toager birk om, at dette birk skal afskaffes, og at de herefter skulle søge til Himle herreds ting.*

Skånske tegn. 1, 450.

441.

1586 11. avg. (Kronborg.) *Åb. brev til bønderne i Varberg læn om, at de straks skulle ødelægge deres store hunde, som ødelægge vildt og göre dem selv skade på lam, grise og andet småkvæg, og at ingen af dem herefter må holde mere end én hund, og den skal stå bunden i gården i lænker eller være lemmet på det ene ben straks neden knæet. Holder nogen, efter at dette brev er lydelig forkyndt til tinge, nogen hund, som ikke er bunden eller lemmet, skal han straffes, som ved bör.*

Skånske tegn. 1, 449.

442.

1586 6. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til købstæderne, som ligge ved søsiden over alt riget, om, at hver, som vil deltage i sildefiskeriet ved Norge, skal have bevis med fra sin ældste borgemester.*

Sæll. tegn. 16, 82.

Vi komme udi forfaring af vore toldere til sildefiskinde udi vort rige Norge deris regenskafve, hvorledis at en part fisker, som did opkomme til sildefiskind, naar de hafve tagit tegen hoes vor tolder epter, som det sedvanligt och tilbørligt [er], skulle en tid lang epter deris eget gode behag der ligge och fiske frit och siden drage derfran och icke betalle nogen aaresild eller hvis anden rettighed, de os med rette plichtige ere, och naar mand udi de kiøpsteder, som de hoes tolderen hafve beret och ladet indskrifve dennom at hafve hiemme, epter dennom och deris nafne lader randsage, findis de icke med sligt nafn at boe eller hafve hiemme udi de kiøpsteder, de hafve angifvit och ladit indtegne, derofver os paa vore och kronens rettighed skier møgit for kort, och saadan bedrag aar efter andet jo mere och mere forøgis, da paa det at slig løgenachtig underfundighed, hvorved vor och kronens rettighed formindskis, maa forekommis och afskaffis, er

af os for got anset at ville det saa endeligen holdit hafve, at hvilke vore undersotter, som af nogen vor kiøpsteder ville begifve dennom til sildefiskinde udi vort rige Norge at ville fiske, de skulle tage bevis fran dend eldste borgemester udi dend kiøpsted, de hafve hiemme, och dersom nogen kommer och icke hafver saadan bevis med sig, da skulle tolderne anamme af dennom dubbilt bode tegnependinge och aaresild eller och icke tilstede dennom udi deris tolderi at mue fiske, och paa det at vor undersotte, borger och menighed der udi eders bye kunde vide saadan bevis til deris nottorft at skulle tage med dennom, saaframpt de ville nyde borgelig frihed, naar de komme til fiskeriit, bede vi eder och ville, at i strax uforsømmeligen lader denne vor forordninge gifve alle eders medborger offentlig och klarligen til kiende, at sig hver derepter kand hafve at rette, och ville vi, at i hafve alfvorlig indseende med, at ingen hoes byeskrifveren for forskrefne bevis och seddeler med høgre skrifverpendinge en en skilling, som før gik, besveris udi nogre maade.

443.

1586 6. oktbr. (Giedsgaard.) *Åb. brev om de vilkår, under hvilke undersåtterne på Botø må bruge deres havn til ind- og udførsel.*

Fynske og smål. reg. 1, 609—10.

Eftersom vi nu nogen tid siden forleden hafve giort en almindelig endelig forordning[1] om hvilke hafner her under vort land Falster, som skulle vere louglig och tillat til indskibning och udskibning, och hvilke som skulle vere forbodne och afskaffit, och da eblant anden dend hafn under Bytte, som kaldis Bytteminde, er ochsaa aflagt, och vore undersotte paa Bytte nu hafve os besøgt och begierit, at denum maa tilladis at udføre deris egne aflit gods som kaal, rødder, rofver, lamb, høns, gies och saadanne

[1] *Åb. brev 1585 22. avg.*

vare och egien kiøbe och same steds indføre, hvis de til deris egne husis ophold kunde behof hafve, och icke til nogen forprang, at de i saa maade des bedre kunde blifve ved nering och biering, da hafve vi unt, bevilget och tillat . . .,

1. at forskrefne vore undersotte maa under Bytteminde udskibe deris egen aflit vare som kaal, rødder, rofver, lamb, høns, gies och saadanne vare.

2. Sameledis mue de och der same steds indskibe, hvis de til deris egen behof och husis ophold denum tilforhandle, och dette til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder. Dog skulle de icke mue der udskibe nogit korn, øxen, kiør eller heste, af hvilke herofver vor och kronens told och rettighed kunde blifve forkrenkit, och hvis vare de egien hiemføre, som vi och kronen bør at hafve told eller sise af, denum skulle de paa tilbørlig forordnede steder angifve och fortolde.

3. Skulle de och icke mue tage nogen anden bønder her paa vort land Falster til udredning eller madskabi med denum, icke heller under dette skin bruge nogen underfundinge sambkiøb eller forprang och dette vort bref misbruge, saa frampt de icke ville stande derfore til rette.

444.

1586 12. novbr. (Koldinghus.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Københavvn og Helsingør om at forvise de Nederlænder, som ikke ville lade sig undervise i deres forargelige meninger.*

Sæll. tegn. 16, 106—7.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplom. 4, 677.

Vi komme udi forfaring, hvorledis at eblant de Nederlender, som ere boendis der udi vor kiøpsted Kiøpnehafn [Helsingør], skulle findis en part, som gantze aar ofver eller och aldelis intet komme til kirke at høre guds ord eller med andre christne at giøre deris bøn och guds

tiennist, møgit mindre bruge det hellig, hogverdige altaris sacramente, meden lefve saa heden udi deris uguddelig hiemmelig fortagene mening, andre christne til forargelse och gud til fortørnelse, och epterdi vi ingenlunde vitterligen ville lide saadanne forargelige menisker udi vore steder och lande, saa møgit, mueligt kand vere, det at forekomme, da hafve vi forskrefvit och befallit[1], hederlig och hoglerde mand docter Povel Matsen, superintendent udi Siellands stigt, at skulle tage til sig de tre predicanter til Vor Frue, Helliggesthus och scti. Nicolai kirke saa och dend tydske predicanter och de samplich med eder at skulle udspørge och forfare om, hvilke der kunde findis udi saadane forargelig lefnit eller religion, ti bede vi eder och ville, at nar doctor Povel eder derom lader tilsige, i da beskeder tilsammen alle Nederlender, som der udi byen ere besiddendis, och forfare om forskrefne leilighed, och saa mange, som befindis udi saadanne forargelig mening och icke paa dend rette veig ere, icke heller ville lade dennom undervise, men udi deris forset ville modvillig blifve beharrendis, at i dennom strax forvise byen och icke tilsteder der lenger at blifve boendis.

[1] *Dette skete ved missive af s. d. (a. st. 107—8, trykt hos O. Nielsen a. st. 4, 678 og hos Rørdam: Kirkelove 2, 406—8).*

445.

1586 13. novbr. (Koldinghus.) *Missive til borgemestre og rådmœnd i København om, at vi ofte have befalet dem*[1] *at have opseende med de fremmede, som komme der til byen, og at de straks give Kristoffer Valkendorf, vor råd og rentemester, sådannes ankomst til kende, for at han siden kunde lade os vide derom, men at vi alligevel forfare, at sådant agtes intet eller lidet hos dem; skönt vi vel havde været forårsaget at betænke det anderledes mod dem, ville vi det for denne*

[1] *Missive 1576 24. avg. og 1586 4. maj.*

gang lade forblive af nåde, dog ville vi, at de skulle foreholde deres medborgere straks, når de få nogen fremmede og udlændinge til gæst, selv eller ved vor byfoged at give det vor forskrevne råd og rentemester til kende; hvis nogen findes forsömmelig heri, skulle de straffe over den, saa en anden kand se der vid udi exempel, *hvis vi ikke skulle lade straffe dem selv som dem, der ikke ville agte vort brev og befaling.*

Sæll. tegn. 16, 111—12.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomat. 4, 679.

446.

1586 6. decbr. (Hadersløfhus.) *Åb. brev om forbud mod at fiske i den sø ved Isterød i Kronborg læn eller åen, som løber deri, med ruser, næt eller i andre måder under straf på liv, hals og gods, da ville vi have søen og åen forbeholdt os selv til et frit enemærke fiskevand*[1].

Sæll. reg. 12, 575.

[1] *Samme dag fik lænsmanden Gert Rantzov missive om at sætte den, som fisker i søen, lidet eller meget, i tårnet og indslå ham i jærn og lade ham gå der, til det er givet os til kende; både og garn, som herefter findes i søen, skulle optages og sønderhugges eller bruges os til bedste andet steds; han må lade lægge ruser og kurve i åen, som løber af søen, for at fange spisefisk til folkene på vor gård Hörsholm (Sæll. tegn. 16, 125).*

447.

1586 14. decbr. (Hadersløfhus.) *Åb. brev om at vi, da vi have befalet Gert Rantzov, embedsmand på Kronborg, at lade göre nogle broer og nye veje i Kronborg læn, og der derpå skal anvendes stor omkostning, og da vi nu nogle gange have forskånet kronens bønder i Kronborg læn for skat, som ellers blev almindelig påbudt her i riget, og vi nu ved den sidste madskat have forskånet møllere, pebersvende og tjænestedrenge der i lænet, have vi for godt anset, at møllere, pebersvende og håndværksfolk, som ikke sidde for fuldredselsgårde,*

skulle til hjælp til hine veje og broer give hver ½ dlr. og hver tjænestedreng, som har kornsæd eller anden sådan næring, som de pleje at bruge, 1 ortsdaler eller 1 mrk. dske.; vor lænsmand skal oppebære denne hjælp.

Sæll. reg. 12, 576.

448.

1586 30. decbr. (Kroneborg.) *Missive til lænsmændene Korvids Viffert, Aksel Gyldenstjærne, Arild Ugerup, Hans Spejel, Arild Hvitfeld og Povl Hvitfeld om, at det forbud mod udførsel af havre fra Skåne*[1] *på grund af den store brøst for havre her i riget endnu skal holdes, og at den, som gör derimod, skal have forbrudt, hvad han har med at fare, og straffes, som ved bör. Dog skal det ikke være adelen forment til egen nødtørft at føre sin landgildehavre andet steds hen i riget eller andre at købe havre og føre den til vort hoflejer at sælge; de skulle lige vel have tilsyn med, at der ikke under skin heraf udføres havre andet steds her af riget, og derfor tage forpligtsbrev af dem, som ville føre havre derfra, at de ikke ville handle dermed herimod eller forføre den anden steds.*

Skånske tegn. 1, 430—31.

[1] *Missive 1583 4. oktbr.*

449.

1587 22. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om det antal håndværkere, som må bosætte sig i Nibe.*

Jyske reg. 4, 168—69.

Eftersom vore undersotter udi Nibe hafve ladet gifve os til kiende, hvorledis at det dennom formenis af vore undersotter och borgere udi vor kiøpsted Olborg der udi Nibe at holde skomager, skredder eller sligt andet handverksfolk, som de mene at skulle vere emod recessen, och berette, at det falder møgit besverligt for dend store søgning, der er, naar sildefiskend paastaar, dennum self icke aldene, som der boendis ere, meden och dend fremmede

och udlendige, som hender til de tider der at komme, och vor egne folk, som vi did skicke, om der icke maa holdis det handverksfolk, de behof [hafve], och de derfore hafve anlangit dend leilighed at anses och at derom motte giøris nogen forordning, saa de der udi birkit motte hafve nogen slig handverksfolk, dennom kunde vere fornøden, da, efterdi at recessen indeholder och tillader, at saadan handverksfolk maa arbeide och boe paa landet[1], och vi eracte, at saadant och vil til dend leilighed der udi Nibe vere fornøden, hafve vi . . . unt, bevilgit och tillat . . ., at udi Nibe bye skal herefter maa blifve boendis to grofsmeder, to skomagger och to skredder, som der samme steds ubehindrit mue bruge deris handverk och nering, dog ville vi os och vore efterkommere, konninger, frit forbeholdit hafve derudinden ald tid at giøre, forandre och forordne efter tilfallende leilighed och som os siønis got at vere.

[1] *Reces 1558 § 55.*

450.

1587 28. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at Nederhornbæk og Overhornbæk i Sønderlyng herred i Dronningborg læn, som skulle ligge mellem Randers og Tanum birk og dog ikke hører til Tanum birk eller er nogen birkeret undergiven, hvoraf der skal tildrage sig megen utilbörlighed og modvillighed, fordi der ikke er noget tilsyn hos dem og de derfor mindre end ellers befrygte dem for rettens udføring, herefter skulle ligge og svare til Tanum birk og holde Tanum birketing for deres rette værneting.*

Fyske reg. 4, 173—74.

451.

1587 4. febr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at Fjends herredsting, som for nogen tid siden blev forflyttet af*

det sted, hvor det havde ligget af arilds tid, atter, da menige herredsmænd have klaget over, at tinget skal nu ligge på et meget ubelejligt sted mange både til trængsel og forhindring, må henlægges til sit gamle arilds sted i herredet. Jørgen Skram, råd og embedsmand på Hald, skal med det første flytte hint herredsting.

Jyske reg. 4, 178—79.

452.

1587 8. febr. (Rye.) *Åb. brev om afskaffelse af stråtagene i Horsens.*

Jyske reg. 4, 181.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis at ildebrand hafver giort stoer skade udi vor kiøpsted Horsens och afbrent en stor part af byen och at samme skadelige ildebrand mest hafver tagit fremgang och ofverhand af de straatag, som hafve liggit och verrit paa husene, saa endnu de ofverblefne huse, boder och stald samme steds en stoer part ere med straaetag tegt, af hvilke lige fare och skade kunde verre at befrøchte, uanseendis, at vi tilforn vor alfvorlige bud och befallinge hafve ladet udgaa, saadan straatag der udi byen at skulle afskaffis, och efterdi det er dend menige mand der samme steds boendis och byggendis, saa vel dend fattige som dend rige, høilige anliggende, at saadan och anden leilighed, hvoraf slig ildebrand paakommer, formeris och endelige fremgang til mangen mand[s] yderste undergang hafve kunde, da ville vi med dette vort obne bref hermed strengeligen och alfvorligen budit, befallit och forordnit hafve,

1. at aldelis ingen straatag skulle tilstedis at verre udi vor kiøpsted Horsens, saa at alle hvis straatag, som endnu der udi byen findis, skulle med det første, efter dette vort obne bref forkyndit blifver, endelig aftagis och igien teckis med tegeltag.

2. Sammeledis, at hvilke vore undersotter udi vor

kiøpsted Horsens nu af nye byggendis vorder, da skulle de icke mue tecke samme deris huse med straa meden med tegeltag, som udi kiøpsteder bør at verre.

3. Och dersom saa er, at de, som nogen huse tilhører, som med straa ere techt, der samme steds icke self ville samme straatag afskaffe eller och nogen herepter med straa at tecke sig ville understaa, da skal borgemestre, raadmend och byefougit samme steds hermed alfvorligen verre befallit och fuldmacht gifvit saadan straatag at lade afrifve, paa det udi ildebrandsnød dend uskyldige och hørsom borger icke skulle undgielde dend uhørsom och motvillige.

4. Befindis och borgemestere, raadmend och byefougit herudinden forsømmelig, da skulle de stande os derfore til rette som de, vore bud och befallinge icke hafve haft udi acht.

5. Ti bede vi och alfvorligen biude och befalle menige borgere och alle, som huse och gaarde hafve eller bygge ville udi vor kiøpsted Horsens, at de rette dennom herefter och af deris huse och gaarde, hvor endnu findis straatag, det at afskaffe, saa och efter denne dag icke at tecke eller tecke lade med straatag; sammeledis bede vi och alfvorligen biude borgemestere, raadmend och byefougit udi Horsens, at de alfvorligen holde herofver och alle straatag der udi deris bye afskaffe och icke tilstede heremod at giøris, saa frampt de icke ville stande derfore til rette under dend plich[t], pen och straf, som ved bør.

453.

1587 15. febr. (Skanderborg.) *Åb. brev om fornyelse af det Jakob Sefeld til Visborg, vor råd og embedsmand i Mariager kloster, givne brev*[1] *på birkeret til Visborggård, som skal gælde alt det gods, han har*

[1] *Åb. brev 1571 2. novbr. og 1572 20. decbr.*

eller herefter kan bekomme i Visborg, Vive, Als og Skelum byer og sogne, samt en gård ved Karup mølle, en gård, kaldes Glashytten, samt Glarup by; endvidere en gård, kaldes Øster Korup, og Korup mølle i Solbjærg sogn, samt en enemærkeskov, kaldes Lovnkær.

Jyske reg. 4, 187.

454.

1587 1. mars. (Skanderborg.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af korn fra Samsø.*

Sæll. reg. 12, 581.

Eptersom vi komme udi forfaringe, at forgangen sommer skal hagel och gudsver hafve giort stor skade paa korn paa vort land Samsøe, saa det skal vere at befrøcte, at vore undersotte samme steds skulle lide nød for korn, dersom icke med tilbørlig forordning forekommis, at icke udføris korn der af landit. Da paa det vore undersotte paa Samsøe icke skulle lide nød for korn, ville vi strengeligen och alfvorligen forbudit hafve, nogen epter denne dag at udføre korn af Samsøe, før end mand igien bekommer af dend tilkommendis sommers nye grøde och korn. Saa frambt nogen heremod giør, de da icke ville stande os derfore til rette och straffis derofver, som ved bør.

455.

1587 24. mars. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at der skal holdes god politi og orden i Kolding.*

R: Jyske reg. 4, 203.

Efter[som] vi komme udi forfaring, hvorledis at borgemestre och raadmend udi vor kiøpsted Kolding skulle dennom understaa at giøre vor byefougit samme steds indpas udi dend befalling, som hannum paa vore vegne befallit och betroet er, och icke aldene ringe eller ingen hielp eller befordring och bistand ville giøre, om nogen der paa gader eller i huse nogen oprør, bordag och modvillighed giør och anretter, dennom da til deris tilbørlige

straf at lade antaste och anholde, meden, naar hand end en, som saadan modvillighed hafver bedrefvit, fenkligen paatager och lader hechte til sin tilbørlig straf, som det sig bør, da skulle de en part sig understaa dennum egien at udtage uden hans eller vor lensmands vidskab och minde och udi adskillige andre maade mere hindre end befordre ordentlig ret och guod politi emod deris ed och plicht, hvilkit vi och udi sin tid hoes, hvilke derudinden brødig [findis], vide ville, da paa det vor byefougit, som nu er eller kommendis vorder udi vor kiøpsted Kolding paa vore vegne maa blifve handhafvit och bestyrkit udi deris bestilling,

1. ville hermed strengeligen och alfvorligen budit och befallit hafve borgemestere, raadmend, menig[e] borgere och almue udi vor kiøpsted Kolding, at naar nogen oprør, bordag och modvillighed sig tildrager der samme steds och vor fougit icke kand verre dennum, som saadant giøre och anretter, sterk nok at paagribe, at i da hannum til hielp komme och giør bistand, at hand saadanne modvillige kunde ofvermechtige och til deris tilbørlige straf anholde.

2. Och skulle hvilke, som nogen slig oprør, bordag eller modvillighed anretter, verre sig indbyggere eller fremmede, straffis derfore efter deris giernings leilighed och ingen derudi forskonis.

3. Och ville vi hermed alfvorligen befallit hafve vor embitsmand paa vort slot Koldinghus, at hand paa vore vegne ochsaa hafver tilbørlig indseende derhoes, at naar slig modvillighed sig tildrager, det da maa blifve tilbørligen straffit, paa det at der saa vel som anden steds maa holdis guod politi och ordning och løse partier och selskab, som sig samme steds synderlig forsamble och underholde ville, icke skulle ustraffit bruge deris modvillighed.

4. Befindis och nogen, som icke ville giøre vor byefougit dend bistand, som forskrefvit staar, naar hand dertil fordris, da skal dend derfore stande til rette med høgiste straf.

5. Ere och nogen, som understaa sig nogen emod byefougetten udi hans rette kald och bestilling, som hand er udi forordnit paa vore vegne, da skal dend straffis derfore paa lifvit uden naade.

456.

1587 24. mars. (Skanderborg.) *Åb. brev om de jordegne bønders skove i Koldinghus læn og deres forpligtelse til at give husbondhold.*

Fyske reg. 4, 204—5.

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis at der skulle verre nogen jordeigne bønder udi Koldinghus len, som vegre dennum udi at gifve husbondhold, eftersom de dog af arrilds tid gifvit hafver til fremfarne lensmend, disligest at skulle verre nogle, som sig understaa at hugge udi deris skoufve uforvist saa och at forhugge och udrydde underskoufven efter deris egen tycke och vilge, sammeledis at ochsaa en part tage til dennum husmend och indester och andre fremmede uden vidskab och tilladelse, som forherde gaardene och forøde skoufvene, da efterdi det er bønderne self paa deris jordeigne gaarde saa och mest deris efterkommere skadelig, at de efter deris vilge skulle forhugge skoufvene, vi ochsaa imod icke ringe bekostning hafve giort os Koldinghus len til endel och fri vildbane, hvorfore vi ingenlunde ville tillade skoufvene at forhuggis eller underskoufven at forødis och derfore tilforne hafve ladet vort forbud[1] udgaa, at ingen skulle uforvist hugge enten udi jordeigne skoufve eller andre skoufve, fellig eller enmerke, hvilket vor[t] forbud vi formerke nogle dennum nu modvilligen skulle emodsette

[1] *Åb. brev 1584 9. septbr.*

och icke aldene self hugge, men och tillade deris indister, husmend och andre uden besked och forlof udi deris skoufve at hugge,

1. da ville vi hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve saa vel jordeigne bønder som andre ofver ald Koldinghus len nogit at hugge eller hugge lade, rydde eller rydde lade, lidit eller møgit, udi nogne skoufve udi forskrefne Koldinghus len jordeigne skoufve eller andre skoufve, enmerk eller fellig, uden det dennum blifver forvist af vor lensmand paa vort slot Koldinghus, som nu er eller herefter kommendis vorder, paa vore vegne eller hans fuldmechtige.

2. Och skal forskrefne vor lensmand verre forplictit, naar jordeigne bønder derom til deris nottorft lader fordre, dennom da at lade paa deris jordeigne skoufve det forvise, hvor och hvilken tid mindst kand vere til skoufskade.

3. Och efterdi skoufvene møgit forødis af de indester och husmend, som de jordeigne bønder tage til denum udi huse, da ville vi, at ingen jordeigne skal tage udi sin behusing nogen indiste eller husmand eller anden selskab, uden hand det tilforn hafver gifvit vor embitsmand paa vort slot Koldinghus til kiende; saa frampt nogen skade, e hvad det verre kunde, sig tildrager af saadan fremmede, de da icke, som dennum uden vor embitsmand[s] vidskab och tilladelse hafve tagit til huse, ville stande derfore til rette saa vel som de, skaden giort hafve.

4. Och efterdi at det ald tid udi fremfarne lensmends tid hafver verrit sedvonligt, at jordeigne bønder der udi Koldinghus len saa vel som andre hafve gifvit hosbondhold, de och endnu mesten herudinden villig och tilbørlig lade befindis undertagen nogne, som sig derofver stille modvillige, ville vi dennum alle och hver strengeligen och alvorligen hafve foreholdit, budet och befallit, at de rette

dennum herefter saa vel som tilforn at gifve vor embitsmand paa vort slot Koldinghus hosbondhold, som det til des hafver verrit sedvonligt. Saa frampt nogen befindis derudinden modvillig, de da icke ville tiltallis, delis och straffis derfore uden naade som uliudige och modvillige.

457.

1587 7. maj. (Haderslevhus.) *Åb. brev om, at det marked, som årlig holdes i Skive hellig trefoldigheds søndag, og til hvilket fast menige almue der omkring søger, herefter, fordi gudstjænesten forsömmes så vel der i byen som i de omliggende kirker, i det de fleste søge markedet og ikke komme til kirke, skal opsættes og holdes onsdag næst efter trefoldigheds søndag.*

Jyske reg. 4, 239.

458.

1587 20. maj. (Andvorskouf.) *Åb. brev om forbud mod, at nogen, som udskiber gods for Korsør, afsejler med godset, för han hos vor tolder har givet besked på, hvad gods han har inde, hvem det tilhører, og hvorhen han vil sejle dermed, for at vor tolder kan vide at fordre og tage vor told og rettighed af det, som bör fortoldes; hvis nogen afsejler, för han har gjort slig besked, skal han have forbrudt skib og gods, som han har med at fare.*

Sæll. reg. 12, 596.

459.

1587 31. maj. (Kronneborg.) *Åb. brev til Kristoffer Valkendorf til Glorup, rentemester, og Axel Gyldenstjærne til Lyngbygård, vore råd, om tiltale mod og straf for de søfolk, som römme af kongens tjæneste.*

R: Sæll. tegn. 16, 181.

Epterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis at eblant vore bodsmend och skifsfolk skulle findis, som dennom

lade forløste och understaa at undvige och rømme af vor tienniste emod deris ere och plicht, som de os medforplicht ere, och epterdi vi vide, at saadant icke skier af vor tilgiøring och forskylding, men mere vil hafve os at berømme, at vi holde vore bøsseskiøtter, bodsmend och skifsfolk udi det verd och lade dennom[1] gifve slig klede och pendingeløn och underholding, som nogen fremfarne konninger dieris skibsfolk gifvit hafver, ofver det och ere dennom alle paa det naadigste bevogen til ald forfallende leilighed at ville befordre, kunde vi os icke nochsom forundre, at af voris skifsfolk emod ald saadanne vor naadigst mening och benegenhet emod dennom och emod dieris egen ed, ere och plicht vor tienniste undrømme, och epterdi vi saadant ingenlunde ville lade ustraffit, meden som en christen øfrighed ville hafve underskied emellom erlige och erachtige folk och ereforglemte, trolose, letferdige menniske, da bede vi eder och nu med dette vort obne bref befalle och fuldmacht gifve, at i som vore raad och tilforordnede, som her udi vor kiøpsted Kiøpnehafn baade med vor skifshandels bestilling och andit skulle hafve acht, ochsaa hafve alfvorlig opseende med, at icke nogen vore skifsfolk undvige vort tienniste uden tilbørlig beskied, och dersom nogen sig fordrister och understaar at rømme af vor tienniste, at i da alfvorligen paa vore vegne lader dennom egien eptertrachte och straffe derofver paa det høigiste epter siøretten och skibsartiklerne uden ald naade, och ville vi, at i nu strax lader reigse och opsette en galge paa beleilig sted der ved Holmen, at saadan letferdige, menedige, troløs och ereforglemte kunde der stande dieris ret och tilbørlig straf, saa andre kunde af deris straf hafve exempel och afskye dennom saadant at undholde.

[1] *R:* dennom och lade.

460.

1587 17. juni. (Andvorskouf.) *Åb. brev om forbud mod, at svin holdes i København.*

Sæll. reg. 12, 606—7.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomat. 2, 429—30.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis nogle vore undersotte udi vor kiøpsted Kiøpnehaufn denum understaa at holde svin der udi byen baade paa sti och ellers omkring gaaendis och os tilforn er til sinde ført, som vi och self derforuden vel kunde betenke, at hvor [i] saa maade, synderlig udi en engebyggit kiøpsted och stoer forsambling, svin holdis, deraf foraarsagis och kommer en ond och forgiftig luft, hvoraf videre følger pestilentze-sygdom och anden soet, hvilke sygdomme uden tvifl af samme aarsage udi vor kiøpsted Kiøpnehaufn mere end anden steds nogle aar forleden epter anden regnerit hafver, hvorfore vi och tilforn hafve ladit vore obne forbudsbrefve [1] udgaa, at ingen svin skulle samme steds holdis, hvilkit vort forbud vi nu formerke epter, som forskrefvit staar, icke at epterkommis meden modvilligen at forachtis och ofvertredis,

1. da ville vi endnu hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve alle vore undersotte saa vel borgemestere och raadmend som mennige borgere och indbyggere udi vor kiøpsted Kiøpnehaufn, e hvo de heldst ere eller vere kunde, at hafve och holde nogen svin der udi byen inden byens mure och volde, meden hvilke der udi byen ere boendis och nogen svin ville hafve och holde, de skulle denum holde uden byen.

2. Befindis nogen, epter dette vort bref blifver forkyndit, heremod at hafve och holde nogen svin der inden byen enten paa sti eller andre maade, da skulle de dermed hafve forbrut til byen for hver gang, saadan deris

[1] *Åb. brev 1576 20. apr.*

modvillighed skier. 40 mrk., hvilke byens kemmener skal oppebere och forvende til byens befestnings behof och bygning; tilmed skulle och samme svin vere forbrut til det almindelig hospital der samme steds.

3. Bedendis och strengeligen och alfvorligen biudendis borgemestere, raadmend och byefougit udi vor kiøpsted Kiøpnehaufn, at de lade hafve dermed tilsiun och holde herofver, som det [sig] bør.

4. Saa frampt bespørgis, at borgemestere och raadmend fremdelis, som til des er skied, icke aldeniste ser med nogen egiennum fingre, meden och self understaa denum heremod at giøre och holde svin der udi byen, da skulle de, hvilke ded skielligen ofverbevisis kand, icke aldenne straffis paa dend brøde, som forskrefvit staar, meden och synderlig stande os til rette, som de modvillige icke hafve haft vor bud och befalling udi acht, saa och at de self, som ellers skulle holde derofver, hafve ladit denum heremod forløste.

461.

1587 17. juni. (Andvorskouf.) *Åb. brev om beboelse af boderne udenfor København.*

R: Sæll. reg. 12, 607—8.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 430—31.

Eptersom vi tilforn hafve ladit vore brefve[1] udgaa, om hvad folk, som motte holdis udi de huse och boder der uden for vor kiøpsted Kiøpnehaufn, och hvorledis ald tingist dermed forholdis skulle, da komme vi udi forfaring, at ingen tid mere uskickelighed, end nu er, hafver verit udi samme huse, saa at nu skal holdis der udi uden beskied unge och gamble, handverksfolk och andre, brugis kiøb och sal, holdis andre folk til huse, hos denum udselgis der tydst øl och anden drik, ofver det megen løsachtighed och utilbørlig lefnit der at bedrifvis til guds

[1] *Åb. brev 1576 16. febr. og 1584 22. septbr.*

store fortørnelse och mennisken til forargelse, da paa det saadan uskickelighed maa forekommis,

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen derom budit och befallit hafve, at udi de huse uden for byen icke skulle holdis mere end et par gamble folk, som hafve et got erligt røgte, och skulle samme gamble folk icke mue tage nogen til huse hos denum; disligeste skulle de icke mue holde øl eller anden drik til at selge.

2. Och skulle de, som samme hus och hafver uden for byen tilhører, hafve acht och tilsiun med, at de hafve och holde saadant folk, som heremod icke giøre och handle epter, som de derom self andsvare och undgielde ville.

3. Saa frampt det befindis, at af nog[it][1] skier heremod udi nogre maade, da skulle de huse och hafver, udi hvilke det skier, vere forbrut til os och byen.

4. Bedendis och biudendis borgemestere och raadmend, at de rette denum herepter och holde herofver, som det denum paa vore vegne bør at giøre, saa frampt vi icke skulle vide det hos denum.

[1] *R:* nogen.

462.

1587 26. juni. (Andvorskouf.) *Åb. brev om anholdelse af de folk på Møn, som gå med rör og bøsser.*

Sæll. reg. 12, 612.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis en part vore undersotte, borgere och andre skulle sig understaa at lade forløste at gaa och reigse med lange røer paa vort land Møen och dermed skiude och ødelegge vor och kronnens vildbanne, da ville vi strengeligen och alfvorligen forbudit hafve alle borgere och bønder eller andre at føre lange bøsser med denum ofver vort land Møen, och dersom nogen epter denne dag befindis heremod modvilligen med lang bøsse der paa landit gaaendis eller veigfarendis,

da ville vi hermed alfvorligen befallit och fuldmagt gifvit hafve Peder Munk, raad och embitsmand paa vor gaard Ermelund, at lade eptertrachte och paagribe, hvilke der paa landit med lange røer gaaendis kunde betredis och ofverkommis, och denum fenkligen lade indsette udi tornit der paa vor gaard Ermelund och tage bøsserne fran denum, at de siden kunde vide denum saadant at undholde.

463.

1587 26. juni. (Andvorskouf.) *Åb. brev om nye bestemmelser vedkommende udlånet af kapitaler, som ere givne fattig- eller skolevæsenet i København.*

Sæll. reg. 12, 611–12.

Eptersom vi gud aldmechtiste til lof och ere och fattige husarme mennisker och skollebørn udi vor kiøpsted Kiøpnehaufn til hielp, trøst och forfremmelse med nogen vore rigens raad och addel for nogen tid siden hafve skenkt och gifvit[1] de fattige samme steds en summa pendinge, hvilken borgemestere och raadmend der udi byen til troer hende er ofverantvordit at skulle fremdelis udsette paa rente hos deris medborgere och at tage derpaa nøigachtig pant och forvaring, saa at borgemestere och raadmend ligevel skulle staa derfore epter, som fundatzen derpaa giort er, ydermere formelder och udviser, da epterdi en part af borgemesterne self saa vel som raadmend och borgerne hafve tagit af samme pendinge paa rente, och de derfore hafve sat nøigachtig pant och forvaring, och paa det at samme pant udi fremtiden for fattigdom eller anden aarsage skyld icke skulle himmeligen selgis, pantsettis eller afhendis eller udi nogre andre maade forvendis til nogre andre, forskrefne husarme och skollebørn til skade och nachdel, hafve vi af vor synderlig gunst och naade saa och epter borgemestere och raad-

[1] *Ved åb. brev 1574 28. jan., se O. Nielsen: Københavns historie 4, 10.*

mends udi Kiøpnehaufn egen begiering unt och tillat[1] . . .

1[2]. at dersom udi fremtiden saadant sig udi nogre maade kunde hende eller tildrage, at nogen sig ville understaa at udsette eller forpante til andre, det vere sig, hvo det heldst vere kunde, nogen de gaarde, hus[e], jorder eller eigendomme, som nu for de fattigis pendinge udestaar, eller herepter udsettis til underpant och forvaring, da maa och skal det aldelis ingen kraft eller magt hafve, men samme pant eller forvaringe, de fattige bebrefvede och forseiglede ere, de skulle de fattige husarme och skollebørn følge for alle, e hvo de heldst ere eller vere kunde, uden ald emodsigelse, til saa lenge samme pendinge blifver nøiachtigen denum betallit baade hovitstol och rente.

2[3]. Sameledis paa det at ingen skulle sig understaa mere at optage och lonne af forskrefne fattige och skollebørns pendinge, end hans formue kand vere til at betalle eller hans gods sig forstrecke kand, da ville vi dermed saa holdit hafve, at icke nogen skal mere forstreckis och lonnis af samme pendinge end 300 daller udi det høigiste, och skulle borgemestere och raadmend, hvor høigre er udsat af forskrefne pendinge, denum nu strax egien opsige och indfordre och giøre derom forordning, som forskrefvit staar, inden scti. Mickils dag nu først kommendis, saa at de fattige och skolebørn icke aldene paa hofvitstollen maa vere visse, meden och aarligen til gode rede kunde bekomme deres tilbørlig rente.

3[4]. Skal ochsaa hvilke vore undersotte, borgemestere, raadmend eller af borgerne, som udi saa maade

[1] *Ovenstående indledning er lig den til de hidtil gældende bestemmelser i åb. brev 1581 30. juni (no. 251).*

[2] *§ 1 er lig åb. brev 1581 30. juni § 1 i beg.*

[3] *§ 2 er en ny bestemmelse.*

[4] *§ 3 er lig åb. brev 1581 30. juni § 1 i sltg.*

annamer och lonner til denum paa rente af forskrefne de fattigis pendinge, at hves forvaringe, de derfore giøre, de dend skulle giøre offentlig til byeting, saa at hver kunde vide sig derepter at rette.

4[1]. Dersom och borgemestere och raadmend tager nogen forvaring af nogen paa de fattigis pendinge anderledis end offentlig paa byeting, da skal det ingen magt hafve.

5[2]. Och dersom och saa skiede, at nogen, som hafver af samme pendinge paa rente, e hvo de heldst ere eller vere kunde, ved døden afginge, da maa eller skal deris arfvinge eller nogen anden intet befatte denum med nogit deris epterladendis gods, før end de, som raade for de fattigis pendinge, ere tilfridsstillit och fornøigit for forskrefne pendinge, hofvitstol och rente, saa de denum først for ald anden gield eller tiltalle skulle betalle.

6[3]. Dog skal de, som for samme de fattigis pendinge epter fundatzens lydelse raadendis vorder, icke misbruge dette vort bref deris egen gield dermed at indkrefve eller denum nogit pant tilholde, med mindre samme pendinge tilhøre de fattige, och brefvene udtrøckeligen derom formelder.

7[4]. Disligiste ville vi och derudinden forordnit och forbudit hafve, at borgemestere och raadmend icke skulle af forskrefne pendinge himmelig eller obenbarlig forstrecke til byen enten til befestningens bygning eller nogen anden almindelig byesens handel och bestilling, saa frampt de icke self ville stande derfore til rette och det egien betalle, paa det i saa maade byen och mennige indbyggere uvitterlig icke skulle føris udi gield, och de fattige och skollebørn om deris betalling omsiger skulle blifve tvifl-raadig.

[1] *§ 4 er lig åb. brev 1581 30. juni § 2.*
[2] *§ 5 er lig åb. brev 1581 30. juni § 3 i beg.*
[3] *§ 6 er lig åb. brev 1581 30. juni § 3 i slutng.*
[4] *§ 7 er en ny bestemmelse.*

464.

1587 28. juni. (Andvorskouf.) *Åb. brev om tilbagekaldelse af alle breve, som gå ud på eneret til at syde salpeter.*

Sæll. reg. 12, 613.

Eptersom vi med vore brefve hafve bevilgit, tillat och forskrefvit nogle salpettersyder at mue samble salpetter her udi vort rige Danmark udi forordnede och benefnte lene och steder, som vore brefve[1], vi denum derom gifvit hafver, ydermere indeholder och udviser och det alt dog med dend beskied, at de ald salpetter, som de kunde samble, os self skulle ofverlade och vore fuldmechtige lefvere for det kiøb udi berørte bestilling, de derpaa hafve, er berammit och benefnt och intet deraf udføre af rigit, før end det os tilforn blef tilbøden, da epterdi vi nu komme udi forfaringe, at nogle af samme salpettersyder skulle derudinden underfundlig handle och [sig] utilbørlig forholde, saa at ligevel vi os forbeholdit hafve, at ingen salpetter af rigit uden vor bevilling skulle udføris, skulle de dog forarbeide och giøre en merkelig hob krudt och udføre af rigit, hvilkit vi icke aldenne for slig optenkte underfund udi deris bestilling, meden och epter det os for vore och vore rigers och landers leilighed er betenkeligt at tillade, hafve tagit os billig til sinde och ville derfore hermed hafve afskaffit, egienkallit och magteløs giort alle de brefve, vi nogen om forskrefne salpettersiuden och samblen her udi rigit gifvit hafver; ti forbiude vi vore fougitter, embitsmend och alle andre, e hvo de heldst ere eller vere kunde, at tilstede nogen udi deris len at søge eller bruge forskrefne handel epter salpetter uden vor bevilling och videre forordning, dog dersom nogen af samme salpettersiuder dennum herepter til billig forholding derudinden ville erbiude, de hafve os om videre beskied

[1] *Åb. brev 1581 1. septbr.*

at besøge, och vi da til dend leilighed os billigen erklere ville.

465.

1587 29. juni. (Andvorskouf.) *Åb. brev om forbud mod, at der fra Gulland udføres levende kvæg eller saltet kød af udlændinge eller af vore egne undersåtter, undtagen det, som disse ville indføre og sælge her i riget; gör nogen herimod, skal han have forbrudt samme levende kvæg eller saltet kød, som han udfører, eller værdien derfor og dertil bøde 40 mrk. danske.*

Skånske reg. 1, 570.

466.

1587 15. juli. (Skanderborg.) *Åb. brev om indkaldelse af de af kongen og hans fader udstedte pantebreve eller forskrivninger på penge og præklusion af de ikke inden förstkommende Mortens dag anmældte.*

Sæll. tegn. 16, 215—16.

Som vi nogle gange hafve ladet vore obne brefve udgaa, at hvilke som hafde noget vort och kronens gods udi pant, udi hvilke vore lene det vere kunde, de skulle derpaa forskaffe vor lensmand, hver udi sit len, en klar och richtig beskied och register paa godsit och godsens visse rente, och hvor høgt det stod udi pant, at hand siden register och beskied kunde indskicke udi vor rentekammer, hvorepter vi nøigachtigligen ald leiligheden kunde forfare, da kommer os fore, at derom icke er saa richtig beskied endnu til des indkommen udi vor rentekammer, at mand sig derefter kunde hafve at rette, hvorfore och paa det vi en gang for alle kunde fange vist at vide, hvilken vor undersotte och hvad vi noget kunde vere skyldig, vere sig de kunde hafve pant derfore eller icke, och vi derefter kunde vide bode emod dennom, som i saa maade hoes os och kronen nogit kand tilkomme os udi

billighed at forholde ochsaa vor och kronnens leilighed derudinden at betenke,

1. da bede vi eder alle och hver serdellis strengeligen och alfvorligen dermed ville foreholdit hafve, e ho som heldst i ere eller vere kunde, som hafve af os eller och af vor herre fader nogen bref och forskrifninge enten paa pant eller och i andre maade paa nogen gield, at i rette eder efter enten at fremskicke och lade forvise samme pantforskrifvinge eller gieldsbrefve udi vort cantzlie udi sig sielf eller fremskicke en klar och nøigachtig copie under eders signet och handskrift af samme gieldbrefve eller forskrifvinge och det inden sti. Mortens dag nu førstkommendis, hvoremod vi siden epter samme vore brefve ville vide os emod alle och hver tilbørligen at rette.

2. Saaframpt nogen vil saadan pantforskrifvinge eller gieldbrefve fordølge eller forsømme och icke enten brefvene udi sig sielf eller och nøigachtig copie deraf fremsender ind udi vort cantzlie inden dend dag, som forskrefvit staar, da epterdi vi nu en gang for alle hermet til tilbørlig beskied derudinden hafve erbødit, ville vi efter dend dag vid samme brefve udi ingen maade vere forplicht eller tilbunden, meden hermet obenbarlig hafve kundgiort, at vi bode for os och vore epterkommere konninger ville vere undskyldit, at hvilke epter dend dag met nogen pant, forskrifvinge eller gieldbrefve af os eller fremfarne konninger ere udgifne, ville fremkomme, som icke inden sti. Mortens dag nu førstkommendis epter, som forskrefvit staar, er giort beskied om udi vort cantzlie, och derpaa nogit ville fordre, de skulle hafve det deris egen forsømmelse at tilregne, at de icke epter denne vor befallinge hafver dennom dermet forholdit, och vi eller vore epterkommere, konninger udi Danmark, met samme brefve til intet videre ville vere forplicht.

467.

1587 23. juli. (Hald.) *Åb. brev om at det, da vort åb. brev . . .*[1] *ikke er blevet agtet eller anset, og på det at jorderne i Bogense endelig en gang må blive opbyggede, så at der kan holdes tynge og besværing deraf til os, kronen og byen, pålægges alle, som have byggesteder i Bogense, inden år og dag efter dette brevs datum at opføre gode købstadsbygninger med tegltag på samme øde jorder; ligeledes skal behænges med tegl alle de bygninger, som bleve igen, da byen blev afbrændt, og hvis nogen er forsömmelig heri, skal han have forbrudt hine jordsmon og huse, halvparten til os og halvparten til byen.*

Fynske og smål. reg. 1, 457.

[1] *Her anføres åb. brev 1578 14. juni.*

468.

1587 7. avg. (Silkeborg.) *Åb. brev om, at det skal være bønderne og andre frit for at falbyde slagtet oksekød i Roskilde.*

Sæll. reg. 12, 618.

Eptersom os paa mennige borgere och almues vegne udi vor kiøpsted Roskille boendis er til kiende gifvit, hvorledis at slagterne der samme steds hafve denum tiltagit for en skroesrettighed at ville hindre, forbiude och formenne bønder der omkring boendis at indføre slagtit oxekiød til at selge der udi byen, och beklage, at det skal vere denum til synderlig besvering, saa de paa det dyriste mue kiøbe af slagterne det, som samme slagtere af bønderne maa borge, och de ellers for lideligere kiøf kunde hafve af bønderne, begierendis, at vi derudinden ville lade hafve indseende, at saadan mennige almues almind[el]ig besvering motte forekommis, da epterdi vi icke vide os at hafve gifvit forskrefne slagtere eller andre nogen bevilling eller fuldmagt at giøre saadant forbud

och forordning udi forskrefne vor kiøpsted Roskille til andre deris skade,

1. ville vi hafve hver frit fore tillat baade bønder och andre, hvilke det formaa och afsted komme kunde, at indføre slagtit oxekiød til kiøbs udi forskrefne vor kiøpsted Roskille samme steds at selge och afhende for billig och lidelig betalling.

2. Ti forbiude vi alle, e hvo de heldst ere eller vere kunde, serdelis vore fougiter, embitsmend, borgemestere, raadmend, slagtere udi forskrefne vor kiøpsted Roskille och alle andre nogne vore undersotter, bønder eller andre, slagtit kiød at indføre til kiøbs der samme steds at hindre eller deremod forfang at giøre udi nogen maade.

469.

1587 6. septbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om udnævnelsen af sandemænd i Horns herred i Vendsyssel.*

Jyske reg. 4, 294—95.

Eftersom Ofve Lunge, embitsmand paa vort slot Olborghus, hafver ladet gifve os til kiende, at siden vi en part vore undersotter af addelen hafve tilskift en del hvis vort och kronens gods udi Huorns herit udi Vendsyssel, som vor liggendis under vort slot Olborghus, skal der icke egien verre udi herritet af vore och kronens tienere der til slottet saa mange formuende och vedderheftige, hand kand skicke och forordinere til sandmend, da paa det, at ingen sin ret derofver skulle hindris, ville vi hermed hafve befallit och Ofve Lunge fuldmacht gifvit, at naar der samme steds er brøst for sandemend, da at maa tage af andre af vore och kronens tienere, der udi herretet ere boendis, under hvadsomhelst len de ere liggendis, eller hvem, dennum udi befallinge och forsvar hafver, och tilskicke och forordne til sandmend, och skulle de saa vel som de andre, som sandmend ere och tiene

til vort slot Olborghus, verre plichtige at giøre sandemends ed och toug, naar de lougligen tilkrefvis, dog dersom de dennom udi samme bestilling forser och kommer til fald, da skal deris fald verre til det herskab, de ere undergifvne.

470.

1587 7. septbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til [bønderne] i Helsingborg læn om, at Gert Rantzov skal afskaffe, nedbryde og ødelægge* (med brand forvøste) *de mange krohuse, som der i lænet skal holdes ved kirkegårdene og anden steds, og i hvilke bedrives meget utilbörligt levned med løsagtighed og drukkenskab, undertiden også, mens gudstjænesten holdes i kirken; han må ikke tilstede, at sådanne kroer opbygges igen.*

Skånske reg. 1, 574.

Afskrift efter orig. udfærdigelse Håndskr. Ny kgl. saml. 1128, 4, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 419.

471.

1587 9. oktbr. (Vamdrup.) *Åb. brev om forbud mod, at nogen uden forlov benytter kongens ny anlagte veje i Koldinghus læn.*

Jyske reg. 4, 300.

Som vi hafve ladet giøre os nye serdelis veg her udi Koldinghus len emellom vor gaard Nyegaard och Jelling, paa det vi des iliger, naar det vor och rigens nottorft och leilighed fordret, kunde forrycke och forreise emellom vort slot Koldinghus och vort slot Skanderborg saa och anden steds udi lenit; udi lige maade saadane vege hafve forordnit och ladet giøre til vor leilighed, och vi komme udi forfaring, at nogle sig skulle understande at fare och reigse ofver samme vei endochsaa at opslaa laase for slagbomene och ledene, som er giort och ordnit paa forskrefne nye vei til saadane modvillighed at hindre, hvilket, dersom i saa maade skulle hafve fremgang, er vel at erachte, at samme nye veig skulle med tiden blifve uligelig

arger end dend gamle, och at vi da derpaa skulle hafve ladet giøre forgieflich omkostning, da paa det saadant maa forekommis och hver maa vide sig skade advarit, ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbudit alle, e hvo de heldst ere eller verre kunde, at fare ofver forskrefne nye veige med deris heste och vogne, lidit eller møgit, och dersom nogen kand betredis med heste och vogen agendis paa forskrefne vei uden besked och befalling, da skal hand hafve forbrot, hvis hand hafver med at fare, och dersom det er anden standis folk end bønder och dennum herofver paa samme veg nogen skade eller spot vedderfaris, da skulle de det hafve for hiemgield och tilmed stande os derfore til rette.

472.

1587 24. oktbr. (Haderslefhus.) *Åb. brev til borgemestre og råd i købstæderne over alt riget om, hvorledes der skal forholdes med bøsseskytter og bådsmænd, som lægges i borgeleje hos dem.*

Sæll. tegn. 16, 259—61.

Som vi nu nogle aar siden forleden hafve ladit vore obne brefve[1] udgaa, hvorledis vi ville hafve forholdit udi alle vore kiøpsteder med vor[e] bøsseskiøtter och bodsmend, som blifve forskrefvit hoes dennum udi borgelegre met deris underholding saa och med kostpendinge dennum at gifve, hvor nogen heller ville gifve kostpendinge end underholde dennum, och synderlig om samme kostpendinge, at forskrefne vore bøsseskiøtter och bodsmend derfore skulle gifvis en half daller om uggen och icke mere, och at hvis pendinge i saa maade udgifvis til kostpendinge, skulle af byefougden opberis och hand dennum siden til bøsseskiøtterne och bodsmendene antvorde, dog at denum intet skulle gifvis mere tillige, end som dennum bør paa en ugge, och med dend besked, at de dend

[1] *Åb. brev 1581 6. april.*

samme ugge hafde verit der udi deris borgelegre tilstede och ellers icke, med mere, som samme vore brefve indholder och udviser, da komme vi udi forfaring, at hverken borgemestere och raadmend, icke heller byefougder udi en paart vore kiøpsteder skulle holde ofver samme vor bref, befalling och forordning, saa at de icke allene gifve forskrefne bøsseskiøtter och bodsmend nogle uggers kostpendinge tillige meden och en del 4 eller 5 maanits kostpendinge paa en tid, och forfare, at vider uskickelighed deraf kommer och foraarsagis, saa at naar bemelte vore bøsseskiøtter och bodsmend saa mange uggers eller maaneders kostpendinge hafve oppeborit, skulle de en part udløbe paa landsbyerne och der med løgen, skalkhed, somme med pucken, trodsen och undsigelse søge deris nering och underholding hoes bønderne och drifve atskillige modvillie och utilbørlighed, en part, naar de saa hafve opborit deris kostpendinge, da undvige och rømme de aldelis af deris tiennist; ofver dette alt følger deraf denne urichtighed, at naar de, som [udi] saa maade opbere monitspendinge och siden drager udi deris egne verf af deris borgeleigre och ligevel ville vere och blifve udi vor tienniste, och leiligheden fordrer, at de paa foraarit behøfvis och forskrifvis at skulle brugis paa vore skibe, da findis de icke och ei kand vidis, hvor de kunde vere at findis, at mand da maa bruge de, som til stede ere, och de, som med kostpendinge hafve haft deris guode leilighed och vilge, intet brugis, under tiden ochsaa vor bestilling och reigse derofver aldellis forsømmis, da paa det at saadan urichtighed kand forekommis och bode vore bøsseskiøtter och bodsmend maa bekomme dend del, som dennum bør, och de ligevel maa holdis til stede til vor tilbørlig tienniste,

1. ville vi det saa forordnit hafve, at dend eldste borgemester och vor byefougit udi hver kiøpsted skulle

opbere alle, hvis pendinge som skulle gifvis til vore bøsseskiøtter eller bodsmend til kostpendinge, och skulle samme borgemester och byefougit hver ugge lade fremkalde alle bøsseskiøtter och bodsmend, som udi deris bye ere forskrefvit udi borgelegre, som kostpendinge skulle hafve, och for det første forfare, om de samme ugge hafve holdit och verit udi deris borgeleigre til stede, som tilbørligt, och hvilke da befindis deris borgeleigre at hafve holdit och verit til stede, som det bør, dennum skulle de gifve bemelte kostpendinge, en half daller til en uggis kost och icke videre tillige; hvilke och icke hafve holdit och verit udi deris borgeleigre, som dennum burde, dennum skulle de ingen kostpendinge gifve.

2. Befindis och herepter, at forskrefne eldste borgemester och byefougit, som forskrefne kostpendinge skulle annamme och uddele til nogne vore bøsseskiøtter eller bodsmend, gifve mere til kostpendinge en paa en uggis tid epter, som forskrefvit staar, eller och til nogen, som icke blifve til stede och tilbørlig holde deris borgeleigre, hvorofver vor och rigens nødvendig bestilling och tiennist af samme bøsseskiøtter eller bodsmends fraverelse kunde hindris och forsømmis, da skulle samme borgemestere och byefougit, som i saa maade modvilligen heremod giør, bøde derfore til os for hver gang, det skier, et hundrit gamble daller.

3. Dersom och nogle af borgerne ville self gifve nogle vore bøsseskiøtter eller bodsmend kostpendinge paa lange eller ringe tid uden forskrefne borgemester och byefougits vidskab och icke samme kostpendinge til borgemestere och byefougit først antvordendis vorder, da skal det dennum udi deris hold icke afkvittis, meden de ligevel des uanset staa for fuld hold til rette.

4. Ti bede vi och biude vore embitsmend saa och borgemestere och raadmend, at de udi hver deris kiøp-

sted giøre dend forordning om forskrefne kostpendinge til vore bøsseskiøtters och bodsmends kostpendinge at opbere hoes eldste borgemester och vor byefougit och siden lade dennum vere anliggende och befallit at holde derofver, som det sig bør. Saaframbt heremod skier, de da icke saa vel som forordnede borgemestere och byefougit ville stande os til rette under dend straf, som forskrefvit staar.

473.

1587 24. oktbr. (Haderslefhus.) *Åb. brev til kongens bøsseskytter og bådsmænd om, hvorledes de have at forholde sig, når de lægges i borgeleje.*

Sæll. tegn. 16, 258—59.

Vi komme udi forfaringe, at naar i ere forskrefne udi borgelegre til kiøpstederne, da skulle en part under eder dennum understande at opbere af borgerne en tre, fire eller fem maaneders kostpendinge och siden uddrage af ret forordnede borgeleigre, somme ud paa landsbyerne och der eblant bønderne med løgen och skalkhed søge deris nering och underhold, somme begifve dennum paa andre steder udi deris egne verf och bestilling, en part ochsaa aldelis undviger och rømmer af vor tiennist, saa at, naar de paa foraarit forskrifvis af borgeleire at skulle brugis paa vore vegne, da findis de icke udi deris rette forordnit borgeleiger, icke heller da kand vidis, hvor de kunde vere at finde. Da paa det at saadanne uskickelighed maa forekommis,

1. ville vi hermed eder alle vore bøsseskiøtter och hver serdellis strengeligen och alfvorligen foreholdit, bedit och befallit hafve, at i ere fortenkt udi, naar i blifve forskrefne udi borgelegre, da hver at blifve beliggendis udi eders borgelegre, och uden forlof icke deraf at uddrage, inden i blifve paa vor vegne forskrefne och opfordrit.

2. Disligeste ville vi och strengeligen och alfvorligen

forbudit hafve eder alle och hver at opbere til kostpendinge mere tillige end 8 dagis kostpendinge, hvilke kostpendinge i icke sielf af borgerne skulle mue anamme, meden hvilke vore bysseskytter, som heller vil hafve kostpendinge end kost, de skulle det gifve dend eldste borgemester och vor byefougid til kiende, och skulle de vere forplicht samme kostpendinge af borgerne at indfordre och anamme och siden hver løfverdag uddele och andvorde til hver vore bysseskøtter, hvilke samme ugge tilbørligen hafve holdit sin borgeleigre, sin tilbørlig forordnede kostpendinge.

3. Befindis och nogen af vore bøsseskiøtter herepter at opbere til kostpendinge mere end 8 dags kostpendinge tillige eller och drager af deris borgeleigre uden forlof, saa de icke findis til stede, naar de til vore behof och tieniste opskrifvis, da skal dend hafve forbrut sin aarsløn och tilmed indsmedis udi lenker der udi at gaa och lide, som hans forsømmelse och forseelse er til.

4. Sker och at nogen aldelis undviger och rømmer vor tiennist, da vere dend menedig och erløs, dog hvis nogre vore bøsseskøtter ere, som for denne tid hafve dennom i saa maade forset och uden forlof ere dragen af deris borgeleigre, det ville vi med denum til denne dag hafve omdragit och eptergifvit med dend besked, at hver nu strax søge sin borgelegre och der blifve til stede liggendis, til de vorder opkrefven.

474.

1587 9. novbr. (Hadersløfhus.) *Åb. brev om fremmede købmænds handel i riget.*

R: Sæll. reg. 12, 623.

M: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. Molbech no. 32 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Epter[som] vi komme udi forfaring, hvorledis at af fremmede och udlendiske skulle brugis møgen ubillig och

ulouglig landekiøb vore undersotter udi kiøpstederne emod deris previlegier til stor skade och afbrek paa deris nering och biering, och enddog vi hafve ladit vore obne brefve och alfvorlig forbud udgaa, at ingen fremmede skulle mue bruge nogen kiøb eller sal uden hves de kunde giøre til offentlige fri markeder[1], forfare vi, at deremod dend underfund er optenkt och brugis, saa de handle med de borgere, som forarmit ere, at de med de fremmedis pendinge udfare paa landsbyerne och kiøbe under deris egit naufn, som dog baade pendinge och godsit hører de fremmede til, hvorofver icke aldenne borgerne udi kiøpstederne [2]udi deris nering och handtering skier forfang, meden och os paa vor och kronnens told och rettighet, udi det at saadan vare paa vore toldsteder udladis som vore undersotters gods och dog som fremmedis gods burde at fortoldis, da saadant at forekomme

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve alle vore undersotter udi vort land Lolland[3] borgere eller andre, at de icke skulle optage nogen fremmedis pendinge och dermed udi deris egit naufn, fremmede och udlendinge til bedste, slig kiøb, handel och forprang bruge.

2. Befindis herepter nogen vore undersotter heremod at tage nogen fremmedis pendinge, at omdrage med slig handel och forprang at gørre, da skal icke aldenne den, som pendinge hafver udfangen, saa vel som dend[4], denum annamit hafver, straffis derfore paa hves pendinge och gods, de udi saa maade medfare, meden och slige forprangere, som modvillig emod vore brefve giøre, tilmed straffis uden ald naade.

[1] *Herved kan ikke sigtes til noget almindeligt forbud, se derimod for Bornholm åb. brev 1577 12. juni § 2, for Helsingør åb. brev 1581 1. novbr. § 1.*

[2] *M:* emod dieris privilegier och handtering.

[3] *Navnet er med andet blæk indesluttet i []; M har intet navn.*

[4] *M tilf.:* der.

475.

1587 20. novbr. (Haderslefhus.) *Frdg. om artikkelsbrev for »Holmen« for Københavns slot.*

O: Original udfærdigelse med kongens segl.
R: Sæll. tegn. 16, 276—83.

En 1585 28. febr. udstedt instruks for Erik Vognsen, som skulde have tilsyn og befaling på Holmen for Københavns slot (Sæll. reg. 12, 388—91), har en helt personlig karakter og er derfor ikke medtaget i denne samling. Artikkelsbrevet af 1587 er udarbejdet af Kristoffer Valkendorf og havde allerede haft gyldighed i flere år, för det nu fik kongelig stadfæstelse, således som følgende kongelige missive af Haderslevhus 20. novbr. s. å. til ham udviser: Vi hafve os ladit forelese, hvis i os christlig hafve ladit tilkomme, hvorledis i hafve det forordnit och nogle aar her ladit holde bode med vacht och med anden bestilling paa Holmen der for vort slot Kiøpnehafn och paa vore orlougskibe, och behager os same eders guode betenkende och forordning i alle maade gandske vel; skicke eder dend derfore, eptersom i begere, beseglit och med vor egne hand underskrefvit, bedendis eder och begierendis, at i paa vore vegne ville holde derofver, at samme forordning fremdellis tilbørlig epterkommis. *(Sæll. tegn. 16, 275—76.)*

Vi Frederik dend anden . . . giøre alle vitterligt, at vi hafve ladit giøre denne efterskrefne forordning, hvorledis herefter med daglig tilsiun med arbeide, med vachten och med anden nottorft dagligen skal holdis paa Holmen for vort slot Kiøpnehafn och paa vore orlouge- och koefartskibe samme steds.

1. Først skulle al tid en af skibshøfvidsmendene vere plichtig paa sex uggers tid, en gang om aarit, naar hannum tilsigis, at begifve sig til Kiøpnehafn och der paa vore orlougeskibe, som ligger udi haufnen, hafve sin verelse natteligen med sit folk och skal vere plichtig at hafve guod tilsiun om natten med vagten [paa skibene][1], at dend

[1] *Således R; O:* om natten.

holdis flitteligen och forsiunligen, saa at ingen forrederi eller skalked skier ved skibene; sammeledis at ilden och lius vorder udslukt til rette tide, och at al tingist maa holdis udi ere och acht ved besetter vacht, som det sig bør. Och skal same skifshøfvidsmand vere plichtig hver dag om aftenen ved lius dag at drage ud paa skibene paa vacht saa vel om vinterdagen som om somerdagen och om morgenen, naar natvachten forandris och dagvachten ved lius dag opføris egien, da maa samme skibshøfvitsmand drage i land, indtil[1] om aftenen egien at[2] natvachten forordnis och bestillis, hvilkit och skal skie ved klar lius dag, och da samme skifshøfvidsmand sig selfver tilmanet at vere til stede paa Holmen och følgis ud med vachten och med flid vare der paa, som hand det os for vil andsvare.

2. Skulle och alle skipperne, som ere til stede och icke ere forordnede at hafve nogen synderlig opsiun til Holmen eller ere udseglede paa nogre de andre vore skibe, vere plichtig alle tid fire af dennum at hafve deris senge paa skibene om natten paa otte dags tid tillige; disligiste och 8 af høigbodsmendene, som och ere til stede, vere plichtig at skiftis til at vere paa skibene otte dage tillige, och af denum under deris medel skulle hver nat vaage en skipper och to høigbaadsmend.

3. Sameledis skulle och al tid styremendene, som hieme ere, skiftis ved, at 4 af dennum tillige skulle vere om natten paa skibene hoes skibshøfvidsmanden och skipperne, och 2 af same styremend at vaage om natten med vachten och til beste hielpe, om noget kunde paakome.

4. Der skal och hver nat vere paa skibene treduge bodsmend, af hvilke 30 bodsmend 10 af dennum skulle holde vacht om natten, til hvilke 10 bodsmend høfvidsmanden med skipperne skulle hafve guod tilsiun, at de

[1] *R:* til. [2] *R:* och.

icke forsømer eller forsofver vachten i nogre maade. Och de 10 bodsmend, som vachten hafver haft om natten, mue forskonnis med arbeid om anden dagen til middag, men de andre, som ingen vacht hafve haft, at kome i land och vare paa vor arbeid paa skibene och paa Holmen, i hvis maade dennum tilsigis, och dog nattelig nat, saa lenge dennum tilsigis, hafve deris senge och ligge paa skibene om natten.

5. Item der skal och hver nat 4 af bøsseskiøtterne, hvilke som tilsigis, ligge paa skibene om natten och vare paa skibene och paa skøttet, som det sig bør, om behof giordis, och vere høfvidsmanden liudig.

6. Skal och same vor vacht paa skibene med dend klare liuse dag aften och morgen med pibe och trome opføris och afføris, och skibshøfvidsmanden hver aften at tage løsen paa vore vegne af vor befallingsmand paa Holmen, af hanum, som nu er eller herefter kommendis vorder, hvilken vor befallingsmand paa Holmen skal vere plichtig at vere tilstede hver aften paa Holmen til rette tide, naar natvachten opføris paa skibene, at gifve skibshøfvitsmanden løsen och forskicke hannum med vachten ud til skibene, saa at for hans skyld intet vorder forsømit.

7. Skulle och de, som paa vachten ere, efter natvachten er besat paa skibene, ingen tilstede enten paa skibe, skuder eller baade, smaa eller store, at segle eller roe omkring vore skibe och skibsflode; icke heller tilstede dennum til ords och sambtalle, e hvem de ere, men dersom der kommer nogre och ville omkring floden efter besat vacht om natten och icke ville legge tilbage, naar mand robte til dennum, da skal det vere skifshøfvidsmanden och skipperne befallit, som da ere paa skibene, at befalle bøsseskiøtterne at skiude et skud til dennum; end kand det icke hielpe, at hand vil icke gifve richtig besked fran sig, da skulle bøsseskiøtterne efter høfvids-

mandens befalling skiude dend, som sig saa modvilligen stiller i grunden, och intet spare dennum, e hvem de ere.

8. Om dagvachten skal det saa holdis, at før end mand fører natvachten af, da skulle dagvachten om morgenen ved dend klare dag opføris, och er dagvachten nu efter leiligheden med en skipper, 2 høigbodsmend, to styremend och 2 bøsseskiøtter sterk nok, hvilke som om dagen skulle hafve guod tilsiun med al tingist baade paa skibene och paa skibenis redskab, som det sig bør.

9. Skulle icke heller tilstedis nogen fiskerbaade, som icke ere vore egne skibsbaade, eller andre baade och skibsfolk at kome til vor skibsflode enten nat eller dag, at holde ord eller talle med nogen af dennum, som paa skibene ere; hvilke heremod giøre, skulle hafve forbrot deris baade och straffis dertil for uliudighed, som ved bør.

10. Item paa Holmen skal to af skipperne, de ene efter de andre, otte dage tillige hafve deris natteleigere paa Holmen, item 4 af høigbodsmendene och 24 bodsmend, som vachten paa Holmen kunde hafve raad och daad med, om nogit kunde efter besat vacht paafalde med storm, uvedder eller andet. Och skulle hver nat vaage paa Holmen her foruden paa de steder, de forordnis, 10 bodsmend, och skulle samme skippere och høigbodsmend, som hafve dieris verelse paa Holmen om natten, hafve guod tilsiun til samme vacht paa Holmen, at de icke forsømer eller forsofver vachten.

11. Skal och udi hver port och laage paa Holmen, som ere tre porter och laager, staa en guod sterk karl af bodsmendene til dagvacht och ingen anden, och skal samme dagvacht hver otte dage med andre bodsmend forandris. Och skulle samme porter och laager om someren tilsluttis och luckis, naar vachten opføris, och om vinteren, naar klocken slaar sex om aftenen, och naar de om aftenen ere tillukte, siden skulle de icke opsluttis

før end om morgenen, at folkit skulle gaa hver paa sit arbeid, uden der er billig och vichtig aarsag til.

12. Skal och broen emellum slottit och Holmen opladis och settis laas fore, saa snart som vachten paa Holmen opføris, och icke egien nederladis før end morgenen, portene paa Holmen opluckis.

13. Skulle och hver dennum, som denne vacht tilfalder at holde, det vere sig skibshøfvidsmend, skippere, styremend, høigbodsmend, bøsseskiøtter eller bodsmend, vere alfvorligen forbødit ved lifs straf at kome fulde eller drukne paa vachten, och skulle med ingen hermed ses egiennum fingre.

14. Dersom och nogen af modvillighed eller letferdighed forsømer sin vacht, naar det hannum med rette tilkomer at vaage, da skal dend[1] derfore straffis paa det høigiste. Findis och nogen, som forsofver sin vacht dend stund, hand skal vaage, da skal dend same, som slig brøst och forsømelse findis hoes, straffis paa det høigiste.

15. Skulle och hver mand paa skibene vere stille, efter vachten er besat, och icke paa dennum holde dobbel, drik, spillemend, huien eller skrien i nogre maade; hvem det giør, da skal hand straffis derfore. Udi lige maade skal icke heller holdis øltappen eller drik paa Holmen af nogget af det folk, der boer, efter vachten er sat, hvoraf der kand kome kif och trette; hvem det giør, skulle straffis derfore och forvisis af husene.

16. Dersom och nogit om nattetide kunde paakome paa skibene enten formedelst storm eller uvedder eller formedelst forrederi, saa at vachten paa skibene behøfvede hielp ud til dennum til[2] skibene, da skal høfvidsmanden med skipperne lade skiude et skod, tu eller tre epter, som behof kand giøris, och da skulle de skippere, som da hafve deris natteleiger paa Holmen, strax vere ferdig

[1] *R:* hand. [2] *R:* paa.

med det folk, som de hafver hoes dennum, uforsømmeligen begifve sig ud til vachten paa skibene och der tilhielpe at giøre och bestille, hvis der paa vore vegne behof giøris. Och dersom skipperen eller nogen af denum, som hafver deris leier paa Holmen, vorder her udi forsømelige, da skulle de straffis paa det høigiste.

17. Skulle och dagvachten paa skibene hafve tilsiun om dagen, at ingen koefart[skippere] lade deris anker falde eller och setter nermer vore orlougeskibe, end som de pelle, som de tønder er paasatte, strecker sig. Dersom nogen koefartsskipper giør heremod om dagen, da skal vachten skicke skipperen paa koefartskibit self bud derom och lade sige hannum, at hand strax enten løber ind omkring vor skibsflode emod byen eller och legge tilbage med sit skib udenfor pellene. Dersom skipperen paa koefartskibit da er uvillig och vil icke, da maa vachten lade skiude paa dennum, om de bere nogen tvifvel paa dennum. Men dersom skipperen svarer, at hand vil strax legge ind med skibit, da maa hannum dertil gifvis tid, dog saa at hand strax begynder at legge enten ind til byen eller uden omkring pellene.

18. Dersom och nogen koefartskippere[1], som ligger paa reden med sit skib, understaar sig efter besat vacht om aftenen eller om natten at skiude paa deris skibe, da skulle de dermed hafve forbrut dieris anpart, de hafve udi skibit och guodsit, de hafve med at fare och dennum tilhører, och dertil straffis paa det høigiste.

19. Och paa det at Holmen icke skulle vere alle søndage och hellige dage forblottit med folk, men maa vere forsørgit med en guod vacht, da skulle paa alle søndage och hellige dage om aarit af skibsfolkit, som hafver daglig underholdnig paa Holmen, det vere sig bodsmend, tømmermend, kocke, kieldersvenne eller andre,

[1] *R:* koefartskibe

vere plichtig 40 mand af dennum med de to skippere at skiftis ved at vere daglige tilstede paa Holmen, om noget kunde paakomme. Hvilke, som findis enten forsømelige eller modvillige herudi, naar det dennum tilkomer, da skulle de straffis derfore. Och paa det at de dog same dag mue fange guds ord at høre, saa skal derfore en af skifsprestene al tid vere tilstede at predicke alle søndage och hellige dage paa Holmen och icke videre.

20. Och hvem i nogre maade forbryder, forsømer eller forser sig paa vachten, det vere sig, hvem det vere kand, da skal hand derfore stande til rette paa Holmen for skifshøfvidsmanden, skippere och styrmend, som da tilstede ere, och da at dømme der endeligen paa.

21. Icke skulle heller vore skippere och styrmend med nogen dom besvergis at opholdis, hvormed vor reigse kunde forsømis, och skulle icke heller nogen sager herepter høris udi rette paa Holmen uden dennum, som gielder vort folk aldene paa paa baade sider, eller och at der kand vere nogen udi vor tienniste, som icke ere boesiddendis der udi Kiøpnehafn; dennum mue mand och paa Holmen for rette tiltalle, for hvis dennum hver kand hafve at beskylde, meden hvilke der er boesiddendis der udi byen, och nogen, som icke er udi vor tieniste, hafver tiltalle til dennum, da svare de deris sag for borgemester och byefougiden i byen. Och skal ofver alt i denne sag befallingsmanden paa Holmen hafve flittig tilsiun, at vore skippere och styrmend icke udi fremmede sager opholdis, hvorofver vore skibe och reigse forsømis.

22. Skal icke heller befallingsmanden paa Holmen befatte sig med nogen beslag eller arestering paa nogen koefartskibe, det vere sig enten indlendiske eller udlendiske skibe och koefart, e hvor som heldst de ligger for anker der for byen, men hvilke kiøpmend, skippere eller andre, som hender at komme der for byen med deris skibe och

guods paa reden, och dend ene kand hafve dend anden noggit til at talle enten med arestering eller andet, da talle sig hver andre til med rette for borgemestere och raad, at icke med slige fremede sager vor folk och arbeid skulle forsømis i nogre maade.

23. Skal och vor befallingsmand paa Holmen hafve guod tilsiun til kiøcken och kielder, at kockene och kieldersvennene omgaais troligen med hvis de hafve under henderne, och at de flier det vel med maaden och med øllit, som det sig bør. Findis dieris brøst her udi, da straffis derfore, som ved bør. Kommer der och klagemaal af folkit paa maden eller och paa øllit, enten at de icke spisis til nottorft, eller at de icke fanger dend del, dennum bør at hafve, da skal befallingsmanden forfare leiligheden derom, och dersom da findis nogen brøst hoes kockene eller kieldersvennene, da straffis derfore. End findis der brøst paa fetallien och underholdingen, da skal befallingsmanden gifve det Christoffer Valkendorf, vor rentemester, och Axel Gyldenstiern, vore mend och raad, paa vore vegne til kiende, och de skulle befalle skrifveren at raade boed derpaa och lade folkit bekome dend del, dennum bør at hafve. Men dersom det befindis i sandhed, at folkit hafver ingen billig aarsage til at klage, men giøre det af modvillighed, da skal befallingsmanden lade dend eller dennum, som hofvidmendene ere, indsette udi stok och jern och lade gaa dom paa dennum efter skibsretten, hvis billigt er, och de da, efter hvis domen och retten gifver, at staa deris straf, och ville vi slig modvillighed ingenlunde hafve ustraffit. Och skulle alle skibsfolkit paa Holmen holde det saa hermed, om de formene dennum at hafve nogen besveringe enten ofver mad eller øl, da skulle de med sachtmodighed och med guod besked gifve deris brøst och mening befallingsmanden til kiende ved tre eller fire dieris middel, saa skal dennum

gifvis guod besked och svar egien, men dersom de samptligen stiller dennum modvilligen med forsambling, da skulle de straffis derfore epter skibsretten, som det sig bør.

Denne skik och forordninge om vacht och om ald anden forskrefne leilighed och bestilling paa Holmen och paa vore orlougeskibe udi alle sine ord, punkter och artikler, som dend indeholder, formelder och udviser, ville vi alfvorligen holdit och epterkommit hafve, bedendis derfore och strengeligen biudendis alle vore skibsfolk, saa vel befallingsmand paa Holmen, vor skifshøfvidsmand som och skipper, styremend, bøsseskiøtter, bodsmend och andre, at de vide dennum aldellis herefter at rette; saa frampt nogen befindis heremod forsømelig eller modvillig at handle, dend eller de da icke ville straffis derfore paa det høigiste uden ald naade. Gifvit paa vort slot Haderslefhus dend 20. novembris aar 1587 under vort signet.

Friderich.

476.

1587 22. novbr. (Haderslefhus.) *Åb. brev om, hvorledes der skal forholdes med vrag på Skagen.*

Fyske reg. 4, 304.

Efterdi vi ere kommen udi forfaringe, hvorledis, naar nogen skipper eller kiøbmand kommer for skade af guds storm och vederlig, at deris skib och gods støder, vrager och inddrifver for vor kiøpsted Skafven, tilløber dend menige mand och mange dennum oppeberer, hedenfører och forrøcker af saadant gods, disligeste forderfver och sønderhugger skib, tackel, touf, segel och andet, som vel motte blifve beholdit, saa at deraf skier stoer guds fortørnelse saa och rob och skrig i andre lande, da paa det saadant herefter maa forekommis, ville vi, at derom saa holdis skal,

1. at vor borgemester och tolder der udi vor kiøp-

sted Skafven samptlicht skal verre befallit med saadan tilfaldende vrag at hafve tilsiun, saa at naar nogle skibe strande eller inddrifver der under landit, da skulle vor borgemester och tolder tilskicke och forordinere hviike och [hvor] mange roder borgere, som det for ordentlig biergeløn redde och bierge skulle, och skulle ingen anden uden de, som i saa maade af vor borgemestere och toldere blifve dertil skickit, mue lade sig se eller findis vid stranden under tilbørlig pen och straf.

2. Skulle och vor borgemester och tolder plichtig verre strax, naar nogen vrag indkommer, at gifve vor embitsmand paa vort slot Olborghus, som nu er eller herefter kommendis vorder, derom til kiende och alt, hvad som biergit blifver, at lade opføre och indlegge udi vor toldergaard. Der skal borgemester och tolder udi vor lensmands ofververrelse uddelle til hver deris biergeløn efter gamel sedvane, disligiste skipperen och kiøbmendene at lade følge, hvad dennum tilkommer efter lougen.

3. Sameledis och alt, hvad os kand tilfalde i lige maade udi vor toldgaard, at lade opføre och indlegge och derpaa giøre os klar register, [hvor] møgit och hvad gods det er, som biergit blifver, och et register vor borgemester, det andet vor tolder, det tredje vor lensmand hoes sig at beholde.

4. Findis och nogen anden paa stranden eller nogen sig med samme gods at befatte andre, end udi saa maade tilskickit blifver, eller om nogen mand fordrister sig til at opsla fad, tønder eller kister eller nogen slider eller hugger tackel, touf, segel eller andet, som motte och kunde blifve fortoldet, da skal hand derfore straffis som for andet tiufveri.

477.

1587 27. decbr. (Haderslefhus.) *Reces om, hvorledes der skal forholdes med betlere.*

R: Sæll. tegn. 16, 301—9.

T: Forordning och Skick, Huorledis her effter holdis skal met Betler oc Staadere offuer alt Danmarckis Rige: Vgiffuit Aar 1588. Prentit i Kiøbenhaffn, Aff Matz Vingaard 1590, *med det danske våben bag på tittelbladet og efter tekstens slutning.*

T^2: Forordning och Skick . . . *(o. s. v. ligesom T^1)* . . . Prentet i Kiøbenhaffn 1590, *med det danske våben bag på tittelbladet.*

T^3: Forordning oc Skick, Huorledis her effter holdis skal met Betlere oc Staadere, offuer alt Danmarckis Rige: Vdgiffuit Aar 1588. Prentet i Kiøbenhaffn 1590 *uden det danske våben.*

Trykt efter T^1 1643 og 1670; vistnok efter T^3 hos Rørdam: Kirkelove 2, 420—31, da dette aftryk har fejlen i T^3 i § 19 og de andre for T^3 særlige læsemåder, og ikke som her angivet efter »Saml. af kgl. forordninger (Kbh. 1590)«, i det recessen om betlere ikke blev trykt ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. (ovfr. s. 270), hvortil der må være sigtet ved Rørdams citat, men særskilt.*

Ved åb. brev 1582 19. juni (Sæll. tegn. 15, 63—64, trykt efter den skånske udfærdigelse i Ny kirkehist. saml. 4, 399—400 og derefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 353—54) bestemtes, at forskellige mænd (2—3 lænsmænd i hvert stift i Jylland ellers i hver landstingskreds) skulde omdrage i riget, ransage, hvorledes det på hvert sted forholdt sig med de mangfoldige betlere og tryglere, som besværede den menige mand imod recessen og de af kongen udgivne breve, og göre en forordning om, hvorledes bedst kunde forholdes med betlerne, og indsende den til kancelliet, hvorefter kongen vilde lade sine breve udgå derom; det antydes, at man, hvor et sogn ikke kunde underholde sine betlere, kunde lægge 2—3 sogne sammen, som så skulde underholde sine betlere i fællesskab. Den bebudede forordning udkom dog först 1587 og er ikke udarbejdet efter det i brevet af 1582 udtalte princip.

Vi Frederik den anden . . . giøre alle vitterligt, at eftersom os mange atskillige klagemaal ere forekommen, vi och sielf set, befundet och forfarit hafve dend merkelige store uordning och uskickelighed, som sig begifver och tildrager med de almindelige trøglere och betlere,

som alle vegne omløbe her udi rigit icke alleniste af de sogner, herider och stichter, som de ere fødde och hafve boet udi, men ochsaa af et land och udi et andit, och der tigge och bede guds almisse, och en part af dennom ligevel ere karske och føre, som kunde taalle at arbeide och fortiene deris brød, och somme, som enten ere blinde eller med anden skrøbelighed beladen och kunde forsørgis och fange deris nødtørftige underholding enten udi almindelige hospitaler eller och udi de kiøpsteder och sogner, som de hafve tilforn verit udi, ere dog kommen udi dend vaane, at de løbe och stryge alle lande[1] egiennom fran et sted til et andet och der tigge och bede guds almisse fra andre arme vidtørftige guds lemmere, som rette dennom epter, hvis forordning tilforne herom giort och udgangen er, och med liudige tolmodighed blifve paa de steder, som de ere beskeden, och der tage och lade dennom benøie med, hvis got folk dennom af medynk och barmhiertighed for guds skyld gifve och meddelle ville, och endog vor kiere her fader udi recessen[2] hafver ladet giøre en almindelig skik, hvorledis det med saadan tryglere och staadere holdis skulle, vi och udi vort regiment[s tid][3] sielf[4] alfvorlige mandater och strenge befallinger[5] derom hafve ladet publicere och udgaa, befindis det dog lidet frucht at hafve skaffit och slig forordninge fast ringe at vere epterkommit, meden saadanne landbetlere fast mere och med stoer dristighed alle vegne at omløbe och trøgle, end nogen tid tilforn skied er, synderligen af dend aarsage, at de fornemme saadanne

1 *T:* landene.
2 *Reces 1558 § 62.*
3 *Således T; R:* det.
4 *R tilf.:* och.
5 *Missive til lænsmændene 1573 19. maj og 1574 14. juli (no. 718), til borgemestre og råd i købstæderne 1573 28. maj, til bægge de nævnte myndigheder 1576 13. avg., til borgemestre og råd i København 1576 28. febr.; åb. brev 1583 7. septbr. om stoddere og tryglere i Haderslev amt.*

deris ulydige modvillig dristighed at holdis dennum til guode och ingen derfore med tilbørlige pén at straffis andre til en[1] exempel, dog[2] paa det at saadan uskicke-[lig]hed motte afskaffis och en gang for alle her[3] giøris en endelig uryggelig skik, som udi alle maade kand verre tollig och lidelig, hafve vi dend leilighet med nogle vore Danmarkis rigis raad grandgifveligen randsaget, betraktit och ofverveiet och derpaa giort denne alfvorlige forordning, hvilken vi aldellis udi saa maade ville holdit hafve, som epterfølger.

Jfr. missive 1573 19. maj.

[1] *T forbig.:* en.
[2] *T:* da.
[3] *T:* herom.

I. Først hvad kiøpstederne belanger,

1. Skulle borgemestere och raadmend met dieris sogneprester paa klare register lade optegne saa mange fattige folk, som findis udi dieris by och ere saa vedtorftige och skrøbelige, at dennom bør at bede om almisse, och enten ere fødde eller oc hafve hiemme der samme steds, dennom skal gifvis tegen, saa hvem de faarekomme, kand hafve dennom derved at kiende, hvem de dieris almisse gifve skulle, och hvis slig fattig folk understande dennom at drage af byen, paa andre steder at trygle och betle, da skulle de dermed hafve forbrut, hvis tegen dennom gifvit er, och dend almisse, dennom vor bevilgit, och icke der samme steds ydermere tilstedis at blifve, tigge eller betle, men met tilbørlig straf af byen forvisis.

Jfr. missive 1573 28. maj.

2. Findis och nogen betler och[1] hafve nogen tegen, som dennom icke er gifven af ofrigheden, eller och icke findis udi borgemestere och raadmends register at vere indtegnit, da skulle de udi lige maade forvisis af byen met saadanne alfvorlig straf, at det kunde vere andre til[2]

[1] *T:* at.
[2] *T tilf.:* it.

tilbørligt exempel. Naar och nogen betler døer, som saadanne[1] tegen ere[2] gifvit, skulle borgemestere och raadmend dennom[3] igien annamme och gifve dennom[3] andre, som udi dieris sted blifve forordnit, saa de[3] icke skulle[4] komme andre til hende, som slige[5] tegen kunde misbruge.

[1] *T:* saadant.
[2] *T:* er.
[3] *T:* det.
[4] *T:* skal.
[5] T^1T^2: sligt, T^3: slig.

3. Och skulle forskrefne fattige folk icke mue ofverløbe fremmede veifarendis folk, som komme did til byen, enten paa gaden, udi kirken eller huse, at bede om pendinge, meden der skal tilskickis en eller to staaderfogeder ofver dennom efter kirkesogeners leilighed, som findis der udi byen, hvilke der skulle hafve en bøsse at besøge fremmede folk udi dieris herberge och af dennom bede hielp och trøst til de fattige; och hvis andre staadere och trøglere der findis udi byen, som hafve anden steds hiemme, skulle strax forvisis til de steder, som de ere fødde eller hafve haft dieris verelse tilforn, men dersom nogen findis der mere siden efter dend dag, at de paa predickestolen och bytingit ere paamint at bortvige, och besynderligen om der findis nogen, som ere saa føre och sterke, at de udi nogen maade kunde fortienne dieris føde, da skulle de paagribis, hudstrygis til kagen och siden strax igien paa det ny af byen forvisis.

Jfr. missive 1576 28. febr.

4. Understaar sig och nogen siden der udi byen at huse eller herberge saadanne folk, da skulle de derfore straffis af borgemestere och raadmend som de, der husede andre fredløse mend. Findis och borgemestere och raadmend at vere forsømmelig och icke ville straffe derefter, som forskrefvit staar, och icke forholder dennom aldelis efter denne vor alfvorlige skik och forordning, da skulle de derfore af lensmanden tiltalis och straffis som de, vore

brefve och mandater hafve foracht[et][1] och icke holde eller anse ville.

[1] *Således T.*

5. Och efterdi det och forfaris, at det tit och ofte skier, at naar nogen, som hafver boit paa landsbyerne, ere forvundne til herritstingne[1] met ransdelle eller anden forføllinge, en part och ere rømt fran andre steder for tiufveri, mandslet eller andre ugierninger, indtagis [saadanne] udi kiøbstederne udi borgernis huse och boder for dend ringe fordel, de kunde hafve af saadanne folkis[2] husleie, och nødis dog siden at omgange och[3] betle andre fattige folk til besveringe, da skulle borgemestere och raadmend herefter hafve et alfvorlig grandgifvelig opseende met hvis folk udi saa maade udi nogen huse eller boder indtagis, och dennom flitteligen examinere, hvad vindisbyrd eller bevis de hafve fran de steder, de hafve verit, och om de hafve et erligt røchte af det sognefolk, de tilforn hafve boet hoes.

[1] *T:* herritsting.
[2] *Således T^1T^2; T^3:* folke.
[3] *T:* at.

6. Understaar sig nogen borgere slig folk uden borgemestere och raads vilge och sambtycke at indtage, da skulle de hafve forbrut til de fattige husarme tre aars husleie af hvis boder, de udi saa maade ulougligen bortleiet hafver. Och skulle slig folk, som udi saa maade uden borgemestere och raads vilge ere indkomne, udi lige maade af byen forvisis och dennom icke heller tilstedis at omgange och betle, icke heller nogen andre anderledis end som tilforn er berørt.

7. Dog skal icke hermet[1] vere forment fattige folkis børn, som gange til skolen der udi byen, at bede dieris brød for got folkis dørre, som sedvanligt hafver verit, eller och at bede eller[2] søge hielp af fremmede folk,

[1] *T:* hermet icke.
[2] *T:* oc.

som kommer did til byen, udi dieris herberger; dog skulle saadanne degne eller peblinge icke stedis til at løbe efter fremmede veifarendis folk paa gaden eller uden byen at tigge pendinge, som hertil skeed er, hvormet skolemesteren udi hver by skulle hafve guod flittig opseende och det skolebørnene strengeligen paaminde och foreholde.

8. Findis nogen herimod at giøre, da skal skolemesteren dennom første och anden gang met ris lade straffe och refse; sker det tredie gang, skulle de aldellis af byen oc skolen forskiudis och bortvisis. Dog skal hermed vere undertaget, at hvor udi byerne findis almindelige markeder eller anden merkelige stoer forsamblinge, at de, som der ere dertil forordienerit, mue da besøge got folk med dieris david och becken, dog at de forholde dennom der udinden skickeligen, som det sig bør, hvorom de af superintendenten och skolemesteren skulle fliteligen paamindis; men dersom der befindis nogen drenge at omgange udi peblingenafn och dog icke søge skolen och bede almisse der udi byen, da skal skolemesteren hafve fuldmagt met hans peblinge dennom at paagribe och føre til skolen och der lade dennom hudslide. Kand det och befindis, at skolemesteren findis forsømmelig udi nogen disse artikler, da skal hand straffis af hans øfrighed[1] tilbørligen derfore.

[1] *T:* af hans øvrighed straffis.

9. Denne vor skik och ordning skal icke vere ment eller forstanden om dennom, som af nogen uforvarendis vaade fanger skade enten af ildebrand eller och udi hafsnød hafve lidt skibbrud och mist skib och gods; dennom skal det vere uforment at søge[1] got folk om hielp och trøst, och dersom nogen slig vade[2] hender och paakommer, da skulle borgemestere och raadmend udi kiøpstederne der samme steds gifve saadanne folk brefve och

[1] *T:* besøge.

[2] *T tilf.:* eller skade.

bevisninge, hvorledis leiligheden sig met dennom hafver begifvit, och ingen uden slig brefve och bevis[1] tilstedis och forlofvis got folk om hielp at besøge. Dog skal ingen, som hender saadanne skade och vade och fanger derpaa nøigachtig bref och bevisninge, mue niude och bruge samme brefve lenger end et aar. Fordrister sig nogen til herimod at giøre och met samme bevis[1] got folk lenger om hielp at besøge, end som forskrefvit staar, da skal hand derfore straffis som dend, der hafver handlit imod vor alfvorlige mandat och befalling.

[1] *T:* bevisning.

II. Hvad staader och betler belanger, som findis paa landsbyerne, skal dermed holdis udi alle maade, som efterfølger.

10. Først skal hver lensmand udi sit len alfvorligen bestille, at alle herritsprovisterne hver udi sit herrit tilsige sognepresterne, at de skulde optegne alle de arme och nottorftige folk, som bode udi dieris sogner och bør at hafve almisse, och siden af predickestolen tilsige och formane dieris sognefolk udi hvert sogen, de hafve, at de skulle føde och underholde met mad och dricke til nottorftighed saa mange fattige folk, som findis udi sognene och paa klare register ere optegnet, saa de icke skulle nødis til at løbe anden steds uden sognet epter dieris føde, och dersom det kand befindis, at sognefolkit findis der udi forsømmelig, saa de fattige folk icke fange dieris vedtorftige underholding, daa skulle de af lensmanden udi hvis len det skier, derfore tiltallis och straffis som de, vore brefve och mandater icke achte eller anse ville.

11. Och skal det udi lige maade holdis af addelen udi de sogner, som dennom tilhører, och skulle de fattige, som udi saa maade blifve optegnet, alfvorligen af sognepresten tilsigis icke at gange uden sognet at trygle.

12. Och paa det at menige sognemend saa møgit

dis bedre kunde vide, hvem de skulle gifve dieris almisse, da skulle sognepresten met kirkevergerne och fire af de bedste sognemend det saa forskaffe, at samme betler[e] fange tegen, som bindis for dieris bryst, met tre eller fire bogstafve af sognekirkens nafn och met slig forskiel, at det deraf kand kiendis, udi hvilke sogne de hafve hiemme, och hvilke staadere eller tryggelere, som drager af det sogen, udi hvilkit dennom er tillat at bede om almisse, de skulle hafve forbrut det tegen, dennom der gifvit er, och strax forvisis af sognet och icke ydermere nyde samme almisse, met mindre end af lensmanden och sognepresten kand forfaris, at samme sogen er saa ringe, at det icke kand taalle at føde saa mange. Dog skulle de icke mue betle eller søge hielp uden herrittet, och om samme tegen skal aldelis saa holdis efter, som om kiøbstederne er formeldit.

Jfr. åö. brev 1583 7. septbr. § 1.

13. Findis och nogen staader eller trøgler at inddrage udi nogen sogen at betle och icke hafve nogen tegen, da skal det strax gifvis herritsfogden til kiende, och hand skal vere forplicht samme betler at paagribe och dennom til lensmanden forskicke, och skal lensmanden alfvorligen lade straffe ofver dennom, och dennom, som sterke och føre ere, til kagen lade hudstryge, andre til exempel. Udi lige maade skal och holdis met de betlere, som hafve tegen och gange uden herrittit at trygle.

14. Och efterdi det sig tit och ofte tildrager, at der findis mange fattige folk, som sidde ved huse och hiem, och gud hafver gifvit dennom børen, hvilke børn, enddog de ere saa gamble, at de kunde tienne for dieris føde, holdis de ligevel fran arbede och udvisis at betle och tigge, saadanne børn skulle sognepresten hafve opseende met och formane dieris foreldre, at de heden visis udi tienniste at lere at arbeide eller och settis til skole.

Findis och forelderne forsømmelig och ofver slig paamindelse och formaning holde dennom udi saa maade hiemme hoes dennom til betleri, da skulle de derfore billigen[1] straffis af dieris herskab, paa hvis gods de findis.

[1] *T:* tilbørlige.

15. Hvor der och kand findis trøglere udi nogen sogen, som her til dags hafve omløbet och betlet och icke af sognepresterne blifve paa register optegnit at mue hafve dieris underholdinge der same steds, de skulle nu strax forvisis til de steder, som de ere fødde eller tilforn hafve hiemme och dieris verelse och icke tilstedis mere der udi sognet at tigge, och dersom de derefter befindis udi samme sogen at løbe omkring at trygle och icke ville bortvige, efter at de udi sognekirken, til herritsting eller birketing ere derom blefne advarit, da skulle de, som dennom huser eller herberger, straffis som de, der huser andre fredløse folk.

16. Och skal presten, udi hvis sogene det findis, gifve lensmanden samme betlers nafn til kiende, eller och adelen, dersom de findis paa dieris gods, och de siden at lade dennom hente och tilbørlige straffe lade vederfaris. Findis och presten udi saa maade met nogen at se egiennom fingre, da skal hand derfor tiltallis och straffis af lensmanden, som det sig bør.

17. Dog skal met denne skik och forordning icke vere ment om dennom, som af nogen uforvarendis vaade fanger skade enten af ildebrand, skibbrud eller och ofverfaldendis ulycke, at fe och kveg hastigt och iligen falder och døer dennom fran, meden dennom skal det vere uforment at besøge got folk om hielp; dog skulle de hafve nøigachtig bevis af herritsprovisten, dieris sogneprest och tingsvidne, at dennom saadanne ofverfallendis ulycke er paakommen; ligevel skulle de det icke mue giøre lengere end paa et aars tid. Det skal icke tilladis nogen

slig hielp at besøge, met mindre end de hafve slig brefve och vindisbyrd, som forskrefvit staar; findis och nogen, som hafve om slig vade eller ulycke falske eller sielfgiorde brefve, da skulle de derfore straffis som andre falskener uden ald naade.

18. Och efterdi det sig och kunde tildrage, at en part, som lidit[1] eller intet hafve ved at hette, met fri vilge lader dieris huse eller bolige afbrende, som de hafve boet udi, paa det at de deraf kunde fange aarsage at trygle och betle, som tit och ofte skiet er, da skal lensmanden lade straffe och rette ofver dem, som met sligt blifver befunden, saa frempt det skielligen bevises kand, uden ald naade.

[1] *T:* lider.

19. Hvor och nogen brøllupper eller verdtskab skier paa landet, da skal det icke tilstedis nogen staadere eller betlere saadanne verdtskab at besøge undertaget dennom aleniste, som boe udi samme sogen och hafve tegen, och hvis andre betlere findis slig brøllupper eller gestebud at besøge, end som forskrefvit staar, da skulle de derfore straffis, som tilforn er rørt; meden hvor der findis en eller flere herregaarde udi it[1] herrit, da skal det vere fattige folk, som paa register er optegnet, uforment at søge til forskrefne herregaarde om almisse, enddog det er uden sognet; dog skal det icke tilladis nogen at søge almisse paa de herregaarde, som ere uden herridit.

[1] *Således og T^1T^2; T^3 forbig.:* it.

20. Och efterdi dend største uskickelighed, som begifver sig her udi rigit met staadere och tryggelere, foraarsager sig mest af de landbetlere, staadere och kierlinger, som løbe och stryge alt rigit egiennom fran it sted och land til och udi et andit och met stoer ubluelig dristighed ofverløbe got folk uden afladelse och icke ville blifve paa et sted eller och hafve dieris underholding udi almindelig

hospitaler, der til stiftet ere, da skulle vore lensmend och borgemestere och raadmend udi kiøpstederne met slig betler lade hafve grandgifvelig opseende, saa at hvor de nogen slig modvillig landbetlere kunde ofverkomme, at de dennom lader fange och paagribe och straffe ofver dennom, som det sig bør.

21. Och skal det[1] vere alle skippere och fergemend paa fergestedit alfvorligen forbudit at føre nogen slig betler af et land udi et andet; saa fremt, at dersom nogen findis heremod at giøre, at de da icke skib och gods skulle hafve forbrut. Dog skulle icke her under vere forbudit fattige folk, som hafve arf at krefve eller udi andre maade dieris erinde at bestille, och[2] komme ofver fergestedit, saa fremt de hafve och føre bevis met dennom af det herrid eller sogen, de udi boe, och icke ere betlere.

[1] *Således og T^1; T^2T^3:* det skal. [2] *T:* at.

22. Denne vor skik och ordning, som vi nu en gang for alle om staadere och betlere hafve ladet udgaa, ville vi under ald høiste pæn och straf alfvorligen och fuldkommeligen fuldgiort och epterkommit hafve, och skal vor lensmand hver udi sit len udi de kiøbsteder och til de herritstinge och birketinge, som hand hafver udi b[e]fallinge, nu strax uden ald videre forhallinge eller forsømmelse alle disse artikle lade forkynde och gifve til kiende, saa at alle och hver serdellis kunde vide sig derefter at rette, saa at ingen[1] kunde hafve aarsage sig heremod at undskylde, at hand intet herom viste. Udi lige maade skal och lensmanden sielf rette sig udi alle maade efter denne vor skik och befallinge och strengeligen och alfvorligen holde derofver; saa fremt noget herimod skier och hand icke lader straffe derofver, naar hand derom blifver paamint, at hand da icke sielf ville stande os derfore til rette.

[1] *T tilf.:* skal.

23. Findis och sognepresterne och herritsfogderne forsømmelige och, hvor nogen slig brøst findis eller forfaris kand, icke gifver det lensmanden til kiende, da skulle de derfore af lensmanden tiltallis och straffis som de, vore brefve och mandater forachte och icke anse ville.

Til ydermere vindisbyrd, at vi herom det saa forordnet och alfvorlig ville holdet hafve, som forskrefvit staar, hafve vi ladet trøcke vor kongelig signet her neden fore. Gifvit paa vort slot Haderslefhus den 27. decembris aar efter Christi fødsel 1588[1].

[1] *o: 1587 efter nyere tidsregning.*

478.

1588 13. jan. (Holm.) *Åb. brev om forbud mod at opføre nye møller i Kallundborg læn.*

Sæll. reg. 12, 627.

Som vi komme udi forfaringe, hvorledis at mange saa vel vore och kronnens tiennere som och prester och andre udi Kallundborg len skulle sig understaa at bygge och opsette nye møller baade vedermøller och vandmøller epter hver deris vild och tycke, ved hvilke nye usedvanlige møller de gamble møller, som hafve verit af arrilds tid, betagis dend nering och tilføring, som de ellers skulle hafve, och giøre os vor rettighed af, hvorofver de aarlig blifve skyldig och tilbage staaendis med en stor sum af deris skyld och landgille os icke til ringe skade,

1. da ville vi hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve alle baade geistlige och verdslige, provister och prester, saa och vore och kronnens tiennere epter denne dag at opsette, bygge eller bygge lade nogen mølle, enten vandmøller eller vedermøller udi Kallundborg len af nye, och hvor icke til des tilforen af arrilds tid hafver verit møller byggit.

2. Forbiudendis derfore vor embitsmand paa vort slot Kallundborg, som nu er eller herepter kommendis

vorder, at de paa vore vegne icke tilstede nogne, e hvo de heldst ere eller vere kunde, enten paa geistlig gods eller paa kronnens tienneris eigendomme eller nogen steds, hvor vi hafve fellig udi Kallundborg len, at bygge och opsette lade nogen vedermøller eller vandmøller af nye, hvor icke til des och af arrilds tid hafver verit mølle.

3. Och dersom nogen vil sig heremod udi nogre maade modvilligen om nogen møllebygning foretage, da skulle bemelte vor embitsmand det afskaffe och forekomme, saa frambt de icke ville stande os derfore til rette.

479.

1588 25. jan. (Hadersløfhus.) *Frdg. om, hvorledes der skal forholdes med de penge, som ere givne til kirken, skolen, skolebörns og husarmes underhold i Helsingør.*

Sæll. reg. 12, 638—39.

Eptersom adskillige godemend och gotfolk hafve gifvit och stiftit til kirkerne, skollen och skollebørns underhold saa och til hospitalit och fattige husarme udi vor kiøpsted Helsingøer en summa pendinge, hvilken borgemestere och raadmend saa och kirkens, skollens, hospitals och de fattigis forstandere der samme steds skulle udsette paa rente och tage derfore nøigachtig pant och forvaring och siden samme rente aarligen indfordre och forvende kirken, skollen och skollebørn, hospitallit och de husarme til bedste, da paa det at samme pant udi framtiden for fattigdom eller anden aarsage skyld icke skulle himmeligen selgis, pantsettis och afhendis eller udi nogre andre maade forvendis til nogne andre, forskrefne kirke, skolle och skollebørn, hospital och de husarme udi Helsingøer til skade och nachdel, hafve vi . . . epter forskrefne borgemestere och raadmend udi Helsingøer deris egen begiere unt och tillat,

Kilde i det hele: indledning til åb. brev 1587 26. juni (no. 463).

1. at dersom udi fremtiden sig kunde hende och tildrage, at nogen sig ville understaa at udsette eller for-

pante til andre, det vere sig, hvo det heldst vere kunde, nogen de gaarde, huse, jorder eller eigendom, som nu for forskrefne kirkers, hospitals och de fattigis pendinge udestaar eller herepter udsettis til underpant, da maa och skal det aldelis ingen kraft eller magt hafve, meden samme pant och forvaring, som forskrefne kirker och fattige bebrefvit och forseiglit er, de skulle forskrefne kirke, skolle och skollebørn, hospital och husarme udi Helsingøer følge for alle, e hvo de heldst ere eller vere kunde, uden ald modsigelse, til saa lenge samme pant blifver nøigachtigen betallit baade hofvitstoel och rente.

Kilde: åb. brev 1587 26. juni (no. 463) § 1.

2. Sammeledis paa det at ingen skulle sig understaa mere at optage och lonne af forskrefne kirkis, skollis och skollebørns, hospitals och husarmis pendinge, end hans formue er til at betalle eller hans gods kand sig forstrecke, da ville vi dermed saa holdit hafve, at icke nogen skal mere forstreckis och lonnis af samme pendinge end tre hundrit daller udi det høigiste och skulle forskrefne borgemestere och raadmend, hvor høigre er udsat af forskrefne pendinge denum nu strax egien opsige och indfordre och giøre derom forordning, som forskrefvit staar, med det allerførste, saa at kirken, skolen och skolebørnen, hospitallit och de husarme icke aldenniste paa hofvitstollen maa verre visse, meden och aarligen til gode rede kunde bekomme deris tilbørlige rente.

Kilde: åb. brev 1587 26. juni (no. 463) § 2.

3. Skulle och hvilke vore undersotter, borgemestere, raadmend eller af borgerne, som udi saa maade lonner och annamer til denum paa rente af forskrefne kirkers och de fattigis pendinge, gifve och giøre hves brefve och forvaring, de derfore skulle udgifve, offentlig til byetingit, saa at hver kunde vide sig derepter at rette.

Kilde: åb. brev 1587 26. juni (no. 463) § 3.

4. Dersom och borgemestere och raadmend eller kirkens, skollens, hospitals och de husarmis forstandere tager nogen forvaring af nogen paa samme pendinge anderledis end offentlig til byeting, da skal det ingen magt hafve, meden de at stande derfore til rette.

Kilde til: Dersom . . . hafve, *er åb. brev 1587 26. juni (no. 463) § 4.*

5. Och dersom och saa skiede, at nogen, som hafver af samme pendinge paa rente, e hvo de heldst ere eller vere kunde, ved døden afginge, da maa eller skal deris arfvinge eller nogen anden intet befatte denum med nogit deris epterladendis gods, førend de, som raade for kirkernis, skollebørnens och de fattigis pendinge ere tilfridsstillit och fornøigit for forskrefne pendinge, hofvitstoel och rente, saa de først for anden gield eller tiltalle skulle betallis.

Kilde: åb. brev 1587 26. juni (no. 463) § 5.

6. Dog skulle de, som for forskrefne pendinge epter fundatzens lydelse raadendis vorder, icke misbruge dette vort bref deris egen gield dermed at indkrefve eller denum nogen pant tilholde, med mindre pendinge tilhøre kirken, skollebørnen och de fattige och brefvene udtrøckeligen derom formelde.

Kilde: åb. brev 1587 26. juni (no. 463) § 6.

7. Disligest ville vi ochsaa herudinden forordnit och forbudit hafve, at forskrefne borgemestere och raadmend eller kirkernis, skollens och skollebørnens, hospitals och de fattigis forstandere icke skulle af forskrefne pendinge himmelige eller obenbarlig forstrecke til byen, enten til nogen bygning eller anden almindelig bysens handel och bestilling, saaframpt de icke self ville stande derfore til rette och det egien betalle, paa det i saa maade byen och mennige indbyggere uvitterligen icke skulle føris udi gield och de fattige och skollebørn om deris betalling omsiger skulle blifve tviflraadige . . .

Kilde: åb. brev 1586 26. juni (no. 463) § 7.

480.

1588 5. apr. (Andvorskouf.) *Missive fra Niels Kaas, Kristoffer Valkendorf og Arild Hvitfeld til bisperne over alt riget og lænsmændene i Låland og Falster (Sten Brahe, Hak Ulfstand og Niels Friis) om, at gud har hedenkaldet kongen den 4. april mellem fire og fem eftermiddag, og at de, da det er sædvanligt, at lade ringe klokkerne efter slig herres afgang, og dronningen har begæret, at der i denne lejlighed må forordnes at ringes som sædvanligt, og da ingen anden af rigens råder på denne tid ere tilstede, bede vi dem, at de bestille det således i deres stifter og læn, at der så vel på landsbyerne som i købstæderne, indtil kongens lig bliver begravet, bliver ringet hver dag om middag ved tolv slet en halv time.*

Sæll. tegn. 17, 3–4.
Trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 436–37.

481.

1588 16. apr. (Andvorskouf.) *Missive fra Niels Kaas, Peder Munk, Jørgen Rosenkrands og Kristoffer Valkendorf til bisperne over alt riget om, at kongens lig skal begraves i Roskilde domkirke onsdag den 5. juni, og at de skulle bestille det så på landsbyerne og i købstæderne, at der samme dag ringes fra 10 slet til 12 om middagen, og at der derefter stanses med den af denne årsag anordnede ringning*[1].

Sæll. tegn. 17, 17.

[1] *Missive 1588 5. apr.*

482.

1588 17. apr. (Andvorskouf.) *Åb. brev, udstedt af Danmarkes riges råd*[1] *til alle riddermændsmænd, fruer, jomfruer, prælater, kannikker, præster, borgemestre, råd-*

[1] *Brevet blev underskrevet af hele rigsrådet, undtagen de fire i brevet nævnte.*

mænd, borgere, bønder og menige almue, som bygge og bo over alt Danmarkes rige, at det, da gud har kaldet kong Fredrik den anden fra dette forgængelige til sit riges herlighed, og da den udvalgte konge Kristian den fjærde endnu ikke er kommet til myndige år og alder, har, for at der af vor orden Danmarkis raad *kan være visse personer, som rigens lejlighed bedst var vitterlig, til at forestå rigens regering, været forsamlet og udnævnt*[1] *Niels Kaas til Torupgård, kansler, Peder Munk til Estvadgård, admiral, Jørgen Rosenkrandz til Rosenholm og Kristoffer Valkendorf til Glorup, rentemester, til at være tilstede, hvor prinsen, den udvalgte konge, er eller regeringen falder, og lade sig regeringen være befalet og forhjælpe hver rigens indbygger, den fattige så vel som den rige, til lov og ret; dog er hermed ikke ment herredstings- og landstingssager, men disse skulle ordeles og forrettes hjemme, som det sig bör. Alle skulle derfor vise dem lydighed og hørsomhed i alt, hvad de befale på den udvalgte konges vegne*[2].

Sæll. tegn. 17, 23—24.

[1] *Dette var sket ved rigsrådets beslutning af 15. april om regeringens ordning, trykt hos Erslev: Rigsråd og stændermøder, 1, 8—12.*

[2] *Ved missive s. d. fik landsdommerne befaling om at forkynde dette brev på landstingene og Erik Lykke befaling om at lade det forkynde på Gulland.*

483.

1588 13. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om begravelse på Århus domkirkes kirkegård.*

Jyske reg. 5, 3.

Eptersom vore undersotte kirkevergerne til Aarhus domkirke hafve ladit gifve til kiende, hvorledis en tid lang hver epter sin egne tycke och vilge hafve ladit grafve liggrafve paa Aarhus domkirkis kierregaard och icke hafve tagit nogen beskied derom enten hoes kirkevergerne eller nogen anden, om de der motte grafve,

eller hvor det dennum skulle vere tillat, ei heller gifvis nogit for leiersted, hvoraf møgen uskiklighed er foraarsagit, synderlig naar siugdom almindelig hafver regierit der udi byen, da hafve rigens raad derom saa for got anset,

1. at herepter vid forskrefne Aarhus domkirke skal dermet holdis som hoes andre domkirker her udi rigit, saa ingen epter denne dag, e hvo det vere kunde, borgere eller andre, skal mue lade grafve nogen graf til begrafvelse paa domkirkens kieregaard udi forskrevne Aarhus, uden de først hafve beskied derom af kirkevergerne, om de maa lade der grafve til deris begrafvelse och paa hvad sted det maa skie, och gifve for samme leiersted til kirken, som billigt och ret kand vere epter, som hoes andre domkirker her udi rigit er sedvanligt.

2. Saaframpt nogen sig understaar uden forskrefne beskied at lade grafve liggraf paa kierregaarden, da skal dend stande kirken til rette derfore som for anden vold.

3. Ti forbiude vi alle, e hvo de heldst ere eller vere kunde, serdelis menige indbyggere udi forskrefne vor kiøpsted Aarhus, heremod uden kirkevergernis vidskab och tilladelse och dend beskied, som forskrefvit staar, at lade grafve nogen liggrafve paa forskrefne Aarhus kirkegaard under dend plicht och straf, som vid bør.

484.

1588 19. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om forbud mod, at der bruges landekøb i omegnen af Randers.*

R: Jyske reg. 5, 3—4.

A: Afskrift af en original udfærdigelse trykt hos Hofmann: Fundationer 3, 192—93, dog med datum: 12. juni, hvorhos der for Randers står: Århus. Muligvis er brevet blevet udfærdiget til forskellige jyske købstæder.

Epterdi vore undersotter borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Randers paa dieris egne och menige borgers vegne der samme steds hafve supplicerit och til kiende gifvit, at dennom paa deris nering och biering

emod dieris byes previlegier och frihed[1], som dennom af fremfarne konninger unt och gifne ere, skal skie møgen forfang, synderlig med landskiøb af korn och andre atskillige vare, som paa landsbyerne der[2] omkring af nogle formuendis prester, bønder och andre skulle skie, saa samme deris omliggendis naboer skulle opkiøbe ald hvis korn och anden vare, som ellers der til byen kunde blifve ført och vere til dieris nierings och bierings forbedring, hvoraf de siden kunde, som de skulle, opholde och fuldgiøre borgelig plicht och tønge, och hafver begierit, at dermet maa hafvis indseende, saa de mue blifve vid kiøpsteds och borgelig frihed och privilegier erholdet, saadan landkiøb och forprang afskaffit, dieris nierings undergang forekommit, da hafve vor rigens raad samptlig forskrefne leilighed tilbørlig ofverveiet, och epterdi forskrefne Randers bye er saa vel som andre kiøpsteder af fremfarne konninger priviligieret, at saadan landkiøb icke skulle skie deromkring, tilmet recessen saa vel som fremfarne konningers handfestninger nogsam udviser, hvorvid och hvad handel hver stand mue bruge, hvoremod saadan landkiøb och forprang aldelis skier, er af forskrefne vor rigens raad herom saa for got anset at forordnis och holdis skulle,

1. at epter denne dag der omkring vor kiøpsted Randers af prester, bønder, eller hvo som heldst de vere kunde, ingen landkiøb skal mue brugis til nogen forprang af korn eller anden vare, som udi recessen[3] icke er tillat, dog skal hermet icke vere ment, hvis nogen til sin egne husis behof kand fornøden hafve, som skal vere uforbøden hver at mue kiøbe udi kiøbsteder eller paa landsbyerne, hvor de det til kiøbs bekomme kunde.

2. Befindis ellers nogen, eddel eller ueddel, e hvo

[1] *A:* friheder.
[2] *A:* her.
[3] *Reces 1558 § 33.*

de vere kunde, at bruge nogen landkiøb emod recessen eller handfestningen, forskrefne vore undersotte udi vor kiøpsted Randers til forprang och forfang, da skulle de dermet hafve forbrot, hvis vare de i saa maade ulouglig dennom tilhandle, halfparten til kronen och halfparten til byen, och tilmet stande til rette som de[, der] forachteligen hafve giort emod dete forbud.

485.

1588 24. juni. (Kiøpnehafn.) *Missive til sisemestrene i købstæderne i Danmark og Norge om, at vi for vor moderfaders hertug Ulrik af Meklenborgs forböns skyld have bevilget, at hans kærligheds undersåtter i Vismar på fire års tid ejter dette brevs lydelse ikke skulle give mere til sise af vismarsk øl, som de selv indføre, end 8 sk. lybsk eller 1 ortsdaler af hver tønde, men af det vismarske øl, som andre indføre, skal der gives som sædvanligt.*

Sæll. tegn. 17, 61.

486.

1588 29. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Fakse herreds ting, som for nogen tid siden flyttedes fra det sted, hvor det havde ligget af gammel tid, og til Fakse by, hvilket har været til skade for herredsmændene på grund af den store uskikkelighed og drukkenskab, som deraf forårsages, herefter på de bedste herredsmænds begæring atter må holdes på det sted, hvor det har ligget af arilds tid mellem Fakse og Hureløs ved et sted, som kaldes Skudelege ved en stendysse* (vid et stendys)*; Arild Hvitfeld, vor råd, rigens kansler og embedsmand på vor gård i Tryggevælde, skal med det förste flytte tinget.*

Sæll. reg. 13, 4.

487.

1588 1. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Bandholms havn, som al tid skal have været en fri havn til Maribo*

kloster, men på hvilken der nu göres forhindring, efter tilkendegivelse af jomfru, søster Sofie Gyldenstjærne, abbedisse i Maribo kloster, herefter skal være en fri havn til Maribo kloster, således som den har været det af arilds tid, og at al rente, told, sise og rettighed, som kan indfalde i den havn, skal følge abbedissen i hint kloster; dog må hun ikke tage mindre told, sise og rettighed der end vore toldere og sisemestre tage ved andre havne og toldsteder, hvis ikke dette brev skal være forbrudt.

Fynske og smål. reg. 2, 103.

488.

1588 10. juli. (Kiøbenhafn.) *Missive til superintendenterne over alt riget om forbud mod, at der af kirkelige embedsmænd rejses ny dispyter i trossager.*

R: Sæll. tegn. 17, 71—72.

O: Original udfærdigelse til superintendenterne i Fyns stift i Fyns bispearkiv, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 444—46.

A: Afskrift efter original udfærdigelse, trykt i Dske. mag. 5, 87—88.

Som vor kiere her fader nogen tid forleden for adskiellige nye disputatser udi nogen dend christlige troes artikler, som fast alle vegne uden lands bode udi kierker och skoler af nogen urolige menisker och svermere, som mere hafve søgt dieris egne ergierighed end guds lof och ere, ere blefven yppet och opvacht, hafver verit fororsagit alfvorlig[e] mandater til alle superintendenterne ofver alt riget at lade udgaa[1], hver udi sit sticht alfvorligen at skulle forbiude presterne ingen ny, unyttig disputatser eller disputerlig materier enten udi predicken eller anden sambtale at begynde eller opvecke, och det nu vel kand vere at befrøchte, at nogen saadanne urolige menisker, som udi disse riger saa vel som anden steds kunde findis, epter hans kierlighets dødelig afgang kunde dennum forlyste emod dend rolighed och sambdrechtighed, som gud

[1] *Åb. brev 1574 26. juni.*

almechtigste af sin store naade vore riger och undersotter til des udi dend christlige religion hafver unt och gifvit, af egensindighed nogit nyt eller nogen forandring, nye disputering eller ceremonier kunde dennum understaa at begynde eller sig fornemme lade, hvoraf udi disse riger som anden steds videre kif, disputering och usamdrechtighed kunde foraarsagis guds nafns ere til forhindring och mennisken til forargelse, da paa det saadant herepter som til des formedelst guds naade och øfrigheds tilbørlig opsiun maa forekommis, bede vi eder och ville, at i paa vore vegne alfvorligen foreholde, tilsiger och forbiuder alle prester, lesemestere, skolemestere och andre lerer[1] udi eders stigt nogen ny disputatser at opvecke enten udi dieris predicken, leser och lere eller udi anden sambtale om sacramentit eller andre dend christelige troes artikler, meden at de paa det enfoldigste, saa møgit som paa salighedsens vegne behof giøris, efter dend augisborgske confession dieris sognefolk lere och undervise; disligeste at sig och ingen understaa nogit udi de ceremonier, udi ordinantsen ere vidtagne och til des udi kierkerne herudi riget brugelig hafve verit, at forandre af egensindig[2] privat mening, meden at de alle och hver holde dennum udi lerdommen oc ceremonier epter, som udi hogmelte vor kiere her faders tid och til des er skied, och epter dend hellig prophetiske, apostoliske skrift och dend augsborgske confession, epter ordinantzen och de brefve, hans kierlighet udi sin tid herom hafver ladit udskrifve, och at i herofver alfvorligen holder och dermed hafver et flittigt indseende. Saaframpt som nogen heremod findis at giøre eller i med nogen se egennem fingre, skulle i vist hafve eder och dennum at formode, at det herepter icke mere end udi vor kiere herre faders tid skal blifve skenkit eller ustraffit afgaa, meden hvis forsømmelse

[1] *O:* lere, *A:* lærere.

[2] *Således og O; A:* egensindighed.

eller modvillighed heremod kand befindis, at de skulle stande til rette och uden naade blifve straffit; at i derfor paa eders embits vegne ville vide eder herepter at forholde och med det første at lade provister, sogneprester och lerer udi eders stigt om denne vor alvorlig mening vide.

489.

1588 11. juli. (Kiøbnehafn.) *Missive til lænsmændene over alt riget om at foreholde deres herredsfogder, birkefogder og tingskrivere, at de skulle føre rigtige tingbøger.*

Sæll. tegn. 17, 72—73.

Nogle vore tro undersotte af adel hafve klagligen til kiende gifvit, hvorledis at, naar de hafver nogen sager at forrette til herritsting, synderlig hvor det lensmendene er nogre maade med anrørendis, skulle de icke kunde bekomme beskrefvit tingisvinder eller domme eller andit, som for rette forhandlis, men det dennum enten udslais och forveigris eller forvendis anderledis, end som det forløbber, eller och forhalis och forholdis mange sin ret til forkrenkelse, hvorfor det hafver verit begerindis, at saadant vid tilbørlig middel motte forekommis, saa de alle och hver, dend fattig saa vel som dend rige, maa blifve holden vid lougen, recessen och retten, ti bede vi dig och ville, at tu med det allerførste beskeder for dig alle herritsfougder eller birkefougder, saa och alle tingskrifvere, som er liggendis under dit len, och dennum alfvorlig foreholder, at de herepter tiltenke at holde richtig och klare tingbøgger, som recessen[1] tilholder, och udi dennum strax at fortegne, hvis vindisbyrd, domme och andit, som til tinge louglig forhandlis, och det siden uden langsommelig forhaling at gifve nøigachtig beskrefvit, som det sig bør, och dersom nogen herritsfougit eller tingskrifver udi din len befindis herepter heremod at giøre och icke holder klare

[1] *Reces 1558 § 11.*

och richtige tingbøgger epter recessen och icke gifver nøigachtig fra dennum beskrefvit, hvis som inden tinge louglig forhandlis, saa derofver klagemaal kommindis vorder, at tu da dend derfore lader tiltale och straffe derofver, som vid bør, och lader dig alfvorlig vere med anliggendis, at dend fattig saa vel som dend rige der udi dit len kand skie loug och ret, icke heller sielf foretager eller giører heremod retten til forhindring udi nogre maade, saaframpt du icke vil stande derfore til rette.

490.

1588 15. juli. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om, at det, da der årlig begive sig ind i riget en hob hesteprangere, som udse og opkøbe de smukkeste og bedste foler og føre dem af riget, hvorfor der nu skal være brøst i riget for gode heste, forbydes alle at udføre eller udskibe heste, som ere under tre år gamle, under forbrydelse af, hvad de have med at fare og straf, som ved bör; hvis borgemestre, rådmænd, toldere eller byfogder se igennem fingre med nogen, som gör herimod eller tilsteder nogen at udføre heste imod dette forbud, skulle de forvente sig tilbörlig straf derfor.*

Sæll. tegn. 17, 77—78.

491.

1588 22. juli. (Kiøbenhafn.) *Missive til tolderne i Helsingør om afskaffelse af ballasttolden.*

Sæll. tegn. 17, 81.

Epterdi vor menige rigens raad er forekommit och til kiende gifvit, at dend menige søefarinde mand dennum høigeligen beklage och besverge ofver dend ballasttold, som udi Sundit opberis, och de ald leilighed derudinden hafver ofverveiget och anseendis, at samme told icke gaar af nogen nyttig vare, icke heller af kiøbmendene udgifvis meden af skipperne, som mindre formuendis ere, saa och

til sinde førendis, her Frederik dend anden, vor kiere her fader, var til sinde sielf til hans tilkomst der til vort slot Kroneborg, dersom gud almechtigste hafde det forsiet och behagit hans kierlighet did at komme, at ville samme ballasttold hafve afskaffit, och hafve derfore samptlig paa vore vegne for got ansiet, at samme ballasttold skulle herepter ophøre och icke mere fordris eller tagis af nogen, da hafve vi epter velbemelte vor elskelige rigens raad samptlig gode betenkinde och sambtøcke bevilget och tillat, at alle och hver, som komme egiennom Øresund paa vor toldsted vid Helsingøer, vere sig af hvad nation det vere kunde, skulle herepter vere forskonit for forskrefne ballasttold; ti bede vi eder och ville, at i vide eder herepter at rette och epter denne dag ingen med samme ballasttold at besverge udi nogre maade, meden alle och hver, som der udi Sundit ankomme, at lade blifve dermed forskonit.

492.

1588 17. avg. (Kiøbnehafn.) *Missive til lænsmændene ved søsiden om, at de, da mange understå sig at opkøbe og udføre græsøksne af riget imod vor her faders almindelig forbud*[1], *hvorfor øksne blive meget dyre ikke alene for vore undersåtter af adel, som handle med staldøksne, men også for bønderne, som ikke kunne bekomme de øksne, som de behøve til deres plöjning, og da sådan handel med græsøksne al tid har været og endnu er forbudt, — skulle tilsige købstæderne og toldstederne i deres læn, at de ikke tilstede, at græsøksne udføres, hvis de ikke ville stå os til rette derfor, og at de have tilbørligt opseende dermed*[2].

I brevene til Skåne, Halland, Bleking, Låland og Falster tilföjedes: Dog ville vi icke hermed hafve mient

[1] *Jfr. dog åb. brev 1583 2. mars.* [2] *Jfr. åb. brev 1589 9. septbr.*

nogen slachtenød, som bønderne eller andre af dieris egne hiemfødning kunde lade udføre, som det til des hafver verit sedvanligt[1].

Sæll. tegn. 17, 87--88.

[1] *Jfr. missive 1588 30. septbr.*

493.

1588 25. avg. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev til bønderne i Vordingborg læn om forbud mod at jage i kongens der værende vildtbane.*

Sæll. tegn. 17, 90.

Epter[som] vi komme udi forfaring, hvorledis at nogle bode edle och uedle epter vor kiere her faders afgang hafve ladit dennom forlyste och inddrage udi vor frede vildbane udi Vordingborg len bode paa endel och fellig, hvor de dog ingen lod och diel haft hafver, och der skot och ødelagt diur til nogen antal, och at vor och kronens bønder icke allene icke hafve hindret eller til kiende gifvit om saadan skøtter, men och en diel af trusel, en del med locken, saa ochsaa af egen modvillig letferdighed hafve ladit dennom bevege och følgd samme skøtter och giort dennom undervisning om beste diurstade, da epterti det saa vel er os, som vor kiere her fader udi sin tid verit hafver, ulideligt, at vor och kronens frede vildbane, som hans kierlighet icke uden skade och stor omkostning hafver samblit och paa det neste giort kronen til endel, skulle af nogen, som samme steds ingen lod eller del hafve, forødis,

1. bede vi alle vor och kronens tienere udi Vordingborg len och hver serdelis strengeligen biude, at i hafve flittig och alfvorlig indseende med vor vildbane der udi lenit, och dersom i kunde fornemme nogen at skiude eller jege enten paa vor och kronens ennemerke eller fellig, som icke hafver der lod eller del, at i da giøre dieris yderste flid at kunde blifve deris ofvermend och

føre dennom til vort slot Vordingborg eller och dersom i icke kunde blifve dennom mechtig, at i flittig udspørge, hvem de ere, saa i derom kunde giøre vor embitsmand undervisning och kundskab, och hand siden vor ret derepter kand emod dennom søge och forfølge.

2. Och dersom nogen af eder ere, som udi saa maade kunde enten fengsligen forskaffe eller och giøre nøigachtig kundskab och undervisning om nogen, som udi saa maade skiuder eller jeger paa vor och kronens ennemerke eller fellit, hvor de icke hafve lod eller del, da skulle dend eller de derfore blifve tilbørlig belønit.

3. Bespørgis och befindis det ochsaa, at nogen af eder se med nogen saadan skøtter eller jeger egennom fingre och icke giøre dieris flid dennom at eptertrachte eller om dennom at skaffe besked och kundskab, da skulle dend eller de icke allene hafve forbrut dieris gaarde och strax udsettis, meden och ofver det straffis som de, der icke hafver søgt och ment vor gafn och beste saa tilbørlig och trolig, som vor och kronens tiener bør at giøre.

494.

1588 30. septbr. (Kiøbenhafn.) *Missive til nogle af lænsmændene ved søsiden om, at nogle af vore undersåtter have givet os til kende, at de have gjort fortingning med nogle af vore undersåtter i Slesvig og Holsten om foder til et antal øksne, för de vidste af vort seneste forbud*[1]*, og det med slig forpligt, at de skulle betale for fodringen, enten samme øksne fremkomme eller ikke, hvilket vil komme dem til stor skade, hvis de hindres i at udføre øksne, og at nogle af vore undersåtter i Slesvig og Holsten have givet til kende, at de have købt mange øksne, för de vidste af forbuddet, og*

[1] *Missive 1588 17. avg.*

at de ikke kunne komme til deres penge, hvis de ikke må få samme øksne her af riget, og at vi efter denne lejlighed og vore rigens råds gode betænkende have bevilget, at vore undersåtter må uddrive de græsøksne, de have købt, för end forbuddet er udgåt, dog at de lade dem uddrive för st. Mortens dag förstkommende og fornöje den tilbörlige told deraf, men efter den dag må vore toldere efter vort förste forbudsbrev ikke tilstede, at nogen græsøksne udføres[1].

Sæll. tegn. 17, 99.

[1] *Om anledningen til dette brevs udstedelse s. Erslev: Rigsr. og stænderm. 1, 29.*

495.

1588 15. novbr. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at Danmarkes riges råder have samtykt i vor kære herre faders levendes liv, at når nogen af hans kærligheds døtre, vore kære søstre, bleve trolovede og givne til den hellige ægteskabs stand, skulde der medgives dem her af riget en mærkelig stor sum penge til brudeskat, og da nu nogle af vore kære søstre med det förste og på tilkommende sommer udgives i fornemme huse, forårsages vi, endog vi fast ugærne så snart efter vor kære faders afgang og i vor regerings begyndelse ville besvære vore undersåtter med nogen skat, at besøge dem om en almindelig landehjælp til hin brudeskat, som skal være ude inden förstkommende midfaste søndag, hvis ikke den, som ikke inden bestemte tid leverer den fra sig, vil deles og tiltales derfor*[1].

Sæll. tegn. 17, 105.

[1] *Skattens störrelse fastsættes som i åb. brev 1578 1. juni (no. 107) dog med tilföjelse af, at tjænestedrenge, som ikke tjæne for fuld lön, skulle give 1 ortsdaler. Opkrævning og fritagelse bestemmes, som i åb. brev 1576 2. april (no. 7), kun at der ikke pålægges lænsmændene at være personlig tilstede eller forbydes dem at lade skatten skrive af skriverne, der i øvrigt lige så vel som fogder skulle deltage i skattens udredelse.*

496.

1588 15. novbr. (Kiøbenhafn.) *Missive til købstæderne over alt riget om, at . . . (motivering som i no. 495) . . . Vi forårsages derfor at lade dem besøge om en almindelig landehjælp til hin brudeskat, som inden förstkommende midfaste søndag skal fremsendes til vort rentekammer til vor rentemester Kristoffer Valkendorf.* Och skulle aldelis ingen vere fri eller forskonit udi samme skat, hverken borgemestere, raadmend, byefougit eller nogen anden, som hus och gaarde hafve eller borgerlig handel och nering der samme steds bruger, uden de, som ere udi vor egne tieniste som skipper, styremend, bodsmend eller bøsseskiøtter. Dersom och nogen ere, som hafver vor kiere her faders bref at vere fri for aarlig skat och borgelig tønge och mene dennom dermed at ville holde fri for forskrefne hielp, da ville i dennom paa vore vegne foreholde, at vi icke ere til sinds at forkorte dennom, hvis dennom i saa maade kand vere forskrefvit, dog epter at det dermed hafver en fast anden leilighed end som anden aarlig byeskat eller landskat, som kunde paakomme, och dette er ment och skulle udgifvis til vor[e] kiere søsteris brudskat, forse vi os, at de dennom derudinden icke skulle besverge, meden heller dend leilighed anseendis dennom som vore kiere tro undersotter godvillig lade befindis [1].

Sæll. tegn. 17, 108.

[1] *Liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

497.

1588 3. decbr. (Kiøbnehafn.) *Missive til kapitlerne over alt riget om, at . . . (motivering som i no. 495 og 496) . . . Vi forårsages derfor at lade vore undersåtter besøge om en almindelig landehjælp til hin brudeskat, og det er af vore rigens råder besluttet, at kapitlerne skulle komme os til hjælp både af prælate-*

dömme, præbende- og vikariegods med tredjeparten af deres visse rente og indkomst, i det vi have ladet anslå denne således: hver tde. rug eller byg for 1 dlr., hver tde. havre for 1 ortsdaler, hver fdg. smör 3 dlr., hver bolgalt 2 dlr., hvert lam 1 ortsdaler, hver gås 3 sk., som monten nu går, hvert par höns 1 sk., hver 2 mrk. landgildepenge beregnet for 1 dlr. Skatten skal udgives i enkende daler og føres til København til vor rentemester inden förstkommende midfaste søndag.

Sæll. tegn. 17, 114—15.

498.

1588 7. decbr. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om fornyet forbud mod, at saltet oksekød udføres*[1].

Sæll. tegn. 17, 116.

Epter[som] vi komme udi forfaring, hvorledis at nu mere end nogen tid tilforn bode indlendisk och udlendisk understaa dennum at udføre saltid oxekiød her af riget emod gamble sedvan och forbud[2], och formerke, at saadant er dend menige mand til skade, epter at dend uforstandig almue for ringe verd selge dieris fe och kveg, før end det kommer til rette tid och alder, at de siden moxen hafve ferdige øxen til dieris plougis udredning, staldøxen ochsaa derofver blifve møgit dyre och under tiden och somme steder icke vel kunne bekommis, da epterdi at det icke tilforn hafver verit sedvanligt eller tillat meden mere forbøden saltid kiød at udføre, uden hvis formedelst synderlig benaading er skied,

1. ville vi endnu hermed strengeligen och alfvorligen forboden hafve alle och hver, e ho som heldst de ere eller vere kunde, indlendisk saa vel som udlendisk, saltid kiød at udføre her af riget.

2. Saafrempt nogen herepter befindis heremod sig

[1] *Jfr. åb. brev 1590 29. oktbr.*

[2] *Jfr. dog åb. brev 1583 2. mars og 1590 8. avg.*

at understaa nogen saltid kiød at udføre, da skal dend hafve forbrot samme kiød och tilmed straffis, som de emod vort forbud modvilligen giør.

3. Bedendis och biudendis vore fougitter, embitsmend, byfougit och toldere, at de hafve alfvorlig indseende, at heremod icke giøris udi nogre maade. Saafrempt dieris forsømmelse derudinden befindis, de da icke ville stande os til rette.

499.

1589 24. febr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om indkøb i Nibe af et antal læster sild til kongens slottes og orlogsskibes behov.*

Jyske reg. 5, 28—29.

Brevet er enslydende med åb. brev 1567 19. avg. (no. 375), dog med disse forandringer, at lænsmanden på Ålborghus er Ove Lunge, og at saltningen er overdraget vor købmand Kristen Kristensen, borger i København; derhos bestemmes i § 1 kongekøbsdagene til: fra mandag aften til tirsdag aften og fra torsdag aften til fredag aften med tilföjelse: saa lenge som mand kiøbe och selge kand.

§§ 2 og 3 tale om: alle nedkalle, bondgarnekalle och voedkalle.

500.

1589 9. mars. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Visborg om, at det, da de have givet til kende, at det vilde være undersåtterne der på landet til mærkelig skade, hvis vor herre faders forbud mod at udføre saltet kød eller levende kvæg fra Gulland og til Tyskland*[1] *ikke blev forlindret, ikke har været meningen, at aldeles intet kød måtte til undersåtternes nødtørft udføres, men kun, at der ikke under det skin skulde udføres så overflødig af den fremmede og udenlandske, at der der på landet skulde blive brøst for slig fetalje, hvis noget ufor-*

[1] *Åb. brev 1587 29. juni.*

seendes skulde påkomme; for at undersåtterne des bedre kunne blive ved deres næring, ville vi nu bevilge, at der af landet må udføres saltet fårekød til nødtørft, dog at der deraf gives os den sædvanlige told[1].

Skånske tegn. 2. 32—33.

[1] *Missive s. d. til tolder Samuel Hansen pålægger ham at have flittig opseende med, at der ikke under dette skin udføres andet saltet kød eller levende kvæg (a. st.).*

501.

1589 21. mars. (Kiøpnehafns slot.) *Åb. brev til bønderne på Langeland om forbud mod landekøb og om, at der hos toldere og havnefogder skal göres rede for varer, som skulle udføres.*

Fynske og smål. tegn. 2, 46—47.

Epter[som] vi komme udi forfaring, hvorledis at mange der paa landet dennom understaa at kiøbe och udføre korn, øxne och andet videre, end som de previlegier, eder derpaa unt och gifvene ere, tillader, hvorofver vor told och rettighed underslaes och forkrenkis, ochsaa skulle drifve stoer landkiøb under hverandre met humble, staal, salt och andet ochsaa ofver eders previlegier och emod atskillige kongelige brefve och mandater, som derom ere udgangen,

1. da ville vi eder alle och hver strengeligen och alfvorligen forbudet hafve nogen handel eller kiøpmandskab at bruge eller drifve enten met korn, øxne eller andet at udføre der af landet eller och met humble, staal och salt under hverandre til landkiøb och forprang at kiøbe, selge eller nogen saadan kiøpmandskab eder at understaa, ydermere end eder udi eders previlegier, i derom hafve, er tillat och bebrefvit.

2. Sammeledis bede och biude eder alle och hver, som nogen louglig handel vil bruge met nogen del der fra landet epter eders previlegier at udføre, at i retter eder epter at giøre besked hoes vor toldere och hafne-

fougder, om hves i udi saa maade udføre ville, paa det intet ulougligt emod eders previlegier eller och ufortoldet skulle udkomme.

3. Saaframpt nogen sig heremod understaar enten korn, øxne eller andet at udføre eller och landkiøb och forprang met humble, staal och salt at drifve ofver det, eders previlegier indeholder, eller ochsaa nogen del udfører, derom de tilforn icke hafve giort besked hoes vore toldere och hafnefogder, da skulle de hafve forbrut, hves de hafve met at fare, och tilmet stande os til rette och straffis, som ved bøer.

502.

1589 21. mars. (Kiøpnehafn.) *Frdg. om arveskifte i Kolding om huse og gårde.*

Jyske reg. 5, 34.

Epter[di] vi komme udi forfaringe, hvorledis at sig stoer tvist, irringe och uskiklighed tildrager udi vor kiøpsted Kolding, nar enten borgere eller andre vid kiøb eller arf tilfalder flere parter udi en hus eller gaard der samme steds ind en, at da hver vil hafve sin part uddelt bode udi hus, gaardsrom och eiendom, hvorofver icke aldiene forandris och forderfvis kammere, lossamenter och stalde, som ellers er vel bygt och ordnit och bør at holdis for vore hofsinder och dieris heste, naar vi der hafve vor hofleger, meden och gaarden aldelis forfalde och forødis, epter dend ene icke mere end dend anden derpaa ville bygge, da paa det saadan uskiklighed maa forekommis, er for got anset dermed al tid herepter saa at skulle holdis,

1. at hvor som heldst nogen fellids eiendom bygt eller ubygt findis der udi vor kiøpsted Kolding, som tilhører flere lodseiere end en eller och herepter enten vid arf, kiøb eller udi gieldsvordning kunde tilfalde borgere

eller andre der samme steds udi en gaard, hus eller eiendom, da skal samme gaard och eiendom taxeris och vorderis for pendinge af uvildige mend och en af lodseierne, som bedst formuendis er och hafver største part derinde, vere nest at udkiøbe och forminde de andre eiere, hver epter dieris anpart enten med rede betalling och pendinge eller med renten inden aar och dag.

2. Dersom och dend, som største part hafver, icke ville udkiøbe de andre, da skal hvilken af de andre lodseiere, som er formuendis, vere frit fore at kiøbe och tilfridsstille lodseierne, hver for sin anpart.

3. Er och ingen af eierne formuendis hver andre at udminde, da skulle de inden aar och dag forenis derom at selge saadan eiendom til andre, hvilke det kiøbe ville, epter uvildige mends vordering, saa at hver kand bekomme sin anpart och rettighed udi pendinge och eiendom kand blifve bygt eller gaardene vid macht holden, saa deraf kand gifvis och fuldgiøris kongelig och borgelig och byes tynge, som det sig bør.

4. Denne vor skik och forordning ville vi alfvorlig af alle vore undersotter, borgere och indbyggere udi vor kiøpsted Kolding och andre, som der samme steds gaarde, huse, eiendom hafve eller tilfalde kunde, epterkommit hafve, bedendis och biudendis borgemestere och raadmend, som nu er eller herepter kommendis vorder, at de alfvorligen holde herofver och icke tilsteder heremod at skie udi nogre maade.

503.

1589 25. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod at bruge ulovlige havne på Fyn.*

Fynske og smål. reg. 2, 15—16.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis at mange steds udi vort land Fyen optagis och søgis mange ulouglige hafner och synderlig omkring vor kiøpsted Svinborg

vid Ulfmose, Skoufsboe och Skieringaae och anden steds deromkring, af hvilke udføris och udskibis korn, heste, øxne, saltit kiød och andet saa vel forbudne vare, som icke mue udføris af rigit, som andet, och indføris egien øl, homble, staael, salt och anden vare, som til stoer forprang och landkiøb forhandlis emellum bønderne, derofver borgerlig handel och nering betagis saa och vor och kronens told forkrenkis, efterat paa samme ulouglige hafner møgit skibis, hvoraf ingen told och rettighed fornøies, som det sig burde,

1. da ville vi hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve alle, e hvo de helst ere eller vere kunde, at søge nogen ulouglig hafner enten ud at skibe och udføre nogen del eller och nogit udi samme ulouglige hafner at opskibe.

2. Saaframbt som nogen heremod giør, enten udskiber eller indskiber och forhandler nogen vare udi nogen ulouglige hafner, da skulle de dermet hafve forbrut til os och kronen skib och gods, som de hafve med at fare.

504.

1589 2. maj. (Kiøpnehaufn.) *Missive til Mandrup Parsberg, lænsmand på Skanderborg, om, at den störste del af herredsmændene i Gærn herred have klaget over, at deres herredsting, som for nogen tid siden flyttedes fra det sted, hvor det havde ligget af arilds tid, ligger dem meget ubelejligt, og bedt om, at det må blive lagt på det gamle sted eller på det sted, som 24 af de bedste herredsmænd kunne kende belejligt; han skal derfor forfare lejligheden og, hvis det befindes, at herredstinget ligger på et ubelejligt sted, tage 24 af de ældste og bedste herredsmænd til sig og lægge tinget på det gamle sted eller hvor det kan være belejligt for herredsmændene.*

Jyske tegn. 4, 57.

505.

1589 16. maj. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til borgemestre, råd og borgere i København om at holde gaderne rene og lade dem lægge med sten.*

Sæll. tegn. 17, 149.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 686.

Epterti vi komme udi forfaring, at møgen uskickelighed sig tildrager udi gaderne udi eders bye, saa i derudi skulle lade blifve beliggendis møgit møg, icke heller skulle lade gaderne stenligge, som de burde, och derofver foraarsagis icke allene siugdom och anden ubeleilighed meden ochsaa stor besverlighed, naar nogen med dieris heste och vogne vil fare ofver gaderne, hvorofver vi paa øfrigheds vegne billig foraarsagis eder at advare, ville ochsaa hermed budit och befallit hafve, at i ere fortenkt udi at holde eders gader rene och rydelig, och dersom eders modvillig forsømmelse derudi befindis, skal det vides hos eder epter eders byes ret och privilegier, kunde ochsaa det icke anderledis af eder optage, end at i vor bud och befaling findis ofverhørig, forse os dog, at i eder som vore kiere, tro, liudige och villige undersotte skulle forholde och bevise.

506.

1589 31. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om tatere.*

R: Sæll. tegn. 17, 152—54.
T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Diij—Eij i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*

Efterdi[1] vi komme udi forfaringe, hvorledis at her udi riget skulle hafve sig samblit en hel haab tattere, som ved nogle antaal fast ale vegne omstrippe och omløbe en sted fra anden och med deris bedrageri, løgen, tiufveri och troldom besvige och berøfve vore undersotte dieris guods och bedrifve møgen mutvillighed och her[2]

[1] *Således og T^1T^2; T^3:* Efter. [2] *T:* der.

foruden føre en møgen skendlich lefnit med skørlefnet och blodskam efter deris sedvanne, gud almegtigste til største fortørnelse och mennisken til forargelse, och endog vor kiere her fader saa vel som och vor kiere her faderfader udi deris kierligheters loflige regieringstider[1] hafve tit och ofte ladet obne forbud udgaa, at saadanne ugudelig selskab och parti icke skulle tilstedis eller lidis her udi rigit, fornemme vi ligevel, at samme mandater intet hielpe, meden de des uanset uden ald afskye skulle begifve dennom udi vore riger, och at end iblant vore undersaater [de][2], som gifve dennom medlidende och tilladelse at verre paa deris guods och bruge deris utilbørlige handel [skulle befindis][3], da paa det at en gang for alle nogen tilbørlig middel motte foror[d]nis, vid hvilke saadanne ugudelig skamløse och skadelig parti herefter icke saa letferdelig och ustraffit skulle søge hid ind udi rigit, hafve vi med vor rigens raad ald leilighed ofverveiet och derom saa beslutit och ville hollet hafve,

1. at efter denne dag ingen saadanne tattere under høgiste straf skulde tilstedis och lidis enten af vor[e] lensmend paa vor[t] och kronens goeds eller af adelen[4] eller andre paa deris gods at komme, verre eller blifve her udi rigit.

2. Och ville vi hermet strengeligen och alvorligen paalagt hafve alle vore embitsmend, som nu ere heller herefter kommendis vorder, at hver udi sit len hafve dermed alvorlige opseende, och dersom nogen tattere enten nu heller efter denne dag kunde befindis udi deris lenne, da skulle de forplicht verre dennom at lade eftertrachte och paagribe, saa mange de verre kunde, och fraatage dennom alt, hvis de hafve met at fare, och siden saa

[1] *T:* udi deris loflige regementis tider.

[2] *Således T.*

[3] *Disse ord fattes i alle tekster, men deres tilföjelse kræves af meningen.*

[4] *T:* Adel.

mange hver partis ofverster, høfvitsmand eller anfører hand ofverkommer, dennom skal hand lade strafve paa lifvit uden ald naade, saa de andre kunde se dennom derved udi exempel, och skal derefter de ofverblifvendis, baade mand och kvinde[1], paalegge inden visse forsagde tid at rømme rigit fra neste steder, de kunde udkomme. Och dersom de efter samme tid spørgis och ofverkommis kunde her udi rigit, da skulle de udi lige maade, som tilforn deris høfvitsmand och anfører er vederfarit, straffis paa lifvit.

3. Dersom och vore embitsmend kunde bespørge och fornemme nogen tattere dennom at underholde paa nogen af adelens guods, da skal hand dennom lade[2] tilsige[3], at de udi lige maade dennom efter vor alvorlig forordning forholde emoed samme tattere, och dersom di da dennom undskylde, at de med deris folk icke kunde vere forskrefne tattere megtige, skal hand, om det begieris af hannom, af sin[e] folk deris tienere medgifve samme tattere at efterstaande med[4].

4. Dersom de aldelis intet ville giøre hertil, da skal hand fuldmacht hafve och alvorlig befallit verre samme tatter, verre sig paa hvis de verre kunde, paagribe och[5], som forskrefvit staar[6], med dennom handle och fremfare och siden paa vore vegne tiltale dennom, som emoed denne vor almindelig forbud och ordning tilstede saadan ugudelig parti och selskab paa deris guods dennom at underholde, at de derfore stande os tilbørlig til rette som de, der mutvilligen hafve giort emoed vor[t] forbud och ordning.

5. Och paa det embitsmend icke skulde dennom[7] undskylde, at saadanne tattere dennom uvitterlig skulde

1 *T:* mend oc kvinder.
2 *T:* lade dem.
3 *R tilf.:* dennom.
4 *T:* met at efterstande.
5 *T forbig.:* och.
6 T^3 *tilf.:* och.
7 *T:* skulle dennem icke.

hafve verrit udi deris len, da skulle de giøre alvorlig forordning huos herritsfogderne, delefougder[ne] och sognefogderne, at saa snart de kunde spørge eller fornemme tattere udi deris herrit eller sogen, de da lensmanden eller hans fuldmechtige det til kiende gifve, dersom de icke self ere mechtige dennom at paagibe och føre tilstede til lensmanden, och dersom deris forsømmelse derudi befindis eller de med saadan parti se igiennom fingre, skulde de dermed hafve forbrut deris gaarde.

6. Och ville vi udi lige maade befallit och paalagt hafve borgermestere, raadmend och byefogder udi kiøbstederne, at de udi lige maade vilde vide dennom herefter at rette, och om nogen tattere komme til kiøbstederne, de da dennom fenglicken anholde och gifve vor lensmand, under hvis befalning de ere, det til kiende, saa derefter med dennom kand handlis och fremfaris, som forskrefvit staar; saa framt de findis her udi forsømmelige, de da icke derfore ville stande til rette.

7. Vi ville[1] ochsaa strengeligen och alfvorligen forbudet hafve alle vore undersotter at huse eller herberge saadanne selskab och tattere, och dersom nogen heremoed giør, da skal hand stande til rette och bøde emoed sit herskaf for hver nat och hver person som den, der huser anden fredløs[2] folk.

8. Och efterdi skipper och fergemend hafver dennom understanden tilforn icke allenne at føre dennom hid ind udi rigit, meden och at fløtte dennom ofver fergesteden, da dersom herefter befindis, at nogen skipper eller fergemand enten indføre[r] her udi rigit e[ller][3] ofverfløtte[4] ofver en fergested til anden nogen tattere, da skal hermed hafve forbrut skibit, hand hafver at føre, och sin half boetslod och ofver det stande til rette som dend,

[1] *T:* Ti ville vi.
[2] *T:* andre fredløse.
[3] *Således T; R:* enten.
[4] *T:* flytter ofver.

der forachteligen hafver giort emoed vort forbud. Dog skal dermed ingen[1] verre forment de, som nu kunde findis och forvisis af samme parti, at føre af rigit paa denne gang.

9. Denne vor alfvorlig bud och befalning om forskrefne tattere ville vi udi alle maade holdit och efterkommit hafve, bedendis och biudendis vor fougider, embitsmend, borgemestere och raadmend och alle andre, at de aldelis vide dennom herefter at rette, om nogen tattere forkommendis vorder, saa frampt vi icke skulle vide det huos dennom, om deris forsømmelse her udinden befindis.

[1] *T:* ingen dermed.

507.

1589 16. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der ikke tilkommer adelen på Låland toldfrihed af deres hjemmefødte kvæg eller heste, som de udføre.*

Fynske og smål. reg. 2, 17.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis at nogle vore undersotter af addel och andre udi vort land Lolland skulle ville dennom tilholde synderlig frihed och forskonsel for told, af hvis de af deris egne hiemfødde fe eller heste ville lade udføre af rigit, och vor tolder udi Rudby udi forskrefne vort land Lolland derfore hafver verrit begierrendis vor endelig vilge at vide, hvorefter hand sig derudinden skulle forholde, da efterdi at udi dend artikel udi recessen[1], som formelder, om hvis handel adellen med øxen er friist fore, er os och kronen forbeholden vor told och rettighed, icke heller andre vore undersotter af adel eller andre her udi rigit nogen frihed eller forskonsel derfore hafve, niude eller dennom anmode, ville vi, at vore undersotter udi vort land Lolland, saa vel af adel som andre, skulle af alle hvis øxen eller heste, de ville lade

[1] *Reces 1558 § 32.*

udføre her af rigit, saa vel af deris egne hiemfødding som andet femon, gifve och fornøie lade dend forordnede told och rettighed til vor toldere udi forskrefne Rudbye paa vore vegne efter, som det gifves paa andre toldsteder her ofver ald rigit;

1. ti forbiude vi alle, e hvo de heldst ere eller verre kunde, at lade udføre nogen øxen eller heste af forskrefne vort land Lolland, før end de hafve deraf fornøiet tilbørlig told och rettighed til vor tolder udi Rudbye paa vore vegne, saa frampt de icke ville stande os derfore til rette.

2. Sammeledis bedendis och biudendis forskrefne vor toldere, som nu er eller herefter kommendis vorder samme steds, at hand hermed hafver alfvorlig indseende och icke tilsteder nogen øxen eller heste, verre sig hvo de kunde tilhøre, ufortoldit at udkomme, meden vider sig herefter aldelis at rette.

508.

1589 18 juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Ålborg by må holde fire gode færger der for byen.*

Jyske reg. 5, 70—71.

Eptersom borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Aalborg hafver ladit gifve os til kiende, hvorledis at alle ferger och fergemend, som holdis udi Sundit emellom Aalborg och Vendsyssel skulle holdis och vere boendis paa hin side fiorden udi Sundbye, och derofver tit och ofte sig skulle tildrage, at mange got folk af adelen och andre, som did til byen kommendis vorder och ville derofver, saa vel som och borgerne och indbyggerne samme steds, skulle de under tiden gandze netter och dage blifve opholden med dieris heste och vogne, før end fergerne komme fraa dend anden side, hvorfore de hafve verit begierendis at motte holde fire ferger der udi byen, paa det bode dend veifarendis saa och dieris borgere, som

hafve derofver at bestille, kunde des redliger och bedre ofverkomme, da hafve vi ... unt och tillat ..., at borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Olborg paa byens vegne maa herepter holde der for byen fire guode ferdige ferger och skulle de sielf mue forordne, skaffe och holde guode duelige fergemend til samme ferger och raade for dennom at tage udi tienniste och aftacke, straffe och sette til rette, om nogen med billighed kunde hafve sig ofver dennom at beklage; dog skulle forskrefne borgemestere och raadmend af samme fire ferger lade gifve och fornøie slig aarlig afgift til vort slot Aalborghus epter, som der gifvis af fire de andre ferger udi Sundbye; ville ochsaa hafve os forbeholdit al tid at giøre, forandre och forordne herom epter, som leiligheden kand fordre.

509.

1589 30. juni. (Kiøbenhaufn.) *Åb. brev om forbud mod at benytte ulovlige havne i riget.*

R: Sæll. tegn. 17, 162–63.
H: Original udfærdigelse i Holbæk bys breve.
T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Eij—Eiij i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*

Efter[som] vi komme udi forfaringe, hvorledis at mange baade indlendiske och udlendiske understaa dennom at søge ulouflige hafner her udi rigit med indskibning och udskibning och der skibe och udføre af rigit gresøxen, saltet kiød, ved och anden adskillige baade forbudne och uforbudne vare och igien indførre adskillige kiøbmandsvare, som til forprang och landkiøb forhandlis emellom bønderne, derofver icke allenne borgelige handel och nering betagis, meden och[1] megen[2] vare, om hvilket[3] vor[t] almindelig forbud er udgangen icke at skulle af rigit udføris, ligevel udskibis, mange misdedere och andre,

[1] *T:* ocsaa.
[2] *T:* mange.
[3] *T:* hvilke.

som ingen tilbørlig besked hafver med at fare, undkommer och forreise her af rigit, os och kronen ochsaa paa vor told och rettighed sker megit forkort, efter at møgit udi samme ulouflig hafner udskibis, hvoraf ingen told eller rettighed fornøies, da paa det saadant maatte forekommis:

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbuddit alle, e hvo som helst de ere eller verre kunde, saa vel vore egne undersaatter som andre indlendiske eller udlendiske at besøge nogen ulouflig hafner her under rigit med deris skib[e][1] och gods eller anden steds deris skif och gods [at][1] indførre eller indskibe[2] end udi rette almindelige lovlige haufner, hvor vore fogidder, toldere eller sisemestere ere forordnede, huos hvilke de om samme deris guods skulle giøre besked och hvis rettighed, som os deraf bør, fornøie och fuldgiørre.

2. Disligeste forbiude vi alle och hver enten ved almindelige lovlige haufner eller ved andre smaa ulovlige haufner at udførre her af rigit nogne forbudne vare som gresøxen, saltet kiød, ved eller andit saadant, som forbuden er, at udføris.

3. Saa framt nogen kand bespørgis och ofverkommis, som her emoed giør och enten paa ulouflige haufner indskiber eller udskiber nogen del eller nogen forbudne varer paa louglig eller ulovlig ladsteder udfører, da skulle de dermed hafve forbrut til os och kronen skib och guods, som de hafve med at fare.

4. Bedendis och biudendis vore fougidder, embitsmend, borgermestere och raadmend, toldere, sisemestere och alle andre, at de her udinden hafve paa vore vegne tilbørlig, alvorlig in[d]seende och [icke][3] tilstede ustraffit her

[1] *Således H.*

[2] *Således RT; H:* udskibe, *jfr. ndfr. § 3.*

[3] *Således H; T:* ei.

emoed at handlis udi nogre maade, saa framt de icke ville stande os derfore til rette.

510.

1589 30. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle lænsmændene om manddrabere.*

Sæll. tegn. 17, 163.

T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Eiiij i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*

Efter[di] vi komme udi forfaringe, hvorledis nogle steder skulde verre sket, at naar nogen mandrab sig hafver tildragit, skulde saadanne sager huos eftermaalsmanden och mandraberens slecht med parternis[1] herskafs bevilling och ofverseelse hiemmeligen afsonis och nederleggis, och at saadanne mandrabere siden skulde hafve søgt och begierit af dommerne, en part och erholdit efter herskafs anfodering eller tilladelse, at der er liuset fred ofver dennom til tinge, endog icke er om samme mandrab svoren enten ved sandemend eller nefn efter recessen[2], da efterdi det er aldelis emoed recessen, at nogen boed skulde festis for nogen mandrab, end mindre at nogen mandraber at mue liusis til fred, før end derom er svoren,

1. ville vi hermed strengeligen och alvorligen hafve forbuddit vore fougidder, embitsmend och alle andre och serdelis alle landsdommere, byefogder, herritsfougder och andre dommere at liuse eller liuse lade nogen manddrabere til sin fred, uden sandemend eller nefn tilforn hafve giort deris toug om samme drab och svorit mandraberen til fred och boed.

2. Saa framt nogen sig[3] understaar her emoed at giørre, at nogen manddrabere uden forskrefne besked liuser eller lader liuse til fred, hand da icke ville stande til rette som dend, emoed lougen, recessen och denne

[1] *T tilf.:* oc.

[2] *Reces 1558 § 21.*

[3] *T:* sig nogen.

vor forbud handlit hafver, hvorfore baade dommere och andre ville vide dennom aldelis herefter at rette.

511.

1589 30. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om indtrædelse i rettergangen som hjæmmel.*

Sæll. tegn. 17, 163—64.

T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Fj—Fij i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*

Efterdi vi komme udi forfaring, hvorledis at sig stoer[1] uskickelighed tildrager til ting och stefne med hiemmel, som giøris personlig eller ved hiemmelsbrefve udi saa maade, naar nogen adelsperson vil trede udi hiemmels sted eller ved sin hiemmelsbref nogit hiemble, skulle dommerne besverge dennom derudi at dømme, efterdi der forevendis, at det skulde verre adelsperson angieldendis, och derfore slige sager indsette til almindelige herredage, hvorofver mange deris rette forhalis oc under tiden forvendis och forkrenkis med uret, efterdi det kunde hende sig, at for vichtige och merkelige tilfald och aarsager somme tid icke kunde holdis almindelige herredage, da paa det at saadan ulouf och uskickelighed maa forekommis och afskafvis, hafve vi leiligheden med vor rigens raad ladet ofverveie och efter deris gode betenkende ville derom saa forordnit och holdit hafve,

1. at epterdi recessen[2] udtrøckelig och uden ald forskiel formelder, at hvo som hiemmel vil verre til tinge eller udi nogen rettergang, skal strax personligen stande udi samme sted och under samme forfølgning och lide och undgielde, hvis lougmaal udi samme ret kand forfølgis; udi lige maade, at ingen skal fremsende sit hiemmelsbref, uden hand sender det bud der huos, som saa fuldmyndig och mektig er strax at gaa udi rette, da

[1] *Således og T^1T^2; T forbig.:* stoer. [2] *Reces 1558 § 12.*

skal derfore aldelis ingen hiemmel eller hiemmelsbrefve anses anderledis end, som recessen medfører, meden dend, som søgt[1] och tiltalt blifver, sielf stande for sagen.

2. Er det och, at nogen hiemmel fremkommer enten persoenlig eller med hiemmelsbref aldelis nøiachtig efter recessen, da skulle dommerne plichtige verre at dømme derpaa epter recessen uden ald undskylding eller opsettelse, verre sig hvo dend verre kunde, som enten personlig eller ved hiemmelsbref intræder udi hiemmels sted, ingen persons stand eller condition anseendis, och lade begge parter vederfaris dend samme dom och ret, som hand eller[s] ville och skulle giøre och afsige emellom sagsøgeren och dend, som hiemmel ført hafver, saa at aldelis ingen sin sag och ret[2] for saadanne hiemmel hindris heller opholdis.

3. Her efter alle dommere baade til landsting, byeting, herritsting och andre steds skulle hafve dennom at rette, saa framt heremoed sker, de da icke derfore ville stande til rette.

[1] *T:* set. [2] *T:* ræt oc sag.

512.

1589 30. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om kost og tæring, som herredsfogder idömmes.*

R: Sæll. tegn. 17, 164—65.

T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. Fij—Fiij i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*

Efter[di] vi komme udi forfaringe, hvorledis at naar nogen herritsfogit for nogen ringe forseelse, som sig enten af uforstand eller af det, hand sagen icke ret forfarit[1] hafver, kunde tildrage, dømmis til en skellige och bevislig kost och tering, naar hans dom blifver undersagt, da skulde sagvolderen, som samme dom forhverfver, under-

[1] *T:* forstaait.

tiden saadanne kost och teringe saa høigt opskrifve, at det er ofver ald maade och billighed och efter saadanne sinne underskrefne registere endeligen lader eske kost och tering, derofver mangen fattig mand kommer fra ald nering och biering och til yderste armoed och heller ville sig feldingsdom aldelis at ofvergaa, da efterdi det er møgit ubilligt, at en for en ringe forseelse skulde ved slige middel høigre besver[is][1] end en anden, som for sin mutvillig ulouflig dom felt blifver, och recessen[2] ingelunde udi saa maade bør at forstaais, meden mere, at det skulle verre dennom en formildelse och hielp, som sig af uforstand kunde forse, det ochsaa icke kand aktis billig, at en billig kost oc tering skulde efter sagsøgerens egen vild opskrifvis eller udgifvis, uden hand dend ochsaa skellig vilde opskrifve och fodre, och epterdi herritsfogden icke kand verre dommere udi dend sag, hannom sielf angielder, och dersom nogen anden fougit skulde settis udi dommers sted udi saadanne sager, er det dog ingen svoren dommere, da paa det dermed maa gaa lovligen och ret til, ville vi det saa holdit hafve,

at dersom herritsfougden, som er dømpt til skiellig kost och tering och efter saadan dom tiltalis for kost och tering, mener det at verre for høigt och ubilligt opkrefvit, skal den fortegnelse och register, efter hvilken samme kost och tering eskis, indstefnis til landsting och landsdommere plichtig verre derom at dømme, om det er for høigt och ubilligt opskrefvit eller icke, och hvor møgit herritsfougden for en skiellig kost och tering bør at gifve efter, som de kunde kiende billigt och ret at vere, som de ville antsvare och verre bekient.

[1] *Således T.*

[2] *Reces 1558 § 9.*

513.

1589 20. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om udførselen af staldøksne.*

Sæll. tegn. 17, 174.

Epter[som] vi komme udi forfaring, hvorledis at vore undersaatter och andre dennom nu skulle understaa uden ald undseelse at lade udføre staldøxen her af rigit paa alle ladsteder oc fergesteder, hvor de kunde, uanseendis at saadant aldrig hafver verrit tillat och sedvanligt, meden mere forboden ved fremfarne kongers alvorlige mandater och forbud nogen staldøxen at udførre uden paa de fem almindelige toldsteder: Kolding, Ribe, Assens, Medelfaer och Rødby,

1. da ville vi derom strengeligen och alvorligen forbudit hafve alle, e hvo de helst ere eller verre kunde, nogle staldøxen enten at lade uddrifve eller til skibs udførre uden paa forskrefne almindelige toldsteder, vore kiøbsteder: Kolding, Ribe, Assens, Medelfar och for Rodbye, dog ville vi hafve vore undersaatter udi Falster tillat at mue for Gedsiør allenne lade udføre, hvis staldøxen de der af landet ville lade udskicke, efterdi det ellers vilde falde dennom for langt at lade dennom u[d]drifve.

2. Saaframt nogen befindis enten til landet at lade uddrifve eller til skibs at lade udføre nogen staldøxen, vere sig paa hvad ladsted och haufn, louglig eller ulovlig, de kunde blifve skibit, da skulle de icke allenne hafve forbrut samme øxen, om de kunde ofverkommis, meden oc tiltalis och stande derfore til rette, som de der modvilligen giørre emod denne vor almindelig forbud och ordning.

3. Bedendis och biudendis vore fogitter, embitsmend, borgemestere och raadmend, byefogder, toldere och andre, at de paa vore vegne hafve dermed tilbørlig inseende och icke tilstede ustrafvit heremoed at handlis eller med nogen

se igiennom fingre, saaframt de icke ville stande os derfore til rette.

514.

1589 8. avg. (Hafniæ.) *Missive til Korfids Viffert, lænsmand på Malmøhus, om, at byfogden i Malmø tillige skal være tolder.*

Skånske tegn. 2, 51—52.

Borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Malmø hafver ladit gifve os til kiende, hvorledis at der udi byen al tid hafver verit saa skik och sedvanligt, at hvilken, som hafver verit byfougit, dend ochsaa hafver verit tolder om høsten fra Vor Frue dag assumptionis [1] och til Dionisii [2], end dog vor toldskrifver derhos hafver haft sin bestilling det hele aar egiennom som en svoren, och saadant at skulle udi saa maade vere skicket och forordnit och udi dieris byes privilegier indført af dend aarsag, at strax epter Vor Frue dag da skulle alle sager forhandlis paa toldboden och icke paa raadhusit och dieris privilegier form[el]de, at borgerne der udi byen icke skulle vere plichtig at vere under andre ret och domme uden borgemestere, raadmend och byfougit der samme steds, och derfore er forordnit, at byfougden skulle udi forskrefne tid, som alle sager paa toldboden skal forhøris och forrettis, vere toldere, paa det at dieris privilegier derudinden kunde holdis, och borgerne icke for andre skulle stande til rette, end privilegierne tilholde, och skal samme skik al tid hafve verit holden, til Peder Jude er skild vid byfougdis befaling och er blefven bode borgemester och tolder, hvorfore ochsaa borgerne intet hafve hafd dennom at besverge, epterdi dermed intet skiedde emod forskrefne skik och privilegie, saa lenge hand var bode borgemester och tolder, begerindis, at samme skik och sedvan endnu motte blifve vid macht, saa borgerne emod dieris privilegie

[1] *d: 15. avgust.* [2] *d: 9. oktober.*

icke skulle svare for andre end dieris tilbørlig øfrighed, da bede vi eder och begere, at i paa vore vegne forordne, at dermed forholdis som det hafver verid holdit af arilds tid, och før end Peder Jude er blefven tolder, at de icke skulle hafve dennom at beklage, at nogit emod sedvanligt eller emod dieris privilegier skulle derudi foretagis eller handlis.

515.

1589 26. avg. Skibsartikler for den flåde, med hvilken Peder Munk skulde ledsage frøken Anna til Skotland.

Sæll. reg. 13, 100—6.

Eftersom vi nu hafve tilskicket och forordnit Peder Munk til Estvadgaard, vor mand, raad och amiral, at skulle med vore orlougeskibis flode følge och ledsage hogborne førstinde, vor kierre søster, frøicken Anna, fød af kongelige stamme til Dannemark, hertuginde udi Slesvig, Holsten, Stormarn och Ditmarsken, grefinde udi Oldenborg och Delmenhorst, ind udi Skotland, da hafve vi ladet forfatte disse efterskrefne artikler, hvorefter vore skibsfolk och krigsfolk, alle och hver serdelis, det verre sig vor amiral, leutenante, høfvitsmand, landskneckte, baadsmend, skulle hafve dennom at rette, hvilken vi alfvorligen ville hafve holdet[1].

[1] *Artiklernes tekst er meddelt som varianter til skibsartikler 1585 2. april, se ovenfor s. 243.*

516.

1589 27. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til beboerne i Sønder og Nörre Halland om, at bægge landes landsting herefter, da vi have forordnet Björn Knudsen til at være landsdommer så vel i Nörrehalland som i Sønderhalland, skal holdes på en tid og sted, nemlig i Falkenberg, indtil vi anderledes derom tilsige.*

Skånske tegn. 2, 55—56.

517.

1589 9. septbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om de vilkår, på hvilke borgerne i Ribe må sætte græsøksne på foder i fyrstendömmet.*

Fyske reg. 5, 100—1.

Epter[di] borgemestere, raadmend och menige borgere udi vor kiøpsted Ribe hafve til os supplicerit och til kiende gifvit, hvorledis at som vi hafve ladit vor almindelig forbud och brefve[1] udgaa, at ingen gresøxen skulle uddrifvis her af rigit, da skal det dennom udi forskrefne vor kiøpsted Ribe ochsaa formenis, hvis øxen de her udi rigit kiøbe och ville uddrifve at sette paa fuoder udi førstendømmit, icke maa udbekomme, och hafve derhoes ladit for os berette, at endog dend forbud om gresøxen icke at uddrifves udi lige maade hafver verit, skal det ligevel al tid hafve verit dennom udi Ribe frit fore at kiøbe øxen her udi rigit at uddrifve och sette paa fuoder udi førstendommit, begierendis, at det dennom frembdelis maatte udi lige maade vere ubehindret tillat, da epterdi forskrefne vor kiøpsted Ribe er saa beliggendis, at dend maa hafve sin synderligst handel och vandel med adel och bønder udi forskrefne vor førstendømme, och paa det vore undersotter der samme steds dis bedre maa blifve ved niering och biering, hafve vi . . . unt, bevilgit och tillat . . .,

1. at forskrefne vore undersotter, borgemestere, raadmend och boesiddendis borgere och indbyggere udi forskrefne vor kiøpsted Ribe mue herepter som tilforn kiøbe øxen her udi rigit och dennom lade uddrifve och sette paa fuoder udi vor førstendomme, dog saa at de samme øxen skulle lade uddrifve til rette tide, emod mand pleier at opsette øxen til at stalde, och icke paa andre tider om aarit.

2. Skulle och alle de vore undersotter udi forskrefne

[1] *Missive 1588 17. avg. jfr. 30. septbr.*

vor kiøpsted Ribe, som nogen øxen kiøbe her udi rigit och i saa maade ville lade uddrifve til fuoder udi førstendommit, hver gifve vor embidsmand paa vort slot Riberhus saa och vor toldere udi vor kiøpsted Ribe, som nu er eller herepter kommendis vorder, en klar bevis under dieris hand och segel, [hvor] mange øxen hand lader uddrifve, hoes hvilke af adel eller bønder, hand dennom ville lade stalde, och [hvor] mange øxen hand paa hver sted ville lade opsette, at deraf kand vidis, at icke anderledis end oprichtig och tilbørlig dermet handlis.

3. Saaframpt nogen uden forskrefne bevis och beskied nogen øxen lade[r] uddrifve, da skal hand dermet hafve forbrut samme øxen och skal hermet vor och kronens told och rettighed vere uforkrenkit udi alle maade, dog ville vi os saa vel som vor[e] epterkommere konninger fri forbeholdit hafve al tid herom at forandre och forordne epter, som tilfaldene leilighed kand fordre.

518.

1589 10. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om udførselen fra Bleking.*

Skånske reg. 2, 35—36.

Eptersom vore kiere tro undersotte, menige bønder och tiener udi Blegind, hafver til os supplicerit och til kiende gifvit, hvorledis at efter vor almindelig forbudsbrefve, som vi hafve ladit udgaa[1], at ingen forbudne vare skulle udføris her af riget, skal det dennom vere forment, at de ingen knapholt, bulvid eller stived skulle mue føre der fra landit anden steds [hen] her udi riget och med vore egne undersotte at forhandle, enddog saadant dennom udi vor kiere her faders tid hafver verit fri fore tillat, da efterdi ingenlunde hafver verit vor vilge eller mening forskrefne vore undersotte at formene, hvis dennom udi hog-

[1] *Frdg. 1582 16. juni (no. 288).*

bemelte vor kiere her faders tid hafver verit tillat, icke heller forskrefne vore brefve udi sig saa vit indholde eller formelde, och det til des hafver verit forskrefne vore undersotte fri fore at udføre brendvid til andre steder her udi riget och dermed søge dieris nering,

1. ville vi dennom udi lige maade herepter hafve frit fore tillat at mue selge eller udføre til andre steder her udi riget knapholt, bulvid eller stived, dog skulle de icke mue føre nogit tømmer eller vid til Tydsland eller paa andre steder end her udi riget, hvilket dennom udi hogbemelte vor kiere her faders tid udi lige maade hafver verit forbødit.

2. Saafrempt nogen dermed befindis at udføre tømmer eller vid af riget, da skal dend derfore stande til rette och straffis, som vid bør.

3. Vi ville icke heller hafve forment eller hindret forskrefne vore undersotte udi Blegind om dieris hiemfødde kveg, slachtefe, kiør och heste at udføre ydermere, end som udi hogbemelte vor kiere her faders tid hafver verit forboden, meden dermed hafve aldelis forboden efter, som det udi hans kierligheds tid hafver verit sedvanligt, dog saa at ingen gresøxen under det skin emod almindelig forbud[1] skulle udføris och at af samme kveg och heste skal udgifvis dend sedvanlig told och rettighed, och ville vi os och vore efterkommere, konninger her udi riget fri forbeholdit hafve al tid herudinden at forandre och forordne epter, som tilfaldene leilighed kand fordre.

[1] *Missive 1588 17. avg.*

519.

1589 30. novbr. (Hafniæ.) *Missive til tolderen i Nyborg om, hvorledes der skal forholdes med tolden af det, som indskibes for Korsør og Skelskør.*

Fynske og smål. tegn. 2, 84—85.

Vi ere kommen udi forfaringe, hvorledis, at naar nogen

skipper eller kiøbmand, indlendiske saa vel som udlendiske, hafver skibit sin last for vore kiøpsteder Korsøer och Skelskøer, skulle de, før end de mue der af hafnerne udsegle med deris skib och gods, først tage besked hoes dig och der samme steds fortolde deris indhafvendis gods, och dend handterende kiøpmand tit derofver lider forsømmelse och besverring, da hafve vi nu bevilgit och for got anset, at vore toldere udi forskrefne vore kiøpsteder mue herefter oppebere hvis told och rettighed, som os och kronen kand tilkomme af hvis korn och andre vare, der samme steds udskibis och udføris, och du tilforne paa vore vegne oppeborrit hafver, saa at skippere och kiøpmend, indlendiske eller udlendiske icke derofver skulle besvergis eller paa deris handel och vandel forsømmis; ti bede vi dig och ville, at du herefter til videre besked intet befatter dig med hvis told och rettighed, som os och kronen kand tilkomme af hvis gods, som for forskrefne vore kiøpsteder Korsøer och Skielskøer udskibis, icke heller giørrendis dennom derpaa nogen forhindring udi nogre maade.

520.

1590 5. febr. (Hafniæ.) *Missive om, hvorledes der skal forholdes med gårde i Middelfart, som falde i arv til flere arvinger.*

R: Fynske og smål. tegn. 2, 94—95.

Vi komme udi forfaringe, hvorledis at der skal holdis stoer uskickelighed der udi vor kiøpsted Medelfart med arf at delle, saa at naar flere end en ere om en gaard, da dele och skifte de gaarden dennom emellom, saa at gaarden derofver slet forfalder och forderfvis och byen derofver møgit besvergis och vor och kronens saa vel som och byens rettighed derofver forkortis, da paa det at forskrefne vor och kronens kiøpsted kand blifve ved macht holden,

1. ville vi[1] med samme gaarde, som udi saa maade mange och adskillige arfvinge ere tilfalden at skifte, saaledis holdit hafve, at naar nogen gaard falder til arfve der udi byen och der ere flere end en arfvinge om, skal samme gaard icke delis udi nogre eller mange parter, meden blifve uadskild, och hvilke af arfvingene som nogen part udi nogen gaarde tilfalder och vil dend anden lod kiøbe och beholde, da skal dend giørre sin medarfvinge fyldiste derfore efter uvildige dannemends vurdering.

2. Och dersom ochsaa nogen gaard staar uskift emellom arfvingene, skulle de alle verre plichtige at bygge och forbedre gaarden, hver efter deris anpart, saa dend blifver ved macht holden.

3. Skier det ochsaa, at nogen af arfvingene, som besidde gaarden, icke ville tilhielpe at ferdigholde deris anpart udi gaarden, da skal dend af arfvingen, som gaarden besidder, hafve fuldmacht at bygge och forbedre gaarden med kiøbstedsbygning, stalderum och anden nyttig bygning och det siden afkvitte udi husleie och rente, som hand udgifver af gaarden.

4. Kand och husleien icke tilrecke at holde gaarden ved hefd och bygning med, da skal det opskrifvis och kvittis udi dend af arfvingernis sin part, som icke vil forbedre gaarden.

5. Ti bede vi eder och biude, at i hafver flittig indseende, at der udinden udi alle maade saa handlis och holdis, som forskrefvit staar, saa frampt i icke ville derfore stande os til rette.

6. Fordrister sig ochsaa nogen heremod at splitte eller at skifte nogen gaard udi vor kiøpsted Medelfart anderledis end, som forskrefvit staar, da skulle i tage dend udi straf, som vid bør, och som dend, vore brefve och mandater icke achte ville.

[1] *R tilf.:* at.

521.

1590 12. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev til kongens og kronens tjænere i Salling herred i Fyn om, at de kunne udnœvnes til herredsfogder, sandemœnd eller ransnœvninger af lœnsmanden på Nyborg, selv om de ikke høre til Nyborg læn.*

Fynske og smål. tegn. 2, 101.

Eftersom vi komme udi forfaringe, at udi forskrefne herrit icke skal verre saa mange af vore och kronens tienere til vort slot Nyeborg liggendis, som mand kand bruge til herritsfougitter, sandmend eller ransnefninge udi samme herrit, och vi derfore hafve befallit Lavrits Brockenhus, vor embitsmand der same steds, at hand af andre vore och kronens tienere der udi herrettit skal dertil forordne de mend, som dertil duelige ere,

1. da bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at hvilke af eder, forskrefne Lavrits Brockenhus nogen forskrefne bestillinger paaleggendis vorder, i da retter eder efter forskrefne bestilling eder at paatage och forrette lige ved de andre kronens tienere, som ere liggendis der under slottet.

2. Saa frampt sig nogen af eder lader modvilligen befinde, i icke derfore ville delis, tiltallis och straffis som uliudige, dog skal forskrefne Lavrits Brockenhus intet befatte sig med, hvis landgilde, echt, arbeide eller anden rettighed, som i pleie och plichtige ere at giørre och gifve til dennom, i forlent ere.

522.

1590 21. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at færgemœnd og dragere i Helsingør ikke må føre fremmedes varer mellem der liggende skibe eller i land og tilbage igen uden tilkendegivelse til tolderne.*

Sæll. reg. 13, 136.

Epter at vi komme udi forfarringe, at det tit och

ofte, naar nogen søefarne mand, skipper, kiøbmand eller andre fremmede ved toldsteden for vor kiøpsted Helsingøer hender at indkomme, skulle fergemenderne och dragerne der samme steds understaa dennum at førre samme fremmede deris guods fran et skib til et andet, under tiden føre det udi land och ud igien paa fremmede skibe och det icke gifver vor toldere eller toldskrifvere der samme steds til kiende, før end de det udi saa maade frem och tilbage førre, hvorudofver vor och kronnens told och rettighed forkortis,

1. daa ville vi heremoed alvorligen haufve forbøden samme fergemend och draagere udi vor kiøbsted Helsingøer, at de herepter aldellis intet fremmit guods enten fører fran det enne skib til det andet eller udi lands och siden ud til skibenne egien, eller udi saa maade befatte denum met nogit fremmit guods, førend de det haufve gifvit vore toldere eller toldskrifvere der samme steds til kiende.

2. Er der nogen, som sig motvilligen fordrister heremod at giøre, daa skulle samme modvillige companer af borgemester, raadmend och byefougit der samme steds forvises af borgerskabet och ud af byen.

3. Bedendis och biudendis borgemester, raadmend och byefougit udi vor kiøbsted Helsingøer, at de hermed haufve flittig och alfvorlig indseende, at intet heremod sker udi nogre maade, saaframpt de self icke ville stande os derfore til rette.

523.

1590 28. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at den fynske skæppe skal bruges på Langeland.*

Fynske og smål. reg. 2, 26.

Epterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis at der skal holdis stoer uskickelighed paa vort land Langeland med skepper och kornmaader, saa at borgerne och bynder

der samme steds skal bruge adskillige kornmaader och skeppe, da paa det slig uskickelighed maa afskaffis, ville vi, at Breide Rantzov, vor raad och embitsmand paa vort slot Tranekier, skal lade kempe alle skepperne paa vort land Langeland epter fynske skeppe och maal. Fordrister sig nogen herepter at brugge andre maal end de, som udi saa maade ere ofverset och kempet efter Fyens maal, da skal hand derfore tiltalis och straffis, som ved bør.

524.

1590 9. apr. Skibsartikler for den flåde, med hvilken Peder Munk skulde ledsage kong Jakob VI. og dronning Anna til Skotland.

Sæll. reg. 13, 138--44.

Eptersom vi nu haufve tilskickit och forordnit Peder Munk til Estvadgaard, vor mand, raad och amiral, at skulle med vore medgifne aarlougsskibis flode følge och ledsaage hogborne første och herre, her Jacob den 6., konning udi Skotland, vor kiere svoger, och hans kierligheds gemal, hogborne førstinde, vor kiere søster dronning Anna, dronning udi Skotland, føet af kongelig stamme til Danmark, hertuginde udi Schlesvig etc., ind udi Skotland, daa haufve vi laadit forfatte disse epterskrefne artikler, hvoerepter vort skibsfolk och kriegsfolk, alle och hver, det verre sig vor amiral, leutenante, høfvitsmand, landsknekte, boedsmend skulle haufve dennum at rette, hvilken vi alfvorligen ville haufve holdit[1].

[1] *Artiklernes tekst er meddelt som varianter til skibsartikler 1585 2. april, se ovenfor s. 243.*

525.

1590 9. april. (Antvorskouf.) *Åb. brev om stadfæstelse på den Samsøs indbyggere ved åb. brev 1582 22. juli (no. 303) givne ret til under de der nævnte*

indskrænkninger at købe deres fornødenheder i Nörre-Jylland.

Trykt efter original udfærdigelse hos Hoffman: Fundationer 3, 193—94.

526.

1590 9. april. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om forbud mod at drive landekøb i Skåne, Halland og Bleking.*

Skånske reg. 2, 43—45.

Efterdi vore kiere tro undersotte borgemestere och raadmend udi vore kiøbsteder Malmø, Lund, Ydsted, Helsingborg sampt andre flere kiøbsteder udi vore lande Skone, Halland och Blegind paa dieris egne och menige borgeris vegne hafve suplicerit och til kiende gifvit, hvorledis at dennom paa dieris byes privilegier och friheder skulle skie møgit for kort udi saa maade, at icke aldene fremmede och udlendiske af adskiellige nation, meden och indlendiske som nogle formuende prester, fougder, skrifver, bønder och bønderdrenge skulle drifve stoer landkiøb med korn och adskiellige vare, som falder paa landsbyerne, som ellers kunde blifve ført til kiøbstederne och vere borgerne til dieris neringes forbedring, hvoraf de siden kunde, som de skulle, opholde och fuldgiøre borgerlig plicht och tønge; disligeste skal ochsaa mange steds der udi landit vere nogen krogerhuse och udi dennom holdis til kiøbs homble, staael, salt och anden kiøbstedsvare; sammeledis skulle ochsaa nogle samkiøber och bissekremer ofverstrippe ald landene med kramvare och betage borgerne dieris nering bode emod borgerlig privilegier och emod recessen[1], hvorfore forskrefne vore undersotte udi kiøbstederne hafve verit begerindis, at dermed motte hafvis indseende, saa de mue blifve holden vid kiøbsteds och borgerlig privilegier, saadanne landkiøb och forprang afskaffis och dieris neringes och bierringes undergang fore-

[1] *Reces 1558 § 33.*

kommit, da hafve vi med vore rigens raad ald leilighed ofverveiget och ville derom saa forordnit och holdit hafve,

1. at epter denne dag aldelis ingen indlendiske eller udlendiske, hvis standis eller conditions det vere kunde, skulle mue bruge nogen landkiøb eller forprang paa landsbyerne med korn, homble, staal, salt och anden saadanne vare, som er emod recessen. Dog skal hermed icke vere mient, hvis nogen til sin egen husis behof och nottorft kand fornøden hafve, meden aldene landkiøb och forprang vere afskaffit.

2. Sammeledis skal och icke enten udi kroerhuse eller anden steds paa landsbyerne mue holdis klede, homble, staal, salt eller anden saadan kiøbmandsvare til kiøbs.

3. Disligeste skal och vere alfvorligen forboden nogen bissekremmer med kramvare at omgaa paa landsbyerne.

4. Befindis epter denne dag, at nogen, e ho det heldst vere kunde, prester, fougder, bønder eller bønderdrenge eller andre, at bruge nogen landkiøb med korn, homble, staal, salt eller andre kiøbmandsvare, eller at udi kroerhuse saadanne vare forhandlis, eller ochsaa nogen pebbersvend der udi landit at omløbe med kram, da skulle de dermed hafve forbrut alle, hvis vare de hafve udi saa maade med at fare, halfparten til os och kronen och halfparten til neste kiøbsted, som dermed udi saa maade skier forfang, och der tilmed stande til rette som de, der forachteligen hafve giort emod denne vor forbud.

5. Forbiudendis vore fougder, embitsmend, saa och vore undersotter af adel och alle andre, at de icke tilstede enten paa vor och kronens eller paa adellens gods och eiendom saadan landkiøb och forprang emod recessen och denne vor forbud at skie eller nogen bissekremmer at omløbe, meden alfvorlig holde ofver denne vor bud och befalling, saa frempt de icke ville stande os derfore til rette.

527.

1590 21. april. (Kronneborg.) *Missive til tolderne i Helsingør om, at vi, da hansestæderne Rostok og Vismar nogle gange have begæret, at deres skibe, som sejle gennem Øresund, må forskånes for lastepenge, således som det for nogle år siden lovedes dem, når den forledne fejde havde fået lykkelig ende, og nu igen forgangne sommer på ny tilligemed vor fru moders fader, hertug Ulrik af Meklenborg, have gjort anfordring derom, — for dennes forböns skyld have bevilget dem, at det må omdrages med dem på nogen tid med at udgive hine lastepenge; når derfor nogle fra Rostok eller Vismar, som have hjemme i byerne, komme i Sundet med deres skibe og gods, skal der ikke æskes nogen lastegæld af dem, men kun den rettighed, som de pleje at udgive til os og kronen, men de, som ikke have hjemme til Rostok eller Vismar og pleje at udgive lastegæld, skulle ikke være befriede derfor.*

Sæll. tegn. 17, 266—67.

528.

1590 14. maj. Skibsartikler for den flåde, med hvilken Peder Munk skulde ledsage kongen til Norge.

Sæll. reg. 13, 182—89.

Eftersom vi nu haufve tilskicket och forordnit Peder Munk til Estvadgaard, vor mand, raad och ammiral, at skulle met vor medgifne aarlougskibisflodde fylge och ledsagge os til vort rige Norge, daa haufve vi laddit forfatte disse efterskrefne artikler, hvorefter vort skibsfolk och krigsfolk, alle och hver serdellis, det verre sig vor amiral, høfvitsmend, leutenante, landsknekte, boedsmend, skulle haufve dennum at rette, hvilken vi alfvorligen ville haufve holt[1].

[1] *Artiklernes tekst er meddelt som varianter til skibsartikler 1585 2. april, se ovenfor s. 243.*

529.

1590 25. juli. (Koldinghus.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Malmø om byfogedembedet der i byen.*

Skånske tegn. 2, 94—95.

Eptersom i lader til kiende gifve om tolderiit der udi byen, som af arilds tid om høsten fra assumptionis Mariæ och til Dionisii dag skal hafve fult byfougitten der samme steds, hvilket maaskie vor forordnet tolder der udi byen sig nu skal ville tilholde, da epterdi det al tid tilforne hafver paa forskrefne tid om aarit fult byfougitten och kongelige previlegier ere derpaa udgifne, bede vi eder och ville, at i med forskrefne tolderi holder eder epter, som af arilds tid sedvanligt hafver verrit och eders previlegier formelder, dog vor och kronnens told och rettighed dermed uforkrenket udi alle maade [1].

[1] *Jfr. missive 1589 8. avg.*

530.

1590 1. avg. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at jord i Hjörring, som sælges, først skal lovbydes til byens borgere, og at disse må handle i Ålborg by og omegn ligesom Ålborg borgere i Hjörring by og omegn samt om, at der må holdes torvedag i Hjörring om lördagen.*

Jyske reg. 5, 128—29.

Eptersom borgemestere och raademend udi vor kiøpsted Høring hafver ladit til kiende gifve, hvorledis til forskrefne Høring bye ingen indseigling eller nering brugis uden en ringe aufling af hvis markjord, de dertil hafve, hvorpaa de skulle hafve stadfestede kongelige privilegier och friheder, emod hvilke nogen som boe uden byes sig skulle understaa och fordriste borgerne och indbyggere udi forskrefne Høring til skade och forderf at kiøbe och tilforhandle sig af forskrefne markjord fraa byen, endog der ydis af forskrefne markjord aarlige skeppeskyld til os och kronen, da paa det at saadant maa forekommis

och afskaffis och forskrefne vor kiøpsted des bedre kand blifve ved macht holdit os och deraf kand skie dend rettighed och tønge, som os deraf bør, ville vi hermed derom saa forholdit hafve,

1. at hvilken som nogen markjord hafver ved forskrefne vor kiøpsted Høring och dend vil afhende, da maa hand dend afhende til hvilken sine medborgere, hannom løster och hannom betalle vil, och ingen anden, før end hand dend tre tingdag lougligen hafver bødit til kiøbs, och dersom da ingen af hans medborgere vil dend kiøbe, da maa hand dend selge och afhende, til hvilken anden med hannom kiøbe vil, for det verd, sedvanligt er, dog vor och kronens told och rettighed dermed udi alle maade uforkrenkit, och hvilken som samme jord enten herepter kiøber eller tilforn hafver kiøbt, da skulle de deraf giøre och gifve slig kongelig och byes tønge och rettighed, som det sig bør och hertil sedvanligt hafver verit, dog skal forskrefne jord icke brugis af nogen uden byes mand udi nogre maade.

2. Sammeledis paa det forskrefne vore undersotter udi forskrefne Høring och des bedre kunde hafve dieris niering och handel med kiøbmandskab, da hafve vi unt och tillat . . ., at epterdi vore undersotte udi vor kiøpsted Aalborg handler och kiøbslaer udi forskrefne Høring bye och deromkring, da mue•de och udi lige maade handle och kiøbslaa udi Olborg bye och deromkring.

3. Och paa det med kiøbmandskab och anden handel kand gaa des richtiger til, hafve vi bevilgit al tid hver løfverdag at maa holdis toredag udi vor kiøpsted Høring.

531.

1590 3. avg. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at Froste herreds ting i Skåne, som er liggende i Bøgeøre, der for nogle år siden ved mageskifte er kommet fra kronen,*

skal, på det at ting og rettersted ligesom hidtil kan holdes på vor og kronens grund, af fru Gørvild Fadersdatter, her Lave Brahes efterleverske, som har Froste herred i befaling, med nogle af herredsmændene henlægges på et belejligt sted på vort og kronens, og at retterstedet skal forordnes derhos.

Skånske reg. 2, 47.

532.

1590 3. avg. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at vi komme i forfaring, at der begiver sig megen uskikkelighed blandt bønderne, som søge Nibe birketing, i det de komme drukne til tinge, så der holdes stor uskikkelighed og ond tingfred, og at vi derfor ville, at tinget skal lægges på et andet sted, hvor Ove Lunge, embedsmand på Ålborghus, kan henlægge det udenfor Nibe by, dog indenfor birket; alle, som have sager at forrette til tinget, skulle søge didhen, hvor Nibe birketing nu henlægges.*

Jyske reg. 5, 130.

533.

1590 8. avg. (Kolding.) *Åb. brev om, at vi, da tinget i Vrads herred for nogle år siden blev flyttet af det sted, hvor det havde ligget af arilds tid, til et ubelejligt sted*[1], *have befalet Frans Rantzov, embedsmand på Silkeborg, at lade opkræve 24 af de fornemste herredsmænd, som kunne udse en belejlig plads til at holde tinget på; herredsmændene skulle holde det sted, hvor tinget henlægges for deres rette værneting.*

Jyske tegn. 4, 170—71.

[1] *Åb. brev 1582 15. decbr.*

534.

1590 8. avg. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at indbyggerne på Bornholm må udføre saltet kød.*

Skånske reg. 2. 49.
Trykt herefter hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie s. 507.

Eftersom vi nogen tid siden forleden hafve ladit vore obne forbudsbrefve [1] udgaa, at intet saltid kiød eller øxen her af riget skulle udføris eller udskibes uden vor synderlig benaading och bevilling, och vi nu komme udi forfaring, at menige vore och kronens undersotte och indbyggere paa vort land Borringholm, som med slig handel dieris nering pleiede at søge, derofver skulle komme til achters och blifve forarmit, dersom samme forbud hos dennom icke skulle egien opgifvis, da hafve vi slig dieris leilighed anset och . . . unt, bevilget och tillat . . ., at forskrefne vore undersotte menige indbyggere paa vort land Borringholm maa herefter vere fri och ubehindret fore at lade udskibe och udføre øxen och saltid kiød, paa hvad steder dennom best er bekvemmeligt, dog skulle de vere forplicht deraf at gifve til os och kronen dend sedvanlig told och rettighed, som deraf bør at gange med rette.

[1] *Åb. brev 1588 7. decbr.*

535.

1590 10. avg. (Koldinghus.) *Åb. brev om indsættelsen af kirkeværger i Harsyssel.*

Jyske reg. 5, 135–36.

Eptersom vi komme udi forfaringe, [at] mange udi Hardsyssel provesti, baade eddel och ueddel, sig skulle understaa at giøre dennom sielf til kirkeverge och annammer och oppebere kirkens indkompst, tindekorn, jordskyld, tiendelamb, gield, siellegafve och ald anden kirkernis rettighed och dend epter dieris vilge forvender til unyttig bygning, och en part blifver kirkerne en stuor summa pendinge skyldig och en part, som aldrig kand eller vil betalle, hvorofver kirkerne findis møgit bygfeldige, da paa det saadant maa forekommis och kierkerne udi forskrefne Hardsyssel provesti mue niude det, dennom med rette bør och tilkommer, ville vi hermet alfvorligen forbudit hafve:

1. at aldelis ingen, hvis stands hand er eller vere kand, maa eller skal herepter antage sig nogen kirkevergedømme eller befatte sig med nogen kirkernis indkompst, det vere sig jordskyld, jorder, enge eller nogen anden kirkernis eiendomme eller rettighed, uden de hafve det udi domprovistens, som samme provesti udi befalling hafver, eller hans fuldmechtiges vilge och minde.

2. Saaframpt nogen understaar sig heremod at giøre, hand da icke derfore ville stande til rette, som dend vore brefve och mandater icke achte vil.

536.

1590 14. avg. (Koldinghus.) *Frdg. om skudsmål til landsting.*

R: Jyske tegn. 4, 177–78.

T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Iiij—Iiiij i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*

Vi komme udi forfaringe, hvorledis at nu holdis fast mere uskickelighed end tilforne hafver verit brugeligt med adskillige skutsmaal, som giøris til landsting [undertiden af dennom, som sagen self hafver indstefnd til landsting][1], undertiden af dennom, som stefnit ere, och giøris tit och ofte herskabs forfald for siugesenge oc i andre maade, saa at ofver slig skutsmaal, som udi saa maade tit och ofte sker, foraarsagis mange[2] opsettelser, oc sagerne der ofver forhallis, fattige folk icke uden stor besvering och bekostning, da ville vi, at dermed saaledis herefter holdis skal,

1. at dersom nogen sager blifver af domerne opsat udi 6 uger, da skal mand icke mue niude nogen skutsmaal videre och ydermere, det vere sig, hvad det helst vere kunde, undertagit at nogen ligger paa sin siugeseng eller och ere udi vore och rigens bestillinge forhindrit uden rigit.

[1] *Således T; R forbig.:* undertiden . . . landsting. [2] *T forbig.:* mange.

2. Dog skulle der icke mue tilladis mere end tre forfald, hvilke skulle alle tre ske inden sex uggers dag nest efterkommendis, hvilke dog skulle lade svere deris louglig forfald med oprachte fingre efter recessen[1], med mindre end[2] nogen ere udi vore och rigens verf och erinde uden rigit afferdiget eller och med vore brefve kunde bevise dennom udi nogen anden rigens kald at vere forskrefvit, da mue de aldene och ingen anden niude videre skutsmaal efter leilighed och til saa lenge de af same forfald kunde vere tilstede.

3. Och skulle landsdommerne aldelis rette dennom epter ingen sager med nogen opsettelse lengre at opholde eller nogen skudsmaal at anse end som forskrefvit staar, saa fremt de icke ville stande derefore til rette, som de vore brefve och mandater icke achte eller anse ville.

[1] *Reces 1558 § 16.* [2] *T forbig.:* end.

537.

1590 14. avg. (Koldinghus.) *Frdg. om, at nævninger og sandemænd må ligeså vel sværge om de af adelen begåede 40 markssager, som ikke gælder vedkommendes liv eller ære, som de må sværge om de af rigets andre indbyggere begåede.*

R: Jyske tegn. 4, 178—79.

T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Iiiij—K1 i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis at nar en part af vore undersotte af adel forbryder sig med vold, herverk, husfred eller gaardfred emod nogen, da ville de icke tilstede, at nefninge eller sandemend dennom det skulle ofversverge, efterdi det skal vere fredløsmaal angieldendis, endog det med 40 mark inden sex uger kand bødis, da efterdi saadanne sager icke ere deris ere och lif anrørendis oc kand bøde derfore[1] inden sex ugers dag, och paa det at dend fattige saa vel som dend rige maa

[1] *T forbig.:* derfore.

vederfaris hvis lige och ret er, och der maa och[1] giøris forskiel emellom dennom, som med fredsommelighed ville anse loug och ret, och dennom, som ville bruge och øfve vold, ofverlast och mutvillighed, da hafve vi som en christen øfrighed med vore Danmarkis rigis raad for godt och billigt achtit och anset,

1. at sandemend och nefninge udi slige 40 marks sager, som icke gielde paa adelens lif och[2] ere, saa vel mue sverge ofver adelen som ofver andre rigens indbyggere, saa ingen deris ret dennom derofver skulle forkrenkis; dog hvad tre marks sager ere anliggendis eller andre slige, som gielder adelens ere oc lif paa, skal ingen mue dømme uden alleniste vi self med vore Danmarkis rigis raad.

2. Sammeledis, efter at vi udi lige maade forfare, hvorledis at naar sandemend opkrefvis at giøre[3] markeskiel, disligiste ochsaa nar nogen er lougligen forfuld med vold, herverk, gaardfred eller husfred, skulle sig mange understaa at giøre skutsmaal och forfald, och dermed vil forhindre fylling paa sandemend eller nefninger, endog lougen klarligen foresetter en visse termin och tid, udi hvilken slige lougmaal skulle fuldendis, da ville vi, at dermed aldelis skal forholdis och efterkommis efter lougen, och ingen ydermere opsettelse eller forhaling at tilstedis, end som lougen udviser och om formelder, saa frampt der ellers er gifven lougligen varsel fore.

[1] *T:* ochsaa.
[2] *T:* eller.
[3] *T tilf.:* ret.

538.

1590 14. avg. (Koldinghus.) *Frdg. om, hvorledes der skal holdes tingfred på landstinget.*

R: Jyske tegn. 4, 176—77.
T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Kij—Kiij i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*

Efter at vi komme udi forfaringe, hvorledis at nar

landsting holdis here udi vort land Nørre Jutland saa vel som udi andre vore lande here udi rigit, skulle sig mange understaa, nar de med hinanden staa for rette, at drage hinanden udi skæg, haar, med mundslag eller med blote knifve, daggerter och verger hinanden anfalde, formenendis saadane gierninger at ville bøde med 10 lod purt sølf til deris herskab efter recessen[1], da efterdi at landstingit almindelig besøgis baade af adelen, borgere och bønder, och landsdommerne ere plichtige at forskaffe hver mand loug och ret; och der och falder den høieste ret her udi rigit, førre end nogen sager kommer ind for os och vore rigens raad; det och er christeligt och tilbørligt, at der holdis skickelighed, retten til reverents, hvor justicia administreris, och derfaare saadant icke kand regnis for nogen slet[2] tingfred, hvor nogen paa landstingit udi saa maade ofverfalder, slaar eller med haandgierninge forgribe sig emod hverandre, da ville vi det saa hermed forordnit hafve,

1. at dersom nogit sligt hender sig herefter at ske, at derforre icke alleniste skal bødis for tingfred, men och straffis for slig modvillig dristighed och ofverlast, som det sig bør.

2. Sammeledis efter at vi och udi lige maade forfare, hvorledis mange skulle sig understaa inden landstingit at skelde hverandre for løgnere, eller udi andre maader tale hverandre til, som deris ere oc lempe kand vere for ner, oc det her til dags icke er blefvit holden, at vore landsdommere det fran dennom hafve ville gifvit beskrefven, da ville vi forskrefne[3] landsdommere, de[4], som nu ere eller herefter kommendis vorder, hermed alvorligen hafve befalit, at dersom nogen efter denne dag staar inden landstingit oc skielder en anden erlig mand for en løgner eller udi andre maade taler hannom paa

[1] *Reces 1558 § 23.*
[2] *Således og T.*
[3] *T:* vore.
[4] *T:* dennom.

hans ere och lempe for ner, da skulle de det gifve fra dennom beskrefvit, saa dend[1], som det giør, derfore maa lougligen tiltalis oc forfølgis, som det sig bør, at deraf icke skal foraarsagis mere uroe eller ulycke.

[1] *T tilf.:* at.

539.

1590 14. avg. (Koldinghus.) *Frdg. om straf for den, som køber andre til at sige falsk vidnesbyrd.*

R: Jyske tegn. 4, 178.

T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Kiij—Kiiij i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*

Eftersom vore landsdommere udi vort land Nørre Jutland hafve os besøgt, at vi ville giøre en skik och forordning, hvorledis med dennom holdis oc handlis skal, som kiøbe andre til at bære falske och løienachtige vidnisbyrd udi deris sager, efterdi det formenis vore landsdommere at vere plichtige at tildømme dennom, som saadant giøre, at lide lige straf som de, der falskeligen vundit hafve och for deris falske vidner ere blefne felde och straffit paa deris fingre, da paa det[1] saadan uskickelighed kand forekommis och afskaffis, ville vi dermed herefter saa holdit hafve, at hver[2], som kiøber en anden til at vidne løgn eller anden uerlig ugierning[3] at giøre, skal straffis paa deris boedslod och achtis icke bedre end de, som gierningen giort hafve, och skulle de icke straffis paa deris to fingre, efterdi de icke hafve svorit med deris oprachte fingre, som de, der falskeligen vidne bære.

[1] *T tilf.:* at.

[2] *T:* hvem.

[3] *T:* gierning.

540.

1590 14. avg. (Koldinghus.) *Frdg. om at sandemænd, som i drabssag ere opkrævede rettelig, skulle göre sit tov uanset, at den rette eftermålsmand møder eller ikke.*

R: Jyske tegn. 4, 181.
T: Trykt 1590 ved: Kongelige Majestatz Obne Breff *o. s. v. bl. Iiiij—Ki i de tre ovfr. s. 270 nævnte optryk.*
Trykt efter en af disse 1643 og 1670.

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis sig møgen uskickelighed skal tildrage, nar lougmaal med sandemend skulle forfylgis, udi saa maade, at nar sig nogen saadan ulyckelige tilfald [met mandrab][1] kand tildrage, och sandemend derpaa opkrefvis derom at skulle sverge oc giøre deris toug, sker det tit och ofte, at eftermaalsmanden, som samme drab skal forfølge, udi midlertid lader sig med mandraberen forlige och icke møder tilstede, nar sagen louglig er forfuld och fyllinge skal gifvis paa sandemend, saa sagen dermed blifver forhalet, hvoraf det sig fororsager, at mange sig fordriste at tage sig fore megit dis større mutvillighed, mord och manddrab at bedrifve, efterdi de formene sligt ustraffit at skulle afgange, da paa det slig uskickelighed maa forekommis och afskaffis, hafve vi dend leilighed med vore Danmarkis rigis raad ofverveiget och besluttit och ville det hereefter dermed saa endeligen holdit hafve,

1. at naar nogen mandrab sig kand tildrage, skulle sandemend strax derepaa opkrefvis, oc siden inden siette uggedagen, efter de lougligen ere opkrefvede, giøre deris toug, och dersom ret eftermaalsmanden til siette uggedag icke vil møde tilstede eller lade sig finde af dend aarsage, at hand følling ofver sandemend vil forhindre och forhale[2], da skulle dog sandemend til bestempte tid och termin endeligen kiende och sverge om forskrefne drab efter lougen.

2. Blifver och mandraberen siden af sandemend kiend fri och svoren til fred och bod, da skal sagvolderen forskrefne boed til os och kronen hafve forbrut eller til hans rette herskab och icke komme hannom eller hans arfvinger

[1] *Således T.* [2] *T:* forholde.

til gafn, fordel eller beste i nogen maader for hans forhaling och forsømmelse skyld, om hand er i landet.

3. Hvilken forordning vi al tid herefter ville holdit och efterkommit hafve; bedendis och biudendis sandemendene ofver alt vort land Nørre Judland oc andensteds, som den judske lov brugis, saa vel som dennom, nogen manddrabs sager hafve at forfølge, at vide eder aldelis herefter at rette och for skade at tage vare.

541.

1590 15. avg. (Koldinghus.) *Åb. brev om stadfæstelse på syv artikler vedkommende rettergangen i Låland og Falster.*

Fynske og smål. tegn. 2, 143—48.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis sig møgen uskickelighed och utilbørlighed skal tildrage udi vore lande Laaland och Falster udi saa maade, at nar nogen sager forekommer, som enten til herritsting eller landsting bør at delis och forfølgis, hafver det verrit brug och hollit for en sedvanne ofver efterskrefne siuf artikler och sager, nar de hafve kunde tildragis, at dømme och ordelle, som siunis at ske emod lougen och recessen, hvilket til denne dag skiet er:

1. For det første, om nogen fester inden tinge for vitterlig gield och icke betaller til den bestembte tid och termin, da dømmis hand til at betalle 3 mrk. for en løgnere och hans hofvidlod at verre forbrudt til hans herskab.

2. For det andit, hvor nogen aasiun tagis til herritsting och aasiunsmendene giøre deris ed och afsegt och vederparten icke dermed vil nøiges, men begierer ydermere aasiunsmend paa de andre, om der da maa stedis til landsting at meldis 16 aasiunsmend paa de 8, som første gang fik det och siunit hafver.

3. For det tredie, om nogen nefninge bør at schverrie om, hvor død hest eller andre bester, som udi marken findis døde liggendis, hvem det drept hafver.

4. For det fierde, om nogen kand faa giesteret ofver hverandre, som boer i land eller saagen til sammen.

5. For det fempte, om nogen herritsfougit findis, som inddrager udi bondens boe, efter at hand er forfult til fierde ting, och der udvurderer udaf hans boe uanset, at der icke findis nogen fordelsbrefve eller manheldeløsebrefve.

6. For det siette, om nogen dennum findis, som mandrabssager fortier och icke følger paa fersk foed, och nogle aar derefter understaar dennom at følge samme sag til nefninge, och lade sverge derom, end og ingen reisning er taget i sagen, om det da bør at staa for fulde.

7. For det siufvende, nar nogen sag hafver verrit i rette til herritsting och landsting, och vederparten icke samme dag tager beskrefvit hvis der gaar, och hannom nogen tid derefter kand i sinde falde det at ville hafve beskrevit, besøger hand de herremend, som samme dag hafve verrit til tingit och guode mends fougitter, hvilke siden derom gifver deris skriftelig beseiglet vinde och icke det tagis til tinge och udgifvis af dommeren och tingmendene, som dertil skrifvis, om den brug kand verre lidelig och tollig, uden det dennom blef necktet at faa beskrefvit til tinge.

Da hafve vi disse forskrefne artikler och deris omstendige leilighed med vore elskelige Danmarkis rigis raad ofverveigit och derom endeligen besluttit och til ens vorden och ville det herefter saa forordnit och holdit hafve ofver hver forskrefne siuf artikler, som herefter følger:

1. For det første, at nar nogen er en anden skuldig och hand derfor lougligen er forfult til tinge, da skal hand verre forplichtit strax at betalle hans vederpart, hvis hand hannom skyldig er, eller och hannom med retten forfølge til udvording i hans boe och icke feste samme gield paa nye til nogen bestempte tid det siden at betalle, och derofver forfølgis for en løgnere eller paa hans bos-

lods fortabelse, om samme gield icke til samme visse forsagt dag udkommer.

2. For det andit, om aasiun til herritsting, da ville vi efter dend artickel hermed saa forordnit hafve, at nar 8 aasiunsmend hafver verrit til tinge och der kiend och svorit deris afsegt for fulde, och den, som sagen er angieldende icke nøies dermed, da maa der tagis 16 aasiunsmend paa de 8, dog skal det ske, før end sagen kommer til landsting.

3. For det tredie, om nefninge bør at opkrefvis paa døde heste och umelle best, ligervis som mand opkrefver nefninge udi drabssag, nar nogit menniske blifver ombracht, da ville vi icke epter denne dag, at nogen misbrug i de maade ske skal paa nogen umelle best nefninge at skulle opkrefvis, men saadanne sager skulle forfølgis til herritsting och landsting och der gange dom, som det sig bør.

4. For det fierde, om nogen bør at faa giesteret ofver hverandre, som boer i land eller sogn til sammen, som hertil skiet er, da skal den, som samme sag forfølge vil, maa med ordentlig proces och tiltalle til tinge hans vederpart forfølge och icke med giesteret.

5. For det fempte, om herritsfougitten maa indrage i bondens boe och der udvordere, ville vi icke, at det ydermere skie skal herefter, at nogen herritsfougit maa indrage i bondens boe och der nogit af hans guods udvordere, før hand er lougforvunden och findis delsbrefve och mandhelleløsbrefve ofver hannom.

6. For det siette, efterdi at det tit och ofte befindis mandrabs sager, som forties och icke forfølgis paa fersk foed, som det sig bør, da ville vi icke tilstede nogen epter dene dag nogen mandrabsag med nefninge at forfølge, uden hand det forfølger paa fersk foed efter recessen[1], men dersom det blifver fortaugt, man kand icke samme drab med nefninge forfølge, før hand tager reisning i

[1] *Reces 1558 § 21.*

sagen udi vort cantzelie och dennom aldelis epter lougen och recessen i saa maade vide at rette och forholde.

7[1]. For det siufvende, at nar nogen sag hafver verrit i rette til herritsting eller landsting och icke strax tagis beskrefvit, besøge de derom herremend och fougitter, som samme dag hafve verrit til tingit, och tage det af dennom beskrefvit, och efterdi saadant skier ulouſligt och emod recessen, hafve vi derom giort saadan forordning, at nar nogen sag i saa maade til herritsting eller landsting forhandlis, skulle begge eller alle parterne strax paa tingit tage det beskrefvit, hvis der gaar och bør at gifvis beskrefvit och det strax lade indtegne i tingbogen; giør hand det icke, meden søger andre, som hannom det skulle gifve beskrefvit under deris hender och segel, da skal samme brefve intet achtis eller hafve paa sig, undertagendis det kand giøris beviseligt, at dommerne hafve fornechtet dennom at faa beskrefvit, hvis der skier inden tinge.

Hvilken forskrefne skik och forordning paa forskrefne artikler vi ville at herefter fuldkommeligen holdis skal udi forskrefne vorre lande Laaland och Falster, bedendis och biudendis landsdommeren der same steds, byfougitter, herritsfougitter, birkefougitter och alle andre dommere, at de aldelis rette dennom epter denne vor skik och forordning, saa frampt de icke ville stande derforre til rette.

[1] *Denne § er overstreget i registranten.*

542.

1590 17. avg. (Koldinghus.) *Missive til tolderen i Stege om, at han, da kronens bønder på Møn have besværet sig over, at de af deres hjemmefødte heste og øksne, som udskibes af landet, skulle give den told, som er brugelig andet steds i riget, og begæret, at de måtte nyde samme forskånsel som vore undersåtter i Låland og Falster, skal lade dem blive ved deres gamle privilegier*

og lade dem nyde samme forskånsel på tolden af heste og øksen, som udskibes, som undersåtterne i Låland og Falster have[1].

Sæll. tegn. 17, 301.

[1] *Åb. brev 1586 18. april.*

543.

1590 20.[1] *avg.* (Koldinghus.) *Åb. brev om afskaffelse af forprang, landekøb og ulovlige havne.*

R: Sæll. tegn. 17, 303–4.

S: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskrift C88 i kgl. bibliotek i Stokholm.

M: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskrift Molbech no. 32 s. st.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis at mange vore och kronens undersaatte ofver alt vort rige Danmark saa vel af adel som en part andre formuende, prester, fougitter, skrifvere, bønder och bønderdrenge skulle drifve och bruge stoer forprang och landekiøb med korn och atskillige andre[2] kiøbmandsvare, som falder paa lantsbyerne, som ellers kunde blive ført til kiøbstederne och verre borgerne til deris nerings forbedring, hvoraf de siden kunde, som de ellers skulle, opholde och fuldgiøre borgerlig plicht och tønge, derofver ald borgelig handel och nering betagis, ssa och vor och kronens told och rettighed forkrenkis, epter at med samme ulouglige forprang och landekiøb søgis mange ulouglige haufner, och hvis korn eller anden del, de udi saa maade til forprang kiøber och dennom tilforhandler, ved saadanne ulouglige haufner udskibis, och os och kronen deraf ingen told eller rettighed fornøies, som det sig burde, hvorudofver vor och kronens told och rettighed formindskis, saa och borgerne udi vore kiøbsteder deris nering och biering betagis och en part deris borgelige privilegier formindskis emoed recessen[3], da paa det saadant forprang och landekiøb maa afskafvis,

[1] *S:* 18.

[2] *SM:* andre atskillige.

[3] *Reces 1558 § 33.*

hafve vi med vore rigens raad ald leilighed ofverveiet och ville herepter derom saa forordnit hafve,

1. at epter denne dag aldelis ingen af vore och kronens undersaatte her udi rigit, edel eller ueddel, skulle mue bruge nogen landekiøb eller forprang paa lantsbyerne eller andre steder[1] enten med korn eller nogen anden del, som er emoed recessen, eller och at søge och bruge nogen ulouglige haufner enten ud at skibe eller udføre nogen del eller och noget udi samme ulouglige haufner igien at opskibe. Dog skal hermed icke verre ment, hvis adelen til sin egne husis behof och nottorft kand fornøden hafve, saa och hvis privilegier, vore undersaatter derpaa kunde hafve, hermed uforkrenkit udi alle maade, meden alene landekiøb, forprang och ulouglige haufner at søge at verre afskafvit.

2. Befindis epter denne dag at nogen, e hvo det[2] helst verre kand[3], enten eddel eller ueddel, prester, fougitter, skrifvere, bønder och bønderdrenge eller nogre andre[4], som bruge[5] nogen landekiøb eller forprang med korn eller nogen anden kiøbmandsvare eller och at søge och bruge nogen ulouglige haufner, da skulle de dermed hafve forbrut alle hvis vare, korn och guods, de udi saa maade hafve med at fare, til os och kronen och der til med stande til rette som de, der forachtligen och mutvilligen hafve giort emoed dette vort offentlige forbud.

3. Forbiudendis vore fougitter, embitsmend, saa och vore undersaatter af adel och alle andre, at de icke sielf eller och tilstede nogen anden enten paa vor och kronens eller paa adellens guods och eiendom saadan landekiøb och forprang eller ulouglige haufner at besøge, emoed recessen och dette vort offentlig forbud at giøre eller

[1] *Således og M; S:* andensteds.
[2] *Således og M; S:* de.
[3] *Således og M; S:* kunde.
[4] *Således og M; S:* nogen anden.
[5] *MS:* bruger.

lade ske och giør[e][1], meden en epter anden alvorligen at holde ofver denne vor bud och befalning, saa frampt de icke sielf ville lide derfore tiltale och stande os derfore til rette.

4. Ser och nogle vore lensmend hermed med nogen igiennom fingre, da skal[2] dend, det giør, hafve forbrut vort len, hand med forlent er.

[1] *Således SM.* [2] *Således og M; S forbig.:* skal.

544.

1590 23. septbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Malmø om, at vi erfare, at de, når kæmner skal sættes i deres by, forordne dertil af rådmændene, skönt der blandt de gemene borgere i byen vel findes de, som dertil kunde være tjænlige, og der i andre byer her i riget forholdes anderledes dermed, i det gemene borgere betros dertil, som al tid kunne være tilstede i byen og ikke må rejse og omdrage på adskillige steder efter deres næring og bjærging. De skulle derfor, for at dette herefter kan være uden mistanke* (och argvane), *forordne til kæmner en af deres medborgere, som ikke er rådmand og al tid, så længe han er kæmner, kan blive tilstede i byen og have agt på menige mands og byens bedste og have opseende med, at de penge, som til byen udgives, kun forvendes til byens bedste.*

Skånske tegn. 2, 59—60.

545.

1590 28. septbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til selvejerbønderne i Koldinghus læn om, at de kun må sælge deres brændeved i Kolding by.*

Jyske tegn. 4, 188.

Eftersom Casper Markdaner, embitzmand here paa vort slot Koldinghus, hafver ladet gifve os til kiende, hvorledis en del forskrefne selfeigere bønder her udi lenit,

som hafve skouf och kunde selge och afhende vore undersotter til ildebrand, nar det dennom blifver bevilgit och af hannom eller hans fuldmechtige udvist, skulle dennom understaa dend at selge och afhende udi andre vore kiøpsteder enten til Ribe eller Vedle saa snart som hid til vor kiøpsted Kolding, som vi med vor gandske hof ere beliggendis, hvorudofver sig møgen uskickelighed tildrager och stor dyring for brendeved eblant vore undersotter her udi byen opvoxer, da paa det saadant maa forekommis,

1. ville vi eder heremed strengeligen och alvorligen budit och befalit hafve alle och hver, serdelis forskrefne vore och kronens selfeiger bønder her udi lenet, saa mange som nogen brendeved hafver at selge eller afhende och eder af forskrefne vor lensmand eller hans fuldmechtige blifver bevist at hugge, at i retter eder efter dend at føre hid til forskrefne vor kiøpsted Kolding och ingen anden steds, den stund vore hofsinder nu her ere beliggendis, och for et billigt verd til vore undersotter och tiener selger och afhender.

2. Saaframbt nogen befindis heremod at giørre eller och nogen brendeved anden steds henføre at selge end hid til forskrefne vor kiøpsted Kolding efter, som forskrefvit staar, da skal hand eller de derfore delis, tiltalis och straffis som ulydige och som de, vore bud och befalning icke liude ville.

546.

1590 29. oktbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om tilladelse til at udføre saltet kød indtil næste Philippi og Jacobi dag og om tolden herpå.*

Sæll. tegn. 17, 309—10.

Eptersom vi nogen tid siden forleden hafve ladit vor almindelig forbud[1] udgaa ofver alt vort rige Danmark, at aldelis intet saltet kiød af indlendiske eller af udlendiske

[1] *Åb. brev 1588 7. decbr.*

her af rigit skulle udføris eller udskibes uden hvis formedelst synderlig benaading blef epterlat, da hafve vi os nu videre om ald leilighed bespurt och beraadslagit, och epter vi forfare, at kornet saa vel som engenne her ofver alt riget møgit hafver slagit sig udi nerverendis aar, saa at menige vore undersaatter her ofver alt riget icke kunde bekomme saa møgen foringe, som de deris fe kunde med ofverfore, hvorudofver det er at befrøchte, at forskrefne vore undersaatte enten skulle nødis til samme deris fe for half verd at selge och afhende eller dog det ligevel skulle døe och vansmechte for dennom af hunger, hvoraf de siden kunde gerade udi største armoed och forderf, vi och derhuos forfare, at saltet kiød uden vor undersaatters skade, synderlig hvor de sielf ville derudinden hafve deris lelighed billig udi acht och betenkinde, kand tilladis at mue afhendis och udføris, och derfore ville samme vort forbud igien hafve opgifvit, saa

1. det herepter maa och skal verre hver saa vel udlendiske som indlendiske frit och ubehindrit fore her af riget at lade udskibe och udføre saltet kiød indtil Philippi och Jacobi dag førstkommendis och icke lenger, dog saa at hvilken noget saltet kiød her af riget vil udføre, skal gifve deraf til os och kronen och fornøie vor toldere, hvor det udføris, paa vore vegne to mark danske til told af hver tønde kiød, och naar forskrefne dag och termin er forløben, ville vi siden derepter med forskrefne saltet kiød at udføre aldelis strengeligen och alvorligen hafve holdet och epterkommit, epter hvis forbudsbrefve vi derom tilforn hafve ladit udgaa ved den pen och straf, samme forbudsbrefve omformelder.

2. Ti bede vi och biude vore fougitter, embitsmend, borgemestere, raadmend, byefougitter, toldere, at de derudinden hafve flitig och alvorlig indseende, at heremod icke handlis eller giøris udi nogre maade, saaframbt deris

forsømmelse derudinden befindis, de da icke derfore ville stande til rette och strafvis, som ved bør.

547.

1590 30. oktbr. (Koldingæ.) *Åb. brev om, at vi, da herredsmændene i Fjends herred have klaget over, at deres herredsting ligger ubeleiligt for de fleste af dem, i det der sønden ved tinget skal ligge en bæk og bløde, så at der om vintertide og ved vandflod skal være meget besværligt at komme over, og begæret, at herredstinget må bortflyttes på et andet belejligt sted, ville, at Fjends herredsting skal lægges på et belejligt sted sønden for hin bæk og bløde mellem Koberup og det sted, hvor det nu ligger, og at Jørgen Skram, embedsmand på Hald, skal lægge det der.*

Fyske reg. 5, 148.

548.

1590 13. novbr. (Koldingæ.) *Åb. brev til Gydinge herreds bønder om forbud mod at huse eller hjælpe fredløse mænd.*

Skånske tegn. 2, 103—4.

Vi komme udi forfaring, at nar nogen mandrab begaais enten udi vort land Skaane, Halland eller Bleginde, da skulle de, som saadanne gierning begange, hafve deris sicker tilflugt och ophold udi forskrefne herrit uanset, at vi derom tilforn hafver ladet udgaa vore offentliche mandat och befalling, at ingen sig skulle fordriste eller understaa nogen fredløes mand at huse eller herberge[1], da paa det saadan uskickelighed maa forrekommis och afskaffis,

1. bede vi eder alle och hver serdelis och hermed strengeligen och alfvorligen biude och befalle, at i aldelis ingen fredløs mand, verre e hvo det helst verre kand,

[1] *Herved må sigtes til åb. brev 1585 21. septbr., skönt der her kun tales om manddrabere. På åb. brev 1582 15. juni passer citatet ikke.*

epter denne dag huse eller herberge eller paa nogen eders eigendom at hanthefve eller opholde.

2. Dersom nogen befindis heremod at giørre epter, som forskrefvit staar, da skal hand verre ofver den samme pen och straf, som den fredløes mand er, som hand huser och herberger.

549.

1590 20. novbr. (Koldinghus.) *Missive til tolderne her i riget om, at rosenobler nu have tabt i værd og kun ere gangbare for 14 mrk. danske i stedet for tidligere 16 mrk.; de skulle derfor oplægge* $^1/_2$ *daler på hver rosenobel, som modtages i told eller anden indtægt, eller og tage 4 daler i stedet for hver rosenobel.*

Sæll. tegn. 17, 324.

550.

1590 24. novbr. (Koldinghus.) *Missive til Knud Rud, lænsmand i Korsør, om skibstold og tredivte penge af vin, som skibes for Korsør og Skelskør.*

Sæll. tegn. 17, 326.

Som vi for nogen tid siden hafve ladit vore obne brefve udgaa om hvis gods och vare, korn eller andit, som der for vore kiøpsteder Korsøer[1] och Skielskiør[2] udskibes eller indskibes at skulle der samme steds fortoldis, naar det enten udskibes eller indskibes, och vi nu komme udi forfaringe, at vore toldere udi forskrefne kiøpsteder Korsøer och Skielskiør skulle dennom understaa epter samme vore brefve at anamme och oppebære told af hvis vin, som udlendiske kiøbmend fører did ind udi Belt til forskrefne kiøpsteder, uanset at de ingen ruller hafver, hvorepter de kunde vide at tage skibstold, lastpendinge eller och dend 30. pendinge af samme vin, saa och at Peder Skrifver, borgmester och tolder udi vor

[1] *Åb. brev 1587 20. maj.* [2] *Jfr. missive 1589 30. novbr.*

kiøpsted Nyborg, hafver derpaa vor kiere her faders bref och befalning, at hand samme skibstold saa vel som och dend 30. pendinge af hvis vin, der udi Belt kunde ankomme, skulle paa vore vegne anamme och oppebere, och epterdi forskrefne vore obne brefve fo[r]melder om hvis guods och vare, som der for forskrefne vore kiøpsteder indskibes eller udskibes, hvilket icke er at forstaais om vin, som der kunde indkomme, meden alleniste om korn och anden slaugs kiøbmendsvare, som der kunde udskibes eller indskibes, vi och samme vore brefve icke ville hafve derheden tydit och forstaait emoed dend forordning, hogbemelte vor kiere her fader derom giort hafver, ti bede vi dig och ville, at tu forskrefne vore toldere udi forskrefne vore kiøpsteder Korsøer och Skielskiør fodrer och beskeder for dig och siden paa vore vegne foreholder dennom, at de dennom aldelis intet befatter med samme skibstold eller dend 30. pendinge af hvis vin, der udi Belt ankommer och der for deris bye blifver indskibet, meden det lader forskrefne vor tolder udi Nyeborg epter høgbemelte vor kiere herre faders forordning verre befalit, och de ellers med hvis andre slags vare, som der enten indskibes eller udskibes, udi alle maade rette dennom epter forskrefne vore obne brefve, derom til dennom er udgangit.

551.

1590 10. decbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til købstadmænd og bønder i Nörrejylland om forbud mod at fange harer, agerhøns eller andet vildt.*

Jyske tegn. 4, 206 - 7.

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis mange eder sig skulle understaa om vinteren, nar der er sne, saa och andre tider om aarit, nar leiligheden sig saa gifver, udi eders kaalgaarder at skiude, fange och ødelegge harer, agerhøns och anden saadanne veidverk, hvorudofver jachten

efter harrer och efter forskrefne veidverk blifver øde och klart forderfvis, da efterdi det er emod recessen[1], vi och udi ingen maade kunde eller vilde lide saadant at skulle ske eller tilladis, bede vi eder alle forskrefne kiøpstedsmend disligiste bønder och menige almue, i hvosomhelst i tiene eller tilhøre och bygge och boe ofver alt forskrefne vort land Nørre Jutland, och hver serdelis hermed strengeligen och alfvorligen biude och befale,

1. at i al tid herefter eder aldelis undholde enten at skiude, fange eller udi nogre andre maade at ødelegge nogen harer, agerhøns och noget anden saadant veidverk.

2. Saaframpt nogen eder sig heremod modvilligen lader befinde enten om vinteren eller andre tider om aarit at skiude, fange eller udi nogen andre maader at ødelegge nogen harer, aggerhøns eller noget andet saadant veidverk, da skal hand af vor lensmand, udi hvis len hand besiddendis er, derfor delis, tiltalis och straffis som for anden tiufveri.

3. Bedendis och biudendis alle vore lensmend ofver alt forskrefne vort land Nørre Jutland, hver udi sit len och saa vidt hand hafver befalning, hermed at hafve grandgifvelig och flitig acht och indseende saa vel med borgerne udi de kiøpsteder, de hafve udi befalinge, som med bønderne paa landsbyerne, at intet heremod sker, saa frampt de sielf derfore icke ville stande til rette, om deris forsømmelse udi de maade befindis.

[1] *Reces 1558 § 67.*

552.

1590 16. decbr. (Koldingæ.) *Åb. brev om forbud mod, at fremmede skræddere bruge skrædderhåndværk i Kolding.*

Jyske reg. 5, 151—52.

Eptersom menige skreddere her udi vor kiøpsted Kolding til os hafver supplicerit och ladit til kiende gifve,

hvorledis paa landsbyerne her omkring skulle sig mange skreddere opholde, som sig understaa, naar de kunde se dieris leilighed at skere borgerne her udi byen och dieris tiennere kleder och frembdelis saadant dieris antagne arbeide tager med sig paa landsbyerne och der samme steds det syer och fuldferdiger, disligiste skulle och her udi forskrefne vor kiøpsted Kolding mange flere andre skreddere, som komme baade af vort førstendomme Slesvig, Holsten och anden steds fran, lade sig finde och bruge dieris handverk, som icke er borgere och ei heller er udi skredderlafvit och dog arbeider for borgerne, skredderne til fortrengsel, hvorudofver dieris niering och biering dennom betagis och formindskis, och derom tilforn hafve forhverfvit och bekommit vor kiere her faders bref[1] saadant icke at maa tilladis, da paa det saadan uskiklighed maa en gang for alle afskaffis och forekommis,

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve alle, e hvo de heldst ere eller vere kunde, epter denne dag udi saa maade, som forskrefvit staar, at forføie sig fran landsbyerne och her ind udi byen och der for borgerne noget arbeid at antage och nogen steds fuldferdige eller nogen at bruge skredderembit udi vor kiøpsted Kolding, end med mindre de tilforn hafver giort dieris borgerlig ed och ere udi laugit och holder borgerlig och byens tynge.

2. Och dersom nogen befindis heremod, som forskrefvit staar, at handle och giøre, skal dend icke alleniste vere falden at bøde emod skredderlafvit her udi vor kiøpsted Kolding, meden skal och tilbørlig straffis af vor lensmand her paa vort slot Koldinghus, dend som nu er eller herepter kommendis vorder.

[1] *Åb. brev 1580 14. maj.*

553.

1590 17. decbr. (Koldinghus.) *Missive til lænsmændene i Sælland om at have tilsyn med løsgængere og pågribe og tiltale dem, som begå overgreb mod almuen.*

Sæll. tegn. 17, 331—32.

Epterat vi komme udi forfaringe, hvorledis at der udi vort land Sielland skal omløbe en hel hob leddinggengere och tienstløse folk, som løbe och stryge landit igiennom, en part under studenters naufn, en part, som udgifve sig for bøsseskiøtter, landsknechte och bodsmend, som af vor tieniste er blefven aftackit, som med stoer dristighed och mutvillie ofverløber vore undersotter der udi landit och icke vil lade dennom nøie med dend del, dennom af fattige folk epter hver sin efne och formue gifvis och meddelis, meden ville understaa dennom at tvinge och nøde folk til at gifve dennom pendinge eller hvis anden del, de begierer at hafve, och hvor de det icke kunde bekomme, ofverfalder de dennom, deris høstruer och folk med trusel och undsigelse, och somme tider tør de understaa sig at biude dennom hug, som dennom deremoed ville sige, da epterdi vi for ingen del kunde eller ville lide, at vore undersotter af saadanne mutvillige, letferdige och løsachtige selskab skulle ofverfaldis och nogen uret tilføies, bede vi dig och ville, at tu hermed hafver grandgifveligen acht och opseende udi dit len, at saadant emoed vore undersotte der samme steds icke sker. Och dersom udi samme dit len nogle saadanne tienstløsse och modvillige selskab kand bespørges och befindis, du da saa vel med dine egne folk som med bønderne dennom lader eptertrachte, paagribe och fengsligen antage och siden til tinge tager dom ofver dennom epter hver sin modvillig gierning och siden straffer dennom epter dommens liudelse, hafvendis och inseende med, at bønderne udi samme dit len icke huser eller herberger nogen saadanne letferdige

kompaner; dersom nogen saadanne befindis, du da och strafver derofver, som ved bør, . . . saa frambt du icke sielf derfore vil stande til rette, om nogen slig klagemaal ydermere for os blifver indført.

554.

1591 5. jan. (Koldingæ.) *Åb. brev om fordelingen af sagefaldet i Kolding.*

Jyske reg. 5, 158—59.

Eptersom vi komme udi forfaringe, at her skal sig tildrage nogen tvist och uenighed emellom Caspar Markdaner, embidsmand her paa vort slot Koldinghus, och borgemestere och raadmend her udi vor kiøpsted Kolding om faldsmaal och sagefald, naar nogen mord, mandslet, tiufveri eller andre saadane sager kunde [sig] tildrage, som ens lif, ere och guods kand vere anrørendis, och dend skyldige undkommer, om forskrefne faldsmaal och sagefald da bør os aldene at tilkomme eller byen bør deraf sin halfpart at hafve, och forskrefne borgemestere och raadmend nu hafve verit hoes vor tilforordnede regierings raad med dieris privilegier och gifvit til kiende, at de udaf fremfarne konninger til des hafve haft de privilegier, at hvor och naar hoes vor lensmand paa vor vegne aftingis nogen sag, som sig udi byen hafver tildragit, och vor lensmand derfore bekommer faldsmaal och sagefald, da tager och oppeberer borgemestere och raadmend her udi byen paa byens vegne halfparten, och epterdi saadant en tid lang med vor kiere her faders bref udi en del sager hafver verit dennom forment,

1. da hafve vi . . . unt, bevilgit och tillat . . ., at borgemestere och raadmend her udi byen mue herepter halfparten af samme faldsmaal och sagefald paa dieris byes vegne annamme och oppebere epter, som aftingit vorder, udi de sager, som dieris privilegier om formelder, til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder, dog

ville vi os aldene forbeholdit hafve ald hvis arfve, som her udi byen falden eller herepter falde kand, och ingen rette arfvinge kommer inden aar och dag, dend aldene til os skal vere forfalden och icke til byen.

2. Sammeledis skal och aldene til os vere forbrut hvis faldsmaal, som nogen kunde forbryde, som vor told och sise her udi byen kunde fordrifve eller døllie, med hvilke faldsmaal och sagefald borgemestere och raadmend her udi Kolding paa byens vegne dennom aldelis intet skulle befatte, meden det skal os och rigit aldene kvit, fri och ubehindrit vere forbrut och hiemfalden.

555.

1591 6. jan. (Coldingi.) *Åb. brev om forbud mod, at borgere i København skyde og ødelægge vildt.*

Sæll. reg. 13, 169—70.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 451.

Eftersom vi komme udi forfaaringe, hvorledis mange, baade borgere, kiøbsvenne och andre løesgengere, sig skulle understaae ved vor kiøpsted Kiøpnehaufn at udgaae met lange røer at skiude och øddelegge haarer, aggerhøne, svanne och andet saadant, hvilket dog dieris privilegier udi ingen maade metføerrer,

1. daa ville vi hermet strengeligen och alfvorligen haufve forbudet alle, baade borgere, kiøpsvenne och andre løesgengere, at skiude eller øddelegge nogit saadant forskrefne vildt.

2. Dersom nogen sig fordrister heremoed at giøre eller och blifver befunden uden porterne met langt røer udi saa maade at skiude, daa skal hand dermet icke allenniste haufve forbrut sit røer, hand met sig haufver, meden och dertil forfølgis, tiltallis och straffis som for andet tiufveri.

3. Bedendis och biudendis vor embitsmand paa vort slot Kiøpnehaufn, den som nu er eller herefter kommendis

vorder, at hand alfvorligen holder herofver och met aldellis ingen ser igennum fingre, saa frampt vi icke skulle vide det huoes hannum, om hans forsømmelse derudinden befindis.

556.

1591 2. febr. (Drotningborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Samsøs privilegier.*

Sæll. reg. 13, 171.

Trykt hos Thura: Beskrivelse over Samsø, s. 87—88.

Efterat mennige vorre undersotter paa vort land Samsøe haufver laadit gifve os til kiende, hvorledis de af arrilds tid haufver hauft frihed at udførre dieris guods och vaare ligervis som vorre undersotter udi kiøpstederne her udi vort rige Danmark och igien at indførre, hvis de til dieris dauglig notturft och husis behouf fornøden haufve, daa haufve . . . vi bevilgit och tillat . . ., at menige vorre undersotte paa vort land Samsøe mue endnu fremdellis herefter laade udførre, hvis vaare de haufve at aflaade och igien indførre, hvis de til dieris husis dauglig notturft och behouf fornøden haufve, ligervis som de af arrilds tid giort haufve, doch skal hermet icke verre ment de vaare, som vi vied vorre obne brefve och mandatter haufve laadit forbiude at udførris, meden dennum saadanne vaare at udføre aldellis och strengeligen forbøden efter samme vort obne brefvis liudelse; de skulle och udi ligge maade gifve til os och kronnen den sedvanlig told och rettighed af hvis vaare, de udførendis vorder, som deraf bøer at gange, under den straf som vid bøer.

557.

1591 27. febr. (Koldingæ.) *Åb. brev om forskellige bestemmelser vedrörende hesteudførselstolden.*

Jyske reg. 5, 175—76.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis møgen och stuor uskiklighed skal sig paa vore stuore toldsteder

och synderlig udi vor kiøpsted Ribe tildrage med heste, øxen och anden del, som deraf rigit uddrifvis och udskibis och til os och kronen skulle fortoldis, hvorudofver vor och kronens told och rettighed udi atskillige maade forkrenkis, da paa det saadan maa forekommis och udi tide afskaffis, hafve vi med vor Danmarkis rigis raad, som nu hoes os tilstede ere, saa besluttit och for got anset herepter med forskrefne told at skal forholdis, som epterfølger:

1. først hvilken som drager sønder ud med 12 heste udi et kobbel, maa hand af forskrefne 12 heste hafve en ridehest fri, och dersom de hafve flere kobbel, maa de hoes hver 12 heste hafve 1 ridehest fri uden told och icke flere; de andre skulle alle fortoldis epter dend sedvanlige told, der pleier at afgange.

2. Dersom och nogen af rigens indbyggere, kiøbmend eller rostuskere, ville sønder ud af rigit med heste for dieris vogne, dennom skulle de lade antegne och opskrifve huos vor toldere der samme steds; selger de forskrefne vogenheste eller dennom och afhender uden lands och icke egien indfører udi rigit, skulle de dennom alle fortolde, naar de komme tilbage egien, meden dersom de føre samme vogenheste med sig tilbage egien, skulle de sig huos toldern angifve och hannom det vide lade, saa hand dennom egien kand afskrive och toldfri lade passere.

3. Disligiste dersom och nogen udlendiske ville udføre nogen heste under sadel eller for vogne, skulle de dennom fortolde; sammeledis hvo som skiber øxen eller anden del, hvoraf os och kronen dend stuore told bør och tilkommer, for Varde, Sønderside, Vesterside, Skallingkrog, Hiertingland eller andre steds der omkring udi nogen haufner, da skulle de det fortolde hoes tolderen udi vor kiøpsted Ribe, før end de det skiber, saaframpt de der-

ofver icke ville hafve forbrut alt, hvis de hafve med at fare, och derofver stande os och kronen til rette.

558.

1591 30. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at færgemændene i Sundby må holde to færger til dermed at føre rejsende over Limfjorden.*

Jyske reg. 5, 195—96.

Eftersom vi nogen tid siden forleden hafve bevilget[1] borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Olborg paa byens vegne at mue holde der for byen fire gode ferdige ferger at ofverføre, hvis veifarendis och fremmede der ofver aaen hender at skulle ofverføris, och vorre och kronnens undersaatter fergemend udi Sundby hafver sig beklaget dennom at skie for kort derudinden, efterdi de al tid tilforn af arilds tid hafve holt samme ferger, hafve och icke anden nering eller biering end fergeløn af samme ferger och skylder och skatter aarligen deraf til vort slot Aalborghus, begierendis, at de endnu fremdelis maa holde samme ferger ved magt, paa det de icke skulle plat ødeleggis, forarmis och fordrifvis, da hafve vi . . . unt, bevilgit och tillat . . ., at forskrefne vore och kronens undersaatte, menige fergemend udi Sundby, mue aldenne herefter, til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder, holde emellom Sundby [och Olborg] to gode ferdige ferger, saa dend veigfarendis mand, som der hender at ofver komme, uden ald forhindring, ophold och forsømmelse kunde derofver komme, och skulle de verre forplicht at holde, forskaffe och forordne gode duelige fergemend til samme ferger, saaframt de derforre icke ville tiltallis och straffis, om nogen med billighed kunde hafve sig derofver at beklage; skulle de och gifve och fornøie af samme ferger slig aarlige afgift til vort slot Aalborghus efter, som der gifvis af de andre ferger samme steds.

[1] *Ved åb. brev 1589 18. juni.*

559.

1591 16. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da borgerne i Flensborg og borgerne i Ålborg længe have hængt i trætte om salteri og købmandskab ved Nibe og Limfjord, og der på bægge sider er udgåt stævning til nu tilkommende herredag til pådömmelse, om borgerne i Flensborg ere berettigede til hint salteri, hvilket de ville bevise med deres overgivne privilegier, bevillige vore undersåtter i Flensborg at bruge deres salteri og købmandskab ved Nibe og Limfjord, indtil der er ganget dom herom.*

Jyske reg. 5, 200.

560.

1591 20. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle, som fri og frelse kendes og frit jordegods have over alt Danmark, om forbud mod at de tillade deres bønder at jage på deres enemærker.*

Sæll. tegn. 18, 67—68.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis en part [af] eder, som hafve en del af eders jordeguods vit fra eder beliggendis, skulle understaa eder at forløfve bønderne, som boe paa eders gaarde, som icke ligge eder saa ner ved haanden, at i sielf dagligen kunde bruge eders jagt med hetsen eller skiuden, at skiude och ødelegge baade stoer vildt, raaer, harer och refve paa dend eiendom, som ligge til eders gaarde saa vel udi ennemerke som fellig, hvorofver de vel under tiden tiltager dennom saadan dristighed, at de saa vel skiude paa vore och kronens som andre af adelens guods, och under tiden vel sielf beholde, hvis de udi saa maade skiude och ødelegge, hvorofver ald jachten fast formindskis, forderfvis och ødeleggis, da epterdi det er os och kronen saa vel som adelen sielf til største skade och forderf, ville eller kunde

vi udi ingen maade lide saadant at skulle ske eller tilladis, meden hafve det aldelis afskafvit.

1. Ti bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen och alvorligen befale, at aldelis ingen maa forløfve eller tilstede deris bønder, som paa deris guods boendis ere, at skiude, fange eller udi nogre maade ødelegge enten paa nogen eders egne eller vor och kronens enemerke och fellits skoufve stoert vildt eller anden veidverk uden dend eders skytte, som tienner eder for klede och pendinge.

2. Saa frampt nogen [af] eder sig heremoed lader befinde at tilstede eller forløfve nogen eders bønder paa eders guods boendis at skiude och ødelegge noget vildt eller veidverk, da skal bonden, dend, som saa befindis at skiude, af vor lensmand, udi hvis len hand boesiddendis er, eller och af adelen, som derpaa ville klage, derfore delis, tiltalis och strafvis som dend, der modvilligen emoed vor offentlig mandat och forbud handle och giøre vilde.

3. Bedendis och biudendis alle vore lensmend ofver alt rigit, hver udi sit len och saa vit hand hafver befalning, hermed at hafve grandgifvelig och flitig acht och indseende, at intet heremoed sker, saa frampt de sielf derfore icke ville stande os til rette, om deris forsømmelse udi de maade befindis.

561.

1591 22. juli. (Kiøpnehaufn.) *Missive til tolderne i Helsingør om, at de fra Rostok eller Vismar eller andre fremmede, som ville besejle havne i Norge med deres gods og varer, og som have fåt toldsedler af dem, snart opskibe mere, snart mindre end de have fortoldet; tolderne skulle derfor herefter i sedlerne navngive og specificere, hvor meget de fremmede have inde, så at man, når de komme under Norge, kan forfare,*

om de opskibe mere eller mindre, for at vor og kronen ikke skal ske forkort på told.

Sæll. tegn. 18, 71.

562.

1591 22. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om forbud mod, at præsterne på Gulland ombytte deres sogne.*

Skånske reg. 2, 76.

Eftersom vi komme udi forfaring, at kierkerne der paa vort land Gotland, som ere och af arilds tid hafve verit til hobe anexerit, skulle af presterne sielf, som til samme sogner och kierker ere forordnit, under tiden forbyttis, saa dend ene prest skifter och forbytter et sogen med dend anden, hvoraf møgen uskickelighed bode eblant bønderne, som udi sognerne ere boendis, saa vel som eblant presterne sielf foraarsagis, da hafve vi derfore derom saa besluttid och forordnit,

1. at hvilke kierker, som nu er eller af arilds tid hafve verit til hobe anexerit, skulle al tid herefter blifve anexesogner under en sogneprest och sielsorger och icke af presterne saaledis forbyttis och omskiftis, som til des sked er.

2. Saafrempt nogen af presterne der paa landit sig tilfordrister heremod at giøre och sine sogner med en anden prest forbytter, de da icke derfore ville tiltalis och straffis, som vid bør.

3. Bedendis och biudendis vor lensmand paa vort slot Visborg saa vel som superintendenten der paa landit, dend som nu er eller herefter kommendis vorder, at de herudinden hafver grandgifvelig acht och indseende, at intet heremod skier, saafrempt de sielf derfore icke ville stande til rette.

563.

1591 22. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om forbud mod, at præsterne i Gulland bo andetsteds end i deres præstegårde.*

Skånske reg. 2, 75—76.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis en part presterne paa landsbyerne der paa vort land Gotland skulle dennom under tiden understaa at fløtte fra dieris rette prestegaarde och til kiøbstederne eller anden steds hen, hvort dennom løster, hvorofver siuge meniske udi samme dieris sogner under tiden forsømmis och hendøer, før end dieris sogneprest kand komme til dennom och paa hans embits vegne giøre dennom dend tilbørlig tieniste, hand plichtig er, da ville vi dermed herefter forholdit hafve,

1. at presterne paa landsbyerne der paa vort land Gotland skulle herepter blifve boesiddendis hos dieris sognefolk i dieris prestegaarde och icke fløtte til kiøbstederne eller anden steds hen, hvort dennom løster, som til des sked er.

2. Saafrembt nogen dennom sig tilfordrister heremod at giøre och icke hos dieris sognefolk blifve boesiddendis, skulle de dermed hafve forbrut dieris sogner och tilmed derfore straffis, som vid bør.

3. Bedendis och biudendis vor lensmand paa vort slot Visborg saa och superintendenten der paa landit, som nu er eller herefter kommendis vorder, at de herudinden ville hafve grandgifvelig acht och indseende, at intet heremod sker, saafrempt de sielf derfore icke ville stande til rette.

564.

1591 25. avg. (Hafniæ.) *Missive til Korvits Viffert og Arild Hvitfeld om at indfinde sig i København på tirsdag ad aften, som er den 31. avgust, og fremdeles blive der i regeringen tilstede, indtil*

vore tilforordnede regeringsråder, som skulle begive dem på de steder, hvor de have noget synderligt at udrette, igen komme tilstede.

Sæll. tegn. 18, 77.

565.

1591 26. avg. (Hafniæ.) *Missive til en del købstæder ved søsiden i Skåne, Halland, Bleking, Sælland og Jylland om, at de Svenske toldfrit må indføre alle deres varer undtagen fremmed drik, hvoraf de skulle give lige told og sise med rigets indbyggere.*

Sæll. tegn. 18, 77—78.

Epterat der nu er giort dend forordning udi Sverrige, at alle vore undersotte och Danmarkis riges indbyggere der udi Sverigis rige skulle aldelis verre fri och forskonit for ald told af alle hvis vare, enten heste, øxen eller anden del, som de enten derudi rigit indføre eller och igien udføre, indskibe eller igien udskibe, hvorfore vi och hafve bevilgit, at alle Sverigis riges undersotter och indbyggere igien skulle verre fri for ald told at udgifve af alle hvis vare, de enten her af rigit udføre eller och igien indføre enten til søes eller ofver lands, allenne undertagendis for hvis fremmede drik, de dennom ville understaa her udi rigit at indføre eller udføre, ti bede vi eder och ville, at naar nogen Sveriges riges undersotte och indbyggere herepter did til eders bye hender at komme och der at bruge sin handel och vandel enten med heste, øxen eller anden atskillige slags vare, i da lader dennom samme vare fri, ubehindrit och foruden ald told baade indføre och udføre, indskibe och udskibe, undertagendis, hvis fremmede drik de der samme steds ville forhandle, enten indkiøbe eller udselge, meden deraf tage dend sedvaanlig told, sise och rettighed, som vore egne undersotter och Danmarkis rigis indbyggere deraf pleie at gifve och herudi rigit sedvonligt hafver verrit.

566.

1591 28. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at indbyggerne i Lavholm, Halmstad og Varberg, som have klaget over, at de vilde komme til agters og forarmes, hvis vore åbne forbudsbreve om, at intet saltet kød må udføres af riget, ikke skulle opgives hos dem, herefter indtil videre mod at give den sædvanlige told må lade udskibe og udføre saltet okseked på hvad steder, det er dem bedst bekvemmelig.*

Skånske reg. 2, 79–80.

567.

1591 30. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til Kongsbaks borgere om, at de grunde der i byen, som ikke ere bebyggede inden tre år, skulle være forbrudte til byen.*

Skånske reg. 2, 82–83.

Eftersom vi komme udi forfaring, at siden vor kiøbsted Kongisbak udi forledne svenske feigde er blefven afbrent och hand paa ny egien hafver bekommit kiøbsteds privilegier, at dend egien med kiøbsteds bøgning skulle opbygges, skal vere mange tofte och jorder der udi byen, som ligge fast øde och siden dend tid ingen bøgning er paaført, hvilke tofter och jorder tilhører saa vel en part dennom uden som inden byes besiddendis er, da paa det forskrefne jorder och tofter der udi byen maa endeligen en gang blifve opbygget menigheden der samme steds til beste och at deraf kand holdis slig tønge och besvering saa vel til os och kronen som til byen, som tilbørligt er och leiligheden fordre kand,

1. bede vi eder alle, e hoe som heldst i ere eller vere kunde, inden eller uden byes, saa mange nogen jord eller tofter hafve udi Kongisbak, och hver serdelis strengeligen och alfvorligen biude och befalle, at i rette eder efter inden tre aar, nest efter dette vort obne brefs datum

regnendis, paa samme jorder at føre guod kiøbsteds bøgning efter dend lands leilighed.

2. Saafrempt nogen herudinden findis forsømmelig eller modvillig och forskrefne øde jorder inden dend dag, forskrefvit staar, icke vil egien opbygge, de da icke forskrefne jordsmon och tofter ville hafve forbrut til byen och siden andre borgere och indvoner der samme steds dennom at maa med kiøbsteds bøgning opbygge.

568.

1591 30. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der i Kongsbak, hvis borgere have klaget over, at der dem til ikke ringe afbræk og skade årlig holdes 6 markeder i byen, hvortil der forsamles adskillige fremmede, herefter kun skulle holdes 2 markeder, nemlig st. Gertruds marked og pinsemarked, medens de andre fire, som hidtil have været holdte der, skulle være aldeles afskaffede; hvis nogen herimod besøger, begynder eller optager noget offenlig marked der i byen, skal han deles, tiltales og alvorlig straffes som en uhørsom.*

Skånske reg. 2, 81.

569.

1591 30. avg. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Helsingør om, at den de Svenske indrömmede toldfrihed*[1] *ikke får anvendelse på det fremmede eller udenlandske gods, hvormed de måtte forfragte deres skibe, men kun på det gods og de skibe, hvortil de med nöjagtig certifikats kunne bevise deres ejendomsret, medens der af det fremmede gods, som de måtte have inde, skal gives den sædvanlige told; fordølger nogen sådant fremmed gods, som han har inde, skal han have forbrudt skib og gods.*

Sæll. tegn. 18, 81.

[1] *Missive 26. avg. 1591.*

570.

1591 2. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at domme, som ønskes beskrevne fra Hallands landsting, skulle tages inden seks uger efter afsigelsen.*

Skånske reg. 2, 84—85.

Vi komme udi forfaring, hvorledis naar nogen der udi vore lande Synder- och Nørre-Halland udføre dieris sager til landsting, och dom er gangen, da skulle en del af dennom, som dommen gaar emod, icke strax ville hafve dommen beskrefven, meden lade dermed beroe udi lang tid och end under tiden aar och dag dermed lader bestaa och siden kommer och beger dommen først beskrefven, naar de achter videre trette at begynde, och under tiden er en anden dommer eller skrifver, och dend, som dommer var, hafver fra sig andtvordit bref och andit, hvad hand skulle hafve sig efter at rette, hvilket ville falde dommeren fast besverligt paa nye at kunde sig i sinde falde ald, hvis tiltale, giensvar och anden leilighed sig for et aar tilforn hafver udi en sag tildragit; dend, som gaar udi rette, hafver møgit bedre sig at betenke, hvad hand vil hafve beskrefvit, end dommeren, hvad hand vil dømme udi sagen, da paa det dermed maa holdis nogen ordning och skik, ville vi, at herefter saaledis dermed forholdis skal,

1. at hvilken som nogen sag hafver der til landsting at udføre, och hannom hender dom, och hand dend tenker at vil hafve beskrefven, da skal hand dend begere och tage beskrefven inden sex sambfelde ugger nest, efter dend er afsagt.

2. Och hvis hand icke inden forskrefne tid dend tager, da skal dommeren icke vere forplicht derefter at gifve hannom dend beskrefven, meden derfore vere fri och utiltald.

571.

1591 3. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det marked ved st. Lavrids dags tid, som holdes i Varberg, og som skal være undersåtterne i byen og på landet til större ulejlighed end fordel, da der til samme tid holdes marked andet steds der nær omkring, herefter skal holdes ved st. Hans dag midsommer; hvis nogen gör herimod, skal han derfor deles, tiltales og alvorlig straffes som en uhørsom.*

Skånske reg. 2, 85.

572.

1591 30. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om at vi, da havre og al slags andet korn på nogle års tid har slaget sig her i riget, så det er at befrygte, at dersom ikke i tide søges råd og middel dertil, vil havren ikke alene være ond at bekomme til købs, men bønderne ville ikke vel kunne komme til sæd på foråret, med vore rigens råder have for godt anset, at ingen havre må udføres eller udskibes her af riget, indtil vi anderledes derom lader forordne. Den, som udfører havre, skal have forbrudt skib, gods og alt, hvad han har med at fare, og straffes som den, der modvilligen vil handle mod vort mandat og forbud*[1].

Sæll. tegn. 18, 91.

[1] *Hævet ved åb. brev 10. juni 1593.*

573.

1591 28. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til Helsingborg, Malmøhus og Landskrone læn om, at aldeles ingen havregryn må udføres af riget*[1].

Skånske reg. 2, 86.

Eftersom vi nogen kort tid forleden hafve ladit vore obne brefve udgaa[2], at aldelis ingen hafre enten af indlendiske eller udlendiske her af riget skulle tilstedis at

[1] *Åb. brev 1591 30. septbr.* [2] *Hævet ved åb. brev 1593 10. juni.*

udføris eller udskibes indtil videre besked efter, som vore brefve derom udgangne ere ydermere formelder, och vi nu forfare, at mange saa vel indlendiske som udlendiske sig skulle en part al tid hafve understanden och en part vel skulle vilde sig understaa underfundeligen och besvigeligen at lade male hafren udi gryn och dend siden vid lester och tønder tal at ville udføre och udskibe under det skin, at forbemelte vor mandat och forbud icke skulle formelde om hafregryn,

1. da ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbuddit, at aldelis ingen hafregryn enten dend, som allerede kand vere malit eller herefter malis kand, her ud af riget skal tilstedis at udføris eller udskibes, indtil saa lenge vi anderledis derudinden lader forordne.

2. Saafrempt nogen enten indlendiske eller udlendiske sig understaar nogen hafregryn her af riget at udføre eller udskibe, da skal hand icke allene hafve forbrut skib och gods och alt, hvis hand hafver med at fare, meden och derforuden tiltalis och straffis som dend, der modvilligen och bedrageligen emod vor[e] mandater och forbud handle och giøre vil.

574.

1591 17. novbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre, rådmænd og byfoged i København om, at vi, til trods for det åbne brev, som vor herre fader har ladet udgå*[1] *om de folk, som borgerne her i byen have boende i deres huse eller boder udenfor byen, erfare, at der i en part af samme huse og boder skal føres et meget ondt, uskikkeligt og utilbörligt levned med drukkenskab, løsagtighed og i andre måder, uden at der straffes herover; de skulle derfor nöje rette sig efter vor herre faders brev og forordning, hvis vi ikke, dersom noget util-*

[1] *Åb. brev 1587 17. juni.*

börligt sker imod denne forordning, skulle vide det hos dem selv.

Sæll. tegn. 18, 100—1.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 105.

575.

1591 26. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Skåne, som alene have sogne på landsbyerne og ikke ere kanniker, vicarii eller have noget andet kald i købstæderne, om forbud mod, at de bo udenfor deres sogne.*

R: Skånske tegn. 2, 143—44.
A: Afskrift efter orig. udfærdigelse i håndskr. Ny kgl. saml. 4, 1128.
Trykt efter A i Kirkehist. saml. 3. ræk. 2. 175—76.

Efterat[1] vi komme udi forfaring, hvorledis en part eder skulle sig understaa at inddrage udi kiøbstederne och der at boesette sig och icke hos dieris sognekierke, hvorudofver tit och ofte kand komme, at naar hastig siugdom nogen paakommer udi dieris sogner, at de derofver blifve forsømmit paa dieris saligheds undervisning med sacramenters uddelelse och udi andre maade, enddog i hafve eders rette residents och prestegaarde udi eders sogner, hvorudinden i billigen burde at boe, saa i steds[e] och al tid som rette christelig och tro siellesørger kunde vere hos eders sognefolk tilstede, naar de eder kunde hafve i[2] behof, eders rette prestegaarde och residentzer udi eders sogner derofver[3] forfalder och icke vid macht holdis, da

1. bede vi eder alle, som icke ere canicker, vicarii eller hafve nogen anden kald udi kiøbstederne och derfore bør at boe udi kiøbstederne, och hver serdelis hermed strengeligen och alfvorligen biude och befalle, at i rette eder efter at boe och residere udi eders sogner och icke udi nogen kiøbsted och der at vare eders kald, som det sig bør. Saafrempt at dersom nogen blifver derofver

[1] *A:* at efter.
[2] *A forbig.:* i.
[3] *A tilf.:* ocsaa.

forsømmit och klage for os kommer, i da icke ville afsettis fran eders kald och ellers derofver straffis, som vid bør.

2. Bedendis och biudendis vore lensmend ofver ald vort land Skone saa och superintendenten udi forskrefne Skone stigt, at hver udi sit len med forskrefne superintendent udi forskrefne stigt hafver flittig och alfvorlig indseende med, at aldelis intet emod dette vort obne bref och mandat skier, saafrempt vi icke skulle vide det hos dennom, om dieris forsømmelse derudinden findis.

576.

1591 21. decbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og rådmænd i København om, at de, da de klage over, at havnen her for byen er meget optaget* (møgit skal forfyllis), *fordi der lægges mange skuder og skibe derind til trods for vor herre farfaders brev*[1] *om, at sådanne skuder og skibe skulle lægges i Grönnegårds havn, og* da os och riget der udinden er høiligen angelegen, *skulle lade forordne, at alle skibe og skuder, som skulle indlægges her for byen i vinterleje, skulle indlægges i Grönnegårds havn, så at havnen der for byen ikke bliver optaget, og holde herover og ikke tilstede, at skibe eller skuder indlægges i byshavnen.*

R: Sæll. tegn. 18, 126—27.

O: Orig. udfærdigelse i Københavns bys arkiv.

Trykt efter O hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 554 med datum 1. jan. 1592 og efter R a. st. 4, 706.

[1] *Åb. brev 1556 18. decbr., trykt hos O. Nielsen: Københ. diplomatar. 1, 428.*

577.

1591[1] *29. decbr.* (Hafniæ.) *Åb. brev om tilladelse for bønderne i Bregne og Medelsta herreder til at skyde ræve.*

R: Skånske reg. 2, 93—94.

Eftersom vi nogen kort tid siden forleden hafve ladit

[1] *R har:* 1592.

vore obne brefve och mandater udgaa ofver alt riget om skytteri och jagt[1], och menige vore undersotte och bønder udi Bregne herrit och Medelsta herrit sig beklager[, at de] formedelst saadanne forbudsbrefve lider stor skade paa dieris smaa kveg, som ere grise, gaas, lam, kid, hvilket dennom af refve skal forderfvis och ødeleggis, efterti de ere boendis udi skofvene och hafve busken for døren och skulle dog hafve dieris største nering af forskrefne smaaet kveg, efterdi de dog derforuden hafver saare ringe nering af kornsed, derfore begerindis, at samme forbud paa refve at ødelegge maa dennom egien opgifvis, paa det de derofver icke skulle slet forderfvis och ødeleggis, da paa det vore undersotte udi Bregne herrit och Medelsta herrit icke derofver skulle komme til achters och forderf, hafve vi . . . unt, bevilget och tillat . . .,

1. at det maa vere forskrefne vore undersotte udi forskrefne tvende herritter herefter frit fore at ødelegge refve, til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder.

2. Dog skulle de icke under det skin mue skiude eller ødelegge nogit stoer vildt, raaer eller harer, meden dennom derudinden aldelis at forholde efter forbemelte vor udgangne mandat och forbud; saafrempt nogen befindis heremod at giøre, hand da derfore icke vil tiltallis och straffis efter samme forbuds liudelse.

[1] *Her må sigtes til åb. brev 1591 20. juli.*

578.

1591[1] *30. decbr.* (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt riget om, at de herefter ingen stævninger skulle udgive i de sager, som skulle deles for kapitlerne.*

Sæll. tegn. 18, 127—28.

Epter at vi forfare, hvorledis at naar sager for capittellerne her udi rigit blifve indstefnit och der samme steds skulle gange dom udi, skulle en part samme sager

[1] *R:* 1592.

blifve opsette och udi langsommelige tid icke kand dømmis, en part och ere saa vidtløftige och forvoren, saa der icke letteligen kand dømmis derudi, før end de ere tagne udi langsommelige tid udi beraad och betenkinde, af dend aarsage, at vore lensmend gifve stefningen ud udi saadanne sager, hvilke der billigen burde at tages stefning udi af capittelit, saa des richtiger dermed kunde tilgange och sagerne derofver icke skulle forholdis och opsettis mange til stoer skade och fortering, och naar forskrefne sager skulle udi rette, møder de icke tilstede, som stefninger hafve udgifvit, icke heller nogen udi deris sted, som samme sag for capittelit kunde forklare, da bede vi eder och ville, at saa mange som herepter søger stefning huos eder udi de sager, som skal dømmis paa udi capittelit, i da forviser dennom til capittelit, udi hvis stigt de ere hiemme hørendis, at de der tager stefning udi samme sag, och aldelis ingen stefning herepter udgifver udi de sager, for capittelit bør at indstefnis och ordelis.

579.

1592 22. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om begrænsning af Amagerboernes ret til at handle med bønderne på akseltorvene i København.*

R: Sæll. reg. 13, 236.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i Københavns bys arkiv.

Trykt efter A hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 554—55.

Efter at borgemestere och raadmend her udi vor kiøepsted Kiøepnehaufn paa dieris eigne och mennige borgers vegne her samme steds haufver gifvit til kiende, hvorledis voere och kronnens undersotter paa Amaage skulle dennum understaae, naar axeltoerf holdis her samme steds udi byen, at kiøebe dennum atskillige slaugs vaare, som bønderne hid til kiøebts indføere, ligge saa frit som borgerne, hvilket de menner at ske och handlis emoed dieris privilegier och friheder och at vere dennum paa

dieris borgelige niering och biering til stuoer hinder, afbrek[1] och skaade, begierendis, at vi slig dieris uleiglighed, skaade och forderf ville hindre, forrekomme och[2] afverge och dennum vid[3] dieris stads privilegier handhefve, daa haufve vi den leilighed betenkt och hermet alfvorligen och strengeligen haufve buddit och befallit,

1. at aldellis ingen af voerre och kronnens undersotter paa Amaage skulle efter denne daug kiøbe eller tilforhandle sich nogen slaugs[4] vaare af bøenderne, som de hid[5] til toerfe och kiøebs[6] indføere, undtagen tømmer, trefang, vogenhiul [7]och slige tilhøerige aldenne, det andet alt sammen, som de til dieris husis ophold ville kiøebe, skulle de kiøebe af borgerne her udi bøen.

2. Saaframbt nogen heremoed giøer efter, som forskrefvit staar, och klage derpaa kommer, vi daa det icke huoes hannom[8] skulle vide och[9] strafve laade.

[1] *A:* och brek.
[2] *A forbig.:* skaade . . . och.
[3] *A:* med.
[4] *A forbig.:* slaugs.
[5] *A:* som did.
[6] *A:* til byen och torfvit til kiøbs.
[7] *A:* och til des behøring eller det andet.
[8] *A:* dennom tilbørligen.
[9] *A:* at.

580.

1592 20. maj. (Hafniæ.) *Missive til superintendenterne over alt riget om forbud mod, at præsterne tage betaling for begravelse eller afløsning ved skrifte.*

R: Sæll. tegn. 18, 160—61.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
A: Afskrift efter original udfærdigelse i Roskilde landemods akter, trykt med moderniseret retskrivning i Ny kirkehist. saml. 5, 27.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 496.

Epter at vi forfare, hvorledis at mange prester paa landsbyerne her udi rigit skulle sig understaa at tage pendinge och anden skenk och gafve af deris sognefolk for deris begrafvelse, naar enten mand eller kvinde eller nogen deris børn eller folk skulle begrafvis, disligeste och for

afløsning, naar nogen gaar til dennom til skrifte, som dog aldrig tilforn nogen steds her udi rigit hafver verrit brugeligt eller sedvonligt, hvorudofver bønder och menige almue fast møgit besvergis och vel maaske[1] formenis dennom, som saadanne pendinge och gafve icke ville udgifve[2], och opholdis en tid lang at begrafvis eller afløsis, da bede vi eder och ville, at i herudinden der udi eders stigt hafver grandgifvelig och alfvorlig indseende, at saadant aldelis igien maa[3] blifve afskafvit och presterne der udi stigtit sig och herepter derfran aldelis entholde. Dersom och nogen herepter befindis udi saa maade at tage pendinge eller nogen[4] anden vare for begrafvelse eller afløsning och icke lader sig nøie[5] med sin tiende, offer och anden rette tilbørlige rente, da skulle i med vor lensmand, udi hvis len det sker, hafve fuldmagt hannom strax at afsette fran sit kald, och skal hand siden icke maa nogen tid tilstedis til noget andit kald igien, hvorom vi och hafve tilskrefvit alle vore lensmend[6], at de hver udi sit len med eder herudinden skulle hafve tilbørlig och alfvorlig indseende, saa deremoed intet sker.

[1] *Således og A; R:* maa vel.
[2] *Således og A; O:* maa vel ske the, som . . . udgifve, formenis.
[3] *Således og A; O:* igien maa aldelis.
[4] *Således og A; O forbig.:* nogen.
[5] *Således og A; O:* benøie.
[6] *Ved missive af s. d. (a. st. 160).*

581.

1592 23. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at undersåtterne i Mariager herefter må bruge sådan købmandskab, handel og vandel med køb, salg og anden borgerlig næring og købstadfrihed som i andre købstæder her i riget og nyde sådanne privilegier og friheder som vor købstad Hobro* (Hofbroe), *dog vor og kronens rettighed, som hidtil er gjort af Mariager, uforkrænket, og med forbehold af ret til at göre forandring heri.*

Jyske reg. 5, 229.

582.

1592 25. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at fremmede skomagere ikke må forhandle fodtöj i Vendsyssel eller egnen om Ålborg uden på de almindelige markeder.*

Jyske reg. 5, 230.

Eptersom menige skomager[e] udi vor kiøpsted Olborg for os hafver ladit berette och til kiende gifvet och sig høiligen beklagit, hvorledis nogen skomagere synderligen af vor kiøpsted Hofbroe skulle sig understaa at fare omkring der udi landit och derofver ald Vendsøssel och anden steds omkring vor kiøpsted Oelborg, udpranger och selger deris arbeid, jagendis fraa et herritsting och til et andit, fraa en by och til en anden med secke fulde af skoe, som aldrig tilforn skal verre sked, at sligt hafve[r] verrit sedvanligt, och saadanne forprang och handel er sket der udi Vendsyssel och saa ner huos vor kiøpsted Olborg, menige skomagere udi vor kiøpsted Oelborg paa deris nering och biering til stoer afbrek, skade och nachdel emod vor kiere herre faders bref och privilegier saa vel som och emoed recessen och andre kongelige brefve och privilegier, som Olborge skomagere unt och gifne ere, och de derfore ere begierendis, at vi ville hafve hermed indseende, at slige utilbørlige och ulouglige handel maa blifve afskaffit, at dennom deris borgelige nering saa vel som och kongelig brefve, privilegier och friheder icke skulle blifve betagne, da paa det at slige kand forekommis, ville vi hermed saa aldelis forordnit, holdit och epterkommit hafve,

1. at aldelis ingen skomagere enten af vor kiøpsted Hofbroe eller ander steds skulle herefter fare fraa et sted til et andit udi Vendsyssel eller omkring vor kiøpsted Olborg och der selge eller udprange deris arbeide, undtagen naar offentlig marked der samme steds holdis.

2. Saafrempt nogen heremoed fordrister sig enten at selge skoe eller andit sligt arbeid herepter paa de steder,

som forskrefvit staar, hand da icke derfore ville delis, tiltalis och straffis som dend, der modvilligen emod dette vort bref och mandat handle och giøre ville och hafve forbrut alt, hvis hand hafver med at føre.

583.

1592 31. maj. (Hafniæ.) *Missive til Dr. Peder Vinstrup om, hvorledes der skal forholdes med begravelse af dem, som dø mandhelgeløsgjorte.*

R: Sæll. tegn. 18, 163—64.

O: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. no. 283 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 499.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis naar nogen her udi Sielands stigt, som er mandhelleløs giort eller lougfordelt, døer och afgaaer, skulle presterne dennom icke ville understaa at begrafve, med mindre de derom bekomme vor vilge och forordning, hvorledis de sig dermed endeligen skulle forholde, da bede vi eder och ville, at i til første landemoede eller och med første leiglighed paa vore vegne foreholder och befaller alle provister och prester der udi Sielands stigt, at naar sig noget sligt tildrager och begifver, och nogen skal begrafvis, som for erlige sager er giort mandhelleløs och er blefven lougfordelt, de da slige lige mue begrafve, meden hvis dennom anlanger, som for ubekvemme och uerlige sager ere blefven mandhelleløs giorde eller lougfordelte, dennom skulle de icke tilstede at begrafvis, før end de hafve stillit sagevolderen til frids.

584.

1592 4. juni. (Hafniæ.) *Frdg. om de tyske prædikanters forretninger i Helsingør.*

Sæll. reg. 13, 295.

Eftersom vi komme udi forfaring, at nogen urichtighed skal sich begifve och tildrage emellum den danske och tydske predicantere udi vor kiøepsted Helsingøer, at den

enne tit och ofte indgriber och indfalder udi den andens kald och bestilling, daa haufve vi herom gioert denne skik och forordning som efterfølger, hvilken vi saaledis herefter ville fuldkommeligen holdit och efterkommit haufve.

1. Først efterdi den tydske kierke udi vor kiøpsted Helsingøer er ingen forordnet sognekierke, meden alleniste af vor kiere herre fader bevilgit den tydske nation til beste, skal den tydske predicanter, som nu er eller herefter kommendis vorder, holde predicken udi samme kierke och uddelle nadverens sacramente søendaugen och andre hellige dauge och icke andre tider; sammeledis skal hand och ingen bruddefolk vide tilsammen udi echteskab, ei heller troloufve nogen personer, døebe dieris bøern eller lede dieris kvinder udi kierke, som boesiddendis ere der udi byen och byens privilegier och friheder erre undergifven, verre sich af hvad nation och landskaft de helst ere eller verre kunde, uden sognepresten sielf det af hannum for synderlig aarsage skyld begierendis vorder.

2. Disligeste skal hand och ingen siuge besøege eller døed lig begraufve af forskrefne borgerfolk uden allenniste af vort krigsfolk eller handverkfolk, som icke der udi byen ere bosiddendis eller vonhaftige, om de det af hannum begiere, meden slottens dauglige tiennere skulle søege och haufve dieris kierketieniste och christellige rede huoes byens predikanter, som til des sket er.

585.

1592 10. juni. (Kiøpnehaufn.) *Missive til bispen i Fyn om banlysning af trolovede, som ikke i henseende til ægteskabs indgåelse efterkomme kapittels eller konsistoriums dom.*

R: Fynske og smål. tegn. 2, 253.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 501—2.

Epter at vi forfare, hvorledis at det der udi Fyens

stigt skal verre fast gement och brugeligt, at naar to personer ere lofligen troelofvet sammen och hafve drucken festens øl och der siden kommer nogen tvist och uenighed dennom emellom, saa den ene stefner den anden for capittelit eller consistorium och de end d[a][1] der ochsaa dømmes tilsammen, at den ene siden vil fuldkomme dommen och den anden mudvilligen forachter saadane afsagte domme och sententzer, da epterdi det er den christen kierke til stoer forargelse saadanne mutvillige personer, som udi saa maade forlader deris ecteskab och ere øfrighedsforachtere, kunde ochsaa verre den uskyldige person til videre fald med andre, bede vi eder och ville, at i dermed herepter saaledis lader forholde der udi stigtet, at naar nogen sig udi saadanne gierninger och sager moudvilligen lader befindis, hand da først epter ordinantzen advares; dersom hand da icke vil bedre sig, da off[ent]lig[2] liusis udi band, til saa lenge hand retter och bedrer sig.

[1] *Således O; R:* ender. [2] *Således O; R:* ofverlig.

586.

1592 10. juni. (Kiøpnehaufn.) *Missive til Brede Rantzov, lænsmand på Tranekær, om fremdeles på Langeland at udstæde stævninger til kapitlet.*

Fynske og smål. tegn. 2, 255.

Epterat vi forfare, hvorledis vore embitsmend paa vort land Langeland al tid tilforn skal hafve udgifvet stefninger udi alle ecteskabsager, som der paa landet kunde falde, och i eder herepter kand vel ske skulle ville veigre saadanne stefninger udi saadanne ecteskabsager at udgifve af den aarsag, at vi hafve ladet vore brefve udgaae, at saadanne stefninger skulle allene udgaae och udgifvis udi capitlene[1], da epterdi der er ingen capittel udi vor kiøpsted Odensøe, som samme stefninger kunde udgifve, meden allene et consistorium, bede vi eder och ville,

[1] *Missive 1591 30. decbr.*

at i herepter som tilforn der paa vort land Langeland udgifver stefninger udi ecteskabsager, och dersom i icke self for forfald skyld kunde verre til stede, nar derudinden skulle dømmes, at i da tilforordner en anden forstandig udi eders sted, som med forbemelte consistorio paa de tider om aaret, derudinden pleier at dømmes, udi saadanne sager kunde dømmis, hvis christeligt och ret er, saa ingen sin ret dermed skulle spilles [1].

[1] *S. d. fik Aksel Brahe, lænsmand i Odensegård, som under henvisning til det citerede brev havde vægret sig ved at dömme i ægteskabssager, missive om, at dette brev ikke hjemlede en sådan fritagelse,* meden allene derfore ere udgangne paa det capittellit, hvor capittil er, kunde vide, hvad for sager for dennom blefve indstefnit, som dennom eller[s] tilforn tit och ofte var møgit mørk och uvidendis, før end de komme for dennom udi rette *(a. st. 252). Ligeledes s. d. fik Fredrik Hobe, lænsmand i Falster og Ålholms læn, og Kristoffer Rosengaard, lænsmand i Ravnsborg læn, under henvisning til, at der i Fyn ikke fandtes et kapittel, men kun et konsistorium, missive om, at det anførte brev ikke fritog dem for sammen med superintendenten i Fyns stift at udgive stævninger i ægteskabssager og siden pådömme dem (a. st. 272, trykt i oversættelse hos Rørdam: Kirkelove 2, 500).*

587.

1592 19. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på den skik, som skal holdes i Københavns skole, når lig skulle begraves.*

Sæll. reg. 13, 282—89.

Eftersom rector, superintendent, professores udi universitetit her udi vor kiøpsted Kiøepnehaufn met sampt borgemestere och raadmend her samme steds haufve hauft for os en skik och ordning for nogen aar siden forleden udi 7 artikle af dieris formend forfattet, paa det her udi byen matte gaa des skickeliger och ordentliger til met hvis lig, som skulle begraufvis her udi byen och gifvis til skoellen och hindis personer pendinge forre efter, som udi andre velbeskickede politier bruggeligt er, liudendis ord fran ord, som efterfølger.

En ordning och skik udi 7 artik[l]e befattet, efter hvilken skoellemesteren och hiøerrerne her udi voer Fru skoelle efter denne daug skulle haufve dennum endelligen at forholde, naar lig begraufvis, besluttet och samptykt af hederlige mend, doctor Poufvel Matsen, superintendent, m. Hans rectore, d. Niels Hemmingsen, d. Anders Laufritsen, m. Rasmus Katholm, profviste och sogneherre til voer Fru kierke, m. Jacob Matsen, m. Peder Aagesen, professoribus, sampt borgemestere och raadmend, som vaere: Marcus Hes, Jøergen Pedersen, Jens Ollu[f]sen, Jacob Seufrensen, borgemestere, Christoffer Mogensen, Peder Siufvensen, Mickel Nielsen, Clavs Rytter, Johan v. Giller, Albret Albretsen, Niels Pedersen och Simon Suerbek den 27. februarii anno 1577.

1. Naar noggit lig skal begraufvis, stoert eller lidet, och skoellemesteren eller høerrerne blifver tilkallit at laade siunge det til joerde, daa skal gifvis for en lectie, som gaar for samme lig, 3 ortsdaller, och for tvende lectier en gammel daller, och skal icke regnis for en lectie mindre end 20 paar peflinger. End gaar al skoellen och der leggis icke andet paa liggit end teppe eller sengkledde, daa gifvis dennum 2 gamble daller eller 8 mrk., som for gik, meden leggis der engelst kledde paa, daa skal der gifvis til skoellen $3^1/_2$ gamble daller eller 10 mrk., som føerre vaere gienge, eller och skoellemesteren met høerrerne och peflingerne beholde kleddit, intil det vorder dennum for forskrefne penge afløst.

2. Skulle alle de ligpendinge, som saa udgifvis, dellis udi fierre parter, den ene part til skoellemesteren, den anden och tridie til alle høerrerne och den fierde til peflinge. Exempel: en daller skiftes efter denne ordning i fiere parter, skoellemesteren gifvis 1 mrk., de tvende øefverste høerer 1 mrk., de andre nedderste tre høerrer 1 mrk. och hver 16 alb. och peblingerne 1 mrk.

3. Och skal aarligen giøris klart redde och regenskaf for peflingers anpart udi bispens, sognepresternis och de tvende eldste raadmends nerverelse, saa at den blifver forvent de fattige vidtørfvendis skoellebøern, som ingen hielp haufver, til skoe, kledder, bøegger och papir och icke til anden unyttighed forøedde, saafrempt skollemester och høerrerne icke ville stande derforre til rette.

4. Skoellemesteren eller hvilken af høerrerne, hebdomarius er, skal icke saa plutsligen i den samme stund, naar liggit er begraufvit, eller føere det udberris, laede krefve dieris pendinge, de fattige bedrøefvede folkis sorrig til forøegelse, som allerede sket er, men dennum efter leigligheden met saadan kraf nogen tid forskoenne, och dersom dieris betalning vorder dennum af nogen boerger eller indbyggere forholdit forre och det blifver borgemester och raad tilkiendegifvit, skulle de dennum tilholde at betalle.

5. De notarii, som siunge ofver graufven, skulle haufve for hvert lig 8 sk., som for gik, och icke mere, och skulle de icke heller saa strax ofverille nogen met den ubluelig kraf enten ofver graufven eller hieme i huset, som til des sket er.

6. Maa det verre frit for hver, som icke vil legge engelst klede paa liget, at laane laugsens tepper, hvad heller de erre giøert af engelst kledde eller anden del och doch icke besvergis at gifve mer for skoellen eller lectierne, end forbemelt er.

7. Skoellemesteren och høerrerne skulle mue dennum sielf forenne met addelspersonner eller andre fremmede, som laede lig begraufve om hvis de kunde bekomme for dieris umaage, och det dele, som de best kunde, doch at peflinger fanger deraf dieris fierde part saa vel som af borgerne och indbyggerne efter, som for er røert.

Ofver denne beslutning vaar m. Niels Krag, skoelle-

mester, och høerrerne, som den tid vaarre, ofververendis, och dennum alfvorligen tilsaugt dennum herefter at skicke, saafrempt de icke ville stande til rette, om derofver sker nogen klagemaal efter denne daug, actum ut supra.

Da haufve vi forskrefne skik och ordning . . . fuldbyrt, samtykt och staedfest . . . och ville vi os och voerre efterkommere, konninger udi Danmark, och kronnen forbeholdit haufve forskrefne ordning och skik at forandre och forordne der udinden efter, som tidsens tilfallende leiglighed och skoellens och hindis personners saa vel som och voerre undersotters her udi byen gaufn och bedste kand fordre.

588.

1592 20. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da borgemestre, rådmænd og borgere i Nykøbing i Ods herred have givet til kende, at det er dem meget besværligt at sende deres börn til skole til andre omliggende købstæder og begæret, at der i Nykøbing måtte stiftes en skole, og at vi vilde bevilge den nogen hjælp af vore og kronens tiender, have bevilget, at der i Nykøbing må stiftes og ordineres en trivialskole, og at skolemesteren der årlig må oppebære vor og kronens anpart af Asmindrup sogne[tiende]; borgemestre og rådmænd samme steds skulle med superintendenten i Sællands stift have indseende med, at der til samme skole forordnes en skikkelig og lærd person, som vil og kan forestå sit embede med at undervise ungdommen tilbörligen*[1].

Sæll. reg. 13, 286.

[1] *I overensstemmelse hermed fik Herman Jul, embedsmand på Dragsholm, og Peder Vinstrup, superintendent i Sællands stift, s. d. missive om at forsamle sig med det förste i Nykøbing og der med borgemestre og rådmænd på et belejligt sted anrette og forordne en tvivialskole og siden have indseende med, at en skikkelig person forordnes til at forestå skolen (Sæll. tegn. 18, 174, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 502-3).*

589.

1592 23. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at på Bornholm må jordegne bønder ikke bortsælge ejendom fra deres gårde og ikke hugge i deres skove uden udvisning, og at ingen må flytte ind eller ud på jordeget bondegods uden at give det lænsmanden til kende.*

Skånske reg. 2, 111—12.

Trykt hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie s. 507 efter en ufuldstændig afskrift i Langebeks diplomatar.

Efterat vi forfare, hvorledis at mange jordeigne bønder paa vort land Boringholm skulle dennom understaa at forpante och selge agger, eng eller nogen anden jord och eindom fran dieris gaarde och til andre, hvorofver gaardene forfalder och bønderne, som dennom besidde, forarmis, da

1. ville vi dermed herefter saa aldelis forholdit hafve, at aldelis ingen jordeigne bonde paa vort land Boringholm maa herefter intet enten agger, eng eller nogen anden jord eller eindom forpante, selge eller afhende fran dieris gaarde och til andre.

2. Fordrister sig nogen til herefter saadant at giøre, da skal forskrefne jord och eindom dermed vere forbrut til os och kronen, och hvilken af forskrefne jordeigne bønder, som befindis nogen saadanne agger, eng, jord eller eindom at hafve udsat eller forpantid fran gaarden och til nogen anden, da skal dend vere forplicht forskrefne jord och eindom egien med det aller første at indløse eller och vor embitsmand paa vort slot Hammershus, dend, som nu er eller herefter kommindis vorder, hafve fuldmacht paa vore vegne en anden udi samme gaard at indsette, som samme forpantid jord och eindom egien kand indløse och siden holde dend under samme gaard, som dend under hører, vid hefd och macht.

3. Sammeledis efter at och mange dennom sig skulle understaa at forhugge skoufvene, til dieris jordegne bøndergaarde liggendis, hver efter sin egen vilge och behag, da

ville vi, at aldelis ingen jordeigne bønder mue herefter udi nogen de skofve, til dieris jordegne bøndergaarde ligge, hugge nogit til uplicht uden aldene hvis dennom af forskrefne vor embitsmand der samme steds til nottorft och billighed paa vore vegne udvises; saafrempt nogen heremod giør, hand da icke efter recessen [1] vil hafve forskrefne gaard forbrut.

4. Disligiste efterat vi och forfare, hvorledis mange sig skulle understaa at inddrage och uddrage, indfløtte och egien udfløtte paa noget jordeigne bondegods paa forskrefne vort land Boringholm, vor embitsmand der samme steds aldelis uvitterligt och uadspurt, da ville vi, at aldelis ingen efter denne dag mue indfløtte eller udfløtte paa nogit jordeigne bondegods paa vort land Boringholm, undtagen det skier med vor embitsmand der samme steds hans bevilling och tilladelse; saafrempt nogen heremoed giør, hand da derfore icke ville tiltallis och straffis, som vid bør.

[1] *Reces 1558 § 42.*

590.

1592 29. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om de vilkår, på hvilke husene og boderne udenfor København må benyttes til boliger* [1].

R: Sæll. reg. 13, 285.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 473—74.

Efter at vi forfaare, hvoerledis det her til daugs er meggit uskickeligen och utilbørligen forholdit met hvis huse, bodder och haufver, som voere undersotter och indbyggere her udi voer kiøepsted Kiøepnehaufn saa vel som andre haufve her uden for byen, saa at en part, hvis folk de derudinden haufve boendis, skal meste delen verre løest folk och selskab, som fast af den aarsage uddragge af byen, at de der kunde befriis for skat och anden tynge och der brugge dieris skalkhed med øelsal, druckenskaf,

[1] *Kilden til dette åbne brev er åb. br. 1576 16. febr. særlig §§ 1 og 2.*

hoerreri och anden løesachtighed och uchristelig handel, daa paa det ingen guds fortøernelse udi saa maade skal opveckis och saadant folk saa vel som andre kunde verre under et christelligt regimente och øefrighed, och efterdi borgemestere och raadmend her samme steds haufver laadit gifve os til kiende, hvorledis mange af boergerne haufve dieris kveg och fuoering uden byen udi forskrefne dieris huse, bodder och haufver for ildebrand och anden uleilighed skyld och derforre ere begierendis, at boergerne her samme steds motte bevilgis at holde en gammel mand eller kvinde udi forskrefne dieris huse och bodder uden for byen, som dieris kveg, haufver och foering kunde se til guode, haufve vi . . . unt, bevilgit och tillat . . .,

1. at forskrefne voere undersotte, borgere her udi voer kiøepsted Kiøepnehaufn, mue udi samme dieris huse och haufver uden byen holde en gammel mand eller kvinde eller och andet got, erligt folk, som med dieris kveg och haufver kunde haufve opseende, doch met den besked, at hvilke af borgerne eller andre, som haufve nogen huse eller bodder her udenfor byen och achter at ville haufve folk derudi boende, dend skal verre forplicht at føere samme folk met sich paa raadhusit och der for borgemester och raadmend loufve for dennum, at de icke skulle føere noggit uskickellig[1] lefnit enten met øelsal, hoerreri eller anden løesachtighed och uchristellig handel, och dieris naufn udi stadsboggen at laade indtegne, och hvis brøest derefter udi nogre maade befindis, borgerne och andre, som samme huse och bodder tilhørre, de da icke ville haufve forbrut forskrefne dieris huse, bodder och haufver, som forskrefne husfolk paaboe, och for dieris forseelse stande til rette.

2. Ti forbiude vi voerre fougitter, embitsmend och alle andre forskrefne voere undersotter, borgerne udi vor

[1] *R:* uskickelighed.

kiøpsted Kiøpnehaufn, saa och andre heremoed efter, som forskrefvit staar, at hindre eller forfang at giøere udi nogre maade saa och strengeligen bede och befalle borgemestere och raadmend her samme steds, at de alfvorligen haufve indseende met, at heremoed aldellis intet sker udi nogre maade, saaframpt de derforre icke ville stande til rette.

591.

1592 26. juli. (Andvorskoviæ.) *Missive til Mikkel Lang, tolder i København, om, at seddeler på tysk øl, som ønskes indført sisefrit, skulle forevises ham, för øllet kan indføres.*

Sæll. tegn. 18, 185.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 709—10.

Efter at vi forfare, hvorledis det der udi vor kiøpsted Kiøpnehafn skal gåa møgit uskickeligen til, naar nogen vore undersotter af adel eller och andre, som hafve dend frihed at skulle hafve tystøl sisefri, udgifve deris zeddel paa tystøl, som de til deris nottorft sisefri begiere, skulle en part tystølsfører sig understaa at føre samme seddeler fremb lang tid derepter, at de ere udgifne, hvoraf tit och ofte sker misforstand, udi hvis accise af samme øl gifvis skal, och samme accise tit och ofte os underslais och forkortis fore, da end dog vi ingenlunde ere til sinds vore undersotter af adel eller andre, som frihed hafve at bekomme deris tystøl sisefri, paa deris frihed at svecke eller forkorte, meden paa det dermed maa gaa des richtiger til, ville vi, at saa mange, som noget tystøl achter epter denne dag at ville kiøbe enten af skuder eller och det huos borgerne der udi vor kiøpsted Kiøpnehafn achte at ville udtage paa nogen vore undersotters sedeler, skulle de sig først huos dig med samme sedeller angifve, saa du dennom kand lade antegne och vide dig paa vore vegne derepter at rette. Saa frempt nogen befindis, som sig huos dig med samme sedeller icke ville angifve, da skulle de slet

intet øl sisefri mue bekomme paa forskrefne seddeler, och paa det hver kunde vide sig des bedre derepter at rette, hafver du dette vort bref paa raadhusit at lade forkynde.

592.

1592 27. juli. (Andvorskouf.) *Åb. brev om forbud mod, at de, som bo i Majbølle birk, hugge i Rørbæk og Rosteds skove uden udvisning af lodsejerne.*

Fynske og smål. reg. 2, 127—28.

Efterat vi forfare, hvorledis at nogen tid siden forleden udi vor kiere herre faders lefvendes lif hos hans kierlighed skal vere forhverfvit et hans kierlighets obne bref[1] liudendis, at bønderne udi Maibøl skulle sig understaa tit och ofte at indrage paa Rørbek och Rosted skofve ofver markeskiel, hvor de ingen lod, del eller rettighed hafve, och der veldelig ophugge och ødelegge samme skofve, och derfore forbødet alle, udi Maibøl boendis ere, lidit eller møgit at hugge udi Rørbek och Rosted skofve foruden lodseiernis minde, och skal det verre lodseierne frit fore, naar de nogen udi saa maade kunde paatrede, at legge dennum paa stedit, och de da at hafve det for hiemgield, eller och at tiltale och søge dennum derfore med loug; da epterdi det ingenlunde eller udi nogre maade kand actes eller forstaaes det at hafve verrit vor kiere herre faders mening, at dend, som kunde blifve befunden paa forskrefne skofve, skulle strax, uforhørt sag och ulougforvunden eller och uofverbevist nogit udi forskrefne skofve at hafve huggit, e hiel skiudes eller slaes, icke heller dermed at hafve ville gifve aarsag til nogen mandslet eller mandrab,

1. ville vi nu med dette vort obne bref vor kiere herre faders bref, som udi saa maade hos hans kierlighet om Rørbek och Rosted skofve er forhverfvit, aldelis hafve

[1] *Herved må vel sigtes til åb. brev 1585 2. avg., skönt der heri kun tales om Majbølle (ovfr. s. 401 bör læses således for: Nybølle).*

egienkaldet, saa herefter ingen udi saa maade efter vor kiere herre faders bref skal ulougforvunden e hiel skiudes eller slaes, ville dog hermed alfvorligen och strengeligen hafve forbødet alle dennum, udi Maibøl boendis ere, aldelis intet, enten lidit eller møgit udi Rørbek och Rosted skofve at hugge uden lodseiernis villie och minde.

2. Saafrempt nogen befindis heremod at giøre, da skulle lodseierne hafve fuldmacht dennum derfore at tiltale efter lougen och recessen, ligervis som paa andre steder her udi vort rige Danmark er sedvanligt och bevilgit.

593.

1592 9. avg. (Andvorskouf.) *Åb. brev om forbud mod at skyde eller ødelægge stort vildt i Falster.*

Fynske og smål. reg. 2, 128.

Efterat vi komme udi forfaringe, hvorledis mange skulle sig understaa udi vort land Falster at skiude och ødelegge stoert vild icke alleniste udi adelens enemerker, meden och ofver alt landit, hvor fellit er, emod handfestningen och emod dend skik och forordning och sedvanne, som stedse och al tid af arrilds tid tilforne hafver verrit brugeligt udi fremfarne konningers tid,

1. da ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbødit alle vore undersotter af adel saa och alle andre, e hvo de helst er eller verre kunde, at skiude eller ødelegge noget stort vildt ofver alt forskrefne vort land Falster emod handfestningen eller och gamble skik, forordning och sedvanne ud af arrilds tid och udi fremfarne konningers tid hafver verrit brugeligt undtagne paa dieris egne enemerke.

2. Saafrempt nogen befindis heremod modvilligen at giøre och hand derofver fanger eller lider nogen skade, hand da icke allene vil hafve det for hiembgield, meden

[1] *Håndf. 1559 § 7.*

och derforuden paa det høieste tiltalis och derepter straffis, som ved bør.

594.

1592 11. avg. (Andvorskouf.) *Missive til borgemestre og rådmænd i København om, at de, som ville følge ligene af dem, som ere døde af pestilens, ikke må gå ind i huset, hvorfra liget udføres, og at gamle klæder ikke må sælges på torvene, så længe pestilensen varer.*

Sæll. tegn. 18, 188.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 711—12.

Epterat vi forfare, hvorledis at denne farlige och besmitlige siuge, pestilentze, som gud almegtigste for vore mangfoldige synder och undskabs skyld os til straf hafver paahengt der udi vor kiøpsted Kiøpnehafn, icke allenniste at skulle hafve sig udbredit ofver ald byen, meden io daglige mere och mere forøgis och formeris af dend aarsage, at naar nogen lig der skulle begrafvis, skulle de, som ville følge ligit til sit leiersted, indløbe udi husenne, som de andre ere uddøde, och deraf befenges, saa samme besmittelige siuge deraf dagligen formeris och icke formindskis; sammeledis skulle och mange gamble kvinder och andre sidde der dagligen paa torfvet och gaderne och selge gamble kleder, hvoraf en part andre tilforn ere uddøde, och hvilke dennom kiøbe, blifve strax befengte och udi samme siuge heden døer, da bede vi eder och ville, at i dermed alfvorligen lader hafve indseende och foreholder menige vore undersotter, borgere och borgerskere der samme steds, at saa mange, som herepter, och saa lenge samme farlige siuge anstaar, achter at ville følge nogen lig til deris leiersted, da skulle de staa och blifve paa gaden och ingen indgaa udi husit, som ligit er uddøet, uden allene de, som bere ligit ud paa gaden. Saaframpt nogen heremoed giør, i da alfvorligen strafver derofver, som ved bør. Disligiste at i udi ingen maade til-

steder nogen, enten en eller anden, at selge nogen saadanne gamble kleder nogen steds der udi byen eller paa gaderne, e hvo de heldst verre kand, emeden och ald dend stund samme farlige och besmittelige siuge der udi byen paastaar, saaframpt vi icke skulle vide det huos eder och i derfore skulle stande os til rette.

595.

1592 22. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Riber kapitlets gravstedsordning for domkirken.*

Jyske reg. 5, 265.

Kapitlets gravstedsordning er trykt hos Terpager: Ripæ Cimbricæ s. 327.

Efterat vi forfare dend møget store uskickelighed, som hertildags hafver sig tildragen och verit holden udi vor kiøpsted Ribe med begrafvelse udi domkirken der samme steds, saa at hvilken, som hafver ville haft sin begrafvelse och l[e]igersted udi Riber domkirke, hafver aldene gifvit fire daller til kirken for samme hans legersted, hvorfor och er sket och foraarsagit, at och dend allerringeste och mindste af formue der udi byen och hafver ville haft sin begrafvelse udi forskrefne domkirke, saa at kirken derofver bodi udi tornit och anden steds er opfylt och vel var at befrycte, at dersom det udi tide icke skulle forekommis och blef skaffit raad til, skulle forskrefne kirke plat och aldelis blifve forfylt med ligkister och begrafvelser och endochsaa paa grundvollet lide stoer skade och blifve forderfvit, hvorfor och hederlige och høilerde mend, prelater, cannicker och menige cappitel udi Riber domkirke nu nogen tid forleden hafve giort en statut, skik och forordning, hvorledis at det efter denne dag skulle holdes med begrafvelsependinge for lig at udgifve efter, som dend udi sig self indholder och udvisser och ord fra ord efterfølger.

Anno domini 1592 dend 17. mai blef denne efter-

skrefne statut efter god beraad och af vichtige aarsage giort och fuldbyrdet af prælater, cannicker och menige capittel udi Riber domkirke, at det efter denne dag skal holdis med begrafvelsispendinge for lig at udgifve, som efterfølger:

1. Hvilken fuldvoxen mand eller kvindis person vil begere och niude et hederlig begrafvelsested uden ligsten och tafle, dend skal gifve ti daller til domkirken, om dend skal begrafvis udi kirken, och fire daller af omgangen och to daller af lindgaarden och en half daller af kirkegaarden, men dend, som vil perpetuere och tillegge sig och sine nogen leigrested med ligsten, skal gifve udi domkirken tredve daller, udi omgangen tolf daller, udi lindgaarden ote daller, paa kirkegaarden fire daller; vil och nogen tillige hafve baade begrafvelsested, ligsten och tafle opsat, dend skal gifve udi det mindste tredve sex daller.

2. Hvad som smaa børn och dem, som ere under 9 aa[r] gamble er anrørendis, for dem skal gifvis ickun helften och ellers efter steden och leilighed.

3. Dog skal hermed vere undtaget adels eller anden fornem personers och formuende folkis begrafvelse, som begiere at nyde leirested paa de fornemste steder udi kirken eller koret for sig och deris arvinger udi muerede grafve eller anderledis, at de jo maatte betenke domkirken med nogen synderlig tilbørlig forering, som ochsaa her indtil sedvonligt hafver verrit och det anden steds brugeligt er och sig vedbør.

Til ydermere vitterlighed hafve vi stadfest forskrefne statut uryggeligen at skulle holdis for os och alle vore efterkommere med capittels secret och med fuldbyrdige sambtycke, underskrefvet med egne hender,

hvilken forskrevne statut, skik og forordning vi hermed fuldbyrde, konfirmere og stadfæste, dog med forbehold af ret til at forandre den.

596.

1592 5. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om jurisdiktion i straffesager over skolepersoner i Odense*[1].

Fynske og smål. reg. 2, 59.

Vi ere kommen udi forfaringe, hvorledis at, dersom de personer, som gaa til skole udi vort kiøpsted Odense, dennum med nogen foruvilliger eller udi andre maade dennum forgriber, da skulle borgemestere, raadmend och byefogit der samme steds dennum understaae samme personer at lade paagribe och udi byens fengsel indsette och forvare endog sligt skal vere emod gammel brug och skolens frihed, uanseendis, at skolemesteren er ofverbødig slig forseelser tilbørligen udi skolen at ville straffe, hvorfor vi det herefter saa ville holdet hafve,

1. at naar nogen degen eller pebling, som ganger til skole der udi vor kiøpsted Odense, sig udi nogre maade forser, da skal borgemestere, raadmend och byefogit dennum intet med samme personer befatte, meden sligt gifve skolemesteren til kiende, och hand skal vere plictig dend skyldige derfore at straffe med ris och i anden maade efter, som brøden er til.

2. Dog hermed undtagen mandrab och anden grofve laster och synd, och hvilke personer derudi findis brødig, skal skolemesteren med superintendenten, saafrempt samme personers bryst och forseelse er saa stoer, at de dend icke kunde med en guod conscientz straffe med ris eller anden raa udi skolen, ofvergifve borgemestere, raadmend och byfougden, och de da forskrefne misdedere at lade indsette udi byens hegte och siden for dieris misgierning straffe efter, som ret er.

3. Och efterdi vi icke ere til sinds nogen straf at ville lade tage af forskrefne degne eller peblinge for fyrge-

[1] *Kilde til indledning og §§ 1 og 2 er åb. brev 1562 8. avg. for Ribe skole; derimod er § 3 en ny bestemmelse.*

tifve mark sager, da skulle de dog vere forplict at bøde emod byen for forskrefne 40 mrk. sager.

597.

1593 13. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod at bruge handel i Hørishavn i Flakkebjærg herred.*

Sæll. tegn. 18, 226.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis udi Flackebiergs herrit skal verre en ulouglig hafn, kaldis Hørlishafn, som baade indlendiske och udlendiske indløbe och bruge deris handel och vandel med ind- och udskibning af atskillige kiøbmandskafsvare, baade Rostocker øl, Vismar øl, heste, øxen och andit kveg, disligiste ved och andre forbodne varre emoed hvis kongelige mandater och forbud[1], som baade udi vor kiere herre faders tid, saa vel som och udi vor tid om slige ulouglige hafner ere udgangen, der ofver vor och kronens told och rettighed møgit forkrenckis och formindskis och vore undersotter udi vore kiøpsteder Nestved, Skelskør, Korsøer och Slaugelse paa deris nering och biering sker møgit forkort,

1. da ville vi derfore hermed strengeligen och alfvorligen forbuddit hafve alle baade indlendiske och udlendiske, kiøbmend och andre, med deris skibe och guods at indløbe och udløbe udi Hørlishafn och der samme steds bruge nogen handel och vandel med nogen vorre undersotter der omkring enten med fremmed øl, heste, øxen, salt, homble, staael eller andre slige kiøbmandsvare, som borgerne udi kiøpstederne pleier och bør fal at holde, dennom at udskibe eller indskibe.

2. Fordrister sig nogen heremoed at giøre, da skulle de hafve forbrut skib, guods och hvis de hafve med at fare och dertilmed tiltalis och strafvis som de, der modvilligen vore brefve och mandater icke achte eller anse ville . . .

[1] *Jfr. åb. brev 1576 22. mars.*

3. Och skal vor embitsmand paa vort slot Korsøer, dend som nu er eller herepter kommendis vorder, hafve flitig indseende med, at aldelis intet emoed dette vort obne bref och mandat sker eller handlis; saa frampt noget befindis heremoed at handlis och dermed ses igiennom fingre, hand da icke vil stande derfore sielf til rette.

598.

1593 24. jan. (Hafniæ.) *Missive til tolderen i Sæby om, at der skal ligge en havn, kaldet Fladstrand, og en ø ved navn Hersholm straks norden for Sæby, hvor ind- og udlændinge indskibe og udføre adskillige købmandsvarer med tysk øl og andet, og hvor undertiden hemmelig udskibes saltet kød og andre forbudte varer; han skal derfor have flittigt indseende hermed og tage den sædvanlige told af de lovlige varer, som der bliver indskibet og udført, hvis han ikke vil stå os til rette derfor*[1].

Jyske tegn. 4, 345.

[1] *Den 25. jan. s. å. fik Ove Lunge, lænsmand på Ålborghus, missive om, at der ved Fladstrand, Hersholm og andet steds skulde drives ulovlig handel, og at nogle af adelen skulde understaa sig selv at oppebære told og sise af øl, fisk og andre varer, som blive udførte for deres grund, og at han skulde have alvorlig agt og indseende hermed, hvis vi ikke skulle vide det hos ham, om hans forsömmelse findes deri*, efterdi saadan told och sise saa vel som och vrag al tid hafver verit fremfarne kongers her udi riget och kronens høighed och rettighed, vi och aldelis intet ere til sinds dend høghed och rettighed, som os och kronen med rette bør och tilkommer, formiddelst misbrug at lade undergaa och forkommis *(a. st. 346)*.

599.

1593 30. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om afgift af dem, som benytte vandledningen i København.*

Sæll. reg. 13, 308.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 475.

Efter at borgemestere och raadmend her udi vor kiøpsted Kiøepnehaufn paa mennige byes vegne haufve

laadit gifve os til kiende, hvorledis mange voere undersotter saa vel af addel som borgere, som haufve egne huse och garde her samme steds, skulle en part allerede haufve laadit føere render fran posten her samme steds udi dieris garde, en part dennum och herefter skulle ville sich understaa at laade føere och leigde render af posten ind udi dieris garde, och icke haufver gifvit eller achter at gifve nogit derfore til byen at holde samme post ved ligge och macht met, begierendis, at efterdi forskrefne post med byens stoere bekostning och besvering er ført och leigdet hid ind udi byen och endnu daugligen ved macht holdis, vi daa ville bevilge, at saa mange, som enten allerede haufve laadit føere render fran forskrefne post ind udi dieris garde eller och herefter achte at ville laade dennum indføere udi dieris garde, motte derforre gifve noggit til byen til at holde forskrefne post ved lige och macht med, mennige byen til gaufn och beste, daa haufve vi unt och bevilgit . . ., at saa mange voere undersotter enten af adel eller andre, som haufve huse och garde her samme steds och enten tilføern haufve laadit indføere render af posten udi dieris garde eller och herefter achte dennum udi dieris garde at indføere, skulle gifve derforre til byen 20 dlr. at holde forskrefne post ved ligge och macht med. Ti bede vi och biude alle, e hvo de helst ere eller verre kunde, saa vel voere undersotter af adel som borgere, som haufve eller och herefter kunde bekomme nogen huse eller garde her udi byen och enten allerede haufve laadit indføere render af posten udi dieris garde eller och herepter achte samme render at ville laade indføere udi dieris garde, de skulle verre fortenkt udi at gifve och fornøige borgemestere och raadmend paa menige byens vegne her samme steds forskrefne 20 dlr.

600.

1593 31. jan. (Hafniæ.) *Missive til tolderne ved de store toldsteder om ikke at give kredit på øksentolden uden håndskrift eller kavtion og om, at hver købmand, som uddriver øksne, må have tre heste toldfri.*

Sæll. tegn. 18, 228.

Epter at vi forfare, hvorledis at naar nogen vore undersotter, kiøbmend her udi rigit eller och fremmede, som handle med øxen och aarligen uddrifve staldøxen her af rigit, skulle mange dennom icke strax udgifve, hvis told de os och kronen pligtige erre af hvis staldøxen, de uddrifve, meden meste parten udgifve deris handskrift til vore toldere paa vore vegne, paa hvis told de skyldige blifve, och mange dennom siden forarmer och icke formaa at udgifve, hvis told de med tilbage staa, saa vore toldere derofver icke kunde giørre deris regenskaber richtig och vi for dend skyld paa vor och kronens told och rettighed lider stuoer skade, tolderne och derofver komme och gerade udi stoer uleilighed, da bede vi dig och ville, at tu herepter retter dig epter, at naar nogen kiøbmend der igiennom byen ved sin fuldmechtige lader drifve eller och sielf drifver nogen staldøxen, du da af dennom, som vederheftige erre och dog icke strax udgifve deris told, tager deris egen bevis och handskrift dend uden ald forhaling och forsømmelse strax at afbetale och aflegge, naar de komme hid ind udi rigit igien, och hvilke du kand tenke icke at verre saa vederheftige, du da af dennom tager och anammer nøigachtig lofven och vissen, før end de drifve deris øxen der igiennom byen, samme told och at ville erlegge och afbetale strax epter, at de ere kommen hid ind udi rigit igien, saa du paa vore vegne nøigachtigen kand verre forvisset och forvarit, saa frambt du dend sielf icke ville udlegge och staa os derfore til rette. Sammeledis hafve vi och bevilgit vore undersotter,

kiøbmend her udi rigit, som aarligen staldøxen lader uddrifve, at hver dennom mue niude och beholde to vogenheste och en ridehest toldfri, som de bruge och behøfve huos forskrefne deris øxen. Bedendis dig derfore och ville, at tu lader dennom niude och beholde forskrefne heste toldfri och det saaledis lader føre til regenskaf.

601.

1593 11. febr. (Hafniæ.) *Missive til Sten Maltesen om at lægge Hörsholms birks ting, som han egenmægtig havde flyttet til Kronborg, tilbage på det gamle sted.*

Sæll. tegn. 18, 229—30.

Vore undersotte, menige vore och kronens bønder och tiennere udi Hørsholms birk boendis, hafve os til kiende gifvit, hvorledis du for nogen kort tid forleden skal hafve ladit henfløtte och henlegge deris birketing til Kroneborg birk, at de der samme steds herepter skulle søge deris ret udi hvis sager, de til tinge kunde hafve at forrette, hvilket de beklage at falde dennom møgit besverligt, epter at en part dennom vel skulle hafve en halffierde mil til Kroneborg oc mange dennom 3 stuore mile, derofver de med slig lang reigsen mue tit och ofte forsømme deris hus och biering, epter at de icke før end paa tredie dag kunde komme hiemb tilbage igien. Och epter at forskrefne vore undersotte hafve af arrilds tid, baade udi vor kiere herre faders tid och udi andre fremfarne konningers tid, haft dend frihed och privilegium, at de motte hafve deris egen birketing, hvor de kunde søge deris ret, kunde vi os icke lidit derofver forundre, at du dig hafver noget udi saa maade at forandre understandit foruden vor bevilling och sambtøcke. Ti bede vi dig och ville, at du samme deris birketing strax med det første lader igien henlegge och henfløtte paa det sted, som dend tilforn och [af] gammel tid liggit hafver, ladendis dennom niude och beholde deris frihed med fri birk och birkeret

epter, som de dend til forn udi fremfarne konningers tid hafve haft, och ei herepter enten udi slige eller andre maade nogen forhindring der udi lenit dig anmoder och begynder, før end du det tilforn hafver gifvit os och vore tilforordnede regieringsraad til kiende och derpaa bekommit vor bevilling och tilladelse.

602.

1593 13. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der i dommene kun må optages uddrag af parternes indlæg, når disse ere alt for vidtløftige.*

Sæll. tegn. 18, 230—31.

S: Afskrift efter orig. udfærd. i håndskr. C88 i d. kgl. bibliotek i Stokholm.
M: Afskrift efter do. i håndskrift Molbech 32 s. st.

Epter at vi forfare dend stuore misbrug och uskickelighed, som sig paa mange adskillige steder her udi vort rige Danmark bode til birketinge, herritstinge, byetinge och landstinge skal tildrage, naar nogen der samme steds hender med nogle[1] deris sager at indkomme, skulle mange dennom understaae endeligen at begiere och paatrenge, at deris forsette, som de under tiden fast vidtløftigen paa mange arke papier hafve ladit forfatte, endeligen ord fran ord udi dommenne mue indføris, saa dommene[2] derofver blifve saa uskickeligen lange och stuore befatted och begreben, at naar de indkomme for ofverdommere och paa det siste for os och vore Danmarkis rigis raad udi rette, at før end beslutningen der udaf[3] blifver lest, er indgangen igien forgiet, saa der udaf tit och ofte begifver sig møgen uleiglighed och besvering, da paa det saadanne misbrug och vidtløftighed motte igien afskafvis, hafve vi med vore Danmarkis rigis raad, som nu her huos os hafve verrit tilstede, dend sags leiglighed beraadslagit och ofverveiet och med dennom for got och billigt achtit[4], anset och

[1] *Således og S; M forbig.:* nogle.
[2] *Således og M; S forbig.:* saa dommene.
[3] *SM:* af.
[4] *Således og M; S forbig.:* achtit.

besluttit, at naar nogen saadanne vidtløftig forset blifver indgifven enten til birketing, herritsting, byting eller landsting, da skal dommeren icke verre forplicht samme forsette aldelis ord fran ord at indsette, meden allene lade skrifve paa forskrefne forset, dend der til tingit at verre lest, och meningen deraf paa det korteste indføre udi dommen, paa det dommen icke skulle blifve saa møgit vidtløftig och kedsomelig, mand och des bedre deraf kunde fatte des indhold och mening och des richtigere derepter sententiere och dømme.

603.

1593 15. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til Jylland, Fyn og Langeland om, at der under proceduren med høringsdele ikke må gives udsættelse, når procedurens fjærde ting er nåt.*

R: Jyske tegn. 4, 350—51.

O: Afskrift efter original udfærdigelse i Dske. kancellis domsamling. Trykt efter O og R hos V. A. Secher: Vitterlighed og vidnebevis 1, 231—2.

Eptersom vi forfare, at naar nogen delle forfylgis til birketing, herritsting eller byeting, som gield eller sligt er anrørendis, och samme dele til fierde ting blifver forfult och dend, som da paaklager, begierer strax høringe ofver sin vederpart, da skal hans gienpart besvere sig [at stede høring ofver sig][1], førend hand blifver tildømpt at stande dele, emoed alle gamble vis och sedvane, som her til dags med høringsdele her udi rigit hafver verit holdit, hvoraf sagerne tit och ofte udi langsommelig tid opskuffis och opholdis mange til stoer skade och forsømmelse, da paa det hver mand, som samme sager til tinge hafver at forfylge, des richtiger och forderliger kunde komme dermed til rede och icke dermed skulle opholdis, hafve vi med vore Danmarkis rigis raad, som nu hafver [verit][2] her hoes os tilstede, denne sags leilighed beraadslagit, ofver-

[1] *Således O.* [2] *Således O.*

veiet och med dennom saa endeligen for got achtet och forordnet, at saa mange, som herefter til fierde ting blifver lovligen forfult enten for gieldsag eller for andre sager, som udi saa maade burde at forfølgis med høringsdele, och icke inden fierde ting stiller sagvolderen tilfreds eller retter for sig eller och med nøiachtig bevis och vidnisbyrd sig emoed sagvolderen kand erklere at vere uskyldige, for hvis hand udi saa maade tiltallis, daa skal domeren endeligen stede høringsdele ofver hannom, endog der tilforn icke er gangen dom udi sagen, men dersom hand kand bevise sig at vere uskyldig eller at hafve betallet, som hand fore tiltallis, da maa och bør dommeren at dømme hans gienpart fraa høringe och icke ellers udi andre maade sagen forlenge och opholde, hvorefter sig alle birkefougder, herritsfogder, byfougder och andre dommere saa vel som och alle vore undersotter, som udi saa maade hender for tingsdom at komme, skulle [dennom] vide och hafve at rette och forholde.

604.

1593 16. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Næstved by til vedligeholdelse af sejladsdybet der for byen må oppebære 4 sk. danske af hver hest, som sælges der på marked året igennem.*

Sæll. reg. 13, 311—12.

Eftersom borgemestere och raadmend udi vor kiøepsted Nestved paa menige indbyggeres vegne der samme steds haufve laadit gifve os til kiende, hvorledis at forskrefne dieris bye daugligen daug och jo mer och mer paa dieris niering och biering sveckis och forringis af dend aarsage, at seigladsdybet der for byen udaf is, stoerm och uverlig med sten och sand aldellis skal verre forfylt och forderfvit, saa at fiskeriet, som tilfoern er gangen rigelligen til der for byen, hvoraf och landit haufver hauft stoer hielp och undsetning, er dennom aldellis fran-

falden, begierendis, at vi ville unde och bevilge dennom nogen benaading, paa det de des bedre kunde komme til dieris niering och biering igien och forskrefne seigladsdyb igien laade rense och med pelle och bulverk laade forbygge, saa det kunde verre bestandigt och saadanne sten och sands opfyldelse herefter kunde afverge, daa haufve vi . . . unt, bevilgit och tillat . . .,

1. at forskrefne borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Nestved paa menige indbyggeris vegne der samme steds maa herefter bekomme och laade oppebere 4 sk. danske, som før gik af hver hest, som hid til market aaret igennom føeris, selgis och af udlendisk kiøebes och udføris, indtil saa lenge vi anderledis derom tilsiggendis vorder, och skal aldellis ingen, som nogen heste did til market ville føere och selge, mue understaa sich at selge dennom uden byen eller paa nogen anden sted uden paa det rette tilforordnet hestemarket, som udi byen holdis, icke heller at forrycke nogen heste himmeligen boert, før end de deraf haufve gifvit dend tilbørlig told, som os och kronnen deraf bøer med rette, saa och forskrefne 4 sk. danske, som før gik, til byen, och hannom herpaa er gifven tilbørlig tegen och toldsedler.

2. Befindis nogen heremoed at giøere, daa skal hand haufve forbrut, hvis hand haufver med at faare.

605.

1593 16. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om den tid, da landstingene skulle holdes.*

Sæll. tegn. 18, 232.

Epterdi vi komme udi forfaringe dend møgit stuore uskickelighed, som sig begifver och tildrager, naar der skal holdis landsting her udi vort rige Danmark, at landsting skulle først settis och begyndis fast høigt paa dagen, saa at mange bode af vore undersotter af adel saa vel

som och af borgerne och bønder, som søge landsting, skulle verre drukne och fulde, naar de komme paa landstingit, och tit och ofte sker och foraarsagis stoer tumult, rob, skreg, klammer och trette och anden atskillig uleiglighed, mangen och derofver forspildis, forhindris eller och udi langsommelig tid forhalis hans ret fore, da hafve vi nu med vore Danmarkis rigis raad, som her huos os tilstede hafve verrit, dend sags leiglighed ofverveiet, beraadslagit och saa endeligen for got anset och besluttit al tid herepter at skulle holdis, at vore landsdommere udi hvert land skulle herepter hver dag hele aarit igiennom, som landstingit falder paa, søndagen och andre landshellige dage alenne undertagit, begynde at sette och holde landsting om sommeren ved siuf slet om morgenen och om vinteren ved otte slet udi det seniste och da at forhielpe hver mand, som for dennom med deris sager hender at indkomme, epter deris ed och pligt til alle rette, paa det at landstingit saa møgit dis bedre snarligen maa blifve afholdit, och undersottenne paa alle sider uden lang forhalinge tilbørlige och upartiske ret maa vederfaris. Hvilken forordning vi al tid herepter af vore landsdommere endeligen ville holdit och epterkommit hafve.

606.

1593 16. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til menige bønder på Enø* (Eienø), *som ligge og tjæne til vort slot Solte, om ikke at komme midtströms med deres fiskevåd i fjorden mellen øen og Sælland.*

Sæll. tegn. 18, 232—33.

Epter at borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Nestved paa menighedens vegne der samme steds hafve ladit gifve os til kiende, hvorledis i eder skulle understaa, naar i drage med eders vaade der udi fiorden, skulle i drage med samme eders vaade tvert ofver strømmen emellom begge lande, hvormed i stemme for fiskenne,

naar deris tid och indfald er med strømmenne, saa at fiskenne icke kunde komme ind udi fiorden, andre saa vel til hielp som eder, som skal verre emoed deris privilegier och ald christelige ret, da epterdi det er emoed ald billighed och ret, saa och emoed forskrefne byes privilegier,

1. ville vi eder hermed alfvorligen hafve forbødit, at naar i herepter drage med eders fiskevaade udi forskrefne fiord enten paa en side eller anden, da skulle i endeligen lade midtstrømmen verre fri och dend med eders vaade icke stemme eller tillucke, saa at fiskenne kunde komme ind udi fiorden, vore undersotter udi Nestved saa vel som och andre til gafn och beste.

2. Dersom nogen eder herepter befindis heremoed at giørre och forskrefne strømbs indlob at stemme och fiskennes indfald dermed at forhindre, da skal hand derfore tiltalis och strafvis som dend, der modvilligen vore mandater och forbud icke achte eller epterkomme vil.

607.

1593 18. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om retten til sagefaldet i birkerne.*

R: Sæll. tegn. 18, 233—34.

S: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskrift Molbech no. 32 i kongelige bibliotek i Stokholm.

Eptersom vi forfare, hvorledis tit och ofte til tinge skal gifvis och forefalde atskillige sententz och mening om hvis sagefald dend hafver forbrut, som hafver giort birkefred, enten det bør at følge och skal udgifvis til os och kronen eller och til[1] dend, birket tilhører, da epterdi vor herre fader saa vel som andre vore forfedre, fremfarne konninger her udi Danmark, hafve[r][2] bevilgit alle dennom, som hafve bekommit nogen birke, der udinden at mue hafve saadanne frihed, som deris kierlighetter sielfver udi deris birke hafve, och saadanne frihed hafve

[1] *S forbig.:* til. [2] *Således S.*

confirmerit och stadfest, och for dend [sag][1] skyld er jo billigt, at dend, som hafver giort nogen birkefred, at dends faldsmaal bør at følge dend, som birket tilhører, och vi forfare, at det skal berettis, at udi saadanne sager och om hvis fald, som udi birke falde, skulle verre gangne atskillige domme, hvilke en part skulle verre emoed hver andre, och paa det at en gang for alle motte giørris[2] en richtig besked, hvorledis dommere sig udi saadanne sager skulle[3] forholde, da hafve vi nu med vore Danmarkis rigis raad dend sags leiglighed ofverveiet, betenkt och for got anset och besluttit herepter saa at skulle holdis,

1. at hvilken, som blifver forfult til birketing enten for vold eller udi slige andre maade, da skal hand bøde derfore baade til dend, som birket tilhører, och til sagevolderen.

2. Formener hans herskaf och derfore at hafve nogen ret eller tiltale til hannom for samme sag, da skal hans ret och dermed verre hannom uforkrenkit.

[1] *Således S.*
[2] *S:* vidis.
[3] *S tilf.:* vide at.

608.

1593 22. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod, at præster købe sig kald til.*

R: Sæll. tegn. 18, 240—41.

S: Skånske tegn. 2, 294—95; brevet er her i dateret 1594 20. juli, formodenlig fordi det ved missive af s. d. blev sendt til forkyndelse til Niels Bild, lænsmand på Gulland, fordi brevet endnu ikke skal være læst og forkyndt der paa landet *(altså ikke »på landet (i Skåne)«, se Rørdam: Kirkelove 2, 523).*

O: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskrift no. 280 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 506—8, efter R i oversættelse i Ny kirkehist. saml. 5, 460—61.

Epter[di][1] vi komme udi forfaringe dend stuore misbrug, som sker mange steder her udi rigit, naar nogen

[1] *Således O.*

prest skal kaldis nogen steds til nogen sogn och kald, da skal hand kiøbe sig samme kald til och brugis dermed en uchristelig simonia och hykleri, saa at en dels ulerde och u[skick]elige[1] personer kunde kiøbe sig et got kald och sogen til, och deremoed de, som ere smucke, lerde och duelige personer til noget got kald och dog icke formaa at udgifve saa stoer skenk och gafve for saadanne kald, forskiudis och afvisis, saa at udi saa maade icke søgis eller ansees guds erre och dend christne kierkes och menigheds nytte och beste, meden en stuoer part formedelst vild och venskab, gunst och gafve søge deris egen[2] gerighed och fordel, hvoraf och tit och ofte foraarsagis stuoer urichtighed och anden uskickelighed och utilbørlighed paa mange atskillige steder her udi rigit, da hafve vi nu denne sags ombstand och leilighed med vore Danmarkis rigis raad ofverveiet och beraadslagit och ald atskillig vidtløftighed och misbrug at forekomme och afskafve med dennom for raadeligt, billigt och ret anseet, achtit, forordnit och endeligen besluttit herepter at skulle holdis,

1. at aldelis ingen prest, som herepter blifver kaldit eller fordret til noget kald, skal gifve nogen skienk, gafve eller forering for samme hans kald eller sogner, som hand blifver tilforordnit, meden dermed skal holdis och handlis christeligen och ret epter ordinantzen; icke skal heller eskis eller[3] begieris nogen skienk eller gafve af nogen, som blifver kaldit eller tilforordnit til noget presteembede eller kald enten af vore lensmend, superintendenter, provister eller och nogen af vore undersotter sognemendene enten af adel eller andre.

2. Dersom det befindis, at nogen prest eller och nogen person, som blifver kaldit til prest, enten[4] udgifver

[1] *Således SO; R:* uchristelige.
[2] *O forbig.:* egen.
[3] *Således og O; S forbig.:* eskis eller.
[4] *S:* at biuder eller tilbiuder.

eller och tilbiuder sig at ville gifve nogen skienk, gafve eller forering for samme[1] sit kald, da skal hand icke aldene hafve forbrut samme kald, meden och al tid herepter formenis och icke nogen tid tilstedis at bekomme noget geistlig kald eller sogner.

3. Kand det och befindis, at nogen vore embitsmend, superintendenter, provister eller och nogen af[2] vore undersotter, sognemend enten af adel eller andre, som anamme och tage skienk, gafve eller forering eller och ved andre hiemmeligen anamme lade af nogen person, som udi saa maade blifver forordnit eller kaldit til noget geistlige kald eller presteembede, da skulle de, for hvis de udi saa maade hafve anammit och oppeborit, igien gifve dobbelt saa møgit, och det skal verre forbrut til neste huosliggende hospital, och derudofver skulle vore embitsmend, hvis forseelse udi saa maade findis, miste och hafve forbrut hans len, superintendenten och provisten deris kald och embede, sognemendene, vore undersotte af adel icke allenne at igien gifve dobbelt, meden och derforuden tiltallis som de, der vore mandater icke hafve ville achte eller[3] epterkomme, och vore undersotter, bønderne, hafve aldelis forbrut deris gaarde. . . .

[1] *Således og S; O:* saadant.
[2] *O forbig.:* af.
[3] *Således og S; O:* oc.

609.

1593 24. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod, at indbyggerne i Nibe salte flere sild end til eget behov.*

Jyske reg. 5, 273—74.

Efterat vi forfare, hvorledis mange vore undersotter bøndere och fiskere, bode udi Nibe och anden steds, omkring vor kiøpsted Olborg ved fiordesiden boendis, skulle sig tilfordriste och understaa at bruge møgit ubillig salterie och forprang, naar sildefiskinde der samme steds paastaaer, saa at naar vore undersotter, borger udi vor

kiøpsted Olborg saa vel som och af andre vor[e] kiøpsteder her udi vort rige Danmark, skulle søge deris nering och salteri der samme steds, kunde de icke bekomme silden til kiøbs af nogen de fiskere eller bønder, som noget formuendis ere, uden naar silden er paa det dyreste kiøb, och naar gud rundeligen gifver sine gafver och silden er noget goet kiøb paa, da bruge samme bønder och fiskere self salteri med hvis sild, de kunde opfiske eller bekomme, saa en part skulle salte ved 6, 9, 12 eller 17 lester sild, somme mere och somme mindre, til forprang och samme sild egien selger til fremmede och udlendiske, til Lybsker och andre udi lestertal och kunde ochsaa efter saadanne leilighed unde och gifve de fremmede møget bedre kiøb end [dennum], som ere borger, som paa det dyre kiøb nødis til at salte, och naar der klages paa, eller de for saadanne ulouglig salteri och forprang tiltalis, skulle en part dennum skiude paa deris herskab, at de dennum saadant skulle hiemble och forsvare, endog de derom ingen vidskab hafve, och under det skin bruger samme fiskere och bønder samme deris fiskeri och forprang, hvorofver vore undersotter udi vor kiøpsted Olborg saa vel som och udi andre vore kiøpsteder her udi rigit, som besøge samme sildefiskende, paa deris borgelige nering, handel och kiøpmandskab lider stoer skade och nacdel och endelig fordrifvis och ødeleggis, da efterdi saadanne ulouglig salteri er emoed vore kiøpsteders pr[i]vilegier och friheder, som dennum af fremfarne konninger udi Danmark gifven och stadfestit ere,

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbødit mennige bønder och fiskere bode udi Nibe och anden steds omkring vor kiøpsted Olborg ved fiordesiden, at de deraf aldelis ingen sild skulle salte e[n]ten til forprang udi lestertal eller udi andre maade at selge eller dennum afhende, undtagen hvis de til deris egne husis

ophold behøfve; hvis sild de derofver fangendis och fiskendis vorder, skulle de vere forpligt at selge til vore undersotter, indbygere udi vor kiøpsted Olborg eller och udi andre vore kiøpsteder her udi riget, som samme sildefiskende besøge, for en tilbørlig och skiellig verd och betalling.

2. Dersom nogen befindis heremoed at giøre, da skal hand hafve forbrut, hvis sild hand udi saa maade emoed borgernis privilegier och friheder til forprang saltendis och selgendis vorder och derudofver stande til rette som uliudige.

610.

1593 1. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at bønderne i Falster, som have givet til kende, at de meget besværes med at give told af deres eget hjemmefødte kvæg, som de udføre til Tyskland i henhold til vor herre faders og faderfaders breve, herefter må forskånes for at give den ny told af deres eget hjemmefødte kvæg og ikke besværes med ydermere told deraf end den gamle told, som de have udgivet tilforn; dog skal det under höjeste straf være dem forbudt således toldfrit at udføre noget kvæg, som ikke er deres eget hjemmefødte.*

Fynske og smål. reg. 2, 130—31.

611.

1593 21. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om indkøb i Nibe af et antal læster sild til kongens slottes og orlogsskibes behov*[1].

Jyske reg. 5, 277.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1589 24. febr., kun at saltningen er overdraget vor købmand Kristoffer Jørgensen, borger i København.*

612.

1593 6. apr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgerne i Randers have ladet givet til kende, at de have for-*

hvervet af vor kære herre fader[1], *at det marked, som al tid tilforn holdtes der i byen på st. Ludvigs søndag, som var søndagen næst for st. Bartholomæi dag*[2], *skulde holdes st. Galli dag*[3], *da de formodede, at dette skulde være dem belejligere end tilforn, men nu skal det være blevet så vel dem som dem på landet der omkring boende til större skade end fordel, fordi den tørfisk og anden fetalje og vare, som tilforn plejede at føres did til marked, nu føres andet steds hen og sælges til andre markeder*[4], *og at vi derfor have bevilget, at hint marked, som nu en tid lang har været holdt st. Galli dag, herefter skal holdes den næste søndag for Bartholomæi dag, som kaldes st. Ludvigs søndag, således som det har været holdt af arilds tid. Alle, som ville besøge hint marked, skulle derfor komme til denne dag, og hvis nogen fordrister sig til at göre herimod, skal han derfor deles, tiltales og alvorlig straffes som en uhørsom og ulydig.*

Jyske reg. 5, 278.

[1] *Åb. brev 1586 7. maj.*

[2] *Den 24. august.*

[3] *Den 16. oktbr.*

[4] *Herpå havde först lænsmanden på Dronningborg Niels Skram gjort opmærksom, og han havde anholdt om forandring af markedsdagen; ved missive 1593 22. febr. fik han imidlertid pålæg om at forfare lejligheden og at foranledige, at menigheden samtligen supplicerede om markedsdagens omlæggelse, hvis den havde sådant ønske* (udi de maader er begierindis).

613.

1593 31. apr. Skibsartikler for de skibe, med hvilke Alexander Durham som admiral skulde begive sig til Vestersøen.

Sæll. reg. 13, 319—25.

Vi haufve nu tilforordnit och betroet Alexander Duram til Hiøegsgaard at skulle verre skibshøefvitsmand paa vort liefskib Josaphat och verre amiral ofver de andre vorre skibe, hannom paa denne reigse udi Vestersiøen metgifven ere, och derfore haufve christelligen forfattit disse efter-

skrefne artikle, hvorefter vor skibsfolk och kriegsfolk, alle och hver serdellis, det verre sig vor amiral, lutenant, høefvitsmend, landsknechte, bøesseskytter, boedsmend skulle haufve at rette sich efter, hvilke vi alfvorligen haufve holdit ville [1].

[1] *Artiklernes tekst er meddelt som varianter til skibsartikler 1585 2. april, se ovenfor s. 243.*

614.

1593 7. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det, da adskillige herredsting, som ligge under Skanderborg slot, ligesom og bytinget i Horsens holdes om tirsdagen, falder vor lænsmand på Skanderborg besværligt at sende hans ridefoged did hen til alle tingene på én dag, når han har noget der at forrette på vore vegne, og at vi derfor have for godt ansét, at Vor herredsting i Skanderborg læn herefter skal holdes om onsdagen.*

Jyske reg. 5, 281.

615.

1593 10. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at forbuddet mod udførsel af havre [1] er opgivet, fordi der nu fast allevegne skal være god ævne og forråd på havre.*

Sæll. tegn. 18, 259—60.

[1] *Åb. brev 1591 30. septbr. og 28. oktbr.*

616.

1593 16. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod at drive landekøb i egnen om Odense.*

Fynske og smål. reg. 2, 63—64.

Eftersom vore undersotter, menige kiøbmend udi kiøbmandslaugit udi vor kiøpsted Odense, hafver gifvet til kiende, at dennom paa deris nering och biering emod deris gamble skraaer, privilegier och friheder skal ske møgen forfang med stor handel och forprang, som paa landsbyerne deromkring af nogle formuendis prester, fougder, skrifver, pebersvenne och andre brugis, som der

samme steds bruger kiøbmands nering och holder salt, stoel och anden slags vare fal paa landet, hvilket ellers kunde vere til deris nerings och bierings forbedring, hvoraf de siden kunde, som de skulle, opholde och fuldgiøre borgelig plict och tønge, och derfore hafver begerit, at dermed motte hafvis indseende, saa de motte blifve vid deris gamble privilegier och friheder erholdit, saadan landkiøb och forprang afskaffit och deris nerings undergang forkommit, da hafve vi nu dend leilighed ofverveiget och derom saa for got anset och forordnet at skulle holdis,

1. at epter denne dag der omkring vor kiøpsted Odense af prester, fougder, skrifvere eller, e hvo som heldst andre de vere kunde, ingen landkiøb skal nu bruggis paa landsbyerne til nogen forprang med korn, salt, stol och andre slags vare videre, end udi recessen[1] er tillat, dog skal hermed icke vere mient, hvis nogen til sin egen husis behof kand fornøden hafve, som skal vere uforbøden hver at maa kiøbe udi kiøbstederne eller paa landsbyerne, hvor de det til kiøbs bekomme kunde.

2. Ellers befindis nogen udi saa maade, e hoe de vere kunde, at brugge nogen landkiøb emod recessen eller handfestningen[2] forskrefne vore undersotte udi vor kiøpsted Odense til forprang och forfang, da skulle de dermed hafve forbrut, hvis vare de i saa maade ulovligen dennom tilhandle, halfparten til os och kronen och halfparten til byen, och tilmed stande til rette som de, der modvilligen emod dette vort forbud hafve giort och handlit.

[1] *Reces 1558 § 33.* [2] *Håndf. 1559 § 12.*

617.

1593 23. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Rødding herredsting i Salling i Skivehus læn, som for nogen tid siden blev flyttet af sit gamle arilds sted, efter herredsmændenes tilkendegivelse skal ligge ubelejligt for dem,*

så at det for en part af dem falder besværligt med lange rejser, når de skulle udrette noget til tinget, hvorfor de begære, at det må flyttes til sit gamle arilds sted; vi have derfor tilladt, at Rødding herredsting igen af lænsmanden på Skivehus må lægges på sit gamle arilds sted.

Jyske reg. 5, 290.

618.

1593 26. juni. (Hafniæ.) *Missive til Ludvig Munk til Kvistrup om, at alle kronens bønder i Revs og Hillerslev herreder, selv om de ere bortforlænte til andre, ere pligtige til at påtage sig ombud som herredsfoged, skriver, sandemand eller nævning.*

Jyske tegn. 4, 394.

Eftersom du hafver ladet til kiende gifve, hvorledis der udi Ørum len baade udi Røfs herrit och Hillersløf herrit skal findis stor brøst och mangel for herritsfougder, skrifvere, sandemend och nefninger, saa at dersom en fougit eller skrifver skal fornøden giøris, foraarsagis mand dend af adelens tienere at tage och dertil forordne, endog vi forfare, at der samme steds vel skulle vere nogen vore och kronens tienere, som til andre ere bortforlente och icke ligger der under vort slot Ørum, som til slige bestillinge och leilighed vel skulle kunde vere duchtige, da efterdi de saa vel som de andre ere vore och kronens tiennere och dend ene saa vel som dend anden er plichtig slig tønge och besvering, om hand dertil ellers er skickelig, sig at paatage, bede vi dig och ville, at tu ingen af forskrefne vore och kronens tienere der udi lenet anseend er, enten de til andre ere bortforlente eller och ligge til slottet, meden af dennom setter och forordner til, hvis bestillinge udi saa maade kand leddig vere och blifve, och de kunde vere duchtige och bekvemme dertil, saa ingen for slig brøst skyld paa sin ret skulle blifve forhindret och opholden.

619.

1593 28. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om gentagelse af forskellige påbud vedkommende Bornholm.*

Skånske reg. 2, 134—35.

Efterad vi forfare, hvorledis nogen tid siden forleden udi vor kiere herre faders tid skal vere hans kierlighets obne mandat och forbudsbrefve udgangen om hunde at lemme[1], at de icke skulle giøre skaade paa vor och kronens vilbane, hvilke forskrefne mandater, forordninger och brefve saa vel som och atskillige mange andre och skulle vere lest och forkyndet til herridsting och landsting paa vort land Borringholm for menige indbyggere der samme steds, och endog de tit och ofte derom baade til tinge och landemøde af vor embitsmand der samme steds och hans fuldmyndige ere blefven advarid och paamint forskrefne mandater och forordning at fuldkomme och efterfølge, skal det dog saare ringe frucht hoes dennom hafve skaffet och forskrefne vore mandater och brefve aldelis intet at vere efterkommen, och endog vi for dend skyld høiligen nok vare foraarsaget vore undersotter paa vort land Boringholm for deris modvillige uliudighed paa det høieste at lade tiltalle, forfylge och straffe, saa hafve vi dog af vor synderlig gunst och naade saa och for Falk Giøes, embitsmand paa vort slot Hammershus, hans flitig forbøn skyld saadane tiltalle paa denne gang ladet falde med saadane besked och vilkor,

1. at vore undersotter paa vort land Boringholm endeligen skulle vere fortenkt udi forskrefne mandater om hunde at lemme saa vel som och hvis atskillige mange andre mandater och obne brefve, som paa atskillige tider ere udgangen och for dennom der paa landet baade til herridsting och landsting lest och forkyndet, herefter at fuldkomme och efterfølge med hvis mandater och for-

[1] *Åb. brev 1577 17. decbr.*

ordninger och herefter for dennom kunde lesis och forkyndes, saafremt de derforre icke ville paa det yderste tiltallis, forfylges och straffes som uliudige och motvillige, bode for hvis de allerede hertildags giort hafve saa vel som for hvis de herefter giøre kunde.

2. Disligist efterat vi forfare, hvorledis mange eder skulle gifve pendinge udi stedet for, hvis kul i ellers af arrilds tid aarligen gifvit hafve til vort slot Hammershus, da bede vi eder alle och hermed strengeligen biude och befalle, at i ere fortenkt udi herefter egien at yde och udgifve hver eder en tønde kul til vort slot Hammershus efter, som i af arrilds tid yt och gifvet hafver, och da egien at vere forskonit for, hvis pendinge i nu nogen tid lang udi stedet for forskrefne kul hafve udgifvet, indtil vi anderledis derom lader forordne.

3. Udi lige maade efterat vi forfare, hvorledis at mange vore undersotter der paa vort land Boringholm skulle sig udgifve for frimend och for dend skyld icke ville lide tiltalle til herridsting och landsting for, hvis de emod vore mandater och forordning giøre och handle, och dog noksom kand bevisis dennum at vere fød af bønder och ufrit folk, daa ville vi dermed alfvorligen saa holdet och efterkommet hafve, at saa mange, som herefter fordrister sig paa saadane sielfgiort frihed och udi saa maade modvilligen giøre och handle emod vore obne mandater och forordninger och dog kand bevises dennom at vere føt af bønder och ufrit folk, de skulle, for hvis forseelse de emod vore mandater och forordning giøre och handle, kunde tiltalles och forfølges til herridsting och landsting lige som andre bønder och ufrit folk, hvor[efter] sig alle vore undersotter paa vort land Boringholm endeligen skulle hafve och vide at rette och for skade och tiltalle at tage vare.

4. Bedendis och biudendis vor embitsmand paa vort

slot Hammershus, dend, som nu er eller herefter kommendis vorder, at hand al tid herefter paa vore och kronens vegne holder ofver forskrefne artikler, som det sig bør, saafrempt hand sielf derfore icke ville stande os til rette.

620.

1593 30. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på konstitutionen for Bornholm af Maglegard mandag næst efter vor frue dag*[1] *1555, dog med forbehold af ret til at forandre den efter tidens tilfaldende lejlighed.*

Skånske reg. 2, 136—39.

Trykt hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie s. 252—55 og Thura: Beskrivelse over Bornholm s. 222—25.

[1] *9. septbr.*

621.

1593 30. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod at holde eller opføre kroer eller boder til udskænkning af stærke drikke lige udenfor byerne eller ved tingstederne.*

R: Sæll. tegn. 18, 266—67.

M: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr: Molbech no. 32 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Epter at vi forfare dend stuore uskickelighed och utilbørlighed, som paa mange atskillige steder paa landsbyerne her udi rigit skal holdis med de krøgerhuse, som mange, som boe udi boels och gadehuse udi landsbyerne, holde, saa vel som och en part bygge dennom hytter och boeliger uden for byerne paa marken och landeveie, och de, som udi samme krøgerhuse och hytter boe, skulle mesten del verre løsachtig[e][1] folk och selskaf, som udtapper atskillig slags drik af[2] brendevin, tyst øl, danst øl och anden saadanne slags dricke och der under bruge deris skalkhed med druckenskaf, horerie, røfverie, mandslet och anden løsachtighed och uchristelig handel och lefnit; sammeledis naar och nogen steds skal holdis tinge,

[1] *Således M.*

[2] *M forbig.:* af.

skulle mange sig understaa at føre did til byerne, hvor tingit holdis, eller och opbygger boder och hytter, hvor tingit holdis[1] udi marken, och der selge och udtappe bode tyst øl, danst øl och anden slags dricke, saa at mange, naar de komme ind paa tinge, da ere de fulde, och de uførme och ofverfalde fougitterne med atskillige ubekvems och unyttige ord och dermed forspilde mangen sin ret, da paa det ingen guds fortørnelse udi saa maade skulle opveckis, och saadanne uchristelig och utilbørlig handel och lefnit, som udi saadanne krøgerhuse och hytter brugis och øfvis, saa vel som och forskrefne drik och øl, som til tinge føris, motte forekommis och aldelis afskafvis,

1. ville vi hermed alfvorligen och strengeligen hafve forbødet alle vore embitsmend, saa och vore undersotter af adel, saadanne krøgerhuse och hytter at tilstede at byggis eller holdis enten paa vort och kronens eller och[2] paa deris egit guoeds, och dersom allerrede nogen saadanne krøgerhuse och hytter nogen steds findis at verre bygt och holden, at de da aldelis motte afskafvis och ødeleggis; forskrefne drik, som och[3] ved tingenne udselgis och udtappis, motte afskafvis, paa det saadanne atskillige onde uchristelig och utilbørlig lefnit och handel med druckenskaf, horerie, røfverie, mandslet och anden løsachtighed baade udi saadanne hytter och krøgerhuse saa vel som och ved tingenne motte epterblifve.

2. Saa frampt nogen sig fordrister heremoed at giørre, enten at lade holde eller bygge forskrefne krøgerhuse eller hytter eller forskrefne øl ved tingenne lader udselge, enten paa vort och kronens eller deris egit, hvoraf forskrefne uchristelig, løsachtig och ugudelig lefnit kunde foraarsagis, hand da derfore icke vil tiltalis och strafvis

[1] *M forbig.:* eller . . . holdis.
[2] *M forbig.:* och.
[3] *M:* ochsaa.

som dend, der modvilligen vore forbud och mandater icke achte eller holde ville.

622.

1593 7. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod i Bleking at hugge egetræer i kronens skove uden udvisning af lænsmanden.*

R: Skånske reg. 2, 139—40.

A: Skånske reg. 2, 143, hvor det samme brev er indført, men dateret: Kolding 25. avgust s. å.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis egeskoufvene udi vor[e] och kronens skoufve udi vort land Blegind møgid skulle forhuggis formedelst klapholt och boerved, som der udføris, saa tit en gandske eg omhuggis for saa møgit klapholt, som en hest kand drage, och det andet siden intet brugis, meden blifver saa paa skoufven beliggendis och rodner, och dersom der icke udi tide førdis raad til, da skulle vor och kronens skoufve med tiden saa blifven forhuggen, at vi icke skulle kunde[1] bekomme hvis skibstømmer, som[2] vi kunde behøffe aarligen der at lade hugge, da paa det saadan vor och kronens saa vel som och dend menige mands skade maa forekomes,

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen forbudit hafve alle vore undersotte udi Blegind noget egetømmer at hugge paa vore och kronens skoufve, uden hvis nogen kand behøfve til sit egit husis och bygnings behof och icke at udføre och selge, hvilkid hannom dog af vor lensmands fuldmechtige skal forvisis, meden fyrreskouf, al och birk, som de kunde hugge och udføre at selge til deris forbedring och nottorft efter de brefve, vi dennom tilforn derpaa gifvit hafve[3], det skal vere dennum uforment.

[1] *A forbig.:* kunde.

[2] *A forbig.:* som.

[3] *Åb. brev 1576 1. oktbr.*

2. Findis och nogen, som sig fordrister modvilligen heremod at hugge noget egetømmer, at[1] det icke af vor lensmand eller hans fuldmechtige blifver hannom forvist, da skal hand derfore tiltalis och straffis, som ved bør.

[1] *A:* och.

623.

1593 9. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om ophævelse af forbuddet mod at udføre heste og foler, som ere under tre år gamle, af riget*[1], *hvorom vi have berådslaget med vore Danmarkes riges råder, fordi bønderne, som holde stod, besvære sig over, at de ikke formå at holde og føde så mange foler så lang tid, og fordi en del af dem udføre af riget og sælge deres stod.*

Sæll. tegn. 18, 271—72.

[1] *Åb. brev 1588 15. juli.*

624.

1593 9. juli. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over hele riget om at holde orden i lænenes arkiver og al tid aflevere dem til deres eftermænd tilligemed rigtig fortegnelse.*

Sæll. tegn. 18, 270–71.

Epter at tit och ofte for os hafver verrit beklagit, hvorledis at naar der sker nogen forandring med vore och kronens lene her ofver vort rige Danmark, skulle mange vore embitsmend, som udi saa maade komme fran et len til et andit, eller och deris arfvinge, som ved døden ere afgangne, sig understaa at forrøcke och bortføre med dennom hvis mandater och andre brefve, som der udi lenit ere udgangen, udskrefne och forkyndit, disligiste tingsvinder, domme och andre brefve, som de sielf hafve forhverfvit der udi lenit dend stund, de hafde forskrefne len, saa at deris epterkommere aldelis intet vide, hvad for mandater, forordninger och andre brefve som udi deris formends tid her udi rigit ere udskrefven och der

udi lenit forkyndit, och af saadanne aarsage saare lidit holdis ofver, hvis mandater och forordninger vi ofver alt rigit hafve ladit udgaa, da paa det saadant maa forekommis, och vore mandater, forordninger och brefve, som vi ofver alt vort rige hafve ladit publicere och udgaa, mue blifve huos hvert len uforrøkt til stede, saa at hver vore embitsmend, en epter anden, kunde vide sig derepter at rette och stedse och al tid alfvorligen holde ofver hvis mandater och forordninger, vi udi hvert vore lenne hafve ladit udgaa, bede vi dig och ville, at du fliteligen lader opsøge alle hvis brefve, obne mandater och forordninger, som udi din tid kunde verre udgangen och der udi lenit forkyndit eller och herepter kunde udgaa och der udi lenit blifve forkyndit, och dennom klarligen lader registere och indskrifve udi en bog, hvilken registerit bog med hvis vore obne mandater, forordninger och brefve, som os och rigit kunde verre anliggende och der udi lenit enten allerede verre lest och forkyndet eller och herepter kunde blifve publicerit och forkyndit, skulle stedse och altid blifve huos lenit uforrøkt til stede och icke borttagis. Och naar nogen forandring med forskrefne vort och kronens len kunde sig tildrage at foretagis, du da forskrefne register, obne mandater, forordninger och brefve med hvis andit inventario, der samme steds bør at ladis, under din hand och segel ofverandtvorder och tilstiller hvilken vore guode mend samme len epter dig bekommendis vorder. Dersom och befindis, at dine formend, som samme vort och kronens len for dig haft hafver, nogle vore brefve och mandater kunde hafve med sig bortført, du da dennom huos hannom eller hans arfvinge igien indfodrer, och epter forskrefne leiglighed och epter, som forskrefvit staar, klarligen lader registere och indskrifve och dine epterkommere tilstille, saa at hver vore embitsmend kunde hafve sig derepter at rette och vide

ofver saadanne vore mandater och forordninger at holde, som det sig bør; saa frampt det icke sker, vi da icke skulle vide det huos dig och dig derfore at lade tiltale, at vore mandater och forordninger formedelst saadanne forsømelse icke achtis eller epterkommis. Vi skicke dig och her huos nogle vore obne brefve och mandater, som vi udi lige maade ville hafve lest och forkyndit der udi dit len, bedendis dig och ville, at du forskrefne vore brefve lader lese och forkynde til alle herritstingenne der udi dit len och alfvorligen holder derofver, som det sig bør, och siden udi lige maade, epter som forskrefvit staar, lader registere och huos lenit udi guoed forvaring holder til stede, at de icke forrøckis eller bortkommer.

625.

1593 9. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at tienden skal ydes i kærven, för end kornet må indføres i laden.*

R: Sæll. tegn. 18, 269.

O: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. no. 280 i Karen Brahes bibliotek.

A: Afskrift efter do. i håndskr. gl. kgl. saml. 4, 3170 i kgl. bibliotek i København.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 510—11, efter A i Kirkehist. saml. 3. ræk. 2, 176—77.

Epterat vi forfare, hvorledis menige bønder och andre ofver alt vort rige Danmark, som bruger kornsed, hvoraf de och[1] billigen skulle tiende til os och kronen, til kirken och presten, skulle[2] sig lade befindis møgit fortroeden[3] och modvillige retferdeligen at yde och udgifve, hvis tiende de udi saa maade bør at udgifve, hvorofver kierkerne forfalder, at de icke kunde bekomme deris tilbørlig tiende at hielpis och forbedris med, presterne och derofver komme och geraade[4] udi stuoer armoed, epter at en part dennom ellers hafve en saare ringe ting at holde sig af, da paa

[1] *OA forbig.:* och.
[2] *Således og O; A forbig.:* skulle.
[3] *Således og A; O:* fortrædelige.
[4] *Således og A; O forbig.:* och geraade.

det saadant maa forekommis och forskrefne tiende udi rette tilbørlig tid och retferdeligen epter recessen[1] maa udgifvis och ydis, paa det at kirkerne kunde bekomme dend del, dennom bør med[2] rette, at de dermed paa bygningen och udi andre maade kunde hielpis och forbedris, presterne och til deris underholding kunde bekomme dend del, dennom bør at hafve med rette epter ordinantzen, och de, som hafve fest vore och kronens parter af tienderne, kunde och bekomme, hvis dennom bør,

1. ville vi hermed alfvorligen buddit och befalit hafve menige bønder och andre ofver alt vort rige Danmark, saa mange som kornsed hafve och bruge och pligtige ere at skulle udgifve och yde deris tiende udi kierfven eller negen, at de herepter skulle verre fortenkt udi deris tiende retferdeligen epter ordinantzen[3] och recessen at yde och udgifve paa aggeren, før end de deris korn indføre udi laden, och da skulle de, som hafve vore och kronens parter af tienderne udi feste, eller och presten och kirkevergene enten sielf eller ved deris fuldmechtige verre derhuos och lade hafve indseende, at al tingist dermed ganger richtigen[4] til och siden forskrefne tiende at hedenføre paa de steder, i[5] ere plichtige.

2. Findis och nogen, som modvilligen heremoed giøre och icke ville yde eller udgifve hans tiende paa aggeren epter, som forskrevit staar, [6]hand da icke derfore vil tiltalis och strafvis paa det høieste och som ved bør, hvorepter sig alle och hver ofver alt vort rige Danmark, som kornsed hafve och bruge, skulle hafve at rette och for skade tage vare.

3. Bedendis och biudendis vore embidsmend, at de herudinden, hver udi sit len, lader hafve flitig och alfvorlig

[1] *Reces 1558 § 51.*
[2] *O:* af.
[3] *Kirkeordinans 1539 bl. LXVIII.*
[4] *O:* retferdeligen; *A:* rettelig.
[5] *Således og O; A:* som de.
[6] *Således og A; O:* at hand da tiltalis derfor oc.

indseende med, at intet heremoed giøris, saaframpt hand icke sielf derfore vil stande til rette.

626.

1593 10. juli. (Hafniæ.) *Missive til stiftslænsmændene*[1] *over alt riget om, at der aften og morgen skal ringes med freds- og bedeklokken og af sognemændene selv, hvor der ikke findes nogen sædedegn.*

R: Sæll. tegn. 18, 273.

O: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. Ny kgl. saml. 4, 1128 i kgl. bibliotek i København.

A: Afskrift efter do. i håndskr. no. 280 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt efter O i Kirkehist. saml. 3. ræk. 2, 178, efter A hos Rørdam: Kirkelove 2, 512, efter en afskrift i Langebeks diplomatar. hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie s. 518.

Epterat vi forfare, hvorledis mange steder paa landsbyerne her udi rigit icke skulle ringis om morgen och aften med[2] frede- eller bedeklocken af dend aarsage, at mange sognedegne residere och boe ved hofvitkirken och derfore icke kunde ringe udi annexekirken; sammeledis ligge och mange sogner til skolebørn udi skolerne udi kiøpsteder, hvilke och icke for deris skoles forsømmelse kunde idelig vare samme ringen, och epterdi forskrefne ringen tit och ofte gifver mangen guod och christelig an dagt och foraarsager, at mangen paa samme tid, naar ringis, giør sine bønner til gud almechtigste, som ellers en saare ringe ting och selden tenker paa gud, bede vi eder och ville, at i ofver ald eders stigt lader giøre dend forordning, at hvor nogen degen boer och residerer huos kirken, at hand da dagligen hver aften och morgen betimelig tid ringer bede- och fredeklocke, och hvor ingen residerende degn er eller och sognen ligger til skolen udi nogen af vore kiøpsteder, at da sognemendene enten sielf

[1] *Således R, men A er dog adresseret til lænsmanden på Nyborg. Rørdam a. st. mener, at »lignende breve udgik også til landets øvrige lænsmænd«, men herom vides intet.*

[2] *Således og O; A forbig.:* med.

skiftis til aften och morgen at ringe samme klocke eller och i[1] ere dennom behielpelige, at de kunde lade handle med dend, nest ved kirken er[2] boendis, at hand sig samme ringen vil paatage, paa det forskrefne ringen til en guod paamindelse och andagt kunde ved magt holdis.

[1] *A:* eller, at du er; *O forbig.:* i. [2] *Således og O; A forbig.:* er.

627.

1593 26. avg. (Koldinghus.) *Missive til Niels Paaske, slotsskriver for Københavns slot, om, at der findes stor urigtighed på vægten, når vore lænsmænds regnskaber konfereres med hans, så at vi lide ikke ringe skade og undervægt; han skal derfor indføre flæsk, smör, fisk og andre varer, som annammes med vægten til indtægt i regnskabet, med den lybske vægt, som er mest gængs i Danmark, og som vore lænsmænd al tid bruge og hidtil have brugt, så at vore lænsmænds regnskaber, når de fremkomme på rentekammeret, kunne komme overens med hans på vægten, og vi kunne forskånes for undervægten; men de varer, som han indkøber i København, Helsingør, Malmø eller anden steds, hvor den store vægt er gængs og sædvanlig, skal han indføre i sit regnskab for sig* (sønderligen) *og så ved samme vægt.*

Sæll. tegn. 18, 286.

628.

1593 31. avg. (Koldinghus.) *Missive til alle lænsmænd om, at de selv og ikke byfogderne skulle træffe aftale i købstæderne om böderne i alle bødesager undtagen voldsager, og årlig göre regnskab i rentekammeret for al sådant sagefald.*

Sæll. tegn. 18, 289.

Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. C88 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Afskrift efter do. i håndskr. Molb. 32 a. st.

Eptersom vi komme udi forfaring, hvorledis udi mange

vore kiøpsteder her ofver vort rige Danmark skal gange møgit urichtigen och uskickeligen til med sager der samme steds at aftinge, da slige uleiglighed dermed at forekomme, hafve vi for got anset och besluttit, at herepter ingen byefougit udi nogen vore kiøpsteder her udi rigit skulle aftinge nogen sager uden vor lensmands der samme steds hans ofververelse eller hans fougits eller fuldmechtiges udi hans fraverelse, undtagendis voldssager allenne, och hvis sager vor lensmand udi byefogdernis nerverelse aftinger, derfore skulle byefogderne aarligen giøre regenskaf udi vort rentekammer. Bedendis dig derfore och ville, at du dig herepter retter och paa vore vegne enten sielf eller ved din fougit eller fuldmechtige med byefogderne udi de kiøpsteder, du udi befalning hafver, aftinger alle hvis sager, der samme steds sig kand forløbe och tildrage, voldssager allenne undtagen, och at du klarligen huos dit regenskaf frembskicker ind udi vort rentekammer et klar register och richtig fortegnelse paa samme sagefald och der udi udtrøckeligen formelder hver persons och mands nafn, med hvilke der blifver aftingit, och hvor møgit enhver til sagefald udlofver, saa och for hvad sag hand aftinger, paa det at deraf richtigen kand forfaris, om os och kronen udi saa maade sker ret eller icke.

629.

1593 20. novbr. (Coldingæ.) *Åb. brev om, at kronens jordegne bønder i Anst og Brusk herreder skal have udvist af lænsmanden på Koldinghus, hvad der må hugges i deres skove.*

Jyske reg. 6, 336—37.

Eftersom menige vore och kronens jordeigne bønder udi Aanst herrit och Brusk herrit, her under vort slot Koldinghus liggendis, hafver ladet gifve os til kiende och sig beklaget, hvorledes dennom af Caspar Markdener, vor embidsmand her paa vort slot Koldinghus, skal formenis

deris skouf derudinden at hugge til deris ildebrand, bygningstømmer och anden nottorftig behof emoed deris gamble frihed, och forskrefne Caspar Markdener deremoed beretter, at forskrefne jordegne bønder udi tvenne forskrefne herreter her til dags udi hans tid stedse hafver bekommet och er blefven dennom forvist, hvis de udi saa maade til deris nottorft hafve hafd udi behof, saa vit som skoufvene mest hafver kunde taale och udi fremfarne lensmends tid hafver verrit sedvanlig, efter hvis brefve och mandater, derom til dennom ere udgangen[1], da hafve vi nu ladet giøre dennom denne forordning och forhandling emellom, saa

1. at forskrefne menige vore och kronens jordeigne bønder udi forskrefne herretter mue herefter udaf deris egen skoufve bekomme, hvis bygningstømmer, illebrand, vogentømmer, giersel och anden nottorft dennom aarligen behøfver til deris nottorft at holde deris gaarde ved lige och macht med, dog at forskrefne tømmer skal dennom af vor embitsmand her paa vort slot Koldinghus, dend, som nu er eller herefter kommendis vorder, eller hans fuldmegtige udvises, saa at skoufvene kunde blifve ved magt, och deraf dennom self foruden hans vidskab och bevilging intet at skulle hugge, och hvis dennom udi saa maade blifver forvist, skulle de vere forplicht ved høieste straf at bygge och forbedre deris gaarde med, saa och at holde deris vogenredskab och gierder ved lige med, och hvilke af dennom, som forhen hafver forhugget deris skoufve, dennom skal och efter samme deris skoufves leilighed udi forskrefne tømmer blifve forvist.

2. Dersom och nogen af forskrefne jordeigne bønder udi tvenne forskrefne herriter befindis at hafve guode och velfredt skoufve, dennom skal och om aarit bevilges et tre til at selge, saaframpt det uden skoufskade ske kand, dog skulle de vere forpligt det her til vor kiøpsted Kolding

[1] *Åb. brev 1584 9. septbr. og 1587 24. mars.*

at indføre och selge och ingen anden steds, saafrempt de derfore icke ville tilbørligen straffis.

3. Dersom och nogen sig tilfordrister herefter at bygge boelehuse[1] eller at hugge noget udi deris skoufve, som dennom icke blifver forvist, da skulle de derfore tiltales och straffis, efter hvis brefve, mandater och forordninger derom tilforn udi vor kiere herre faders tid ere udgangen, hvorefter sig vor embitsmand her paa vort slot Koldinghus, den som nu er eller herefter kommendis vorder, saa vel som och menige vor och kronens jordeigne bønder udi Aanst herrit och Brusk herrit skulle aldelis hafve och vide dennom at rette.

[1] *Åb. brev*

630.

1593 26. novbr. (Koldinghus.) *Missive til lænsmændene, som bo ved søsiden, om kongens ret til herreløst vrag, til hvilket ingen ejer mælder sig inden år og dag.*

Sæll. tegn. 18, 305—6.

Epterat vi forfare, hvorledis tit och ofte hender sig, at naar noget skib strander under nogle vore och kronens lene, och folkit, som paa samme skib och vrag findis, blifve reddit, skulle de af mange vore undersotter der ved strandsiden boendis emoed deris vilge nødis och tvingis til at selge dennom hvis vrag, vare och guoeds, som blifver biergit, for dend verd, som dennom sielf got siunnis, och naar folkit paa samme skib och vrag ere druknede och omkomne, skulle samme vrag och biergit guoeds anammis och forvendis, och en saare ringe tingist deraf komme os til beste, da epterdi at hvis vrag och guoeds, som udi saa maade for vore lande, grunde och eiendomme strandis och biergis, som enten icke findis eiermand huos eller och for noget billigt kiøb kiøbis, billigen bør at komme os til beste, epter at en billig biergeløn derfore

er udgifven, bede vi dig och ville, at du dermed paa vore vegne lader hafve flitig indseende, at naar noget skib hender der under lenit at strandes, och folkit, som derpaa vore, ere blefven druknede och ombkommen, du da lader bierge alt, hvis af samme skib och des indhafvende vare och guoeds staar til at kunde reddis och biergis, och det lader klarligen optegne och indlegge udi guoed forvaring, at dersom der icke kommer rette eiermand inden aar och dag, du da samme vrag och guoeds paa vore vegne os allenne til beste lader anamme och føre os til regenskab och derfore udgifve til dennom, som det hafver biergit, en billig biergeløn, och udi lige maade lader hafve flitig indseende med, at hvis folk, som med noget saadant vrag och strandit guoeds blifver reddit och sielf achte at ville beholde hvis af deris guoeds, som blifver biergit, och guoedvilligen udgifve, hvis biergeløn derfore bør med rette at udgifvis, at de da emoed billighed och emoed deris egen vilge icke af nogen tilnødigis eller tiltvingis samme vrag och guoeds at selge, meden dersom de af deris egen fri villie eller och af stuoer nøed och armoed nødis til samme vrag och guoeds at ville selge, du da deraf paa vore vegne indkiøber saa møgit, som deraf kand befindis at verre os gaufnligt och tienligt, for et billigt kiøb, och dersom du sielf samme strandit guoeds och vare for din egen person indkiøber, du da det os igien først tilbiuder, saa vi deraf kunde beholde saa møgit, os kunde verre tienlig, for det samme kiøb, som du det hafver indkiøpt.

631.

1593 2. decbr. (Koldinghus.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Randers om, at de, da vor kære herre faders brev til dem om, at ingen huse i Randers må tækkes med strå, men at de skulle behænges*

med tegl for fare og ulykkelig ildebrands skyld[1], *ikke er efterkommet, og da der nu af slig uagtsomhed nylig har været ildløs i byen og nogle gårde ere afbrændte, straks skulle göre den forordning, at de med strå tækte huse inden år og dag behænges med tegl, hvis ikke den, hvis forsömmelse findes her i, skal have forbrudt hus og gård og dertil straffes som den, der ikke vil agte eller anse vort mandat og vilje.*

Jyske tegn. 4, 420.

[1] *Dette brev er ikke påtruffet.*

[2] *Herimod gjorde borgemestre og rådmænd indsigelse, da bestemmelsen ikke kunde i værk sættes uden störste fordærv for borgerne, og ved missive 1594 3. febr. blev terminen derfor forlænget til 3 år, men så skulde og de forsömmeliges huse og gårde være forbrudte til kongen og kronen, og hvis borgemestre og rådmænd ikke havde alvorligt indseende med mandatets efterkommelse, vilde kongen vide det hos dem (a. st. 444).*

632.

1594 6. febr. (Drotningborg.) *Åb. brev om, at vore og kronens bønder i Grensten, Helstrup og Stevnstrup byer under Dronningborg have til kende givet, at de al tid tilforn og her til dags have søgt deres ret til Middelsom herreds ting under Hald slot, hvilket falder dem besværligt, da de have to store mile der til fra deres huse og hjem, og begæret, at de herefter må ligge under Vellinge birk; vi have derfor tilladt dem herefter at søge deres ret til Vellinge birk.*

Jyske reg. 5, 354.

633.

1594 16. febr. (Koldinghus.) *Missive til Hans Lange, lænsmænd på Lundenæs, om, at han, da Øster herreds ting der i lænet skal ligge på et meget ubekvemt sted i en landsby, så at der tildrager sig megen uskikkelighed med drukkenskab og i andre måder, fordi mange komme drukne og fulde på tinget, når de der have noget med*

rettergang eller i andre måder at bestille, skal tage 24 uvillige danemænd der af herredet og med dem overveje, på hvad sted i herredet tinget kan henlægges, og siden forordne herredstinget henflyttet på det sted, som han med dem kan kende bedst belejligt.

Fyske tegn. 4, 448.

634.

1594 2. mars. (Coldingæ.) *Missive til Kasper Markdaner, lænsmand på Koldinghus, om stadfæstelse på en forordning om stolestand og begravelser i Kolding bys kirker, som han har gjort med borgemestre og rådmænd der i byen; han og efterkommende embedsmænd på Koldinghus skulle alvorlig holde over denne forordning, hvis de ikke ville straffes tilbörlig derfor, hvis der handles imod den.*

Fyske tegn. 4, 453—54.

635.

1594 4. mars. (Coldingæ.) *Åb. brev om indkøb i Nibe af et antal læster sild til kongens slottes og orlogsskibes fornødenhed*[1].

Fyske reg. 5, 359.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1589 24. febr., dog med den forandring, at saltningen er overdraget Tomas Balkenberg, borger i Ålborg.*

636.

1594 28. mars. (Hafniæ.) *Frdg. om, at tolden af den vin, som indføres i Beltet, skal erlægges i Nyborg.*

Fynske og smål. reg. 2, 72—73.

Eptersom vi komme udi forfaringe, hvorledis mange, baade indlendiske och udlendiske, lade føre atskillige vin ind udi Belt och ingen sise eller told gifve deraf til os och kronen, som anden steds her udi vort rige Danmark er sedvonligt, da paa det os paa vor och kronens told

och rettighed icke udi saa maade skal ske for kort, hafve vi for got anset och forordnit,

1. at alle, baade indlendiske och udlendiske, som føre vin ind udi Belt, skulle herepter gifve af hver amme vin to mrk. danske epter, som paa andre vore toldsteder her udi vort rige Danmark er sedvonligt, hvilke told de skulle paa vore vegne fornøie vor toldere udi vor kiøpsted Nyborg.

2. Fordrister sig nogen heremoed at giøre och icke forsiser hvis vin, de udi saa maade udi Belt herepter indføre epter, som forskrefvit staar, da skulle de hafve forbrut skib, gouds, och hvad de hafve med at fare, och derforuden tiltallis och straffis, som ved bør. . . .

3. Bedendis och biudendis vor tolder udi vor kiøpsted Nyeborg, dend som nu er eller herepter kommendis vorder, at hand herudinden hafver flitig och alfvorlig indseende, at intet heremoed giøris, saa frampt hand icke sielf derfore vil stande til rette.

637.

1594 14. apr. (Hafniæ.) *Åb. brev til indbyggerne på Samsø om, at de, da mange af dem imod de breve, som vor kære her fader tilforn har ladet udgå på mange forskellige steder her i riget, holde store hunde i deres gårde, som udløbe på marken og fange harer, enten skulle holde hundene bundne eller også afhugge eller korte noget af den ene fremmerste fod; hvis nogen gör herimod, skal han tiltales og straffes som modvillig og ulydig.*

Sæll. tegn. 18, 329.

638.

1594 16. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om opkrævningen af told i Varberg.*

Skånske reg. 2, 163—64.

Epterat vi komme udi forfaringe, hvorledis at mange vore undersotter udi vor kiøpsted Varbierg skulle sig understaa, at naar de udføre nogen deris vare der for vor kiøpsted Varbierg, skulle de af samme vare icke ville udgifve til vor tolder och sisemester der samme steds hvis told, sise och rettighed, de deraf til os och kronen ere plichtige at udgifve, før end de samme vare udføre, och naar de siden derfore af vore toldere eller sisemestere tiltallis, skulle de sig dermed fortrøcke och vor told, sise och rettighed forholde och icke ville udgifve, hvoraf os och kronen paa saadane vor høihed och rettighed skier møgit for kort, vor tolder och sisemester icke heller derfore kunde giøre os aarligen gode rede och regenskab, som det sig burde,

1. da ville vi nu hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbødit alle vore undersotter och indbyggere udi vor kiøpsted Varbierg, e hvo som helst de ere och nogen vare der samme steds achte at ville udføre, aldelis ingen vare der fran byen at udføre, før end de derfore hafver udgifvit til vor tolder och sisemester der samme steds ald hvis told, sise och rettighed os och kronen deraf bør med rette, eller och at hafve stillet dennom paa vore vegne nøiachtig vissen och lofve forskrefne told, sise och rettighed uden ald forhalling at ville erlegge och udgifve, strax epter at de ere egien hiemkommen.

2. Saa frampt nogen sig moedvilligen understaar heremoed at giøre, da skal hand icke aldene hafve forbrut, hvis hand hafver med at fare, meden och derforuden straffis som modvillige och uliudige.

3. Dersom och vor tolder och sisemester ser med nogen herudinden egienum fingre, da skal hand och stande os derfore tilbørligen til rette.

639.

1594 31. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgerne i Rudkøbing, som have klaget over, at det falder dem besværligt at uddrive de staldøksne, som de købe sig der på landet, over land på de store toldsteder, herefter må udføre de på Langeland købte staldøksne til skibs der for byen mod at erlægge den tilbörlige told til vor tolder der i Rudkøbing; dog må de ikke udføre græsøksne, hvis de ikke derfor ville straffes på det höjeste.*

Fynske og smål. reg. 2, 136.

640.

1594 3. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da skomagerne i Hobro* (Hofbroe) *have klaget over, at vore undersåtter i Ålborg formene dem at göre sko for bønderne i Han herred, og da vore undersåtter i Hobro dog have såre ringe næring, have tilladt, at skomagerne der må göre sko for vore undersåtter i Han herred, som selv have* deris tilgiort leder, *og i deres egne huse; sammeledes må de til almindelige markeder indføre i Han herred og Vendsyssel ny sko, som de selv göre, og sælge dem der til hvem, som lyster at købe med dem.*

Jyske reg. 5, 364—65.

641.

1594 14. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Langelands landsting, da der skal tildrage sig megen uskikkelighed og utilbörlig handel på det sted, hvor det nu holdes, herefter skal holdes i Rudkøbing.*

Fynske og smål. reg. 2, 139—40.

642.

1594 19. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod, at adelsmænd udgive sisesedler på mere tysk øl, end de bruge til eget behov.*

Sæll. tegn. 18, 336.

Epter at vi forfare dend stuore misbrug, som befindis at ske huos vore toldere och sisemestere udi atskillige kiøpsteder her udi vort rige Danmark, i det at nogen vore undersotter af adel sig understaar at udgifve siseseddeller paa atskillige mange lester tydstøl, och dog befindis, at de sielf dend mindste part eller och en ringe del deraf bruge och bekomme til deris egne husis behof, meden mesten af samme seddeller udgifve til vore undersotter borgere och andre, som udi deris nafn samme øl anamme och optage och siden forbruge och forvende til deris egen nytte och gafn och dermed fratage och forvende os vor sise, os paa vor rettighed til stoer skade, och epterdi vi icke udi nogre maade ere til sinds vore undersotter af adel paa deris friheder eller dend del, de med ald billighed ere berettigit til, at forhindre eller dennom dend formene, men møgit mere der udinden at handhefve och bekreftige, dog paa det saadanne misbrug paa forskrefne tydstøls sise motte aldelis igien afskafvis, och vi foruden ald forhindring motte bekomme dend del, os med rette bør, och vore undersotter af adel och motte niude deris frihed om forskrefne tydsøl, saa vit som dennom til deris egen nytte och husis behof met rette eigner och bør,

1. da ville vi nu hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbuddit alle vore undersotter af addel, saa mange, som fri och frelse kiendis, saa och alle andre, som hafve nogen frihed paa tydsøls sise, herepter at udgifve nogen seddel paa tydsøl ydermere, end som de til nottorft och skiellighed til deris egne husis behof kunde behøfve och forbruge och ingen seddel herepter til nogen misbrug til nogen vore undersotter borgere eller andre, som af en part hertil dags sket er, at udgifve.

2. Saa frampt som nogen epter denne dag heremoed befindis at giøre, och det skielligen bevisis kand, da skal hand icke alleniste hafve forbrut hvis tydsøl, hand udi saa

maade hafver udgifvit seddel paa eller och de, som samme seddel hafve forhverfvit, hafve udtagen, meden och derforuden af vor embidsmand, udi hvis len det befindis at ske, paa vore vegne tiltalis och stande derfore til rette, som ved bør.

3. Dersom och vore toldere och sisemesters forsømmelse udi saa maade befindis, at de med nogen se igiennom fingre och det icke gifve vore embidsmend til kiende, da skulle de och udi lige maade tiltalis och strafvis som vore utroe och uliudige [tienere] och for sisen stande os til rette.

4. Och skulle vore embidsmend, som vore kiøpsteder hafve udi befaling, hafve grandgifvelig indseende med, at denne vor mandat holdis och epterkommis udi alle maade, saa frampt de icke sielf ville stande os derfore til rette.

643.

1594 19. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om udlændinges ret til handel med landbrugsprodukter.*

R: Sæll. tegn. 18, 336—37.

M: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. Molbech no. 32 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Trykt efter en meget unöjagtig afskrift efter en original udfærdigelse hos Edvarsen: Underretning om Skelskør, s. 505—7.

Epter at vi forfare, hvorledis at[1] mange fremmede och udlendiske tit och ofte begifve sig hid[2] ind udi vore riger Danmark och Norge och udi atskillige vore kiøpsteder sig nedersette och paa en stackit tid kiøber och tiltager sig borgerskaf der samme steds och midlertid bruge stoer handel, vandel och kiøbmandskab med vore undersotter af adel, prester, fougitter, bønder och andre och af dennom indkiøbe korn och atskillige anden[3] slags vare och hafve mange [atskillige][4] andre fremmede och ud-

[1] *M forbig.:* at.
[2] *M forbig.:* hid.
[3] *M forbig.:* anden.
[4] *Således M.*

lendiske[1] udi madskabie[2] med dennom och med fremmede pendinge indkiøbe eller tilforhandle dennom forskrefne korn och vare, och under det skin, at de sig udi saa maade hafve kiøpt och tiltagit sig borgerskaf udi vore kiøpsteder, ville de[3] sig tilholde samme korn och anden vare, som de udføre, toldfri at ville niude, end dog det med fremmede pendinge er indkiøpt, och naar de siden hafve samblit pungen och guoed forraad, begifve de dennom igien ud af rigit, hvorudinden vore undersotter och indfødde rigens indbyggere sker møgit forkort och paa deris nering och biering stoer forhindring, da hafve vi nu dend sags leiglighed med vor Danmarkis rigis raad, som nu huos os tilstede hafve verrit, ofverveiet och endeligen saa forordnit och besluttit,

1. at saa mange fremmede och udlender, som sig udi nogle vore kiøpsteder her udi rigit enten allerede hafve nedersat och kiøpt sig borgerskaf til eller och herepter kunde sig hid ind udi vore riger Danmark och Norge begifve och sig nedersette och tilkiøbe sig borgerskaf och saadanne handel och kiøbmandskaf[4] med nogle vore undersotter af adel eller andre bruge och siden samme korn och anden vare achte igien her ud af rigit at lade udføre och det sig formedelst samme borgerskaf toldfri ville tilholde, skulle aldelis verre forpligt sig emoed vor embidsmand paa hvad sted, de samme korn och vare achte at ville udføre, eller under hvis befaling de ere boesette, och før end de forskrefne korn och vare udføre, at angifve och emoed hannom, saa och emoed borgemestere och raadmend udi de kiøpsteder, de hafve kiøpt deris borgerskab och ere boesiddendis, at giøre deris strenge och sandferdige[5] certificatz och forvaring, at samme

[1] *M forbig.:* och udlendiske.
[2] *M:* madskaberi.
[3] *M forbig.:* de.
[4] *M forbig.:* och saadanne . . . kiøbmandskaf.
[5] *M:* retferdige.

korn och vare hører dennom sielf allenne til och icke at verre indkiøpt med nogen fremmede pendinge eller och ingen fremmede at hafve nogen lod och[1] del der udi med dennom.

2. Dersom nogen befindis heremoed at giøre och saadanne korn och vare understaae sig at udføre och sig huos vore embidsmend icke angifver och hannom eller borgemestere och raadmend der samme steds paa vore vegne nøigachtigen certificerer, da skal hand dermed hafve forbrut alt hvis korn och anden slags vare, som hand udi saa maade vil udføre, och der foruden strafvis som dend, der modvilligen giør emoed vor forbud och forordning.

3. Dersom och vore embidsmend eller och borgemestere och raadmend udi saa maade ser med nogle igiennom fingre och icke strafver derofver, som ved bør och før er rørt, da skulle de och derfore tilbørligen stande os til rette.

[1] *M:* eller.

644.

1594 19.[1] *juni.* (Hafniæ.) *Frdg. om forbud mod, at fremmede og udlændinge oplægge i købstæderne den vin, som de ikke så hastig kunne forhandle.*

R: Sæll. tegn. 18, 337—38.

S: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. C88 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Epterat vi forfare, hvorledis at mange fremmede, Hollender och andre nationer folk, som indløbe for atskillige vore kiøpsteder her udi vort rige Danmark och der samme steds indføre atskillige slags vin och samme vin achte der samme steds at ville bortselge til vore undersotter[2], skulle dennom understaa hvis vin, som de deraf saa hastigen icke kunde forhandle, udi kielderne udi

[1] *S:* 18. *I R står vedtegnet:* Denne forordning blef siden casserit och brefvene renoverit.

[2] *S tilf.:* och.

vore kiøpsteder, hvor de dend hafve indført, at oplegge och siden samme vin epter handen och deris egen guode leiglighed at selge och forhandle, hvormed vore undersotter och rigens indbyggere deris handel betagis och paa deris nering och biering storligen forhindris och komme til achters, epterdi de for de fremmede och udlender deris handel icke saa vel kunde selge eller blifve kvit hvis vin, som[1] de hafve at forhandle, som ellers vel ske kunde, da hafve vi nu med vore rigens raad denne leiglighed betrachtit och ofverveiet och endeligen forordnit, at

1. saa mange fremmede och udlender, enten Hollender eller andre, som herepter achte for nogle vore kiøpsteder her udi rigit at indføre nogen vin och samme vin der samme steds til vore undersotter, enten af adel eller andre, at forhandle, skulle verre forpligt forskrefne vin strax at selge och forhandle til hvilke af[2] vore undersotter, med dennom løster at kiøbe, och aldelis intet af samme [3]deris vin udi nogle vore kiøpsteder at oplegge och siden epter deris egen leiglighed och villie at forhandle, vore undersotter och borgere til skade och paa deris nerings forhindring; meden hvis de af samme vin icke saa strax kunde forhandle eller selge, skulle de dermed løbe bort igien och begifve dennom paa andre steder, der same steds deris vin epter forberørte leiglighed at selge och forhandle.

2. Hvilke, som heremoed befindis at giøre och emoed denne vor forbud understaar sig at oplegge nogen vin, som de udi saa maade hafve indført, da skulle de dermed hafve forbrut til os och kronen hvis vin, som de udi saa maade opleggendis vorder, och samme vin skal vor embidsmand, som samme vor kiøpsted udi befaling hafver,

[1] *S forbig.:* som.
[2] *S forbig.:* af.
[3] *S:* vin at oplegge.

paa vore vegne lade anamme och føre os[1] allenne til regenskab. . . .

3. Skulle och vore embidsmend, som hafve vore kiøpsteder udi befaling, hermed hafve grandgifvelig och alfvorlig indseende och med ingen herudinden se igiennom fingre, saa frampt de icke ville stande os derfore tilbørligen til rette.

[1] *S tilf.:* det.

645.

1594 24. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om opsættelser til landstingene i Skåne, Sælland, Fyn, Låland og Falster.*

Sæll. tegn. 18, 345.

Epter at vi forfare, hvorledis at naar nogen sag indstefnis eller hender for rette at indkomme enten til landsting eller herritsting udi vort land N. N. och udi samme sag enten af landsdommeren eller herritsfougitten skal giøris och gifvis opsettelse, da skulle forskrefne landsdommere eller herridsfougitter icke ville gifve fran dennom beskrefvit, hvad opsettelse eller besked udi saa maade udi samme sag afsigis och gifvis, hvormed vore undersotter paa deris rettergang sker møgit forkort och stoer forhindring och skade, da paa det al tingist maa gange skickeligen och ret til och vore undersotter udi ingen maade skulle hafve sig derofver at beklage, ville vi dermed saaledis strengeligen och alfvorligen hafve forordnit och befalit,

1. at naar nogen sag herepter enten til landsting eller herritsting udi vort land N. N. for rette hender at indkomme och vore landsdommere eller herritsfougitter der udinden achte at giøre och udgifve nogen opsettelser, skulle forskrefne landsdommere och herritsfougitter endeligen verre forpligt under deris signeter at gifve fran dennom beskrefvit, hvis opsettelse och besked de udi saa maade udi samme sag afsigendis och giørendis vorder, dog skulle

de hermed icke giøre nogen ydermere opsettelser udi nogen sager, som for dennom indstefnis, end som recessen [1] dennom tilholder.

2. Dersom nogen vore landsdommere eller herritsfougitter befindis heremoed at giøre, da skal hand derfore tiltalis och strafvis, som ved bør.

[1] *Reces 1576 § 5.*

646.

1594 29. juli. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt riget om, at vi have bevilget, at der i studiegården i København opføres et stenhus til et almindeligt lectorium og til de 100 studenters behov, som deri skulle have værelse og spises* [1], *og, da huset bygges for det gemene bedstes skyld, og præsternes börn ville nyde godt deraf så vel som andre, have overvejet den lejlighed sidste herredage med vore Danmarkes riges råder og for godt anset, at præsterne skulle give en hjælp til bygningens fremgang; lænsmændene skulle derfor beskede alle provster og præster i købstæderne og på landsbyerne for sig og handle med dem om, at de hver give 1 daler til hin bygning, og oppebære hjælpen og indsende den til st. Martini* [2] *förstkommende til vore tilforordnede regeringsråder med klare registre.*

Sæll. tegn. 18, 347.

Trykt herefter hos Rørdam: Københavns universitets hist. 4, 400.

[1] *Rørdam a. st. 3, 75.* [2] *11. novbr.*

647.

1594 21. avg. (Hafniæ.) *Missive til Roskilde kapittel, under henvisning til, at mange kirker i riget* [1]

[1] *Ved missive 20. febr. 1593 pålagdes det efter forhandling med rigens råd på sidste herredag kirkerne i Sælland, Skåne, Låland, Falster og Møn hver af næst forgangne års indkomst at yde hjælp til bygningen 3 gamle daler eller 2 daler, hvis de ikke vare i god formue, at erlægge inden Philippi Jacobi dag, dog skulde de formuende komme de uformuende til hjælp (a. st. bl. 236. Trykt hos Rørdam: Købh. universitets hist. 4, 394).*

efter deres ævne og formue have hjulpet til bygningen af stenhuset til et lectorium i studiegården i København, om, at vi med de på sidste herredage tilstedeværende rigsråder have anset for godt, at domkirken i Roskilde skal komme husets bygning til hjælp med 300 daler, og at alle kanniker og vikarier der, som ikke ere i vor daglige tjæneste eller i andre måder privilegerede, ligeledes skulle hjælpe med 300 daler[1]*; det skal tilforordne, at domkirkens procuratores opsamle og indkræve hine 600 daler og indsende dem inden st. Martini*[2] *förstkommende til København til vore tilforordnede regeringsråder.*

Sæll. tegn. 18, 356.

[1] *Ved missive 6. novbr. 1594 nedsættes denne sum til det halve, fordi kapitlet havde meddelt, at der ikke residerer mange kanniker ved domkirken, og at der også blandt disse findes nogle privilegerede personer (a. st. bl. 367).*

[2] *11. novbr.*

648.

1594 22. avg. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Ronneby om ikke at pålægge de Svenske, som komme til deres by, nogen indskrænkning i deres ret til at drive handel.*

Skånske tegn. 2, 297.

For os er berettet, hvorledis, naar nogen Svenske komme did til eders bye enten med øxen, heste eller anden vare och ville selge och forhandle, da skulle i sielf sa vel som och en del eders medborgere och indvaner der udi byen under tiden ville nøde och tvinge dennom til sadan dieris medhavende vare enten at skulle selge til eder efter, som i dennom sielf løster at taxere och sette, och naar de icke ere til sinds dennom sa ringe at selge och afhende, skulle i dennom ville formene der fra byen at føre och til andre at afhende, som dennom billig betalling derfore gifver, sa kommer os saadan eders dristelighed møget seldsam fore, at i aldene eder tør

understa slig palegge och forbud eders egen øfrighed u[a]dspurt at foretage och bede eder derfore, ville och befalle, at i herefter, naar nogen af Sverigis indbyggere did til byen hender at komme enten med øxen, heste eller anden vare at ville forhandle, at om i icke kunde med dennom om billigt kiøb ens vorde, i da lade dennom ubehindrit dieris vare bortføre, hvor de ville, och til andre forhandle och selge, som med dennom løster at kiøbe, sa at de udi ingen made kunde hafve sig derfore ofver eder med billighed at besvere, safrempt i icke billigen derfore ville stande os til rette och straffis som uliudige.

649.

1594 2. septbr. (Coldingæ.) *Åb. brev om, at sognemændene i Stadil ligesom hidtil må have en sædedegn.*

Jyske reg. 5, 377—78.

Efterat menige sognemend udi Stadel sogen, udi vort land Nørre Judland liggendis, hafver ladit gifve os til kiende, hvorledes de udi langsommeligen tid hafve haft en boesiddendis sognedegen hos dennom udi sognet, som dagligen kunde vere tilstede och giøre tieniste, naar behof giøris, och efter at samme degen med døden er afgangen, skal dennom efter dend forordning, derom giort er, vere tilskicket en degen af skolen af vort kiøpsted Ringkiøping, beklagendis, at naar om someren stoer regen och vandfloed er eller och vinteren udi tøebrød, kand forskrefne degen formedelst vandløb och uføre icke komme fraa Ringkiøping och til Stadil sogen och giøre tieniste enten udi kirken eller udi andre maade, saa de tit och ofte derofver mister deris kirketieneste, begierendis, at saadane deris elendige vilkor motte ansees och dennom herefter motte bevilges at hafve och holde en boesiddendis degen hoes dennom udi sognit, paa det de derofver paa deris kirketieniste och udi andre maade icke skulle forsømmes,

da hafve vi . . . for forskrefne leilighed skyld unt, bevilget och tillat . . ., at forskrefne sognemend udi Stadil sogn mue herefter hafve och holde dennom en boesiddendis degen hoes dennom udi forskrefne sogen och hand at vere forplicht at giøre dennom dend tilbørlig tieniste inden kirken och uden som en sogendegn sin sogenfolk plichtig er och derfore at skulle hafve och niude saadanne rente och indkompst som andre boesiddendis degne for hannom haft hafve, til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder.

650.

1594 19. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Villands herred om at dæmpe sandflugt.*

Skånske tegn. 2, 304—5.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis at strax efter st. Michaelis dag sidst forleden udi dend langvarendis storm saa vel som och tilforn skal mange steds udi Villands herrit vere opblest stuore sandhoeler en part paa gaderne udi landsbyerne, en part och paa markene der samme steds, saa det er at befrøchte, at dersom sligt udi tide icke forekommis och dempis, det skulle tage frembgang och ofverhand och ødelegge och forderfve mange omliggendis byer och gaarde os och kronen saa vel som och vore undersotter af adel, som der samme steds hafve guods, til stuor skade, da paa det slig stuor merkelig skade, som er befrøchtendis af forskrefne sandlob och sandhoeler at skulle ske och efterfølge paa des omliggende byer och gaarde, maa udi tide forekommis och føris raad til, før end dend tager for megen macht och ofverhand,

1. bede vi eder alle och hver hermed strengeligen biude och befaller, at naar Axel Gyldenstiern, statholder udi vort rige Norge och embitsmand paa vort slot Aggers-

hus, hans fuldmechtige eder derom tilsiger, i da visseligen och uden ald undskylling møder til stede och hver paa sin byes och gaards mark endeligen ere fortenkt udi samme sandløeb och sandhoeler, som enten alrede opbrusten ere eller herefter kunde opbriste, at dempe, forhindre och forekomme, sammeledis hvor slige sandløb och sandhoeler paa en enlig gaards mark, som en icke aldene er mechtig at kunde dempe och forhindre, befindis at hafve begint, da skulle de meste omliggendis byer udi forskrefne herrit tilhielpe samme sandløb och sandhoeler at dempe och dis skade at afvende.

2. Safrempt nogen eders forsømmelse herudinden befindis och icke ville møde och tilhielpe samme sandløb och sandhoeler at dempe och forekomme, i da icke derfore ville stande os til rette och derofver delis, tiltallis och straffis som uliudige och modvillige.

651.

1594 20. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vore undersåtter af adel så vel som borgerne i København må holde en gammel mand eller kvinde i deres haver og lader udenfor byen, som kan have opsyn med deres kvæg og fodring, hvilket de have udenfor byen for ildebrande og anden urenligheds skyld; hvis de holde andet folk der tilstede, skulle de ikke alene have forbrudt samme haver og lader, men også straffes som de, der modvilligen ikke ville agte eller holde dette mandat*[1].

Sæll. reg. 13, 375—76.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 483—84.

[1] *I øvrigt er brevet omtrent ordlydende med åb. brev 1592 29. juni.*

652.

1594 21. novbr. (Hafniæ.) *Frdg. og skik på bønderne på Gulland deres klagemål.*

R: Skånske reg. 2, 180—83.

S: Afskrift efter original udfærdigelse, trykt hos Strelov: Den Guthilandske cronica, s. 285—92.

Denne og følgende forordning bleve udstedte i henhold til de undersøgelser, som Kristoffer Valkendorf til Glorup, embedsmand på Helsingborg, og Albret Friis til Harridskær, embedsmand i Vestervig kloster, havde anstillet, da de i juli s. å. sendtes til Gulland og Bornholm for at holde retterting og forhøre de irringe, som havde begivet sig mellem borgemestre, rådmænd og menighed i købstæderne og på landet i Gulland og Bornholm og slotsfogden, slotsskriveren, landfogden og andre slottets tjænere sstds. om køb og salg, så og om landkøbet mellem landfogden, havnefogder og almuen. Den for kommissærerne udstedte instruks af 1594 27. juli findes a. st. 2, 172—75 og trykt herefter hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie s. 520—24.

Eptersom menige dommere paa vort land Gotland paa deris egne och menige bønder och almues deris vegne der paa landet hafver ladet gifve os til kiende nogen deris anliggende brøst och besvering, hvormed de beklage dennum udi mange och adskillige maade ofver billighed at besvergis och derfore begierendis, at deris arme vilkor och leilighed motte betenkis och ofverveiges och vid nogen meddel forhielpis at kunde blifve vid nering och biering och icke plat och aldelis blifve forarmit, da hafve vi nu slig deris anliggende brøst och besvering betrachtid och ofverveiget, och paa det vore undersotte, menige bønder och almue der paa landet icke med[1] [alle][2] at skulle forarmis, men motte blifve vid nering och biering, hafve vi derpaa giort denne epterfølgendis skik och forordning, hvilken vi herepter aldelis och udi alle maade ville holdit och epterkommit hafve.

1. Och eptersom de for det første gifver til kiende beklagendis dennom ofver landfougden, slotsskrifveren och andre flere af slottens folk och tiennere, at de skal hafve

[1] *S forbig.:* med. [2] *Således S.*

brugt en stoer handel och kiøbmandskab med dennum der paa landet med tiere, tallig, smør, fe[1] och lamb och hvis andre slags vare, som dennum kunde tienne, det hafver bønderne mot selge dennum for en møgit ringe verd och betalles dennum med salt, miel, malt och andre vare, som dennum anslais paa det høieste, saa de icke bekomme ner fylleste for deris vare, och almuen tør dog icke benechte dennum, hvis de udi saa maade begier, epterdi de ere af slottens tienere, och besynderlig skal landfougden och flere af slottens tienere hafve kiøbt med de rigeste bønder for sig sielf, men hvis hand hafver skullet kiøbe paa vore vegne, det er blefven paalagt paa tingit, och da hafver dend fattige lagt lige møgit ud vid dend rige, saa mange[2] dennum hafver sielf mot kiøbe det, enten af borgerne och[3] under tiden af landfougden sielfver, hvis dennom i saa maade er blefven paalagt, saa derofver skal vere stoer armoed eblant almuen paa landet, da ville vi dermed herepter saaledis forholdit hafve, at slig landkiøb, som til des af forskrefne slotstienere sket er, skal aldelis herepter vere afskaffet, saa at hverken lensmanden, landfougden, slotsskrifverens eller och andre af slottens folk och tienere, ei heller hafnefougder paa hafnerne, skulle herepter mue tvinge bønderne til at selge dennum deris vare, uden hvis bønderne ville giøre af deris gode vilge. Och dersom bønderne saaledis velvilligen ville unde dennum nogit af deris vare, daa skal forskrefne slotstienere icke endda maa kiøbe videre, end de til deris husholdings behouf kand hafve fornøden, och da skal de betalle bønderne samme vare, ligesom en anden fremmed vil gifve derfore, saa dennom sker fylleste for deris vare. Saaframpt det epter denne dag befindis, lensmanden eller och nogen af slottens folk och tiennere at tvinge bønderne

[1] *S:* faar.
[2] *S tilf.:* af.
[3] *S forbig.:* och.

til at sielge dennum deris vare, som hertil er sket, da skal vore undersotte bønderne lade gifve os dend leilighed til kiende, och vi daa ville forhielpe dennum derudinden til rette och lade straffe derofver, som vid bør[1]. Disligiste dersom nogen slags vare skal kiøbes af almuen til vort behouf och epter vore brefve och befalling eller ochsaa skal kiøbes af dennum til andre, da skal samme vare betallis dennum enten med rede pendinge eller vare epter deris nøige, saa de bekommer nøiachtig betalling derfore.

2. Sammeledis, som de beretter och gifver til kiende, hvorledis at naar ochsaa ofte der sker nogen forandring med lenit, och der til slottit och landet blifver nogen anden lensmand forordnit, maa de al tid udi hver lensmands skifte udgiøre af hvert ting en seng til slottet och maa kiøbe alt, hvis dertil skal, saa at hver af samme seng hafver kosted dennum sexsten daller och mer, hvilkid de beklage at vere dennum til stoer besvering, da ville vi det herepter med samme seng hafve aldelis afskaffet, saa bønderne der paa landet skal epter denne dag for samme seng[2] at udgifve til slottit vere och blifve kvit och forskonit och icke videre udi nogen lensmands skifte i nogen maade dermed besvergis.

3. Dernest som de beklager, at de nu paa nogen aar hafver mot fodre[3] to af vore øxen i hvert ting om vinteren och siden hafver mot holde dennum, til noget skib paa foraaret kom, och naar deris fuor hafver verit opspiset, hafver de mot kiøbe mere foder til samme øxen; naar de och siden skulle skibes, skulle de endda føre et les hiø ud med til samme øxen, hvilkid de beklage at vere dennum til stoer besvering, da ville vi det i lige maade hafve afskaffit, och epterdi det icke er nogen gammel brug, skal bønderne der paa landet epter denne

[1] *Jfr. allerede åb. brev 1577 24. apr. § 1.*

[2] *S forbig.:* hafve aldelis . . . seng.

[3] *S:* føde.

dag icke videre besvergis med samme øxen at fuore om vinteren, men aldelis derfore[1] vere forskonit, epterdi at lensmanden paa slottet kand dog paa ladegaarden holde saa mange øxen och flere om vinteren, som hand til fersk mad behof hafver.

4. Udi lige maade som de beklager, hvorledis de ting, som aarligen udgiøre skattebreder til slottet, skal vere paalagt i lige maade aarligen at maa udgiøre fire tylter hielpebreder, hvilkid skal vere dennum til stoer besvering, da ville vi det i lige maade herepter hafve afskaffet, saa at bønderne icke videre med samme hielpebreder skal besvergis, men naar de hafver udgifvit til slottet, hvis skattebreder de pleie och bør at udgifve aarligen, da skal de siden hverken med hielpebreder eller slig anden nye paaleg videre besvergis, meden derfore vere fri och forskonit.

5. Disligiste som de beklage dennum ofver dend stoere ofvervegt och ofvermaal, som de besvergis med paa slottet, naar [de yder][2] deris landskyld och rettighed til slottet, saa och om dend tiere, som skuris bort, da ville vi dermed [saa] forholdit[3] hafve, at ald slig ofvervegt och ofvermaal skal egien afskaffis, och skal lensmanden lade holde ret vegt och maal paa slottet, som christeligt och ret kand vere, och bønderne epter denne dag icke plichtig at vere ydermere at yde och udgifve til slottet end epter christeligt, billigt och retferdigt vegt och mal. Udi lige maade skal de och icke besvergis med forskrefne tiere, som skuris bort, men naar de yder och udgifver, hvis tiere de til slottet plichtig ere at udgifve, da skal bønderne yde och lefvere tønden fuld, at dend er vel fylte, saa dend icke hafver behouf at fyldis, och skal lensmanden lade hafve flitig indseende med redesvenden,

[1] *S tilf.:* at.
[2] *Således S.*
[3] *S forbig.:* [saa] forholdit.

eller hvem som annammer bøndernis landskyld och rettighed, at de icke med slig ofvervegt och ofvermaal epter denne dag udi nogre maade besvergis, saaframpt hand icke sielf vil stande os[1] derfore til rette.

6. Sammeledis som de beklage dennum ofver dend herregesteri, at naar lensmanden drager nogen steds landereigser ud paa landet, skal hand komme møget stærk paa folk til dennum, som de maa underholde, dennum icke til ringe besvering, da epterdi bønderne der paa landet for nogen tid siden forleden udi vor kiere herre faders tid hafver aftingit for forskrefne herregiesteri och lofvit aarligen at gifve derfor til os och kronen tiufve skippund smeltid tallig, hvorpaa ochsaa hans kierlighets bref och forordning[2] er udgangen, da ville vi det epter samme forordning aldelis holdit och epterkommit hafve, saa bønderne for samme herregiesteri skal efter denne dag vere kvit, fri och forskonit; dog skal de deremoed aarligen udgifve til slottet forskrefne 20 skippund tallig efter vor kiere herre faders forordning.

7. Hvilken forskrefne skik och forordning vi aldelis och udi alle maade epter, som forskrefvit staar, ville holdit och epterkommit hafve, bedendis och biudendis vor lensmand paa forskrefne vort slot Visborg, som nu er eller herepter kommendis vorder, at hand hafver alfvorlig acht och indseende, saa intet heremoed sker eller handlis, enten af dennom[3] sielf, slottens tienere eller nogen anden, saaframpt hand icke sielf derfore vil stande os til rette, och hvis noget i saa maade heremoed sker och forskrefne vor lensmand da icke ville lade føre[4] raad dertil[5] och straffe derofver, som det sig bør, da skal bønderne siden[6] lade gifve os slig deris brøst til kiende, och vi da

[1] *S forbig.:* os.
[2] *Åb. brev 1577 24. apr. § 2.*
[3] *S:* hannom.
[4] *S:* flye.
[5] *S:* hertil.
[6] *S forbig.:* siden.

ville forhielpe dennum derudinden til rette, at ingen skal hafve sig udi de maade at beklage, dog ville vi os och vore e[f]terkommere, koninger udi Danmark, forbeholdet hafve udi fremtiden forskrefne skik och forordning at forandre och derudinden at forordne epter tidens forfallende[1] leilighed och os kand siunis til rigens, landsens och vore undersotters gafn och beste lideligt, billigt och ret kand vere.

[1] *S:* tilfallendis.

653.

1594 21. novbr. ([Hafniæ.]) *Frdg. og skik på borgemestre og rådmænd i Visby på Gulland deres klagemål og besværing.*

R: Skånske reg. 2, 175—80.

Hos Strelov: Den Guthilandiske cronica, s. 292—94, er denne forordning kun trykt i kortfattet uddrag.

Eptersom borgemestere och raadmend i vor kiøpsted Visby paa vort land Gotland paa deris egne och menige borger och indbyggere der samme steds deris vegne hafver ladet gifve os til kiende nogen deris anliggende brøst och besvering, hvormed de beklage dennom udi mange och adskillige maade ofver billighed at besvergis och derfore verit begierendis, at deris leilighed motte ofverveiges och betenkis, at de kunde blifve vid nering och biering, da hafve vi nu slig deris anliggende besvering betrachtet och ofverveiget och paa det vore undersotte, borgere och indbyggere udi vor kiøpsted Visby kunde egien komme til nering och biering och des bedre kunde giøre och gifve o[s][1] den rettighed, dennum bør, hafve vi derpaa giort epterfølgendis skik och forordning, hvilken vi herepter aldelis och udi alle maade ville holdet och epterkommit hafve.

1. Och eptersom de for det første gifve til kiende och beklage dennum ofver dend stoere landkiøb, som landfougden, slotsskrifveren, landriderne och andre flere af slottens folk och tienere saa vel som och hafnefougder

[1] *R:* och.

paa hafnerne bruger med bønderne paa landet, i det de opkiøber tiere, tallig, fe, faar, lamb, huder och skind och hvis andre slags vare, som falder paa landet dennum til forprang och emod deris privilegier och friheder, dennom af fremfarne koninger udi Danmark unt och gifne ere, hvilkid de ere begierendis at motte afskaffes, epterdi det er dennum paa deris nering och biering til skade och afbrek, da ville vi derfore herepter dermed saaledis forholdet hafve, at slig landkiøb, som til des af adskillige slotstienere skied er, skal aldelis herepter vere afskaffet och icke nogen af slottens tienere, vere sig landfougitten, slotsskrifveren, hafnefougder paa hafnerne eller och nogen anden af slottens folk och tienere enten paa deris egne eller vor embitsmands vegne der samme steds, skulle herepter mue bruge nogen handel och kiøpmandskab med bønderne paa landet til forprang emoed borgernis privilegier videre, end de til deris husholdnings nottorft och behouf kand hafve fornøden, som borgernis privilegier formelder. Befindis nogen af forskrefne slotstiener epter denne dag heremoed at bruge nogen kiøpmandskaf paa landet med bønderne videre, end de til deris husholding kand hafve fornøden, som forskrefvit staar, da skal samme vare vere forbrut til os och kronen och vor lensmand dennum at skal oppeberre och annamme os til beste och derfore giøre os aarligen gode rede och regenskab.

2. Dernest som de beklage, at de icke kunde bekomme deris betalling af bønderne paa landet, hvis de ere dennum skyldig, for hvis borgerne dennum hafver udi deris nød forstracht, af dend aarsage, at de forhindris af slottens tienere, som vil hafve deris gield først ud, saa borgerne derofver forholdis deris betalling fore en tid epter anden, och de derfore ere begierindis vid nogen middel derudinden at forhielpis, til hvis dennom med rette tilstaar, da paa det vore undersotte borgerne en gang for

alle maa komme til deris betalling, hafve vi derom saaledis forordnit, at naar bønderne paa landet aarligen hafve klargiort och udgifvit, hvis aarlig och rette landskyld, de epter jordebogen plichtige ere til os och kronen at udgifve, disligiste er kiøpt af dennom, hvis til vort behouf och epter vore brefve och befalling skal indkiøbis, da skal borgerne dernest epter hielpis til rette at kunde bekomme deris betalling af bønderne, saa vit dennom tilstaar med rette, och icke epter denne dag forhindris formedelst slottens tienere deris gield, som hertil sker er.

3. Sammeledis som de beklage, at slotsskrifveren til des aarligen hafver opkiøbt alle hvis vare, som falder paa slottet, til kiøbs och dermed søgt sin profit och fordel, hvilkit ellers kunde hafve verit borgerne paa deris nering til behielpening, om samme kiøb dennom hafde blefven tilstet, da ville vi dermed herepter holdit hafve, at hverken landfougden, slotskrifveren eller andre slottens tienere skulle herepter mue kiøbe nogen af slottens vare borgerne til forprang, men det skal vere borgerne frit och ubehindret tillat at maa kiøbe och dennum tilhandle alle hvis vare, som falder paa slottet och skal udselgis, och dermed fremdelis at søge deris nering och biering, som dennum loster, dog skal borgerne samme vare betalle vor lensmand paa vore vegne epter, som det kand gielde, och andre fremmede ville gifve derfore, och det enten med rede penninge eller hvis andre vare, som til slottet skal indkiøbis och fornøden giøris, det aflegge och fuldgiøre, saa vor embitsmand paa vore vegne kunde vere visse paa betallingen for samme vare, dog dersom vor embitsmand paa vore vegne vil selge til nogen fremmede noget af forskrefne vare, da skal det vere hannom frit och uforment fore, ville ochsaa forskrefne vore undersotter, borgere, gifve lige saa møget och richtig betalling som fremmede for samme vare, da mue de och derfore vere det nest.

4. Disligiste som de beklage, at en part af slottens tienere saa vel som och mange af knechtene paa slottit skal vere borgere udi Visbye och derfore epter privilegierne kand forstais dennom borgerlig handel och kiøbmandskab icke at kunde formenis, saa beklage de dog dennum formedelst samme mangfoldig kiøbmandskab paa deris nering och biering at ske for kort och derfore er begierendis slig borgerskab icke at motte dennum tilstedis dend stund, de ere udi deris tieniste paa slottet, da ville vi dermed herepter forholdit hafve, at hverken landfougden, slotsskrifveren eller andre af slottens folk och tienere, ei heller nogen af knechtene paa slottet, skal epter denne dag blifve borgere eller sverge deris borgerlig ed der i byen, før end de hafver afsagd dennom fraa deris tieniste paa slottit, och dersom de siden ville vere borgere, da skal de blifve boendis udi byen och giøre och holde borgerlig och byes tønge lige vid andre borgere der samme steds; icke skulle heller nogen, som tilforn ere borgere, antages eller tilstilles udi samme slotsens tieniste, undtagen hand vil sige sig af med borgerskabet, ald den stund hand er udi tienisten.

5. Sammeledis som de beklage, at de møget besvergis med adskielig echt och arbeid at giøre til slottet, naar de derom tilsigis bode med vognagen och skibe at tilhielpe at lade, begierendis at motte udi nogre maade dermed forskonis, da ville vi derfore herepter hafve forholdit, at borgerne skal aldelis vere fri och forskonit for alt slig arbeid at giøre til slottet och icke udi nogen maade enten med vognagen eller och med skibe at losse och lade herepter besvergis, det vere sig enten vore egne skibe eller andre fremmede skibe, men naar nogen vore egne skibe blifver didheden til slottet forskickid epter nogen slags vare at indtage, da skal lensmanden lade tilsige bønderne, som samme goeds och vare skulle tilhielpe at

skibe, och icke borgerne epter denne dag enten med skiben eller anden vognagen at giøre til slottet skulle besvergis, som hertil sket er, undtagen hvis de epter vor embitsmands begiering, och naar nøden saa hastigen trenger, sielf godvilligen giøre och bevilge ville.

6. Disligiste som de beretter, hvorledis de fremmede kiøbmend, som ligger der i byen hoes dennum aarit egiennum, gifver aarligen en daller til vinterlaget, som nu opbergis til slottet, hvilken for nogen tid siden skal vere opborit byen til beste, som de formene epter deris privilegiers liudelse, endog derom formedelst vrang undervisning udi vor kiere herre faders tid er giort forandring, at samme daller til slottet skulle opbergis, da hafve vi nu bevilgit, at samme pendinge, som de fremmede kiøbmend udi saa maade udgifve til vinterlager, skal herepter aarligen oppebergis af borgemestere och raadmend der samme steds byen til beste epter deris privilegiers liudelse.

7. Udi lige maade som de berette och ere begierendis at motte beholde dend tiende penning af de fremmede kiøbmends epterlaadendis goeds, naar nogen dennum med døden afgaar, os och kronen saa vel som byen til beste, efter deris privilegier och stadsrettis liudelse, da hafve vi derom saaledis bevilgit, at naar nogen de fremmede kiøbmend, som ligger der udi byen aarit egiennum och nogen aar hafver brugt sin handel och kiøbmandskab med dennum der udi byen, med døden afgaar, da skal det vere borgemestere och raadmend der samme steds ubehindrit tillat at annamme och oppeberge dend tiende peninge af alt hans epterladendis goeds och vare, och heraf skal komme halfparten til os och kronen och den anden halfpart byen til beste epter, som deris stadsret och privilegier formelder och udviser, och for dend halfve part giøre os aarligen gode rede och regenskab, som det sig bør.

8. Dernest som de berette, hvorledis paa de ufri

hafner der under landet skal udskibes bode tiere, tallig, huder skind och andre slags vare emoed deris privilegier och dennum paa deris nering til skade och afbrek, epterat der kommer flere skibe paa samme ufri hafner, end der kommer ind for Visby eller de to fri hafner, da hafve vi derfore forordnit, at aldelis ingen slags vare, som falder der paa landet, skal herepter maa udskibes paa samme ufri hafner foruden tømmer, lechter och kalksten, och dermed udi alle maade forholdis epter deris privilegier, och skal lensmanden paa vore vegne hafve grandgifvelig acht och indseende med, at ingen slags vare paa samme ufri hafner udskibes uden tømmer, lechter och kalksten, som forberort er, paa det vor och kronens told och rettighed icke derofver skulle forsømmes, borgerne ochsaa icke derofver paa deris nering skulle ske for kort; saaframpt det icke sker, hand da icke vil stande os derfore til rette.

9. Sammeledis som de beklager och gifver til kiende, hvorledis de stenhuggere, som ligge paa Hofborg aarit egiennum, skal bruge stoer handel och kiøpmandskab med fremmede skippere, som der indkommer, saa vel som med bønderne udi landet dennum i lige maade paa deris nering til skade och afbrek, da ville vi dermed [saa] forholdit hafve, at ingen af samme stenhuggere der paa landet skal herepter maa bruge nogen handel och kiøbmandskaf enten med fremmede skipper, som der kunde indkomme, ei heller med bønderne paa landet, undtagen de ere borgere och boesiddendis udi Visby och holder borgerlig och byes tønge och besvering med andre borgere; fordrister sig nogen heremoed at giøre, da skal samme vare vere forbrut til os och kronen.

10. Udi lige maade som de beklage, hvorledis at Haberling tingsmend pleiede aarligen at føre deris vare til byen, men nu skulle de føre samme deris vare til Bursvig, hvilkit de mener at vere emoed deris privilegier,

da hafve vi derom forordnit, at forskrefne Haberling tingsmend skal herepter aarligen føre samme deris vare til byen, som gammelt hafver verit och epter borgernis privilegiers liudelse, dog skal borgerne vere plichtige at betalle dennum samme vare, som billigt och ret kand vere, och som de derfore kand bekomme af en anden fremmed, och skal vor embitsmand herudi hafve flitig indseende, at forskrefne Haberling tingsmend føre deris vare til byen epter forskrefne privilegiers liudelse.

11. Hvilken skik och forordning vi aldelis och udi alle maade epter, som forskrefvit staar, ville holdit och epterkommit hafve, bedendis och biudendis vor embitsmand paa vort slot Visborg, som nu er eller herepter kommendis vorder, at hand hafver alfvorlig acht och opseende, saa intet heremoed sker eller handlis enten af dennum sielf, slottens tiennere eller nogen andre, saa frembt hand icke sielf derfore vil stande os til rette, och hvis noget i saa maade heremod sker, och vor lensmand da icke vil lade føre raad dertil och straffe derofver, som det sig bør, da skal borgerne siden lade gifve os slig deris brøst til kiende, och vi da ville forhielpe dennum derudinden til rette, at ingen skal hafve sig udi de maade med billighed at beklage, dog ville vi os och vore epterkomere, koninger udi Danmark, forbeholdit hafve udi fremtiden forskrefne skik och forordning at forandre och derudinden at forordne epter tidens tilfallende leilighed och os kand siunis til rigens, landsens och vore undersotters gafn och beste lideligt, billigt och ret kand vere.

654.

1594 21. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om landsknægtenes besolding på Visborg.*

Skånske reg. 2, 183—84.

Eptersom menige landsknechte, som tiener paa vort

slot Visborg, hafver ladet gifve os til kiende, hvorledis dennum paa deris besolding, som af slottid hver maanid skal dennum gifvis och fornøigis, skal ske møgit for kort, udi det at samme deris maanidspeninge och besolding betallis dennum af med vare, som dennom paa det dyreste blifver anslagit, och dersom nogen dennum da er trengt for rede penninge och vil selge och afhende sig samme vare, kand hand icke bekomme derfore dend half verd epter, som hand det udi betalling hafver annammit, hvorudofver mange dennom och sønderlig de, som ingen handverk hafver lert, lider stoer armoed, och de derfore er begierendis, at slig deris arme leilighed motte anses, saa dennum deris besolding motte gifvis och fornøigis enten med rede penninge eller och med vare epter, som ret och billigt kunde vere, da ville vi dermed herepter saaledis forholdit hafve,

1. at knechtene paa vort slot Visborg skal aarligen herepter gifvis och fornøies deris maanids besolding, halfparten udi rede penninge och halfve parten udi vare, och skal samme vare dennum icke høigre anslais end, som det gielder der paa landit.

2. Och skal lensmanden hafve flitig acht och indseende, at dennum samme deris maanids besolding fornøigis och afbetallis epter, som forskrefvit staar, och icke tilsteder dennom enten af slotsskrifveren eller andre i nogre maade derudinden at ske for kort, saaframpt hand icke sielf vil stande derfore til rette, om nogen klagemaal herom for os indkommer.

655.

1594 5. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at pantsætning skal ske til tinge, og at pantsat gods ikke må indløses på Bornholm uden løskynding til tinge.*

Skånske reg. 2, 184.

Trykt herefter hos Hübertz: Aktst. til Bornholms hist. s. 525—26.

Eptersom vi komme udi forfaring dend stoere uskickelighed och misbrug, som sig her til dags hafver tildraget paa vort land Boringholm, saa at naar vore och kronens jordeigne bønder der samme steds pantsetter hverandre deris goeds, da kiender de icke løskynding derpaa til tinge, naar det skal egien løses, meden tit och ofte kaster pantependinge udi gaardene til hverandre och tiltager sig saa goudsit med magt, hvoraf stoer trette, uenighed och anden urichtighed foraarsagis, da paa det slig uskickelighed, trette och uenighed och anden ulycke, som deraf kunde epterfølge, maa forekommis, hafve vi for got anset och besluttit dermed saaledis herefter at skulle forholdis:

1. at naar nogen vore och kronens jordeigne bønder der samme steds herepter pantsetter hver andre nogit deris guods och eiendomb, da skulle de det giøre til tinge, och naar de det achte at ville egien indløse, da skulle de udi lige maade kiende løsen paa forskrefne deris pant til tinge, och fougeden eller dommeren der samme steds siden dennom med loug och ret at skulle adskillie, om samme pantsetning och løskynding kand findis lovligen at vere giort eller icke.

2. Saa frampt nogen herefter heremod befindis at giøre och handle, dend da icke derfore vil dellis, tiltallis och straffis, som ved bør och som denne vor forordning icke achte eller anse ville.

656.

1595 26. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod landekøb og forprang i egnen om Halmstad.*

Skånske reg. 2, 188—89.

Epterat vi komme udi forfaringe dend store misbrug, som sker och brugis med usedvonlige och ulovlige landkiøb, som borgere och bønder bruge dennom emellom omkring vor kiøpsted Halmsted, saa at mange af bønderne

tage pendinge, klede, salt och anden slags vare af en part af borgerne, som saadant hafve udi forraad, och de siden kiøbe och handle emellom hverandre och lader det vid store hobe med sleder, vogne och hestekløf udføre, och strax begifve borgerne dennom udi deris gaarde til dennom, som saadane vare hafve udført, och dermed saaledis bruge deris usedvonlige och ulovlige landkiøb, saa en part af de formuendis borttage ald neringen fraa dend gemene mand, som ringere hafve udi formue, hvoraf dend største part af vore undersotter udi forskrefne vor kiøpsted Halmsted er aldelis forarmit och icke kunde tolle eller afstedkomme dend tynge och besveringe, som dennom med rette burde, och endog vi tilforn derom hafve ladet vore brefve och mandatter [1] udgaa, achtes och epterkommis de dog en saare ringe ting,

1. hvorfore vi nu hermed strengeligen och alfvorligen ville hafve forbøden och aldelis afskaffet saadane ulouglige och usedvonlige landkiøb och forprang, som en part borgerne udi forskrefne vor kiøpsted Halmsted udi saa maade bruge med bønderne der omkring boendis och andre landstryger och landkiøbere och de med borgerne egien, hvormed dend ene udsuger och borttager den anden sin nering och biering, meden borgerne skulle hafve och søge deris nering hoes bønderne och bønder hoes dennom egien lovligen, christeligen och ret och icke med ulouglig landkiøb och forprang, som forskrefvit staar.

2. Saaframpt nogen herepter befindis saadane ulouglige och usedvonlige forprang och landkiøb at bruge epter, som forskrefvit staar, da skal hand icke aldene hafve forbrut alt, hvis vare hand hafver med at fare, och hand udi saa maade bruger hans ulouglig landkiøb och forprang med, meden och derforuden af borgemestere och raadmend udi forskrefne vor kiøpsted Halmsted paa vore

[1] *Åb. brev 1590 9. april (no. 526).*

vegne tiltalles, dellis och med retten paa det høieste forfølgis och siden derepter uden ald naade straffis som uliudige och uhørsomme och dend, der vore brefve, mandatter och forbud modvilligen forachter och icke achte eller epterkomme ville.

657.

1595 26. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at torvedagen i Halmstad, da borgemestre og råd have givet til kende, at det falder dem ubelejligt og er ikke til ringe afbræk på deres næring og bjærging at holde torvedag om løverdagen, herefter må holdes om onsdagen, medens der i øvrigt skal forholdes efter det brev, som er meddelt dem på torvedagen*[1]*; hvis nogen drister sig til at holde eller søge torvedag der og sælge og forhandle varer imod dette brevs indhold, skal han derfor deles, tiltales og alvorlig straffes som en uhørsom og ulydig.*

Skånske reg. 2, 188.

[1] *Åb. brev 1574 17. juli.*

658.

1595 26. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om lovlig taksation af bøndernes huse ved fæsteskifte på Samsø.*

R: *Sæll. reg. 13, 380.*

Trykt hos Thura: Beskrivelse over Samsø, s. 88.

Efterat vi forfare dend stoere urigtighed och uskickelighed, som tildrager och begifver sig paa vort land Samsøe af dend aarsag, at efterdi bygningen, som bønderne føre paa gaardene der samme steds, høre bønderne sielf til, saa at, naar nogen med døden afgaar, skal dend, som vil feste nogen jord och eigendom der samme steds, af dend dødis arfvinge kiøbe sig bygningen til paa gaardenne, och da anslaes dend hannum saa høigt och diurt, saa hand dermed icke kand blifve ved, da paa det saadan uskickelighed och urigtighed maa forrekommis och afskaffis, och ald tingist dermed maae gaae christeligen och vel til,

hafve vi dend leilighed ofverveiet, betenkt och for got och raadeligt anset och forordnit,

1. at naar nogen af vor och kronens bønder paa vort land Samsøe herefter med døden afgaar, och en anden vil feste nogen jord och eiendomb efter hannum igen och af dend dødis arfvinge tilforhandle sig, hvis bygning[1] paa gaarden er opsat, da skal der til tinge udtagis och opkrefvis fire uvildige dannemend, som skulle taxere och vordere, hvis bygningen paa samme gaard kand verd [vere], och efter samme vordering och tax skal dend dødis arfvinge blifve betallet och afkiøpt.

2. Ti bede vi och biude vor embidsmand paa vort slot Kallundborg, dend som nu er eller herefter kommendis vorder, at hand sig udi alle maade vider herefter at rette och bygningen paa gaardene paa vort land Samsøe bønderne imellum saaledis lade vordere och taxere efter, som forskrefvit staar.

3. Sammeledis och strengeligen biude och befalle alle voere och kronens bønder och tiennere paa vort land Samsøe, at de sig udi alle maade herepter vide at rette och forholde. Saaframpt nogen befindis heremod at giøre, da skal hand derforre tiltallis och straffis, som ved bør.

[1] *R:* bygningen.

659.

1595 8. maj. (Hafniæ.) *Missive til Ove Lunge, lænsmand på Ålborghus, om at påse, at ruser og bundgarn ikke udsættes i Limfjorden på sejldybet.*

Fyske tegn. 4, 512.

Eftersom menige vore undersotter udi Nibe saa vel som ellers nogen af adelen, deromkring boendis, som bruge sildefiskende, hafver ladet gifve os til kiende beklagendis dennom ofver den usedvaanlige fiskeri, som der samme steds udi fiorden brugis med ruser och bundgarn, som udsettis udi seildybet udi fiskens opgang oc neder-

gang, dend menige mand der samme steds oc deromkring, som hafver deris største nering oc biering af vandet, til stor skade oc afbrek, emod gammel brug oc sedvaane, oc de derfore ere begierendis, at samme fiskeri med ruser oc bundgarn motte lougligen settis oc brugis efter, som af gammel tid hafver verrit brugeligt, oc det kunde blifve oc vere dend menige mand gafnligt, da bede vi dig och ville, at tu med flid lader forfare dend leilighed, och dersom det befindis, at der icke af gammel tid hafver verit udsat enten ruser eller bundgarn paa seieldybet eller paa dybere vand end sex alne vand (som de beretter), at tu da paa vore vegne lader giøre dend forordning, at hverken ruser eller bundgarn udi saa maade udsettis paa seildybet emod det, som af arrilds tid hafver verit brugeligt oc sedvaanligt, paa det samme fiskeri kunde blifve ved macht oc icke med tiden derofver blive plat oc aldelis øde os oc kronen saa vel [som] forskrefne vore undersotter, derhos boendis, til skade oc afbrek, oc at tu siden hafver dermed grandgifvelig acht oc indseende, at det saaledis efter hvis forordning, du derom giørendis vorder, saa och efter gammel brug oc sedvaane al tid blifver forholdet; dersom och nogen befindis heremod at giøre, at du da dennom derfore lader tiltale och forfølge saa vidt, som du kand giøre med loug oc ret.

660.

1595 14. maj. (Hafniæ.) *Skibsartikler for de skibe, med hvilke Børge Trolle som admiral skulde begive sig til Vestersøen og Rusland.*

Sæll. reg. 13, 387—92.

Vi hafve nu tilforordnit och betroit Børge Trolle til Trollisholm at skulle verre skibshøfvidsmand paa vort lifskib Josæphat och verre amiral ofver de andre vorre skibe, hand paa denne reigse udi Vestersøen och til Rydsland medgifven ere, och derforre hafve christeligen forfattet

disse efterskrefne artikler, hvorepter vor skibsfolk och krigsfolk, alle och hver serdellis, det vere sig vor admiral, luttenant, høfvidsmend, landsknechte, bøsseskøtter och baadsmend skulle hafve at rette sig epter, hvilke vi alfvorligen ville hafve holdet[1].

[1] *Artiklernes tekst er meddelt som varianter til skibsartikler 1585 2. april, se ovenfor s. 243.*

661.

1595 18. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om øde gårde og jorder på Gulland.*

Skånske reg. 2, 199—200.

Eptersom vi komme udi forfaring, hvorledis at der paa vort land Gotland skulle findis fast ved to hundret øde gaarde och jorder, som tilforn hafve verit bygt, hvilke gaarde och jorder nu en part ligge øde, en part bruge andre bønder der paa landet och lige vel skulle syslemend, tingsfougitter eller settingsmend udi hvert herrit deraf fuldgiøre det aarlige landgilde af samme øde gaarde och jorder, hvorofver de, som egien ere vid magt, med stoer tyngsel ere beladne och med tiden saa vel som de andre kunde blifve øde och landet derofver at kunde blifve ubygt, vi och icke at kunde hafve en vis jordebog, och paa det at vort land Gotland egien maa blifve bebygt, tyngen och besveringen icke aldene at skulle paahenge nogen faae, meden at al tingist maa gange christeligen och retferdeligen til, och dend ene med dend anden maa blifve vid magt, da hafve vi nu med vore Danmarkis rigis raad, som nu her hoes os tilstede hafve verit, det menige land til gaufn och beste, saaledis beslutit och forordnit herepter saa endeligen at ville holdet hafve,

1. at vor lensmand paa vort land Gotland, dend, som nu er eller herepter kommendis vorder, skal ofver alt landet, saa vel i kiøpstederne som paa adelting, lade forkynde for almuen baade nu och fremdelis, at ingen

herepter skal mue bruge samme øde gaarde och jorder eller deris tilliggelse udi skouf och eindomb, icke heller skal nogen besvergis med nogit landgilde at udgifve, som fordum er ganget af samme gaarde, videre, end som gaar af dend gaard, hand sielf iboer, och til forskrefne gaard ligger med rette, meden skal lade til kiende gifve ofver alt landet, at hvem som vil vidtage och lofve at opbygge nogen øde gaarde och jorder, da skal dend, som samme øde gaarde och jorder vidtager at ville bygge, vere fri for egt, arbeid, landgilde, stedsmaal och ald anden besvering udi femb samfelde aar der nestepter regnendis fraa dend tid, som hver begynder och vidtager at bygge, men dersom nogen godvilligen vil bruge nogen øde gaarders eindomb eller jorder, da skulle de gifve deraf landgilde, saa lenge de ville bruge samme øde jorder, dog skal ingen nødis eller trengis dertil.

2. Kommer och nogen, som ville opbygge samme øde gaarde och jorder, da skal dend vere forplicht, som dend hafver brugt, dend egien at afstaa, saa och vere kvit for landgilde, och skal vor lensmand paa denne frihed och vor bevilling, enhver epter som hand kommer at byge til, med sit bref och segel forsørge och ingen gaufve eller pendinge at tage for samme brefve, och skal hand beflite sig paa, at hand bekommer samme øde gaarder och jorder egien bebygt, søgendis om folk baade der paa landet saa vel som anden steds her udi riget, hvor hand slig frihed skal lade gifve til kiende.

3. Sammeledis skal hand udi jordebogen lade indføre och antegne epter, som hver gaard blifver bygt til, at vi derpaa kunde hafve en richtig jordebog.

4. Skal hand och hafve flitig indseende med, at samme øde gaarders skoufve icke forhuggis til tiereved eller andet uden allene, hvis behouf giøris til samme øde gaarder at opbygge och deris behouf och ellers udi andre

maade landsens gaufn och beste derudinden at lade sig vere befallet, hvorepter vor lensmand, dend, som nu er eller herepter kommendis vorder, skal vide sig at rette och forholde, indtil saa lenge vi anderledis lader derom forordne.

662.

1595 12. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om, at indbyggerne på Gulland skulle rette sig efter recessen og den skånske lov i alle forefaldende sager.*

Skånske reg. 2, 204.

Eptersom vi komme i forfaring, hvorledis at der paa vort land Gotland skal gange møgit uordentlig til med hvis sager, som her paa landet skulle forfølgis och dømmis udi, af dend aarsage, at vore undersotte der samme steds icke vide, epter hvilken loug och landsret de dennom skulle rette och forholde, da hafve vi med vore Danmarkis rigis raad, som nu her hoes os tilstede hafve verit, dend sags leilighed ofverveigit och besluttet, at menige vore undersotter paa vort land Gotland skulle aldelis herepter hafve dennom at rette epter dend skonske loug, men saa vit som recessen[1] formelder och udviser, skulle de dennom herepter rette och forholde. Bedendis och biudendis alle dommere och fougitter paa vort land Gotland, at i rette eder epter udi hvis sager, som hende for eder udi rette at komme, at dømme epter skonske loug och recessen, saa vit den udviser, som forskrefvit staar, saa at menige vore undersotter der samme steds epter forskrefne loug och recessen at søge deris ret och deris sager derepter at forfølge och udføre.

[1] *Reces 1558.*

663.

1595 15. septbr. (Kolding.) *Missive til Lunde kapittel om stolestadordning i kirken.*

Skånske tegn. 2, 354—55.

Eftersom vi komme udi forfaring, at domkierken der udi vor kiøpsted Lund med predigstolen, altar och udi andre maade skal vere zirit och stafferit, och efterdi der endnu udi kierken skal findis nogen uskickelighed med stoele och stoelesteder, saa at en part stoele, hvilke findis høige, och en part lave och icke paa en skik eller manering giorde, disligeste at mands- och kvinderspersoner hafve dieris stoelested eblant hverandre med anden slig uskickelighed, da paa det at dermed saa vel som med andet der udi kierken maa forordnis en bekvemlig skik och forordning os och riget til ere och frembde, som did hender at komme, til en velbehag, da bede vi dig och ville, at i med det første, mugeligt er, lader giøre och forferdige der udi kierken nye stoele efter en form och manering, och at de bekvemligen paa begge sider settis efter, som eder sielf siunis best, skickeligt och mageligt at vere, och dersom der findis nogen af de gamble stole, som en part af adelen eller andre formener dennom at hafve rettighed til, at i dennom lader sette for sig sielf, hvor de kunde findis, om nogen dennom hafve ville, som de tilhører, och at i med samme stoele giører en richtig skik och ordning, saa at hver, frembde och indbyggere, som did hende at komme, sa vel af aadel som borgmestere, raadmend och menige borgere och dieris hustruer der samme sted blifver tilfordnit visse stolestader paa begge side, hvilke de kunde vide at søge, naar tienisten holdis, och paa det dermed kand forordnis uden nogen efterfølgende misforstand eller trette eblant menigheden, och at slig stuor unkostning paa kirkens vegen icke skal ske forgefvis, ere vi tilfrids at borgerne, som ville hafve stade i samme ny stole, mue sig huos eder angifve och i siden udvise dennom, dieris hustruer och folk hver efter sin tilbørlig condition och leilighed visse stoelesteder, som de al tid kunde søge och arfveligen beholde och gifve derfore til kierken, hvis

i med dennom kunde forenis och billigt och ret kand vere, dog at ingen dermed ubilligen besvergis udi nogen made eller och sig modvilligen indtrenger udi nogen forskrefne stole.

664.

1595 17. oktbr. (Aarhus.) *Åb. brev om forbud mod at bruge landekøb udenfor Horsens og om, at der på byens torv skal bruges byens brændte og mærkede mål og skæppe.*

Jyske reg. 5, 406.

Eftersom borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Horsens til os paa deris egne och menige borgere der same steds deris vegne hafve supplicerit och til kiende gifvit, huos dennom af bønderne udi de ombliggendis landsbyer boendis skal bedrifvis stoer uskickelighed och utilbørlig handel, saa at naar de skulle føre deris korn did til torfved paa deris rette axeltorfvedag, da møder de Vesterboer dennom en miel eller half der fraa byen och samme steds holder markit och torf och bruge deris kiøb och handel med hverandre vore borgere och undersotte udi vor kiøpsted Horsens boendis paa deris borgelig nering til stoer afbrek och forklenering; sammeledis skal och en part dennom, som der same steds søge axeltorf, føre med sig til torfvet eigen skiepper, fierringkar och alner, som icke skulle vere richtige och rette efter deris byes maal och maade, begierendis, at slig urichtighed och uskickelighed egien maa blifve afskaffit, da paa det slig uskickelighed och utilbørlig handel och landkiøb saa vel som och vore undersotter och borgere udi vor kiøpsted Horsens deris skade mue forekommis,

1. ville vi hermed alfvorligen och strengeligen hafve forbødit alle bønder och almue, som søge Horsens axeltorf och deromkring er beliggendes, at de herefter icke holde nogen torfvedag och market paa landsbyerne eller

der udenfor vor kiøpsted Horsens och der samme steds drifve nogen kiøb eller handel med nogen.

2. Findis och nogen, som brugge slig landkiøb enten paa landsbyerne eller och paa landsveige, da skulle de hafve forbrut, hvis guods [de hafve med] at fare.

3. Och skulle de icke heller mue føre med sig til torfvet nogen skieppemaal eller alne, meden dennom skulle nøige med byens brente och merte maal och maade, och dersom nogen, enten bønder eller borgere der samme steds, befindis herefter at hafve eller føre nogen skieppe eller alne, som hand achter at bruge, da skal hannom dend fraatagis och derforuden straffis, som ved bør, och borgerne at brugge deris byes maal och alne efter deris privilegiers liudelse.

4. Saafrembt nogen herefter fordrister sig heremoed at giøre och handle, dend da icke derfore vil delis, tiltalis och straffis som dend, der modvilligen dette vor forbud och mandat icke holde och achte ville.

665.

1595 24. novbr. (Aarhus.) *Åb. brev om forbud mod at skyde fugle på domkirken i Århus.*

Jyske reg. 5, 409—10.

Som vi komme udi forfaring, hvorledis mange tilfordriste dennom at skiude med lange bysser paa dombkirken her udi vor kiøpsted Aarhus bode efter fogel och ellers i andre maade efter deris lyst och vilge och med samme deris skiuden giør stoer skade paa tagget saa vel som och muren och hvellingen derofver blifver forderfvet, och kirken derfore efter handen jo mere och mere blifver bygfeldig, da paa det at slig unøttige skiuden maa blifve afskaffet,

1. ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbødit alle, e hoe de heldst ere eller vere kunde, her-

efter icke at skulle maa skiude med lange bysser paa dombkirken der same steds enten efter fogel eller i andre maade efter deris vilge.

2. Men dersom nogen befindis [herimoed] at giøre och i saa maade at skiude paa dombkirken, da skulle de derfore af borgemestere och raadmend der samme steds straffis med raadhuskielder paa en natstid eller to efter, som deris forseelse findis.

666.

1580 14. febr. (Kroneborg.) *Åb. brev til undersåtterne i de danske byer på Amager om forbud mod at fiske på Hollændernes forstrog.*

Sæll. tegn. 14, 314.

Eptersom vi komme udi forfaringe, at i tit och opte understaar eder at sette russer och fiske udi forstrogit for de Hollender, som vi tilforn hafve bevilgit aalefiskendit der under landet[1], och de gifve aarligen afgift af, ti forbiude vi eder alle epter denne dag at bruge nogit fiskende udi forstroget, for hves aalefiskende forskrefne Hollender er forunt. Saa frembt nogen af eder heremod findis at giøre, skulle Hollenderne hafve fuldmagt at hugge eders ruser och fiskeredskaf sønder och i til med epter lougen och recessen derfor at tiltalis af vor lensmand och straffis som ved bør.

[1] *Ved åb. brev 1575 12. juni fik Hollænderne i Magleby brev på eneret til et ålefiskeri, som deres forældre for 40 år siden på egen bekostning havde opsøgt og fundet under Amager og Sællands land mod årlig at levere på Københavns slot 6 tdr. godt saltede ål, Sæll. reg. 11, 155.*

667.

1585 20. avg. (Bønnit.) *Åb. brev til kongens og kronens jordegne eller kronetjænere, stiftsgodsets, klostre-,*

prælate-, kannike-, vikarie-, provste-, kirke- og præstetjænere over alt riget om almindelig pengeskat.

Sæll. tegn. 15, 538.

Da der i nærværende år påhænger os at skulle udgive en stor sum penge, ere vi forårsagede at besøge dem om en almindelig skat og hjælp således, at hver 20 jordegne bønder skulle lægges i læg og give 40 daler, og hver 20 kronebønder, som sidde for gårde og ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle give 20 enkende daler og den rige hjælpe den fattige; hver skrædder, muremester, tømmermand, kæltring og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl og bor på vort og kronens gods, skal give 1 daler og de, som ikke bruge avl, skulle hver give $^1/_2$ daler; hver pebersvend skal give 1 daler og hver husmand og inderste $^1/_2$ daler; hver tjænestedreng, som har kornsæd, skal give $^1/_2$ daler og hver, som ikke har kornsæd, 1 ortsdaler, alt regnet i gode enkende daler eller, hvor der ikke kan bekommes enkende daler, to lod sølv for hver daler; hvor flere bønder ere boende på gården, hvad heller det er jordeget eller fæstegods, så fremt de ellers bruge avl, skal hovedmanden, den bedste, som bor i gården, skrives for helt og de andre for inderster; ugedagsmændene, som bo for vore slotte, klostre og gårde, skulle hver give $^1/_2$ daler, og aldeles ingen skal være fri for skatten, hverken fogder, skrivere eller andre uden alene adelens egne arvetjænere; lænsmændene skulle selv være personlig tilstede, når skatten skrives og lægges og ikke lade den skrive ved deres fogder, og have flittig indseende med, at den rige lægges i læg hos den fattige, så alt går ligeligen til, og særlig have opseende med, at aagerkarle eller de, som bruge stoer kiøb, forprang och handel med øxen och korn eller i andre maade, *give efter deres handel og formue; skatten skal være ude inden förstkommende jul,*

hvis de forsömmelige ikke derfor ville deles og tiltales, og skriveren skal ingen penge have for at skrive skatten.

Sæll. tegn. 15, 538—40.

668.

1586 23. apr. (Frederiksborg.) *Missive til købstæderne øst for Beltet om, at vi til vore orlogs- og andre skibes udrustning behøve et antal bådsmænd; de skulle derfor fremskikke dem, så at de inden 14 dage*[1] *i det seneste kunne være tilstede hos vor rentemester, og tillige fremsende en navnefortegnelse; vi ville forordne om deres besoldning og underholdning i lige lejlighed som med andre vore bådsmænd*[2].

Sæll. tegn. 16, 39.

[1] *Ved efterskrift modificeret til, at bådsmændene fra København, Køge, Præstø, Vordingborg og Næstved skulde være tilstede inden 14 dage, de andre inden tre uger.*

[2] *Liste over de udskrevne bådsmænd findes i tillæg.*

669.

1586 31. maj. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, over alt riget om, at en part af vore og kronens læn og gods er forpantet for den store gæld, hvori riget er kommet i forledne fejde, og at vore Danmarkes riges råder, på det at samme gods og læne kunde blive indløste til rigens nytte, fordel og indkomster forbedre, have bevilget os en almindelig skat og landehjælp af bønderne over alt riget, som skal være ude til förstkommende fastelavn*[1].

Sæll. tegn. 16, 50—51.

[1] *Skattens störrelse fastsættes som i åb. brev 1578 1. juni, kun tilföjes, at tjænestedrenge, som ikke tjæne for fuld lön, skulle give 1 ortsdaler. Fritagelse og opkrævning fastsættes som i åb. brev 1576 2. apr. (no. 7), dog tales ikke om, at lænsmændene selv skulle være tilstede, når skatten skrives.*

670.

1586 15. oktbr. (Giedsgaard.) *Åb. brev til menige riddermændsmænd og adel i Danmark om, at gud har med nogle dages sygdom hjemsøgt og endelig til sig bortkaldt vor kære fru moder, fru Elisabet, og at vi ikke tvivle, at vore tro undersåtter, synderlig af adel, drage med os kristeligt medlidende, hvorfor vi bede dem, vor fru moder og vor kære hustru til ære, i dette efterfølgende år at klæde sig selv, deres folk og tjænere med sorte sørgeklæder og lange kjortler*[1].

Sæll. tegn. 16, 92.

[1] *Ved åb. brev 1587 10. apr. blev adelen i Danmark anmodet om straks efter næstkommende påske at aflægge deres lange sørgekjortler, men dog fremdeles indtil videre at bruge sørgebind om deres hatte og liv således, som de hidtil have gjort (a. st. 165).*

671.

1586 16. oktbr. (Giedsøer.) *Missive til stiftslænsmændene om at sørge for, at der i landsbyerne og købstæderne i stiftet hver dag til tolv slet ringes i alle kirkerne med alle klokkerne en halv fjerdingsstund, så længe vor kære fru moder, fru Elisabets lig står over jorde ubegravet.*

Sæll. tegn. 16, 93.

672.

1586 6. decbr. (Haderslefhus.) *Åb. brev til kongens og kronens bønder, stiftsgodsets, klostre-, prælate-, kannike-, vikarie-, hospitals-, kirke-, provste- og præstetjænere over alt riget om, at der forledne sommer har ladet sig se en hel hob fribyttere i søen på vore og rigens strömme under vort rige Norge og her omkring riget, som have gjort den sofarende mand megen skade og overlast, og da det må være at formode, at sådanne sørøvere af slig deres modvillighed ikke skulle ophøre, men at det selskab skal blive jo mere og flere efter den oprør*

og krigsrustning, som fast alle vegne høres og spörges, og sig ikke alene med røven og plyndring imod den søfarende mand, men og til ydermere imod vore undersåtter, riger og lande forlyste, ere vi forårsaget at lade vore orlogsskibe udruste i tilstundende sommer, som med al ting kunne have god agt, og da der dertil vil göres fornøden en hel hob fetalje, have vi for godt anset, at de skulle komme os til hjælp med en madskat således, at hver 10 landbobønder, som sidde for gårde og ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 6 tdr. øl, vel brygget med humle og malt og forvaret vel i gode tønder med 16 bånd hver; 2½ tde. brød i gode små kavringer, vel bagte, ingen kavring större end under 1½ kvarter; 2½ sider flæsk, hver side beregnet til 1 lb.; 1 fdg. røget oksekød, 2½ fårekroppe, 2½ gåsekroppe, 1 otting smör, 1 skp. gryn[1]; hver 20 ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre eller gårde, skulle lægges i læg og give lige så meget af alle varer som landboerne, og hver 10 jordegne bønder lægges i læg og give dobbelt så meget som landbobønderne; den rige skal hjælpe den fattige, og ingen skal være fri for skatten, hverken fogder eller skrivere, og den skal være ude senest 16. april förstkommende, og lænsmændene skulle lade dem lægge i læg, så alt går ligelig til[2].

Sæll. tegn. 16, 117—18.

[1] *I Låland, Falster og Langeland skulde de give 2 skpr. ærter for hver skæppe gryn.*

[2] *I Brevene til Halland og Bleking henvistes til privilegiet efter åb. brev 1576 2. apr. (no. 10).*

673.

1586 9. decbr. (Haderslevhus.) *Åb. brev til købstæderne over alt riget . . . (med begrundelse som i åb. brev 1586 6. decbr.) . . . om, at vi i tilstundende sommer ville lade udruste vore orlogsskibe, hvortil vi behøve et antal bådsmænd, som vore lænsmænd skulle*

udtage[1], *medens de selv skulle sende dem til København fra Jylland 8 dage för påske, fra de andre lande til påske, og tilstille Kristoffer Valkendorf, vor rentemester, et klart register over dem*[2].

Sæll. tegn. 16, 124—25.

[1] *I missive til lænsmændene af s. d. (a. st. 16, 122) hedder det, at hver lænsmand skal udtage bådsmændene af de købstæder, han har i befaling*, paa det vi mue bekomme det skibsfolk, som os och riget kunde tienlig vere och icke skal fremsendis det folk som uduelig er, som under tiden tilforn skied er.

[2] *Liste over de udskrevne bådsmænd findes i tillæg.*

674.

1587 4. febr. (Skanderborg.) *Åb. brev om forbud mod at fange østers ud med Vestersøen i Riberhus læn.*

Jyske reg. 4, 178.

Eftersom vi komme udi forfaringe, at ud med Vestersøen udi Riberhus len skulle findis och verre fangelige et slaugs fisk, kaldis osterling, och efterdi vi self hafve løst och behag til samme slags fisk och hafve derfore befallit Albret Fris, raad och embitsmand paa vort slot Riberhus, paa vore vegne samme slags fisk at skulle lade fange och os tilskicke, och paa det derpaa icke skulle med tiden blifve mangel, da forbiude vi alle, e hoe de heldst ere eller verre kunde, och hver besynderligen nogen osterling der samme steds at fange eller fange lade uden aldeniste dend, som derpaa fanger paa vore vegne befallinge af vor lensmand paa forskrefne Riberhus. Saaframpt nogen fordrister sig til heremod at giøre och det hannom skielligen ofverbevisis kand, dend da icke vil stande derfore til rette och straffis, som ved bør.

675.

1591 7. mars. (Koldinghus.) *Missive til Sten Brahe og Manderup Parsberg om, at vi til tilstundende sommer ere til sinds at begive os til Norge og der at lade os hylde, og at de derfor, da Niels Kaas, kansler,*

Peder Munk, admiral, og Hak Ulfstand, hovmester, vore regeringsråd, skulle følge os på rejsen, og det er fornøden, at andre af vore og Danmarkes riges råder forordnes til at være tilstede i København i regeringen hos Jørgen Rosenkrandz, vor regeringsråd og embedsmand på vort slot Kalø, skulle rette deres lejlighed således, at de kunne være tilstede i København 8 dage för förstkommende pinsedag[1] *og siden blive der tilstede hos Jørgen Rosenkrandz til vor lykkelige hjemkomst fra Norge.*

Sæll. tegn. 18, 14.

[1] *16. maj.*

676.

1592 1. febr. (Hafniæ.) *Missive til Sten Brahe om, at han, da vi for kort tid siden have tilskrevet ham om at komme til København og forhøre rentemester Enevold Kruses regnskab, og da nogle af vore regeringsråder ere forårsagede på deres nødtørftige bestilling at begive sig herfra på nogen föje tid, skal indrette sig på at blive her tilstede i regeringen, indtil de atter kunne komme tilstede.*

Skånske tegn. 2, 157.

677.

1592 16. avg. (Andvorskouf.) *Missive til Brede Randzov om fra 24. avg. at være tilstede i regeringen, indtil Hak Ulfstand kommer tilbage igen.*

Fynske tegn. 2, 263.

678.

1593 6. oktbr. (Koldinghus.) *Missive til Arild Hvitfeld, som for nogen tid siden blev tilforordnet at ligge i København [i regeringen] og nu skal have begivet sig derfra, om igen at begive sig derhen og som tilforn have flittig agt og indseende med al ting og*

straks sende os alle ankommende breve og andre ny tidninger.

Sæll. tegn. 18, 303.
Trykt herefter hos Erslev: Rigsråd og stændermøder 1, 5.

679.

1594 1. avg. (Hafniæ.) *Missive til Absalon Göje om, da vore tilforordnede regeringsråder forårsages at rejse her fra byen i vore og rigens bestillinger, og for at intet skal forsömmes med regeringen i deres fraværelse, at rette sin lejlighed efter at være tilstede her i byen til 8. avg. og blive her en tid lang i regeringen hos andre vore regeringsråder, til de andre komme igen af samme rejse og forfald.*

Fynske og smål. tegn. 2, 374.

680.

1595 23. maj. (Hafniæ.) *Missive til Kristoffer Valkendorf og Arild Hvitfeld om, da nogle af vore tilforordnede regeringsråder ville begive sig herfra i deres anliggender og bestillinger, og da det derfor fornøden göres, at andre vore og Danmarkes riges råder tilforordnes i deres sted, at rette deres lejlighed efter at være her tilstede i regeringen, indtil de andre ankomme igen.*

Sæll. tegn. 18, 436—37.

TILFÖJELSER.

Til no. 79: 1577 18. oktbr. Reces om morgengave blandt adelen er allerede trykt 1583 hos Lavr. Benedicht, se Bibliotheca Danica 1, 628.

S. 423 no. 430: 1586 30. maj. Fundats for Sorø skole.
(Se ndfr. s. 780.)

S. 549 no. 519.
Tilföjes: Koncept.

S. 577 no. 548.
Tilföjes til anm. 1: Jfr. dog åb. brev 1580 29. decbr. (no. 229).

TILLÆG.

Købstædernes ydelser i pengeskatter og købstædernes og enkelte landsdeles ydelser i udskrevet mandskab 1576—95.

I. Pengeskatter.

Missive	Halland Skåne Bleking	Sælland Møn Smålandene	Fyn Langeland Jylland	I alt
1576 2. april	10200 dlr.	17750 dlr.	19250 dlr.	47200 dlr.
1588 15. novbr. ...	6730 »	11900 »	16350 »	34980 »

	1576 2. april	1588 15. novbr.
	dlr.	dlr.
Halland:		
Falkenberg	—	30
Halmstad	300	300
Lavholm	—	50
Varberg	—	150
Skåne:		
Falsterbo } Skanør }	200	100
Helsingborg ...	400	350
Landskrone	1000	800
Lund	350	300
Malmø	6000	2500
Simmershavn	100	100
Sølvitsborg	—	50
Trælleborg	500	250
Væ	350	400
Ystad	800	800
Åhus	200	150
Bleking:		
Avskær	—	100
Lykå	—	50
Ronneby	—	100
Elleholm	—	50
Sælland:		
Hedinge	150	100
Helsingør	800	1000
Holbæk	150	150
Kallundborg	400	300
Korsør	300	150
København	10000	5500
Køge	700	1000
Nykøbing	150	100
Næstved	600	500
Præstø	200	100
Ringsted	—	100
Roskilde	800	300
Skelskør	500	400
Slagelse	400	350
Slangerup	—	200
Vordingborg	150	100

	1576 2. april	1588 15. novbr.
	dlr.	dlr.
Møn:		
Stege	600	150
Smålandene:		
Maribo	200	200
Nakskov	800	800
Nykøbing	200	200
Nysted	100	100
Sakskøbing ...	50	50
Stubbekøbing ..	200	200
Fyn og Langeland:		
Assens	600	500
Bogense	—	100
Fåborg	300	250
Kærteminde	500	400
Middelfart	300	300
Nyborg	400	300
Odense	2500	2500
Svenborg	600	400
Rudkøbing	200	100
Jylland:		
Grenå	200	150
Hjørring	100	100
Hobro	100	100
Holstebro	200	200
Horsens	1200	700
Kolding	600	600
Lemvig	300	250
Mariager	100	100
Nykøbing	400	350
Randers	1200	1000
Ribe	2000	1500
Ringkøbing	300	300
Skagen	350	300
Skive	100	100
Sæby	250	250
Tisted	400	300
Varde	300	300
Vejle	500	400
Viborg	800	700
Ålborg	2500	2500
Århus	1800	1500
Æbeltoft	150	100

Udskrivning af bådsmænd fra købstæderne og enkelte landsdele i Danmark.

	1576 22. decbr.	1577 25. novbr.	1579 6. jan.	1579 1. decbr.	1582 21. decbr.	1584 12. jan.	1585 6. jan.	1586 23. apr.	1586 9. decbr.
d.....	—	20	—	—	—	50	50	—	55[2]
g.....	40	45	40	36[2]	37[2]	50	50	—	60[2]
r	—	—	—	—	—	60[3]	30[3]	—	40[3]
.....	10	10	10	10	15	12	12	—	8
.....	10	—	—	—	—	10	10	—	10
.....	15	10	5	5	6	20	20	—	15
ved Falster	10	20	—	—	—	8	8	—	8
i Nyborg	10	20	10	10	15	10	10	—	10
and	20	20	20	24	20	15	15	—	16
.....	—	—	—	—	—	6	6	—	5
N. (Dyrsting) ed og Anholt	—	—	—	—	—	30	30	—	30
ve	8	8	8	8	12	8	8	—	8
	123	153	84	93	105	379	349	—	265
d:									
enberg	—	4	—	4	—	—	—	—	—[4]
nstad	6	6	6	4	9	—	—	—	—
olm	5	5	5	3	7	4	4	—	—
erg	—	6	—	—	6	6	6	—	—
erbo ør	6	6	6	4	6	6	6	—	10
ngborg ...	10	12	10	8	15	5	5	2	5
skrone	20	20	20	15	30	10	10	4	10
ø.....	50	40	50	28	80	30	30	12	30
ershavn ...	8	8	8	6	10	6	6	2	5
tsborg.....	—	—	—	—	—	5	5	—	—
eborg	10	—	—	—	6	8	8	—	6
.....	—	—	—	—	6	—	—	—	—
.....	15	15	15	10	17	10	10	4	10
.....	6	8	6	4	8	8	8	—	6
g:									
ær	—	—	—	—	—	6	6	—	—[4]
.....	—	—	—	—	—	5	5	—	—
eeby	—	—	—	—	—	10	10	—	—
	136	130	126	86	206	119	119	24	82

ø, Björnø m. fl.
dbefattet købstæderne.

3 Her i indbefattet Hollænderby.
4 Se note 2.

	1576 22. decbr.	1577 25. novbr.	1579 6. jan.	1579 1. decbr.	1582 21. decbr.	1584 12. jan.	1585 6. jan.	1586 23. april
Sælland:								
Hedinge	5	6	5	4	8	—	—	—
Helsingør[1]	—	—	—	—	—	—	—	—
Holbæk.....	5	5	5	5	9	—	—	3
Kallundborg....	—	6	—	—	12	—	—	3
Korsør	—	—	—	—	3	—	—	—
København.....	70	60	70	30	150	50	50	20
Køge	10	10	10	7	18	10	10	3
Nykøbing	5	5	5	5	8	5	5	2
Næstved	8	8	8	6	12	6	6	3
Præstø.....	5	8	5	4	8	5	5	2
Ringsted	—	—	—	—	—	—	—	—
Roskilde	—	—	—	—	8	—	—	—
Skelskør	10	8	10	8	16	6	6	3
Slagelse	—	—	—	—	—	—	—	—
Slangerup	—	—	—	—	—	—	—	—
Vordingborg ...	5	6	5	4	8	5	5	2
Amager:								
Hollænderby ...	50	50	50	50	70	—[2]	—[2]	—
Møn:								
Stege.....	10	10	10	8	16	10	10	—
Smålandene:								
Maribo	—	—	—	—	—	—	—	2
Nakskov.....	15	15	15	12	15	10	10	4
Nykøbing	6	6	8	5	6	6	6	4
Nysted	3	3	3	3	5	4	4	2
Sakskøbing	2	2	2	2	4	5	5	2
Stubbekøbing...	8	8	8	7	8	4	4	3
	217	217	219	160	382	126	126	58

1 Helsingør fritaget for kongelig tynge og besværing i 20 år, se åb. brev 1577 13. jan. § 2.

2 Hollænderby indbefattet under Amager; se s. 707; muligvis er i de på denne side[illegible] tal Amager indbefattet under Hollænderby.

	1576 22. decbr.	1577 25. novbr.	1579 6. jan.	1579 1. decbr.	1582 21. decbr.	1584 12. jan.	1585 6. jan.	1586 9. decbr.
g Langeland:								
ens	8	8	8	6	8	6	6	6
ense	—	—	—	—	6	3	3	4
org	6	6	6	4	7	4	4	4
teminde	10	11	10	8	8	6	6	6
Helfart	4	3	4	3	6	4	4	4
org	4	4	8	5	3	—	—	—
nse	—	—	—	—	—	—	—	—
borg	8	6	8	5	10	8	8	8
køb ing	10	10	10	12	10	4	4	4
d:								
å	10	15	10	8	7	10	10	10
ring	—	—	—	—	4	—	—	—
ro	—	—	—	—	4	5	6	5
tebro	—	—	—	—	—	—	—	—
ens	10	10	10	6	10	8	8	6
ing	10	10	10	10	12	— [1]	— [1]	— [1]
vig	4	4	4	3	4	5	5	5
nger	—	—	—	—	—	—	—	—
bing	4	4	4	3	4	6	6	5
ers	10	10	10	8	16	8	8	8
.....	30	30	30	30	24	15	15	15
køb ing	6	6	6	4	5	5	5	5
en	6	6	6	5	6	10	10	10
.....	—	—	—	—	4	—	—	—
.....	6	6	6	5	5	6	6	6
H	—	—	—	—	4	6	6	5
.....	6	6	6	5	5	6	6	5
.....	4	10	4	3	6	6	6	5
g	—	—	—	—	—	—	—	—
g	30	30	30	26	24	20	20	20
.....	15	15	15	6	15	15	15	7
oft	8	10	8	8	7	8	8	8
	209	220	213	170	224	174	175	161

by havde for nogle år brev på fritagelse for udskrivning.

Hovedsummerne for de 1576—86 fra købstæderne udskrevne bådsmænd (for de fra forskellige landsdele, derunder dog af og til indbefattet købstæderne i Halland og Bleking, findes summerne angivne ovfr. s. 707) blive:

1576	*22. decbr.:*	*562*	*bådsmænd*	*fra*	*hele riget.*
1577	*25. novbr.:*	*567*	»	»	»
1579	*6. jan.:*	*558*	»	»	»
»	*1. decbr.:*	*414*	»	»	»
1582	*21.* »	*812*	»	»	»
1584	*12. jan.:*	*419*	»	»	»
1585	*23. apr.:*	*420*			
1586	*23.* »	*82*	»	»	*Sælland, Smålandene og Skåne.*
»	*9. decbr.:*	*371*	*bådsmænd*	*fra*	*hele riget.*

SAG- OG NAVNEREGISTRE.

SAGLIG ORDNET FORTEGNELSE.

Nr.

Adelen, se videre **Kongen** m. m.; **Rigsrådet** m. m.

1576 3. apr. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes ved adelens begravelser 11

» 21. novbr. Kallundb. reces § 9: om hvorledes der skal forholdes ved adelens begravelser; §§ 10—11: om luksus blandt adelsfruer og jomfruer; § 12: om løsagtighed blandt adelspersoner; § 13: om brodermord blandt adelsmænd 43

1577 18. oktbr. Reces om morgengave blandt adelen. 79

1581 6. apr. Åb. br. om forbud mod, at adelen misbruger sit privilegium på sildefiskeri til skade for købstæderne 238

1586 30. maj. Fundats for Sorø skole: halvdelen af eleverne skulle være af adel (jfr. s. 780)..... 430

» 9. juni. Åb. br. om stadfæstelse på adelens privilegier på Bornholm..... 438

» 15. oktbr. Åb. br. til adelen om i et år at bære sørgeklæder til ære for nys afdøde dronning Elisabet. 670

1593 28. juni. Åb. br. om gentagelse af forskellige påbud vedkommende Bornholm. § 3: om dem, som med urette udgive sig for frimænd 619

Akcise, se **Told.**

Appel, se **Retten og rettergangsmåden B.**

Arrest.

1577 21. maj. Mis. om den handel, som er gjort med

Nr.

søstæderne om forskellige forhold vedkommende fiskeriet på Falsterbo 66

Arv og skifte.

1589 21. mars. Frdg. om arveskifte i Kolding om huse og gårde 502

1590 5. febr. Mis. om, hvorledes der skal forholdes med gårde i Middelfart, som falde i arv til flere arvinger 520

Befordringsvæsenet, se **Rejsende og fremmede; Postvæsen.**

Betleri, se **Fattige, løsgængere og tatere.**

Birkers oprettelse, se **Retten og rettergangsmåden A.**

Bygningsvæsen.

1576 13. febr. Åb. br. om, at husene, som herefter opføres i Bogense, skulle hænges med tegl inden tre år efter opførelsen 2

1577 24. decbr. Åb. br. til bønderne i Koldinghus og Skodborg læn om forbud mod at bygge bulhuse . 87

1578 14. juni. Åb. br. om, at husene i Bogense skulle opføres med tegltag 114

» 25. avg. Åb. br. om, at husene i Viborg skulle tækkes med tegl 126

1580 18. juni. Åb. br. om friheder for Kolding by § 3 jfr. § 5: byens tage skulle inden to år hænges med tegl. 205

1581 4. avg. Åb. br. om, at husene i Helsingborg skulle tækkes med tegl 255

1582 6. oktbr. Åb. br. til Slagelse by om forskellige byens forhold § 1: huse og gårde skulle hænges med tegl 311

1585 1. maj. Mis. til lænsmanden om nu med det förste at lade alle halmtage i Århus afbryde og føre tilsyn med, at ingen huse der tækkes med langhalm. 399

1587 8. febr. Åb. br. om afskaffelse af stråtagene i Horsens. 452

» 23. juli. Åb. br. om, at de bygninger i Bogense, som bleve igen efter ildebranden, skulle hænges med tegl 467

1593 2. decbr. Åb. br. om afskaffelse af stråtagene i Randers 631

Nr.

Censur.

1576 15. maj. Åb. br. om forbud mod at indføre bøger, som ikke ere gennemsete af universitetet 22

Degne, se **Kirkelige forhold m. m.**

Domkapitler, se **Kirkelige forhold m. m.**; **Retten og rettergangsmåden B.**

Drab, se **Forbrydelser og straffe A.**

Ed, se **Retten og rettergangsmåden B.**

Eksekution i civile sager.

1577 22. juni. Åb. br. om pantning uden foregående fordeling af de af adelens tjænere i Vordingborg og Tryggevælde læn, som ikke ville age med kongens fadebur 70

1581 8. jan. Åb. br. om den ordning, som skal holdes mellem Tyge Brahe og indbyggerne på Hven § 2: om pantning for bøder..... 230

Familjeforhold.

1577 18. oktbr. Reces om morgengave blandt adelen. 79

1582 19. juni. Fredrik II.s ordinans om ægteskabssager: I. Om trolovelse; II. Så skal nu holdes med trolovelse efter ordinansen; III. Nogle besynderlige årsager, hvorfor de, som ere trolovede, må adskilles; IV. Om jomfrukrænkere; V. Årsager, hvorfor ægtefolk må adskilles; VI. Om adskillige tilfælde i ægteskab 291

» 19. juni. Åb. br. om adelen, som tager bolskaber eller ufri kvinder til ægte, og om hvorledes der skal forholdes med börn af slige forhold..... 292

Fattige, løsgængere og tatere.

1576 28. febr. Mis. til borgemestre og råd i København med pålæg om at føre tilsyn med tiggerne. 4

» 13. avg. Mis. til lænsmændene og købstæderne om at sende de løsgængere, som ikke kunne göre rede for sig, i jærn til København og have opsyn med, at kongens breve om løsgængere overholdes. 30

1583 7. septbr. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes med stoddere og tryglere i Haderslevhus læn. 339

Nr.

1587 27. decbr. Reces om, hvorledes der skal forholdes med betlere 477
1589 31. maj. Åb. br. om tatere 506
1590 17. decbr. Mis. til lænsmændene i Sælland om at have tilsyn med løsgængere og pågribe og tiltale dem, som begå overgreb mod almuen..... 553

Fiskeri.

1576 13. juli. Åb. br. om, at bønderne i Nykøbing læn, som have erlagt deres afgift til tolderne i Falsterbo, ikke tillige skulle yde sild til Nykøbing slot..... 29
» 21. novbr. Kallundb. reces § 14: om vilkårene for, at pulsvåd må bruges i Limfjorden 43
1577 13. mars. Åb. br. om indkøb af sild til kongens behov på fiskerlejet Målbjærg 53
» 13. mars. Åb. br. om indkøb af sild til kongens behov på Nibe fiskerleje 54
» 21. maj. Mis. om den handel, som er gjort med søstæderne om forskellige forhold vedkommende fiskeriet på Falsterbo 66
1578 21. mars. Åb. br. om indkøb af sild til kongens behov på Nibe fiskerleje 95
» 21. mars. Åb. br. om indkøb af sild til kongens behov på fiskerlejet Målbjærg 96
» 22. mars. Åb. br. om, at Flensborg borgere ikke skulle give större afgifter for at bruge fiskeri i Danmark og Norge end vore andre undersåtter..... 97
» 19. juni. Åb. br. om, at ålegårdene mellem Bredevad bro og stranden skulle optages..... 115
» 28. juni. Åb. br. om, at fiskerne ved fiskerlejerne på Jyllands vestkyst årlig skulle give udbyttet af en dags fiskeri til hospitalet i Ribe 120
1579 18. febr. Åb. br. om forbud mod, at der fiskes efter foreller, grundlinger og elritser i åer og bække i Koldinghus læn..... 148
» 16. juli. Åb. br. om forholdsregler mod den uorden, som findes blandt fiskerne, som søge til under Anholt 169

Nr.

1579 8. decbr. Åb. br. om forbud mod at fiske under Anholt på usædvanlige tider 187
1580 14. febr. Åb. br. om forbud mod, at de danske bønder på Amager fiske på Hollændernes forstrog 666
» 20. febr. Åb. br. om indkøb af sild til kongens behov på Nibe fiskerleje 196
» 18. juni. Åb. br. om friheder for Kolding by § 6: borgerne må ikke fiske i kongens bække og damme der i lænet 205
» 24. decbr. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes på Gilleleje og andre fiskerlejer i Fredriksborg og Kronborg læne 228
1581 6. apr. Åb. br. om forbud mod, at adelen misbruger sit privilegium på sildefiskeri til skade for købstæderne 238
» 19. apr. Åb. br. om forbud mod at opkøbe sild hos fiskerne på Limfjorden, för disse komme i land og have erlagt told til kongen 240
» 17. avg. Åb. br. om ålefiskeriet i Helligå i Halland 256
1582 15. mars. Åb. br. om forbud mod fiskeri i kronens fiskevande til Sølvitsborg slot 281
» 21. juni. Åb. br. om benyttelsen af bundgarn og pulsvåd i Limfjorden 296
1584 14. maj. Åb. br. om, at ingen må fiske i forskellige søer i Skanderborg læn 354
» 6. juli. Åb. br. om forbud mod at indrette nye damme til laksefiskeri i Halland 359
» 29. septbr. Mis. til lænsmændene om tilsyn med de folk, som hjemkomme fra sildefiskeriet i Norge. 378
» 29. septbr. Mis. til købstæderne om samme tilsyn. 379
1585 21. juni. Mis. om fredning af fiskeriet i nogle søer i Kronborg, Fredriksborg, Hörsholm og Københavns læn 402
» 22. decbr. Åb. br. om forbud mod at bruge sættegarn ovenfor kongens laksegårde i Veggeå i Halland 420
1586 9. juni. Frdg. om laksefiskeriet ved Halmstad .. 437

Nr.

1586 6. septbr. Mis. til købstæderne ved søsiden over alt riget om, at hver, som vil deltage i sildefiskeriet ved Norge, skal have bevis med fra sin ældste borgemester 442
» 6. decbr. Åb. br. om forbud mod at fiske i Isterød sø i Kronborg læn 446
1587 4. febr. Åb. br. om forbud mod at fange østers ud mod Vestersøen i Riberhus læn 674
1589 24. febr. Åb. br. om indkøb i Nibe af sild til kongens behov 499
1591 16. juli. Åb. br. om, at borgerne i Flensborg må bruge salteri og købmandskab ved Nibe og Limfjorden, indtil der er faldet dom mellem dem og Ålborg borgere 559
1593 16. febr. Åb. br. om forbud mod, at bønderne på Enø (Ejenø), som tjæne til Solte slot, komme midtströms med deres fiskevåd i fjorden mellem øen og Sælland 606
» 24. febr. Åb. br. om forbud mod, at indbyggerne i Nibe salte flere sild end til eget behov 609
» 21. mars. Åb. br. om indkøb i Nibe af sild til kongens behov 611
1594 4. mars. Åb. br. om det samme 635
1595 8. maj. Mis. om, at ruser og bundgarn ikke må udsættes i Limfjorden på sejldybet 659

Forbrydelser og straffe, se videre **Fiskeri; Jagt; Militære forhold; Skovvæsen; Søfartsforhold.**

A. De enkelte forbrydelser og straffe.

1576 21. novbr. Kallundb. reces § 12: om løsagtighed blandt adelspersoner; § 13: om brodermord blandt adelen 43
1577 24. jan. Åb. br. om straf for den, som kalder den nye fæstning ved Helsingør Krogen i stedet for Kronborg 50
78 30. avg. Åb. br. om, at manddrabere i Dronningborg læn ikke må få afløsning hos præsten, för han har aftinget for sin forbrydelse 131
1580 11. juni. Mis. om, at præsterne skulle advare og

Nr.

eventuelt bantsætte dem, som leve sammen med løse kvindfolk 202

1580 29. decbr. Åb. br. om forholdsregler mod fredløse folk, som drive om på grænsen af Gydinge herred 229

1582 6. apr. Mis. om udvisning fra København af løsagtige kvindfolk 283

1585 17. apr. Åb. br. om straf for den, som herefter kalder Andvorskov et kloster i stedet for et slot . 396

» 21. septbr. Åb. br. om, at de manddrabere i Helsingborg læn, som ikke have taget tryghed, skulle anholdes, og at fredløse manddrabere ikke må stædes tll alterets sakramente 415

1590 14. avg. Frdg. om straf for den, som køber andre til at sige falsk vidnesbyrd 539

B. Forbrydelsers forfølgning.

1576 16. oktbr. Mis. om, at bønderne på Vesterlandsfør ikke skulle besværes med höjere faldsmål end lovbogen formælder 37

1582 9. febr. Åb. br. om, at i Korsør skal byfogden rejse tiltale for forbrydelser 275

» 15. juni. Åb. br. om forfølgning af manddrabssager i Skåne, Halland og Bleking 287

» 25. avg. Åb. br. om fremmede forbrydere, som søge sin tilflugt på Bornholm 308

1583 5. oktbr. Åb. br. om straf for dem, som i København huse og hæle manddrabere eller andre udædiske mennesker 342

1585 21. septbr. Åb. br. om, at de manddrabere i Helsingborg læn, som ikke have taget deres tryghed, skulle anholdes 415

1589 30. juni. Åb. br. om manddrabere 510

1590 13. novbr. Åb. br. til Gydinge herreds bønder om forbud mod at huse eller hjælpe fredløse mænd. 548

1591 5. jan. Åb. br. om fordelingen af sagefaldet i Kolding 554

1592 5. decbr. Åb. br. om jurisdiktion i straffesager over skolepersoner i Odense 596

1593 18. febr. Åb. br. om retten til sagefaldet i birkerne. 607

Nr.

1593 31. avg. Mis. om, at lænsmændene selv og ikke byfogderne skulle træffe aftale i købstæderne om bøderne i alle bødesager, undtagen voldssager, og årlig göre regnskab i rentekammeret for al sådant sagefald 628

Forfatningsforholdene, se **Adelen; Kongen; Rigsrådet.**

Fredløse, se **Fattige m. m.; Forbrydelser og straffe.**

Fremmede, se **Rejsende og fremmede.**

Færgevæsenet, se videre **Rejsende og fremmede.**

1578 16. febr. Åb. br. om indrettelse af Struer færgested i Harsyssel..... 92

1589 18. juni. Åb. br. om, at Ålborg by må holde fire gode færger der for byen 508

1591 30. juni. Åb. br. om, at færgemændene i Sundby må holde to færger til dermed at føre rejsende over Limfjorden..... 558

Fæsteforholdene, se **Landboforhold.**

Gejstligheden, se **Kirkelige forhold m. m.**

Gæld.

1577 28. apr. Åb. br. om, at det gods, som er sat i pant for en de fattige skolebörn i København af kongen givet pengesum, ikke tillige må pantsættes til andre: § 2: Gæld til skolebörnenes fond går forud for al anden gæld..... 63

1581 30. juni. Åb. br. om udlån af de kapitaler, som ere givne fattig- eller skolevæsenet i København . 251

1587 26. juni. Åb. br. om nye bestemmelser vedkommende udlånet af kapitaler, som ere givne fattig- eller skolevæsenet i København..... 463

1587 15. juli. Åb. br. om indkaldelse af de af kongen og hans fader udstædte pantebreve eller forskrivninger på penge og præklusion af de ikke inden förstkommende Mortens dag anmældte 466

1588 25. jan. Frdg. om, hvorledes der skal forholdes med de penge, som ere givne til kirken, skolen, skolebörns og husarmes underhold i Helsingør... 479

1594 21. novbr. Frdg. om borgemestre og råd i Visby

Nr.

deres klagemål § 2: borgerne i Visby ere berettigede til at få betalt af bønderne på Gulland disses gæld til dem, når landskylden og andre afgifter til kongen ere udredte 653

Gæsteri, se **Landboforhold.**

Handel, se videre **Købstæder; Landsdelenes privilegier; Markeder; Møntvæsenet.**

1576 11. maj. Åb. br. om forkøbsret for lænsmanden på Koldinghus på øksne hos præster og kronens bønder i Koldinghus, Hønborg og Skodborg læne, indtil han har købt til kongens behov 20

» 13. maj. Åb. br. om forkøbsret for lænsmanden på Skanderborg på øksne hos kronens og kirkelige institutioners bønder i Århus stift, indtil han har købt til kongens behov 21

» 22. maj. Åb. br. om forkøbsret for lænsmanden på Helsingborg på de sten, som brydes i Laverød 25

» 23. maj. Åb. br. om tilladelse for Ribe bys borgere til at købe slagtefæ i landsbyerne 26

» 19. oktbr. Åb. br. om, at vore undersåtter på Vesterlandsfør må udføre øksne der fra landet .. 38

» 5. novbr. Åb. br. om straf for den, som udfører saltet oksekød fra Bornholm 39

» 21. novbr. Åb. br. om ophævelse af forbuddene mod at opkøbe staldøksne i landsbyerne 41

1577 24. apr. Åb. br. om almuens afgifter på Gulland § 1: forbud mod, at slottets embedsmænd drive landekøb 62

» 7. maj. Åb. br. om forbud mod, at kongens og kirkelige institutioners bønder i Bjerre herred sælge ved til andre, för kongen er forsynet 65

» 11. juni. Åb. br. om, at der fra Bornholm må udføres saltet oksekød af det fæ, som indbyggerne selv lade slagte 68

» 12. juni. Åb. br. om udlændinges handel på Bornholm 69

» 27. juni. Åb. br. om forbud mod, at borgerne i

Nr

Lavholm om søndagen sælge tysk øl i de omliggende landsbyer 71

1577 21. juli. Åb. br. om forbud mod at udføre saltet kød fra Bleking 72

» 11. avg. Mis. om, at de ved Helsingør ankommende saltskibe skulle løbe til København og sælge sit salt 74

» 25. avg. Åb. br. om, at oksekød indtil videre må udføres til Danzig 76

» 18. oktbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af rug. 80

1578 19. mars. Åb. br. om forbud mod at udføre havre fra Skåne 94

» 11. maj. Åb. br. om ophævelse af forbud mod havreudførsel fra Skåne 105

» 19. juni. Åb. br. om privilegier for Varberg §§ 1, 2: forbud mod at drive handel i Gammelby og Galtebæks havn; § 4: forbud mod bissekræmmere 116

» 23. avg. Åb. br. om, at der indtil jul må udføres saltet oksekød 125

» 7. novbr. Åb. br. om stadfæstelse på det af Randers by gjorte forbud mod at udskibe korn, som ikke er indkøbt i store partier 136

» 7. novbr. Åb. br. om forbud mod, at bønderne i Låland og Falster bruge sejlads på usædvanlige tider og bruge borgerlig næring 137

» 18. decbr. Åb. br. om forbud mod, at der drives handel til forprang for borgerne i Horsens 141

1579 4. avg. Åb. br. om ophævelse af forbud mod rugudførsel 175

» 28. septbr. Åb. br. om, at der indtil pinse må udføres saltet oksekød 180

» 13. decbr. Åb. br. om forbud mod at handle på Narva 188

1580 6. jan. Åb. br. om Vejle skomageres ret til at forhandle deres fodtöj på markeder 191

» 21. juni. Åb. br. om forbud mod udskibning af havre fra Skåne 206

» 22. avg. Mis. om, at køb eller forpantning af købstadgods skal ske til tinge 210

Nr.

1580 9. septbr. Åb. br. om stadfæstelse på borgemestre og råds forbud i Ålborg mod kornudførsel 211
» 21. septbr. Åb. br. om foreløbigt forbud mod udførsel af rug fra riget 213
» 18. oktbr. Åb. br. om, at Skivholms havn må bruges til Slagelse by 215
» 27. novbr. Åb. br. om stadfæstelse af forbud mod udførsel af rug af 1580 21. septbr. 219
» 18. decbr. Åb. br. om, at tysk øl kun må indføres i Falster for købstæderne, og at intet brændeved må udføres der fra 224
1581 8. jan. Åb. br. om den ordning, som skal holdes mellem Tyge Brahe og indbyggerne på Hven § 7: lænsmanden på Hven har forkøbsret til bøndernes vare 230
» 14. mars. Åb. br. om forbud mod bissekræmmeres omløben i Ålholms læn 234
» 2. apr. Mis. til tolderen i Helsingør om frigivelse af handelen på Narva 235
» 2. apr. Mis. om de vilkår, under hvilke indlændinge må handle på Narva 236
» 13. juni. Åb. br. om forbud mod at udføre salpeter fra Skåne uden først at tilbyde kongen den 248
» 25. juni. Åb. br. om det samme 249
» 27. juli. Åb. br. om ophævelse af forbud mod udførsel af rug 254
» 1. septbr. Åb. br. om forbud mod, at der sydes salpeter i Skåne, Halland og Bleking af andre end den kongelige salpetersyder, eller udføres salpeter derfra 257
» 1. novbr. Åb. br. om fremmedes handel i Helsingborg 263
» 16. decbr. Åb. br. om forbud mod, at rinskvin sælges af andre i Helsingør end fra byens almindelige kælder 270
1582 1. maj. Åb. br. til borgemestre og råd i Slagelse, Korsør og Skelskør om udenlandske købmænds ret til at drive handel 284
» 16. juni. Frdg. om forholdet mellem borgere og

Nr.

bønder i Bleking § 2: om udlændinges handelsret i bondehavnene; § 3: om Pugevigs havn og handelen der; § 4: forbud mod fremmede købmænds overvintring; § 7: om ret for bønderne i Bregne herred til at holde skuder og göre handelsrejser til Tyskland; § 8: om retten til at bruge Netterby havn; § 10: om retten til at bruge Vegerum havn 288

1582 16. juni. Åb. br. til bønderne på Møn om at holde akseltorv i Stege 289

» 19. juni. Åb. br. om forbud mod, at indbyggerne i Århus udtappe vin i kander, stobe eller pottertal uden deres huse 295

» 17. juli. Åb. br. om ret for bønderne i Bleking til at handle med de svenske bønder 302

» 22. juli Åb. br. om, at bønderne på Samsø må indkøbe deres fornødenheder i Jylland 303

» 24. avg. Åb. br. om forbud mod udførsel af havre fra Skåne 307

» 28. septbr. Åb. br. om forbud mod at behandle de svenske bønder, som komme med deres varer, ilde 309

» 9. oktbr. Mis. om forandring i åb. br. 1582 24. avg. om forbud mod udførsel af havre fra Skåne. 312

1583 2. mars. Åb. br. om, at saltet oksekød og græsøksne må udføres 326

» 27. apr. Mis. om, at havre atter må udføres fra Skåne 328

» 4. oktbr. Mis. om forbud mod udførsel af havre fra Skåne 341

» 28. april. Åb. br. om fremmedes handel i København 329

1584 2. avg. Åb. br. om forbud mod udførsel af havre. 366

» 21. septbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af byg af den ny afgrøde fra landene øst for Beltet. 373

» 26. oktbr. Åb. br. om ophævelse af dette forbud. 382

1585 16. apr. Åb. br. om forbud mod at forhandle blandet og forfalsket vin 395

» 22. avg. Åb. br. om sejladsen i Låland og Falster. 407

» 22. avg. Åb. br. om, at ingen udlænding må

Nr.

købe eller udskibe större tømmer fra Gulland end på 12 alens langde 408
1585 31. avg. Åb. br. om stadfæstelse på to havnesteder på Møn 411
» 10. septbr. Mis. til tolderen i Nyborg om at affordre de skibe, som ville til eller komme fra Norge, oplysninger om den handel, som de agte at drive eller have drevet der 414
1586 6. juni. Åb. br. om ophævelse af forbud mod udførsel af havre 435
» 6. oktbr. Åb. br. om de vilkår, under hvilke undersåtterne på Botø må bruge deres havn til ind- og udførsel 443
» 30. decbr. Mis. om, at forbuddet mod udførsel af havre fra Skåne endnu skal holdes 448
1587 1. mars. Åb. br. om forbud mod udførsel af korn fra Samsø 454
» 28. juni. Åb. br. om tilbagekaldelse af alle breve, som gå ud på eneret til at syde salpeter 464
» 29. juni. Åb. br. om forbud mod, at der fra Gulland udføres levende kvæg eller saltet kød 465
» 7. avg. Åb. br. om, at det skal være bønderne og andre frit for at falbyde slagtet oksekød i Roskilde 468
» 9. novbr. Åb. br. om fremmede købmænds handel i riget 474
1588 19. juni. Åb. br. om forbud mod, at der bruges landekøb i omegnen af Randers 484
» 15. juli. Åb. br. om forbud mod at udføre heste, som ere under tre år gamle 490
» 17. avg. Mis. om forbud mod udførsel af græsøksne 492
» 30. septbr. Mis. om, at de för det nævnte forbud købte græsøksne må udføres för st. Mortens dag. 494
» 7. decbr. Åb. br. om fornyet forbud mod, at saltet oksekød udføres 498
1589 9. mars. Mis. om, at saltet fårekød må udføres fra Gulland 500
» 21. mars. Åb. br. til bønderne på Langeland om

Nr.

forbud mod landekøb og om, at der hos toldere og havnefogder skal göres rede for varer, som skulle udføres 501
1589 20. juli. Åb. br. om udførselen af staldøksne ... 513
» 10. septbr. Åb. br. om udførselen fra Bleking .. 518
1590 9. apr. Åb. br. om forbud mod at drive landekøb i Skåne, Halland og Bleking 526
» 9. apr. Åb. br. om stadfæstelse på Samsøs indbyggeres ret til at købe deres fornødenheder i Nörrejylland 525
» 1. avg. Åb. br. om, at jord i Hjörring, som skal sælges, först skal lovbydes til byens borgere, og at disse må handle i Ålborg by og omegn ligesom Ålborg borgere i Hjörring by og omegn, samt om, at der må holdes torvedag i Hjörring om lördagen. 530
» 8. avg. Åb. br. om, at indbyggerne på Bornholm må udføre saltet kød 534
» 20. avg. Åb. br. om afskaffelse af forprang, landekøb og ulovlige havne 543
» 28. septbr. Åb. br. til selvejerbønderne i Koldinghus læn om, at de kun må sælge deres brændeved i Kolding by 545
» 29. oktbr. Åb. br. om tilladelse til at udføre saltet kød indtil næste Philippi og Jacobi dag og om tolden herpå 546
1591 28. avg. Åb. br. om, at indbyggerne i Lavholm, Halmstad og Varberg må udføre saltet kød 566
» 30. septbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af havre 572
» 28. oktbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af havregryn 573
1592 22. jan. Åb. br. om begrænsning af Amagerboernes ret til at handle med bønderne på akseltorvene i København 579
» 25. maj. Åb. br. om, at fremmede skomagere ikke må forhandle fodtöj i Vendsyssel eller egnen om Ålborg uden på de almindelige markeder ... 582
1593 13. jan. Åb. br. om forbud mod at bruge handel i Hørishavn i Flakkebjærg herred 597

Nr.

1593 16. juni. Åb. br. om forbud mod at drive landekøb i egnen om Odense 616
» 9. juli. Åb. br. om ophævelse af forbud mod at udføre heste og foler af riget 623
1594 31. maj. Åb. br. om, at borgerne i Rudkøbing må udføre de på Langeland købte staldøksne til skibs der for byen 639
» 19. juni. Åb. br. om udlændinges ret til handel med landbrugsprodukter 643
» 19. juni Frdg. om forbud mod, at fremmede og udlændinge oplægge i købstæderne den vin, som de ikke hastig kunne forhandle 644
» 22. avg. Mis. til borgemestre og rådmænd i Rønne by om ikke at pålægge de Svenske, som komme til deres by, nogen indskrænkning i deres ret til at drive handel 648
» 21. novbr. Frdg. om skik på borgemestre og råd i Visby deres klagemål § 1: forbud mod at slotsfolkene drive landekøb; § 3: ret for borgerne i Visby til at købe lænets varer og forbud mod, at disse afhændes til slotsskriveren; § 9: forbud mod, at stenhuggerne, som årlig ligge på Hofborg i Gulland, drive handel, med mindre de bo i Visby og holde borgerlig og bys tynge; § 10: pålæg om, at Haberling tingmænd på Gulland skulle føre deres varer til Visby og ikke til Bursvig 653
» 21. novbr. Frdg. om bønderne på Gulland deres klagemål § 1: forbud mod, at slotsfolkene drive landekøb og tvinge bønderne til at sælge dem deres varer 652
1595 26. febr. Åb. br. om forbud mod landekøb og forprang i egnen om Halmstad 656
» 17. oktbr. Åb. br. om forbud mod at bruge landekøb udenfor Horsens 664

Havne, se **Handel; Købstæder; Landsdelenes privilegier; Søfartsforhold.**

Helligdage, se **Kirkelige forhold m. m.**

Nr.

Herredstings omlæggelse, se **Retten og rettergangsmåden A.**

Hestehandel, se **Handel.**

Hoffet og hofholdningen.

1577 22. juni. Åb. br. om pantning uden foregående fordeling af dem af adelens tjænere i Vordingborg og Tryggevælde læn, som ikke ville age med kongens fadebur 70

1580 11. juli. Skik og ordning, som blev gjort i kongens køkken 207

1585 4. novbr. Åb. br. til bønderne i Ringsted og Merløse herreder om befordringen af kongens fadebur 419

Hundehold, se **Jagt.**

Husdyr, se videre **Handel.**

1585 21. decbr. Åb. br. om, at undersåtterne i Ålholms læn kun må holde geder på sine egne enemærker. 419

1587 17. juni. Åb. br. om forbud mod, at svin holdes i København 460

Håndværkere.

1576 27. mars. Åb. br. om, at ingen må bruge skrædderhåndværk i Ribe uden at være i lavet og have gjort borgered 6

1577 31. mars. Åb. br. om privilegium for Helsingør § 4: borgemestre og rådmænd skulle forfatte skrå for hvert embede i byen 57

1578 22. mars. Åb. br. om afgiften for at komme i et håndværkslav i København 98

1580 6. jan. Åb. br. om Vejle skomageres ret til at forhandle deres fodtöj på markeder 191

» 14. maj. Åb. br. om forbud mod, at fremmede skræddere bruge skrædderhåndværk i Kolding ... 200

» 14. juni. Åb. br. om forbud mod, at skomagere, som ikke ere i lavet, bruge skomagerhåndværk i Kolding 203

1581 28. jan. Åb. br. om Horsens skomageres ret til at forhandle deres fodtöj på markeder, og forbud mod, at landsbyskomagere forhandle fodtöj i Horsens. 232

Nr.

1581 17. juli. Åb. br. til borgemestre og råd i København om en revision af håndværkerlavenes skråer. 253

1582 1. maj. Mis. om, at lappeskræddere ikke må drive deres håndværk i Roskilde 285

1584 8. septbr. Åb. br. om, at omboende bønder ikke må göre og sælge fodtöj til forprang for skomagerne i Næstved 370

» 11. septbr. Åb. br. om, at landsbyskomagere ikke må føre fodtöj til København og sælge det der.. 372

1586 5. juni. Åb. br. om forbud mod, at nogen bruger skrædderembede i Ålborg uden at have borgerskab eller være medlem af lavet 433

1587 22. jan. Åb. br. om det antal håndværkere, som må bosætte sig i Nibe 449

1590 16. decbr. Åb. br. om forbud mod, at fremmede skræddere bruge skrædderhåndværk i Kolding ... 552

1592 25. maj. Åb. br. om, at fremmede skomagere ikke må forhandle fodtöj i Vendsyssel eller egnen om Ålborg uden på de almindelige markeder ... 582

1594 3. juni. Åb. br. om, at skomagerne i Hobro må göre sko for bønderne i Hanherred af disses hjemmegjorte læder og i disses egne huse 640

Indførsel, se **Handel.**

Indkvartering, se **Militære forhold.**

Jagt.

1576 30. apr. Åb. br. om forbud mod, at bønderne i Helsingborg læn skyde eller ødelægge urhöns eller fjederhöns 13

1577 13. jan. Åb. br. om privileg. for Helsingør § 5: borgerne må ikke bruge skytteri i de omliggende skove. 49

» 17. decbr. Åb. br. om hundehold på Bornholm. 85

1578 20. apr. Åb. br. om fredning af jagten i adskillige herreder i Skåne og Halland..... 102

» 3. septbr. Åb. br. til adelen i Nörrejylland om ikke at lade sine skytter forgribe sig på kongens vildtbane..... 132

1579 9. jan. Åb. br. til kronens bønder i Hagentorp

Nr.

til Åhusgård om forbud mod at göre indgreb i kronens jagt 145
1579 13. mars. Åb. br. om hundeholdet i Koldinghus og Skanderborg læn 151
» 11. apr. Åb. br. om forbud mod at jage i kongens vildtbane i Koldinghus læn 157
» 20. juni. Åb. br. om hundeholdet i Roskildegårds og Skjoldenæs læne 164
» 10. avg. Åb. br. om forbud mod, at bønderne i Landskrone læn skyde vildt 178
» 12. oktbr. Åb. br. om dem, som ulovlig jage i kongens fredejagt i Ods herred 183
1580 11. maj. Åb. br. til bønderne på Hindsholm om hundeholdet 199
» 18. juni. Åb. br. om friheder for Kolding by § 7: forbud mod, at borgerne gå på jagt omkring byen. 205
» 22. novbr. Åb. br. om forbud mod udgravning af ræve i Skanderborg læn og Hads herred 218
» 24. decbr. Åb. br. om forbud mod at udgrave ræveunger i Københavns, Fredriksborg, Kronborg, Dragsholm og Roskildegårds læne 227
1581 5. oktbr. Åb. br. om hundeholdet i Roskildegårds og Skjoldenæs læne 262
1582 30. jan. Åb. br. til bønderne i Kronborg og Fredriksborg læn om, at de for hver ræv og ræveunge, som bringes lænsmanden, skulle få en ortsdaler 273
» 30. jan. Åb. br. om samme bestemmelse for Københavns læn 274
» 23. febr. Åb. br. om tilbagekaldelse af sidst nævnte brev 325
1583 7. septbr. Åb. br. om hundeholdet i Haderslevhus læn 338
1584 22. maj. Åb. br. om hundeholdet i Skanderborg læn og Hads herred 356
» 29. juli. Åb. br. om tilladelse til at udgrave ræve i Silkeborg læn 364
» 29. juli. Åb. br. om forbud mod at ødelægge stort vildt på Falster 365

Nr.

1585 3. jan. Åb. br. om forbud mod at skyde og ødelægge adelvildt på Falster 384
1586 24. apr. Åb. br. om hundeholdet i Helsingborg læn 426
» 11. avg. Åb. br. om hundeholdet i Varberg læn. 441
1587 26. juni. Åb. br. om anholdelse af de folk, som gå med rör og bøsser på Møn..... 462
1588 25. avg. Åb. br. om forbud mod at jage i kongens vildbane i Vordingborg læn..... 493
1590 10. decbr. Åb. br. til købstædmænd og bønder i Nörrejylland om forbud mod at fange harer, agerhöns eller andet vildt 551
1591 6. jan. Åb. br. om forbud mod, at borgerne i København skyde og ødelægge vildt 555
» 20. juli. Åb. br. om forbud mod, at de, som have frit jordegods i Danmark, tillade deres bønder at jage på deres enemærker 560
» 29. decbr. Åb. br. om tilladelse for bønderne i Bregne og Medelsted herreder til at skyde ræve. 577
1592 9. avg. Åb. br. om forbud mod at skyde eller ødelægge stort vildt i Falster 593
1593 28. juni. Åb. br. om gentagelse af forskellige påbud vedkommende Bornhoim § 1: om lemning af hunde 619
1594 14. apr. Åb. br. om hundeholdet på Samsø 637

Kapitlerne, se **Kirkelige forhold.**

Kirkelige forhold, gejstligheden, præstegårde, kirker m. m., se videre **Kongen m. m.**

1576 24. avg. Mis. om, at der kun må ringes én gang for hvert lig i Roskilde 32
» 13. novbr. Mis. om, at fredagsprædikenen i Helliggesthus i København herefter skal holdes i Frue kirke 40
1577 28. jan. Åb. br. om, at sognepræsterne i Villands og Gers herreder ikke længere kunne forskånes for at udgive alterhavre 51
» 17. oktbr. Åb. br. om, at den sognemand, som

Nr.

udnævnes til kirkeværge, skal tjæne som sådan i et år 78
1577 21. oktbr. Åb. br. om, at kirkeværgerne til de kirker i Låland, til hvilke kongen har jus patronatus, selv må bestyre kirkernes indtægter 82
» 17. novbr. Mis. om ordningen med stolestader i Frue kirke i København 83
1578 17. apr. Mis. om det samme med hensyn til st. Nicolai kirke s. stds 100
» 17. apr. Mis. om det samme med hensyn til st. Knuds kirke i Odense 101
» 10. juni. Åb. br. om, at præsterne i Fyns stift må beholde deres præstegårde med rente efter ordinansen 110
» 10. juni. Åb. br. til bønderne i Nyborg læn og Langeland om at betale de foreskrevne jordefærdspenge for begravelser 111
» 9. juli. Mis. om, at der kun må ringes én gang for hvert lig 121
» 27. avg. Mis. til superintendenterne om herefter ikke at ordinere nogen, som ikke er kaldet til et vist embede 130
» 30. avg. Åb. br. om, at manddrabere i Dronningborg læn ikke må få afløsning hos præsten, för de have aftinget for sin forbrydelse 131
1579 28. juni. Mis. om tilsyn med præsternes levned . 165
1580 9. febr. Mis. om, at gudstjænesten om søndagene skal begynde til bestemte tider 194
» 11. juni. Mis. om, at præsterne skulle advare og eventuelt bansætte dem, som leve sammen med løse kvinder 202
» 24. juli. Mis. om forbud mod, at konkordiebogen indføres i riget 208
» 3. decbr. Mis. om, at der ikke må holdes ting eller anden stævne på de nu tilstundende bededage 223
1581 16. jan. Mis. om, at præsterne i Fyn ikke må få större privilegier, end de havde i bispernes tid .. 231
» 20. septbr. Åb. br. om forbud mod, at der bruges

Nr.

skytteri eller holdes kroer i Helsingborg læn under gudstjænesten 260

1582 6. jan. Åb. br. om de tider, på hvilke der må holdes sögnedagsprækener i Helsingør 271

» 19. juni. Åb. br. om, at stiftslænsmændenes gejstlige jurisdiktion skal fordeles mellem lænsmændene i stifternes læn 294

» 30. decbr. Mis. om, at der ikke må holdes ting eller andet stævne på de påbudte bededage 320

1583 28. apr. Åb. br. om skat af bønderne i Sølvitsborg læn til kirkernes vedligeholdelse 330

» 29. apr. Åb. br. om fordelingen af stolestader i kirkerne i Sølvitsborg læn 332

» 17. septbr. Åb. br. om, at kirkeværgerne i Odense gårds læn ikke må befatte sig med kirkernes skove. 340

1585 3. febr. Åb. br. om stadfæstelse på den skik og ordning, som er blevet gjort om henlæggelsen af degneretten af Gammelstrup og Isne sogne til skolens forbedring i Sølvitsborg købstad og om besørgelsen af de til den knyttede forretninger .. 387

» 21. septbr. Åb. br. om, at fredløse manddrabere i Helsingborg læn ikke må stædes til alterets sakramente 415

1586 22. febr. Åb. br., hvorved det indskærpes kirkeværgerne i Bleking ikke at forsömme oppebørselen af kirkernes indtægter 423

» 16. oktbr. Mis. om, at der skal ringes en kvart time hver dag, så længe dronning Elisabets lig står ubegravet 671

» 12. novbr. Mis. til borgemestre og rådmænd i København og Helsingør om at forvise de Nederlænder, som ikke ville lade sig undervise i deres forargelige meninger 444

1588 13. juni. Åb. br. om begravelse på Århus domkirkes kirkegård 483

» 10. juli. Mis. om forbud mod, at der af kirkens embedsmænd rejses nye dispyter i trossager 488

1590 10. avg. Åb. br. om indsættelsen af kirkeværger i Harsyssel 535

Nr.

1591 22. juli. Frdg. om forbud mod, at præsterne på Gulland ombytte deres sogne 562
» 22. juli. Frdg. om forbud mod, at præsterne på Gulland bo andet steds end i deres præstegårde. 563
» 26. novbr. Åb. br. til præsterne i Skåne, som alene have sogne på landsbyerne og ikke ere kanniker, vicarii eller have noget andet kald i købstæderne, om forbud mod, at de bo udenfor deres sogne 575
1592 20. maj. Mis. om forbud mod, at præsterne tage betaling for begravelse eller afløsning ved skrifte. 580
» 31. maj. Mis. om, hvorledes der skal forholdes med begravelse af dem, som dø mandhælgløsgjorte 583
» 4. juni. Frdg. om de tyske prædikanters forretninger i Helsingør 584
» 10. juni. Mis. til bispen i Fyn om banlysning af trolovede, som ikke i henseende til ægteskabs indgåelse efterkomme kapitlets eller konsistoriums dom 585
» 19. juni. Åb. br. om stadfæstelse på den skik, som skal holdes i Københavns skole, når lig skulle begraves 587
» 22. novbr. Åb. br. om stadfæstelse på Riber kapittels gravstedsordning for domkirken 595
1593 22. febr. Åb. br. om forbud mod, at præster købe sig kald til 608
» 9. juli. Åb. br. om, at tienden skal ydes i kærven, för end kornet må indføres i laden 625
» 10. juli. Mis. om, at der aften og morgen skal ringes med freds- og bedeklokken og af sognemændene selv, hvor der ikke findes nogen sædedegn 626
1594 2. mars. Mis. om stadfæstelse på en forordning om stolestand og begravelser i Kolding bys kirker. 634
» 2. septbr. Åb. br. om, at sognemændene i Stadil ligesom hidtil må have en sædedegn 649
1595 15. septbr. Mis. om stolestadordningen i Lunds domkirke 663

Nr.

Kirkerne, se **Kirkelige forhold m. m.**

Klædedragt og luksus.

1576 3. apr. Åb. br. om skik og ordning, hvorledes der herefter skal forholdes ved adelens begravelser .. 11

» 21. novbr. Kallundb. reces § 9: hvorledes der herefter skal forholdes med adelens begravelser; § 10: hvorledes der herefter skal holdes med ædelstene, stifter og andre smykker; § 11: om flöjlskjortler og perlehuer, som adelen må medgive sine døtre ... 43

1586 31. maj. Reces om, hvorledes der skal forholdes med brylluper blandt adelen 431

Kongen, hans rettigheder og pligter som sådan m. m.

1576 22. maj. Åb. br. om bemyndigelse for to rigsråder til at føre regeringen i København under kongens fraværelse uden lands 23

» 22. maj. Åb. br. om, at alle skulle være rigsråderne, hver i sin landsdel, hørige og lydige på vore vegne 24

1579 28. juli. Åb. br. om bemyndigelse for tre rigsråder til at føre regeringen i København under kongens fraværelse uden lands 173

1588 5.apr. Mis. om klokkeringning, indtil kongens lig er begravet..... 512

» 16. apr. Mis. om klokkeringning på kongens begravelsesdag 481

» 17. apr. Åb. br. om indsættelse af en regering, indtil Kristian IV. bliver myndig..... 482

1591 7. mars. Mis. om konstitution af to mænd til at være i regeringen i København i stedet for de regeringsråder, som følge kongen på rejsen til Norge 675

» 25. avg. Mis. om konstitution af to mænd til at være i regeringen i København, medens regeringsråderne ere fraværende 564

1592 1. febr. Mis. til Sten Brahe om midlertidig at ligge i regeringen i København 676

» 16. avg. Mis. om midlertidig konstitution af Brede Rantzov til at tage sæde i regeringsrådet fra 24. avg. 677

Nr.

1593 6. oktbr. Mis. til Arild Hvitfeld om indtil videre fremdeles at have sæde i regeringsrådet 678
1594 1. avg. Mis. om midlertidig konstitution af Absalon Göje til fra 8. avg. at tage sæde i regeringsrådet. 679
1595 23. maj. Mis. om midlertidig konstitution af to mænd til at tage sæde i regeringsrådet, medens nogle råder ere fraværende 680

Købstæder, se videre **Handel**; **Markeder**.

1576 17. avg. Åb. br. om, at de udenlandske købmænd, som bruge handel i Malmø, skulle takseres sammen med borgerne til de 6000 dlr., som byen skal udrede til jul 31
» 14. decbr. Åb. br. om beregning af jordskyld og husleje i Nyborg efter møntens forandring 45
1577 13. jan. Åb. br. om privileg. for Helsingør § 2: byen får skattefrihed i 20 år mod at herberge kongens hofsinder og føre kongens folk frit over færgestedet; § 4: De vilkår, på hvilke fremmede kunne få borgerskab der i byen 49
» 31. mars. Privileg. for Helsingør med hensyn til fremmede og håndværkere, som nedsætte sig der i byen: §§ 1, 2, 5: fremmede, som ville nedsætte sig, skulle have borgermestre, rådmænds og byfogdens tilladelse og rette sig efter stadsretten; § 3: ingen, som bruger borgerlig næring, skal være fri for bys tynge 57
1578 14. juni. Åb. br. om, at de i Bogense afbrændte gårde skulle opføres inden 3 år med tegltag 114
» 19. juni. Åb. br. om privilegier for Varberg by § 3: Kongsbak by skal nedlægges; § 5: Falkenberg by skal nedlægges 116
» 19. juni. Åb. br. om, at Kongsbak og Falkenberg skulle nedlægges 117
» 25. avg. Åb. br. om, at borgerne i Viborg ikke skulle føre nogen, uden han har kongens pasbord. 127
» 25. avg. Åb. br. om, at de, som ville bosætte sig uden for st. Mogens port i Viborg, skulle være byretten undergivne ligesom byens andre borgere. 128

Nr.

1578 4. septbr. Åb. br. om privilegier for dem af borgerne i Falkenberg, Kongsbak og Gammelby i Halland, som ville flytte til Varberg 133
» 25. novbr. Åb. br. om forbud mod, at borgerne i Skive bortsælge deres købstadejendomme til uden bys folk 138
1579 22. febr. Åb. br. om, at borgerne i Varberg inden 3 år skulle bebygge de øde byggesteder i byen . 149
» 12. avg. Åb. br. om bebyggelse af øde gårde og jorder i Køge 179
» 10. oktbr. Åb. br. om bebyggelse af øde byggesteder i Adelgade i Odense 182
» 13. oktbr. Åb. br. om, at de adelsmænd, som tilhandle sig gårde i Middelfart, skulle udrede de på disse hvilende afgifter 184
1580 2. mars. Åb. br. om fremmede, som ville indflytte i Ribe 196
» 18. juni. Åb. br. om friheder for Kolding by ... 205
» 22. avg. Mis. om, at salg eller forpantning af købstadgods skal ske til tinge 210
» 28. novbr. Åb. br. om, at Bogense bys mark må indhegnes, men ikke afhændes 220
» 2. decbr. Åb. br. om, at der af udenbys mænds ejendomme i Århus skal deltages i udredelsen af byens tynge 222
1581 11. mars. Åb. br. om, at borgerne i Nyborg skulle være borgemestre og råd lydige i, hvad de tilsige dem på vore vegne 233
» 5. apr. Frdg. om skik og ordning mellem borgemestre, rådmænd og borgere i København. § 1: om ansættelse til byskatten; § 2: om landgilden af Serridslev mark; § 3: om udnævnelse af kæmnere blandt borgerne; § 4: om aflæggelse af byens regnskab; § 5: om rodemestre; § 6: om affattelse af en jordebog til vejledning for byens kæmnere; § 7: om Kalvehaven; § 8: om bortlejning af byens ejendomme; § 9: vedligeholdelse af vejerhuset påhviler borgemestre og rådmænd; § 10: om taksation af borgerne til kongelig tynge eller

Nr.

skatter; § 11: borgemestre og rådmænd skulle deltage i knægteholdet; § 12: alle, som have huse og gårde i byen, af hvilke der går kgl. tynge, skulle deltage i udredelse af denne; § 13: udenbys folk, som have huse og gårde i København, skulle leje dem ud til folk, som kunne göre kongen skat og tynge; § 14: alle, som have forfaldne huse, gårde eller grunde til gader og stræder, skulle inden tre år opføre dem med god købstadsbygning, hvis de ikke vilde have ejendommene forbrudt; § 15: om, at indbyggerne skulle holde staldrum til 1200 heste; § 16: om borgemestre og rådmænds tilsyn med, at bagerne bage godt brød; § 17: borgemestre og rådmænd skulle én gang årlig besigte kælderhalse, bislag, skure og boder, som ere byggede ud i gader og stræder; § 18: borgemestre og rådmænd skulle sørge for gadernes renholdelse; § 19: om fordelingen af sagefaldet i byen 237

1581 30. juni. Åb. br. om deltagelse i udgiften til Københavns befæstning 250

» 5. septbr. Åb. br. om erlæggelse af havnepenge for benyttelse af havnen ved København 259

» 20. septbr. Åb. br. om, at borgerne i Lund skulle bebygge de øde byggesteder i deres by 261

» 15. decbr. Åb. br. om bebyggelse af de øde byggesteder i Odense 268

1582 17. febr. Åb. br. om, at Kongsbak atter må nyde købstadsret 278

» 6. oktbr. Åb. br. til Slagelse by om forskellige byens forhold 311

1583 27. oktbr. Åb. br. om frihed for undersåtterne, som bo uden for Skanderborg slot 344

1584 20. maj. Åb. br. om indrettelse af akseltorveplads i Viborg 355

» 9. juni. Åb. br. om indrettelse af akseltorv i Rudkøbing 357

» 16. juni. Åb. br. om stadfæstelse på Hjörring købstads privilegier 358

Nr.

1584 21. juli. Åb. br. om stadfæstelse på Elleholms købstads privilegier 362
» 21. juli. Åb. br. om stadfæstelse på Sølvitsborg købstads privilegier 363
» 6. septbr. Åb. br. om, at der af udenbys mænds ejendomme i Præstø skal deltages i udredelsen af byens tynge 369
1585 17. apr. Mis. om tilsyn med de fremmede, som bosætte sig i købstæderne 397
» 6. maj. Åb. br. om de vilkår, på hvilke man må bosætte sig i Hillerød, Ølskøbing eller andet steds for Fredriksborg slot 400
» 22. avg. Åb. br. om sejladsen i Låland og Falster. 407
1586 4. juni. Åb. br. om stadfæstelse på Ringkøbing købstads privilegier 432
1587 23. juli. Åb. br. om, at der inden år og dag skal opføres købstadsbygninger på de øde jorder i Bogense 467
1589 8. avg. Mis. om, at byfogden i Malmø tillige skal være tolder 514
1590 25. juli. Mis. om byfogedembedet i Malmø 529
» 23. septbr. Mis. om, at borgemestre og råd i Malmø til kæmner skulle udnævne en borger, som ikke er rådmand 544
1591 5. jan. Åb. br. om fordelingen af sagefaldet i Kolding 554
» 30. avg. Åb. br. om, at de grunde i Kongsbak, som ikke ere bebyggede inden tre år, skulle være forbrudte til byen 567
1592 23. maj. Åb. br. om købstadsprivilegier for Mariager. 581
1593 30. jan. Åb. br. om afgift af dem, som benytte vandledningen i København 599
» 16. febr. Åb. br. om, at Næstved by til vedligeholdelse af sejladsdybet der for byen må oppebære 4 sk. danske af hver hest, som sælges der på marked året igennem 604
1594 21. novbr. Frdg. om borgemestre og råd i Visby deres klagemål § 4: forbud mod, at slotsfolkene tage borgerskab i byen, så længe de forblive i hin

Nr.

stilling; § 5: fritagelse for borgerne for at göre ægt og arbejde for slottet, undtagen når kongens egne skibe sendes til slottet efter varer; § 6: ret for byen til vinterlagspengene af de fremmede købmænd; § 7: ret for byen til halvdelen af tiendepengene af i byen afdøde udenlandske købmænds efterladte gods 653

1595 26. febr. Åb. br. om, at torvedagen i Halmstad herefter skal holdes onsdag i stedet for løverdag. 657

Landboforhold, se videre **Adelen**; **Husdyr**; **Landsdelenes privilegier**; **Møller**; **Skovvæsenet**; **Tiendevæsenet**; **Veje og Broer.**

1577 24. apr. Åb. br. om almuens afgifter på Gulland. 62

1578 24. apr. Åb. br. om, at bønderenkernes ret til at beholde deres gårde uden indfæstning udvides til kapitlernes gods 103

» 26. apr. Åb. br. om, at borgerne i Visby, som have tilkøbt sig bøndergårde, skulle göre landgilde og anden ret deraf 104

1579 9. jan. Åb. br. til kronens bønder i Hagentorp under Åhusgård om ikke at göre indgreb i kronens skove eller jagt og yde deres landgildesmör rigtig. 145

» 7. apr. Åb. br. om, at de jordegne bønder i Koldinghus læn ikke må opsætte gadehuse på deres ejendomme, for at ikke skovene skulle forhugges 156

» 7. maj. Åb. br. om, at enker efter bønder i Falkenberg ikke skulle løse fæste så længe, de sidde ugifte 159

» 1. juni. Mis. om indrettelsen til landsbyer af Falkenberg, Kongsbak og Gammelby 162

» 22. juli. Åb. br. om, at kronens bønder på Bornholm ikke skulle give ny indfæstning, når der kommer ny lænsmænd til landet, og at bøndernes hustruer må beholde gårdene uden indfæstning .. 172

1580 29. apr. Mis. om, at jordegne bønder i Varberg læn kunne få afslag på deres skyld, når de ville lade sig indskrive for ufri bønder 197

Nr.

1581 8. jan. Åb. br. om den ordning, som skal holdes mellem Tyge Brahe og indbyggerne på Hven § 1: om dagsværk; § 2: om vedligeholdelse af gærder; § 5: om oldensvin og landgilde; § 6: om indfæstnings erlæggelse ved skifte af fæster 230

» 16. jan. Mis. om, at præsterne i Fyns stift ikke må tilholde sig kongelige rettigheder over deres præstetjænere 231

» 26. apr. Åb. br. om kongens forkøbsret til det jordegods på Bornholm, som bønderne ikke ville sælge til hverandre indbyrdes 241

1585 15. mars. Åb. br. om stadfæstelse på den overenskomst, som er sluttet af borgere i Ringsted og bønderne i Benløse om benyttelsen af Benløse fælled 390

» 18. maj. Åb. br. om, at der herefter ikke skal finde rebning og jævning sted på kronens gods i Koldinghus læn 401

» 10. juli. Åb. br. om, at enkerne efter fæstebønder i Øster herred i Bleking må beholde gårdene uden at give ny indfæstning 403

» 21. decbr. Åb. br. til bønderne i Ålholms læn om ikke at holde geder uden på deres egne enemærker 419

1587 24. mars. Åb. br. om de jordegne bønders skove i Koldinghus læn og deres forpligtelse til at give husbondhold 456

1589 9. septbr. Åb. br. om de vilkår, på hvilke borgerne i Ribe må sætte græsøksne på foder i fyrstendömmet 517

1592 23. juni. Åb. br. om, at på Bornholm må jordegne bønder ikke bortsælge ejendom fra deres gårde og ikke hugge i deres skove uden udvisning, og at ingen må flytte ind eller ud på jordeget bondegods uden at give det lænsmanden til kende 589

1593 28. juni. Åb. br. om gentagelse af forskellige påbud vedkommende Bornholm § 2: at der atter skal leveres kul og ikke penge til Hammershus .. 619

Nr.

1594 19. novbr. Åb. br. til bønderne i Villands herred om at dæmpe sandflugt 650

» 21. novbr. Frdg. om bønderne på Gulland deres klagemål § 2: fritagelse for bønderne for at levere en seng til slottet ved lænsmandsskifte; § 3: fritagelse for bønderne for at fodre kongens øksne om vinteren; § 4: fritagelse for de bønder, som give skattebrædder, for at levere hjælpebrædder; § 5: fritagelse for bønderne for at levere overmål på landskylden, særlig på tjæren; § 6: bøndernes herregæsteri skal ydes i overensstemmelse med Fredrik II.s brev 1577 24. apr. § 2 652

1595 26. apr. Åb. br. om lovlig taksation af bøndernes huse ved fæsteskifte på Samsø 658

» 18. maj. Frdg. om øde gårde og jorder på Gulland. 661

Landkøb, se **Handel.**

Landsdelenes privilegier.

1579 19. juni. Åb. br. om stadfæstelse på privilegierne for Ravnsborg læn i Låland 163

1576 13. juli. Åb. br. om, at bønderne i Nykøbing læn, som besøge fiskeriet i Skåne, må forskånes for sildeafgiften til Nykøbing slot 29

1585 18. febr. Åb. br. om privilegier for undersåtterne på Amager 388

1591 2. febr. Åb. br. om stadfæstelse på Samsøs privilegier 556

1593 30. juni. Åb. br. om stadfæstelse på konstitutionen for Bornholm af 1555 620

1595 12. juli. Frdg. om, at indbyggerne på Gulland skulle rette sig efter recessen og den skånske lov i alle forefaldende sager 662

Lavene, se **Håndværkere.**

Lejeforhold.

1576 14. decbr. Åb. br. om beregning af jordskyld og husleje i Nyborg efter møntens forandring 45

1581 9. novbr. Åb. br. om møntens beregning ved erlæggelse af skatter, jordskyld og landgilde 264

Lejermål, se **Forbrydelser og straffe A.**

Lænsmændene.

1582 6. jan. Åb. br. om, at stiftslænsmændenes gejstlige jurisdiktion skal fordeles mellem lænsmændene i stifternes læn 294

1582 19. juni. Åb. br. om lænsmændenes forpligtelse til at føre tilbörligt tilsyn med, at kongens mandater overholdes 293

1593 9. juli. Mis. om, at lænsmændene skulle holde orden i lænenes arkiver og al tid aflevere dem til deres eftermænd tilligemed rigtig fortegnelse 624

Løsagtighed, se **Forbrydelser og straffe A; Familjeforhold.**

Løsgængeri, se **Fattige, løsgængere, tatere.**

Manddrab, se **Forbrydelser og straffe A.**

Markeder, se videre **Handel.**

1576 10. maj. Åb. br. om, at Landskrone marked skal holdes i selve byen og ikke udenfor den 18

» 21. novbr. Åb. br. om forbud mod afholdelse af bromarked i Kærager i Gydinge herred 42

1577 1. apr. Åb. br. om afskaffelse af Mikkelsdagsmarked i Helsingør..... 58

» 27. juni. Åb. br. om Lavholms marked 71

1578 4. juni. Åb. br. om, at markederne i Låland skulle holdes på sögnedage 109

» 19. juni. Åb. br. om, at Varberg marked atter må henlægges til st. Laurentii dag..... 119

» 25. avg. Åb. br. om, at der atter må holdes det marked ved Testrup, som er blevet henlagt til Hobro. 129

» 18. decbr. Åb. br. om, at Ry markeder skulle henlægges til Horsens..... 140

1579 24. decbr. Åb. br. om, at de sædvanlige markeder atter må holdes i Ry 189

1580 2. maj. Åb. br. om henlæggelse af Kongsbaks marked til Varberg..... 198

» 17. septbr. Åb. br. om, at Mikkelsdagsmarkedet atter må holdes i Helsingør 212

1581 2. juni. Åb. br. om, at tre af de fire markeder, som holdes i Bodsted i Skåne, skulle afskaffes .. 244

Nr.

1581 6. juni. Åb. br. om, at markedet i Landskrone herefter skal holdes hellig tre kongers dag 247
» 12. decbr. Åb. br. om genoprettelse af markedet i Væ 267
» 15. decbr. Åb. br. om ordenen med markederne i Odense 269
1582 16. juni. Åb. br. om, at de til Gredsted bro henlagte heste- og fæmarkeder atter skulle holdes i Ribe 290
» 21. juni. Åb. br. om, at det hidtil værende marked i Mariemagdalene by skal holdes i Torsager birk. 298
1585 14. apr. Åb. br. om, at markedet i Landskrone herefter atter må holdes st. Bodels dag, dog indenfor byen 394
» 11. juli. Åb. br. om, at Lerup marked skal holdes ved Han herreds tingsted 405
1586 22. maj. Åb. br. om, at markedet i Hemmigstrup i Skåne herefter skal henlægges til Ystad 428
» 28. maj. Åb. br. om, at markedet i Randers herefter skal holdes st. Galli dag 429
1587 7. maj. Åb. br. om, at markedet i Skive herefter skal holdes onsdag næst efter hellig trefoldigheds søndag 457
1591 30. avg. Åb. br. om, at der herefter kun skal holdes to markeder i Kongsbak 568
» 3. septbr. Åb. br. om, at st. Lavrids dags marked i Varberg skal henlægges til st. Hans dag 571
1593 6. apr. Åb. br. om, at Randers marked må lægges fra st. Galli dag til søndag för st. Bartholomæi dag. 612

Militære forhold jfr. Udskrivningsvæsenet og forpligtelsen til at göre krigstjæneste og arbejde for hæren og flåden.

1576 29. decbr. Mis. om, at kongens menige skippere, styrmænd og höjbådsmænd hver jul skulle have $^1/_2$ læst Rostokker øl 47
1580 9. jan. Åb. br. om bøsseskytter og bådsmænd, som lægges i borgeleje i Odense 192
» 22. maj. Mis. om, at tolderen i Helsingør skal

Nr.

udtage 100 bådsmænd af de skibe, som løbe gennem Sundet 201

1580 26. oktbr. Åb. br. om, at bønderne på Bornholm skulle holde deres våben og værger i orden 216

1581 6. apr. Åb. br. om, hvorledes købstæderne skulle forholde sig med bøsseskytter og bådsmænd, som lægges i borgeleje hos dem 239

» 30. juni. Åb. br. om deltagelse i udgiften til Københavns befæstning 250

1582 5. apr. Skibsartikler for de skibe, med hvilke Erik Munk skulde løbe på den rejse norden Vardøhus. 282

» 24. avg. Åb. br. om, at bønderne på Bornholm skulle holde det åb. brev 1580 26. oktbr. 306

1586 31. mars. Skibsartikler for de skibe, for hvilke Kristen Munk skulde være skibshøvedsmand og admiral 424

1587 31. maj. Åb. br. om tiltale mod og straf for de søfolk, som römme af kongens tjæneste 459

» 24. oktbr. Åb. br. til kongens bøsseskytter og bådsmænd om, hvorledes de have at forholde sig, når de lægges i borgeleje 473

» 24. oktbr. Åb. br. til borgemestre og råd i købstæderne om, hvorledes der skal forholdes med bøsseskytter og bådsmænd, som lægges i borgeleje hos dem 472

» 20. novbr. Frdg. om artikkelsbrev for Holmen for Københavns slot 475

1589 26. avg. Skibsartikler for den flåde, med hvilken Peder Munk skulde ledsage frøken Anna til Skotland. 515

1590 9. apr. Skibsartikler for den flåde, med hvilken Peder Munk skulde ledsage kong Jakob VI. og dronning Anna til Skotland 524

» 19. maj. Skibsartikler for den flåde, med hvilken Peder Munk skulde ledsage kongen til Norge ... 528

1593 31. apr. Skibsartikler for de skibe, med hvilke Alexander Durham som admiral skulde begive sig til Vestersøen 613

1594 21. nobvr. Åb. br. om landsknægtenes besolding på Visborg 654

Nr.

1595 14. maj. Skibsartikler for de skibe, med hvilke Børge Trolle som admiral skulde begive sig til Vestersøen og Rusland 660

Mord, se **Forbrydelser og straffe A.**

Mål og vægt.

1577 21. maj. Mis. om den handel, som er gjort med søstæderne om forskellige forhold vedkommende fiskeriet på Falsterbo 66

» 18. septbr. Åb. br. om nyt skæppemåls indførelse i Skåne, Halland og Bleking 77

1579 7. jan. Mis. om benyttelse af den ny sællandske korntønde i København 143

» 10. oktbr. Åb. br. om skæppe, alen og vægt i Fyn. 181

1590 28. mars. Åb. br. om, at den fynske skæppe skal bruges på Langeland 523

1593 26. avg. Mis. om den vægt, som slotsskriveren på Københavns slot skal anvende 627

1595 17. oktbr. Åb. br. om, at der på Horsens bys torv skal bruges byens brændte og mærkede mål og skæppe 664

Møller.

1582 14. novbr. Åb. br. om, at bønderne i Odensegårds læn skulle søge til vore og kronens møller. 313

1585 1. mars. Åb. br. om, at kronens bønder i Hagenskov læn skulle søge kronens møller 389

1588 13. jan. Åb. br. om forbud mod at opføre nye møller i Kallundborg læn 478

Møntvæsenet.

1576 14. decbr. Åb. br. om beregning af jordskyld og husleje i Nyborg efter møntens forandring 45

1578 26. novbr. Åb. br. om beregningen af en sagemarks störrelse efter den ny mønt 139

1580 22. septbr. Mis. om, at rosenobler, dukater m. m. skulle antages for den værdi, til hvilken de hidtil have været gangbare her i riget 214

1581 4. maj. Mis. om den mønt, som tolderen i Helsingør må tage i stedet for guldmønter 242

Nr.

1581 9. novbr. Åb. br. om møntens beregning ved erlæggelse af skatter, jordskyld og landgilde 264
1582 12. febr. Åb. br. om den kurs, til hvilken rosenobler skulle modtages ved betaling af Øresundstold. 277
1584 2. oktbr. Mis. om advarsel mod falsk mønt af udenlandsk præg 380
1586 30. jan. Mis. til borgemestre og råd i København og Helsingør om de indførte nye dalere, som ikke skulle være så gode, som det sig burde 422
1590 20. novbr. Mis. til tolderne om kursen på rosenobler. 549

Næringsforholdene, se **Handel; Håndværkere.**

Pant og skøde.

1577 28. apr. Åb. br. om, at det gods, som er sat i pant for en de fattige skolebörn i København af kongen givet pengesum, ikke må pantsættes til andre. 63
1580 22. avg. Mis. om, at salg eller forpantning af købstadgods skal ske til tinge 210
1581 30. juni. Åb. br. om udlån af de kapitaler, som ere givne fattig- eller skolevæsenet i København . 251
1587 26. juni. Åb. br. om nye bestemmelser vedkommende udlånet af kapitaler, som ere givne fattig- eller skolevæsenet i København 463
1590 1. avg. Åb. br. om, at jord i Hjörring, som skal sælges, först skal lovbydes til byens borgere o.s.v., § 1. 530
1594 5. decbr. Åb. br. om, at pantsætning skal ske til tinge, og at pantsat gods ikke må indløses på Bornholm uden lovkynding til tinge 655

Politi og god orden, se videre **Husdyr; Klædedragt og luksus; Rejsende; Sundhedsvæsen.**

1576 16. febr. Åb. br. om de vilkår, på hvilke husene og boderne udenfor København må benyttes til boliger 3
» 20. apr. Åb. br. om forbud mod svinehold i København 12
» 1. juni. Åb. br. om forbud mod, at rejsende skyde deres rør af i Grenå 27
1577 7. maj. Åb. br. om, at slagterne i København skulle foretage deres slagteri udenfor byen..... 64

		Nr.
1578	15. febr. Åb. br. om ordenen på Københavns slot.	91
»	26. septbr. Åb. br. om, at ingen må komme til Kolding fra de med pestilens smittede steder ...	135
1581	20. septbr. Åb. br. om forbud mod at holde kroer og ølsalg ved herredstingene i Helsingborg læn..	260
»	6. novbr. Åb. br. om, at alle, som bo i København, ere pligtige at deltage i nattevagten	266
1582	6. oktbr. Åb. br. til Slagelse by om forskellige byens forhold §§ 2—3: vejene til og i byen skulle holdes i orden	311
1584	22. septbr. Åb. br. om tilsyn med dem, som bo i huse og boder udenfor København	375
1585	24. jan. Åb. br. til beboerne af Skåne, Halland og Bleking om, at begravelsen af ligene af de af pest døde ikke må betales med øl	386
1587	24. mars. Åb. br. om, at der skal holdes god politi og orden i Kolding	455
»	17. juni. Åb. br. om forbud mod, at der holdes svin i København	460
»	17. juni. Åb. br. om beboelse af boderne udenfor København	461
»	7. septbr. Åb. br. om, at krohusene i Helsingborg læn, i hvilke meget utilbörligt levned bedrives, skulle ødelægges	470
»	27. decbr. Reces om, hvorledes der skal forholdes med betlere	477
1589	16. maj. Åb. br. om gadernes renholdelse og brolægning i København	505
1591	17. novbr. Mis. om overholdelse af bestemmelserne om beboelse af boderne udenfor København	574
1592	29. juni. Åb. br. om de vilkår, på hvilke husene og boderne udenfor København må benyttes til boliger	590
1593	30. juni. Åb. br. om forbud mod at holde eller opføre kroer eller boder til udskænkning af stærke drikke lige udenfor byerne eller ved tingstederne.	621
1594	20. novbr. Åb. br. om, at der må holdes en gammel mand eller kvinde i haverne og laderne foran København	651

Nr.

1595 24. novbr. Åb. br. om forbud mod at skyde fugle på domkirken i Århus 665

Præster, se **Kirkelige forhold m. m.**

Postvæsen.

1578 27. juli. Mis. om, at der skal holdes postvogne ved Snoghöj og i Vejle til befordring af kongens bud 124

Rejsende og fremmede.

1576 24. avg. Mis. om tilsyn med fremmede og rejsende, som komme til København 33

1578 31. maj. Åb. br. om, at borgerne i Korsør skulle holde staldrum til 400 heste 106

» 19. juni. Åb. br. om privilegier for Varberg § 8: borgernes forpligtelse til at skaffe skyds 116

» 27. juli. Åb. br. om, at borgerne i Viborg ikke skulle flytte og føre nogen, som ikke har kongens pasbord 127

1580 18. juni. Åb. br. om friheder for Kolding by § 4: borgerne skulle holde staldrum til 800 heste 205

1581 28. maj. Mis. til lænsmanden i København om kun at levere vogne til dem, som møde med kongens pasbord, og at sætte dem i det blå tårn, som med trodsige ord forlange vogne uden ret.. 243

1582 8. jan. Mis. om forbud mod, at der holdes gæsteri på kongens gård i Roskilde 272

» 12. febr. Åb. br. om, at ingen udføres fra færgestederne, uden han har nöjagtigt pas §§ 1, 2 og 4: borgemestre, rådmænd og byfogder i købstæderne ved søsiden og færgestederne skulle have tilsyn med, at ingen kommer over uden pas; §§ 3 og 5: borgerne i hine byer skulle anmælde de fremmede, som de herberge, for borgemester og byfoged... 276

» 6. oktbr. Mis. om, at borgere i Slagelse skulle holde herberg for fremmede rejsende 310

» 6. oktbr. Åb. br. til Slagelse by om forskellige byens forhold § 1: borgerne skulle holde de forhen bestemte lossementer og staldrum 311

1584 10. avg. Åb. br. om, at de, som hidtil med

Nr.

kongens pas have kunnet få befordring i Sorø kloster, skulle have den i Lynge 367
1585 25. mars. Åb. br. om, at ingen må fare på den ny vej imellem Fredriksborg og København 391
» 10. juli. Åb. br. om tilsyn med fremmede, som ankomme til eller passere igennem Helsingør.... 404
1586 4. maj. Mis. til købstæderne ved søsiden om tilsyn med ankommende fremmede 427
» 13. novbr. Mis. til borgemestre og rådmænd i København om indskærpelse af pålæget om at føre tilsyn med de fremmede 445
1589 31. maj. Åb. br. om tatere § 8: forbud mod, at færgemænd føre tatere over færgestederne 506

Religionen, se **Kirkelige forhold** m. m.

Retten og rettergangsmåden.

A. Retternes og domstolenes organisation, retsbetjæntenes beskikkelse, retsprotokoller, stedet og tiden, hvor og når retten holdes m. m.

1576 9. maj. Åb. br. om udvidelse af Antvorskov birk. 17
» 10. maj. Åb. br. om oprettelse af Åkær birketing. 19
» 21. juni. Åb. br. om forpligtelse for tingriderne i Sælland til at møde på landstinget hver 8. dag. 28
» 22. novbr. Åb. br. om, at bispegården i Viborg skal være domhus for landstinget der 44
1577 31. mars. Åb. br. om oprettelse af Åkær birk .. 56
» 25. maj. Åb. br. om oprettelse af et birk i Strø og Ønnestad læn..... 67
» 28. decbr. Åb. br. om omlægning af tingstederne i Koldinghus og Skodborg læn 88
1578 18. jan. Åb. br. om, at Ods herredsting skal flyttes fra Nykøbing 90
» 6. mars. Åb. br. om forbud mod at göre indgreb i universitetets jurisdiktion 93
» 29. mars. Åb. br. om, at det, som forhandles til tinge, straks skal indskrives i tingbogen, og at denne skal gæmmes i overensstemmelse med recessens bud 99

Nr.

1578 10. juni. Åb. br. om oprettelse af Viffertsholms birk 113
» 10. septbr. Åb. br. om, at delsbreve og lovsøgelsesbreve i Fyn, for at have betydning, årlig skulle læses til tinge 134
1579 24. mars. Åb. br. om udvidelse af Viffertsholms birk 154
» 17. juli. Åb. br. om, at Merløse herreds ting atter skal lægges ved Uggerløse 171
» 6. avg. Åb. br. om yderligere ordning af ægteskabsretten for Fyns stift 176
» 12. novbr. Åb. br. om afskaffelse af Åkær birk . 185
1580 1. febr. Åb. br. om, at Nörre herredsting i Nörrejylland al tid skal ligge ved de to höje i Vim mark. 193
» 14. juni. Åb. br. om, at Tørrild herredsting atter må lægges på sit gamle sted 204
» 26. juli. Åb. br. om, at Slagelse herredsting skal flyttes tilbage til Hemmershöj 209
» 19. novbr. Åb. br. om, at kronens tjænere til Hundslund kloster, Sejlstrup og Børglum kloster i de to herreder, som ligge under Åstrup slot, skulle deltage i sandemænds og nævningetov i de to herreder 217
» 24. decbr. Åb. br. om, at Holbo herredsting herefter skal holdes om fredagen 225
» 24. decbr. Åb. br. om, at Halsnæs birks ting herefter skal holdes i Kregme om onsdagen 226
1581 8. jan. Åb. br. om den ordning, som skal holdes mellem Tyge Brahe og indbyggerne på Hven § 4: ting skal holdes hver 14. dag på Hven, og øen lægges for fremtiden under Skåne landsting 230
» 5. juni. Åb. br. til herredsskriverne i Skåne om at besegle tingsvidner og domme sammen med herredsfogderne 245
» 5. juni. Åb. br. om, at bønderne i Skåne skulle lade sig göre signeter, så at de kunne medbesegle tingsvidner, domme m. m. 246
1582 9. febr. Åb. br. om, at der skal holdes ordenlig tingdag i Korsør 275

Nr.

1582 21. juni. Åb. br. om, at bønderne i Onsild herred skulle deltage i ranstov og nævningetov med de andre bønder 297
» 10. juli. Åb. br. om, at medlemmer af rigens råd to gange om året skulle sidde dom og ret til landstinget sammen med landsdommeren 299
» 10. juli. Åb. br. om, at ingen må forgribe sig mod landsdommerne med overlast eller skændsord. 300
» 15. juli. Åb. br. om, at tingene i Bleking skulle sættes kl. 9, og at bønderne skulle tage sine indsegl med til tinge 301
» 22. juli. Åb. br. om, at sager fra Samsø ikke, som i sidste tid, skal appelleres til Viborg landsting, men til lænsmanden på Kallundborg og fra ham til kongen og rigens råd 304
» 10. decbr. Åb. br. om udvidelse af Tirsbæk birk. 316
» 15. decbr. Åb. br. om, at Vrads herredsting skal flyttes til midt i herredet og tinget holdes om onsdagen i stedet for om mandagen 317
» 19. decbr. Åb. br. om, at Nörvang herredsting skal flyttes til Givskov mark 318
» 30. decbr. Mis. om, at ting ikke må holdes på de påbudte bededage 320
1583 1. jan. Åb. br. om, at ingen må være herredsfoged og tingskriver tillige 321
» 1. jan. Åb. br. om, at mandhælgløsbreve, som ikke oplæses en gang årlig til tinge, ikke skulle have nogen magt 322
» 12. febr. Åb. br. om, at Sønderlyng herredsting herefter skal holdes på Årup mark 324
» 29. apr. Åb. br. om, at herredsseglene i Sølvitsborg læn skulle holdes i 12 herredsmænds forvaring. 331
1584 16. apr. Mis. om, at der i Haderslevhus læn skal ansættes delefogder til at forfølge kronens sager i stedet for herredsfogderne 351
» 9. maj. Åb. br. om, at bønderne i Sest herefter skulle søge til Anst herredsting 353
» 20. juli. Åb. br. om, at Malt herred skal lægges under Slavs herred 360

Nr.

1584 20. juli. Frdg. om, at borgemestre og råds og byfogders domme i Halland skulle kunne indstævnes for landstinget 361
» 22. septbr. Åb. br. om, at landsdommeren i Sælland skal pådömme de domme, som udgives på Møn til byting, herredsting og landsting 374
» 22. septbr. Åb. br. om, at det nordre kapel ved Ringsted kirke må bruges til et domhus for Sællandsfar landsting 376
1585 28. avg. Åb. br. om stadfæstelse på den af lænsmanden foretagne flytning af Øster herreds tingsted i Bleking 410
» 9. septbr. Åb. br. om, at Lunde herreds ting på Fyn atter må lægges ved Lunde 412
» 16. oktbr. Åb. br. om, at Ramsø herreds ting skal lægges ved Trudstrup 416
» 16. oktbr. Åb. br. om, at Sømme herreds ting skal lægges ved det kgl. jagthus Bistrup 417
1586 6. juni. Åb. br. om, at kun Malmø, København og Ribe skulle have landtingsret 434
» 8. juni. Åb. br. om fritagelse for undersåtterne på Møn for at indstævne deres sager for Sællandsfar landsting mod, at nogle råder og gode mænd sidde retterting der fire gange om året 436
» 11. avg. Åb. br. om henlæggelse af Marup birk under Favrås herred 439
» 11. avg. Åb. br. om henlæggelse af Toager birk under Himle herred 440
1587 28. jan. Åb. br. om, at Nederhornbæk og Overhornbæk i Sønderlyng herred skal ligge i Tanum birk 450
» 4. febr. Åb. br. om Fjends herreds tings henlæggelse til sit gamle sted 451
» 15. febr. Åb. br. om fornyelse af birkeretten til Visborggård 453
» 6. septbr. Åb. br. om udnævnelse af sandemænd i Horns herred i Vendsyssel 469
1588 29. juni. Åb. br. om, at Fakse herreds ting atter må holdes på sit gamle sted 486

Nr.

1588 11. juli. Mis. om, at herredsfogder, birkefogder og tingskrivere skulle holde rigtige tingbøger 489
1589 2. maj. Åb. br. om, at Gærn herreds ting eventuelt må henlægges til sit gamle sted 504
» 30. juni. Åb. br. om indtrædelse i rettergangen som hjemmel 511
» 8. avg. Mis. om, at byfogden i Malmø tillige skal være tolder 514
» 27. avg. Åb. br. om, at Sønder og Nörre Hallands landsting skal holdes i Falkenberg til samme tid. 516
1590 12. mars. Åb. br. til kongens og kronens tjænere i Salling herred i Fyn om, at de kunne udnævnes til herredsfogder, sandemænd eller ransnævninger på Nyborg, selv om de ikke høre til Nyborg læn. 521
» 25. juli. Mis. om byfogedembedet i Malmø 529
» 3. avg. Åb. br. om, at Froste herreds ting skal henlægges på et belejligt sted på kongens og kronens gods 531
» 3. avg. Åb. br. om, at Nibe birketing skal henlægges på et sted udenfor Nibe by 532
» 8. avg. Åb. br. om, at Vrads herreds ting skal lægges på et belejligt sted 533
» 14. avg. Frdg. om, hvorledes der skal holdes tingfred på landstinget 538
» 30. oktbr. Åb. br. om, at Fjends herreds ting skal lægges på et belejligt sted 547
1593 11. febr. Mis. om, at Hörsholms birks ting skal lægges tilbage på det gamle sted 601
» 16. febr. Åb. br. om den tid, da landstingene skulle holdes 605
» 7. juni. Åb. br. om, at Vor herreds ting skal holdes om onsdagen 614
» 23. juni. Åb. br. om, at Rødding herreds ting i Salling atter må lægges på sit gamle sted 617
» 26. juni. Mis. om, at alle kronens bønder i Revs og Hillerslev herreder, selv om de ere bortforlænte til andre, ere pligtige til at påtage sig ombud som herredsfoged, skriver, sandemand eller nævning .. 618
1594 6. febr. Åb. br. om, at kronens bønder i Gren-

Nr.

sten, Helstrup og Stevnstrup byer må lægges fra Middelsom herred til Vellinge birk 632
1594 16. febr. Mis. om, at Øster herreds ting skal lægges på et belejligt sted 633
» 14. juni. Åb. br. om, at Langelands landsting herefter skal holdes i Rudkøbing 641

B. Rettergangsmåden.

1576 21. novbr. Kallundborgske reces § 1: om instansfølgen; § 2: om dömmende kommissærer; § 3: om granskninger, som udgives fra landstinget; § 4: om hurtig fremme til landsting af sager, hvori der skal afsiges rejsnings- eller fældingsdomme; § 5: om udsættelser til landsting; § 6: om takst for brevpenge til landstinget; § 7: om nævningers og oldingers ed; § 8: om behandling af trolddomssager 43
1577 22. juni. Åb. br. om pantning uden foregående fordeling af de af adelens tjænere i Vordingborg og Tryggevælde læn, som ikke ville age med kongens fadebur 70
1579 8. jan. Åb. br. om, at man ikke må slippe hovedsagen for et hastigt ord, som kan falde under rettergangen 144
1579 30. juli. Åb. br. om, hvorledes det skal holdes med forbydelsesbreve (protektorier), som adelsmænd forhverve sig, når de ere forhindrede uden lands i kongens eller rigens bestilling 174
1582 19. avg. Åb. br. om, at der i Skåne ikke må bruges mere end to mænd til at give kald og varsel med 305
1585 12. apr. Mis. til landsdommerne i Nörrejylland om ikke at forhale de for dem indstævnte sager for parterne 393
1589 30. juni. Åb. br. om kost og tæring, som herredsfogder idömmes 512
1590 14. avg. Frdg. om skudsmål til landsting 536
» » » Frdg. om, at nævninger og sandemænd må lige så vel sværge om de af adelen begåede 40 marks sager, som ikke gælde vedkommendes

Nr.

liv eller ære, som de må sværge om de af rigets andre indbyggere begåede 537

1590 14. avg. Frdg. om, at sandemænd, som i drabssag ere opkrævede rettelig, skulle göre sit tov uanset, at den rette eftermålsmand møder eller ikke. 540

» 15. avg. Åb. br. om stadfæstelse på syv artikler, vedkommende Låland og Falster: § 1 (udvurdering for gæld), § 2 (oversyn), § 3 (nævninger skulle ikke opkræves om drab på dyr), § 4 (gæsteret), § 5 (udvurdering i bondens bo må ikke ske, uden at der foreligger delsbrev eller mandhælgløsbrev), § 6 (nævninger må ikke opkræves i forladte manddrabssager uden kgl. oprejsningsbevilling), § 7 (kun dommeren må give beskrevet, hvad der er foregåt til tinge) 541

1591 2. septbr. Åb. br. om, at domme, som ønskes beskrevne fra Hallands landsting, skulle tages inden seks uger efter afsigelsen 570

» 30. decbr. Mis. om, at lænsmændene ikke skulle udstæde stævninger i de sager, som skulle ordeles for kapitlerne 578

1592 10. juni. Mis. til Brede Rantzov om fremdeles på Langeland at udstæde stævninger til kapitlet . 586

1593 13. febr. Åb. br. om, at der i dommene kun må optages uddrag af parternes indlæg, når disse ere altfor vidtløftige 602

» 15. febr. Åb. br. om, at der under proceduren med høringsdele ikke må gives udsættelse, når procedurens fjærde ting er nåt 603

1594 24. juli. Åb. br. om opsættelser til landstingene i Skåne, Sælland, Fyn, Låland og Falster..... 645

Rigsrådet, dets pligter og rettigheder, se videre **Adelen; Kongen** m. m.

1582 10. juli. Åb. br. om, at medlemmer af rigens råd to gange om året skulle sidde dom og ret til landstinget sammen med landsdommeren 299

Skatter og pålæg.

A. Pengeskatter.

1576 2. apr. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 7
» 2. apr. Åb. br. om skat af købstæderne over alt riget 8
» 2. apr. Mis. om skat af kapitlerne over alt riget. 9
1578 1. juni. Åb. br. om almindelig skat og landehjælp af bønderne 107
» 1. juni. Åb. br. om skat af kapitlerne 108
1579 16. juli. Åb. br. om landehjælp af bønderne ... 167
1581 12. novbr. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 265
1584 10. jan. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 348
1585 20. avg. Åb. br. om landehjælp af kronens og kirkelige institutioners bønder over alt riget 667
1586 14. decbr. Åb. br. om skat af møllere, pebersvende, håndværksfolk og tjænestedrenge i Kronborg læn til vejenes i stand sættelse 447
» 31. maj. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 669
1588 15. novbr. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget til prinsessestyr 495
» 15. novbr. Åb. br. om landehjælp af købstæderne over alt riget til prinsessestyr 496
» 3. decbr. Mis. om landehjælp af kapitlerne over alt riget til prinsessestyr 497
1594 29. juli. Mis. om skat af præsterne over alt riget til opførelse af et stenhus i Studiegården i København 646
» 21. avg. Mis. om skat af domkirken og kannikerne og vikarierne i Roskilde til opførelse af lektoriet i Studiegården i København 647

B. Madskatter.

1577 11. jan. Åb. br. om madskat af bønderne over alt riget til orlogsskibenes behov 48

Nr.

1577 20. oktbr. Åb. br. om madskat af bønderne over alt riget til orlogsskibenes behov 81
1579 16. juli. Åb. br. om madskat af bønderne over alt riget til orlogsskibenes behov 168
1582 27. novbr. Åb. br. om madskat af bønderne over alt riget til orlogsskibenes behov 314
1586 6. decbr. Åb. br. om madskat af kronens og kirkelige institutioners bønder over alt riget 672

C. Forskellige afgifter og ydelser.

1577 28. jan. Åb. br. om, at præsterne i Villands og Gers herreder på ny skulle betale alterhavre 51
1582 27. maj. Åb. br. om førlovspenge, som skulle erlægges af uden riget fødte borgere i Helsingør, som ville bosætte sig uden rigs 286
1583 28. apr. Åb. br. om, at bønderne i Sølvitsborg læn skulle komme deres sognekirker til hjælp med noget 330
1584 6. novbr. Åb. br. om levering af hø af kronens og kirkelige institutioners tjænere i Roskildegårds og Københavns læn til bygningsarbejdet på Kronborg 383
1591 5. jan. Åb. br. om fordelingen af sagefaldet i Kolding 554
1593 18. febr. Åb. br. om retten til sagefaldet i birkerne. 607

D. Opkrævningen.

1576 2. apr. Åb. br. om, at bønderne i Halland og Bleking kun skulle give halv skat mod andre bønder. 10
1577 21. febr. Åb. br. om, at alle, som have ejendomme i Horsens, skulle skrives i skat, eftersom de have ævne til 52
1579 11. apr. Åb. br. om stadfæstelse på privilegium for kronens tjænere i Gævinge at være fri for madskat 158
1582 3. decbr. Mis. til lænsmændene om oppebørselen af madskatter 315
1584 29. septbr. Mis. til lænsmændene om tiltale mod dem, som have forladt sildefiskerierne i Norge uden at erlægge de påbudte afgifter 378

Nr.

1584 29. septbr. Mis. til købstæderne over alt riget om tilsyn med fiskerne, som komme fra sildefiskerierne i Norge 379
» 3. oktbr. Åb. br. om, at skriveren i Antvorskov klosters læn herefter skal have pengeerstatning for skriverskæppen af korn 381

Skolevæsenet.

1578 19. juli. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes med skolerne i de små købstæder i Fyn 122
1585 17. apr. Fundats for Sorø klosters trivialskole .. 398
1586 30. maj. Fundats for Sorø skole (jfr. s. 780) ... 431
1592 19. juni. Åb. br. om stadfæstelse på den skik, som skal holdes i Københavns skole, når lig skulle begraves 587
» 20. juni. Åb. br. om oprettelse af en trivialskole i Nykøbing i Ods herred 588
» 5. decbr. Åb. br. om jurisdiktion i straffesager over skolepersoner i Odense 596

Skovvæsen, se videre **Jagt.**

1576 10. jan. Åb. br. om forbud mod at alle, som ikke ere lodsejere, hugge i Opnøre skov 1
» 2. maj. Åb. br. om forbud mod uden tilladelse at hugge i skoven på Romsø 15
» 20. septbr. Mis. om, at kronens bønder i Elleholms læn må benytte skovene lige som hidtil 34
» 1. oktbr. Åb. br. om, at bønderne i Bleking må have frit skovhug i skovene ligesom af arilds tid. 36
1577 13. jan. Åb. br. om privileg. for Helsingør § 1: forbud mod, at borgerne befatte sig med vindfælder i kronens omliggende skove 49
» 24. decbr. Åb. br. til bønderne i Koldinghus og Skodborg læn om forbud mod at bygge bulhuse . 87
1579 9. jan. Åb. br. til kronens bønder i Hagentorp til Åhusgård om forbud mod at göre indgreb i kronens skove 145
» 7. apr. Åb. br. om, at de jordegne bønder i Koldinghus læn ikke må opsætte gadehuse på deres ejendomme, for at skovene ikke skulle forhugges. 156

Nr.

1579 8. decbr. Åb. br. om forbud mod at forhugge skovene på Anholt 187
1581 8. jan. Åb. br. om den ordning, som skal holdes mellem Tyge Brahe og indbyggerne på Hven § 3: om fredning af ris og krat på Hven 230
» 11. mars. Åb. br. om forbud mod, at borgerne i Nyborg hugge i byens skove uden udvisning af borgemestre og råd 233
1583 7. juni. Åb. br. om, at kronens bønder i Koldinghus læn ikke må hugge i skovene uden udvisning. 333
» 17. septbr. Åb. br. om forbud mod, at kirkeværgerne i Odensegårds læn befatte sig med kirkernes skove 340
1584 jan. Åb. br. om forbud om, at de jordegne bønder på Langeland hugge i deres skove uden udvisning. 347
» 15. febr. Åb. br. til bønderne i Haderslevhus læn om forbud mod at ødelægge underskoven i deres skove 350
» 9. septbr. Åb. br. til bønderne i Brusk, Anst, Holmans og Jerløv herreder i Koldinghus læn om forholdsregler til formindskelse af skovskade 371
1585 2. avg. Åb. br. om, at kronens bønder i Nybølle birk i Låland ikke må hugge uden udvisning 406
» 22. avg. Åb. br. om benyttelsen af præsternes skove i Fyns stift 409
1587 24. mars. Åb. br. om de jordegne bønders skove i Koldinghus læn og deres forpligtelse til at give husbondhold 456
1592 23. juni. Åb. br. om, at de jordegne bønder på Bornholm ikke må hugge i deres skove uden udvisning 589
1592 27. juli. Åb. br. om forbud mod, at de, som bo i Majbølle birk, hugge i Rørbæk og Rosteds skove uden udvisning af lodsejerne 592
1593 7. juli. Åb. br. om forbud mod i Bleking at hugge egetræer i kronens skove uden udvisning 622
» 20. novbr. Åb. br. om, at kronens jordegne bønder i Anst og Brusk herreder skulle have udvist af

Nr.

lænsmanden på Koldinghus, hvad der må hugges i deres skove 629

Sundhedsvæsenet.

1578 26. septbr. Åb. br. om forbud mod, at nogen fra de af pestilens hjemsøgte steder må indfinde sig til Kolding marked 135
1579 10. jan. Åb. br. om forbud mod, at kvaksalvere göre indgreb i bartskærernes næring i Ribe 146
» 27. decbr. Mis. om forbud mod, at borgerne fra Ribe, hvor man dør af pestilens, må komme til Kolding, medens kongen er der 190
1592 11. avg. Mis. om, at de i København, som ville følge ligene af dem, der ere døde af pestilens, ikke må gå ind i huset, hvorfra liget udføres, og at gamle klæder ikke må sælges på torvene, så længe pestilensen varer 594

Søfartsforhold.

1576 22. mars. Åb. br. om, at Hörshavn ved Korsør fremdeles må benyttes af bønderne 5
1577 21. apr. Mis. om, at tolden af Ålborg skibe, som løbe gennem Belt, skal betales til tolderen i Ålborg. 60—1
1578 19. juni. Åb. br. om privilegier for Varberg by §§ 6—7: bønderne må ikke benytte skibe med större køl end 12 alen 116
» 19. juni. Mis. om, at skibene fra fynske byer må passere Beltet, når de have gjort rede for sig ... 118
» 7. novbr. Åb. br. om forbud mod, at bønderne i Låland og Falster bruge sejlads på usædvanlige tider 137
1579 16. febr. Åb. br. om, at vore undersåtter i Nykøbing på Mors og andre undersåtters skibe må passere Beltet, når de have gjort rede for sig ... 148
» 10. mars. Åb. br. om, at undersåtterne i Tisted uhindret må passere Beltet, når de have legitimeret sig 150
» 15. juli. Åb. br. om, at også indenlandske skibe skulle sætte for Helsingør 166

Nr.

1581 5. septbr. Åb. br. om erlæggelse af havnepenge for benyttelse af havnen ved Københavns 259
1582 16. juni. Frdg. om forholdet mellem borgere og bønder i Bleking § 1: om bøndernes ret til sejlads; §§ 7 og 9: om ret for bønderne i Bregne- og Østerherreder til at bruge sejlads 288
1583 13. avg. Mis. om arrest på skibene fra Rostok . 335
» » » Mis. om det samme 336
» 2. septbr. Mis. om det samme 337
1584 3. maj. Åb. br. om, at der ikke mere skal göres arrest på de Rostokkers skibe og gods 352
1585 22. avg. Åb. br. om sejladsen i Låland og Falster. 407
» 31. avg. Åb. br. om stadfæstelse på to havnesteder på Møn 411
» 10. septbr. Mis. om indskærpelse af pålæget om, at skibene, som komme i Øresund, skulle have nöjagtige certifikater på deres indehavende gods . 413
1586 28. jan. Åb. br. om, at Ho havn på Låland herefter må være en fri havn 421
1587 20. maj. Åb. br. om forbud mod at afsejle med varer fra Korsør uden anmældelse hos tolderen.. 458
» 22. novbr. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes med vrag på Skagen 476
1588 1. juli. Åb. br. om, at Bandholms havn skal være en fri havn til Maribo kloster 487
1589 25. mars. Åb. br. om forbud mod at bruge ulovlige havne på Fyn 503
» 30. juni. Åb. br. om forbud mod at benytte ulovlige havne i riget 509
1590 20. avg. Åb. br. om afskaffelse af forprang, landekøb og ulovlige havne 543
1591 21. decbr. Mis. om, at skibe, som overvintre ved Københavns, skulle lægges ind i Grönnegårds havn. 576
1593 26. novbr. Mis. om kongens ret til herreløst vrag, til hvilket ingen ejer mælder sig inden år og dag. 630

Tatere, se **Fattige** m. m.

Tiendevæsenet.

1576 2. maj. Åb. br. om bestyrelsen af kirketienderne

Nr.

i Nyborg læn, Langeland, Tåsinge og Salling herred 14

1577 23. avg. Åb. br. om leveringen af tienden på Sælland 75

1578 8. jan. Åb. br. om straf for uvedkommende, som befatte sig med Helsingørs hospitalstiender 89

1579 15. mars. Åb. br. om, at bønderne i Ballum sogn i Lø herred skulle yde tiende i kærven 152

» 7. maj. Åb. br. om, at indbyggerne i Falkenberg landsby skulle tiende efter recessen 160

» 9. avg. Åb. br. om, at kirkens og præsteanneks-tjænere i Riber stift på egen bekostning skulle drive deres tiendelam til de steder, som anvises dem. 177

1593 9. juli. Åb. br. om, at tienden skal ydes i kærven, för end kornet må indføres i laden 625

Tiggeri, se **Fattige** m. m.

Told og akcise, se videre **Møntvæsen.**

1576 9. maj. Mis. om, at varer, som tilhøre herrer og fyrster, må passere toldfrit ved Helsingør 16

» 27. septbr. Åb. br. om, at intet tysk øl må opskibes for Kærteminde, för det er blevet fortoldet hos vor tolder 35

1577 23. mars. Åb. br. om, at borgemestre, rådmænd og byfoged i Helsingør må oppebære akcise på vin og øl, som sælges der i byen 55

» 8. apr. Mis. om sise af det Rostokker øl, som borgerne fra Rostok eller Warnemynde selv indføre. 59

» 21. apr. Mis. om, at tolderen i Ålborg må oppebære den told, som borgerne i Ålborg skulle erlægge for at sejle gennem Beltet ..... 60—61

» 21. maj. Mis. om den handel, som er gjort med søstæderne om forskellige forhold vedkommende fiskeriet på Falsterbo 66

» 21. juli. Åb. br. om told af tysk øl og heste, som udføres fra Bleking 72

» 21. juli. Mis. om nedsættelse af sisen på tysk øl. 73

» 25. avg. Åb. br. om, at oksekød må udføres til Dantzig mod told 76

Nr.

1577 19. decbr. Mis. om afskaffelse af småtold af øksne i Helsingør og Helsingborg 86
1578 10. juni. Åb. br. om, at undersåtterne på Vesterlandsfør må forskånes for udførselstold af øksne . 112
» 19. juli. Åb. br. om told og akcise af vin og øl, som udtappes i København 123
1579 17. mars. Mis. om gentagelse af forskrifterne om sisen på tysk øl, som indføres 153
» 25. mars. Åb. br. om oppebørselen af tolden på heste og kvæg, som udføres over Folding bro ... 155
» 19. maj. Åb. br. om, at købstædmænd og bønder i Bleking må forskånes for halv told af det, de udføre, og halv sise af den fremmede drik, de indføre 161
» 17. juli. Åb. br. om Bornholms indbyggeres fritagelse for udførselstold af heste og kvæg og for halv sise af fremmed drik 170
» 28. septbr. Åb. br. om told af det saltede oksekød, som må udføres indtil pinsedag 180
1580 29. novbr. Åb. br. om, at vin- og ølsisen i København skal anvendes til byens befæstning 221
1581 14. juli. Mis. om ophævelse af den borgerne i Vismar tilståede ret til at indføre deres øl mod nedsat sise 252
» 3. septbr. Åb. br. om instruks for tolderne ved Øresundstolden 258
» 16. decbr. Åb. br. om forhöjelse af sisen på vin, som sælges i Helsingør 270
1582 12. febr. Åb. br. om störrelsen af lastegælden, som skal erlægges i Øresund 277
» 19. febr. Mis. til tolderne i Helsingør og Nyborg om kun at lade de skibe fra Slesvig og Holsten passere toldfrit, som tilhøre kongens eller hertug Hans' undersåtter 279
» 12. mars. Åb. br., som forklarer åb. br. 12. febr. s. å. om lastegælden, som skal erlægges i Øresund af ballastede skibe 280
» 16. juni. Frdg. om forholdet mellem borgere og bønder i Bleking § 5: købstædmændene fritages

Nr.

for udførselstold på heste og på bukke- og gedekød; § 6: bønderne ligeledes på deres hjemmefødte kvæg 288

1583 23. jan. Mis. om, at de Dantziger ikke længere skulle nyde den dem forundte frihed med lastpenge. 323

» 23. mars. Mis. til tolder og toldskriver i Helsingør om at oppebære dobbelt told og lastegæld af de Lybske 327

» 2. juli. Mis. om, at de Lybske skulle forskånes for at give dobbelt told og lastegæld 334

» 7. oktbr. Mis. om certifikater på det gods, som skal fortoldes i Sundet 343

» 2. decbr. Mis. om, at tolden i Helsingør til sommer kun skal oppebæres i rigsdaler 345

» 30. decbr. Mis. om forandring i nysnævnte brev. 346

1585 7. apr. Frdg. om, hvorledes kongens told og sise skal oppebæres på Gulland 392

» 10. septbr. Mis. om indskærpelse af pålæget om, at skibene, som komme i Øresund, skulle have nöjagtige certifikater på deres indehavende gods. 413

1586 18. apr. Åb. br. om, at undersåtterne i Låland og Falster ikke skulle give den ny told af heste og foler, som de købe i Sælland 425

1587 20. maj. Åb. br. om forbud mod, at nogen, som har udskibet gods for Korsør, afsejler, för han har gjort rede for tolderen 458

1588 24. juni. Mis. om sisefrihed for Vismarsk øl i tre år. 485

» 22. juli. Mis. om afskaffelse af ballasttolden i Sundet. 491

1589 21. mars. Åb. br. om, at bønderne på Langeland hos toldere og havnefogder skulle göre rede for de varer, som skulle udføres 501

» 16. juni. Åb. br. om, at der ikke tilkommer adelen på Låland toldfrihed af deres hjemmefødte kvæg eller heste, som de udføre 507

» 8. avg. Mis. om, at byfogden i Malmø tillige skal være tolder 514

» 30. novbr. Mis. om, hvorledes der skal forholdes med tolden af det, som indskibes for Korsør og Skelskør 519

Nr.

1590 21. mars. Åb. br. om, at færgemænd og dragere i Helsingør ikke må føre fremmede varer mellem der liggende skibe eller i land eller tilbage igen uden tilkendegivelse til tolderne 522

» 21. apr. Mis. om, at skibe fra hansestæderne Rostok og Vismar må forskånes for lastegæld ... 527

» 17. avg. Mis. om, at bønderne på Møn må nyde samme forskånsel for told på heste og øksen, som undersåtterne i Låland og Falster 542

» 29. oktbr. Åb. br. om tilladelse til at udføre saltet kød indtil næste Philippi og Jacobi dag og om tolden herpå 546

» 24. novbr. Mis. om skibstold og tredivte penge af vin, som skibes for Korsør og Skelskør 550

1591 27. febr. Åb. br. om forskellige bestemmelser vedrörende hesteudførselstolden 557

» 22. juni. Mis. om, at toldsedlerne, der i Helsingør medgives skibe, som ville sejle til Norge, skulle indeholde specifikation over ladningerne 561

» 26. avg. Mis. til en del købstæder ved søsiden om, at de Svenske toldfrit må indføre alle deres varer undtagen fremmed drik, hvoraf de skulle give lige told og sise med rigets indbyggere 565

» 30. avg. Mis. om, at den de Svenske indrömmede toldfrihed ikke gælder fremmed gods, hvormed de måtte forfragte deres skibe 569

1592 26. juli. Mis. om, at seddeler på tysk øl, som ønskes indført sisefrit i København, skulle forevises tolderen, för øllet kan indføres 591

1593 24. jan. Mis. om, at tolderen i Sæby skal have tilsyn med og oppebære tolden i Fladstrand havn og Hersholm ø 598

» 31. jan. Mis. om, at der ikke må gives kredit på øksentolden uden håndskrift eller kavtion og om, at hver købmand, som uddriver øksne, må have tre heste toldfrit 600

» 1. mars. Åb. br. om, at bønderne på Falster må forskånes for den ny told, når de udføre deres hjemmefødte kvæg 610

Nr,

1594 28. mars. Frdg. om, at tolden af den vin, som indføres i Beltet, skal erlægges i Nyborg 636
» 16. maj. Åb. br. om opkrævningen af told i Varberg. 638
1594 31. maj. Åb. br. om, at tolden af øksne, som udføres fra Langeland, må erlægges i Rudkøbing .. 639
» 19. juni. Åb. br. om forbud mod, at adelsmænd udgive sisesedler på mere tysk øl, end de bruge til eget behov 642

Torvedage, se **Handel; Købstæder.**

Udførsel, se **Handel.**

Udskrivningsvæsenet og forpligtelsen til at göre krigstjæneste og arbejde for flåden eller hæren.

1576 22. decbr. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne og visse landsdele..... 46
1577 25. novbr. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne og visse landsdele..... 84
1579 6. jan. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne 142
» 1. decbr. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne 186
1580 22. maj. Mis. om udtagning af 100 bådsmænd ved tolderen i Helsingør 201
1582 21. decbr. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne 319
1584 12. jan. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne 349
» 18. avg. Åb. br. om, at hollænderne i Hollænderby på Amager, når der udskrives bådsmænd, ikke skulle stille mere end 30..... 368
» 28. septbr. Mis. til købstæderne i Sælland, Fyn, Smålandene og Jylland om tilsyn med udskrevne bådsmænd, som römme af kongens tjæneste 377
1585 6. jan. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne 385
1586 23. apr. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne øst for Beltet..... 668
» 9. decbr. Åb. br. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne 673

Nr.

Veje og broer.

1582 6. oktbr. Åb. br. til Slagelse by om forskellige byens forhold §§ 2—3: vejene til og i byen skulle holdes i orden 311

1585 25. mars. Åb. br. om, at ingen må fare på den ny vej imellem Fredriksborg og København 391

1586 14. decbr. Åb. br. om udskrivning af skat til vejenes istandsættelse i Kronborg læn 447

1587 9. oktbr. Åb. br. om forbud mod, at nogen uden forlov benytter kongens ny anlagte veje i Koldinghus læn 471

Vidnesbyrd, falsk, se **Forbrydelser og straffe A.**

Ægteskab, se **Familjeforhold.**

Øksenhandel, se **Handel; Markeder; Told og akcise.**

NAVNEREGISTER.

Afkortninger: borgem. ɔ: borgemester; b. ɔ: birk; DRR ɔ: Danmarks riges råd; dr. ɔ: doktor; fiskerl. ɔ: fiskerleje; h. ɔ: herred; kl. ɔ: kloster; købm. ɔ: købmand; l. ɔ: læn; landsd. ɔ: landsdommer; lænsm. ɔ: lænsmand; p. ɔ: på; rådm. ɔ: rådmand; s. ɔ: sogn.

Adelgade, se Odense.
Aggershus, 671.
Albo havn, Sønder h., Låland, 403.
Albret Albretsen, rådm. i Kbhvn., 609.
Allerød sø, Lynge-Kronborg h., 396.
Alrø s., Hads h., 51.
Als s., Hindsted h., 128, 463.
Amager, 77, 357, 601 f., 697, 707; privileg. 376 f.
Amstrup, Hads h., 51.
Anders Lavridsen, dr., 609.
Andvorskov birk, 13; kloster, 13, 94; slot, 388, 425; læn, 369 f.
Anholt, 138, 151, 707.
Anst h., 349, 361, 653, 655.
Asbo, Nörre, h., 91.
Asmindrup, Ods h., 611.
Asmindrup, se Assendrup.
Assendrup (Asmindrup), Hatting h., 324.
Assens, 97, 105, 544, 706, 709.
Astruplund, Hads h., 51.
Augsburg, 330.
Avnsø, Skippinge h., 310 f.
Avskær, 705 f.
Balkenberg, Tomas, borger i Alborg, 658.
Ballum s., Lø h., 127.
Bandholms havn, Fuglse h., 403, 516.
Bastrup sø, Lynge-Fredriksborg h., 396.
Bek, Lave, lænsm. i Roskilde l., 233, 259.
Belov, Henrik, hofmarskalk, 62, lænsm. på Koldinghus, 298, 362, 444.
Beltet, 54 f., 105, 125, 127, 337, 413, 578 f.; tolden der, 658 f.
Benløse, Ringsted h., 378 f.
Bergen, 242, 412 f.
Bidstrup, jagthus, Sömme h., 415.
Bild, Niels, lænsm. på Gulland, 633.
Bille, Jørgen, lænsm. på Sølvitsborg, 44. — Peder, DRR, lænsm. på Kallundborg, 29, 43, 73, 77.
Bing, Anders, DRR, lænsm. på Varberg, 77, 104, 132, 157, 298, 444, 451, 453.
Bjerup by, V. Flakkebjærg h., 13.
Bjære h. i Skåne. 60, 91, 212.

Björn Andersen, DRR., 29, 43, 73, lænsm. på Ålborghus, 298, 303. — Knudsen, landsd. i N. og S. Halland, 546.
Björnø, 44, 77, 707.
Blans havn, Sønder h., Låland, 403.
Bogense, 1 f., 99, 175, 478, 706, 709.
Bornholm, 26, 63, 77, 139 ff., 173, 210, 315 f., 363, 370, 453, 486, 560 f., 612 f., 642 ff., 673, 685 f.; privileg. 453.
Bosted s., Bjære h. i Skåne, 212.
Botø, se Bøtø.
Braband, 241.
Brahe, Aksel, lænsm. på Odensegård, 608. — Henrik, DRR, lænsm. på Hammershus, 299. — Lave, lænsm. i Froste h., 560. — Peder, lænsm. på Sølvitsborg, 419 f. — Sten, DRR, lænsm. p. Ravnsborg, 298, 444, 512, 702 f. — Tyge, 182 ff.
Brandenborg, 274.
Bredal, Hatting h., 324.
Bredevad bro, Lø h., 99.
Bregne h., 266, 599 f.
Brokkenhus, Lavrids, lænsm. på Nyborg, 552.
Brusk h., 361, 653, 655.
Brønhöj færgested, Møn, 410.
Bursvig, Gulland, 683.
Bygholm slot, Hatting h., 109.
Bøgeøre, Skåne, 559.
Bønned (Bønnid), Horbelev s., Sønder h., Falster, 401, 406 f., 697.
Børglum kl., Børglum h., 173 f.
Bøtø (Bytte), Sønder h., Falster, 455.
Bøtøminde (Bytteminde), havn i Sønder h., Falster, 455 f.
Bøvling læn, 321.

Dagstrup, 396.
Dalum kl., Odense h., 145.
Danzig, 69, 198, 328, 383.
David Hansen, toldskriver i Helsingør, 220, 398.
Deventer, 369.
Ditmarsken, 240 f.
Dona, Kristoffer, freiherr, burggraf von, DRR, lænsm. på Sølvitsborg, 298, 333 ff., 374.
Dragsholm, 77, 81, 148, 611; læn, 178.
Dronningborg, Støvring h., 78, 329, 585; læn, 114, 305, 460, 657.
Durham, Alexander, kaptejn, 150, 243, 638.
Dybdal, Testrup s., Rinds h., 113.
Dyrsting h., S. og N., 707.
Då, Jørgen, 13, 77.

Egholms havn, Nörre h., Låland, 403.
Elholm, Lister h., 374.
Elisabet af Meklenborg, 700.
Elleholm, 706; privileg. 356.
Elleholm læn, 23.
Em kl., 349.
Emersholt mark ved Kolding, 163.
Endelave, 44, 77, 707.
Engetved gårde, Vrads h., 349; sø, 349.
Engum s., Hatting h., 324.
Enø, 631.
Erik Vognsen, 487.
Ermelund gård (ɔ: Elmelund) på Møn, 408, 472.
Ese (Esrom) sø, 396.
Esrom kl., 23; læn, 396.

Fakse by, 516; h.s ting, 516.
Falkenberg, 102, 104, 116, 131 ff., 546, 706 f.
Falling by, Hads h., 51; sogn, 51.
Falster, 119, 178, 186, 356, 363, 370 f., 401 ff., 421, 544, 568, 571 f., 617, 637, 667 f.; læn, 608.
Falsterbo, 20, 60 f., 340, 706 f.
Fanø, 106.
Farum sø, Ølstykke h., 396.
Favrås h.s ting, 453.
Fendsten, Hads h., 51.
Fjends h.s ting, 460, 577.
Fladstrand, 623.
Flakkebjærg h., 622.
Flandern, 241.

Flensborg, 86, 588.
Fogel sø, Københavns l., 396.
Folding bro, Malt h., 128 f.
Framlev h., 350.
Frankrig, 211, 422.
Frans Lavridsen, foged på Dragsholm, 77, 81. — Skriver, tolder i Kærteminde, 24.
Fredriksborg, 178, 379; skole, 391, 423 f.
Fredriksborg læn, 178 f., 234, 329, 380, 395 f.
Fris, Albert, DRR, lænsm. på Riberhus, 299, 444, lænsm. på Vestervig kl., 673, 702. — Niels, lænsm. på Nykøbing slot, 512.
Frisland, 25.
Froste h., 372; ting, 559.
Fuglse h., 402.
Fåborg, 706, 709.

Galtebæks havn i Halland, 100 f.
Gamle havn, Musse h., 402.
Gammelby ved Varberg, 100 f., 103 f., 116, 132 f.
Gammelstrup s., Lister h., 374.
Ganløse, Ølstykke h., 78.
Gedsør (Gitsør) havn, Sønder h., Falster, 403, 544, 700.
Gedsørgård (Giedsgaard), Sønder h., Falster, 455, 700.
Gemsing s., Hjerm h., 83.
Genf, 274 f.
Gers h., 49, 218, 372.
Giedsgaard, se Gedsørgård.
Gilleleje, fiskerl., Holbo h., 179.
Giller, Johan v., rådm. i Kbhvn, 609.
Gimlinge s., V. Flakkebjærg h., 13.
Gitsør (Giedsøer), se Gedsør.
Givskov mark, Nørvangs h., 324.
Gladsakse h., 372.
Glambæk, Klavs, lænsm. på Skanderborg, 14.
Glarup by, Hindsted h., 463.
Glashytten, Hindsted h., 463.
Gosmer s., Hads h., 51 f.
Govenes havn, Nörre h., Falster, 403.
Gredsted bro, Görding h., 18, 268 f.
Grensten, Middelsom h., 657.
Grenå, 18, 706, 709.
Groningen, 241.
Grubbe, Ejler, DRR, rigens kansler, lænsm. på Tryggevælde, 29, 43, 64, 73, 298.
Grönnegårds havn, se København.
Grönsund færgested, 410.
Guldborg havn, Nörre h., Falster, 403.
Gulland, 55 f., 217, 380 ff., 406 f., 476, 513, 527, 590 f., 633, 672 f., 678, 691—693.
Gydinge (Gynge) h., 91, 181, 414, 577.
Gyldenstjærne, Aksel, landsd. i Skåne, lænsm. på Landskrone, 182, 262, 298, 444, 459, 467, 494, lænsm. på Aggershus, 671. — Henrik, lænsm. i Han h., 400. — Knud, DRR, landsd. i Skåne, 262. — Peder, DRR, rigsmarsk, lænsm. i Hind og Ulvborg h., 29, 43, 73, 298, 443. — Sofie, abbedisse i Maribo kl., 517.
Gyllich, 369.
Gylling by, Hads h., 51; sogn, 51.
Gyllingnæs skov, Hads h., 51.
Gynge h., se Gydinge h.
Gærn h., 531.
Gævinge, 131.
Göje, Absalon, DRR, lænsm. på Dalum, 299, 444, 704. — Falk, lænsm. på Hammershus, 642. — Henning, lænsm. på Nykøbing slot, 371.
Gørvild Fadersdatter, 560.

Haberling, Gulland, 683.
Haderslev, 128.
Haderslevhus, 300, 336 ff., 346 f., 458, 467, 481, 484 ff., 495, 497, 508 f., 509, 700 f.; læn, 346 f., 498.
Hads h., 174, 352.
Hagelbjærg (Hauflebierg) mark, Ringsted h., 378 f.

Hagentorp, 124.
Hagenskov slot, 378.
Hald, Dollerup s., Nörlyng h., 116, 478, 577.
Halkær, Hads h., 51.
Halmstad, 340, 451 ff., 593, 686 ff., 706 f.
Halmstad h., 451, 453; læn, 317, 372.
Halsnæs birketing, Strø h., 178.
Hamelmelle (—møele) havn, Musse h., 402.
Hammer, Oluf, kongens salter, 156.
Hammershus, 26, 210, 612, 642 ff.
Han h., 400, 661; ting, 400.
Hans, foged, 400; — kongens kok, 165. —, rektor, 609.
Hardenberg, Erik, DRR, 298, 444.
Harsyssel, 83, 561.
Hasle (Harslof) s., Høgs h., 91.
Hastrup, Nörvang h., 324.
Havreballegård (Marselisborg), Ning h., 150 f., 175, 344 f.
Hedinge, 706, 708.
Hellig å, 218.
Hellum h., 99.
Helsingborg, 77 f., 151, 218, 224 ff., 320, 331, 340, 555, 706 f.; slot, 10, 17, 60, 85, 224, 414, 673.
Helsingborg læn, 10, 223, 317, 372, 414, 421, 480, 577, 596.
Helsingør, 12, 47, 51 ff., 78 f., 151, 172, 220, 225, 231 ff., 240 ff., 260 f., 320, 328, 330, 336 f., 343, 349, 397 ff., 412, 419, 456 f., 509, 520 f., 552 f., 557, 589, 594, 605 f., 652, 706, 708; hospital, 79; marked, 54, 170; privileg., 46, 52.
Helstrup, Middelsom h., 657.
Hemmershöj (Himensø), Alsted h., 168.
Hemmigstrup i Skåne, marked, 422.
Henrik Mogensen, se Rosenvinge.
Herlev s., Fredriksborg h., 394.
Hersholm, ø, 623.
Hes, Markus, borgem. i Kbhvn., 609.
Hillerslev h., 641.
Hillerød, 392 ff.
Hindsholm, 158.
Hindsted h., 99.
Hirsholm, se Hersholm.
Hjelmslev h., 349.
Hjernerup s., Bjære h. i Skåne, 91.
Hjertingland, 586.
Hjortholm sø, Hörsholm l., 396.
Hjörlunde (Jordlund) sø, Lynge-Fredriksborg h., 396.
Hjörring, 353, 558 f., 706, 709.
Ho havn, Sønder h., Låland, 418.
Hobe, Fredrik, lænsm. i Falster og Ålholms l., 608.
Hobro, 112 f., 603, 661, 706, 709.
Hofborg, Gulland, 683.
Holbo h., 178.
Holbæk, 140, 538, 706, 708.
Holland, 241.
Hollænderby på Amager, 77, 357, 707 f.
Holmands h., 361.
Holm (Rosenholm), 508.
Holstebro, 706, 709.
Holsten, 240 ff., 523, 581.
Hornby sø, Kronborg og Esrom l., 396.
Horne, Nörre h., 155; Øster h., 657.
Horns h., Vendsyssel, 479.
Horsens, 49 f., 121, 152, 187, 461 f., 695 f.; marked, 120.
Hovbygård, Gosmer s., Hads h., 51.
Hover sø, Framlev h., 350.
Hug (Ho?) fiskerl. i Vestjylland, 106.
Hundslund kloster (Dronninglund), Dronninglund h., 173 f.; sogn, 51.
Hureløs, Fakse h., 516.
Hurup, Hindsted h., 128.
Hven, 182, 184 ff.
Hvid, Niels, superintendent i Skåne, 374.
Hvitfeld, Arild, DRR, lænsm. i Gers h., 218, 444, 459, 512, 516, 591, 703 f. — Povl, lænsm. i Halmstad h., 451, 453, 459.
Hønborg læn, 14.

Hörge s., Gydinge h., 91.
Hörshavn s. (Hørishavn), Flakkebjærg h., 5, 622.
Hörsholm, 458; birketing, 628 læn, 395 f.

Ibstrup (Jægersborg), Sokkelunds h., 1, 140, 357, 376.
Isne s., Lister h., 374.
Isterød, Lynge-Kronborg h., 458; sø, 396.

Jakob Madsen, professor, 609. — Søvrensen, borgem. i Kjøbenhavn, 609.
Jelling, Tørrild h., 480.
Jens Mortensen, kongens salter i Målbjærg, 50. — Olufsen, borgem. i Kbhvn., 609.
Jerløv h., 361.
Jude, Peder, tolder i Falsterbo, 60, 545 f.
Jul, Herman, lænsm. på Dragsholm, 611. —Vincens, lænsm. på Koldinghus, 14.
Jørgen Pedersen, borgem. i Kbhvn., 609.

Kalvehaven, se København.
Kallundborg, 20, 706, 708; slot, 311 ff., 689.
Kallundborg læn, 508 f.
Kalø læn, 305; slot, 139, 703.
Kampe, Asmus, 22.
Kampen, 369.
Karup mølle, Lysgårds h., 463.
Katholm, Rasmus, provst ved Vor Frue kirke i Kbhvn., 609.
Kirke sø, Ølstykke h., 396.
Klagstrup (Vugstruppe) s., Høgs h., 91.
Klavs Rytter, rådm. i Kbhvn., 609.
Knardrup, Ølstykke h., 396.
Knud Skriver, 198.
Knudsby, Bårse h., 359, 361.
Knudstrup, Rönneberg h., 182.
Koberup, Fjends h., 577.
Kolding, 117, 129, 152, 159, 161 f., 463 f., 529 f., 544, 574 f., 580 f., 583 f., 658, 706, 709.
Koldinghus læn, 14, 78 f., 126 f., 129 f., 335, 349, 361 f., 394, 465 f., 480, 574; slot, 130, 162, 362, 395, 465 f., 480, 581, 583, 653 ff., 658.
Kongsbak, 101 f., 104, 116, 132 f., 240, 593 f.; marked, 158.
Kornbroen, se Ringsted.
Kort Landgraber, se Langenberg.
Korup, Øster, en gård, Solbjærg s., Hellum h., 463; mølle, 463.
Korsør, 5, 94 f., 168, 235 f., 258, 320, 467, 549 f., 578 f., 622 f., 706, 708; slot, 5.
Krag, Niels, skolemester ved Vor Frue skole i Kbhvn., 610.
Kravse, Ejler, lænsm. i Korsør, 5, 94 f.
Kregme s., Strø h., 178.
Kristen Kristensen, købm. i København, 527. — Pedersen, sognepræst i Lerup, 400.
Kristoffer Jørgensen, købm. i Kbhvn., 637. — Mogensen, rådm. i Kbhvn., 609.
Krogen, se Kronborg.
Kronborg (Krogen), 17, 46, 85, 136, 220, 315.
Kronborg læn, 178 f., 234, 329, 380, 395 f., 458.
Kruse, Enevold, rentemester, lænsm. i Han h., 703. — Lavrids, 77. — Lavrids Tygesen, 150.
Kullen, 151.
Kvistrup, Gemsing s., Hjerm h., 641.
Kytterup, se Viffertsholm.
Kårup by, Hindsted h., 99; gård, 99.
Kås, Björn, DRR, lænsm. på Malmøhus, 29, 43, 73, 77. — Niels, DRR, kongens kansler, 16 f., 28, 43, 73, 77, 90, 141, 298, 443, 512 f., 702.
Kærager, Gydinge h., marked, 27.
Kærsgård, Hads h., 51.

Kærteminde, 23 f., 105, 706, 709.
København, 3 f., 9, 22, 57 ff., 76 f., 84, 86, 89 f., 108, 122, 151, 164, 172, 176, 190 ff., 200 ff., 214 f., 217, 221 ff., 228 f., 256, 320, 331 ff., 340, 363 ff., 379, 419, 450, 456 f., 470, 472 f., 532, 584, 597, 599, 601, 608, 613 ff., 618, 623, 652, 668 f., 672, 699, 702 f., 706, 708; holmen, 468, 581 ff.; Kalvehaven, 196; privileg., 449 f.; Grönnegårds havn, 599; skole, 215, 610; slot, 81 f., 487, 652; universitet, 15 f., 214.
Københavns læn, 178, 211, 235, 370, 380, 395 f.
Køge, 144 f., 151, 320, 699, 706, 708.
Kønnink, Hans, 243.

Landskrone, 77, 151, 320, 331, 340, 706 f.; marked, 13 f., 213, 385 f.; slot, 85; læn, 144, 372, 596.
Lang, Mikkel, tolder i Kbhvn., 615.
Lang sø, Vrads h., 349.
Lange, Hans, lænsm. på Lundenæs, 657.
Lange sø, Kronborg og Esrom l., 396.
Langeland, 11, 44, 77, 97, 138, 306, 344, 353, 528, 553 f., 607 f., 628, 661, 701, 705; landsting, 661.
Langeleje, fiskerl., 106.
Langenberg (Langraberg), Kort, borger i Væ, kongens salpetersyder i Skåne, 213 f., 219 f.
Laverød, Helsingborg l., 17.
Lavholm, 65 f., 593, 706 f.; marked, 65; læn, 372.
Lavrids Ovesen, 77.
Leil (Leyel), Frederik, tolder i Helsingør, 220, 398.
Lemestrup, Hads h., 51.
Lemvig, 706, 709.
Lerdrup, Hads h., 51.
Lerit, Gydinge h., 27.
Lerup kirke, Han h., 400.
Limfjorden, 41 f., 77, 208, 303 f., 587 f., 689.
List, 106.
Lister h., 265, 374.
Longinus, kongens kok, 165.
Lovnkær (Lunkær) skov, Hindsted h., 463.
Lund, 70, 224, 354, 555, 694, 706 f.; kapittel, 693.
Lunde h.s ting, 411.
Lundegård, slot, 354, 356.
Lundenæs læn, 321, 657.
Lunge, Ove, lænsm. på Ålborghus, 400, 479, 527, 560, 623, 689. — Iver, 324.
Lybæk, 55, 331.
Lyde sø, Ølstykke h., 396.
Lykke, Erik (til Eskær), lænsm. på Gulland, 513. — Erik (til Skovsgård), lænsm. på Riberhus, 24. — Jørgen, DRR, ridder, 29, 43, 73, 298.
Lykå (Lykov) slot, 397, 408, 706 f.
Lykå læn, 44, 317, 372.
Lynge, Alsted h., 357.
Lyø, 44, 77, 707.
Lø h., 127.

Magleby på Amager, 697.
Maglegård, Bornholm, 644.
Maglesø, Andvorskov l., 425.
Majbølle b., 616 f.
Malmø, 21, 60, 85, 135, 151, 164, 190, 320, 331, 340, 450, 545, 555, 558, 574, 652, 706; privileg., 449 f.
Malmøhus, 545; læn, 317, 372, 596.
Malt h., 354.
Manø, 106.
Mariager, 706, 709; kloster, 305, 462, 603.
Maribo, 706, 708; kloster, 516 f.
Mariemagdalene by, Sønderhald h., 305.
Markdanner, Kasper, lænsm. på Koldinghus, 574, 583, 653 f., 658.
Marstrand, 54, 151.
Marsvin, Jørgen, DRR, lænsm. på Odensegård, 29, 43, 73 f.

Marup b., 453.
Medelsted h., 266, 599 f.
Meklenborg, 16, 141, 700.
Merløse h., 140, 416 f.
Morten Jensen, toldskriver i Helsingør, 220.
Middelfart, 149, 544, 550 f., 706, 709.
Middelsom h.s ting, 657.
Mikkel Nielsen, rådm. i Kbhvn., 609.
Munk, Erik, 243 f. — Kristen, lænsm. på Åkær, 77, 150, 243. — Kristen til Gjessinggård, 420. — Ludvig, lænsm. på Ørum slot, 83 f., 641. — Peder, admiral, 16 f., 29, 73, 141, 243, 298, 443, 472, 512 f., 546, 554, 557, 703.
Musse h., 402.
Målbjærg, fiskerl., 50, 85.
Møn, 44, 267, 363 f., 409, 450 f., 471, 571, 668, 705 ff.
Mørrum, Lister h., 374.

Nakskov, 706, 708.
Narva, 151, 189 f.
Nederhornbæk, Sønderlyng h., 460.
Nederlandene, 211, 456.
Netterbyå havn, Medelsted h., 266.
Nibe, fiskerl., 51, 85, 156, 209, 459 f., 527, 560, 588, 635 ff., 658, 689; birketing, 560.
Niels Andersen, tolder i Ålborg, 54. — Hemmingsen, dr., 271 ff., 609. — Pedersen, rådm. i Kbhvn., 609. — Søvrensen, skipper, 337.
Norby, Henrik, lænsmand på Nykøbing (Falster), 45.
Norge, 136, 205, 217, 367 f., 410, 412 f., 454.
Norman, Adam, jægermester, lænsm. i Nybølle birk, 401.
Nyborg, 44, 55, 105, 187 f., 240, 413, 549, 579, 658 f., 706, 709; slot, 11 f., 99, 128, 143 ff.
Nyborg læn, 11, 97, 552, 651, 707.
Nyby i Halland, 133.
Nybølle b., 401.
Nygård, 329, 480.
Nykøbing i Mors, 125, 706, 709.
Nykøbing i Falster, 97; slot, 20, 371.
Nykøbing, Ods h., 80 f., 706, 708; skole, 611.
Nykøbing læn, 19.
Nyløse, 106.
Nyminde, 106.
Nyrop sø, Kronborg og Esrom l., 396.
Nysted, 706, 708.
Næstved, 359 f., 622, 629 ff., 699, 706, 708.
Nörre h. i Falster, 403.
Nörre h. i Låland, 403.
Nörre (Horne) h. i Nörrejylland, 155.
Nörregade, se Ringsted.
Nörrevangs h.s ting, 324.
Nøddebo, Holbo h., 396.

Odense, 44, 90 f., 94, 105, 143 f., 146 f., 152 ff., 230 f, 411, 607, 621, 639 f., 706, 709; Adelgade, 147.
Odensegård, 608.
Odensegårds læn, 320, 339.
Ods h., 80 f., 148, 611.
Oluf Madsen, kongens salter i Nibe, 51.
Onsild h., 305.
Opnøre by, Halmstad h., 1.
Oslo, 54.
Overhornbæk, Sønderlyng h., 460.

Parsberg, Mandrup, DRR, lænsm. på Silkeborg, 298, lænsm. på Århusgård, 392, 444, lænsm. på Skanderborg, 531, 702.
Peder Siufvensen, rådm. i Kbhvn., 609. — Skriver, borgem., tolder i Nyborg, 413, 578. — Agesen, professor, 609.
Podebusk, Movrids, lænsm. på Tranekær, 77.
Portugal, 211.
Posborg, gård, Gosmer s., Hads h., 51.

Povl Madsen, dr., superintendent i Sællands stift, 26, 233, 457, 609.
Præstholm, gård, Gosmer s., Hads h., 51.
Præstø, 699, 706, 708.
Pugevigs havn i Lister, 265.
Påske, Niels, slotsskriver på Kbhvn. slot, 652.

Ramsø h.s ting, 415.
Randers, 78, 114, 118, 514 ff., 637, 656, 706, 709; birk, 46; marked, 423.
Rantzov, Brede, DRR, lænsm. på Tranekær, 299, 444, 554, 607, 703. — Frans, lænsm. på Silkeborg, 560. — Gert, lænsm. på Kronborg, 398, 458, 480.
Ravnsborg læn, 133, 451, 608.
Revs h., 641.
Ribe, 6 f., 17 f., 106, 125, 127, 152, 156 f., 268 ff., 450, 544, 547 f., 575, 586, 706, 709; domkirke, 619 f.; privil., 449 f.; skole, 621; stift, 144.
Riberhus, 24 f., 702.
Riberhus læn, 321, 702.
Ringkøbing, 670, 706, 709; privileg. 448.
Ringsted, 366, 378 f., 415 ff., 706, 708; Kornbroen, 378; kloster, 6, 416; Nörregade, 378 f.
Ringsted h., 415 ff.
Romsø i Beltet, 12.
Romø, Søndre, fiskerl., 106.
Ronneby, 669, 706 f.
Rosbæk, 378.
Rosengård, Kristoffer, lænsm. på Ravnsborg, 608.
Rosenkrands, Jørgen, DRR, lænsm. på Kalø, 29, 43, 73, 298, 305, 443, 512 f., 703.
Rosenvinge, Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, 12, 68, 160, 189, 210, 220.
Roskilde, 18, 21, 44, 76, 136 ff., 144, 234, 259, 415, 478 f., 706, 708; domkirke, 512, 669; kapittel, 21, 668.
Roskildegård, 223 f., 415.
Roskildegårds læn, 134, 178, 224, 259, 370.
Rosted, Vester Flakkebjærg h., 168; skov, 616 f.
Rostok, 54, 336 f., 348, 557, 589.
Rovsted, Jerløv h., 318 f.
Rud, Erik, DRR, lænsm. på Ålborghus, 29, 43. — Knud, lænsm. på Korsør, 578.
Rudkøbing, 353 f., 661, 706, 709.
Rusland, 690.
Ry, Tyrsting h., 120, 152, 461; birk, 349; mølle, 349.
Rævlingshöje, 329.
Rönne, 63.
Rødby, 536 f., 544; havn, 402.
Rødding h.s ting, 640.
Røge (Røggid) s., Gydinge h., 91.
Rørbæk skov, Låland, 616 f.

Salling, 640; herred, 11, 552.
Saksen, 273.
Sakskøbing, 706, 708.
Salten, Vrads h., 349.
Saltholm, 377.
Samsø, 44, 77, 310 ff., 463, 554, 659, 688 f., 707; privileg., 585.
Samuel Hansen, tolder i Visborg, 528.
Sandgrav Sø, Framlev h., 350.
St. Jørgens slette, Øster h., Bleking, 408.
Seeland, 241.
Sefeld, Jakob, DRR, lænsm. på Århusgård, 299, 444, lænsm. på Mariager kl., 462.
Segeberg, 336 f.
Sehested, Sten Maltesen, lænsm. på Kronborg, 626.
Sejlstrup, Børglum h., 173 f.
Sejrø, 44, 77, 707.
Selstoft havn, Fuglse h., 402.
Serrislev mark ved København, 193.
Sest (Sieste), Anst h., 349.
Silkeborg, 110 ff., 343, 356, 478, 560; læn, 116, 324.

Sim, Hjelmslev h., 349.
Simmershavn, 320, 331, 340, 706 f.
Skagen, 495 f., 706, 709.
Skallingkrog, 586.
Skanderborg, 15, 341, 350, 480, 531, 639.
Skanderborg læn, 116, 127, 174, 349, 352, 639.
Skanderup birk, 349.
Skanør, 340, 706.
Skel, Kristen, DRR, lænsm. på Bøvling, 299, 444.
Skelskør, 207, 258, 300, 549 f., 578 f., 622, 706, 708.
Skelum s., Hindsted h., 463.
Skeringå havn ved Svenborg, 531.
Skive, 119, 706, 709; marked, 467.
Skivehus, 641.
Skivehus læn, 640.
Skivholm havn i Sælland, 172.
Skjoldenæs læn, 134, 224.
Skodborg læn, 14, 78 f.; slot, 128 f.
Skotland, 546, 554.
Skovgård, Hans, DRR, lænsm. på Helsingborg, 29, 43, 73, 77, 262.
Skovsbo havn ved Svenborg, 531.
Skram, Jørgen, DRR, lænsm. på Dronningborg, 298, 329, 444, lænsm. på Hald, 461, 577. — Lavrids, lænsm. på Koldinghus, 78, 109, 324. — Niels, lænsm. på Dronningborg, 638.
Skudelege, Fakse h., 516.
Skulle, Jørgen, 150.
Slagelse, 168, 173, 258, 318 ff., 622, 706, 708.
Slangerup, 172, 706, 708.
Slesvig, 222, 240 ff., 523, 581.
Smerup, Hads h., 51.
Smålandene, 44, 77, 138, 150.
Snoghöj, 109.
Soersmark havn, Musse h., 402.
Solbjærg s., Hellum h., 99.
Sollen, 369.
Solte slot, 631.
Sorø kl., 1, 357, 424; trivialskole, 391 f., 423, 425, 705, 780.
Spadekær skov, Hads h., 51.
Spanien, 211, 422.
Spejl, Hans, lænsm. på Gladsakse, 459.
Stadil s., Hind h., 670 f.
Stege, 267 f., 409 ff., 451, 571, 706, 708.
Sten Maltesen, se Sehested.
Stettin, 242.
Stevnstrup, Middelsom h., 657.
Stiert sø, Framlev h., 350.
Stokholm, 71, 123, 169.
Struer, 83.
Strø læn i Skåne, 62.
Stubbekøbing, 706, 708.
Sundby, Kær h, 537, 587.
Sundet, se Øresund.
Surbek, Simon, rådm. i Kbhvn., 609.
Svineballe by, Hads h., 51.
Svenborg, 530, 706, 709.
Sverige, 190.
Sæby, 623, 706, 709.
Søborg, Holbo h., 169.
Søby, Hads h., 51; skov, 51.
Sølvitsborg, 264, 374; privileg., 356; slot, 242, 374, 419 f.
Sølvitsborg læn, 77, 317, 333 ff., 372, 420, 706.
Sømme h.s ting, 415.
Sønder h. i Låland, 403, 418.
Sønder sø, Smörum h., 396.
Sønderhald h., 305.
Sønderlyng h., 329, 460.
Sønderside, fiskerl. på Før, 106, 586.
Sørup i Falster, 19.
Søsum, Ølstykke h., 396.

Tange i Københavns læn, 396.
Tanum, Sønderlyng h., birk, 460.
Taube, Johan, lænsm. i Kronborg og Fredriksborg l., 234 f.
Testrup, Rinds h., 113; marked, 112.
Tirsbæk, 324; birk, 324.
Tisted, 127, 706, 709.

Tjæreby s., Strø h., 394.
Tors havn, Nörre h., Låland, 403.
Torsager birk, 305.
Torsten Mogensen, sognepræst, 374.
Torø, 44, 77, 707.
Tostrup s., Bjære h. i Skåne, 91.
Tranekær, 344, 554, 607.
Trolle, Børge, lænsm. i Gers h., 243. — Børge, admiral, 690.
Trudstrup, Ramsø h., 415.
Tryggevælde læn, 64, 516.
Trælleborg, 331, 340, 706 f.
Tröjborg, 100.
Tunø, 707.
Tvedskov, Nörre, gård i Solbjærg s., Hellum h., 99; Sønder, gård, s. st., 99.
Ty, 83.
Tyskland, 12, 26, 105, 119, 164, 266, 381 ff., 405, 421 f., 527, 549, 637.
Tåsinge, 11.
Tørrild h., 162.

Ugerup, Arild, lænsm. på Elleholm, 23, lænsm. på Helsingborg, 182, 459.
Uggerløse, Merløse h., 140; sø, 396.
Uldrup skov, Hads h., 51.
Ulfeld, Mogens, 243. — Jakob, DRR, lænsm. på Dalum, 29, 43, 73, 145, 147.
Ulfstand, Hak, DRR, lænsm. på Lykå, 44, 77, 96 f., 147, 189, lænsm. på Ålholm, 298, 444, 512, 703.
Ulrik, hertug af Meklenborg, 516, 557.
Ulvmose havn ved Svenborg, 531.
Urne, Johan, lænsm. på Lykå, 408.

Valby, 66 f.
Valkendorf, Kristoffer, DRR, rentemester, 29, 43, 73 f., 109, 122, 141, 164, 190 f., 238, 298, 321, 325, 328, 336, 348 f., 369, 372, 380, 445, 457, 467, 487, 494, 512 f., 525, lænsm. på Helsingborg, 673, 702, 704.
Vamdrupgaard, Anst h., 208, 210, 480.
Varberg, 100 ff., 116, 126, 158, 593. 659 f.; marked, 106, 158, 596; privileg., 100.
Varberg læn, 77, 157, 317, 372, 451, 454, 706 f.
Varde, 586, 706, 709.
Vardøhus, 243.
Varnemynde; 54.
Veggerom i Bleking, 267.
Veggeroms Vig, havn i Bleking 267.
Veggeå, Halland, 418.
Vegsø, Ølstykke h., 396.
Vejle, 109, 152, 575, 706, 709.
Vel sø, Københavns l., 396.
Vellinge birk, 657.
Venneløse, Gimlinge s., Vester Flakkebjærg h., 13.
Vendsyssel, 479. 537, 604, 661.
Veng, Tyrsting h., 350; sø, 350.
Vesterlandsfør, 24 f, 98.
Vesterside på Før, 586.
Vestersøen, 244, 638, 690, 702.
Vestfrisland, 241.
Vestervig kloster, 673; læn, 321.
Viborg, 43, 110 ff., 311 ff., 350 ff., 448, 706, 709; st. Mogens port, 112.
Viffert, Axel Tønnesen, DRR, lænsm. på Nyborg slot, 11 f., 29, 43, 73 f., 77, 98, 128, 145, 147, 156. — Korfits, DRR, lænsm. på Malmøhus, 299, 444, 459, 545, 591.
Viffertsholm (Kytterup), Hellum h., 99; birk, 128.
Villands h., 49, 372, 671.
Vim, se Vium.
Vind, Henrik, lænsm. på Dragsholm, 148. — Kristen, lænsm. i København, 45, 77, 191, 211, 235.
Vinderød s., Strø h., 178.
Vinstrup, Peder, dr., superintendent i Sælland, 605, 611.
Vis sø, Hjelmslev h., 349.
Visborg, Gulland, 383, 407, 527, 590 f., 677, 684 f.

Visborg s., Hindsted h., 463.
Visborggård, Hindsted h., 462.
Visby, 93, 407, 678, 681, 683.
Vismar, 217, 516, 557, 589.
Vissing kl., Tyrsting h., 349.
Viten sø, Skanderborg l., 349.
Vittenberg, 275.
Vium (Vim), Sønder, Nörre-Horne h., 155.
Vive s., Hindsted h., 463.
Vollerup by, Gimlinge s., Vester Flakkebjærg h., 13.
Vollerupgård, Gimlinge s., 13.
Vor h.s ting, 639.
Vordingborg, 64, 144, 363, 411, 413, 421, 699, 706, 708; slot, 523.
Vordingborg læn, 64, 522.
Voye, Evald, lænsm. på Haderslevhus, 347.
Vrads h.s ting, 324, 560.
Væ, 214, 331, 340, 706 f.; marked, 230.
Værløselille, Smörum h., 396.

Ystad, 151, 164, 320, 331, 340, 423, 555, 706 f.

Åhus, 77, 331, 340, 706.
Åhusgård, 124.
Åkær, 14; ladegård, 51; birk, 52, 150; læn, 51.
Ålborg, 54 f., 105, 151, 170, 208 f., 448 f., 459, 537 f., 559 f., 587 f., 604, 635 ff., 658, 661, 706, 709; marked, 106.
Ålborghus, 106, 449, 527, 538, 560. 587, 623, 689.
Ålholm, 96, 189, 417; læn, 188 f., 417, 451, 608.
Ålstrup, Hads h., 51.
Årgab, fiskerl., 106.
Århus, 118, 176 f., 303, 311, 392, 695 f., 706, 709; domkirke, 513 f.
Århus stift, 14.
Årup mark, 329.
Åstrup slot, Vennebjærg h., 173 f.

Æbeltoft, 706, 709.

Ølskøbing, 392 ff.
Ølsted s., Strø h., 178.
Ønnestad læn i Skåne, 62.
Øresund, 12, 136, 160, 189, 210 f., 220, 239 f., 328, 331, 337, 340, 398, 412, 520 f., 557.
Ørmidslev, 13.
Ørting s., Hads h., 51 f.
Ørum slot, Hassing h., 83, 641.
Ørum læn, 321, 641.
Øster h. i Bleking, 267, 396 f., 409; ting, 408.
Øster h., se Horne, Ø., h.
Øster sø, Ølstykke h., 396.
Østersøen, 138.

TRYKFEJL OG RETTELSER.

Side 270 lin. 9 f. n. 1617 *læs: 1607.*
» *272 anm. 4: citatet refererer sig til Rørdams universitets historie.*
» *330 lin. 16 f. n.* Gresøxen *læs:* gresøxen.
» *336* » *8* » *missire* » *missive.*
» *372* » *9* » *efter Gladsakse tilföj: læne.*
» *599* » *5* » *Medelsta* *læs: Medelsted.*
» *616 anm. 1 udgår.*

YDERLIG TILFÖJELSE.

S. 423 no. 430: 1586 30. maj. Fundats for Sorø skole.

Hr. universitetsbibliotekar Birket-Smith har gjort mig opmærksom på, at en original udfærdigelse, bestående af 10 ved seglsnoren sammenholdte pergamentsblade findes i Københavns universitets arkiv.

En jævnføring har vist, at teksten her (O) næsten overalt stemmer med R, hvor der er forskel mellem denne og A. Derimod stemmer O ikke al tid med A, hvor der findes afvigelse mellem R og O, se ndfr. særlig udeladelsen i O af § 52 og Peder Gyldenstjærnes underskrift, der findes i A. Denne tekst kan derfor ikke være afskrevet efter O, men der må have eksisteret endnu en original udfærdigelse. Herpå tyder også, at ikke alene Peder Gyldenstjærnes underskrift fattes, men at også hans, N. Kaas's, Peder Munks, Sten Brahes, Jørgen Skrams og Arild Hvitfeldts segl ikke synes at have været anbragte under dette brev.

Med A stemmer O s. 423 note 1, § 6 note 2, § 8 note 1, § 11 note 1, § 15 note 2, § 38 note 3, § 39 note 4. — Læsemåden i § 10 note 2 hos A: 1 pund 4 tdr., *forklares af O:* j^{ct} iiij tdr., *medens R som angivet i teksten har 204 tdr., hvilket næppe er rigtig, da man synes at have regnet 52 tdr. havre pr. hest, se §§ 37 og 54. — Dernæst have O og A s. 424:* unge børn och personer; *§ 9 i sl.:* och *fattes; § 24 i sl.:* som ere antagit udi samme skole; *§ 49 3. sidste linje:* engelst 6 alne; *§ 53:* røchte och vochte, *medens følgende læsemåder ere ejendommelige for O alene: s. 425 lin. 6 f. n.:* al tid herepter skal . . .; *§ 16 i sl.:* kunde forse *(A:* skulde forse*); § 32:* med god disciplin *(A=R); § 34:* skal skolemesteren hafve magt med forstanderens raad hanum at afsette *(A:* at afsætte, *men ellers = R); § 52 og Peder Gyldenstjærnes underskrift fattes.*

HARRY LARSEN

